Ion Moraru



Pustiirea
Treptele infernului
Fata cu miros de busuioc

EDITURA NICODIM CALIGRAFUL

Dedic această povestire fraților de chin basarabeni, care au fost mânați de forțele imperiale bolșevice spre Golgota

100
DE ANI DE LA
MAREA UNIRE

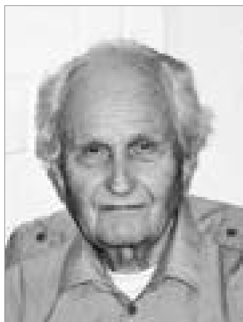
1918–2018

Ion Moraru

Pustiirea
Treptele infernului
Fata cu miros de busuioc

Apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Pimen,
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

EDITURA NICODIM CALIGRAFUL, 2018



ION MORARU s-a născut în 1929, în Mândâc, Bălți, Basarabia. La 18 ani, în 1947, a fost unul dintre membrii fondatori ai organizației „Sabia Dreptății" din cadrul Mișcării de rezistență anti-sovietică „Arcașii lui Ștefan cel Mare".

A fost arestat de către NKVD în 1950 și a fost închis în pușcării din Chișinău, Odessa, Moscova, Ruzaevka (pe Volga) și în lagărele Maikaduk, Dubovka, Ekibastuz, Spassk, Aktas. A fost eliberat în 1956, în urma schimbărilor de după moartea lui Stalin din 1953.

După 1990, a publicat în Basarabia volumele trilogiei autobiografice „Pustiirea", „Treptele infernului" și „Fata cu miros de busuioc". Ediția de față este prima publicată în România.

ARGUMENT

În Sinaxarul demnității românești și al dragostei de neam, poporul nostru are onoarea de a-l așeza și pe Ion Moraru, ca unul care s-a silit și a împlinit cuvântul Mântuitorului Iisus Hristos: „Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca cineva sufletul său să-și pună pentru prietenii săi” (Ioan 15, 13).

Ion Moraru este unul dintre cei care și-au pus viața pentru libertatea și demnitatea românilor din Basarabia ocupată de Uniunea Sovietică. Și-au pus viața pentru limba și credința atât de prigonite de ocupanții care au încercat să impună deznaționalizarea și ateismul, și-au pus viața pentru a-l sprijini pe aproapele să își păstreze identitatea românească.

Sute de mii de români și-au pierdut viața în urma prigoanelor comuniste din Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herței după ocuparea lor de către URSS. Dar rana a fost și mai adâncă: milioane de români au fost siliți să nu își mai vorbească limba, să nu își mai învețe copiii că sunt români și să nu Îl mai slăvească pe Dumnezeu în biserică.

Doar la Judecata de Apoi vom cunoaște întregul lor martiriu. Până atunci, cărți ca cea de față deschid ferestre către jertfa lor și croiesc drumul pe care putem merge ca să le sărutăm rănile primite pentru noi. Apărându-i pe românii din Basarabia, ei au apărat întregul neam românesc.

Precum *20 de ani în Siberia* a Aniței Nandriș-Cudla, *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică* a lui Radu Mărculescu ori mărturiile adunate în volumul *Să nu ne răzbunați* de monahul Moise de la Mănăstirea Oașa, această carte vorbește nu doar despre prigoniți și despre eroi, ci și despre adevărații inițiatori ai represiunilor.

Prigoana a fost declanșată de puterile rele nevăzute, demonii. Ei i-au înșelat pe ideologii care au pornit lupta de alungare a lui Dumnezeu și a firescului din lume. Urând adevărul și firescul, care vin de la Dumnezeu și care duc la Dumnezeu, ei s-au năpustit cu nemilostivire asupra credinței, tradiției, identității naționale și bunei rânduieli a familiei, asupra cinstei și moralității. Au dorit să le scoată din sufletele oamenilor, pentru a le lăsa goale de frumosul dumnezeiesc și schimonosite de păcat.

Deși a câștigat de partea lui un stat uriaș și puternic, răul nu a învins. Răul nu poate să îi învingă pe cei care au rămas în Hristos, pe cei care au rămas în Biserica Lui cea vie și dătătoare de viață, întemeiată de El și al cărei cap este: „Voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui" (Matei 16, 18).

Ion Moraru și alți mărturisitori, rămași în viață sau mutați la locașurile de veci în urma suferințelor îndurate, nu au fost învinși. În ei și prin ei au învins Dumnezeu și Maica Domnului, cu sfinții și cu îngerii, dându-le putere celor care au iubit adevărul să rămână în adevăr. În acest fel au ieșit biruitori sutele de mii de martiri care și-au lăsat trupurile în Siberii de gheață. Astfel au învins milioanele de români care nu și-au plecat genunchii Baalului comunist, ci s-au rugat, s-au cununat, și-au botezat copiii pentru că au dorit pentru ei raiul Împărăției lui Dumnezeu, nu „raiul" eșuat al materialismului ateu.

Autorul a cunoscut și martiriul închisorilor, și pe cel al vieții într-o societate afectată de comunism.

Sinceritatea cu care el și-a așternut viața în scris pune în fața conștiinței cititorului și cele două chipuri feminine care i-au marcat existența: Lealea și Profira. Din dragostea curată și din jertfa lor, a fiecăreia în felul său, tinerii și familiile pot învăța multe despre ce înseamnă a fi bărbat demn și femeie demnă, despre ce înseamnă responsabilitățile față de sufletul tău și al celui de lângă tine.

Citind această mărturie, ne convingem încă o dată că fără credință și fără Dumnezeu nu există dragoste de aproapele și nu există dragoste curată de neam. Ne încredințăm că jertfelnicia pentru adevăr și pentru semeni este calea cea frumoasă a vieții. Și atunci când mergi neabătut pe această cale, Dumnezeu face viața posibilă chiar și atunci când ea pare cu neputință. O vedem din aceea că Dumnezeu l-a scos pe autor din mâinile celor care doreau să îl reducă la tăcere, l-a scos din adâncul pământului și din ademenirile păcatului și l-a făcut martor al Lui și al adevărului.

De ce am ales să tipărim această carte la Mănăstirea Putna?

Nu doar pentru că membrii organizației „Arcașii lui Ștefan cel Mare" s-au așezat, prin numele pe care și l-au ales, sub acoperământul Sfântului Voievod, ctitorul mănăstirii, ci și pentru că în ea găsim oglindite, în oameni din epoca noastră, virtuțile Măriei Sale. Găsim demnitate, dragoste de neam, dragoste de țară, dragoste de credința străbună. Cartea lui Ion Moraru trezește în sufletul cititorului dragostea pentru aceste virtuți. În ea descoperim chipul unui român așezat în propriile valori, al unui român cu rădăcini sănătoase, și ea rămâne un model, împreună cu autorul ei.

Vizita la Mândâc, Drochia, din februarie 2018, ne-a întărit și mai mult hotărârea să publicăm această carte model. L-am aflat pe autor așa cum îl cunoaștem din paginile pe care le-a scris: un om care și-a păstrat identitatea, un om care și-a păstrat credința și țelul în viață. Un om care a alergat, precum Apostolul Pavel, „cu ochii ațintiți asupra lui Iisus" (Evrei 12, 2) și aceasta i-a dat demnitate, curaj, înțelepciune, discernământ.

Așa se cuvine să alerge fiecare român, cu ochii ațintiți la Hristos, Cel care ne-a chemat prin Sfântul Apostol Andrei, cu ochii ațintiți la sfinții strămoși care s-au făcut pilde vii și ne sunt modele. Să ne încredem în El, să lucrăm cele ale Lui, să ne iubim aproapele, să ne prețuim identitatea dată nouă de Părintele ceresc.

Astfel Îl vom odihni pe Dumnezeu în inimile noastre, vom fi urmași adevărați ai strămoșilor noștri și vom pune o temelie bună pentru viitoarele generații, pe care Dumnezeu le va sădi în acest neam.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

STAREȚUL MĂNĂSTIRII PUTNA,
ARHIMANDRIT MELCHISEDEC VELNIC

2 iulie 2018, pomenirea Sfântului Voievod Ștefan cel Mare,
în anul împlinirii a 100 de ani de la Marea Unire

Pustiirea

Puneți una lângă alta petele de sânge de pe cămășile noastre și veți avea în față harta Basarabiei.

GRIGORE VIERU

Primele deportări

Cei șapte ani de cătănie pe care i-a făcut bunicul în armata țaristă n-au trecut fără urme. În primul rând, el și-a însușit bine limba rusă și încă a mai și învățat să citească în slavonă de la un subofițer. Tot ce era rusesc avea pentru dânsul o valoare osebită; avea fotografiile familiei împăratului și din când în când le scotea dintr-o lădiță și le admira. Tot în lădița aceea avea teancuri de bani de hârtie din timpul țarului, despre care adesea spunea că erau de mare valoare.

– Cu patruzeci de ruble puteai să cumperi o pereche de boi, cu trei copeici – un funt de pâine, și tot așa înșira el toate prețurile la toate produsele agricole.

– Împăratul era gospodar, da' golanii s-au ținut de dânsul până l-au dat jos de pe *pristol*[1].

Vremurile tulburi l-au prins în armată prin orașul Tver. În împrejurări neclare și de instabilitate a părăsit unitatea și a venit cu mare greu acasă, numai în niște zdrențe.

Cu timpul, impresiile despre cele petrecute în cei șapte ani de armată se acoperiră cu vălul uitării și în memoria lui a rămas numai împăratul, căruia îi jurase credință. Poate de atâta, când m-au adus de la botez și i-au spus că preotul m-a numit Ion, el i-a corectat pe toți și a spus să mă numească Vanea, Vaniușca.

În împărăția rusului, jumătate dintre bărbați au numele Vanea, Ivan. Și întrucât autoritatea bunicului în familie era indiscutabilă,

---

[1] Tron.

așa și m-au numit toți, până când mi-a venit rândul să plec la școală. Tocmai atunci mi-am aflat numele meu adevărat, iar învățătorul mi-a spus că-i foarte frumos și-i legat de credința noastră creștină.

Când i-am spus cele aflate despre numele meu la școală, bunicul s-a mirat și a zis că „mai bine decât învățătorul știe numai Bunul Dumnezeu. Da' învățătorul trebuie ascultat, că el seamănă lumină în fiecare zi, iar lumina, dragul tatei, vine de la Dumnezeu."

Cu toată stima tătucăi față de învățător, eu am rămas și până azi cu două nume – Ion și Vanea. Se vede că așa mi-a fost sortit nu numai mie, ci și întregului neam românesc din stânga Prutului. Să ai două nume nu-i chiar atât de rău. Dar, iată, să ai două inimi și ambele să simtă felurit, aceasta-i al naibii de complicat.

Cu o inimă bunicul se cobora în adâncurile neamului românesc din care se trăgea, îi pomenea pe toți buneii și străbuneii săi, memorizând câte o trăsătură a fiecăruia în parte, care era mai autentică. Unul era iute și repezit, altul era ca para focului, da' o bunică era foarte zgârcită etc.

O altă inimă îl ducea la „rusu' Nicolae", care era încuiat în lădița cu banii ce de mult nu mai circulau, dar pe care el îi controla, îi număra și-i așeza la loc cu pietate.

– Sireacul împărat, om de treabă o fost, dar golanii l-au dat jos… Alesandră, hăi, da' știi că se-aude c-o să vină rușii. Poate-a da Dumnezeu ș-or umbla iar banii lui Nicolae.

– Pintilimoane, nu te coborî în mintea copiilor!

– Iaca, tu ești în mintea copiilor, că n-ai încă niciun fir de păr sur în cap, da' eu, slavă Domnului, de-amu-s brumăriu.

Într-adevăr, bunica avea un păr negru ca pana corbului. În fiecare dimineață, după ce se spăla, îl pieptăna îndelung, apoi îl așeza într-un foflic bine potrivit și îngrijit. Și orice s-ar fi întâmplat în țară, în sat ori în gospodărie, ea repeta acest ritual cu strictețe și cu aceeași dibăcie.

Într-o zi, la bunicul a venit învățătorul meu. Ei au plecat în fundul grădinii, spre iaz. Acolo au stat multă vreme de vorbă, apoi musafirul și-a luat rămas-bun și a plecat.

Nu zăbavă, tătuca, vesel, îi povestea consoartei că au să vină peste câteva zile rușii și că banii agonisiți cândva au să le prindă bine. Între timp, a scos portretul țarului Nicolae și l-a aranjat frumos pe horn.

Într-adevăr, n-au trecut nici trei zile și marele eveniment s-a întâmplat. Un omulean a venit la bunicul și-i spunea că lumea se adună lângă *storojcă*[2], rugându-l să vină și el, fiindcă știe rusește și ar putea să se înțeleagă ușor cu dânșii, adică cu rușii.

Cât s-a spălat și s-a pregătit bunicul, am scâncit până m-a luat și pe mine. Ajunși la fața locului, el s-a dus între gospodari, iar eu cu alți coblizani de teapa mea ne-am suit pe gard ca să putem vedea mai bine ce se va petrece.

Câțiva oameni bătrâni au pregătit un șervet, o pâine și o tărtăcuță cu sare, iar unul avea în mână un ulcior cu vin și o cană de lut.

Nu peste mult timp, câteva glasuri de copii au strigat de pe garduri: „Vin!!!" Lumea s-a adunat grămăjoară, iar dinspre satul Drochia s-a văzut cum vine o namilă de mașină neagră-verzuie, toată numai din fier, cu o oiște înainte. Și, culmea, mergea singură, fără cai! Noi așa am încremenit pe gard, cu gura căscată, de putea să intre cioara în ea. Unde s-a mai văzut să meargă ceva fără cai! Însă și mai mare a fost mirarea noastră când am auzit scrâșnetul amenințător pe care-l făcea acel monstru. Lumea, cam speriată, cam nesigură, s-a dat la o parte neîncrezătoare, iar cineva dintre bărbați ne-a lămurit că acesta-i tanc. Arătania se opri drept lângă mulțime, ridicând în jur un nor de praf, amestecat cu fum și un miros greu, necunoscut de noi până atunci. O nevăstuică a făcut „pfu-u-u!", a pus colțul broboadei la nas și s-a dat mai la o parte. Iar din tanc au ieșit niște soldați care aveau pe chipiuri stele cu cinci colțuri. Unul dintre ei, puțin mai în vârstă, s-a pornit spre mulțime, iar ceilalți au mers din urma lui. În fața oamenilor și-au făcut loc bătrânii, tot îndemnându-l pe bunicul să meargă înainte cu pâinea și sarea, așezate pe un șervet vărgat din pânză de câlți. Ambele cete s-au întâlnit chiar în dreptul Răstignirii Mântuitorului, Care mi-a

---

[2] Căsuța unde se păstrau atributele de înmormântare.

părut, în acel moment, mai posomorât și mai plin de durere, privind peste capetele oamenilor undeva spre răsărit. De o parte stătea tancul, iar de cealaltă – mulțimea îngrijorată, parcă speriată, în același timp foarte atentă, ca un zimbru la întâlnirea cu un pericol.

– *Zdravstvuite, mujiki!*[3] Noi am venit să vă eliberăm – a tradus bunicul din spusele celui mai mare peste cei veniți.

Oamenii s-au uitat mirați unul la altul. Că adică de cine și de la ce să-i elibereze? Pe atunci noi nu aveam boieri mari în sat. Erau toți țărani-proprietari, cu două-trei, cinci-șapte hectare de pământ. Care mai sărac, care mai înstărit, dar toți aveau câte o vită și niscaiva păsări pe lângă casă.

Bunicul le-a întins pâinea și sarea, iar cel din față a spus că nu trebuie, că ei au pâine de mâncare, dar, iată, un pahar cu vin ar bea. Cineva dintre oamenii mai bătrâni a spus că așa-i lăsat de la Dumnezeu, așa-i obiceiul nostru de când lumea – să-i primim pe musafiri cu ce avem mai scump. Bunicul parcă s-a bâlbâit de rușine că i-au refuzat pâinea și le-a spus că mai scump decât fața Domnului nu-i nimic pe lume și, stingherit, s-a dat mai la o parte. Însă unul din tanchiști i-a spus că pâinea o face omul și nu mai este niciun Dumnezeu. După cele auzite, bietul meu tătucă s-a înnegrit la față și parcă s-a făcut mai mic, mai intrat în pământ, iar prin mulțime s-a răspândit un murmur. Cineva a zis tare: „Aiștia-s fără Dumnezeu!"

Au stat ei mult de vorbă cu oamenii, le-au spus că la dânșii tot satul lucrează la un loc și toamna cele agonisite se împart la toți totuna, că oamenii bogați la dânșii nu-s în cinste, că toată lumea trebuie să fie condusă de cei săraci.

La cele auzite, o parte dintre cei adunați au început să se retragă prin ogrăzi, prin ulițe, iar lângă tanc am rămas doar noi, copiii, care am prins curaj și ne-am apropiat de el, și golanii, cărora bunicul le traducea în continuare ceea ce spuneau rușii.

Unul dintre soldați i-a zis bunicului că ar vrea să vadă unde și cum trăiește el, la care propunere bunul meu tătucă a acceptat cu

---

[3] Bună ziua, bărbaților!

mare bucurie. Un ofițer și un soldat au mers până la noi, iar ceilalți au rămas lângă tanc, cu mulțimea de copii și o parte din golănime. Unii din sămașii mei erau deja pe tanc, iar mie îmi părea rău că trebuia să plec ca „parte componentă a delegației basarabene" la întâlnirea cu rușii.

Bunica a pus repede pe masă niște pastramă și brânză cu smântână, iar bunicul a adus o tocitoare cu vin. Cât au mâncat și au băut am tot auzit cuvântul „*kislîi*", iar bunicul ne lămurea că ei spun că vinul e acru. Atunci bunica s-a dus în cămară și le-a adus într-o farfurie miere. După ce și-au pus câte o lingură în paharele cu vin, i-au zis bătrânului că trăiește bine, ca un *kulak*[4], și-l vor ridica în Siberia. La auzul acestor cuvinte bunicul a devenit și mai negru la față decât atunci când i-au refuzat pâinea și le spuse: „Doar n-am ucis și n-am prădat pe nimeni. Totul e făcut cu mâinile acestea." și le-a arătat palmele mari, cu crăpături adânci și pline de bătături. Abia atunci eu mi-am dat seama cât de mari erau palmele lui, când am văzut că una-i cât amândouă palmele ofițerului. Numai că ale ofițerului erau albe, fără crăpături și bătături.

La plecare, ofițerul a lămurit că el este *politruk*, cuvânt pe care nu l-a înțeles nici bunicul și nici ceilalți. Însă un lucru am înțeles: că nu i-a plăcut portretul țarului. L-a smuls de pe horn și l-a rupt, spunându-i lui tătuca: „*A vot eto ne nado, ded!*"[5]

După ce musafirii au plecat, sărmanul tătucă a rămas cu portretul țarului rupt drept în două și n-a mai vorbit cu nimeni până seara.

De obicei, bunicul era foarte șugubăț, fiind înzestrat cu un umor fin și un zâmbet delicat, care-i juca în jurul ochilor de dimineață până seara. Voia bună și glumele lui strângeau în jur toată mahalaua. Iar dacă avea o durere mare, devenea tăcut și n-o împărțea cu nimeni.

Din ziua aceea tătuca a devenit foarte tăcut și căuta cât mai puțin să se întâlnească cu oamenii. Glumele și voia bună i le luase *politrukul*, iar el, pe unde mergea, tot ofta adânc și din greu.

---

[4] Chiabur.

[5] Dar asta nu trebuie, bătrâne!

Și dacă se întâmpla ca noi, nepoții, să începem vreo hârjoană, ne privea trist de la distanță și nu ne mai zicea nimic, ca altădată. Îi apărea doar în colțul gurii un zâmbet de scurtă durată, de parcă ar fi vrut să ne zică: „Apoi, atâta-i al vostru." Se întâmpla ceva straniu cu bunicul. Tăcerea și mahna lui apăsau chinuitor asupra noastră, dar mai ales asupra mea, deoarece în altarul inimii mele tătuca (așa-i ziceam noi mai des) stătea alături de mama și starea lor sufletească era hrana sufletului meu de fiecare zi. După întâlnirea cu *politrukul* care a rupt portretul țarului Nicolae, bunicul a avut cu mama o discuție hotărâtoare pentru soarta mea de mai departe.

– Zinovie, ție ți-i greu. Băiatul îi iute la lucru, îi hărnicuț și ager la minte. Om lucra și pământul tău, tu-i mai coase la mașina ceea câte-o haină și nu vă veți pierde. Dumnezeu îi mare și are grijă de toți. Dar Vaniușca, dacă m-a asculta să învețe, va avea o bucată de pâine mai ușoară decât a noastră.

Mama și-a șters lacrimile, m-a netezit pe cap și a zis:

– Omului ce i-i scris, în frunte i-i pus.

Dumnezeu știe pentru cine a zis ea cuvintele acestea: pentru dânsa, pentru mine, ori pentru noi toți…

Din ziua aceea am început să mă simt parcă mai bărbat și devenisem mâna dreaptă a bunicului. Pe toate mă străduiam să le fac la fel ca dânsul, însă problema cea mai mare era de a pune proptitoarea și căpețeala în cap calului din brazdă, care era mai înalt și parcă-mi părea că era și mai fudul și nu mă recunoștea drept nepot al bunicului. Dacă nu eram atent și pierdeam momentul când el își pleca capul, pe urmă trebuia să mă chinui mult, iar el stătea mândru cu capul în sus, nepăsător la toate rugămințile și stăruințele mele. Când îl înhămam acasă, dacă își arăta năravul, luam scaunul bunicii de la cuptoraș și mă descurcam eu, însă mai complicat era acest moment în câmp, dar și acolo găseam ieșire din situație. Luam o mână de iarbă proaspătă la care el se apleca, iar eu, cu proptitoarea și căpețeala de-a gata, puneam stăpânire pe el.

*

Peste vreo câteva săptămâni de la trecerea tancului prin localitatea noastră, s-a auzit că s-a format un comitet al sărăcimii care va conduce în continuare satul. Nu zăbavă s-a auzit că în comuna Mândâc, de care ținea și satul nostru, „noii stăpâni” l-au chemat pe preot, părintele Ion Goreaev, și i-au hotărât ca mai mult să nu umble prin sat îmbrăcat în haine preoțești. Alții vorbeau că îl chinuiau nopți în șir ca să se lepede de Cruce, adică de credință. Vorbe erau felurite, unii chiar spuneau că până la „slobodă” ar fi fost ofițer în armata țaristă, însă cei mai cunoscători susțineau că el și în armată a fost preot.

Un lucru nu le era clar oamenilor: de ce comitetul lucra noaptea și nu ziua. Multă vreme și-au chinuit mințile oamenii din comună până când odată moș Ion Cojocaru le-a spus la vreo câțiva gospodari taina pe care a descoperit-o el tot citind cărțile sfinte. Cică împărăția asta rusească, care a pus stăpânire acum peste noi, nu-i de la Dumnezeu, dar e de la cel rău, de la necuratul. Iar necuratul se teme de lumină, fiindcă lumina vine de la Dumnezeu, iar întunericul de la ucigă-l-crucea. Când se fac cele mai mari pozne? – anume când e mai întuneric, în puterea nopții.

Vestea aceasta în scurt timp a pus stăpânire pe întreaga comună. Neîncrederea față de noua orânduire a început să se furișeze în sufletele oamenilor și creștea din zi în zi tot mai mult.

Iată că venise și toamna, când copiii trebuiau deja să plece la școală. Ne-au adunat pe toți în curtea școlii și ne-au spus că fiecare elev va mai repeta încă un an clasa pe care a absolvit-o. În primăvara anului 1939 absolvisem clasa a IV-a. Era un an de cumpănă și se vorbea că Polonia a fost împărțită în două, între nemți și ruși.

În ziua când am început lecțiile, ne-au controlat pe toți de curățenie și ne-au spus ca în fiecare sâmbătă să ne facă părinții baie, băieții să se tundă până la piele, iar fetele să-și facă lăutoare, ca să nu scape păduchii în plete. Principalul – ne-au prevenit ca să nu mai purtăm cruciuliță la gât și să nu luăm cărți românești la școală. Apoi ni s-a spus că în acest an vom învăța scrisul și istoria țării care se numește Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. O săptămână

încheiată ne-au necăjit cu alfabetul rusesc, ne-au impus să desenăm secera și ciocanul și să memorizăm cele patru cuvinte – denumirea noii stăpâniri la care trecuserăm (URSS). Unora dintre colegi le venea foarte greu să memorizeze tocmai patru cuvinte, spunând că e mai ușor de ținut minte un singur cuvânt – ROMÂNIA.

Iar dacă cineva repeta din neatenție acest cuvânt, învățătorul se simțea foarte incomod, de parcă i-am fi stricat ferestrele în miez de iarnă, ne țistuia și ne da de grijă să nu-l mai pronunțăm vreodată.

Toate ar fi fost cum ar fi fost, dar faptul că ni s-a interzis să mai purtăm la școală cruciuliță la gât era din cale-afară și bunica s-a arătat tare neliniștită.

Neliniștea a crescut și mai mult când, într-o zi de toamnă, ne-am dus cu bunicul la iarmaroc la Briceva. Acolo el s-a întâlnit cu buni cunoscuți, chiar prieteni evrei, care i-au șoptit că se așteaptă vremuri grele și că iarmaroace cu oameni de treabă, cum au fost până acum, mai mult nu vor mai fi.

Peste puțin timp, în mijlocul iarmarocului, pe o masă înaltă s-au suit vreo doi soldați și un civil. Soldații aveau pe cap un coif de materie foarte ciudat, care avea în vârf parcă un corn, iar în frunte o stea roșie cu cinci colțuri. Aceștia au strigat către mulțime să se liniștească și să asculte cu atenție. Apoi, omul în civil a spus tuturor celor prezenți acolo mai mult să nu mai vină la iarmaroc, căci de acum încolo se vor forma cooperative în fiecare sat și astfel lumea va avea mărfurile necesare pe loc.

La auzul acestor vorbe, mulțimea a început să vuiască, iar soldații au dat dispoziții ca toată lumea să se împrăștie pe la satele lor.

După ce bunicul a potrivit în grabă hamurile, a întors căruța și ne-am pornit acasă. Ieșiți în marginea Bricevii, pentru prima dată l-am văzut pe bietul meu tătucă dând bici cailor. Caii au rupt-o din loc, nemaicunoscându-și stăpânul, iar eu, speriat parcă de lup, m-am lipit de dânsul, simțind cum mă hurducă și mă năsădește fără milă căruța… Nici n-am prins de veste când am trecut cele câteva dealuri și calea ferată. Iar după aceea, drumul venea tot la vale și caii, încetul cu încetul, s-au liniștit.

Sosirea noastră cu mult timp mai devreme a neliniștit-o pe bunica. După ce a dus caii la locul lor și le-a dat să mănânce, bunicul a intrat în casă și a povestit cele văzute și auzite. Cel mai impresionant a fost atunci când povestea despre soldații cu corn pe cap și cu steaua roșie în frunte. Chiar în seara aceea, bunica mi-a luat crucița de la gât și mi-a cusut-o în dosul buzunarului de la bluză.

Simțeam în ochii buneilor mei o spaimă permanentă pe care eu n-o puteam pricepe, dar care trecu pe neprins de veste și în sufletul meu. Durerile lor pentru mine erau chinuitoare, mai ales pentru că erau învăluite de taine pe atunci nepricepute de mine.

Prin sat au început să umble zvonuri, precum că noua conducere îi va ridica în Siberia pe cei mai buni gospodari. Mai nimeni nu știa cât de departe e această parte a lumii. Unii spuneau că trebuie să mergi cu trenul o lună de zile, alții spuneau că încolo e pustietate, e un ger nemaipomenit și trăiesc numai urși albi.

Cum o fi fiind acolo eu nu aveam de unde să știu; îmi amintesc, însă, că spre sfârșitul toamnei bunicul tot mai des nu dormea acasă. Uneori venea noaptea, era foarte murdar și nebărbierit, vorbea cu bunica în șoaptă, în casă domnind permanent o frică misterioasă.

Într-o zi, cu noaptea în cap, a venit mama cu surioara de mână, foarte speriată, și a întrebat-o pe bunica dacă e acasă bunul. Aflând că nu este acasă, a răsuflat ușurată și a început a povesti că noaptea trecută au ridicat mai mulți oameni din Mândâc și că au să-i ridice pe toți gospodarii din sat. Amândouă au început să plângă și am început și noi, copiii, să scâncim. După ce s-au mai ogoit, bunica a ridicat ochii la icoane și a zis că Dumnezeu îi mare și va avea grijă de noi.

Mai peste zi, a fost la noi un fin al bunicului, care a povestit cum i-au ridicat noaptea trecută pe Pavlușa Rotaru, fostul primar al satului, Dominte Tudor, directorul școlii, Grigore Pătrânica, fostul perceptor, pe gospodarii Pavel Bucinschi și Lionte Cibotaru.

Știrea aceasta a paralizat tot satul și cei mai buni gospodari au început să umble fugari, devenind indiferenți față de gospodăriile lor, la care munciseră o viață.

Legea nouă

De la Comitet li s-a spus oamenilor că toate judecățile de la români pentru haturi sunt anulate. Acum este un singur stăpân, Statul, și oamenii nu au de ce să se judece. Se vorbea prin sat că se vor aduce niște tractoare puternice, ca tancurile, care vor ara toate haturile, iar pământul se va lucra în comun de către toți oamenii împreună și toamna i se va da fiecăruia cât i se cuvine, ca să aibă cu ce trăi.

După primele valuri de deportări, în sat s-a instaurat o liniște apăsătoare, ca de mormânt. Oamenii deveniseră îngândurați, tăcuți și speriați. Chiar dacă se întâlneau câte doi la fântână ori în câmp, vorbeau în șoaptă, să nu-i audă cineva. Și această liniște amenințătoare a ținut până în primăvară.

Spre iarnă, când s-au înscăunat legile, bunicul dormea acasă mai des, dar avea un pat așternut în sarai, acolo unde erau și caii. Când îl rugam să ne mai spună vreo poveste, după o tăcere îndelungată spunea:

– De povești le arde acum numai golanilor, dar din păcate ei, dragul tatei, nu le știu. Se vede că, în afară de prostie și răutate, aceștia n-au mai apucat nimic de la părinții lor.

Pe atunci aveam un câine pe nume Tărcuș. De la o vreme, bunicul, de câte ori ieșea din casă, lua pentru el o bucată de mămăligă ori de pâine, iar javra îl aștepta nerăbdător pe stăpân și dădea din coadă. Moșneagul îi așternuse chiar lângă prag o manta veche și ruptă, iar el o îndrăgise și nu se mișca de pe ea. Într-o zi, când venise la noi un mahalagiu, Tărcuș s-a năpustit la el cu un lătrat furios, rânjindu-și colții.

În sfârșit, l-am văzut și pe sărmanul tătucă zâmbind. A potolit câinele și a zis:

– Ho-o-o, Tărcuș! Că aista-i ca și mine, vai de capul lui.

După ce-am rămas singuri, moșneagul a netezit câinele și a devenit parcă mai voios. Tărcuș dădea tot mai des de știre când venea cineva străin, iar bietul bunic tot mai des tresărea la lătratul câinelui și mă trimitea să văd cine e la poartă.

Eu umblam regulat la școală, îmi însușisem bine scrisul noii împărății, ba chiar știam și câteva cuvinte în limba veneticilor. Odată, pentru o serbare, mi-au dat să învăț o poezie care se numea „Întâiul deputat". Era scrisă într-o limbă pocită și suna parcă altfel decât ceea ce învățasem până atunci: „Ce te legeni, codrule", „O, mamă", „Somnoroase păsărele".

Întrucât poezia „Întâiul deputat" nu se prea lipea de mine, într-o zi învățătorul mi-a dat un portret dintr-o carte – un om cu mustăți întortocheate și păr negru des pe cap. Mi-a spus că acesta-i Stalin, primul deputat care are grijă de toate popoarele lumii, tot el e și conducătorul noii stăpâniri. Am luat foaia cu chipul lui Stalin și am pus-o într-un caiet să nu se boțească.

Pe drumul spre casă, am scos caietul cu pricina și m-am mai uitat o dată la portret. De pe hârtia puțin îngălbenită mă sfredeleau doi ochi mici de o culoare nedeslușită, care nu semănau deloc cu ochii mari și veșnic umezi ai lui Tărcuș. De la ochii ce mă priveau de sub sprâncenele negre și stufoase adia parcă a vânturi siberiene, iar mustățile parcă mă înghimpau prin trăistuța în care îmi duceam caietele și o carte de istorie sovietică.

Venea primăvara și moșneagul scotea tot mai des vitele afară la iesle și mă învăța cum să lucrez cu săceala, iar Florica întindea capul, așteptând s-o scarpin sub bărbie.

Peste primele deportări se așternea uitarea. Frica se ghemuise undeva în inimă, pentru că din când în când se mai zvonea că iar au să ridice, dar, chipurile, numai pe acei care au stat în pușcărie la români.

*

După experiența din anii trecuți, bunicul a semănat arpagic, a pus ceapă, usturoi, dar de toate mai puțin decât în ceilalți ani. Așa cum nu se mai organizau iarmaroace, nu aveai unde-ți vinde producția.

De cum venise primăvara, mă duceam mai rar la școală. Materia o știam aproape pe de rost și învățătorul nu mai avea ce să-mi dea să învăț.

Odată i-am arătat bunicului foaia cu portretul lui Stalin, iar el mi-a spus că acesta-i împăratul golanilor și din pricina lui este nevoit să nu doarmă noaptea liniștit în așternutul său.

Spre sfârșitul primăverii, se auzea tot mai des huruit de mașini și se vedeau avioane zburând. Oamenii vorbeau că nu-i curat lucrul acesta și are chip să se înceapă un război cu împărăția neamțului, iar pe noi ne aștepta la deal în țarină căsoaia bătrânului Gavriil. Acolo parcă ne era scăparea și refugiul de vitregiile lumești, pentru că acolo se doseau mulți oameni care umblau fugari.

Nu știu de ce căsoaia mă atrăgea mai mult decât casa bunicului și a mamei; aveam impresia că acolo zace, ascunsă în pământ, o comoară pusă anume pentru mine de cineva dintre străbuneii mei. Dar poate acolo era ascunsă o părticică din istoria neamului nostru și era vegheată de cele trei movile misterioase pe lângă care am trecut, seară și dimineață, toată copilăria mea. Una din cele trei movile mi se părea că-i movila lui Burcel, despre care învățasem la istorie.

Am început a scoate vitele la păscut și căsoaia a devenit parcă mai veselă, iar valea Hârtopului se umplu de zarva noastră.

Timpul se scurgea și, fără să-mi dau seama, istoria cu tăvălugul ei trecea peste noi ba într-o parte, ba în alta, apăsându-ne îngrozitor și îngropând în pământ tot ce aveam noi mai de preț.

A trecut primăvara și s-a început pe neobservate vara, iar grija mea zilnică era să duc și să aduc vitele de la păscut.

În una din zile, cam pe la amiază, a venit la deal tătuca. Era îngrijorat de tot. A spus că trebuie să luăm vitele și să plecăm acasă, căci vremea este tare la cumpene. S-a început războiul. Mi-a spus că nu se știe cum va fi mai departe, dar până când se va mai liniști vremea, voi paște vaca mai aproape de sat, pe la hotarul Drochiei.

Mişcarea nemţilor spre Răsărit

Pe lângă satul nostru era un drum care dădea în şleahul Bălţilor şi iată, pe acest drum au început să apară tehnică militară, motociclete, camioane şi tot mai des se auzeau zburând avioane. Acest uruit, această forfotă căra spre Răsărit zi şi noapte armată germană şi românească. Dinspre miazăzi, s-au auzit vreo câteva zile bubuituri de tun.

Comitetele sărăcimii s-au dizolvat şi în sat nu mai era nicio conducere. Se zvonea că se va înfiinţa din nou primăria şi postul de jandarmi. Dar până una-alta, oamenii au sfărâmat uşa de la cooperativă şi au cărat care şi cât a putut acasă. Lumea era pornită pe distrugere şi instinctele omeneşti, ţinute în frâu sute de ani de biserică şi alte instituţii, acum s-au dezlănţuit şi au trecut într-un dezmăţ total. Îi căutau pe cei din comitete şi-i băteau până îi zvântau.

Într-o noapte, la mama a venit Vasilina şi s-a rugat să o primească la noi. Ea făcuse parte din activul stăpânirii ruseşti, care acum era împinsă tot mai spre Răsărit. Această femeie tânără, rotunjoară şi grăsuţă se trăgea dintr-o familie de ruşi din mahalaua de la Trei Ileni. Ea îi era bunicului fină, el o cununase cu o rudă de a sa şi ea a început să se ascundă în casa bunicului. Nemţii au distrus şi au dat foc coloniilor evreieşti de la Briceva şi Zguriţa, iar mulţimea încrâncenată din satele vecine a început a prăda casele care n-au ars şi au rămas fără stăpân.

Un mahalagiu i-a propus tătucăi să se ducă la Zgurița după lucruri jidovești, că lumea aduce căruțe de mobilă și haine bune.

– Dragul moșului, de mi-ar da Dumnezeu zile să-mi port eu sumanul meu. Munca străină nu te încălzește. Sudoarea și munca ta uneori ți le ia dracul, darmite când e vorba de muncă străină: nu numai că ți-o ia, ci te ia și pe tine.

În timp ce unii erau ocupați cu aducerea lucrurilor de la Zgurița, alții se duceau tot mai spre Răsărit, semănând moarte. Spre șleahul Bălților, zi și noapte treceau necontenit tehnică și armată nemțească și tot pe acest drum au început să ducă sub convoi, spre Răsărit, și grupuri de evrei. Duceau femei și bărbați, bătrâni, copii, tineri. Fețele lor schimonosite de chinuri, de foame și de sete erau prinse în cleștele groazei. Ochii le erau absenți la toate și viața parcă nu mai avea niciun rost pentru ei.

Pe marginea drumului erau câteva fântâni cu cumpănă și ciutură de lemn. În aceste zile, eu o pășteam pe Florica de funie. Îmi era frică să mă duc tocmai la deal în țarină și nici bunicul nu-mi dădea voie, spunea că acum e mai bine să ne ținem pe aproape de casă.

Dinspre marginea satului, am văzut cum venea spre fântâna de sub costișă un convoi cu evrei care erau duși de câțiva soldați nemți. Aproape de fântână, o fată cu o gâță groasă, ce-i ajungea până pe șale, s-a rugat, se vede, de un soldat să-i dea voie să bea apă din ciutură. Soldatul a bolborosit ceva și i-a arătat spre fântână. Fata a înșfăcat cu amândouă mâinile ciutura și și-a vârât capul în ea să-și potolească setea. După ce a băut lacom câteva înghițituri, a luat apă cu pumnul și și-a udat fața. În acel moment, un soldat a împușcat-o în ceafă și întreaga ei făptură s-a cutremurat. Am avut nenorocul să văd o scenă înspăimântătoare: fata a căzut cu capul în ciutură, iar cu mâinile parcă a încercat să se apuce de ceva. Ciutura cu capul fetei s-a lăsat la pământ, iar trupul ei s-a așternut fără putere pe marginea drumului. Din ciutură a început să se verse apă în două cu sânge. Din mulțime s-au auzit răcnete, iar soldații au început să lovească în oameni cu paturile

armelor și să-i împingă să meargă înainte. Eu am lepădat vaca și am luat-o la fugă spre gârlă, crezând că nemții se fugăresc după mine. Am ajuns acasă alb ca varul de spaimă și am alergat la bunicul în prisacă. I-am spus de cele întâmplate, iar el, fără să mai stea pe gânduri, a pus capacul la stup și a mers cu mine. Ne-am dus să aducem vaca, care a și făcut stricăciune într-un lan de păpușoi.

Trupul neînsuflețit al fetei zăcea întins de-a lungul drumului cu capul în ciutură, de unde sorbise ultima înghițitură.

Noi am luat vaca de parcă am fi furat ceva. Bunicul o bătea cu o vărguță pe sărmana Florică din urmă, iar eu o duceam de cap tot o fugă spre punte. După ce am trecut dincolo de răchiți, ne-am prins a calma și noi, și bietul animal. Sărmana vită nu putea să știe ce ne-a apucat pe noi, după cum nu putea să știe că tot pământul este învăluit de para războiului dintre cele două împărății care, fiecare în felul ei, socotea că are dreptul asupra vieților omenești.

De locul cu întâmplarea lugubră n-a îndrăznit să se apropie nimeni. Până la apus de soare evreica a stat așternută de-a lungul drumului, singură între cer și pământ. Iar autocamioanele cu soldați tot treceau spre Răsărit și nimeni nici nu se uita la trupul din care a fost smulsă viața în cel mai barbar mod.

A doua zi, am luat vaca de funie și m-am dus s-o pasc. Fântâna unde fusese săvârșită crima stătea singuratică, cu cumpăna spre cer, de parcă se ruga la Dumnezeu să-i ierte pe oameni pentru toate fărădelegile făcute.

Ajuns până la hotarul Drochiei cu păscutul, acolo unde drumul se desface în două, am văzut un mormânt cu țărână proaspătă și jilavă pe el, dar fără cruce…

*

Mama avea o soră – tanti Vera – căsătorită cu un învățător de la Cernoleuca, care se trăgea din părțile Chetrosului. Cică Vâșculenii erau dintr-o familie cu mulți copii și împânziseră mai bine de jumătate de Basarabie. Care era învățător, care era preot ori medic. Bărbatul lui tanti Vera era un om înalt și zdravăn. Avea o

față rumenă, era foarte vioi și milităros. Mie, care eram deprins să zburd ca un buiestraș, nu îmi prea convenea disciplina lui.

După ce s-au mai limpezit apele, în localitate a fost deschis un post de jandarmi, iar în calitate de primar l-au numit pe acest unchi al meu, Vasile Vâșcu. În câteva zile, mulțimea s-a mai potolit și disciplina s-a instalat în toată comuna, fără cârtire. Au început să-i caute și să-i tragă pe la icoane pe foștii activiști care nu reușiseră să se ascundă.

Puterea care s-a dus îi chema și-i chinuia pe oameni noaptea (pe o parte din săteni i-a deportat în Siberia), iar orânduirea care a venit îi chema pe activiști ziua, în amiaza mare, și le mai ardea câte un pui de bătaie, așa, ca să le fie de învățătură. Tehnică spre Răsărit mergea tot mai puțină, nu se mai auzeau bubuiturile de tun, dar seara încă nu ni se permitea să ieșim din ogradă.

Vasilina continua să se ascundă la noi. Știa toate tainele gospodăriei noastre. Într-o bună zi, ginerele bunicului, care de vreo trei săptămâni era primar, a venit acasă cu o droaie de nemți ca să-i pună la masă. Au întins masa în casa cea mare, iar Vasilina stătea ascunsă pe cuptor. Bietul meu tătucă, de unde putea el să știe că linia frontului trecea chiar prin mijlocul casei lui. Pe o parte de linie, pe cuptor, stăteau ascunși bolșevicii, iar în casa cea mare, la masă, petreceau național-socialiștii. Pe când ospățul era în toi, un neamț mare și roșcat a stricat aerul, făcând un zgomot de tocmai a răsunat casa, iar ceilalți se dădeau pe spate de râs. Bunicul a zis așa, într-o doară, „Hude-o, brâncă!", însă ginerele a tradus: „Să fii sănătos!"

Într-un târziu, după miezul nopții, compania cherchelită de vinul tătucăi a început să se cărăbănească, mai întâi udându-i gardul pe la colțuri, ca toți câinii când se pornesc la drum. A doua zi, cu noaptea în cap, s-a dus și Vasilina într-o direcție știută numai de dânsa.

Peste vreo două luni, pe Vâșcu l-au arestat și l-au dus într-un lagăr de concentrare, la Vertujeni. Se răsteau cam clănțos și la bunicul, dar el le-a spus că nu se ocupă cu politica, știe doar să

facă vin bun și să strângă miere. După ce s-a mai luminat cerul, bunica și-a ocupat iar locul ei de totdeauna la cuptoraș, iar noi, împreună cu bunicul și cu o fiică de-a lui mai mică decât mine, ne-am văzut de treabă la munca câmpului.

După ce musafirii nepoftiți s-au dus, bunicul mi-a zis:

– Haidem Vaniușca la lucru, că rele zile o ajuns sireaca Basarabie. Ei vin și se duc, dar treaba noastră-i să lucrăm pământul. Cei cu corn și cu stea roșie în frunte umblau să mă ridice în Siberia. Și naiba să-i știe ce fel de draci cu un singur corn sunt, dar îs mai răi decât cei cu două. Iar aiștia, după ce-au mâncat și au băut, nici bogdaproste n-au zis, numai mi-au pișat gardurile.

– Pantilimoane, zi și tu bogdaproste că s-au dus. Sărăcia nu ni s-a mai trage dintr-aceea că i-am hrănit; îi mai rău de cei pe care i-au ridicat și de trupul acela care putrezește la hotarul Drochiei. Pe noi, slavă Domnului, ne-a ocolit urgia.

*

S-au început concentrările și satul, zi și noapte, era străpuns de bocete care mai de care mai jeloase și mai sfâșietoare. Prin bocete implorau pe Dumnezeu și I se mărturiseau tot blestemul și urgia care se abătuseră asupra noastră. Îl luaseră și pe feciorul tătucăi la concentrare și am rămas pe capul lui o armată de nepoți. El era unicul sprijin al întregului nostru neam. Într-o zi, mergând la deal, cu o mare durere în suflet mi-a spus:

– Vaniușca, mă tin' că cu școala om mai aștepta vreun an-doi. Poate s-a potoli focul și para asta care s-au abătut asupra noastră. Da' aici, iată, și pe moș-tu Vasile l-au luat și la Măriuța îs patru, unul după altul, ca ulcelele.

În sat, rar cine primea gazete și era numai un aparat de radio la un învățător. Probabil, pe atunci n-o fi existat prea multe nicăieri. Noutățile de pe front veneau doar prin scrisori, dar de cele mai multe ori ele circulau din sat în sat, din gură-n gură, ca zvonurile. Dar nici unele, nici altele nu ne mai puteau reda toate grozăviile care se petreceau acolo… Iar cei doi monștri încăierați hăcuiau

în oameni ca în curechi, caliceau și omorau suflete nevinovate. Au început a veni primii caliciți acasă, primele telegrame cu numele celor căzuți pe front, și abia atunci lumea a început să afle adevărul despre război. Se vorbea că pârjolul războiului se întoarce de la Răsărit iar spre Asfințit și cică se anunță a fi mai groaznic decât atunci când a trecut încolo.

Într-o zi, a venit un jandarm la mătușa Vera și i-a adus un document de la autorități, precum că are dreptul să plece și să-și vadă bărbatul la lagărul din Vertujeni. A doua zi, de dimineață, s-a început pregătirea de plecare, femeile au copt toată ziua, au tăiat și au pregătit niște păsări. Spre seară, bunicul a uns căruța, a trecut prin mână hălăturile de la cai, a umplut coșul căruței cu lucernă. Când a început să amurgească, după ce s-au iertat cu noi cu toți, bunicul și tanti Vera s-au pornit la drum.

– Alisandră hăi, închideți bine porțile. Da' tu, Vaniușca, să le legi și să-i dai drumul lui Tărcuș slobod. Apoi i s-a adresat bunicii: da' tu, mă rog de mă iartă, îi vreme de război. Ca să nu-i vedem lacrimile, a dat repede în cai și… duși au fost. Noi i-am privit din urmă până au întors în șleah, iar biata mămucă plângea exact ca mama, fără glas, și își tot ștergea ochii cu colțul broboadei.

După ce-am făcut tot ce ne-a ordonat bunicul, am intrat în casă. Bunica a aprins candela și multă vreme s-a rugat în fața icoanelor. A oftat adânc și a zis:

– Auzi-mă, Doamne, și mă miluiește!

*

Primul care a simțit că vine bunicul a fost Tărcuș. A sărit peste gard și i-a ieșit înainte, iar eu am alergat la poartă, necăjindu-mă s-o deschid. A venit și mama și până seara am trăit cu impresiile lor de drum. Din toată povestea lor am înțeles că războiul iar se apropie de noi și că pe nemți îi mână înapoi spre Asfințit. Apoi, tanti Vera i-a spus mamei că Vasile al ei i-a dat de grijă să aducă la noi cei doi saci de cărți din pod de la căsuța cea mică, că așa va fi mai bine. Pe înserate, toate cărțile au fost cărate la noi, în vale,

și așezate în casa cea mare, pe sofa. Eu știam de ele și din când în când primeam câte o carte de povești de Ion Creangă ori câte una de poezii de George Coșbuc. Însă, când am văzut atâtea cărți la un loc, m-am zăpăcit. Nu-mi venea să cred că un om poate să aibă atât de multe cărți. Cea mai mare problemă pentru mine era acum ce anume să citesc din această mulțime de cărți. Hotarele patriei mele au început să se destrame, cărțile m-au dus la București și la gurile Dunării și cel mai mult în Carpați. Astfel, a început să se realizeze visul meu și al bunicului meu: să citesc, să învăț…

Învățătorii mei iubiți au devenit poeţii, scriitorii și istoricii neamului, însă cel mai mult au pus stăpânire pe mine Mihai Eminescu și Ion Creangă. Pe măsură ce timpul trecea, citeam tot mai mult, citeam tot ce-mi cădea în mână. În mintea mea, noțiunea despre patrie și capitală s-a conturat într-un sfârșit în hotarele ei firești. Din zvonurile care circulau prin sat am înțeles că tăvălugul războiului vine iar spre noi. Văzduhul era spintecat tot mai des de avioane, iar drumurile gemeau sub greutatea tancurilor și a altor mașini de război. Seara, când viața satului se mai potolea, se mai întâmpla să auzim bubuituri de tun spre răsărit.

Într-o noapte, unchiul Vasile (Vâșcu) a venit acasă cu un om, au mâncat din fugă și s-au schimbat în alte haine, iar pe acelea pe care le-au dezbrăcat le-au uns cu gaz și le-au dat foc.

Unchiul spunea că necunoscutul este un conducător de partizani. El ne-a spus că frontul este pe aproape și că repede îi vor zdrobi pe nemți. Și-au luat de-ale gurii și s-au mistuit în întunericul de unde au venit. Tot în noaptea aceea, gospodăria ne-a fost înconjurată de un ofițer și câțiva civili, care îi căutau pe cei doi fugari. Fiind întrebat unde sunt fugarii, bunicul a răspuns că da, au fost și au luat doar de-ale gurii și s-au dus înapoi de unde au venit, nu se știe unde. Cu toate acestea, cei în civil au scuturat și cercetat toată gospodăria, aproape până în zori. Negăsind ceea ce căutau, au început să înjure și să-l amenințe pe tătuca, iar el stătea în fața lor în poziție de drepți, cum știa el s-o facă încă din armată, de la rusul Nicolae…

Când s-au convins că nu pot să-i găsească pe cei doi fugari, l-au prevenit pe bunicul ca să anunțe la postul de jandarmi imediat ce vor apărea, în caz contrar, va răspunde cu capul. Au ieșit ca fulgerul din casă și au plecat.

După ce a petrecut rânduri de musafiri toată noaptea, moșneagul a închis porțile, a intrat în casă și a zis așa, ca pentru sine: „Apoi, apa trece, iar pietrele rămân și-i bine când apa-i limpede și curge lin, dar e mare prăpădul când curge apă tulbure și mai duce cu sine și unele pietre…”

Primăvara anului 1944

De vreo câteva săptămâni mă aflam la gara Drochia, la un depozit de lemne de-al lui bădița Vasile. Învățam cum se cubează, cum se primește lemnul de la gară și cum se vinde. Într-un jurnal duceam evidența cât lemn s-a vândut, iar în altul puneam la dosar și coseam diferite chitanțe și facturi.

Depozitul era aproape de gara căii ferate și pe teritoriul său era un sarai lung și o grămadă de lampaci acoperită cu multe paie. În timpul liber, după ce mă săturam de citit, mergeam la locul meu preferat, pe grămada de lampaci, de unde se vedea hăt departe toată împrejurimea, dar mai ales gara căii ferate. În ultimele zile, ea semăna cu un furnicar imens. Zilnic plecau diferite trenuri cu rânduri nesfârșite de pasageri. În gară domnea o învălmășeală de oameni cu saci, geamantane și diferite bagaje. Toți erau într-o mare încordare, nesiguranță și chiar groază. Uneori se auzeau țipetele femeilor și ale copiilor. Într-o zi de martie, spre chindii, pe lângă depozitul nostru au trecut vreo zece oameni, îmbrăcați în niște paltoane lungi, care duceau ceva, parcă dosit sub haină. Unul din ei s-a oprit aproape de grămada de lampaci, iar ceilalți s-au dus spre gară. Peste un timp, au mai apărut câteva grupe răzlețe de oameni suspecți.

În văzduh au apărut niște avioane care se încăierau între ele. Unul a zburat pe deasupra gării la o înălțime mică și a aruncat câteva bombe, din botul lui ieșea parcă niște foc și-l îndrepta asupra oamenilor din gară. Mulțimea îngrozită a început să fugă care și încotro îl duceau ochii. Din mai multe părți au început să țăcănească

pistoalele-automate. Omul care s-a oprit lângă grămada de lampaci a început să tragă și el asupra mulțimii, tot dintr-o armă automată.

Văzând prăpădul, eu am fugit în sarai, ascunzându-mă după niște grămezi de cărămidă. Unul dintre avioane s-a aprins și a căzut înspre miazăzi. Împușcăturile continuau din toate părțile, iar mulțimea năucită de cap fugea și fugea, răcnind și țipând fiecare cât îl ținea gura. La un moment dat, împușcăturile s-au potolit și am ieșit afară.

Între depozit și gară era un loc gol, care acum era ocupat de oameni trântiți la pământ. Stăteau nemișcați în băltoace de sânge, cu ochii îndreptați spre cer, de parcă-și urmăreau sufletele care i-au părăsit. O femeie, cu un copilaș mort pe brațe, răcnea cu disperare: „Afurisiți să fiți, Stalin și Hitler!…" În acel moment, o rafală de automat a cosit-o și femeia s-a prăbușit cu trupul neînsuflețit al copilașului peste dânsa. Mulți dintre cei rămași vii erau grav răniți și numai din când în când se auzeau gemând, târându-se ca viermii spre clădiri.

Însera și lumea chinuită, rănită și plină de glod se târa pe brânci, sperând să-și găsească un adăpost pentru a-și salva viața. Saraiul de pe teritoriul depozitului devenise un azil pentru cei nenorociți. Noaptea a fost îngrozitoare. Aproape toți cei care s-au adunat erau răniți și sufereau de dureri. S-au așezat la podele, deoarece în toată încăperea erau numai două paturi. Unica mângâiere era soba de fier în care focul a ars toată noaptea.

Bătălia adevărată, însă, s-a încins între partizanii care ocupaseră gara Drochia și niște unități de infanterie română care veneau dinspre Țarigrad. Toată noaptea, până spre ziuă, au lătrat mitralierele și au bubuit tunurile. Întunericul era spintecat de niște focuri neînțelese pentru mine. Afară era periculos de stat, se auzea șuieratul amenințător al gloanțelor.

Până dimineața, răniții din sarai s-au mistuit în întuneric, s-au dus care și încotro, mai departe de locul blestemat.

Într-un târziu, am adormit mort de oboseală pe un capăt de pat. Când m-a trezit cineva din somn, spre ziuă, camera era pustie,

soba rece, iar podeaua murdară de glod și cu pete de sânge închegat… Această imagine dezastruoasă anunța începutul unei eliberări pe care n-o pot uita nici până azi.

Urgia războiului de la Răsărit a trecut spre Asfințit, sacrificând alte și alte vieți.

Ziua s-a arătat a fi posomorâtă chiar de dimineață. Norii plumburii acopereau tot cerul. Deasupra câmpurilor domnea o ceață deasă și cenușie, care ținea priponiți acești nori vitregi.

M-a cuprins o stare sufletească pe care n-o pot explica, dar care mă apăsa nemilos. După ce m-am spălat, ne-am sfătuit cu Fănică, vânzătorul principal, să plecăm de la depozit, că nu mai avem pentru ce rămâne mai departe acolo. Am legat într-un pachet toate registrele și documentele și ne-am așezat să mâncăm ceva. În acest răstimp, a apărut nu se știe de unde, cu caii înspumați, bădița Vasile, care ne-a spus că a venit după noi să ne ia acasă. Am încărcat căruța cu tot felul de lucruri și spre amiază am pornit spre casă. Am trecut pe la locul unde noaptea avusese loc sângeroasa bătălie. Valea era semănată cu trupuri sfârtecate și pârjolite de nemilosul foc al războiului. Nu departe de drum, un om păros și fioros, ca o fiară, scotea încălțămintea și îmbrăcămintea de pe ostașii morți. Când ne-a văzut pe noi, a luat-o la fugă prin câmp.

Acasă, toți ne așteptau cu nerăbdare. Primul ne-a ieșit înainte Tărcuș, fiind mai iute de picior. M-am aplecat și l-am cuprins de bucurie că am ajuns acasă viu și întreg după o noapte de urgie.

*

Linia frontului trecuse în partea de sud a Basarabiei și dincolo de Prut, în județul Iași. Aici, în partea de nord, se înfiripa puterea locală, în frunte cu vechii activiști, care au rămas toți vii și sănătoși, ba chiar rotunjori și rumeni. În locul primăriei s-a format *sovietul sătesc*, căruia îi spuneau în rusește *selsovet*, iar în locul postului de jandarmi s-a format o puiță de activiști, cu un șef în frunte, pe care îl numeau *upolnomocennîi*. Activiștii apăreau ca ciupercile după ploaie, mai ales când au aflat că nu vor fi luați pe front și că ei vor

fi adevărata putere în sat – *mestnaia vlasti*. Ca noua putere locală să fie mai trainică în sat, au apărut organizația de partid și cea *comsomolistă*. Acestea două au hotărât soarta fiecărui om în parte, după principiul afișat în imnul lor: „*Kto bâl nikem tot stanet vsem*”[6].

Peste vreo câteva săptămâni, după ce linia frontului a trecut mai departe de noi, tot satul a fost adunat de la mic la mare la adunarea generală, unde s-au lămurit multe lucruri. Că războiul va continua până când fiara fascistă va fi distrusă în bârlogul ei, dar pentru asta noi, cei din spatele frontului, trebuie să muncim fără cruțare zi și noapte. În timp ce pe front, în Armata Roșie, vor fi trimiși cei mai buni bărbați și cai din sat, noi, cei care vom rămâne pe loc, la chemarea tovarășului Stalin, trebuie să săpăm tranșee, să reparăm drumurile și podurile și să creștem pâine.

Chiar a doua zi, primele contingente de bărbați au fost chemate să se prezinte la sovietul sătesc, cu schimburile necesare și hrană rece pentru trei zile. Cei care erau mai tari, mai curajoși de fire nu s-au prezentat, dar au luat-o razna prin stufăriș și păduri, devenind fugari. Cu timpul, însă, unii dintre aceștia se „lipeau” de noua conducere, „transformându-se” în activiști. Anume aceștia făceau exces de zel în toate.

În aceste zile de grea cumpănă toată urgia războiului a căzut pe umerii bietelor femei; ele deveniseră mai gârbovite și ridicau capul spre cer numai atunci când boceau. Caii cei mai buni erau luați de-a valma la concentrare și deseori, alături de Joiana, înhămată la plug, trăgea femeia, iar la un hat sub cherșițari se tăvălea în țărâna pământului copilul sugar. Ea creștea pâinea amestecată cu sânge, sudoare și lacrimi și tot ea menținea viața neamului pe acest pământ.

Multe pământuri rămâneau nearate. Proprietarii acestor terenuri ori pierduseră caii la rechiziție, ori rămăseseră ei înșiși să zacă în pământ străin. Oricum, sărăcia intra în casele noastre și se așeza nepoftită în capul mesei. Iar războiul cerea tot noi porții de carne de tun – bărbați tineri și cai frumoși.

---

[6] Și cine n-a fost nimic în lume, acum el totul va fi.

De multe ori, fără niciun fel de pregătire militară, basarabenii erau trimiși pe linia întâi. Reușeau doar să dea pe gât o sută de grame de spirt, pe nemâncate, ca să poată striga cât mai tare „*Za rodinu, za Stalina!*”[7] După aceea, poșta nu reușea să aducă prin mahalale telegrame de înmormântare, cu același text înspăimântător: „*Poghib za rodinu*”[8]. Cine mai poate să spună astăzi câți și unde au murit? Semnele războiului se mai văd încă pe multe chipuri crispate de durere. Unii nu au un picior, alții au rămas fără o mână ori fără un ochi.

Dar marile greutăți abia se pregăteau să vină peste noi.

Spre toamnă, s-a mai făcut o adunare generală cu oamenii satului, amintindu-li-se că trebuie să dea noi impozite la stat, în bani și în natură. Astfel, fiecărei gospodării i se cerea să dea: cereale, carne, lapte, ouă, lână, pielicele… Iar la bani nu aveau măsură: trebuia să dai fără capăt. În primul rând, trebuia să achiți *selhoz nalogul*[9], impozitul de celibatar, *strahovka*[10] și *voennîi nalog*[11]. Apoi urmau „dăjdii benevole”: *zaiom*[12], *fond oboronî*[13], *lotereia*[14]. Acestea din urmă erau cele mai chinuitoare plăți atât pentru activiști, cât și pentru muritorii de rând. Atât de variate și numeroase erau impozitele, încât bietul om era în permanență dator cu ceva la stat, făcându-se mereu vinovat față de împărăție.

Odată cu noaptea veneau și chinurile. De la raion sosea o persoană de la Comitetul raional de partid ca *upolnomocennîi*. De cu zi erau întocmite listele cetățenilor care trebuiau chemați noaptea la *selsovet*.

Activiștii umblau prin sat să-i aducă pe cei cu pricina la „pieptănat”. În sala de primire atârna portretul lui Stalin, care se uita

---

[7] Pentru patrie, pentru Stalin!
[8] Căzut pentru patrie.
[9] Impozitul agricol.
[10] Asigurarea.
[11] Impozitul militar.
[12] Împrumut de stat.
[13] Fondul apărării.
[14] Loterie.

țintă la om și-l sfredelea cu ochii săi mici și tăioși ca oțelul. În capul mesei stătea *upolnomocennîi* cu câte doi-trei activiști din cei mai „credincioși" și, din când în când, ba scotea pistolul din toc și-l punea pe masă, ba îl punea în buzunar, ori pur și simplu îl netezea cu mâna, ca cel din fața lui să înțeleagă că puterea „poporului" este redusă la jucăria ceea de fier.

În fiecare seară, la *selsovet* ardea lampa cu gaz până dimineața. După ce se termina interogatoriul cu parte din sătenii chemați, spre ziuă se începea lucrul cu acei activiști ai căror „chemați" nu s-au prezentat. Suprema amenințare era trimiterea pe front. După „prelucrarea", rând pe rând, a tuturor membrilor activului, aceștia deveneau mai răi decât Satana. Ceea ce erau ei în stare să facă nu-i trecea prin minte nici diavolului. Și seară de seară, bătrânii și femeile erau chemați de activiști „la icoane", ca să stoarcă din ei cât mai mult pentru mașina militară sovietică, care dorea să stăpânească întreaga planetă.

Pe măsură ce războiul se apropia de Berlin, greutățile deveneau tot mai mari și ajungeau până la os. Caravanele de *postavkă*[15] mergeau fără sfârșit spre gară.

Odată, bunicul m-a trimis pe mine cu *postavka*, împreună cu o femeie din mahala. Când să descărcăm sacii, nu-i puteam duce nici eu și nici ea în spate. Atunci, omul care primea pâinea ne-a spus să tragem căruța drept pe rampă, lângă vraf. Acolo am văzut un tablou îngrozitor. Caii se băligau și se udau în sfânta pâine, care era descărcată sub cerul liber, iar mai la o parte vraful creștea și se înnegrea. Magazinerul a luat un cântar mai mic și ne-a cântărit pâinea acolo, pe loc, apoi am dat caii înapoi și am deșertat sacii cu mare greu la grămadă.

Când i-am spus bunicului despre cele văzute, el a zis numai atât:

– Apoi degrabă trebuie să fie sfârșitul lumii, dragul tatei. Ce să facem? Cu împărăția nu te-i bate.

---

[15] Dare în natură.

Lumea făcea felurite ascunzișuri și dosea o parte de pâine, iar activul descoperea noi și noi tainițe. O scoteau și din pământ!

Au fost multe cazuri când gospodarul achita toate dăjdiile, dar nu reușea să facă „descărcarea" chitanțelor la agentul fiscal. Atunci se făceau judecăți populare în sat, unde celor „neascultători" li se stabileau diferite termene de detenție, de obicei cu sechestrarea averii. Averea sechestrată de la oameni era înghițită pe loc de către activiști, așa că nu mai ajungea ea în *caznaua*[16] statului. Iată doar numele câtorva persoane, judecate pentru *nedoimkă*[17] și neachitare la timp: Alexandru Kornilov, Dănilă Melnic, Mihail Țurcanu…

Pavel Hlandaniuc a tuns oaia după ploaie și, ca să nu tragă prea mult la cântar, un activist a stat lângă dânsul până când lâna s-a uscat bine și apoi au cântărit-o.

Într-o seară, o femeie al cărei bărbat fusese judecat pentru *nedoimkă* a fost chemată la *selsovet* în legătură cu neplata la timp a *zaiomului*. Ea îi luă și pe cei doi copilași mici, neavând cu cine să-i lase acasă. Când s-a ajuns la tare rău, femeia își înghimpa cu un ac pe furiș copiii, ba pe unul, ba pe altul, până ajungeau să leșine de durere. La aceste semne activiștii se prăpădeau de râs, dar nu se pricepeau să-i dea drumul femeii acasă.

Ca activiștii să „lucreze" mai cu spor, se efectuau diferite controale din partea șefilor din raion. Era un *upolnomocennîi,* cu numele de familie Saușkin, căruia îi plăcea să tot repete: „Ia'n să vedem cum crește grâul nostru pe pământul vostru?!"

Pe atunci, în sate nu erau cantine ori cafenele și bietul activ, lihnit de foame, trebuia să fie hrănit și cinstit undeva cu câte un păhăruț.

Într-o zi, la poarta bunicului, apar Vasilina și cu Saușkin ca să-i pună la masă. După ce le-a pus ce-a găsit de cuviință, bunicul s-a scuzat că masa-i sărăcuță, însă fina i-a reproșat că n-a pus miere și un pahar cu vin pe masă (doar musafira știa unde și ce se găsește în gospodărie încă de când a stat ascunsă de nemți).

---

[16] Trezorerie.

[17] Datorie.

Obrăznicia activului era binecunoscută în sat și nu mai mira pe nimeni. Pe noi ne-a mirat însă felul cum a servit masa Saușkin. A cerut o strachină mare în care a pus din toate bucatele câte oleacă. Acolo a turnat și vinul, și mierea, și brânza cu smântână, le-a amestecat bine cu lingura și apoi le-a mâncat. Bunica se uita mirată la acest individ porcos și strângea din umeri.

După ce musafirii nepoftiți au plecat, tătuca i-a reproșat bunicii: „Vezi, dacă ai pus șarpele în sân, știe tot ce ai în casă."

– Poate va avea *soveste*[18] și ne va mai înconjura casa.

– Activul *soveste* nu are. Sufletul i-i vândut dracului! După ce te mănâncă și te bea, totuna te duce în Siberia. Bogdaproste lui Dumnezeu că am avut soia aceea și am dosit oleacă de pâine. Cine știe cum va fi roada la anul.

Bunicul a făcut două ascunzișuri și le-a completat cu de toate câte oleacă, iar o parte din pâine a lăsat-o în pod. Când l-am întrebat de ce n-a ascuns toată pâinea, el a zis că așa-i mai bine.

[18] Conștiință.

Plecarea la învățătură

Bunicul a hotărât că nu mai putem aștepta și că trebuie să plec la învățătură. A mers cu mine la Târnova și mi-a găsit o gazdă. Am plecat împreună la direcția școlii, unde a plătit o taxă de 150 de ruble. Pe atunci aceasta era o sumă mare de bani, deoarece rubla încă nu intrase cu totul în Basarabia, iar leul nu plecase cu totul peste Prut.

La despărțire mi-a zis: „Dragul tatei, să mănânci cartea, să nu mă faci de rușine. Să asculți de învățători, aici ei sunt și tata și mama voastră". M-a aninat puțin cu degetele la ceafă, în semn de mângâiere, bucuros că m-a văzut înscris la școală, și ne-am despărțit. Eu urmăream, din poarta școlii, cum se depărta tot mai mult de mine, iar când a cotit spre drumul central, a întors capul. M-a văzut și mi-a făcut semn să mă duc la școală.

Cu toate că eram mărișor, despărțirea de bunicul m-a făcut să mă simt străin și parcă-mi lipsea ceva. Mi-am adus aminte de cuibarul din nuc și de valea hârtopului de la deal, din țarină. Mă gândeam ce are să facă mama fără mine, știind-o mereu bolnavă și ținându-se cu mâna în dreptul inimii.

În sudul Basarabiei, demonul războiului era în agonie. Încăierarea era pe viață și pe moarte. Pe toate gardurile puteai vedea inscripția: „Totul pentru front!", iar pe unele clădiri era pus un afiș pe care era fixată imaginea unei femei încruntate, dedesubtul căreia era scris „*Rodina zoviot!*"[19] Nimeni nu putea să știe ce va fi

[19] Patria ne cheamă!

mâine. Prin sat se vorbea că neamțul are o armă nouă și că dacă va pune-o în aplicare, au să ardă tot pământul.

Iar împărăția nouă a deschis, în centrul raional, o școală medie, probabil în scopul de a-i învăța pe oameni să devină mai docili față de puterea sovietică.

Se găseau foarte greu cărți și rechizite școlare, nici învățătorii nu le aveau. La începutul anului școlar elevii mai aveau câte un caiet și câte un creion chimic. Conspectau toate obiectele într-un singur caiet. Apoi, am început să confecționăm caiete din saci de hârtie de la diferite ambalaje, din ziare vechi și din orice petic de hârtie care ne cădea la îndemână. Clasele de la a V-a până la a X-a au fost completate cu băieți și fete de diferite vârste și de prin diferite licee și gimnazii.

Liceele românești de fete aveau specificul lor de educație; fetele manifestau o ținută osebită în conduita lor, se remarcau prin felul de a vorbi într-o limbă literară aleasă și parcă alintată. Compunerile lor erau o adevărată operă de artă. În clasele mai mari se vorbea liber în franceză și germană. Știau să se îmbrace cu gust, încălțămintea și hainele lor erau într-o ordine exemplară, iar camerele unde stăteau la gazdă semănau cu sanctuarele din legendă. Până și felul de a servi masa era însoțit de o manieră osebită. Mișcările și gesturile lor erau pline de grație și de plasticitate. Adresările către cineva le făceau cu mult tact.

A te îndrăgosti la vârsta adolescenței este un dar sfânt, dat de Dumnezeu, însă a nu ști să te folosești corect de acest dar, a nu ști să te comporți civilizat este o mare lipsă de educație. De așa ceva, însă, în liceele de fete nu se ducea lipsă. O liceană nu-i permitea cavalerului s-o ia la braț multă vreme după ce făcea cunoștință cu el.

Unii băieți au venit la școală cu uniforma de la liceu. Pe cocardele chipiurilor puteai citi denumirea liceului. Erau punctuali, amabili și cu zel de cavalerism. Adesea puteai vedea cum unul ține paltonul sau duce geanta unei fete. Aceste amabilități erau un fel de a face curte și nu erau permise oricui. Cine primea această permisiune era deja simpatizat într-o măsură oarecare, iar simpatia

cu timpul trecea în dragoste – acel sentiment, acea afecțiune miraculoasă care face adolescența irepetabilă și plină de farmec.

În privirea dăruită de o fată se ascundea o semnificație, o comoară pe care puteai s-o porți în inimă ani de zile, ori poate chiar până la moarte.

Codul bunelor maniere era norma de conduită pentru primii elevi ai școlii medii din 1944. Pe lângă acestea, toți aveau cei șapte ani de acasă. Fiecare venea dintr-o familie de gospodari, cu tradiții țărănești, dominate de credința milenară a strămoșilor.

Directorul școlii era un evreu roșcovan, de statură mijlocie, cu niște ochi cenușii, permanent roșii și înlăcrimați. Acest Halimski (așa era numele lui de familie) nu se știe prin ce minune a scăpat din lagărele de concentrare fasciste. Deseori, când se enerva pe noi, ne suduia, împroșcându-ne cu saliva care sărea în toate părțile.

Într-o zi, ne-a adus pentru toți băieții niște chipiuri cărora li se spunea *budionovka,* exact așa ca la soldații pe care-i văzusem în 1940. Un elev din clasele superioare, Victor Guțu, l-a întrebat pe director pentru ce trebuie cornul cela de deasupra chipiului, iar acesta i-a răspuns că în corn, la basarabeni, trebuie să se adune mintea. Tot atunci, directorul a dat dispoziții ca niciun elev să nu mai vină la școală în chipiurile vechi.

– Noi trebuie să ne luăm rămas-bun de la tot ce a fost burghez, de la tot ce a fost românesc. Pentru mâine, la mersul cadențat, să veniți la școală cu bocancii și chipiurile pe care le primiți acum.

A doua zi, la școală, toți băieții au venit în căciuli de cârlan, iar Victor – cu chipiul său de totdeauna, cu emblema liceului.

Era sfârșitul lui octombrie, timpul devenea mai rece, iar cerul tot mai des era acoperit de nori. Învățătorul de educație fizică, un oarecare Ispravnicu, poreclit și *comunistul*, făcea cu noi, în fiecare dimineață, marș cadențat în loc de gimnastică. Ne purta prin toate buruienile și coclaurile și, când veneam în fața școlii, eram plini de turiță și cornuți. Iar pantofiorii lucitori de lac ai fetelor își pierdeau tot farmecul. În fiecare sâmbătă ne fugărea până la hotarul cu satul Țaul și spunea că fuga aceasta se numește *cros* și

că așa se întărește organismul, iar noua stăpânire are nevoie de oameni voinici care să poată înfrunta orice greutăți. De unde să fi știut noi că în viitor ne vor aștepta atâtea greutăți?!

Când ne întorceam din marșul cadențat sau forțat, la marginea satului ne întâlneau doi profesori de matematică. Vasile Lupașcu era brunet, cu niște sprâncene mari și stufoase, iar ochii lui mari și sclipitori erau ca funinginea. Era tăcut, dar din privirea lui izvora căldură, ca de la soare. Se uita la noi cu milă, când veneam din marș. Al doilea profesor era Belinski, o fire foarte fină. Era un bărbat înalt, blond, cu niște ochi albaștri ca floarea de cicoare. Se vorbea că a terminat conservatorul, dar în școală nu era nevoie de muzică, ci de matematică. De fiecare dată când ne întâlnea din marș, îl ruga pe tovarășul Ispravnicu să ne lase mai domol, că iese aburul din noi.

Cu multă jale în priviri ne întâmpina și un coleg de-al nostru din clasa a V-a, pe nume Nicolai, iar fetele îl dezmierdau Coliușa. Când coloana, aproape de școală, contenea pasul, el se strecura pe neașteptate printre fete, iar lor parcă le trecea oboseala când îl vedeau printre ele. Coliușa era prea mărunțel și slăbuț și de aceea nu era inclus în coloană.

Gavroș, unul dintre băieții mai mari, l-a numit pe Coliușa pajul Cupidon al tuturor fetelor. Principala misiune a lui Coliușa era să ne întâlnească de la marș și în mare taină să ducă bilețele între îndrăgostiții din clasele mari.

Spre sfârșitul lui octombrie făceam numai defilări. Ni se spunea că la șapte noiembrie va avea loc o mare sărbătoare – Marea revoluție socialistă din octombrie. Ne învățau cum să strigăm: „Trăiască marele Stalin!”, „Moarte călăilor fasciști!” și câte și mai câte.

De ziua cu pricina nu ni s-a dat voie să defilăm, dar au făcut cu noi un careu la care ni s-a spus cât de sângeros este războiul, cum invincibila Armată Roșie va birui fascismul, cum se va prăbuși capitalismul putred și pe întreaga planetă va birui revoluția proletară. După această sărbătoare s-au potolit marșurile și am început să respectăm cu strictețe orarul.

În noiembrie și decembrie am reușit să fac cunoștință cu toți colegii de școală. Nu-mi prea convenea că eram mai răsărițel decât ceilalți, dar cu timpul m-am resemnat. M-a consolat profesorul de matematică, Belinski. El mi-a spus că și el este mai înalt decât directorul și aceasta nu-l deranjează deloc.

– Ionele, este important să faci carte și să-ți iubești neamul...

În preajma Anului nou, acest profesor Belinski a copt undeva niște colăcei, a găsit o sanie la care a înhămat niște cai buni, cu un Moș Crăciun de cea mai mare frumusețe. Pentru prima dată în viață vedeam un Revelion cu atâtea hăituri, iar fetele îmi păreau niște zâne din povești. Totul începuse afară, pe aleea castanilor, din capătul căreia a venit sania cu alaiul, apoi ne-au dus într-o sală mare unde au continuat dansurile. În scurt timp, toată mulțimea de elevi a început a se grupa după licee. În sală au intrat Halimski și cu Fomin, șeful NKVD-ului, și ne-au spus că acum nu-i timpul de veselie și să plecăm în liniște acasă.

Din sala de dansuri am ieșit repede, însă am hăulit mult pe aleea de castani și pe ulițele satului. Războiul se tot îndepărta la asfințit, iar Sfântul Vasile intrase în toate satele din Basarabia.

A doua zi, am plecat acasă în vacanța de iarnă.

Primul care m-a întâlnit la poartă a fost Tărcuș. Să-l fi văzut cum sărea în sus de bucurie și-mi lingea mâinile! În casă erau grămăjoară toți nepoții și copiii bunicului. Numai eu lipseam. Asupra mea a căzut o ploaie de întrebări la care nu reușeam să răspund.

Când a început să însereze, împreună cu mama și cu sora ne-am dus devale, la casa bătrânească. De îndată ce am intrat în casă, mama a aprins lampa, m-a luat lângă dânsa pe laiță și s-a început *inspecția*. Întâi mi-a căutat în cap și mi-a spus să nu mă strofolesc, că am păduchi, apoi m-a pus să mă dezbrac de cămașă, în care tot a găsit păduchi. M-a luat de mână binișor, mi-a dat hainele să mă îmbrac și mi-a dat de grijă să stau pe scăunel, lângă ușă. Apoi a plecat și a adus un snop de bețe de răsărită, a pus două ceaune mari cu apă pe plită și m-a pus să dau foc, dându-mi de grijă să nu mă mișc de pe scăunel ca să nu-i umplu

casa cu păduchi. A adus o sticlă cu gaz și mi-a uns bine capul. Împotrivirea mea era înverşunată, dar și frica era mare. Sora mi-a zis de pe cuptor de vreo două ori: „Bădică, ai păduchi? Școala voastră-i păduchioasă?"

Simțeam că se pregătește scăldătoarea și-mi venea să fug din casă. De mama aş fi scăpat eu, dar de păduchi cum să scap? Și-apoi, Doamne, dacă află fetele la școală de una ca asta – sunt pierdut. Când apa s-a înfierbântat, mama a pus într-o oală doi pumni de cenușă, a făcut leșie și mi-a spălat bine capul. Apoi mi-a pus pe un scăunel schimburi curate, a așezat ciubărul în mijlocul casei, mi-a potrivit apa și mi-a zis:

– Ești flăcău, învață-te să ai grijă de corpul tău. Mai mare rușine pe lume nu-i, dragul mamei, decât să ai păduchi.

S-a suit pe cuptor și mi-a dat de grijă, după ce mă dezbrac, să pun hainele lângă prag. După ce m-am ghilit bine, m-am șters și m-am îmbrăcat cu schimburi curate, au început să-mi dea dinții la treapăt, de nu cădea dinte pe dinte. Pe cuptor, cotlonul era cald și mi-am revenit. Mama, după ce a dus afară ciubărul și hainele mele, a venit din tindă și multă vreme mi-a căutat în cap.

A doua zi, m-am trezit cu o fierbințeală nebună. Mama mi-a pus mâna pe frunte și mi-a spus că ard tare. A luat-o pe sora s-o ducă la bunei, iar mie mi-a dat de grijă să nu mă cobor de pe cuptor. O moleșeală și o neputință au pus stăpânire pe mine, mă sufocam și aruncam țolul de lână la o parte, dar îndată începeam să tremur ca după scăldătoare. Așa m-a scuturat boala câteva zile la rând. Nu mai aveam nici poftă de mâncare și în a treia zi am început să aiurez. Biata mamă, nu i se uscau ochii de plâns. A venit bunicul să mă vadă, iar mama nu i-a dat voie să se apropie de mine, zicând că nu se știe ce am. L-a rugat pe bunicul s-o aducă pe baba Mărica să-mi stingă fiarele, iar el i-a spus că asta nu ajută la nimic și că viața omului e în mâna lui Dumnezeu.

După o săptămână de febră, l-au adus pe felcerul din sat, Costea Torbic. Acesta a constatat că am tifos, mi-a făcut o injecție, a instruit-o pe mama ce să-mi mai facă și a spus că, dacă voi avea

zile, voi scăpa. După injecție, am adormit buștean, m-am trezit tocmai a doua zi, însă nu mi s-a dat voie să mă scol. Spre seară, căldurile iar m-au încleștat și m-au mai ținut încă o săptămână, iar peste o săptămână au început să mi se bobotească puternic buzele. Bunicul a spus că e semn că voi scăpa, dar să nu-mi dea nimic să mănânc, în afară de câteva linguri de chișleag.

Tifosul m-a părăsit greu, m-a lăsat sleit de puteri și tuns până la piele. Sănătatea și puterea reveneau cu greu în trupul meu. În acest răstimp, s-a îmbolnăvit și mama. Bieții bunei veneau pe rând, când unul, când altul, să ne poarte de grijă. Eu începeam să mă înfiripez și aveam grijă de mama. Făceam focul și curat în casă. A venit felcerul și a constatat că ea nu-i bolnavă de tifos, ci de inimă. Au adus-o pe baba Mărica. A spălat-o pe mama cu buruiene și-i dădea să bea fiertură de buruiene de câteva ori pe zi.

Peste o lună de zile și-a venit în fire și mama. La sfârșitul lunii februarie bunicul m-a dus cu sania la școală. Directorul știa că am fost bolnav și mi-a dat de grijă să mă strădui să ajung colegii la învățătură. Abia la școală am înțeles că tifosul a bântuit peste toată Basarabia și că foarte mulți au murit din cauza acestei boli.

La gazdă, la baba Vera, am rămas numai eu din cei trei care am fost de cu toamnă.

În școală au apărut câțiva învățători de peste Nistru, iar pe Belinski, dascălul meu iubit, l-au arestat. Cică îl chemau la cercetări foarte des, pe el și pe profesoara de limba franceză, Tatiana Rusnac.

*

Într-o bună zi, în coridorul școlii a apărut pe un perete un desen foarte mare, executat în cărbune de o mână talentată.

În prim-plan apăreau doi bărbați bine-cunoscuți – marele Stalin, desenat cu coarne și cu dispozitive de ascultat la ureche, iar alături era pictat profesorul Rozenberg, care-i șoptea ceva *marelui tătuc*. Caricatura era executată de o așa manieră încât puteau fi ușor recunoscute persoanele vizate, la fel, și mesajul caricaturii

era foarte explicit. În școală era un singur băiat, în clasele mari, care avea talent deosebit la desen, pictând din mers pe oricine. Cărbunele în mâna lui făcea minuni pe orice câmp alb. Cazul a fost zguduitor și a ridicat în picioare toată conducerea raionului. Îndată au venit la școală șefii NKVD-ului, prim-secretarul de partid, persoane militare și toți alergau pe coridoare, profund îngrijorați… Telefonul din cabinetul directorului zbârnâia în permanență.

Fiecare clasă, în frunte cu dirigintele, a ieșit la careu. În fața noastră a apărut conducerea școlii, cu toată conducerea raionului. Halimski era atât de enervat încât credeam că au să-i sară ochii din orbite. Din gură împroșca salivă în toate direcțiile, iar șefii din când în când își tot ștergeau fața.

A deschis careul prim-secretarul. Mai întâi, el ne-a lămurit care e situația de pe front, apoi a ținut să sublinieze că fiara fascistă va fi zdrobită neapărat în bârlogul ei și că Armata Roșie se apropie de Berlin. Apoi s-a trecut la dojană:

– Acum, când tot poporul țării noastre luptă cu înverșunare ca să nimicească fascismul, unii elevi din școala voastră se ocupă cu lucruri dușmănoase puterii sovietice.

Mai departe ni s-a propus să recunoaștem de bunăvoie cine a pictat peretele din coridor. S-a așternut o liniște de mormânt, însoțită de groază. Fiecare se gândea să nu fie el cel năpăstuit. Mulțimea parcă nici nu respira. Toți așteptau tragicul deznodământ. Conducerea școlii și a raionului se uitau întrebător la noi și căutau în mulțime vinovatul.

Văzând că nimeni nu are curajul să recunoască vina pe care o poartă față de stăpânire, ni s-a ordonat să plecăm cu toții în clasă. Până la sfârșitul lecțiilor, o comisie mare a trecut prin toate clasele și ne-a controlat caietele. Fiecare se simțea parcă vinovat de ceva și aștepta să-i fie adusă o învinuire distrugătoare. Frica pusese stăpânire pe noi și devenisem niște fiare mici, gata să se apere de pericol. A sunat clopoțelul și după ce profesoara de botanică și-a luat rămas-bun de la noi, am dat buzna spre ușă, nerăbdători să ieșim mai repede din pereții școlii.

Când mulțimea de elevi a năvălit în curtea școlii, am văzut cum doi soldați, cu armele, unul înainte și altul din urmă, îl duceau arestat, spre NKVD, pe Victor Guțu, elev din clasele mari. În aceeași zi, pictura din coridor a fost învelită în ceva alb. Iar a doua zi, era văruit întreg coridorul. Desenul de la locul cu pricina parcă nu se cunoștea, dar spre seară și a doua zi, după ce se uscase mai bine, întreaga „operă" a început să apară ca dintr-o ceață și se cunoștea chiar binișor. Probabil, călăii și turnătorii se cunosc dintr-o mie, oricum i-ai dosi.

La capătul coridorului era o cameră unde timp de câteva săptămâni, zi și noapte, erau chemați la cercetări atât elevii, cât și profesorii. Aceștia erau chemați mai mult noaptea. În camera de cercetări ardea lumina până hăt dimineața. Practic, n-a rămas nimeni necercetat și *neprelucrat*. După cum aveam să aflăm mai târziu, „prelucrarea" se făcea după același stereotip: „Dacă-ți iubești Patria și pe marele său conducător, tu trebuie să urmărești cu ce se ocupă colegii tăi și să ne raportezi nouă în scris." Erau și abateri de la model, în funcție de persoana cercetată. Dacă elevul era mai slab la învățătură, i se spunea că va fi ajutat să dea mai ușor examenele, dar pentru aceasta el trebuie să „informeze" organele la timp. Sau, dacă era din familii înstărite, i se promitea o anume ocrotire pentru părinții săi.

Or, firea adolescentului este un câmp unde se pot semăna atât virtuți, cât și metehne. Virtuțile sunt culturile gingașe care se prind și cresc greu, pe când metehnele cresc ca buruienile și înăbușă ușor celelalte plante. Știind acest lucru, stăpânitorii sufletelor noastre cultivau abil ceea ce trebuia societății comuniste – docilitate.

În serviciile de turnători, autoritățile căutau să-i atragă în primul rând pe cei fricoși, vicleni și lingușitori. Acestor făpturi le puteau cultiva pizma și ura.

Cel mai mare paradox a fost descoperit în clasele mari. Perechilor de îndrăgostiți li s-a propus să se toarne unul pe altul. Lucrătorii din „camera din fund" (unde se „prelucrau" turnătorii) n-au bănuit că elevii nu-și vor ține limba după dinți. Întâi pe la

gazde, în secret, apoi în șoaptă, prin coridoarele școlii, cei mai îndrăzneți povesteau despre ce se întâmpla acolo: ce i-au întrebat și ce li s-a propus. În camera cu pricina se vorbea în mare taină și tot în mare taină se vorbea în toată școala și în tot satul. Dar, la un moment dat, *marea taină* a fost demascată în mod public.

Gavroș (așa-l porecleau pe Gavril Ciubotaru) i-a strâns, la un repaus, pe alde Uncuță și Botezatu și în auzul tuturor le povestea cum s-a angajat să fie turnător, dar numai asupra lui Halimski și Rozenberg.

Ajungând aceste vorbe la urechile direcției, Consiliul pedagogic a hotărât să-l excludă pe Gavroș pe o lună de zile din școală. Atunci, un mare grup de elevi, în frunte cu Tania Donțova și Lenuța Lemișeva, cele mai bune eleve, a făcut o declarație de protest la direcție, fiind gata să părăsească școala. Această declarație a avut un mare răsunet și a electrizat toată lumea.

După mai multe dezbateri între direcție și grupul de protestatari s-a ajuns la un compromis: Gavroș trebuia să-și ceară scuze de la direcție în fața careului. Însă el n-a vrut să facă acest lucru în niciun caz.

– Cum adică, eu să-mi cer scuze de la niște lichele care ne vând neamul și credința? Mai bine mă autoexclud și voi respira aer curat în livada părinților mei, că tot trebuie pregătită de primăvară.

Gavroș n-a frecventat școala timp de o lună și jumătate. După lungi dezbateri, i s-a permis să-și continue studiile. A venit la lecții aproape de 1 mai.

Primăvara aceasta intra în sufletele noastre nu știu cum, pe furiș, hoțește. Dispărea încrederea în cei mai buni prieteni, suspiciunea punea stăpânire pe toți colegii și-i făcea să fie mai prudenți.

Aveam impresia că se ruinează ceva foarte scump, se pustiesc sufletele omenești.

Războiul era pe sfârșite, iar noi ne apropiam de finele anului școlar. Începeau pregătirile pentru examenele de trecere. Unii copiau întrebările, alții învățau, iar cei mai șmecheri și care nu prea aveau ținere de minte pregăteau fițuici.

Într-una din zile, Tolea Richter, la repausul mare, s-a urcat pe pragul pridvorului și, cu toată puterea, a strigat: „Fraților, s-a terminat războiul! La gară a sosit un eșalon cu soldați." La auzul acestor vorbe, mulțimea, șocată de emoții, a început să se îmbrățișeze și să se sărute de bucurie. Cineva a propus să plecăm la gară și toată lumea s-a îndreptat într-acolo. Unii plângeau de bucurie, îi aruncau în sus pe soldați, le dăruiau buchete de liliac. Alții întrebau dacă nu l-au văzut pe cutare sau cutare. În jur domnea o forfotă de nedescris, cum nu mai fusese în această gară de când a fost construită. La fiecare vagon era legat ceva alb, ca semn că pe pământ a coborât pacea. Femeile mișunau ca furnicile, aducând care și ce putea să-i ospăteze pe soldați. Iar de pe portretul atârnat de locomotivă, pe deasupra mulțimii, se uita spre răsărit Stalin.

Pâlcușorul de grâu

În iarna anului 1946, toți gospodarii satului au fost adunați la *sel-sovet*, unde li s-a lămurit că statul are nevoie de multă pâine ca să vindece rănile războiului, iar cine refuză să ajute stăpânirea este declarat dușman al poporului de marele Stalin. Cineva din mulțime a strigat: „Da' nu-i mai bine dușman sătul, decât prieten flămând?"

Ochii activiștilor din prezidiu au sfredelit iscoditor mulțimea, dar neputând identifica cine a strigat, *upolnomocennîi* a mutat pistolul din toc în buzunar și așa, cu mâna în buzunarul din dreapta, a înaintat doi pași mai spre mulțime și a zis: „Ne-am răfuit noi cu Hitler, dar cu *aghitátorii* om scoate-o la capăt mai ușor. Siberia-i mare și or încăpea toți acolo!"

Prin mulțime a trecut un murmur ușor ca un vântuleț, iar marginile au început a se rări. *Upolnomocennîi* a strigat amenințător ca lumea să mai rămână, că n-au terminat vorba, iar din cei care erau deja cu spatele la prezidiu, cineva a strigat:

– Să mă pupi în c…, veneticule!

Și cât ai clipi din ochi, adunarea s-a destrămat, unii au luat-o chiar la fugă, ca să nu fie bănuiți ca *provocatori*.

A doua zi, în mijlocul satului, au judecat public vreo șase gospodari pentru *nedoimkă*, iar la finalul ultimului proces judecătorul a spus: „Față de dușmanii poporului vom fi necruțători!"

Cei judecați au fost arestați pe loc și împinși spre *mașina neagră* (*ciornîi voron*). Rudele apropiate și copiii celor nenorociți au început să răcnească și să se agațe de ei, iar miliția se străduia să-i descleșteze, îmbrâncindu-i pe unii și pe alții. Îndată după

judecată, au pornit în tot satul echipe de activiști, să facă încă un salt în ceea ce privește colectarea impozitului în natură. Stăpânirea nouă cerea cât mai multă pâine. Umblau din casă-n casă și luau tot ce era bun de mâncare.

Echipa care a venit la noi era condusă de Andrei al lui Crețu și Maftei al lui Chiman. Bunicul, când i-a văzut în poartă, a încremenit și își pierduse darul vorbirii. Nu știa încotro s-o apuce și ce să facă.

– Tovarășe Oloinicu, trebuie să mai dai *postavkă* – zise Andrei Crețu.

– Am fi noi tovarăși, dacă nu mi-ați lua ultimul grăunte de la gură. V-am dat de două ori *postavkă*. Ce, nu-i nicio măsură?

– Da' neata, ce? ești contra?!

– Apoi eu nu-s contra, dar la primăvară ce-om semăna? Da' caii cu ce i-oi scoate la plug? Da' noi ce-o să mâncăm?

– Asta eu nu știu. *Prikazul*[20] de sus îi *prikaz* și gata. Unde ți-i pâinea?

– Unde să fie? În pod, ca la toată lumea.

Activiștii aveau cu dânșii căruță și saci deșerți. Doi s-au urcat în pod, iar doi urmăreau ce se petrece în jur.

– Da' de ce ai pus grâul și orzul așa aproape de streașină? – a întrebat Crețu.

– Apoi, a fost el și mai încoace, dar am dus de două ori și a rămas atât cât vedeți.

Au tras în saci totul ce-au putut ajunge și au coborât pâinea jos. Apoi au controlat de-a mărunțelul podurile la saraiuri, au înfipt cu niște vergele de fier peste tot – la porci, în ocolul oilor și în poiețică la găini. După ce s-au convins că nu mai pot găsi nimic, s-au dus la groapa cu sfecle. Au controlat-o în câteva locuri, în fel și chip. Nemaigăsind nici aici ceea ce căutau, l-au luat pe bunicul în mijlocul satului, să cântărească pâinea. Iar bunica, plângând, le-a zis:

– Ce rost mai are s-o cântăriți, dacă ne-ați luat ultimul grăunte?

---

[20] Ordin.

– Tovarășul Stalin trebuie să știe câtă pâine are fiecare suflare. Noi dăm *svodka* mai sus în fiecare zi, de la cine și cât am luat.

Am plecat și eu din urma căruței, iar bunica a rămas în poartă blestemând. Cum plângea ea așa, în glas, Tărcuș a început a urla cu jale și groază.

În mijlocul satului era o mare forfotă: căruțe cu saci, copii, femei bocind și blestemând ca atunci când petreceau bărbații la război.

O femeie se hărțuia cu un activist de la un sac cu grâu. În încăierare, sacul s-a dezlegat și s-a împrăștiat în mâzga rece ca gheața, sub gard. Femeia își rupea părul din cap, răcnea disperată, apoi a început să arunce cu glod în activiști. În cele din urmă, s-a prăbușit peste grâul din glod, l-a cuprins cu mâinile și a început să bocească înăbușit: „Osândească-vă să vă osândească Dumnezeu, venetici și ciocoi spurcați ce sunteți, fără lege și fără suflet! Bărbatul mi l-ați luat, pâinea mi-ați furat, a rămas să-mi luați și zilele. Să dea Dumnezeu să vă mănânce viermii de vii!"

Convoiul de căruțe se mișca tot mai departe în sat, iar femeia lipsită de puteri și înghețată nu mai putea plânge, ci doar suspina. O fetiță, care stătea alături, o ruga să nu mai plângă atâta, iar niște femei au sfătuit-o să strângă grâul cu tot cu glod și pe urmă să-l spele.

La marginea satului, au scos o căruță cu cei mai buni cai înainte, au așezat în ea doi activiști – unul ținea în mâini un steag roșu, iar celălalt, portretul lui Stalin. Convoiul, cu ultima speranță de viață, s-a rupt de la matca satului și a pornit spre gară. Mulțimea, cu capetele plecate, era ca după înmormântare. Satul a rămas cu o mare durere și greutate pe suflet, durere pe care nu se știe dacă va înțelege-o cineva vreodată.

Tărcuș ne-a întâlnit la poartă scheunând. Cu o labă parcă a vrut să-l atingă pe bunicul, apoi l-a înconjurat de câteva ori, continuând să scheaune. Văzând că nu-i dăm nicio atenție, s-a așezat lângă prag și scheunatul i-a trecut parcă în suspin.

După o lungă tăcere, bunicul a rugat-o pe bunica să aprindă focul și să pună un ceaun mare de uncrop. Mie mi-a spus să

adap caii și să controlez ce mâncare este în iesle, iar el a scos din sarai două pietre mari și rotunde cu câte o gaură la mijloc. Când uncropul a fost gata, bunicul mi-a dat cana și mi-a spus să-i torn pe mână să spele pietrele. Lucra la curățarea lor cu dibăcie, iar eu nu îndrăzneam să-l întreb ce vrea să facă cu aceste pietre și de ce le spală. Știindu-mă limbut și zurbagiu și văzând că nu-l întreb nimic, a hotărât el să înceapă vorba:

– Iaca, tata a așeza râșnița și de azi înainte om măcina acasă. *Rabijnicii* au început să ne jupească și pentru măcinat, în loc de bani acum trebuie să le dai din ceea ce macini. Și cică asta-i *garțevîi sbor.*

Spre seară, bunica m-a trimis s-o chem pe mama și pe sora și să mâncăm ce-a dat Dumnezeu. Până la masă și după masă s-au dezghiocat multe vorbe: de la cine și câtă pâine au luat, la cine au găsit pâine ascunsă și cât anume și așa mai departe.

– Apoi, dragul tatei, lumea asta nu-i chiar proastă, nimerește casa când vine de la deal. Alta-i la mijloc. Moldoveanul nostru-i prea deschis, prea bun la inimă. Da' azi a venit așa o vreme că nu trebuie să pui șarpele în sân. Nu trebuie să te știe nimeni ce ai în casa ta. O bucățică de pâine trebuie s-o mănânci cu ușa încuiată și cu lampa stinsă.

Ne-a dat de grijă să nu aducem pe nimeni la joacă ori cu vreo altă ocazie:

– Dacă-ți călca cuvântul meu, să știți că ne pierdem cu toții.

Mama cu surioara au plecat la casa din vale, iar noi am rămas să le așezăm pe toate pe seară. Am porăit împreună cu bunicul, el a legat poarta, a verificat toate ușile la saraie și, când s-a lăsat amurgul, ne-am retras în casă. Până târziu am ales arpagic. Avea să plece undeva să-l vândă.

– Acum – zise el – trebuie să ducem totul pe mâncare.

Când a văzut că somnul mă doboară, a tras cu mătura și a dus cozile de arpagic afară, ne-am spălat de praf, apoi a urmat rugăciunea de seară. Mare mi-a fost mirarea când l-am auzit cum a zis „Tatăl nostru” în limba noastră, a mai zis ceva în rusește și a

terminat rugăciunea, rugându-L pe cel Atotputernic să ne scape până la vară de lăcusta aceasta.

*

Eram la jumătate de martie, dar primăvara nu se grăbea să ne bucure cu nimic. Activul umbla din casă în casă și scriau în niște cărți groase tot ce are omul în gospodărie: cai, vaci, porci, păsări și câte și mai câte. Ochii lor de ogari umblau în orbite ca mărgelele. De acești ochi rareori rămâneau nedescoperite tainițele cu sfânta pâine, iar ei o căutau și o arestau zi și noapte. O duceau la gară, pe rampă, sub cerul liber, sub ploaie și viscol. Viața nu numai că era deturnată din bunul său mers secular, dar se afla în permanență sub arest, ca să fie mereu prefăcută după un model pe care nimeni nu-l cunoștea, nici chiar cei mai buni activiști.

În cele din urmă, a dat de veste și vântul de primăvară și în două-trei zile s-au făcut cărări. Încet, fără prea mare grabă, satul a început să foiască. Oamenii tăcuți și mâhniți, ca după o boală grea, reparau gardurile, portițele, scoteau afară puținele vite care au mai rămas și le legau la iesle. În fața soarelui, ici-colo apăreau primele plante firave, care încercau să continue cursul vieții în satul Slănina.

Iar la Gafița sub gard, dinspre șleah, a răsărit un pâlcușor de grâu. Era des ca pâsla și toți trecătorii îl ocoleau să nu-l calce. Tot satul, de la mic la mare, știa istoria cum a fost el semănat. Peste câteva zile, cineva pusese dinspre drum niște pietre mari, iar pâlcușorul devenea tot mai uniform și mai verde.

Odată cu sosirea primăverii, puteai vedea tot mai des pe drumurile satului oameni cu traista la șold, umblând cu cerșitul. Fața lor era galbenă-pământie, ochii duși în fundul capului și la adierea vântului se clătinau în același ritm cu pomii. Unii aveau lucruri scumpe pe care le propuneau pentru câțiva pumni de grăunțe sau de făină. Aduceau haine, încălțăminte, obiecte de argint și de aur, iar uneori și icoane cu chipurile sfinților și Mântuitorului. La bani nu se uita nimeni. Totul în jur pierduse orice valoare, în afară de hrana care era unitatea supremă de măsură a vieții. Tocmai acum

începeam să-mi dau seama de ce părinții noștri ne învățau să fim atenți ca nu cumva să scăpăm pe jos fărâmături de pâine, iar bucățica scăpată s-o ridicăm și s-o sărutăm neapărat.

Au început să înflorească zarzării, se trudeau și albinele. Verdeața punea stăpânire tot mai mult pe fața pământului. Pâlcușorul de grâu se sălta în sus, voind parcă să-l ajungă pe cel semănat fără bucluc. Primul val de oameni ce inundase satul în căutarea unei fărâme de pâine sau de mămăligă bătea în retragere. Fiecare se gândea la veșnica problemă a țăranului, cum să facă să scormonească pământul și să strecoare în brazda umedă ultimele semințe pe care au știut să le ocrotească de ochiul iscoditor al activului.

Într-o dimineață, lângă pâlcușorul de grâu, pe a patra scândură de sus a gardului, a apărut portretul lui Stalin, scos dintr-un manual școlăresc. Sub portret era scris: „Am să scot și sufletul din voi!" și urma semnătura din trei litere mari – A.Ș.M. Trecătorii, când dădeau cu ochii de portretul „scumpului și iubitului Stalin", o luau din loc de parcă-i frigea ceva la tălpi. A tot stat așa portretul marelui conducător până după-amiază, petrecând sătenii la treburile lor. Spre seară, însă, a venit din raion o mașină cu oameni străini, îmbrăcați în haine de militari. După ce au analizat cu atenție pâlcușorul de grâu, pietrele și cele scrise sub portret, au luat chipul *tătucului* de pe gard, l-au pus într-o geantă neagră și au plecat. Nu zăbavă, aceeași mașină s-a întors cu doi activiști care au sărit din mers, au luat în grabă pietrele și le-au dus la cornul gardului, apoi cu o sapă au ras pâlcul de grâu. După ce s-au convins că totul este în ordine, s-au urcat în mașină și au plecat.

Noaptea a fost o bură de ploaie caldă, binefăcătoare, iar a doua zi soarele dezmierda cu dărnicie oamenii, animalele și plantele. Din pâlcușor nu toate plantele au fost nimicite, unele au rămas întregi, iar altele au odrăslit și peste o săptămână au împânzit tot locul.

Câteva zile la rând învățătorii au controlat puținele manuale ale elevilor și toate s-au dovedit a fi în bună stare. Portretele împăratului mustăcios erau în cărți, la locurile lor.

Școala

Începând cu toamna anului 1945, în satul Mândâc s-a deschis o școală de șapte ani. S-au adunat elevi din satele vecine: Slănina, Dragoș-Vodă, Drochia și altele. Clasa superioară era clasa a VI-a, în care au fost înscriși elevii care terminaseră clasa a V-a la Târnova și câteva fete care au mai venit de la diferite licee. Eram puțini la număr și în scurt timp am devenit un colectiv prietenos.

Profesorii au ținut să ne amintească să nu aducem cu noi cărți în limba română și, dacă le avem acasă, să le ardem, căci nu ne vor mai trebui niciodată.

Un elev din clasa a V-a, Vasile Țurcanu, a spus că el de Ion Creangă nu se poate despărți, dar profesorul de limba moldovenească (așa a început să fie numită atunci limba română) i-a spus că dacă va trebui, se va despărți și de mama, nu numai de Ion Creangă. Vasile, însă, cu îndârjire i-a replicat că el nu-i iepure de câmp.

Și gimnastica de dimineață, și mersul cadențat deveniseră și aici un ritual, iar eu, fiind cel mai mare dintre elevi și cu o vorbire mai „milităroasă", s-a hotărât ca eu să conduc gimnastica și mersul cadențat. Mie îmi plăcea lucrul acesta și aveam un sentiment de mândrie, mai ales când vedeam în coloană fetele de la liceu. La început, comandam în limba română, iar peste câteva săptămâni ne-a venit un *voenruk*[21] care m-a mustrat în fața careului de elevi și ne-a spus că în țara noastră peste tot se comandă numai în limba rusă. Eu am rămas nespus de ofensat și mai mult n-am apărut în

[21] Conducător militar.

fața careului. Peste câteva zile, aflându-mă lângă Lealea Cojocaru, ea mi-a șoptit că eu comandam mai frumos în limba noastră decât *voenrukul* în rusă și, ca să mă atenționeze s-o ascult, m-a apucat de mână. Mâna ei era moale, puțin asudată și foarte caldă și era prima mână de fată care s-a atins de mine într-un mod osebit la vârsta de șaisprezece ani. În acel moment m-am zăpăcit, m-am bâlbâit și nu m-am priceput să-i mulțumesc de complimentul făcut, în schimb pierdusem cadența și devenisem mai stângaci în mișcări. Însă nota pe care mi-a dat-o ea era mai presus de orice și a șters din inima mea ofensa adusă de *voenruk*.

Fiind crescut ca buiestrașul la hârtoape, nu prea știam cum să întrețin o convorbire, mai ales cu un așa drăcușor de fată ca Lealea. Aveam impresia că fiecare vorbă a ei e plină de înțelesuri la care eu nu le prea pricepeam tâlcul. De aceea, am luat un petic de hârtie și i-am scris că aprecierea ei pentru mine este ca o decorație primită de la un mareșal. Am răsucit hârtiuța ca pe un chibrit și la momentul potrivit i-am strecurat corespondența. Însă, din păcate, a observat profesorul și i-a luat-o în văzul tuturor colegilor. A desfăcut-o și, cu o doză exagerată de sarcasm în voce, a citit-o în fața clasei. Apoi, cu un zâmbet disprețuitor, a stăruit să ne avertizeze că alfabetul român nu se folosește în „țara noastră" nici măcar pentru a scrie bilețele de dragoste. Lealea, aprinsă la față ca un bujor, a izbucnit în plâns și a zbughit-o din clasă ca o săgeată, lăsând în urmă cuvintele:

– Lipsă de tact!

Profesorul, cu gura căscată și parcă năucit, nu putea înțelege cui i-a fost adresată replica, iar Clava a ținut să sublinieze încă o dată:

– Da, da, domnule profesor, lipsă de tact!

Mă făcusem mic cât un purice și eram foarte revoltat, socotindu-mă principalul vinovat de durerea pricinuită fetei care mi-a produs furtuna plăcută în suflet.

Câteva zile Lealea n-a fost la școală. În ziua când a venit, era foarte resemnată și nu dorea să vorbească cu nimeni dintre colegi.

La un repaus, găsind un moment potrivit, am rugat-o să mă scuze de cele întâmplate. Ea, fără să se uite la mine, cu ochii ațintiți în pământ, mi-a spus:

– Tu nu ești vinovat cu nimic.

Auzindu-i vocea catifelată, parcă mi s-a luat o mare greutate de pe suflet. Am așteptat cu nerăbdare sfârșitul lecțiilor, ca să nu scap ocazia să-i duc geanta până la răscrucea drumului.

Dar, după lecția a cincea, mie și băieților mai mari din clasa a V-a ni s-a spus că trebuie să mai rămânem la școală. Ne-au adunat la gura podului, iar *voenrukul* ne scotea de acolo legături cu cărți și ni le dădea să le coborâm în fața școlii. Apoi, ne-a aranjat câte doi și ne-a spus că mergem spre *selsovet* să ducem acolo cărțile. În curtea vechii primării, câțiva activiști aruncau pe foc niște cărți rupte în bucăți. Noi nu ne-am dat seama că în acele legături pe care le-am adus era mica noastră bibliotecă de carte românească, ce se mai păstrase ca prin minune în podul școlii: cărți de povești, cărți de istorie și de limba română, cărți de religie… Mai erau și cataloage de clasă din anii trecuți. Vasilina ne-a făcut un semn să ne apropiem de foc. Primele au nimerit pe rug cataloagele, apoi Vistian și Filip au început a desface legăturile cu cărți de povești. Noi, neputincioși, ne uitam cum, rând pe rând, se mistuiau în rugul inchiziției roșii eroii poveștilor noastre. Tăcută și supusă s-a mistuit „Capra cu trei iezi”, mândru și demn de sine a ars „Făt-Frumos din lacrimă”. Ileana Cosânzeana a început să se răsucească și să se zbată împreună cu alți eroi și aveam impresia că se aud glasurile lor tânguitoare din focul nemilos. Apoi, a venit rândul manualelor de istorie și de religie. Când focul s-a încins mai tare, a dat Dumnezeu un vârtecuș și a ridicat în sus o mulțime de foi nearse și le-a dus până hăt departe, spre biserică, fiindcă vântul bătea dinspre răsărit… O foaie s-a ridicat așa de sus, că s-a agățat de crucea bisericii, iar unii spuneau că ar fi fost chipul lui Hristos, că așa I-i dat Lui după Scriptură, să fie țintuit pe cruce. Învălmășeala aceea stârnită de vârtecuș i-a zăpăcit și i-a chiorât pe activiști și nici n-au observat că în mână la Vasile au rămas niște manuale

de limba română nearuncate pe foc. *Voenrukul* a dat comanda „*Rashodis'!*"[22] și astfel, cu ajutorul vântului, am scăpat de chin. Noi, cei de la Slănina și Drochia, ne-am pornit imediat spre casă. Mergeam tăcuți, sub impresia tabloului dezastruos la care fusesem martori adineaori. Vasile se ținea mai la o parte și a cârnit-o singur pe ulicioară, despărțindu-se de ceilalți drochieni, iar în urma lui m-am pornit și eu. El și-a dezbrăcat haina și a pus-o peste pachetul de cărți, ca mai puțini să vadă ce duce în mână. În scurt timp, l-am ajuns și ne-am pornit pe o cărare care trecea pe lângă cimitirul de lângă Slănina. Aceasta era calea cea mai scurtă pe unde puteam ocoli satul, spre a ne feri de ochii lumii. Ajunși la gârlă, lângă puntea noastră, ne-am așezat sub un plop singuratic care străjuia valea de mulți ani și am început să dezlegăm pachetul cu cărți. Mare ne-a fost mirarea când am dezlegat ațele. Deasupra era un manual de limba română, două manuale de istorie de Nicolae Iorga, „Destinul omenirii" de Petru P. Negulescu și o Evanghelie scrisă în rusește. Vasile mi-a dat un manual de istorie și Evanghelia. Am început să răsfoim, pagină cu pagină, „Destinul omenirii", în care se înscria, fără îndoială, și destinul neamului românesc.

Nu știu cum s-a întâmplat că, pe neobservate, lângă noi a răsărit, ca din pământ, un tânăr de statură mijlocie, uscățiv, cu fața smeadă și păr negru ca pana corbului, ochii mari, negri, puțin bulbucați. Ne-a întrebat ce facem noi acolo. Arătând cu ochii spre carte, ne-a întrebat dacă se poate să o vadă. Apoi, după câteva minute de răsfoire, ne-a întrebat de unde am luat-o. În acest timp, Vasile, pe neobservate, a acoperit restul cărților cu haina de alături, însă necunoscutul a dat la o parte camuflajul, s-a uitat lung la cărți, apoi la noi, și a zis:

– Măi băieți, cultura națională nu se ascunde ca ceva de furat. Ea trebuie însușită și potrivită după mintea și sufletul fiecăruia din noi, pic cu pic, în fiecare zi, și purtată în lume zilnic, ca o haină scumpă de sărbătoare.

---

[22] Împrăștiați-vă!

Văzându-ne cam fâstâciți, a insistat să-i răspundem de unde am luat aceste cărți la așa o vreme. I-am povestit totul: cum au fost arse pe rug, la primărie, cărțile descoperite în podul școlii și cum întâmplarea a făcut să cadă în mâinile noastre aceste cărți. Ne-a întrebat apoi dacă suntem sau nu *komsomoliști* și dacă am auzit de organizația „Arcașii lui Ștefan cel Mare". Văzând că noi nu cunoaștem nimic din ceea ce ne întreabă, el s-a așezat mai aproape de noi și a început să ne povestească despre multe lucruri încă neștiute de noi: despre aceea cum orânduirea bolșevică arde cărțile cu caractere latine și în alte sate, cum închide și pângărește bisericile, persecutând oamenii pentru credință și datinile strămoșești, cum cei mai buni gospodari sunt împovărați cu noi și noi impozite pe care să nu le poată achita la timp, ca mai apoi să fie judecați și izgoniți din Basarabia.

– Noi trebuie să le opunem rezistență, să păstrăm cu sfințenie credința neamului, obiceiurile noastre strămoșești, adevărul istoric despre neamul nostru, iar atunci când va fi nevoie, să ne apărăm, chiar și cu arma, de venetici.

După ce și-a terminat vorba, Vasile îi spuse tânărului că noi suntem încă tineri pentru așa ceva, deși înțelegem prea bine, mai ales după rugul de azi, că veneticii necruțători ne distrug tot ce avem mai scump.

– D-apoi, dragul badei, voi creșteți, iar acei care s-au instalat acum la putere cu ajutorul lichelelor locale au de gând să stea mult în scaun și să ne sugă nu numai sângele, ci și sufletul. Iar în mișcarea de rezistență națională un puștan poate face mult în sistemul de legătură, fără să fie observat.

– Ce zici tu, măi Ionică, văd că tu ești mai răsărit?

– Apoi, ce-ar trebui să facem?

– Trebuie să creați o celulă a arcașilor aici, pe râul Cubolta, în care să intre satele Mândâc, Slănina, Drochia, Șuri și Chetrosu. Iată, eu vă las „Crezul arcașului" și un fragment din regulile de conduită ale arcașilor. Ele trebuie însușite pe de rost, iar orice hârtie scrisă trebuie să fie arsă sau mâncată, astfel copoii NKVD-iști

să ne poată duce mai greu urma. Dragii mei, lupta de rezistență națională împotriva cotropitorilor poate să dureze zeci de ani. Se poate întâmpla ca noi să murim și alții s-o continue. Această luptă nu este începută acum, ea își trage rădăcinile de la Decebal și va continua atâta timp cât neamul românesc va fi cotropit…

– D-apoi, cine conduce acum lupta arcașilor? – l-am întrebat.

– Aici, în județul Soroca, „Arcașii lui Ștefan" au mai multe detașamente, cu o conducere centralizată. Următorul detașament, dacă vă veți strădui, va fi al vostru. Cu timpul, veți face cunoștință și cu conducerea. Toate la vremea lor… Eu plec mai departe, important este să știu unde vă pot găsi, dacă doriți să ne mai întâlnim și dacă în vinele voastre mai curge sânge daco-roman și nu pișat ce vine de la răsăritul bolșevic.

I-am arătat, printre copaci, casa noastră care se vedea bine de la gârlă, iar el ne-a îmbrățișat pe rând și ne-a spus că pe el îl cheamă Pimen Oțeleanu și că pe urmă vom ști mai multe despre el. Apoi a dispărut pe cărarea care ducea prin tufișurile de pe malul gârlei.

După plecarea lui Pimen, eu cu Vasile am rămas încă multă vreme pe malul gârlei, răsfoind „Destinul omenirii".

Soarele scăpăta la chindii când am hotărât ca deocamdată să nu știe nimeni despre cele întâmplate astăzi și ne-am despărțit…

Pustiirea

Bura ceea de ploiță caldă din primăvara anului 1946 s-a abătut asupra satului și țarinii noaptea. Ea se abătuse pe furiș și de aceea n-a reușit să spele multitudinea de păcate cu care a fost împovărat satul toată iarna. Nimeni nu s-a gândit atunci că acea rouă dătătoare de viață era ultimul dar trimis de Tatăl ceresc în vara acelui an, care parcă da buzna cu de-a sila peste primăvara neisprăvită.

Plantele, care s-au grăbit să se ridice din pământ, au încremenit așa, pe loc, și au început să îmbătrânească, iar cea mai mare parte a semințelor, date sub brazda răsturnată cu mare chin, a rămas să zacă pe veci în pământ, fără să mai vadă lumina soarelui vreodată.

Aratul de primăvară a fost foarte chinuitor. Cea mai mare parte a cailor a pierit pe front, alături de cei mai vrednici bărbați ai Basarabiei, iar bietele văduve se înhămau lângă Joiana, la plug, ca să are pământul și să crească pâine, pentru a avea de unde da *postavka* și cu ce potoli foamea copiilor.

Și mai greu era pentru cei care au venit de pe front fără un picior sau cu alte răni. Pâlcușorul de grâu, care își revenise puțin de pe urma ploiței din acea noapte, s-a oprit și el pe loc din creștere și numai câteva fire se săltau să dea în burduf, dar sub arșița dogoritoare, mai ales sub gard și în fața soarelui, toate plantele s-au oprit din creștere și așteptau să plouă. Dar ploaia nu ne-a mai bucurat în acea vară. Arșița frigea necruțător chiar de draga dimineață și ținea până seara. Toată ziua, deasupra capului atârna un soare mânios care trimitea cu nemiluita asupra pământului însetat văpăi de foc mistuitor. Săptămâni și chiar luni întregi nu se vedea pe

cer niciun nouraș. Văzduhul era plin de praf și făcea ca aerul să devină și mai fierbinte. Crăpături mari de puteai să vâri piciorul în ele au împânzit tot pământul, încât aveai impresia că au căscat gurile mii de balauri care erau gata să te înghită.

Dimineața, ici-colo mai puteai vedea vreo femeie bocănind cu sapa printre bulgări, în speranța că va ieși ceva, iar pe hat, lângă burluiul cu apă priponit de cherșițari, îi gângurea copilul, încă sugar. Biata femeie alerga din când în când să-și ude gura și să dea sugarului câte un dop de papcă. Iar îndată cum se ridica soarele la vremea amiezii, toată suflarea se retrăgea spre sat sau spre vii și livezi, împrăștiate prin toată țarina. Dar și sireacii copaci se ofileau de-a binelea și nici ei nu te puteau feri de mânia soarelui. Și așa s-au pomenit oamenii în toamnă cu puțin nutreț pentru vite, aproape fără de foc și numai cu mila lui Dumnezeu în pod, fiindcă activul a avut grijă să împlinească planul cu *postavka*, cu fondul apărării și cu toate fondurile menite să ne pustiască.

Toată toamna aproape că n-a plouat. Oamenii n-au putut ara și nici nu aveau ce să semene, iar dacă ar fi semănat, totuna, n-ar fi încolțit nimic.

Iarna a venit pe neobservate, fără fulg de zăpadă. Iazul de lângă moară, gârla și malurile râului au înghețat bocnă. Și lumea de dimineață până seara cosea și aduna stuful, care de foc, care de acoperit casele…

Bunicul aducea stuful cu sarcina, nu voia să folosească caii. Spunea că trebuie păstrată puterea lor pe la primăvară. Ca toți oamenii bătrâni, știa să chibzuiască și să măsoare de șapte ori și o dată să taie. În vara aceea, a semănat multă sfeclă de nutreț și de zahăr pe locul dinspre gârlă și cu toate că a fost mare seceta, totuși, s-au făcut rădăcini cât sticla de jumătate de litru, fiindcă acolo pământul avea umezeală de la sărături. Am strâns-o toată, chiar și de grosimea unui deget, iar bietul tătucă a făcut groapa în fața casei și a acoperit-o grijuliu, punându-i răsuflători. A mai știut el să mai dosească și oleacă de pâine de ochii iscoditori ai activului… Până în mijlocul iernii, toată valea Cuboltei a fost

tunsă de stuf și părea tare deșănțată. Oamenii care mai aveau putere au început să taie răchițile și plopii de pe malul râului. Au început să ardă gardurile, iar noaptea unii au târâit și crucile din cimitir. Pustiul înainta tot mai ferm nu doar în țarină și sat, dar și în sufletele oamenilor.

La începutul iernii se mai observau ici-colo pisici mieunând jalnic și câini urlând fioros, iar cu timpul nu se mai auzea nimic.

Finul bunicului, Afanasie Bucur, zicea că unii oameni taie câinii și pisicile și-i mănâncă, iar alții, ca să-și mai potolească foamea, prindeau vrăbii, ciori, tot ce se mișca și zbura. Lângă orașul Cernăuți era o mare groapă cu *jom*[23], aparținând unei fabrici de zahăr. Oamenii au descoperit-o și au început să care la nesfârșit din acel putregai și să-l mănânce. La început, unii îl amestecau cu câte o boaghe de urluială, economisită ca prin minune, și făceau niște turte. Apoi, când s-a terminat și ultimul gram de urluială, ca să-și poată potoli foamea, făceau turtele numai din *jom*. În scurt timp, lumea începu să se umfle de foame. Murea lumea pe-un capăt.

În 1944, părintele Ion Goriaev a fugit, nu se știe unde, de urgia bolșevicilor. Biserica se deschidea tot mai rar. Veneau să facă rânduiala preoții din Maramonovca sau din satul Drochia. De la un timp, nici nu reușeau să pecetluiască mormintele.

Bietul moș Parfenie din marginea satului, când i-a murit soția, a așezat-o, fără sicriu, pe un lăicer și a târâit-o până la cimitir. Ajuns lângă groapă, a început să-i roage pe niște oameni să-l ajute să coboare în pământ mortul, dar i-a mai rugat să aștepte să zică „Tatăl nostru", pe urmă să coboare și el lângă cea neînsuflețită, iar după aceea să arunce pământ peste ei. Oamenii, îngroziți, l-au lăsat cu mortul lângă groapă și au fugit.

Lumea tot căra cu tobultocii *jomul* de la fabrica *Jucika* și, după fiecare porție înghițită de sat, o nouă „porție" de oameni pornea pe calea veșniciei…

---

[23] Borhot de sfeclă de zahăr.

Noi am avut mare noroc de văcușoară și de înțelepciunea bunicului. Ca să-i ajungă nutreț, bunicul a descoperit un sarai acoperit cu ocoloți și l-a acoperit din nou cu stuf. Ocoloții i-a amestecat cu frunze de stuf și i-a tăiat șișcă. Iar groapa de sfeclă a știut s-o împartă în așa fel încât să ne ajungă nouă, la vite și să mai miluiască din ea și vecinii.

Și, totuși, când am ajuns în primăvară, foamea a dat buzna și la noi în casă. Într-o seară, pe când eram cu toții în jurul unei străchini mari de lut și ne străduiam fiecare să ducem la gură niște geandră cu sfeclă, în tindă a început să miaune un motan într-un mod oarecum neobișnuit. Bunicul mi-a zis să-i dau drumul în casă. În momentul când am întredeschis ușa, el s-a încordat ca un arc și dintr-o săritură a ajuns tocmai pe măsuță. Cu ghearele desfăcute, cu un miorlăit sfâșietor s-a năpustit asupra străchinii și a început să mănânce. Cu niște ochi verzui sticliți se uita amenințător la noi. Cineva l-a lovit cu lingura în cap, iar el continua să mănânce cu o viteză nepământească. Atunci bunicul s-a repezit și l-a apucat de după cap, iar motanul s-a înfipt cu toate ghearele și toată furia în mâna bunicului. Scăpând din mână, s-a făcut ghem, s-a mai încordat o dată, iar a sărit pe masă, a mâncat câteva îmbucături cu furie, a scos un miorlăit gros care s-a sfârșit brusc. Motanul a căzut mort alături de măsuță. Bietul bunic, după ce și-a uns mâinile cu gaz, a scos animalul înțepenit din casă. Întorcându-se, cu o mare tristețe în voce a zis: „Apoi, se vede că farguții iștia, care ne cotrobăiesc podurile, au de gând să facă din toată lumea ceea ce-au făcut și din motanul acesta." După ce, tăcuți, ne-am așezat care și unde ne-a prins vremea, el s-a adresat către mine: „Dragul tatei, ești de-acum mărișor; eu rămân acasă să fiu de stăpânire, iar tu ia niște pielicele și du-te în *zapad*[24], poate-i putea aduce măcar o mână de mâncare, să putem ajunge până a face orzul frunte."

A doua zi, moșneagul mi-a pus în sac douăzeci de pielicele, mi-a dat de grijă să fiu cu ochii în patru și să mă străduiesc să

[24] Vest.

nu vin acasă cu mâna goală. Ajuns la gară, m-am amestecat în mulțimea care, năucită, căuta ceva de mâncare. Împreună cu niște băietani cam de-o seamă cu mine ne-am urcat într-un tren mărfar care pleca spre Cernăuți. Drumul a fost anevoios, dar după miezul nopții am ajuns în gara din Cernăuți.

Acolo nu aveai cum să te rătăcești, fiindcă erau două curente de oameni. O parte din oameni se îndrepta spre orașul Sneatin – aceștia aveau saci și torbe pline cu lucruri de schimbat pe de-ale gurii –, iar cei mai mulți se pregăteau să plece la fabrica *Jucika*, la groapa cu *jom*. S-a făcut așa că, din voia întâmplării, atras de învălmășeala mulțimii, am nimerit și eu în rândul celora care se îndreptau spre groapa „salvatoare". Panorama pe care am văzut-o acolo e imposibil s-o descrie cineva, oricât de iscusită i-ar fi pana. Plângeau și pietrele de mila sărmanilor oameni care foiau în *jom* ca viermii în rană. Numai activul și portretele lui Stalin, atârnate pe toate clădirile de stat, nu simțeau durerea lor. În groapă plutea o masă sură-gălbuie, puturoasă, de tăiței de sfeclă.

Cum numai apăreai acolo, îți ieșea în față o namilă de om zdravăn care-ți spunea:

– Uite, puișor, *jom* poți să iei cât vrei, fără plată, dar pentru a-l usca, trebuie să plătești pe un loc de doi pe doi metri cinci ruble.

Locul era delimitat de cel al vecinului prin câteva pietre. La fiecare hotar era o placă metalică pe care puteai să-ți coci turtele ca să-ți mai potolești foamea. Vreascuri erau de ajuns, deoarece pădurea era la câțiva pași.

Oamenii se vârau în *jom* până la brâu, îl dădeau la o parte pe cel de deasupra, lua care și cât putea, săpând cât mai dedesubt, apoi își scotea „dobânda" la mal. Unii coceau turtele până se rumeneau, iar alții numai le opăreau, nereușind, cu mâinile tremurânde, să-l ducă la gură. După ce mâncau lacom, mulți dintre oameni se îngălbeneau la față, începeau să vomite, se zvârcoleau în agonie, ca mai apoi să treacă în lumea celor drepți, ținând în pumnul încleștat o boaghe de *jom*. În groapa ceea cu *jom* puteai să vezi nenumărate cadavre, unele fiind deja în putrefacție,

acoperite de roiuri de muște, dar mulțimea parcă nici nu le observa, în acel moment având doar un singur scop: să scoată cât mai mult *jom* din groapă. Niște femei îl întindeau la uscat pe pestelci, șalinci și chiar pe rochiile cu care veniseră îmbrăcate. Mirosul acela nesuferit de zeamă bâhlită îmbiba toate hainele, sacii și obiectele cu care venea în atingere. Groapa aceea afurisită era ultima fază de chinuri, ultima vamă pe care o treceau basarabenii. La scurtă vreme după ce mânca din otrava ei, omul pierdea senzația gustului, apoi pierdea simțul durerii, devenind indiferent la toate. Îl părăsea nu numai credința și conștiința, dar chiar și simplele instincte omenești… Roind acolo, în jurul gropii, săptămâni întregi, dormind sub cerul liber fără să se spele și să se închine Mântuitorului, unii se scăpau în pantaloni și cu udul și cu grosul, iar alții își făceau nevoile în public, chiar lângă fățarea cu *jom*. Întrucât viața mea pe atunci avea un drum scurt, de numai 18 ani, pentru prima dată am văzut oameni prădați și de instincte. Aveam impresia că acolo s-a adunat roată Basarabia ca să guste din ospățul viitorului luminos din care, de câteva ori la rând, au gustat și Ucraina, și Rusia…

Mirosul acela acru-dulciu, pătrunzător, și priveliștea oamenilor goi de la jumătate în jos, fețele lor galbene, cu ochii duși în fundul capului, ca la morți – toate au început să mă amețească, dar poate și foamea… O cunoscută melodie, intonată de un cor bisericesc, a început să-mi sune în urechi: „Odihnește, Doamne, sufletele adormiților robilor tăi…" Mi-am achipuit fundul sacului, unde țineam pielicelele (o mică speranță de scăpare) și o bucățică de turtă din urluială cu sfecle și mi-am dat seama că sunt cu mult mai fericit decât mulțimea din jurul gropii. Fără a mai sta mult pe gânduri, m-am pornit spre gara din Cernăuți, ca mai apoi, cu un tren mărfar să ajung la Sneatin, unde basarabenii expuneau zilnic cele mai scumpe lucruri care le-au mai rămas, pentru a fi schimbate pe un boț de mămăligă sau o hrincă de pâine.

Ca să ajungem până la piața orașului a trebuit să trecem râul Prut; acolo el curge năvalnic și are o apă limpede de i se văd

pietrele de pe fund și ca să-l treci de unul singur era foarte greu. Pentru a ieși din încurcătură, oamenii se apucau unul de altul, iar cei care încercau să-l treacă singuri rămâneau pe veci în posesia apei… Ajuns în piață, am fost orbit de tabloul pe care mi-a fost dat să-l văd. Oameni de toate vârstele – copii, femei, bătrâni – stăteau cu lucruri de vândut – pielicele, blănuri, haine gata, dar mai ales covoare. Erau atât de multe încât au îmbrăcat toată piața.

Am stat aproape toată ziua și nimeni nu m-a întrebat ce vreau pe pielicele, și tocmai spre seară s-a apropiat de mine un moș uscățiv, cu o căciulă țurcănească pe cap. M-a întrebat în română din ce județ sunt, apoi s-a uitat îndelung la fiecare pielicică și m-a întrebat ce vreau pe ele. Eu i-am răspuns că aș dori ceva de mâncare și să-mi dea atâta cât îl trage inima. Moșul a spus că acuși vine să facem târgul. Nu știu cât timp a trecut până a revenit moșul, dar mi s-a părut nespus de lung și chinuitor. Un singur gând mă chinuia: să nu se răzgândească moșneagul. Altfel, ce mă fac eu în dricul nopții, ca un câine al nimănui în iarmaroc. Îmi venea să plâng, chiar să bocesc în glas. Îi depănam în mintea mea pe toți cei de-acasă care au avut încredere în mine și m-au trimis în așa misiune importantă. Dar cel mai mult îmi doream să mă ia moșneagul la el acasă și să-mi dea ceva să mănânc. Și în timp ce-mi frământam eu mințile în fel și chip, moșul cu promisiunea a răsărit ca din pământ. Îmi făcu un semn de chemare spre dânsul. Mi-am luat sacul și i-am urmat calea. M-a dus pe niște stradele întortocheate până am ajuns lângă o casă dărăpănată, pe jumătate fără ogradă. Acolo stătea un cal nu prea mare, legat la o cărucioară pe potriva lui, grojdind iarbă.

– Iată, măi băiete, aceasta-i bogăția moșului. Cu ajutorul lui îmi pregătesc de foc, îmi agonisesc de mâncare pentru mine și babă. Am avut doi băieți, unul a murit pe front cu nemții, iar al doilea s-a dus de la casă. Umblă hăbăuca prin păduri și spune tuturor că o să-i bată pe ruși. Pe aceștia n-au să-i poată bate nimeni pe lume, în afară de Dumnezeu. Fiindcă și ei și nemții au fost dați în mâna Satanei ca să se încaiere între ei, să hăcuiască și să

calicească lumea. Țărișoarele mici n-au putut și nici n-au avut cu ce să le stea în cale. Ele au fost în mâinile lor ca niște cărți mărunte de joc. Uite ce-a pățit Polonia dacă și-a arătat mândria și colții: au hăcuit-o cum le-a plăcut și nemții, și rușii…

– Da' pe mata cum te cheamă, moșule?

– Pe mine mă cheamă ca și pe tine.

– Da' de unde știi mata cum mă cheamă?

– Apoi, înainte de a-ți târgui pielicelele, te-am păscut vreun ceas și am auzit cum îți ziceau băietanii cu care erai. Îi foarte interesant să vezi de la o parte cum se umflă în pene cocoșii, mai ales când îs flămânzi.

– Da' nouă la școală ni se spune că Armata Roșie a eliberat toată Europa de nemți.

– Măi băiete, de crescut la trup ai crescut binișor, dar iată, când îți va mai îmbătrâni ciolanul, poate vei înțelege că un lup l-a fugărit pe alt lup și i-a luat din gură osul. Dar pentru sireaca vietate nu-i totuna care jivină are s-o mănânce? Când te mănâncă jivina, nu sta ca o mămăliguță caldă, măcar zbată-te, să miroase de la tine a dihor, ca jivina să nu se repeadă chiar deodată să te mănânce, iar în timpul acesta poate ai noroc să se încaiere cu alt lup, iar tu scapi.

În momentul acela mie nu-mi ardea de lecții de istorie – la una mă gândeam: să-mi dea moșul ceva de mâncare și să-mi schimbe pielicelele.

– Apoi, iată ce-i, măi Ionică. Mai întâi să-ți dea moșul ceva să guști – și mi-a dat o hrincuță neagră de pâine de secară și doi cartofi fierți.

Mi-a părut cea mai gustoasă mâncare din ultimii doi ani. Numai că, după ce am terminat ultima înghițitură, am simțit că mi-i a mânca încă mai tare. În timpul acesta, moș Ion a mai trecut încă o dată toate pielicelele prin mână și a ales douăsprezece bucăți și mi-a spus:

– Pe aceste douăsprezece bucăți moșul îți dă două căldări de cartofi, două străchini de fasole și o căldare de orz. Căci și la noi de-acum s-a subțiat pâinica.

După o mică pauză, a adăugat:

– Iar acestea care-ți mai rămân, ți-i mai prinde tu foamea cu ele pân-a face pâinea frunte și la voi.

Am turnat la un loc tot ce mi-a dat moș Ion. Mi-a legat sacul desăgește și mi-a spus să merg cu el până la gară, la Cernăuți. Când mi-am luat rămas-bun, mi-a mai dat o hrincă de pâine și doi cartofi fierți din aceeași trăistuță vărgată… Apoi a întors calul și s-a mistuit în întunericul care punea stăpânire pe oraș, pe pădurea din jur și pe toată țara…

Poarta iadului

Toamna anului 1947 ne-a bucurat cu recoltă de porumb și alte culturi prășitoare. Astfel, țarina și satul au început să capete vlagă. Însă convoiul spre cimitir nu contenea. Basarabia nu mai avea puteri nici să bocească. I-a tot bocit pe cei care au căzut pe front, apoi pe cei care i-au mânat în *F.Z.O.* (școli profesionale tehnice), iar când a venit rândul celor care mureau de foame, lacrimile au secătuit cu totul. Oamenii mergeau tăcuți în urma mortului, cu ochii duși în fundul capului, întrebându-se fiecare în sinea lui: „Oare pe mine va avea cine să mă petreacă în ultimul drum?”

Cei care s-au dus în lumea celor drepți au scăpat, în sfârșit, de toate grijile. Nu mai cerea nimeni de la ei nici *postavkă*, nici dovezi de dragoste față de marele partid și față de scumpul *părinte al popoarelor*. Însă cei care au rămas în viață trebuiau să mai lupte cu foamea, cu activul, dar cel mai greu era de luptat cu NKVD-ul. Cu această făptură a Satanei bieții oameni aveau a se înfrunta mai ales noaptea. În puterea nopții erau chemați la cercetări, siliți să vină împreună cu copiii, căci de cele mai multe ori și aceștia erau cercetați. Cei care se opuneau erau închiși pentru câteva zile, iar unii primeau și chelfăneală.

Odată, în zorii zilei, la noi a venit verișorul Boris și ne-a povestit cum Kașirin (șeful NKVD-ului) i-a cercetat pe toți ai casei toată noaptea. S-a întâmplat așa, că bădița Vasile, tatăl lui Boris, a sărit pe fereastră și a fugit, iar Kașirin a împușcat de câteva ori în urma lui, apoi a pornit să-l caute prin întuneric, dar noaptea este noapte. Ea știe să ascundă toate tainele și din seara aceea bădița Vasile a devenit fugar.

Când s-a luminat de ziuă, sfânta naivitate ne-a pornit la Chișinău ca să ne plângem la cei mai mari despre fărădelegile care se făceau la noi. A doua zi, am fost primiți de Gh. Rudi și de Kovali. Ne-au ascultat păsul, au vorbit cu noi foarte blând, asigurându-ne că mai mult nimeni nu se va mai atinge de noi. Nu mai aveam răbdare să ajungem acasă să spunem marea bucurie care ni s-a promis la capitală. Însă bucuria a ținut atâta timp cât am reușit s-o povestim. Pe fereastră, l-am văzut trecând pe Andrei al lui Crețu și, în aceeași clipă, în ușă s-a arătat o namilă de om cu un cap cât ciutura de la fântână. I-a spus bunicului că a primit ordin să mă aresteze și să mă ducă la Târnova, la Kașirin. Bunica a început să plângă, iar bunicul a spus că poate mai bine să-l ia pe dânsul în locul meu, dar activistul a spus că *prikazul* este să mă ducă pe mine viu sau mort.

– Alisandră, nu plânge, mai bine pune ceva în traistă și lasă-l să se ducă. Omului ce i-i scris, în frunte i-i pus. Nu vezi ce oameni zdraveni și de nădejde are țara asta? Dumnezeu îi mare, i-a purta de grijă și băiatului.

Bunicul m-a cuprins și m-a sărutat pe obraz, iar bunica mi-a făcut semnul crucii.

La sovietul sătesc mă aștepta o căruță în care mai erau doi oameni. După ce ne-au legat la toți trei mâinile la spate ca să nu fugim, Andrei s-a așezat pe un braț de paie din urmă și ne-a prevenit că orice încercare de a fugi va fi urmată de focuri de armă. Căruțașul a dat în cai și din acel moment în viața mea a început un drum lung și întortocheat, care numai Unul Dumnezeu știa încotro duce…

Ajungând la poalele dealului de sub Târnova, Andrei a pus arma alături și a început să răsucească o țigară. În timpul când tocmai aprindea țigara, cei doi s-au răsucit și au sărit din căruță, au luat-o razna și s-au îndreptat spre o pădurice. Activistul a pus mâna pe armă, a încercat să țintească în fugarii care tot mai mult se depărtau de noi și se apropiau de pădurice. A clănțănit o dată în pustiu, dar arma n-a luat foc. Astfel, pădurea cuminte

și primitoare a găzduit încă doi fugari. Când *strelokul*[25] și-a dat seama că cei doi au scăpat în largul pădurii, a tras o înjurătură și a trântit cu furie arma în căruță. În acel moment, s-a auzit o bubuitură și noi toți trei am tresărit speriați. Arma s-a descărcat, ciuruind fundul căruței. Căruțașul a sărit între cai, activistul s-a ascuns sub căruță, iar eu, legat cu mâinile la spate, m-am făcut ghem și nu puteam înțelege ce s-a întâmplat. Primul care și-a venit în fire a fost căruțașul. El a zis:

– Bade Andrei, ieși de sub căruță, că frontul de acum a trecut.

– Nu mai hămăi, ai grijă de cai, că de arestați eu răspund. Unde au să fugă? Tot pe mâna mea au să ajungă.

Apoi, badea Andrei mi-a controlat mâinile să vadă dacă-s legate bine, iar eu l-am rugat să mai slăbească oleacă legătura, că mă curmă și mă doare tare, și i-am spus că vreau să fac cu udul.

– Rabdă până la Târnova!

– Nu pot, mă scap…

Când a văzut că nu-i de șagă, i-a zis căruțașului să-mi dezlege mâinile, iar el a încărcat arma și a îndreptat-o spre noi. Căruțașul îi zise:

– Bade, ce, ai căpiat?! Ia'n ia-ți într-o parte leuca asta, că eu încă nu-s arestat!

– Ai când fi și tu.

Până au stabilit ei cine îi arestat și cine nu, eu am reușit să mă ușurez, simțind de-a lungul piciorului un șuvoi fierbinte. În acel moment și căruțașul a reușit să-mi slăbească un pic mâinile. Atunci am simțit o mare eliberare, dar și o rușine mare, fiind cuprins de durerea neputinței mele în fața răului care m-a încătușat. M-am uitat cu jale la păduricea în care s-au mistuit cei doi și-n gât mi s-a ridicat un nod, fiind gata-gata să izbucnesc în plâns… Căruțașul îi aruncă funia *strelokului*, iar acesta-i ordonă să mă lege și i-o aruncă îndărăt căruțașului. Însă el i-a răspuns activistului că misiunea lui e să mâne caii, dar nu să lege oamenii. În cele din

---

[25] Trăgător.

urmă, tovarășul Andrei mi-a legat mâinile și m-a împins în căruță, pornind mai departe la drum.

Nu zăbavă au început să apară primele case din Târnova, apoi primii trecători din centrul raional. Dangaua de arestat și pantalonii uzi mă apăsau îngrozitor, cu o durere și o rușine inexplicabilă. Îmi părea că toți trecătorii se uită doar la convoiul meu. N-aș fi vrut să mă vadă cineva din foștii colegi cu care am învățat aici. Tot mai aproape de centrul raional trecători erau mai mulți și mai curioși, iar mie mi se părea că s-a prăbușit cerul asupra mea și tocmai atunci, ca din pământ, la o întorsătură, apare Gavroș, cu statura lui înaltă, semeț și rebel. Când m-a zărit în fundul căruței, a îndesit pasul și s-a aliniat cu noi, iar eu am plecat capul, nodul iar mi s-a ridicat sfâșietor în gât și-mi venea să strig ajutor. El se pare că a înțeles în ce stare mă aflam și nu m-a întrebat nimic, dar a început să mi se adreseze pe un ton declamativ, ca să-l audă toți:

– La bolșevici e o cinste să fii arestat, Ioane! Important este să nu-ți vinzi neamul la cercetări.

Și după aceste vorbe a cârnit pe o ulicioară, iar noi în scurt timp am ajuns în ograda NKVD-ului.

Aici era o casă mare, cu pereți groși, acoperită cu tablă zincată, iar ferestrele aveau gratii de fier. Alături de casă era un beci. Probabil că aceasta era gospodăria unui om care a fost deportat ori a unuia care a fugit din țară. De-asupra ușii din mijloc atârna portretul *marelui părinte al popoarelor*, care îi privea nepăsător pe cei aduși aici cu forța. La ușa casei și la ușa beciului stătea câte o santinelă. Andrei Crețu și-a luat arma, a sărit din căruță și, strecurându-se prin ușa din mijloc, pe lângă santinelă, a intrat în casa care mi s-a părut nespus de misterioasă și ostilă. În scurt timp, activistul meu, însoțit de un om robust, îmbrăcat în haină militară, s-a apropiat de căruță. Militarul a întrebat: „Aista-i țâncul?! Dezleagă-i mâinile și du-l la răcoare. Acolo i s-or așeza mințile cum trebuie."

După ce mi-a eliberat mâinile, mi-am luat trăistuța care purta căldura și grija scumpilor mei bunei și m-am lăsat dus spre ușa beciului. Santinela a deschis ușa și în fața ochilor mi-a apărut o

groapă adâncă și întunecată care ducea pe altă lume. Deodată, am avut impresia că viața mea a luat sfârșit aici, iar acum, pentru păcatele mele, am nimerit în iad și că poarta pe unde se intră în această instituție diavolească este ușa acestui beci, iar portarul este un soldat sovietic cu secera și ciocanul pe steaua cu cinci colțare. Eu mai stăteam la îndoială și nu-mi venea să cred că voi fi ținut închis anume aici, dar soldatul îmi făcea insistent semn să cobor în beci. Văzând că eu nu mă mișc din loc, s-a dat în urma mea și mi-a făcut vânt în jos pe scări, împingându-mă cu patul armei. Cât ai clipi din ochi, sub povara greutății mele, m-am rostogolit pe scări în negreața beciului. Ce s-a făcut cu sufletul meu în acel moment nu știu, dar în trup am simțit o durere groaznică, care m-a năucit. Ușa beciului s-a închis, iar eu m-am pomenit înghițit în mod necruțător de întuneric. Când mi-am venit în fire, am simțit în spatele meu peretele rece de piatră al beciului. Sub mine era un pământ jilav și rece, iar aerul din jur era îmbâcsit cu umezeală și miros de scârnăvie omenească. Urechile au început să-mi țiuie, iar pe buze am simțit ceva umed și sărat. Am strâns la piept trăistuța și m-am așezat în pirostrii, neștiind ce să fac. Dar, de la o vreme am obosit să stau în pirostrii și m-am așezat jos, cu genunchii strânși la gură. Stăteam pitit și ascultam cu atenție, să aud ceva după care aș putea să mă orientez câtuși de puțin. Liniștea, însă, a început să apese și mai revoltător asupra mea. La un moment dat, am început să aud cum îmi bate inima în piept, iar când m-am concentrat și mai tare, parcă auzeam cum îmi circulă sângele spre cap. Apoi, am descoperit că respir și mi se aude respirația. Simțeam, în același timp, că mi se umflă buza de jos și mă doare. În această liniște de veacuri a pământului am început să-mi aud vorbele gândite, nu spuse. La un moment dat, am observat că prin crăpăturile ușii de la beci vin trei raze plăpânde de lumină care parcă mă căutau pe mine ca să mă săgeteze cu acel fior mirific, dătător de speranță, care îl ajută pe om să supraviețuiască chiar și în cele mai neverosimile împrejurări. Este o mare minune dumnezeiască să știi să vorbești cu tine însuți în cea mai profundă

tăcere. Și cum eram eu așa ocupat cu descoperirea ființei mele în singurătate și întuneric, deodată am tresărit la auzul unei voci omenești, ciudat de blânde în acel context.

– Cine ești tu, om bun?

Atunci, prin corpul meu a trecut un fior îngrozitor de spaimă, amuțind de frică. Mi-am dat seama apoi că în acea pustietate n-ar fi rău să mai fie o ființă omenească alături de tine.

– Ei, cum te cheamă, de unde ești?

– Sunt de la Slănina și mă cheamă Ion, iar acasă îmi zic Vanea.

– Și câți ani ai tu, creștine, ori nu ești creștin?

– L-am început pe-al nouăsprezecelea și sunt creștin.

– Apoi, dragul meu, stai locului și așteaptă până vin eu la tine.

Eu, în nemișcare, am început să simt cum spre mine se îndreaptă o făptură omenească și de la șuvițele de lumină parcă-i deslușeam silueta prin întuneric. Apoi, două mâini blajine, omenești, au început să mă pipăie de la cingătoare în sus până la față, trecându-și palmele aspre peste obrajii mei.

– Măi băiete, da tu ești puigan, chiar cu totul tânăr.

Aceste vorbe m-au intrigat: cum de-a înțeles necunoscutul, prin întuneric, că sunt puigan, când eu mă socotesc bărbat în toată firea?

– Apoi, iată ce-i, finule, dă-mi mâna și mergi după mine.

M-a adus pe scările beciului.

– Uite, aici e puțin mai uscat. Se mai vede câte ceva și nu miroase așa greu. Până la noi se vede că au fost ținuți mulți oameni aici și încă mulți vor mai fi ținuți, spre a-i chinui. Sărmanii oameni sunt nevoiți să-și facă treburile aici, unde trăiesc, fiindcă altă ieșire nu au. Când te vei mai deprinde cu întunericul și când îți va trebui să mergi pentru tine, vei pleca acolo, în fund. Iar când vor deschide ușa, să nu te uiți imediat la ușă, că te orbește lumina, dar să te uiți înăuntrul beciului și să iei seama pe unde vei merge în viitor cu treburile.

Acesta era începutul unei lecții de comportament în iad. M-am așezat pe o treaptă a scărilor și așteptam momentul potrivit să

pot vedea cum arată acest om care prin întuneric mi-a părut să fie bun.

– Acum, dacă vrei, spune-mi de ce te-au adus aici, la oprelişte?

– Nu ştiu.

– Cam aşa spun toţi cei care nimeresc aici. Dar până nu i-ai supărat cu ceva pe stăpâni, n-ai nimerit chiar degeaba în mâinile lor.

După aceste vorbe, peste noi s-a lăsat tăcerea un timp mai îndelungat, iar eu căutam stăruitor prin întuneric să mă pot deprinde cu locul nou, care mi s-a părut mai potrivit cu mult. Peste un timp, ca să aflu locul de şedere al necunoscutului şi câte ceva despre el, l-am întrebat:

– Dar mata de unde eşti?

Atunci, din partea opusă mie mi-a răspuns aceeaşi voce liniştită şi blândă :

– Nu-s de pe-aici, am trecut pe la nişte cunoscuţi şi, iată, am nimerit în belea. Dar îi mare Dumnezeu, om scăpa noi de aici. Tu nu înveţi nicăieri?

– Am intrat la Şcoala pedagogică din Bălţi, dar s-a întâmplat o neplăcere cu familia unui moş de-al meu şi am fost deunăzi la Chişinău cu verişorul şi ne-am plâns la conducere.

– Povesteşte-mi totul cum a fost.

După ce i-am povestit toată întâmplarea de la un capăt la altul, omul a oftat adânc şi a zis:

– Până basarabenii s-or învăţa să tacă la timp, aşa cum tace pământul în care stăm închişi, mulţi au să se piardă ca muştele…

Apoi, după o mică pauză mi-a zis:

– Tu nu-ţi poţi da seama unde-ai nimerit. Cine nimereşte măcar o dată pe aceste uşi, este urmărit până la moarte şi poartă pe frunte pecetea Satanei, *vrag naroda*[26]. Pe urmă, orice faptă „eroică" ai face, totuna pecetea de pe frunte nu se şterge şi dosarul tău este completat şi păstrat cu mare pază, mai mult chiar decât aurul. Iar pentru fapta săvârşită te socotesc ori ţicnit, ori că urmăreşti

---

[26] Duşman al poporului.

scopul de a-i duce de nas. Ai un suflet prea deschis față de oameni. În toate timpurile de grea cumpănă, cel mai mare dușman al omului este limba lui, adică să fie limbut și deschis la suflet. Mi-ai spus că ești creștin; știi tu oare cum trebuie să se poarte un creștin cu oamenii necunoscuți, și mai ales la o mare greutate?

– Nu m-am gândit niciodată la acest lucru.

– Creștinul trebuie să fie blând ca porumbelul și hâtru ca șarpele. Dacă lucrul acesta îl vei înțelege bine, poate-ți va fi mai ușor să-ți duci crucea.

În această clipă, cheile au clănțănit în lacăt, ușa s-a deschis larg și lumina s-a năpustit biruitor pentru câteva minute în beci. Nu mai țin minte în ce poziție m-a prins acest moment, dătător de aer proaspăt și lumină, dar nu departe de mine, pe o treaptă mai sus, stătea un preot în sutană, cu o cruce pe piept, cu mâinile puse una peste alta și cu o barbă sură care-i întregea chipul. Aveam impresia că mai văzusem acest chip în multe biserici pe icoane. Unul dintre cei doi soldați a strigat „Cine-i Moraru?" și eu m-am ridicat în picioare, cu trăistuța în mână. Apoi s-a adresat batjocoritor părintelui:

– Ce, popă, aici nu miroase a tămâie?!

După aceste vorbe zeflemitoare, mi-a ordonat să las traista, să pun mâinile la spate și să ies afară. Părintele a făcut semnul crucii în urma mea și a zis:

– Dumnezeu să te întărească, fiule!

Când am ieșit din ușa beciului, lumina s-a năpustit asupra mea din toate cele patru colțuri ale lumii.

Soldatul mi-a spus să merg înainte și să nu mă uit prin părți sau în urmă, iar orice încercare de a fugi se va termina cu împușcarea.

Escorta m-a îndreptat spre ușa din mijloc, deasupra căreia atârna fioroasă figura *marelui Stalin*. Mustățile lui negre și stufoase parcă mă înghimpau cu milioane de ace subțiri.

În coridor, mi s-a ordonat să stau cu fața la perete și mâinile la spate. Apoi, s-a deschis o ușă și am fost ghiontit să mă întorc și să intru în camera de cercetări. Camera nu era chiar mare. Avea o fereastră cu gratii de fier, prin care se vedea un colț de livadă.

În centrul camerei se afla un birou masiv, încărcat cu hârtii și gazete în dezordine. Pe perete, în spatele șefului de cercetare, atârna nelipsitul portret al *marelui conducător*. În dreapta, într-un colț, era pus un scaun.

Mi s-a ordonat să stau mai aproape de scaun, în picioare, cu mâinile la spate, iar pe scaunul de lângă birou s-a așezat militarul robust, de statură mijlocie, care m-a luat în primire de la Andrei Crețu. A scos nu știu de unde un pistol și l-a așezat pe masă, în dreapta lui, cu țeava îndreptată spre mine. Astăzi, a doua oară am avut ocazia să fiu privit în față de cele nouă grame de plumb, aducătoare de groază și moarte.

– Ei, Vanea, spune de ce ai nimerit aici?

– Pe mine mă cheamă Ion și de ce am nimerit aici nu știu.

– Ascultă, hulubașule, nu te prosti și povestește-mi unde-ai fost și ce-ai făcut în ultimele patru zile. Iar cum te cheamă om mai vedea noi.

Am început să povestesc verzi și uscate, numai despre vizita mea la Chișinău, la guvern, niciun cuvânt. A răbdat el cât a răbdat și, deodată, a trântit cu pumnul în masă și a răcnit furios:

– Ajunge! Eu n-am timp să ascult brașoavele tale! Ori îmi spui adevărul, ori îți vor putrezi ciolanele în beci. Iar popă de înmormântat, precum ai văzut, avem!

Văzând că nu-i place ceea ce i-am povestit, am hotărât să tac. După o pauză, se apropie de mine și mă întreabă:

– Ce legături ai cu Pentelei și Vasile Oloinicu?

– Cele mai strânse.

– Iată așa, de aici trebuia să începi. Și anume?

Încet, ca o panteră, se apropie de mine.

– Pintilii Oloinicu mi-i bunic, bădița Vasile îmi este moș.

– Asta eu știu! Voi toți sunteți o bandă de hoți. Ce legături aveți?

– Bunicul meu nu e hoț; este un om muncitor și iubitor de oameni.

În acel moment, am simțit o lovitură peste față și în burtă. O durere sfâșietoare mi-a cuprins tot trupul și m-am prăbușit peste scaunul de alături. Cât am stat așa nu mai știu. Mi-am venit

în fire abia atunci când cineva mă stropea cu apă. N-am putut să mă ridic și m-am așezat cu picioarele sub mine, ca femeile, iar din gură îmi curgea salivă în două cu sânge. O parte îl înghițeam în două cu venin, iar alta mi se scurgea pe bărbie și pe piept. Am început să tremur ca varga de frig. De pe masă mă privea gura pistolului, iar călăul stătea la un pas de mine, ținând o garafă cu apă în mână.

– Nu vei spune adevărul?!

Eu am ațintit ochii pe podea, fixându-i pe gămălia unui cui care lucea. Am devenit indiferent și parcă aș fi vrut să mor. Deodată, în imagine îmi apare părintele cu chipul lui evlavios, așa cum l-am lăsat la despărțire, apoi Mântuitorul crucificat, tot atunci străfulgerându-mă gândul: „Așa cuie, probabil, i-au bătut și Lui pe Cruce." Apoi, îmi aduc aminte iar de povața părintelui despre cum trebuie să fie creștinul…

În clipa aceea de țepeneală și parcă de mângâiere sufletească am simțit o lovitură de picior în coastă. În momentul acela, camera a început să se învârtească cu tot cu fereastră și birou și s-a învârtit așa mult timp, până m-a prins a ameți. Apoi, a urmat un răcnet:

– *Nu-u-u-u*, spune adevărul!

După o mică pauză am încercat să vorbesc, dar un junghi mi-a săgetat fața, schimonosind-o. Toate sunetele s-au amestecat într-o bolboroseală surdă, reușind să rostesc cu greu doar trei cuvinte amestecate cu sânge și salivă:

– Ce să spun?

– Adevărul!

Tăcerea și indiferența iar au pus stăpânire pe mine, iar între timp șeful și-a luat pistolul de pe masă, a chemat un soldat din coridor, l-a pus cu arma alături de mine și a plecat undeva. Eu, o grămadă de carne măcelărită și însângerată, am rămas să zac pe podele în băltoaca amestecată cu sângele și saliva mea. A trecut mult timp până când soldatul îmi zise să mă scol și să mă așez pe scaun. Eu am fixat iar cu privirea gămălia lucitoare a cuiului

din dușumea și, hipnotizat, nu mă puteam rupe de la ea, rupt de orice gând și dorință.

– Nu te încăpățâna, băiete. Tovarășul Kașirin scoate adevărul din orice om, nu degeaba este socotit unul din cei mai buni lucrători.

Cât de bun „lucrător" este simțisem deja pe pielea mea. Soldatului nu i-am răspuns nimic, dar continuam să mă uit la gămălia cuiului, peste mine așternându-se parcă o putere nevăzută ce-mi mângâia trupul și sufletul. Încetul cu încetul îmi veneam în fire, dar cum mă mișcam din loc mă încolțeau durerile în tot trupul.

În colțul de livadă care se întrezărea printre gratii se lăsa amurgul; ici-colo se desprindea câte o frunză de pe pomi, iar șeful de cercetare nu se grăbea să vină. Îmi treceau prin cap fel de fel de gânduri. Mă gândeam la Pimen Oțeleanu, la Vasile Țurcanu, numai la cine nu mă gândeam. Și iarăși reveneam cu gândul la Kașirin. Ce *adevăr* voia el să-i spun? Înserarea cuprindea încet și ungherele din cameră… Deodată, se auziră pași îndesați pe coridor, se deschise ușa și în cameră intră, în mare grabă, Kașirin. Soldatul a luat poziția cuvenită, iar eu stăteam jos, în poziția în care mă lăsase. A ordonat soldatului să iasă, apoi s-a adresat către mine:

– Ai să vorbești sau nu?!

Am încercat să deschid gura, dar maxilarul de jos n-a vrut să se miște, astfel gândurile au rămas tăinuite în mine. El se plimba cu mâna dreaptă în buzunar, înfuriat, și se frământa cum să procedeze cu mine. Deodată, scoase pistolul din buzunar și-mi puse țeava rece la gură.

– *Govori, șcenok*![27]

Eu n-am putut deschide gura și am bolborosit ceva, gemând. Brusc, Kașirin strigă la soldat să intre. Îi ordonă să mă ducă în beci. Acesta îmi făcu semn să mă scol. Când am încercat să mă ridic, m-am prăbușit din nou pe podea. După mai multe încercări, m-am ridicat cu greu pe picioare, clătinându-mă ca oamenii

---

[27] Vorbește, țâncule!

cei beți. Primii pași i-am făcut cu nesiguranță, de parcă abia învățam să merg. Când am ieșit afară, se-ntuneca de-a binelea.

Ușa beciului s-a deschis și n-am mai așteptat ca prima dată, mi-am dat drumul pe primele două trepte, ușa s-a închis după mine și tăcerea pământului m-a luat în primire. Prima mea grijă a fost să-l găsesc pe părintele și să-i povestesc ce-am pățit, însă zadarnică mi-a fost truda. El fusese luat de acolo. Bâjbâind prin întuneric am găsit trăistuța mea cu mâncare la locul unde o lăsasem. M-a cuprins o mare tristețe că m-am despărțit atât de neașteptat de părinte. El avea întrucâtva o asemănare cu bunicul meu, numai că barba lui și crucea pe care o purta erau mai mari. Blagoslovenia lui nu m-a păzit de chinuri, dar poate mi-a ocrotit ceva mai scump… Îmi părea rău că nu i-am spus să mănânce ceva din trăistuță. Poate și pe dânsul îl chinuiesc acum undeva? Și tot frământându-mă așa, am scos o bucățică de turtă și am dus-o la gură. Zadarnice mi-au fost încercările s-o mestec, în gură era totul amorțit. Am supt o bucățică de turtă, apoi încă una, încet-încet împăcându-mă cu gândul că voi dormi aici, în beci. Mi-am zis că iadul nu-i chiar aici, ci în casa cu portretul *marelui cârmaci.* M-am așezat pe una din scări, mai aproape de ușă, mi-am pus trăistuța sub cap și m-am ghemuit acolo. Gândurile mă chinuiau încontinuu, căci nu puteam nicidecum înțelege ce vrea dușmanul să-i spun. Și tot așa, frământându-mi mințile și zgribulindu-mă, am adormit.

Când s-a luminat de ziuă, m-am trezit țeapăn de frig și de durere, dar cele trei șuvițe de lumină mi-au dat convingerea că viața merge înainte și pătrunde chiar și aici, în beci. Parcă îmi mai trecuse durerea din gură și am început să mănânc. Însă tot timpul așteptam să fiu chemat la cercetări. Deodată, ușa se deschise. Un soldat îmi aduse o bucățică de pâine, cât două degete, și o cană de aluminiu cu apă. Atunci m-am gândit că au de gând să mă țină aici mai mult. Așteptarea devenea mai chinuitoare pe măsură ce razele de lumină se făceau mai slabe. Când afară s-a lăsat amurgul, cele trei raze de lumină parcă au murit undeva,

în ungherele beciului. Oboseala punea tot mai mult stăpânire pe ființa mea și într-un târziu am adormit acolo pe scări, cu gândul ba la bunicul, ba la părintele…

Când și cum s-a deschis ușa la beci, nu mai știu, dar m-am trezit la picioarele unui soldat care mă ghiontea cu cizma lui de *kirză*.

– Hai, scoală și ieși afară!

– Și ce să fac?

– Să mergi la cercetări!

Mi-a ordonat să țin mâinile la spate și să las traista în beci. Mergând, m-am împiedicat de un pietroi și, somnoros cum eram, m-am rostogolit la pământ. Soldatul a răcnit fără simțire:

– Stai, că trag!

– Ho, sălbaticule! Nu vezi că m-am poticnit și am căzut?

Amândoi ne-am speriat de moarte, el că mă scapă la fugă, iar eu – că trage în mine.

În coridor, după ritual, m-am întors cu fața la perete, apoi s-a deschis ușa cabinetului și mi s-a ordonat să intru. Kașirin stătea rezemat de un colț de masă și fuma. Imediat cum am intrat, mi s-a ordonat să pun mâinile la spate și să trec aproape de scaun.

– Ei, Vanea, ai mai prins la minte acolo în beci, ori tot așa prost ești?

– Desigur că am mai prins la minte. Mă gândesc că dacă voi ieși cândva de aici, voi merge la Chișinău, ori chiar la Moscova și voi povesti conducerii despre tot ce faci dumneata.

– Și tu crezi că din mâinile noastre mai scapă cineva viu? *Duraciok*[28], dacă nu vrei să-ți putrezească ciolanele în beciurile noastre, mai bine povestește-mi cine te-a trimis mai deunăzi la Chișinău?

– Cine să mă trimită? Singur m-am dus, ca să-mi apăr neamul.

– Ei, și de ce nu mi-ai povestit ieri?

– Am socotit că dreptatea o fac cei de la conducerea de sus.

– Și v-au făcut dreptate?

[28] Prostuțule.

– Ne-au spus că mai mult nimeni n-o să ne atingă.

– Dar ei, dracii, precum vezi, te-au atins și cred că îți va fi de învățătură. Iar acum povestește unde se ascunde unchiul tău Vasile și până mâine dimineață vei fi liber.

Moscalul a trecut după masă, a pus, ca de obicei, pistolul în dreapta lui și s-a așezat pe scaun. Cercetările s-au început și situații neprevăzute mă pândeau la fiecare vorbă spusă de mine. În așteptarea răspunsului meu, Kașirin frunzărea o gazetă, iar eu, uitându-mă în gura neagră, ca de balaur, a pistolului, mi-am amintit de scena cu evreica împușcată de nemți în momentul când s-a aplecat să bea apă din ciutură. Atunci, mi-a venit în minte gândul că acești doi călăi (rusul și neamțul) sunt ieșiți dintr-un ou – ou de satană. Dacă aceștia doi, ieșiți dintr-un ou, sunt frați, atunci și eu cu evreica ucisă suntem frați.

– Ei, de ce taci?

– Nu știu ce să vă răspund. Doar oamenii care se ascund nu cheamă martori la ascunzători.

– Spune-mi, cine v-a trimis la Chișinău. Pintilie ori Vasile?

– Pe unchiul Vasile eu nu l-am văzut de mult, iar bunicul nu ne-a zis să ne ducem, dar nici nu ne-a oprit.

– Șezi aici, la masă, și scrie amănunțit cu cine, unde ați fost și cui v-ați plâns.

Și-a luat pistolul de pe masă, a deschis ușa și a chemat un soldat cu arma și l-a pus de pază, iar mie mi-a dat toc, călimară și hârtie.

Am scris totul așa cum i-am povestit părintelui. După ce am terminat de scris am mai așteptat încă mult până a venit tovarășul. A luat de la mine scrisoarea, a citit-o, mi-a mai pus câteva întrebări și mi-a spus să semnez. Apoi mi-a zis că oriunde m-aș plânge, totuna la el ori la colegii lui voi nimeri, iar el va face așa că mă vor împușca la fel ca pe un câine.

– Eu am văzut cum în 1941 nemții au împușcat o evreică din convoi, fără nicio vină.

– Drept, ei împușcau oamenii fără vină, iar noi *ne stăruim* să le găsim vina și-apoi îi împușcăm.

În această clipă a zbârnâit telefonul și în cabinet a intrat soldatul cu arma. Kașirin i-a făcut semn cu mâna să mă scoată după ușă. Acolo, cu fața la perete și cu mâinile la spate am stat mult timp. În cele din urmă, ușa s-a deschis și Kașirin i-a ordonat soldatului să fiu dus în beci. Ajuns la ușa bârlogului meu de chinuri, cum numai am pășit pe prima treaptă, în urma mea s-a auzit clănțănitul cunoscut al cheilor din lacăt. Nimeni, niciodată, nu va ști cum se orientează deținuții din catacombe, ca fiarele sălbatice, după orice sunet.

Beciul pustiu, cu mirosul lui greu, m-a primit indiferent și mut. Bâjbâind prin întuneric, mi-am găsit trăistuța, alături de ea simțindu-mă parcă mai aproape de biata mamă și de scumpii mei bunei. Mi-am imaginat că stau cu ei la sfat și am început să le povestesc despre iad și făpturile lui și despre toate câte mi s-au întâmplat aici. Mi-am strâns genunchii mai spre gură, încercând să mă încălzesc de la suflarea mea. Moțăind așa, am auzit deodată pași, apoi zângănit de cheie. În ușa beciului apăru soldatul care îmi ordonă să-mi iau cu mine lucrurile și să ies de acolo.

Am înșfăcat din mers trăistuța și am ieșit din gura iadului. Răcoarea serii m-a înfășurat cu aer proaspăt și am început să tremur.

De data aceasta, soldatul a mers alături de mine și nu m-a mai așezat cu fața la perete, dar am mers direct în cabinetul de cercetări. Kașirin mă aștepta la masă. Și-a ridicat ochii verzi-gălbui spre mine și, văzând că tremur, m-a întrebat dacă mi-i frig. Eu am dat afirmativ din cap, iar el a replicat:

–Nu-i nimic, Vanea, deprinde-te; acesta-i abia începutul…

Și pentru prima dată mi-a zis să mă așez pe scaun.

– Iată ce-i, băiete, te eliberez de aici cu o condiție: ca tu să urmărești unde se ascunde Vasile Oloinicu și, aflând, să mă anunți îndată pe mine.

– Da' de ce îl urmăriți?

– El este dușman de clasă al poporului.

– D-apoi, n-a făcut nimic rău împotriva puterii, nu are nicio vină față de săteni.

– El personal deocamdată nu are nicio vină, dar clasa culacilor, de care el aparţine, este duşmănoasă orânduirii noastre socialiste şi, după cum ne învaţă *marele Stalin*, cu această clasă noi trebuie să fim necruţători.

– Eu n-am să pot face acest lucru; peste două zile plec la învăţătură.

M-am aşteptat iar la o explozie, urmată de bătaie, dar Kaşirin s-a gândit un timp, apoi m-a chemat la masă şi mi-a dat nişte hârtii să le iscălesc. L-am rugat să-mi citească ce este scris acolo, ca să ştiu pentru ce mă iscălesc:

– Dar dacă n-ai pleca la învăţătură, m-ai ajuta?

– Cum pot eu să-mi vând neamul?!

– Astupă-ţi gura, canalie, cu neamurile voastre! Noi totuna le vom împrăştia prin măreaţa noastră patrie.

Mi-a întins iar hârtiile să le semnez şi mi-a citit o frază în care se spunea că eu mă oblig să nu povestesc nimănui despre cele întâmplate şi văzute între pereţii acelui aşezământ, că aceasta-i taină de stat, iar pentru divulgarea ei voi fi tras la răspundere.

– Acum pleacă acasă şi să ai grijă să nu-mi mai cazi în mâini.

Până acasă mai mult am alergat decât am mers. Am ajuns în poarta ogrăzii noastre pe când se zorea de ziuă, unde m-a întâlnit, scheunând de bucurie, bătrânul nostru Tărcuş. Şi el, şi eu eram nespus de bucuroşi că suntem liberi. Îmi lingea mâinile de parcă voia să mă întrebe unde am fost şi ce-am păţit. În pragul casei m-a întâlnit bunicul, cu lacrimi în ochi.

Frământările

Foamea se îndepărtase de Basarabia, iar umbra ei mai apăsa asupra câmpurilor, dobitoacelor și oamenilor. Lumea speriată continua să mai umble cu torbele din sat în sat, căutând parcă ceva. Mirosul acriu de tăiței de sfeclă a mai dispărut. Unii oameni deveniseră mai vioi și chiar mai rumeni la față. Cu toate astea, la cimitir erau cărați zilnic zeci de oameni dintre cei care au fost loviți de plaga necruțătoare.

Gările de trenuri mai continuau să fie aglomerate. Personalele nu mai reușeau să-i care pe toți. Mulți pasageri se aninau de vagoanele mărfare, ca pe timpul foametei, iar cei mai îndrăzneți se urcau pe vagoanele cu pasageri. Acolo nu cutezau să se urce nici revizorii, nici miliția.

Noi, elevii și studenții din orașul Bălți, veneam acasă în fiecare sâmbătă după haine de schimb și alimente. Drumul era costisitor și, ca să circulăm fără bani, urcam pe vagoane. Paralel cu noi circulau o mulțime de hoți de buzunare, de la care te puteai aștepta să-ți ceară ceva forțat ori să te îmbrâncească de pe vagon. Nu știu cum se întâmpla că toți hoții vorbeau în limba rusă, fapt care te punea în gardă. Plecarea mea acasă de multe ori era însoțită de întâmplări surprinzătoare.

Sâmbăta aveam cinci lecții și ultima era pregătirea militară. Acest obiect ni-l preda un căpitan rus prezentabil, căruia îi spunea Ivan Ivanovici Mamaiciuk. Era foarte milităros și comanda într-o rusă ireproșabilă. Cu toată atitudinea mea pozitivă față de acest om, nu-i puteam suferi lecțiile, fiindcă deseori executam ordinele

lui greșit. De aceea, sâmbăta îmi ceream voie de la ultima lecție ori pur și simplu plecam acasă.

Nu sufeream să fiu dojenit și de aceea îmi ceream voie mai tot timpul, însă, de data aceasta, mi-am luat inima în dinți, torba subțioară și m-am pornit la Gara de nord.

Ajuns la gară, pe peron, am început să cercetez care tren și încotro pleacă. De „iepuri” (așa ne ziceau la cei care circulam fără bilet) era plin peronul. Ne deosebeam de pasagerii cu bilete prin faptul că eram mai prost îmbrăcați, dar mai ales prin aceea că eram toți tineri și năzbâtioși, jucându-ne ochii în toate părțile în căutarea unui tren care ar pleca mai repede înspre direcția necesară nouă.

Era toamnă târzie, o zi posomorâtă, cu vânt șfichiuitor și, ca de obicei, sâmbăta, pasagerii de teapa mea erau mai flămânzi și poate de aceea erau și mai intoleranți unul față de altul. S-a auzit un fluierat al impiegatului de mișcare, iar peste câteva clipe s-a pornit un eșalon din cele care staționau. Mulțimea s-a agitat și fiecare țintea să ia cu asalt, din mers, un vagon mai potrivit. Miliția alerga dintr-un capăt în altul, căutând să vâneze tot mai mulți iepuri. Viteza trenului creștea și tot mai puțini reușeau să se agațe de vreun vagon. Norocul meu că reușisem să mă strecor la timp într-un vagon în care fusese pietriș și stăteam pitulat în așteptare, ca trenul să-și ia viteză. Deodată, peste mine se rostogoli un băietan cam de vârsta mea, dar mai josuț decât mine. A pus degetul la gură și mi-a făcut semn să tac. S-a așezat lângă mine și mi-a arătat un crac de pantalon despicat și piciorul însângerat.

– Am scăpat din mâna dulăilor. Unde te dai jos?

– Unde-a sta, ori la Ghizdita, ori la Târnova. Ori poate la cotitură sar din mers.

– Îmi pare că ești de la Școala pedagogică, te-am mai văzut.

– Și eu te-am văzut sâmbăta trecută pe vagon. Dar tu de unde ești?

– Eu învăț la *F.A.P.* (*tehnicum* de medicină), dar îs din Cotiujeni (Lipcani).

După ce ne-am prezentat unul altuia, între noi s-a așternut o tăcere lungă. Într-un târziu, Petrică a spart tăcerea și m-a întrebat dacă și pe la noi activul este atât de furibund ca la ei. Eu mi-am amintit de povața părintelui din beci și am devenit pe dată vigilent.

– Cum să-ți spun, se vede că-i ca și pe la voi. Altfel, n-am sta alături în același vagon de marfă.

Răspunsul meu i-a plăcut și a devenit mai vorbăreț. Mi-a povestit mult despre satul Cotiujeni, despre cum se luptă oamenii cu activul și că pe mulți de la ei din sat i-au judecat pentru *nedoimkă*.

Calmul lui și vorba liniștită m-au cucerit și aș fi dorit să mă aflu împreună cu el cât mai mult timp, însă tocmai ajunsesem la Drochia și eu urmăream cu atenție ca să nu scap halta Ghizdita. De scăpat n-am scăpat-o, dar trenul nu s-a oprit și a tot mers mai departe. Salvarea mea a fost curbura de după gară. Aici, locomotiva a început să gâfâie din greu, legănând tot trenul, care se mișca din ce în ce mai încet. După ce m-am înțeles cu Petrică ca în cursul săptămânii viitoare să ne întâlnim, eu mi-am strâns torba la piept și m-am aruncat din mers în partea dreaptă. Aterizarea m-a cam zdruncinat, dar am continuat să alerg alături de vagon până când trenul s-a îndepărtat de mine. Din vagon, condrumețul meu îmi tot flutura din mână.

La scurt timp am luat-o la dreapta și am început să măsor cu pasul drumul nostru drag, bătătorit încă de moșii și strămoșii noștri, iar el, drumul, cuminte și tăcut m-a dus acasă.

Portița și ușa de la casă erau deschise. Din prag, am auzit cum bocea mama. Sora stătea lângă mama, suspinând și rugând-o să tacă. Priveliștea aceasta parcă mi-a vârât un cuțit în inimă. Când m-am apropiat de mama, ea m-a îmbrățișat și a rostit: „Dragul mamei, ai venit?!” A pus capul pe umărul meu, a încetat să mai bocească, dar continua să plângă și să tremure.

– Ce s-a întâmplat?

În timpul acesta am așezat-o pe mama pe laiță, iar eu cu sora ne-am așezat alături. Nu se putea liniști nicidecum. Mai mult n-am întrebat nimic. Cu mare greu, mama, printre lacrimi, mi-a

spus cum au împlinit-o pentru că nu s-a achitat cu *postavka*. Iar cel de la raion, *polomoşnikul,* i-a spus că au s-o judece. Îi luaseră un covoraș cu o floare de trandafir. Covorașul îl primise ca zestre de la bunica ei. În seara aceea am adormit greu. După cum am aflat, *polomoşnikul* era Kașirin. Eu îi prinsesem de frică și nu voiam să dau ochii cu el. Gândurile îmi dădeau târcoale, unul mai rebel decât altul. Îmi încolțise gândul că trebuie să mă răzbun pe această fiară care a adus atâta durere neamului nostru. În zorii zilei, mama m-a petrecut până la poartă, iar eu, cu torba în spate, m-am îndreptat spre halta Ghizdita.

*

La o serată de literatură, Vasile a întrebat-o pe profesoara de limbă ce să mai citească, căci el, într-o noapte, s-a așezat la masă și a citit toată *literatura sovietică moldovenească*.

Profesoara Ecaterina Filipovna era un etalon de românitate pentru întreaga parte stângă a Nistrului. Avea o ținută plăcută, se îmbrăca modest și cu gust. Era greu să înțelegi când roșește, deoarece Dumnezeu o înzestrase cu doi trandafiri în obraji. Avea o pereche de sprâncene – cozi de rândunică – de sub care te pătrundeau sfredelitor doi ochi negri ca tăciunele. Mulți dintre băieții noștri erau îndrăgostiți de ea.

Intuind ce se ascunde în dosul întrebării lui Vasile, Ecaterina Filipovna s-a fâstâcit, dar trebuind să răspundă „corect", i-a recomandat să citească „Când calul râde în poiată" și „Scrisoarea norodului moldovenesc marelui Stalin". Însă el i-a reproșat că politica nu-i literatură și că lui i se face greață de atâta minciună.

– Băiete, cu așa vorbe tu poți să ajungi numai la răcoare!

– Și totuși, mie îmi plac mai mult poveștile lui Ion Creangă, versurile lui Goga, Eminescu.

– Înțelegi dumneata, aceștia sunt scriitori și poeți români, ei au apărat interesele claselor exploatatoare.

– Cum așa, Ecaterina Filipovna? Creangă a avut o bojdeucă fără tindă, dar Eminescu nici atâta n-a avut. Putem oare compara

vreun scriitoraş ori poet de azi cu aşa făclii ale literaturii noastre care luminează de veacuri?…

În acel moment, din mulţimea de elevi, în faţa clasei a ieşit un bărbat bine hrănit, cu părul blond, având nişte pantaloni *galifé,* cu cizme bine lustruite. În mână ţinea un chipiu de culoare cenuşie, cu marginea roşie. Acelaşi fir roşu îl avea şi prin părţi, la pantaloni. A tras aer pe nări, s-a umflat în pene ca curcanul şi a strigat: „*Prekratit'!*"[29] În sală s-a făcut linişte, mulţimea s-a retras mai spre fundul sălii, iar cei doi au rămas un timp faţă-n faţă, privindu-se cu ochi scânteietori.

Biata profesoară s-a repezit între dânşii. Vasile a plecat capul supus în faţa ei şi s-a retras spre uşă. O bună parte din băieţi l-am urmat şi cu toţii am plecat în parc.

Aici ne-am întâlnit cu elevii de la şcoala de medicină, cu grupuri de studenţi de la Institutul învăţătoresc. S-au încins discuţii aprinse.

Într-un târziu, a apărut iarăşi printre noi omul cu părul blond şi haine plumburii. Din mulţime s-a auzit o voce: „Păzea, *cumătrul*!" Aşa îl numeam noi pe atunci pe cel care supraveghea sufletele omeneşti.

Eram cu Vasile alături, când s-a apropiat de noi Petrică. În seara aceea el mi-a povestit foarte mult despre lupta de rezistenţă a ucrainenilor din regiunea subcarpatică.

– Fraţilor – zise Petrică –, mişcare de rezistenţă naţională există şi la noi, dar ea este foarte răzleţită şi-o „haleşte" NKVD-ul ca buliharul pe pui. Aţi auzit de „Arcaşii lui Ştefan"? Vorbeşte lumea că pe mulţi i-au arestat.

– Dar din „Armata neagră" a lui Boghiu încă n-au putut prinde pe nimeni – a remarcat Vasile.

– Bine, bine, zise Petrică, dar ceea ce s-a făcut aici, în parc, oare nu-i luptă de rezistenţă naţională?

– E luptă, dar este haotică; ea ar trebui să poarte un caracter organizat şi să cuprindă, ca o flacără, toată Basarabia – am adăugat eu.

[29] Încetează!

– Păi, zise Vasile, tu crezi că lupii nu ne pasc? Ne pasc și-i vor aresta pe toți intelectualii care au mai rămas.

– Da – i-am replicat –, dacă-om citi zi și noapte „Scrisoarea norodului moldovenesc marelui Stalin" nu ne vor mai aresta, în schimb ne vor îndobitoci cu totul și de la un timp vom uita și numele nostru. Dacă știi pe de rost această scrisoare spurcată și biografia *marelui tătuc* poți da cu ușurință examenele, chiar la matematică și chimie.

– Ioane – a zis Petrică –, ceea ce-am făcut noi în astă seară îi foarte bine, dar e și riscant. Ei au oamenii lor care ne pasc la fiecare pas și la momentul potrivit ne vor înhăța.

– Păi, trebuie să facem în așa fel ca să nu ne înhațe.

– Dar cum?

Dar văzând cum se apropia de noi *cumătrul,* am fost nevoiți să ne despărțim. A doua zi, la lecția de limba moldovenească, Ecaterina Filipovna, după spusele lui Vasile, părea foarte obosită și abătută. Când a sunat la repaus, ea l-a oprit în clasă și toată pauza a stat cu el de vorbă. Printre multele povețe pe care i le-a dat, l-a sfătuit să asculte mai mult de minte decât de inimă.

– În lumea aceasta zbuciumată, mulți oameni cu inimă mare s-au pierdut fără urmă numai pentru că au ascultat de inimă.

– Sfatul dumneavoastră este minunat, dar cum să procedăm atunci când toată viața omului e numai în cumpene? Poate să-i crape inima de necaz!

– N-are cum să se întâmple, fiindcă pe lumea asta toate sunt rânduite, tot răul așteaptă binele și tot binele așteaptă răul.

Din cele povestite de Vasile după convorbirea lui cu Catiușa am înțeles că ea era nu numai la exterior mândră, dar avea și un suflet zidit pe temelii creștinești.

Am observat că, înainte de fiecare lecție, ea scruta auditoriul cu ochii săi de tăciune și după ce găsea ceea ce căuta, începea lecția liniștită.

Abia peste mult timp am înțeles că sfaturile profesoarei aveau un sens adânc, dar pe atunci nu toți puteau să le urmeze.

Noi veneam din Ortodoxie și în familiile noastre minciuna era socotită cel mai mare păcat. Mai mare ofensă decât să-ți spună cineva că ești mincinos nu exista. Și iată că de la 1944 încoace viața noastră a început să fie împânzită zilnic numai de minciuni. Jurnaliștii, scriitorii și poeții ne vorbeau, prin toate mijloacele posibile de informare, despre cu totul altceva decât despre proza sumbră a vieții pe care o trăiam. Manualele de științe umanistice erau întemeiate numai pe minciună. Mai greu era de strecurat ceva în manualele de științe exacte. Dar uite că neadevărul își făcea loc și acolo. Se scriau niște prefețe lungi, de câte treizeci-patruzeci de pagini, și pe fiecare pagină puteai să citești de cel puțin patru ori numele *marelui tătuc*. Ni se spunea, fără a ni se aduce și argumente, că numai datorită lui această știință a putut să facă progrese, să înflorească, iar spre sfârșitul lecturii ți se amintea numaidecât că știința respectivă a luat ființă la noi numai datorită ajutorului dezinteresat al „fratelui mai mare".

Opera fundamentală care încununa minciuna era considerată „Scrisoarea norodului moldovenesc marelui Stalin". Ea, chipurile, a fost discutată și unanim acceptată la adunările muncitorilor, țăranilor și ale intelectualilor la care, cică, participaseră, nu se știe prin ce minune, exact 812.485 de oameni.

Această „măreață" operă ni se vâra pe gât prin difuzoare de perete, aparate de radio, reviste, ziare, de la catedrele profesorilor. Astfel, zi de zi eram îndopați cu strofele „Scrisorii..." Erau anii 1946–1947.

În afară de aceasta, podurile noastre erau în continuare „curățate" până la ultimul grăunte de activiști, la cimitir porțile nu se mai închideau, iar mormintele se astupau cu pământ din fugă, fără a mai fi pecetluite așa cum se cuvine la creștini.

Cine va putea înțelege vreodată inima mamei care și-a tăiat copilul și l-a mâncat pe părți? Ca mai apoi, sfâșiată de durerea foamei, în mare agonie, să i se despartă și sufletul de trup. Iar la difuzorul de pe perete, în casa rămasă pustie, ca o batjocură, răsunau cuvintele:

Și era belșug pe masă,
Și în fiecare casă
Intra Stalin ca un tată,
Împărțind la toți dreptate.[30]

Drama noastră nu s-a terminat, însă, odată cu încheierea foametei organizate. Ea continua într-o formă mult mai accentuată în plan spiritual. Se purta o luptă crâncenă de izgonire a sufletului nostru românesc din Basarabia și înlocuirea lui cu un spirit străin neamului nostru.

Cei care au supraviețuit chinurilor de pe urma foametei și deportărilor trebuiau reeducați. În primul rând, trebuiau smulși de la matca creștinătății. Religia a fost scoasă din școli. Bisericile se închideau una după alta. Sufletele omenești se devastau de cea mai mare comoară – Dragostea – și rămâneau pustii. În locul sufletului creștin se înfiripa un nou suflet, marxist-leninist, bazat pe lupta de clasă și pe ateismul agresiv. Principala trăsătură care era cultivată era ura. Iar ura în permanență căuta dușmani.

Pentru a-și atinge mai lesne ținta a fost interzisă toată cultura general-umană și națională, iar pentru a umple acest gol ni se născoceau diferite minciuni în toate domeniile vieții. Prin întronarea minciunii au fost izgonite toate virtuțile omenești și s-a dat frâu liber metehnelor. Încetul cu încetul își croia calea noul tip de om – *homo sovieticus*.

Primii care s-au acomodat cu ușurință noului tipar uman creat de sovietici au fost activiștii. În scurt timp ei s-au transformat în „activul de partid"; altfel spus, ei erau turnătorii care făceau „sondajul social".

Noi, ceilalți, acceptam cu greu așa-numita „viață nouă". Veninul minciunilor cu care ne îndopau zilnic era îngrozitor de respingător și puturos.

Amintindu-ne de întâlnirea cu Pimen și de crezul arcașilor pe care ni l-a lăsat, auzind tot mai des că mulți arcași au fost arestați,

---

[30] „Scrisoarea norodului moldovenesc marelui Stalin", p. 35.

am hotărât împreună cu Vasile să fondăm grupul arcașilor de pe Cubolta, pe care l-am numit „Sabia Dreptății".

La început, urmăream scopul de a combate minciuna care ne otrăvea zilnic sufletele, de aceea am luat crezul arcașului drept călăuză. Iar pentru a nu cădea în capcana copoilor, am hotărât ca organizația să fie constituită din mai multe cuiburi, nu mai mari de doisprezece inși. Numai conducătorul cuibului putea să-l cunoască pe comandant și să facă legătura cu el. Tot atunci am hotărât să nu întocmim niciun fel de documente scrise în care ar figura numele cuiva dintre noi. Crezul trebuia învățat de fiecare arcaș pe de rost. Primul pe care l-am atras în grupul nostru de conducere a fost Petrică.

Una din multiplele forme de activitate zilnică ale grupului era scrierea de scrisori sfidătoare în instanțe. Cele mai caustice le-am expediat pe adresa Uniunii Scriitorilor, întrucât cele mai multe minciuni porneau de acolo, și pe adresa lui Stalin, pe care-l consideram „căpetenia demonilor". Toate scrisorile au fost semnate cu „Sabia Dreptății".

Pe atunci nici nu bănuiam câtă bătaie de cap a pricinuit această semnătură „organelor de supraveghere a spiritualității publice". Dar, la acea vârstă încă fragedă, n-am putut bănui nici ceea ce ne așteaptă în cazul în care serviciile de contraspionaj sovietic pun mâna pe noi.

Organizația a cuprins satele Mândâc, Slănina, Drochia, Șuri, Chetrosu și gara Drochia. Odată cu venirea lui Petrică în organizație, am hotărât să facem legătură cu banderoviștii din Ucraina, de la care intenționam să căpătăm arme. Legătura trebuia s-o facă Nicolae, fratele lui Petrică.

Între timp, se apropia sinistra zi a marilor deportări.

Catiușa îl simpatiza cel mai mult pe Vasile și, în ajunul deportărilor, i-a șoptit că au să-i ridice pe foarte mulți oameni.

Cum am primit știrea, ne-am repartizat în toate satele sus-numite și i-am avertizat pe cei mai buni gospodari să fugă de acasă. Dar unde ar fi putut să fugă, ca să scape de acest calvar, sireaca Basarabie?

Același lucru, în aceeași zi, i-a comunicat lui Alexandru Bobeică paznicul de la procuratura din Drochia, Chirilă Morărescu. În seara zilei de cinci iulie, am convocat la Alexandru o adunare fulger, schițând un plan de acțiuni cât mai concret:

1. *Stabilirea contactelor cu arcașii nearestați;*
2. *Expedierea scrisorilor sfidătoare pe adresa instituțiilor de stat;*
3. *Difuzarea foilor volante;*
4. *Desfășurarea zilnică a lucrului de agitație împotriva cotropitorilor;*
5. *Stabilirea cât mai grabnică a legăturilor cu mișcarea de rezistență din Ucraina.*

Dar ceea ce am făcut mai important atunci a fost după adunare: în seara aceea i-am anunțat pe cei mai buni gospodari că în plină noapte vor începe deportările în Siberia…

Deportările

Pe la ora trei dimineața, veneam de la Mândâc și mă grăbeam să-i spun noutatea bunicului și unchiului Vasile. În poartă m-a întâlnit tătuca, care era pornit cu căruța undeva.

– De unde vii? – m-a întrebat în șoaptă.

– Vin de la Mândâc. Da' mata unde te-ai pornit?

– Mă duc unde m-or duce ochii. Farguții au să înceapă a ridica lumea.

– Da' mata de unde știi?

– D-apoi degeaba au adus ei atâtea mașini cu soldați la pădure? Doar războiul s-a terminat demult.

– Eu tot despre asta am venit să-ți spun, că azi au să înceapă…

– Hai! – a tras încet de hățuri și caii s-au pornit. Tu rămâi și spune-i lui Vasile, iar eu mă duc la deal, în țarină. Dacă nu te-or lua și pe tine, să vii să-mi spui ce este acasă și în sat.

M-am dat jos lângă bădița Vasile, iar moșneagul a dat în cai și s-a pornit mai departe.

Am stat un timp în drum până nu s-a mai auzit tropăitul cailor. Cerul parcă a început să se lumineze puțin dinspre răsărit și când am pus mâna pe poarta lui bădița Vasile, dinspre satul Drochia s-a auzit un bocet subțire de femeie. Au început să latre câinii înspre Mândâc, inima a început să-mi dea la treapăt și m-a cuprins o mare revoltă. M-am repezit spre casa lui bădița și am bătut la fereastră. El a ieșit în prag speriat și m-a întrebat ce s-a întâmplat. I-am lămurit că au început să ridice lumea și că se aud bocete la Drochia. Și-a luat hainele și așa dezbrăcat a sărit gardul

și s-a mistuit în cimitirul de alături. Eu am dovedit să-i șoptesc că bunicul s-a pornit la deal în țarină.

În prag a apărut și tanti Măriuța. S-au trezit verișorii Boris și Sergiu. În curte și în casă a prins a pătrunde groaza.

Se lumina de ziuă când prin poartă și-au făcut apariția un ofițer, un soldat, Vasilina și Olea, două activiste. Ofițerul a întrebat unde-i stăpânul casei. Tanti Măriuța, printre lacrimi, i-a răspuns că-i plecat de-acasă, la lucru, la deal. Atunci, el a scos dintr-o mapă o hârtie din care i-a citit verdictul: Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești „cu privire la deportarea din RSS Moldovenească a familiilor de chiaburi, a foștilor moșieri și a marilor comercianți" din 28 iunie 1949.

I-a citit lista membrilor familiei condamnați la deportare pe viață și a spus că toată familia are dreptul să ia cu sine o tonă și jumătate de hrană, îmbrăcăminte și încălțăminte… S-a boldit la mine și m-a întrebat cine-s; eu i-am spus că-s nepot și că am dormit aici, iar activistele au confirmat. Tanti Măriuța s-a apucat să bocească ca la mort.

Soarele răsărea, în sat s-a stârnit o forfotă mare, văzduhul era dominat de uruitul mașinilor și de o groază fără margini. Eu mi-am cerut voie să-i ajut să se pregătească de *pohodul la Sibiri*.

Tot ce-am găsit de-ale mâncării, haine, încălțăminte și diferite țoale, tot am pus grămadă în mijlocul casei. Când mi-au trebuit frânghiuțe pentru a lega bocceluțele m-am repezit și am tăiat frânghia de la vițel și pana de la căpăstrul iepei. Tanti Măriuța îmi strigă că iapa se poate duce în țarină și are să facă stricăciune. Activistele râdeau cu o poftă nemaipomenită.

Groaza cuprinsese nu doar tot satul, ci și întreaga Basarabie. Nimeni nu putea ști atunci în câte gospodării se bocește, după cum nimeni nu știa cui îi mai vine rândul. Oamenii se furișau din case, vorbeau în șoaptă, se fereau de mașini și de ochii activului. Atât de speriați ca acum n-au mai fost niciodată.

Peste două ore, în fața porții a sosit o mașină. Era ora fatală când biata mătușă și cei doi verișori au fost forțați să se despartă de vatra strămoșească, să lase o gospodărie ca o floare, ridicată

cu sudoarea și truda lor. Plângând, s-a apropiat de vacă și a netezit-o, s-a dus la câine și l-a netezit pe cap. Își lua rămas-bun de la fiecare colțișor, suspinând, iar cele două activiste și soldatul cu stea în frunte se țineau de dânsa morțiș, ca nu cumva să fugă. În cele din urmă, soldatul a ordonat să se care lucrurile în mașină. La despărțire, mătușa m-a cuprins și m-a scăldat în lacrimi, apoi m-a rugat să dau apă și mâncare la cloșca cu puii mici.

Soldatul a plecat cu mașina, iar activistele au rămas stăpâne pe muncă străină. Când mașina s-a îndepărtat de casă și a dispărut după cotitură, mahalagiii mătușii au răsuflat mai ușor, bucurându-se că ei nu au fost deportați.

Noile „stăpâne" mi-au spus că nu mai am ce căuta la casa rudelor mele. Când a înnoptat, m-am furișat pe după scârtele de paie și i-am dat drumul din lanț lui Grivei, apoi m-am apropiat de fereastra de la casa cea mare și am văzut masa încărcată cu bucate și băutură, din care se ospăta activul după *o zi grea de muncă*.

A doua zi, activiștii au început să umble pe la case cu cereri gata scrise, numai să semnezi că intri de bunăvoie în colhoz. Dacă gospodarul mai sta la cumpene, i se spunea că vine mașina să-l deporteze, iar vagoane libere mai sunt…

Trenul a stat pe linie moartă câteva zile, timp în care erau prinși fugarii ai căror familii erau deja în vagoane. În acest răstimp, am aflat lista tuturor nenorociților. În lista neagră erau și câțiva dintre colegii mei, printre care și Lealea Cojocaru. Fără a mai sta pe gânduri, m-am pornit la gară. Voiam s-o văd, s-o consolez, s-o petrec spre Golgota pe fata care mi-a fost colegă în anii de adolescență. Pe atunci, pentru Lealea aș fi trecut prin foc și pară. Pe drum, mă gândeam să le propun șefilor ca deportarea să mă ia pe mine în locul ei, ori să mă ia și pe mine cu ea. În orice caz, simțeam în sufletul meu un mare gol, ce anunța o pierdere și mai mare. Simțeam că n-o s-o mai văd niciodată…

Am ajuns la gară în momentul când a început să se strige comanda: „*Po vagonam!*"[31]

---

[31] Urcați în vagoane!

Garnitura era formată din vagoane pentru vite. Era mare căldură și cea mai mare parte din lume era încă afară. În dreptul fiecărui vagon stăteau câte doi-trei soldați înarmați. Acolo, ca mine, cu „petrecutul" erau foarte mulți. Nu ne dădeau voie să ne apropiem de eșalon. Cei din vagoane strigau, plângeau, fluturau batistele. Toată lumea era cuprinsă de o mare jale. Iar soldații, cu baionetele îndreptate spre cei osândiți, strigau încontinuu: „*Po vagonam!*" Lumea alerga care și încotro, alergam și eu. Deodată, dintr-o ferestruică cu gratii, s-a arătat capul lui Boris, care m-a strigat. I-am spus că bunicul și bădița Vasile îs vii și deocamdată sunt liberi.

La ușa unui vagon, o femeie se chinuia cu un băiețel de vreo patru-cinci anișori să-l urce, iar copilul se zbătea și nu voia. La un moment dat s-a agățat cu mânuțele de șina de fier, zbătându-se și răcnind că nu vrea să plece în Siberia, dar vrea la bunica. Un soldat a încercat să-i descleșteze mânuțele, iar el s-a repezit la mâinile soldatului cu dinții.

Alergam dintr-o parte în alta, de la un vagon la altul, dar pe Lealea n-am mai văzut-o…

Soarta deportaților a fost pecetluită odată cu închiderea ultimei uși la ultimul vagon. Legătura lor cu lumea relativ liberă se mai putea face doar prin mica ferestruică cu gratii de fier. Numai din satul nostru au fost deportate 129 de persoane, iar 16 oameni au fost judecați la ani grei de închisoare.

În așteptarea legăturilor

După plecarea trenurilor cu cei deportați, o mare frică a cuprins toată lumea. Cei care au fost incluși în liste, dar au reușit să fugă, se ascundeau pe la rude; bărbații veneau rar prin sat. Pădurile, livezile și chiar simplii tufari de cherșițari îi adăposteau pe fugari. Activul nu avea odihnă nici zi, nici noapte, umblând de la casă la casă cu cereri gata scrise ca oamenii să intre în colhoz. Cei care se opuneau erau amenințați cu Siberia. Nimeni nu putea fi sigur de ziua de mâine. Timp de trei-patru săptămâni, cea mai mare parte a țăranilor a fost frântă prin semnarea cu de-a sila a cererilor blestemate. În cerere se spunea că cetățeanul cutare cu *mare dragoste* și *de bunăvoie* intră în colhoz și că toată viața va munci în cadrul colhozului fără cruțare de sine. Cea mai mare parte dintre oameni încă nu-și dădeau seama că va veni ziua când va trebui să se despartă de cai, boi, vaci, oi, de căruță, plug, boroană și altele.

Ziua aceea nu s-a lăsat mult așteptată. Nici nu era nevoie de noi deportări. Gulagul începuse aici, pe loc, chiar la noi în sat. Pe lângă vite, păsări și inventar obligatoriu, în „caznaua comună” trebuiau să fie duse sământă și furaj pentru vite. Toate acestea erau predate la grămadă cu o nedescrisă durere în suflet, încât lumea nu se mai oprea din bocete.

Au fost și unii gospodari, n-aș zice că dintre cei mai înstăriți (pe aceia i-au deportat), care au avut curajul să zică NU. Unii au rezistat chiar până la moarte, dar n-au intrat în colhoz. Cineva, mai târziu, mi-a spus că anume acești oameni au fost pietrele de temelie ale națiunii noastre.

Țăranul Vanea Nicorici a stat ascuns într-o groapă la Hârtoape doi ani de zile. A stat până și-a pierdut vederile. Unii spun că el s-ar fi predat, iar alții afirmă că cineva ar fi șoptit la activ și l-ar fi înhățat.

În toamna anului 1949, mama nu a intrat în colhoz. Sora terminase șapte clase și trebuia să plece la învățătură, însă pe amândoi biata mamă nu avea cu ce să ne întrețină. Și atunci am hotărât ca eu să învăț la fără frecvență și, în paralel, să mă angajez la lucru ca învățător. M-am angajat în satul Șuri.

După deportări, organizația noastră s-a întrunit în diferite sate, dar nici într-un sat n-am avut două întruniri la rând. Anume la aceste întruniri hotăram cum să luptăm în continuare împotriva cotropitorilor. Am elaborat statutul și programul organizației. Am alcătuit un șir de scrisori antisovietice pe care, mai apoi, le-am expediat pe adresa diferitor organizații de stat.

Notițele particulare le făceam numai în grafie latină. Cu alfabet rusesc scriam numai dictările, expunerile și compunerile. Formula noastră obișnuită de salut era ultimul catren din „Doina" lui Eminescu. La deschiderea întrunirilor se recita întregul poem.

La una din ședințele din iarna anului 1949–1950, care a avut loc în satul Șuri, s-a discutat mult în privința stabilirii legăturilor atât cu mișcarea de rezistență din Ucraina, cât și cu orice mișcare de rezistență de pe teritoriul Basarabiei. Imposibilitatea de-a face legături cu „Arcașii lui Ștefan cel Mare" ne-a determinat să fim o organizație de sine stătătoare. Problema principală care s-a discutat îndelung a fost aceea de a procura ori nu armament. Alexandru Bobeică, fost ostaș în Armata Română, a remarcat: „Voi sunteți tineri și nu vă puteți da seama ce primejdie ne paște. Acest monstru a distrus jumătate de Europă, iar voi socotiți c-o să-l biruim făcându-i vaccinuri cu penița. După aceste scrisori, ei și mai ușor ne vor descoperi. Fără lupta armată noi nu vom putea scăpa de venetici."

– Dar eu socotesc – zise Vighinuță – că nici armele n-o să ne ajute la nimic, dacă nu vor dori americanii să ne scape.

– Americanii ne-ar scăpa, dacă veneticii ar încerca să le pună și lor juvățul în gât, dacă ar gusta măcar oleacă din ceea ce gustăm noi – a zis Alexandru.

– Măi băieți – a zis badea Pavel –, nici noi cu armele și nici americanii cu bomba lor atomică nu vom rezolva nimic până n-are să se împlinească ce spun cărțile sfinte. Când are să-i vină ceasul, lifta asta păgână are să piară ca din senin.

La sfârșitul adunării, Petrică a promis că până în primăvară va fi legătura cu *banderaiștii*[32] și că poate vom obține armament, măcar pentru apărare.

Naivitatea noastră era atât de copilărească încât nu ne puteam da seama că numai cu două-trei pistoale nu vom putea înfrânge puterea diabolică ce s-a pregătit să cucerească întreaga omenire.

Arestările și deportările se țineau lanț. Fiecare persoană care n-a vrut să-și vândă sufletul Satanei se putea aștepta în orice moment că va fi arestată. Libertatea devenise o ficțiune, iar văzduhul era îmbâcsit de groază.

---

[32] Participanți la mișcarea de eliberare națională din Ucraina–Galiția, condusă de Bandera.

Arestările

Primăvara anului 1950 era deosebită. Pe ruinele gospodăriilor țărănești începea să se înjghebeze noua orânduire colhoznică. Oamenii se despărțeau cu mare durere de pământ, de vite, de inventar. Totul se aduna la grămadă ca să fie folosit în comun.

Nimeni nu știa nimic despre „viitorul comun". Primele vietăți care au început să trăiască „pe nou" erau caii, vacile și oile. Ieslele, făcute în fugă și anapoda, erau goale aproape toată ziulica. Bietele animale posteau zile întregi, până cineva, din milă, venea să le adape și să le pună ceva de ros în iesle.

Lelea Frăsina venise să-l adape pe Surul. El, când a văzut-o, s-a bucurat ca un copil, a început să se agite și să necheze încetișor. Când s-a apropiat de cal, animalul și-a sprijinit capul de ea, voind parcă să-i spună în cuvinte tot necazul lui. În ochii ei au început să se înghesuie lacrimile, iar Surul o tot netezea cu botul. Între ei avea loc o comunicare misterioasă, neînțeleasă de nimeni.

După ce l-a adăpat, i-a pus în iesle niște paie de orz, aduse pe un țolișor, și se porni să plece acasă. Surul a început să șârâie de pământ cu copita și să necheze încet. Lelea Frăsina s-a întors, i-a împletit coama, l-a tipărit pe grumaz, i-a sărutat botul și s-a îndreptat către casă. Mergea clătinându-se, de parcă era după beție, iar cu colțul broboadei își tot ștergea ochii de lacrimi. Din urma ei se auzea încă nechezatul bietului dobitoc.

Dar oricum ar fi protestat oamenii și dobitoacele față de noua orânduire, ea tăvălugea totul în cale, fără niciun pic de milă.

Ecoul războiului se îndepărta, foametea a fost potolită, iar după groaznicii ani de secetă parcă se anunțau ani mai blajini. Tineretul își puse energia în acțiune, voind să renască tradiția balurilor de altădată.

Până la război, în satul Drochia se făceau niște serbări de o frumusețe rară. Corul pe patru voci, condus de domnul învățător Cioată, răsuna în toată valea Cuboltei, ba se auzea uneori și la București. Deosebit de fastuoase erau mai ales balurile pe care le organizau flăcăii în zilele de sărbători.

În una din duminici, flăcăii satului Drochia au organizat un bal la care am fost invitat și eu. Când am venit la locul indicat pe invitație, petrecerea era în toi. În afară de dansuri, aveau loc diferite competiții. Flăcăii și domnișoarele prezenți la bal se adunaseră din mai multe sate și se întreceau la diferite dansuri, cântece. Cea mai interesantă a fost întrecerea la dansarea unui tangou și a unui vals. În final, au ales regele balului. Pe mine a început să mă cuprindă o neliniște sufletească. Inima mi se zbătea într-un fel ciudat și periodic era străpunsă parcă de niște curenți. Din când în când îmi aminteam de mama, de bunicul, apoi în minte îmi apăreau lelea Frăsina și Surul. Mă simțeam tot mai absent de la zbenguiala care ajunsese la apogeu. La un moment dat, îmi trecu prin minte să plec acasă. Am convins-o cu greu pe soră-mea să plecăm și am pornit în grabă spre casă. Eram tare agitat și nu-mi puteam explica de ce; aveam impresia că sunt hăituit de un monstru și iată-iată nu voi avea scăpare…

Când am intrat în casă, mama nu dormea, stătea pe laiță și se uita prin geam într-un punct știut numai de dânsa.

– Ați venit, dragul mamei? Nu știu de ce nu mă mai prinde somnul. Mi s-au făcut ochii tot drum. La câte numai nu m-am gândit așteptându-vă. Mă gândeam să nu te încaieri cu cineva. Îmi părea că n-am să vă mai văd veniți acasă.

Tot schimbând așa vorbele prin întuneric, deodată, s-au auzit pași alergători în jurul casei și bătăi insistente la ușă. Până am ajuns în tindă ca să văd cine-i și să deschid, unul a intrat pe

fereastră, iar alți doi au forțat ușa și în același moment au răcnit neomenește: „*Ruki v verh!*”[33]

Buimăcit de toate câte se întâmplau, n-am priceput să ridic mâinile în sus. Văzând că nu execut ceea ce-mi ordonaseră, au tăbărât asupra mea, m-au întors cu fața la perete și mi-au ridicat mâinile în sus. Din câteva colțuri, odaia era luminată de lanterne. Mamei i-au ordonat să aprindă lampa. Ea, sărmana, nu găsea chibriturile și nici nu înțelegea ce vor ei și, crezând că-s niște hoți, striga din răsputeri:

– Tâlh-a-a-a-rii!!!

Ei țipau la mama să tacă, ea însă striga din răsputeri că au călcat-o tâlharii. Atunci unul s-a repezit spre ea și a lovit-o. Mama s-a prăbușit pe loc. Au luat șervetul din cui și i-au legat gura. În spatele meu stăteau doi cu pistoale-automat. Am reușit doar să strig:

– Mamă, nu răcni; aceștia-s cei care arestează și ridică lumea!

A urmat o lovitură în ceafă și în spate, apoi un răcnet „*Molceat'!*”[34], iar peretele m-a lovit atât de dureros, încât a început să-mi picure sânge din nas. Când am încercat să pun mâna la nas, am mai simțit o lovitură, apoi m-au trântit la pământ și mi-au ridicat mâinile deasupra capului. Sângele cald și sărat mi se prelingea pe buze, pe haine… Toate s-au întâmplat fulgerător. Sora s-a ridicat în picioare, la capătul patului, și a încremenit cu mâna la gură. Musafirii nepoftiți au aprins lampa. M-au sculat în picioare întâi pe mine și mi-au scotocit buzunarele. Pe mama au așezat-o pe pat, i-au dezlegat gura, zicându-i să nu mai răcnească. Au întrebat-o dacă i-s fecior, ea a dat afirmativ din cap, s-a întors spre icoane și a luat poza de statuie, ca și sora. Primul lucru pe care-l aveau în grijă copoii era să mă întrebe unde mi-i ascuns armamentul.

Percheziția a durat până s-a ridicat soarele la vremea mâncării. Au scotocit fiecare ungheraș, în casă și afară. Mă tot întrebau periodic unde-i armamentul. Au strâns fiecare petec de hârtie scris, fotografii și cărți în grafie latină. Când mi se păru că percheziția a luat

---

[33] Mâinile-n sus!

[34] Taci!

sfârșit, un ofițer se apropie de mine, mă scutură zdravăn de umeri, îmi vârî țeava de pistol în gură și mă întrebă unde-i armamentul.

– Nu am niciun fel de armament.

– *Skaji, rumânskaia suka!*[35] Oricum o să te împușcăm.

– Despre asta mi-a mai vorbit și maiorul Kașirin.

La un moment dat au adus din mașină un ciocan și au început să strice plita și cuptorul. Odaia s-a umplut toată cu praf de cenușă, iar ei s-au murdărit de funingine, căpătând astfel chipul adevărat al Satanei. După ce au scotocit piatră cu piatră și au transformat casa în iad, unul din inferiori i-a raportat colonelului:

– *Net ni huia, tovarișci polkovnik!*[36]

Colonelul le-a dat ordin să înceteze percheziția și să pregătească plecarea.

În acest răstimp, satul Slănina vuia ca un roi de albine.

– Pe Vanea Zânoviei, nepotul lui moș Pintilei Oloinicu, l-au arestat!

După ce-au făcut toate formalitățile, „tâlharii" le-au pus pe mama și pe sora să semneze niște hârtii. Mie mi-au dat să semnez ordinul de arestare și m-au avertizat să spun organelor numai adevărul dacă vreau să rămân în viață. Mi-au sucit mâinile la spate și m-au scos din casă. Imediat ce m-au urcat în mașină mi-au pus cătușele.

Mama și sora au început să bocească precum la petrecerea mortului. Femeile de la gard, brutalizate și speriate de un soldat cu arma, au început să lăcrimeze.

I-am văzut în mulțime pe bunicul și pe bunica. Bunicul semăna uluitor de mult cu preotul din beci. Stătea în mijlocul mulțimii ca un trunchi de stejar secular. Puterea lui fizică, bunătatea sufletească și evlavia erau cunoscute hăt departe de hotarele satului.

Când a uruit motorul mașinii, mama s-a repezit spre poartă, a ridicat mâinile spre cer, a căzut în genunchi și a început a răcni. Din mulțime s-a îndreptat spre dânsa bunicul, a ridicat-o de jos, însă n-o putea liniști: iar ea își rupea părul din cap și bocea necontenit.

[35] Spune, cățea românească!

[36] Nu-i nicio sulă, tovarăș' colonel!

Am reușit doar să strig: „Mamă!", „Tătucă!!!", căci un soldat mi-a pus repede mâna la gură; tot atunci și mașina s-a urnit din loc cu o viteză nebună. În urma ei se stârni un nor de praf negricios care i-a făcut nevăzuți pe cei rămași. Ultimele cuvinte le-am desprins din bocetul mamei:

– L-au luat pe Vanea! Puiul mamei!

*

După cum aveam să aflu mai târziu, în aceeași zi ne-au arestat pe toți membrii din „Sabia Dreptății". Arestarea lui Vasile a fost la fel de dramatică. Pe el l-au arestat în timpul unui examen (pentru a băga astfel frica în studenți), când avea o lucrare scrisă. Mai întâi, un pluton de soldați a asediat Școala pedagogică din Bălți. O bună parte din ei a năvălit în școală, postându-se ca niște hoți la uși. Câțiva au intrat la director în cabinet și i-au cerut să-i însoțească până în clasa unde se află studentul Vasile Țurcanu.

Lui Filip Fiodorovici a început să-i brăzdeze fața un tic nervos, să-i tremure mandibula de jos și să se bâlbâie. Neavând încotro, i-a dus la cabinetul unde fiică-sa, Catiușa, avea examen la limba moldovenească. Vasile stătea în prima bancă din mijloc. Ofițerul a întrebat care-i el. Catiușa (Mocreac) s-a îngălbenit ca turta de ceară și se uita când la tatăl ei, când la Vasile, arătându-l numai cu privirea. Toată suflarea a încremenit, nimeni n-a îndrăznit să facă nicio mișcare. Și, în această liniște de mormânt, a fulgerat sclipirea metalului rece, s-a auzit un scrâșnet de durere, astfel cătușele fiind puse încă unui cutezător și luptător pentru libertate. Unica ființă care l-a petrecut până în coridor a fost Catiușa.

În toată valea Cuboltei și în orașul Bălți se zvonise că a fost arestată o mare bandă de dușmani ai norodului. Unii afirmau că noi făceam bani falși, alții spuneau că ne-au prins cu o obligație de împrumut falsificată care, chipurile, câștigase o sumă fabuloasă…

Oricum, noi eram declarați *vraghi naroda*. Această pecete însemna articolul 58. Un student oleacă mai răsărit de la Institutul învățătoresc a tălmăcit enigma mai simplu: „Măi, pe dânșii i-au arestat pentru politică."

Închisorile

De la Slănina la Chișinău am avut rara ocazie, ca arestat, să călătoresc într-un camion deschis, între doi soldați înarmați. Mâinile în cătușe mi le-au prins de un lanț gros, fixat de autocamion. Din goana camionului îmi luam rămas-bun de la fiecare sat și de fiecare dată parcă mi se rupea ceva din suflet. În suflet mi s-a cuibărit un sentiment de mare durere pe care nici până acum nu mi-l pot explica. În urma camionului, învăluiți într-o ceață de praf, mi-au rămas mama, sora, buneii și tot satul care a venit să mă petreacă. I-am purtat în suflet ca pe o icoană, ca pe niște sfinți, peste tot unde m-au purtat valurile vieții.

În după-amiaza zilei am ajuns la poarta iadului, pe strada Livezilor, 104. Intrarea în iad și comportamentul celor îndrăciți de comunism îmi erau deja cunoscute. M-au introdus în curtea unei clădiri cu două etaje. Ușa de fier de la intrare era străjuită de o santinelă. Am intrat într-o odaie care avea o singură fereastră, cu gratii groase de fier. Geamurile erau vopsite cu var, pereții – suri și slinoși. Deodată, am simțit un miros greu și apăsător, un miros pe care nu l-am mai întâlnit nicăieri. În odaie domnea un frig pătrunzător, acumulat pe tot parcursul iernii. La un birou se afla un ofițer care m-a luat în primire de la escortă. Ofițerul a început să-mi întocmească formularul care și până astăzi se ține de mine ca o umbră. Mi-au purtat degetele de la mâini pe o sticlă murdărită de cerneală, apoi mi le-au apăsat, pe rând, pe formular. M-au fotografiat din față și din profil. M-au dezbrăcat în pielea goală și au început să mă studieze amănunțit, din cap până-n picioare,

trecând în formular toate semnele particulare de pe corp. M-au controlat în gură și în partea dorsală. Mi-au tăiat toți nasturii, mi-au luat cureaua, șireturile, m-au tuns și mi-au ordonat să mă îmbrac. Apoi m-au fotografiat încă o dată, tuns.

La încheierea întregului ritual m-au prevenit că n-am dreptul să vorbesc cu nimeni pe coridoare, iar în timpul escortării trebuie să merg numai la pas și cu mâinile la spate. Apoi m-au luat în primire doi gardieni și m-au coborât în subsol.

În față mi-a apărut un coridor lung, îngust și luminat de becuri electrice, bine protejate de niște gratii de fier. De-o parte și de alta erau foarte multe uși, toate egale în dimensiuni, cu câte o ușiță mică în centru (*kormușka*). Deasupra fiecărei ușițe era plasată câte o vizetă prin care erau urmărite mișcările deținuților. Ușile erau căptușite cu tablă neagră și erau foarte masive. La fiecare ușă mai era pusă o balama groasă, metalică, de care atârna câte-un lacăt mare cât o zi de post. Am mers până la jumătate de coridor, apoi m-au oprit în fața unei uși. Cheia a clănțănit nervos în lacătul de la balama. Ușa s-a deschis și m-au împins în celulă. Podeaua era de ciment, tavanul avea forma unui arc, în fund era un bec gălbui, ascuns cu siguranță metalică, ca și cele de pe coridor. Dimensiunile celulei erau de doi pe trei metri. Pereții suri, zgrunțuroși, pe alocuri murdari de sânge, aveau niște găuri pe peretele din fund de diametrul unui creion. Într-un ungher de lângă ușă era o găleată de lemn, cu un capac tot de lemn. Găleata era goală, avea puțin var clorat și mirosea grozav a urină. Mai târziu am avut să aflu că această ciutură se numește *parașa* și că era destinată pentru necesitățile deținutului. Pat nu era. Nu era nici lenjeria de pat necesară. Camera avea destinația de a începe, prin tot ce prezenta, „prelucrarea" deținutului. Era umedă și rece și nu avea niciun geam care să-ți îngăduie să urmărești timpul. Când am intrat în „iad", soarele era la chindii și aveam impresia că atunci, pentru mine, el s-a oprit pe loc în cer.

M-a cuprins o moleșeală de nestăpânit și aș fi vrut să mă întind, dar unde? Oboseala punea tot mai crunt stăpânire pe mine

și tot mai des mă așezam în pirostrii. De la un timp n-am mai putut rezista și, cu toate că de la găleată venea un miros greu de urină amestecat cu clor, m-am așezat pe găleată. Așa am primit botezul de deținut și am conștientizat că SUNT ARESTAT. A fi deținut politic la bolșevici nu însemna neapărat o listă de interdicții, dar ceea ce se interzicea în primul rând era elementarul, strictul necesar pentru existență. Erai urmărit zi și noapte prin vizetă ca nu cumva să respiri prea mult aer, să nu bei prea multă apă, să nu mănânci și să nu dormi prea mult. În celulă, ca și pe coridor, domnea o liniște de mormânt. Organismul era încordat și tot timpul în așteptare. Așteptările în celulă sunt unități de măsură a timpului. Cel mai apăsător trec orele și minutele în preajma chemărilor la cercetări. Așteptarea este preocuparea de bază a deținutului. Suma tuturor așteptărilor este viața lui.

Liniștea aceasta de mormânt a fost întreruptă la un moment dat de un zângănit strident de chei, de pași grăbiți și de șoapte. Toate aceste sunete se auzeau în stânga și vizavi de camera mea. Ferestruica din ușa celulei mele nu s-a deschis, dar un ochi albastru-cenușiu mă privea prin ocular. Peste vreo jumătate de oră liniștea a pus iarăși stăpânire pe coridor. Nemaiputând sta pe găleată am început să mă plimb prin cameră, făcând trei-patru pași într-o direcție și tot atâția pași înapoi. Într-un târziu, temnicerii au început să lovească cu ceva metalic în ușă și să strige *otboi*, adică stingerea. Nu aveam pat și m-am așezat din nou pe găleată. Găleata era plasată aproape de ungher, astfel frigul îmi intra tot mai mult în oase. Am luat capacul de la găleată și m-am așezat pe el, strângând genunchii spre bărbie, iar cu mâinile mi-am cuprins picioarele, încleștând degetele unul în altul. Moleșeala și frigul puneau tot mai mult stăpânire pe mine și mă încolțeau din toate părțile. Am început să tremur și am ținut-o într-un tremurici continuu, până somnul m-a biruit definitiv. Cât am dormit n-am mai putut determina, însă m-am trezit pe cimentul umed și rece. Partea corpului care a venit în contact cu cimentul era amorțită și n-o simțeam. M-am chinuit mult până am pus în mișcare mâna

și piciorul stâng. Am început să fac genuflexiuni ca să-mi vin în fire și să mă încălzesc. Iar m-am așezat pe capac și iar am reluat aceleași chinuri, până când am auzit, la un moment dat, comanda deșteptării. Peste noapte, camera s-a îmbâcsit cu un miros greu de urină amestecată cu clor, care îmi frigea ochii și nările.

Mi s-a deschis ferestruica din ușă și am primit primul tain de deținut: patru sute de grame de pâine neagră (pe toată ziua), o cană cu apă caldă, nouă grame de zahăr și trei peștișori micuți. Eram lihnit de foame și din câteva înghițituri am înfulecat toată pâinea, zahărul și cei trei peștișori, iar cu apa caldă m-am spălat pe mâini și pe față fără să-mi dau seama că apă o să-mi mai trebuiască. După dejun, mi-au dat un pat de lemn, o saltea cu niște paie făcute șișcă, praf, și o pătură slinoasă ca și salteaua. Am așezat patul cum mi-au indicat, cu picioarele spre ușă. Numai a ieșit temnicerul din cameră, că eu m-am și întins să mă odihnesc și cât ai clipi din ochi am adormit. Deodată, am simțit că cineva mă zgâlțâie. Când am deschis ochii, l-am văzut în fața mea pe temnicer, plin de furie.

– Dacă te mai prind încă o dată dormind până la stingere, îți voi lua patul pe trei zile!

Vorbele lui m-au speriat, nu glumă. Mi s-a lămurit că am dreptul să mă plimb, să nu fac gălăgie, am dreptul să mă așez pe pat cu fața la ușă. Iar încălcarea vreuneia din regulile închisorii m-ar fi lipsit de pat. Aceasta ar fi fost pentru mine o catastrofă. Frica m-a făcut să-mi treacă pentru o clipă somnul, a urmat însă o perioadă de mare chin și moțăială. Au fost momente când dormeam pe șezute ori chiar din picioare și după fiecare clipă dormită simțeam că-mi era un pic mai ușor pe suflet. Dorința de somn și foamea permanentă au început să-mi macine ființa…

*

Știam prea bine de ce am fost arestat și chiar presimțeam că voi fi luat. Gândurile mă frământau continuu. Cine-i trădătorul? Ne-au arestat oare pe toți? Mă gândeam tot timpul la Pimen

Oțeleanu (Damașcan), cu care ne-am întâlnit pe malul gârlei. Unde-i el? Cine să fi fost el în realitate? Provocator, luptător cu adevărat? Oare Vasile n-a vorbit cu cineva despre întâlnirea noastră? Nici nu mai aveam când mă gândi la durerea celor de acasă. Îmi făceam zeci de planuri: cum să mă port la cercetări, cum să îndur și să rezist torturilor la care voi fi supus, nu cumva din neatenție să trădez ceva sau pe cineva.

N-am fost chemat la cercetări trei zile. În acest timp am reușit să cunosc o bună parte din tehnicile cu care acționau asupra deținuților funcționarii închisorii. Cu somnul se mai ameliorase situația, însă foamea mă răpunea definitiv. După ce mâncam, simțeam mai tare foamea decât până la primirea hranei. Fiecare zângănit de cheie mă săgeta în inimă și-mi părea că vin după mine să mă ducă la cercetări. Așteptam stingerea cu mare nerăbdare, fiindcă în somn parcă nu simțeam așa de chinuitor foamea. De obicei, după stingere mă covrigeam ca un câine și mă înveleam pe cap. Astfel, îmi strângeam mai la grămadă măruntaiele și stomacul, iar învelitul pe cap mă ajuta să mă mai încălzesc puțin. De obicei, după stingere adormeam repede și atunci veneau cele mai fericite clipe, dispărând imediat toate dorințele și gândurile care mă frământau.

În una dintre nopți, după ce adormisem buștean, am fost trezit de temnicer, care mi-a ordonat să merg cu el. Din subsol am fost condus la etajul doi și împins prin ușa unui cabinet unde eram așteptat de anchetator. Cabinetul era strâmt, avea o fereastră „ajustată" cu gratii groase de fier, o masă de scris cu două sertare și două scaune. Pe masă erau niște foi de hârtie, călimara, un toc de scris și o scrumieră masivă din sticlă, plină cu mucuri de țigară. Mi s-a ordonat să mă așez pe scaunul de la perete, iar în fața mea, la birou, s-a așezat anchetatorul. Mi-a zis că îl cheamă Popov și că am dreptul să-i spun doar „cetățene anchetator" și nu tovarăș sau altfel. Apoi, m-a întrebat dacă nu am nevoie de traducător. Eu i-am răspuns că nu am nevoie. Mi-a completat fișa cu toate rubedeniile, întrebându-mă de am sau nu rude peste hotare. I-am răspuns că rădăcinile mele sunt aici, aproape de Nistru.

– Ei, Vaniușa, spune de ce ai nimerit aici – m-a întrebat anchetatorul în limba rusă. I-am răspuns în limba română că despre asta poate știu mai bine cei care m-au arestat. El mi-a zis că n-a înțeles și să-i vorbesc în limba rusă.

– Aceasta-i limba pământului nostru, o vorbește mama mea, buneii mei, au vorbit-o și străbuneii mei.

Se vede că nici acum n-a înțeles ce i-am spus; a pus mâna pe receptor și l-a chemat pe un careva Mămăligă să vină la el. Peste câteva minute a apărut un individ, nici tu geandră, nici tu mămăligă. Anchetatorul mă privea ca o felină gata să se repeadă la jertfa lui.

– De ce nu-mi răspunzi în rusește? – m-a întrebat Popov.

– Pentru că-n limba străbunilor mei mi-i mai ușor să vorbesc. După cum am înțeles, dumneavoastră aveți nevoie de traducător, nu eu. Eu chiar și chinul de moarte sunt gata să-l îndur tot în limba noastră.

– Vanea, vietățile pe care nu le putem îmblânzi le strivim pur și simplu.

– Cetățene Popov, asta am înțeles încă acum trei ani.

– Tacă-ți gura, canalie! Și să nu mă mai numești Popov, ci doar „cetățene anchetator". Ascultă, băiete, nu brava. Cine intră pe ușile acestea… ori îl reeducăm, ori o sfârșește prost. O a treia variantă pur și simplu nu există.

A intervenit traducătorul, care m-a sfătuit să nu mă împotrivesc anchetatorului, altfel voi avea mari neplăceri.

– Apoi, tovarăș Mămăligă, știu că n-am fost adus aici pentru a fi dezmierdat.

Tălmaciul a tradus vorbele mele, la care anchetatorul a izbucnit furios.

– Spune, băiete, de ce ai nimerit aici?! – a răcnit anchetatorul și s-a sculat de la masă, mișcându-se prin cameră agitat.

– Vă spun că nu știu de ce.

Am încleștat pumnii strâns și așteptam să tăbărască asupra mea, ca și Kașirin.

– Zici că nu știi… Vei pleca în cameră și gândește-te bine, ca mâine să-mi răspunzi.

Tot atunci, în ușa cabinetului a apărut temnicerul, iar anchetatorul i-a făcut semn să mă ducă. Ajuns în cameră, îndată m-am culcat, dar n-am mai avut somn. Au început să mă chinuiască tot felul de întrebări: i-au arestat pe toți? Pimen este provocator, ori și pe el îl bat undeva acum? Într-un târziu am adormit. Cât să fi dormit nu știu, dar m-am trezit din nou la ordinul temnicerului.

– Scoală și hai să mergem la cercetări.

– D-apoi, parcă n-a fost deșteptarea.

– Măi băiete, la noi se lucrează ziua și noaptea, fără odihnă.

Ajuns în camera de cercetări, am văzut pe masa anchetatorului o lampă electrică fixată spre scaunul unde am stat data trecută. Mi s-a ordonat să mă așez pe scaun.

– Ei, Ivan, spune de ce ai nimerit aici, spune cine ți-s prietenii, cu cine petreceai timpul liber?

– Pe mine mă cheamă Ion, după numele de botez, iar de ce-am nimerit aici nici eu nu știu.

După această frază, becul s-a aprins și o lumină orbitoare și tăioasă a tăbărât asupra mea. În scurt timp, ochii au început să-mi lăcrimeze și să mă înghimpe. Încercam să întorc capul de la lumină, iar anchetatorul și traducătorul mă forțau permanent, sucindu-mă cu fața spre bec. Mi se tot repeta întrebarea: „Spune, de ce ai nimerit aici, cine sunt prietenii tăi”. I-am răspuns că nu am prieteni, iar timp liber nu am. Tot timpul îmi este ocupat cu cititul și întocmirea planurilor zilnice de lucru. Întrebările sus-pomenite erau repetate ca un refren la anumite intervale de timp. Pe față mi se scurgeau șiroaie de lacrimi, ochii mă usturau tot mai tare, mă luase amețeala. La un moment dat, m-au lăsat să stau liber pe scaun. Cabinetul a început să se învârtească tot mai repede. Aveam impresia că-s mai mulți oameni în cameră, îmi venea să vomit. Am căzut de pe scaun. Cât am stat pe podea nu știu, dar când mi-am venit în fire eram ghiontit de botul unei cizme. Mi s-a ordonat să mă ridic și să mă așez pe scaun. Cum încercam să

ridic capul, iarăși simțeam că se învârte totul în jurul meu. În cele din urmă, am fost așezat cu forța pe scaun. Popov mi-a răcnit, cu furie, aceleași întrebări; atunci am hotărât să tac și să nu zic nimic. După mai multe șuvoaie de întrebări, anchetatorul i-a ordonat tălmaciului să aprindă becul. Eu încercam să întorc capul cu îndârjire, iar ei continuau să mă țină forțat cu fața spre bec. Toată fața mă frigea înnebunitor și ochii mă usturau foarte tare.

– Răspunde, canalie, la întrebări și nu te vom chinui. Când vei începe a vorbi vom stinge și becul.

A urmat apoi o pauză îndelungată de tăcere, dar și atunci eram forțat să stau cu fața spre bec. Cât am rezistat să îndur lumina aceea parșivă nu știu, însă m-am trezit iar pe podea, ghiontit de același vârf de cizmă. După ce mi-am venit în fire, anchetatorul a chemat temnicerul și i-a ordonat să mă ducă în celulă. Până în subsol, am mers clătinându-mă și târâindu-mi picioarele. Ajuns în cameră, m-am prăvălit pe pat fără simțire. Celula se învârtea cu tot cu mine. Fața și ochii mă frigeau. Voiam să adorm cât mai repede. Încetul cu încetul, liniștea din celulă și somnul puneau stăpânire pe mine. Parcă adormisem, dar am auzit din nou lovitura în ușă și comanda deșteptării. Atât de mult voiam să dorm, să uit de coșmarul pe care l-am trăit o noapte de cercetări. Am sărit ca ars din așternut, de frică să nu rămân fără pat pe câteva zile. Toată ziulica m-am luptat cu somnul și cu usturimea din ochi. Am lăsat apa caldă de la dejun să se răcorească și din când în când îmi umezeam fața. Când am ajuns la stingere, am căzut neputincios pe pat și am adormit buștean. Mare mi-a fost mirarea, când m-am trezit la comanda comună de deșteptare, că am fost lăsat să dorm o noapte întreagă. Să dormi o noapte întreagă, după o noapte de chinuri groaznice, este un mare dar de la Dumnezeu.

Toată ziua pe coridor se auzeau pași grăbiți, un dute-vino continuu. Ascultam cu răsuflarea tăinuită fiecare mișcare și de fiecare dată așteptam zângănitul cheilor pentru a fi dus la cercetări. Ziua s-a sfârșit și n-am mai fost chemat la interogatoriu. În schimb,

după stingere, nici nu reușisem bine să adorm că temnicerul m-a și trezit pentru cercetări.

Pe coridor, la o cotitură, cu capul aplecat spre ungher stătea o femeie supravegheată de un gardian. În momentul când m-am apropiat de ei, însoțitorul meu mi-a sucit mâinile la spate și mi-a aplecat puternic capul, ordonându-mi să nu vorbesc. Femeia m-a întrebat:

– De unde ești, băiete?

– Din Slănina, raionul Târnova.

În același moment, ne-au ghiontit și ne-au împins pe ambii în direcții opuse. Femeia a reușit să strige:

– L-au arestat și pe învățătorul Condrat de la Băcioi!

A urmat un răcnet de durere, care a trecut într-un plâns înăbușit ce s-a pierdut în direcția subsolului, apoi am auzit următoarele: „La Alisandru Bobeică au găsit în buzunar lista organizației voastre!"

Și eu, și însoțitorul meu am ajuns în cabinetul de cercetări plini de năduf. Anchetatorul a înțeles că pe itinerar a avut loc un accident neprevăzut.

– Ce s-a întâmplat ?

– I-a răspuns la o arestată de pe hol că îi din Slănina.

– Și numai atât?

– Atât.

– Vanea, nu ai dreptul să vorbești cu nimeni pe coridoare. Vei fi pedepsit aspru. Așază-te pe scaun. Ei, spui adevărul ori tot ai de gând să te faci nebun și să zici că nu știi nimic?

– Eu nu știu de ce m-ați arestat și ce doriți de la mine.

– Tu ești arestat pentru participarea la o organizație antisovietică ce lupta împotriva țării noastre și a scumpului ei conducător. (Înseamnă că ei știu ceva, dar ce anume, numai Unul Dumnezeu știe.)

– Spune cum se numește organizația, câți ați fost și ce făceați?

– Nu știu despre ce organizație mă întrebați.

– Antisovietică! – a răcnit din toți bojocii.

Anchetatorul s-a ridicat de pe scaun și s-a îndreptat spre mine. Din partea opusă stătea Mămăligă.

– Spune cum se numește organizația?! – a scrâșnit el cu un sâsâit de șarpe.

Am încleștat dinții și pumnii în așteptarea loviturii, ca s-o pot suporta mai ușor. Clipa nu s-a lăsat mult așteptată. M-a înhățat de piept și pumnii lui grei au început să-mi tăbărască în cap, peste față, iar ultima lovitură în burtă m-a sleit complet de puteri, prăbușindu-mă neputincios la podea.

– Spune, țânc românesc, cum se cheamă organizația din care faci parte.

Tăcerea mea l-a înfuriat și mai mult. S-a repezit la masă, a luat o foaie scrisă și a început să-mi citească o scrisoare adresată Uniunii Scriitorilor în care descriam nenorocirile venite pe capul nostru odată cu sosirea „eliberatorilor".

– Da' asta cine a scris?

Atunci am hotărât să tac, ca să mai trag de timp. Popov umbla cu scrisoarea dintr-o parte în alta a cabinetului, apoi se repezea la mine, dar eu stăteam în genunchi lângă scaun, ghemuit cu mâinile la burtă. Durerea mă ținea cârlig, iar el îmi ordona să mă așez pe scaun. Văzând că nu-l ascult, îi ordonă lui Mămăligă să mă așeze cu forța. Dar în zadar a făcut-o, căci am alunecat din nou pe podea. Când mă țineam de burtă, parcă se mai atenuau durerile. Atunci, m-au înhățat amândoi de subsuori și m-au trântit cu forța pe scaun. Am simțit o durere satanică, din toată făptura mea rupându-se un scrâșnet, amestecat cu un răcnet de durere.

– Ei, Vanea, te doare, hulubașule?! Acesta-i numai începutul. Aplicații de acestea noi îți vom mai face până când ne vei răspunde la toate întrebările.

Nemaiavând puteri să-i răspund la vreo întrebare, am hotărât să tac. Acum principalul era să-mi păzesc burta și capul. Aceste locuri dureau cel mai mult când erau lovite.

– Vanea, eu înțeleg că tu, fiind așa de tânăr, n-ai putut să organizezi o grupă de luptă împotriva puterii sovietice. Pe voi v-a

organizat cineva mai bătrân, de peste hotare. Spune acest adevăr și ai să-ți ușurezi situația.

Eu continuam să tac, iar anchetatorul se agita și se înfuria tot mai mult, umblând încolo și încoace prin cabinet.

– Ascultă, băiete, tu oricum vei fi judecat la termene mari de închisoare. Ori poate chiar la pedeapsa capitală. Dacă vei colabora cu mine și-mi vei spune tot adevărul, e posibil ca instanța de judecată să fie mai indulgentă cu tine.

În acel moment a sunat telefonul, iar eu am răsuflat mai ușor, cu gândul că am un pic de răgaz să-mi mai vin în fire. Convorbirea telefonică a fost de lungă durată, întrețesută din când în când cu înjurături rusești.

După terminarea convorbirii mă așteptam la un nou atac. El a apăsat pe buton și în cabinet a intrat temnicerul.

– Ei, Vanea, vei pleca acum în cameră. Gândește-te bine și data viitoare să-mi spui cine-i stăpânul tău.

Până dimineață am avut halucinații. În fața ochilor îmi apărea Pimen. Poate și pe el acum îl torturează… Poate el deja a recunoscut despre întâlnirea noastră? Și tot așa, chinuindu-mă cu diferite întrebări, a sosit ora deșteptării. Frământările m-au măcinat două zile la rând, până când m-au chemat din nou la anchetă. Am fost scos din celulă după miezul nopții. În cabinet mă așteptau încă trei anchetatori, plus Popov.

– Șezi, Vanea, și povestește-mi cu cine de peste hotare ai legături?

Întrebarea aceasta m-a făcut să cred că Pimen nu este bănuit și astfel parcă mi s-a luat de pe suflet o mare greutate. Dar prezența a patru anchetatori îmi dădea de bănuit că interogatoriul va fi chinuitor.

Toate scrisorile adresate Uniunii Scriitorilor și lui Stalin le semnam cu „Sabia Dreptății (a lui Ștefan cel Mare)". Văzând în mâna anchetatorului aceste scrisori, mi-am dat seama că el știa de existența organizației noastre. Important era să știu dacă toți membrii organizației sunt arestați. Dar nu mai aveam timp să

deduc care dintre noi a rămas în libertate. Asupra mea se ridicau nori grei. Mă puteam aștepta la orice, în orice clipă.

– De ce taci? Vorbește! Acești ofițeri au venit să vadă cum te comporți la cercetări! Ai de gând să te pocăiești sau să rămâi un dușman înrăit al poporului?!

– Vă spun că nu cunosc pe nimeni de peste hotare și nu am legături cu nicio persoană.

– Cunoști vreo organizație sau partid secret care luptă împotriva țării noastre?

– Nu cunosc.

– De ce spui minciuni? Noi avem date că tu faci parte dintr-o organizație secretă care discreditează partidul nostru, îi denigrează pe conducătorii țării și ai orânduirii noastre socialiste. Vorbește, țânc românesc!

Ultimele cuvinte au fost răcnite cu o ură diabolică, iar unul din ofițeri mi-a repetat întrebarea anchetatorului.

– Spune, ai legături peste hotare?

– Nu am.

– Ai să spui, țâncule! Puneți-i laba la ușă!

Doi m-au înhățat să mă ducă la ușă. Eu mă împotriveam, m-am trântit la podea, am încleștat pumnii cât am putut de strâns și m-am ghemuit. Apoi, am simțit cum o forță nebună mi-a descleștat pumnul de la mâna stângă, mi-a întins brațul, m-au ridicat în picioare și mi-au pus degetele pe ușorul ușii. Un alt călău a început să apropie ușa, iar Popov repeta aceeași întrebare.

– Spune, ai legături peste hotare?

Ușa a început să-mi apese dureros degetele și tot atunci din gâtlej mi s-a rupt un răcnet tăios care a trecut în urlet. Tot trupul mi s-a încordat ca un arc și m-am smuncit din mâinile lor. M-am împiedicat de piciorul unuia și m-am pomenit cu capul în colțul mesei. Mi s-a întunecat în fața ochilor, am simțit cum ceva cald mi se prelinge pe gât… Parcă nu-mi ajungea aer. Întunericul a pus stăpânire pe mine și n-am mai simțit nimic. Ziua m-am trezit în celulă cu capul bandajat, iar degetele de la mâna stângă

erau mutilate și nu le puteam mișca. N-am mai putut să mă ridic din pat. Pătura, cămașa, haina erau lipicioase și pline de sânge. Lângă pat, pe ciment, era pusă cana cu apă și porția de pâine, iar alături, pe o hârtiuță, mica porție de zahăr. Întotdeauna mă sculam cu o foame de lup, dar de data aceasta nu-mi era a mânca, simțeam numai că mi-e foarte frig și am început să tremur. Am încercat să mă scol, însă toată celula a început să se învârtă… Îmi venea să vomit și m-am prăbușit neputincios pe pat. Cu mare greu și durere mi-am apropiat mâna stângă, ajutată de dreapta, în fața ochilor ca s-o văd. Degetele erau foarte vinete și umflate butuc. Am încercat să le mișc, dar fără folos. Am pus mâna dreaptă peste ele. Mâna dreaptă îmi era mai rece și parcă îmi ușura arsura de la stânga… Încetul cu încetul, mintea parcă mi se mai limpezea și gândurile, care mai de care, îmi dădeau din nou târcoale. Mă gândeam la biata mamă, câtă durere i-am făcut; mă gândeam la bunicul și bunica, pentru care eram o speranță la bătrânețe… Amintirile evenimentelor recente și ale celor mai îndepărtate îmi atenuau durerea. Mi-am amintit de bunica Alexandra, cum se ruga lui Dumnezeu ore în șir, cu mare râvnă și evlavie, pentru dânsa și pentru noi toți… După ce i-am depănat pe toți prin minte, mi-am dat seama că acesta-i un vis frumos cu ochii deschiși… Însă eu, din păcate, eram neputincios, snopit în bătăi și închis în celulă. Mă așteptam să fiu cărat iarăși la cercetări. Fiecare sunet de pe coridor mă înfiora și mă făcea să stau încordat. În așteptarea ceea chinuitoare, mi-am dat seama că din încleștarea Satanei mă poate scăpa doar cel Atotputernic. Încercarea de a mă ridica să zic „Tatăl nostru" a eșuat din nou și atunci m-am gândit că pentru Dumnezeu eu sunt același păcătos neputincios, în orice poziție m-aș afla. După ce am zis „Tatăl nostru", am început să spun în gând alte rugăciuni, rugându-mă la Dumnezeu să mă călăuzească la interogatoriu și să mă ocrotească de mâna călăilor.

Venise ora prânzului și cheile au clănțănit, deschizând ferestruicile. La mine s-a deschis chiar ușa. Temnicerul mi-a pus alături porția de dejun, iar în urma lui a intrat un alt temnicer cu

o femeie în halat alb. Ambii m-au ridicat pe șezute și medicul a început să-mi scoată bandajul de la cap. M-au dus deasupra găleții, mi-au spălat rana cu o soluție galbenă care ustura groaznic. Apoi m-au așezat din nou pe pat și m-au bandajat. Femeia i-a dat indicații temnicerului să mă lase să stau culcat, iar mie mi-a spus că pot să mă scol numai pentru necesități. După plecarea lor am încercat să mănânc, dar maxilarele nu voiau să mă asculte și să mestece hrana.

Cel mai dureros îmi era când încercam să mușc hrana, de aceea rupeam câte o bucățică de pâine și o muiam în apă, apoi în zahăr.

Am făcut câteva înghițituri sforțate… Am început să tremur, m-am ghemuit și m-am învelit cu pătura. Mă frământau două gânduri: de nu m-ar duce iar la cercetări, însă de m-or duce, cât voi mai putea rezista oare… Probabil au de gând să mă tortureze până voi răspunde așa cum doresc ei ori au de gând să mă execute… Găurile mici din pereții celulei și urmele de sânge de pe perete mă făceau să cred că mulți creștini au fost trimiși de aici pe lumea cealaltă. Acum mi-a venit, probabil, rândul și mie…

Mă durea sufletul… Mai întâi, mă vor sugruma, ca să-mi trădez toți camarazii… Apoi, oricum voi fi împușcat… Nu degeaba m-au pus în celula aceasta. Iată, aici este adevăratul iad și fabrica morții, dar nu beciul de la Târnova, unde m-au închis prima dată.

Tot frământându-mă așa, Dumnezeu a trimis asupra mea somnul și am scăpat de toate durerile. Am avut un somn lung care mi-a dat puteri. M-am trezit la comanda deșteptării și nu-mi venea a crede că Dumnezeu mi-a dat atâta fericire – să dorm o noapte întreagă… Bine zicea bunicul: „Alexandră hăi, Dumnezeu are grijă de toată suflarea, va avea și de dânsul…"

Într-adevăr, aici putea pătrunde doar Unul Dumnezeu. Celula de beton, ușile ferecate din metal, bine zăvorâte, și călăii nemiloși din această clădire erau acea menghină diabolică a uriașului monstru, care avea un singur scop: să mă strivească treptat și metodic. Fiind încolțit de starea în care eram, m-au năpădit cele mai chinuitoare gânduri.

Prima dată am fost amenințat cu pedeapsa capitală de Kașirin la Târnova, așa că am început să mă obișnuiesc cu acest gând, iar de la un timp îmi părea chiar banal.

Pe toți n-au să ne execute. Cu astfel de celule în subsol era împânzit tot URSS-ul. Dacă s-ar fi auzit răcnetele noastre din infern, poate că omenirea și-ar fi dat mai degrabă seama despre „viitorul luminos" care o pândea la orizont.

Însă gândul care mi se furișa în minte și începea să mă frământe tot mai des era îndoiala dacă am avut noi dreptate sau nu atunci când am înfiripat celula de luptă împotriva cotropitorilor... Și am început să depăn amintirile legate de motivele care ne-au împins la acest pas... Probabil, în acest moment, fiecare în celula lui își depăna firul vieții și-l făcea ghem, ca la o adică să mai poată trăi câteva clipe, poate cele mai scumpe din viața lui... Prin minte mi se perindau toate întâmplările care m-au făcut să mă ridic din genunchi în picioare. Nu pot uita cum pe timpul foametei activul i-a găsit mamei ultima putinică cu grăunțe de păpușoi și o amenințau s-o judece pentru că a ascuns-o. Dar parcă poți uita cum, în zorii zilei, Boris și Sergiu, albi ca varul, au venit la bunicul, fugăriți de Kașirin.

Iar bunicul Pintilie nu mai dormea în casa ridicată de el. Umbla fugar și dormea prin stufării... Era tot timpul speriat și vorbea în șoaptă chiar și când nu-l mai amenința nimic.

Mi-am amintit de trenul cu deportați din gara Târnova... Acolo au fost adunați cei mai harnici gospodari din părțile noastre – copii, femei, bătrâni... Acolo erau mulți dintre colegii mei de școală. Iar într-un vagon era și Lealea Cojocaru, prima fată de care m-am îndrăgostit și nici măcar n-am reușit să-i spun această taină...

Șirul amintirilor amare era nespus de lung. Atunci, o voce lăuntrică mi-a șoptit hotărât și tăios: „Să nu te mai îndoiești de cele ce-ați făcut! Că nu întâmplător ați numit organizația voastră «Sabia Dreptății». Voi v-ați ridicat la luptă dreaptă și sfântă împotriva minciunii, violenței, a unei orânduiri ostile nu numai față de oameni, dar și față de Dumnezeu."

Din acel moment mi s-a făcut mai ușor pe suflet, ca după o spovedanie… Și cred că a fost o adevărată spovedanie îngerului meu păzitor care, fără îndoială, era alături de mine.

Rana de la cap a prins a se cicatriza. Mâna se dezumfla treptat și a început să-mi apară pofta de mâncare. Mi-au schimbat pătura cu alta, tot atât de zoioasă, dar cel puțin nu era plină de sânge.

Mi-au dat o cămașă cu câteva ștampile negre pe ea și o altă cârpă drept cearșaf. Mă uitam la zdrențele celea și mă gândeam: oare câte ființe chinuite au acoperit… La câte scrâșnete de durere au fost martore și cât sânge au văzut… Am început să mă mișc prin celulă ca să mă dezmorțesc și eram nespus de bucuros că mai bine de două săptămâni nu m-au chemat la cercetări. Ca să mai uit de grozăviile și durerea prin care am trecut, am început să-mi număr pașii. Erau patru pași într-o direcție și patru înapoi…

Trecusem cu mult de 200 de pași când se deschise ușa și intră un gardian. Mă trecură fiori de gheață și mă așteptam să fiu târât la cercetări. Gardianul însă m-a prevenit să nu stau mai mult de un minut cu spatele la ușă și din această clipă să intru în circuitul general al disciplinei și să nu mai stau întins pe pat până la ora de stingere. Toți lucrătorii de-aici, dar mai ales gardienii, erau aleși pe sprânceană. N-aș zice că erau prea viguroși și puternici, însă aveau o trăsătură deosebită: lipsa totală de milă. Compasiunea și dragostea – aceste stări sufletești le lipseau cu desăvârșire. Satisfacțiile lor supreme erau atunci când executau torturile sau asistau la ele. De cele mai multe ori torturau în grup și înjoseau deținutul prin diferite procedee. Cel mai renumit prin cruzimea sa era grupul lui Silaev, Popov și Jucov… Prin mâinile lor am avut marele nenoroc să trecem cu toții. După ce smulgeau de la cei interogați tot ce le trebuia, aceștia erau predați altor anchetatori, care încercau să joace rolul de persoane mai blânde.

Atât la cercetări, cât și în timpul aflării în celulă eram urmăriți cu mare atenție, ca să se afle ce dorește deținutul. Cum aflau ce dorești, anume aceea îți interziceau. Eram ținuți permanent în stare de tensiune… Cu cât mai indiferent și pasiv erai la toate

acțiunile lor, cu atât mai ușor puteai rezista. Însă ei deveneau din ce în ce mai furioși. Starea aceasta de tensiune continuă parcă era dirijată de o ființă nevăzută.

Intervalul de timp cât n-am fost dus la interogatoriu a fost pentru mine o mare pomană. Agoniseam puteri și experiență ca să pot rezista mai departe. Spre seară, am fost scos la așa-numita *progulka*, o plimbare de 15 minute. Locul unde eram scoși era împrejmuit cu un zid de piatră de 3 metri înălțime. Pe sus treceau câteva rânduri de sârmă ghimpată, iar pe la colțuri erau plasate turnuri de observare unde stăteau santinele cu degetul pe trăgaci. Din gaura neagră a fiecărei arme, în fiece clipă te priveau neclintit 9 grame de plumb rece, gata să treacă prin tine în caz de comportament neadecvat.

Adevărata libertate era deasupra noastră, în cer… Dar nici noi, deținuții, nici santinelele nu puteam ajunge până acolo.

Numai de acolo, de sus, ne venea aerul proaspăt, peste gălețile îmbâcsite cu zoaie.

În acest răstimp de 15 minute trebuia să reușesc să spăl găleata și s-o dezinfectez cu var clorat care-ți tăia respirația…

Prima dată am fost scos la plimbare împreună cu alți deținuți, din alte celule, și am avut ocazia să vorbesc cu ei…

În closet l-am întâlnit pe Condrat, învățătorul din Băcioi.

Era brunet, de statură mijlocie și cam de 40–45 de ani. El m-a întrebat cum mă cheamă. Imediat cum a auzit numele meu, a început să-mi vorbească în șoaptă:

„Ieri l-am întâlnit pe Alexandru Bobeică. El mi-a destăinuit că la dânsul au găsit lista cu membrii organizației voastre «Sabia Dreptății». L-au snopit în bătăi, i-au îmbrăcat cămașa de forță și el, în cele din urmă, a spus cum ați fondat organizația. Ei știu aproape totul. L-au pus față în față cu Vasile Țurcanu. A spus că nu mai are rost să suferiți torturile mai departe. Sunteți bravo că v-ați ridicat la luptă împotriva veneticilor."

Apoi mi-a arătat cu chibriturile semnele termenilor de condamnare. Un chibrit ars la gămălie – pedeapsa capitală, unul cu

gămălia nearsă – 25 de ani, iar un chibrit frânt la mijloc – 10 ani. În acest moment, gardienii ne-au avertizat că ne-au mai rămas doar două minute. Informațiile primite de la acest învățător din Băcioi m-au năucit cu totul. Credeam că nimeni nu știe nimic despre noi. Ajuns în celulă, m-am simțit mistuit de ceea ce aflasem. Poate e o provocare?

Nu. Nu voi spune nimic, chiar dacă vor continua să mă tortureze.

Îndată după stingere am fost luat la interogatoriu. În cabinet mă aștepta un nou anchetator, care mi-a spus că el se va ocupa în continuare de cazul meu și că numele lui de familie este Zialin.

Era un om slăbănog, depășind un pic statura mijlocie. Avea un păr galben-lipicios, cu câteva șuvițe trecute peste chelie. Din orbite i se holbau doi ochi verzui și spălăciți, de parcă nu avea nici retină, nici pupilă. De la el venea un miros de urină amestecat cu cel de sudoare – miros ce domnea în toate pușcăriile și lagărele sovietice.

De la bun început a început să mă măsoare din cap până în picioare, apoi, după o mică pauză, i-a ordonat gardianului să iasă după ușă, iar mie mi-a propus să mă așez pe scaunul din fața biroului. A tăcut multă vreme, răsfoind niște teancuri de hârtii, ca într-un târziu să-mi pună tradiționala întrebare „cum mă cheamă”. Mi-a întins apoi o foaie de hârtie, un toc, călimara și mi-a ordonat să-mi scriu biografia. Apoi a chemat gardianul să stea cu mine, iar el a ieșit din cabinet.

Tocmai terminasem de scris când a venit Zialin, însoțit de tălmaciul Mămăligă. Acesta i-a tâlcuit biografia mea. După o clipă de tăcere, anchetatorul mi-a spus că n-am scris principalul.

– Ce anume ar fi trebuit să scriu?

– Să scrii de ce ai ajuns la noi.

– Știu doar că m-au arestat și m-au adus aici.

– Dar de ce te-au arestat, zici că nu știi? La noi nimeni nu este arestat fără motiv. Toți care intră pe aceste uși se conving cu timpul că au fost dușmani ai orânduirii noastre. Te vom convinge și pe tine chiar peste câteva clipe.

Zialin a apăsat pe buton… M-au trecut fiori de gheață și inima a început să-mi bată cu putere în așteptarea unor noi torturi. Ușa s-a deschis și în cabinet a fost introdus Alexandru Bobeică. Eu am înlemnit, m-am zăpăcit, am sărit de pe scaun să-l cuprind, dar o voce mi-a ordonat: „*Sidet'!*"[37] Alexandru era galben ca ceara, tremura… Doi gardieni îl duceau de subțiori. După ce l-au așezat pe un scaun, m-au întrebat dacă-l cunosc. Aceeași întrebare i-au pus-o și lui referitor la mine. El a afirmat că mă cunoaște și a mai adăugat că a recunoscut totul, deoarece au găsit la el lista organizației noastre.

Zialin a răcnit înfuriat că el pune aici întrebări și așteaptă răspunsuri. Atunci mi-am dat seama că nu mai are rost să ne împotrivim… Să ne mai aplice noi torturi, oricum soarta noastră va fi pecetluită pe mulți ani înainte sau poate chiar pe toată viața.

După o lungă procedură de reconstituire a procesului de formare a organizației noastre, ne-a pus să semnăm un proces-verbal pe mai multe foi. Aceeași procedură de confruntare față în față (*ocinaia stavka*) mi-au repetat-o și cu Vasile Țurcanu.

El șchiopăta de un picior și lângă ochiul stâng avea o vânătaie care îi acoperea jumătate de obraz. A reușit să strecoare printre dinți:

– Trădare. Ne-au vândut.

– *Molceat'*! Gura! Șezi! – a strigat unul din călăi.

S-a repetat aceeași procedură ca și cu Alexandru, urmată de semnarea procesului-verbal. Următoarea întâlnire am avut-o cu Petrică Lungu. Apoi, ne-au pus față în față pe toți membrii organizației, de la primul până la ultimul. După aceea, ne-au grupat în alte celule, cu alți deținuți. Am nimerit într-o celulă cu Constantin Condrat, învățătorul din Băcioi, cu Ion Bătrânac, student la medicină din satul Plopi. Ambii erau mai în vârstă decât mine. Condrat era iute din fire și aveam impresia că în creierul lui erau înmagazinate toată literatura și folclorul românesc. Deseori ne declama

[37] Așază-te!

în șoaptă „Doina” lui Eminescu, repetându-ne întruna catrenul cu blestemul din „Doina”. El se mira de mine cum de eu, fiind atât de slăbănog, m-am încumetat să răstorn tancul lui Stalin.

Așa mă zădăra tot timpul. Din când în când, încet de tot, intona „Deșteaptă-te, române” și ne spunea că imnul trebuie să ocupe locul doi, după rugăciunea „Tatăl nostru”, în sufletul fiecărui român adevărat.

Cât am stat cu domnul învățător în celulă, am avut marea fericire să ascult de la el un ciclu de lecții despre istoria neamului românesc, despre obârșia lui și despre luptele pe care le-a dus de-a lungul secolelor cu diferiți cotropitori. Povestea cu mult patos despre domnitorii principatelor române. Dar cel mai mult îi plăcea să ne povestească despre Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Alexandru Ioan Cuza.

– Măi Ionică, eu cred că tu chiar dacă n-ai fi știut nimic din istoria neamului românesc, oricum te-ai fi ridicat la luptă împotriva veneticilor.

– Știți, domnule Constantin, veneticii încearcă să ne întoarcă ființa pe dos și să ne îndrepte împotriva firii noastre și chiar împotriva lui Dumnezeu. Nu trebuie să ai multă carte ca să înțelegi că ei ne disprețuiesc și spun numai prostii. Când citesc „Scrisoarea norodului moldovenesc marelui Stalin” îmi vine să vomit de atâta scârnăvie.

– Până și caii pe care mi i-au luat în colhoz aleargă cât îi țin copitele acasă… Să le mori de milă cum nechează încetișor (probabil de aceea ca să nu-i audă noul stăpân) și se reazemă cu fruntea de capul adevăratului lor stăpân, de parcă vor să-i destăinuiască ceva.

– Uite, domnule, și un dobitoc înțelege câtă nenorocire s-a abătut asupra noastră. Dar dintre românașii noștri sunt unii care-s gata să-i pupe în cur pe venetici, numai să-și asigure un loc călduț.

– Iată, anume aceste hledii sunt puse acum în capul mesei, fiind considerate fruntea satului.

– Apoi, să-ți dea Dumnezeu, măi Ionică, sănătate și puteri să poți duce această cruce.

– Cred că crucea nu-i doar a mea. Ea este a întregului popor. Rând pe rând, aproape toți îi vor simți povara.

– Dar tu judeci chiar ca un om bătrân.

– Din moment ce am ajuns aici, sunt dator să judec cum trebuie.

– Spune drept, când ți-am comunicat despre Bobeică, m-ai crezut sau nu?

– Nu, nu v-am crezut și am avut mari îndoieli până la întâlnirea cu Alexandru. Astăzi poți să-L crezi numai pe Unul Dumnezeu.

– Bravo, măi băiete!

După o pauză de câteva zile, iar au început să mă cheme la interogatoriu. A început aceeași poveste…

Acum nu mai aveam ce ascunde. Totul era descoperit, iar noi ne aflam în mâinile lor. Zialin mi-a pus din nou aceeași nesuferită întrebare:

– Spune, cine și cum v-a organizat?

– La formarea mișcării de luptă împotriva minciunii ne-a împins viața. De aceea, am hotărât să numim mișcarea noastră „Sabia Dreptății (a lui Ștefan cel Mare)". Hotărârea am luat-o eu și Vasile Țurcanu. Apoi l-am atras pe Petrică Lungu și pe toți ceilalți.

– De ce nu ați semnat scrisorile către Uniunea Scriitorilor și către I.V. Stalin cu numele vostru?

– Am fost personal la Gh. Rudi, la Kovali și i-am informat despre fărădelegile care se comit în satele noastre. Și în loc să se îmbunătățească situația, am fost arestat de oamenii voștri și snopit în bătăi.

– Astupă-ți gura, canalie! Dar armament de ce ați căutat?

– Orice luptător trebuie să aibă cu ce se apăra.

– Ești atât de tânăr, dar ai reușit să devii un dușman înrăit al poporului.

– Eu nu sunt dușman al poporului, sunt doar dușmanul cozilor de topor, care s-au vândut vouă.

– Dar noi v-am eliberat de la nemți!

– Pentru mine ori nemții, ori voi – totuna. Și dacă ziceți că ne-ați eliberat, de ce nu plecați la voi acasă, dar umblați prin podurile noastre și ne luați pâinica?

– Pentru aceste vorbe au să te judece aspru de tot. Ceea ce-ați făcut voi este o nebunie curată. Cine poate îndrăzni astăzi să se ridice împotriva unei țări care a biruit cea mai puternică mașină militară din Europa? Numai niște țâncani plini de fantezie și absurditate!

– Ceea ce am făcut noi, în primul rând, este o luptă împotriva minciunii și a răului. De când ați venit la noi, ați semănat numai durere. Și la voi, în Rusia, sunt foarte mulți oameni care luptă împotriva fărădelegilor pe care le-ați săvârșit.

– Nu ești prost, Vanea, dar ai prea mult venin burghezo-moșieresc de la români.

– Eu n-am niciun fel de venin, nici burghez, nici moșieresc. Atât bunicul cu care am crescut, cât și mama sunt oameni cinstiți și iubitori de muncă.

– Nu-i nimic, dacă vei rămâne viu, în lagăre te vor reeduca. Acum pleci în celulă, iar procesul-verbal îl vei semna data viitoare.

În una din seri am fost chemat mai devreme. Am analizat îndelung procesul-verbal și după unele modificări am semnat convorbirea precedentă. După o pauză, Zialin a spart tăcerea și îmi zise:

– Și, totuși, nu cred că voi ați fondat această celulă din capul vostru. Sunteți prea tineri pentru așa ceva. Asupra voastră, fără îndoială, au avut o influență hotărâtoare ori Alexandru Bobeică, ori Vasile Oloinicu. Ei au făcut armata la români și sunt mai copți la ciolan ca voi.

– Nu este nevoie să fii tare copt la ciolan. Este de ajuns să te naști român, să asculți seară de seară poveștile buneilor și să te închini împreună cu ei aceluiași Dumnezeu, ca să înțelegi că cei care ți-au măturat podul n-au venit cu bine la tine acasă.

– Nu face pe eroul, spune mai bine că unul din acești doi e vinovat și nu vei fi prea aspru judecat. Noi vom înțelege că ai de gând să te căiești de cele făcute și să fii de folos țării și partidului nostru.

– Și cam ce folos aș aduce eu unei țări străine, dacă aș spune o minciună?

– Cum, ce folos? Am putea să-i descoperim mai ușor pe dușmanii poporului și să-i pedepsim.

– Dar miile de copilași pe care i-ați mânat în vagoanele de vite anul trecut și i-ați dus în Siberia, cum ați descoperit că sunt dușmani ai poporului? Și ai cărui popor?

În acest moment, Zialin s-a înfuriat și s-a repezit la mine, lovindu-mă cu pumnii și cu picioarele pe unde nimerea. I-a ieșit saliva pe buze, ochii i s-au bulbucat, gata-gata să-i iasă din orbite. A început să gâfâie de oboseală, apoi s-a apucat cu mâna stângă de inimă, strecurând printre dinți:

– Vă vom lichida pe toți, bandiți de români!

Galben ca ceara, s-a retras pe scaunul său și a ordonat să fiu dus în celulă. Acolo l-am găsit doar pe Condrat.

Cum m-a văzut, și-a dat seama ce s-a întâmplat, m-a așezat pe tăpcean și mi-a zis să mă liniștesc. Iar el a început să se miște și să spună în șoaptă: „De ce m-ați dus de lângă voi, de ce m-ați dus de acasă...” Apoi s-a oprit lângă mine, m-a apucat ușurel de umeri și mi-a zis:

– Cred că ai bravat iar? Spune-mi cum a decurs interogatoriul.

I-am povestit totul amănunțit. El m-a ascultat cu atenție, apoi, cu un zâmbet blajin pe buze mi-a zis:

– Măi Ionică, pe voi v-au descoperit până la capăt, ai suferit de-ajuns. La ce-ți mai trebuie să-i provoci? Ei sunt ca niște fiare sălbatice. Fii și tu mai laconic: cu cât mai puțin îi vei provoca, cu atât mai puțin te vor zdupăci. Noi trebuie să avem grijă de sănătatea noastră. Nu se știe cât de lung ne va fi drumul pătimirilor.

– Eu, dacă aș fi putut tăcea la timp, n-aș fi ajuns în această celulă. Oricum ai încerca să te păzești de dânșii, ei totuna te provoacă, ca să-ți poată scuipa în suflet. Asta e satisfacția lor.

– Apoi, vreau să-ți spun că azi ai trecut cea mai grea cumpănă. El a vrut să te convertească. Ei procedează la fel cu toți. Atunci când te înfrâng și te fac să colaborezi cu dânșii, din acel moment încetezi a mai fi om. Devii o cârpă, o nulitate pe care chiar ei o desconsideră. Dintr-un „dușman al poporului” te transformi, pur

și simplu, în *stukaci*[38]. Turnătorii sunt adevărata armată a Satanei. Închipuie-ți numai câți oameni nevinovați trec prin chinurile iadului pe care le îndurăm și noi acum. Eu sunt absolut sigur că voi ați fost vânduți. La judecată, voi îl veți recunoaște pe Iuda. El va fi principalul martor care te va trimite ori la moarte, ori la ani grei de pușcărie.

Între timp, în celulă a fost adus Bătrânac, studentul de la medicină. A intrat tăcut și foarte mâhnit. S-a așezat încetișor pe tăpcean și n-a scos o vorbă. În celulă s-a întronat liniștea.

Fiecare dintre noi își răsfoia, în tăcere, dosarul real, nescris, și cel așternut pe hârtie la cercetări… Cu cât mai departe de realitate îi țineai la întocmirea dosarului, cu atât mai mulți prieteni rămâneau la libertate. După o lungă tăcere, Condrat îl întrebă pe Bătrânac:

– Ai bravat și tu la cercetări, ca Ionică?

– Pe mine mă chinuiesc să le spun cum am făcut legături cu englezii. N-am făcut nimic, dar ei se țin scai de mine cu această întrebare.

– Eu nu te iscodesc dacă ai făcut sau nu legătura cu ei, dar îți cer părerea. Cum crezi, ei ne-ar ajuta să scăpăm de venetici?

– Sigur că ne-ar ajuta. Mai mult, dacă anglo-americanii ar începe un război cu URSS, după cum se aude, poate ne-ar ajuta și pe noi.

Costică a sărit ca opărit cu uncrop și, plimbându-se, declama în șoaptă:

Cine-a îndrăgit străinii,
Mânca-i-ar inima câinii,
Mânca-i-ar casa pustia
Și neamul nemernicia.

Apoi, se oprește brusc în dreptul lui Bătrânac și-i zice:

---

[38] Turnător.

– Bă, tu crezi că americanilor ori englezilor li-i în cur de noi?! Ei au avut toate șansele să vină la noi, prin Balcani, dar n-au făcut-o. Libertatea trebuie să ne-o câștigăm cu brațele noastre. Fără jertfire nu vom vedea libertatea în veci.

Apoi, se întoarce spre mine, mă arată cu degetul și zice:

– Iată, puiganii aceștia, la care nu le-a crescut încă mustața, au îndrăznit să scoată din teacă sabia lui Ștefan cel Mare și n-au așteptat eliberarea de la străini. Ei sunt cei mai periculoși pentru orice imperiu.

– Și ce folos? N-au ajuns tot aici, în celulă cu noi?

– Pe toți n-au să-i vâre în celule, chiar și de i-or vârî, pământul românesc va naște tot români. Dumnezeu a dăruit fiecărui neam partea sa de pământ, iar cei care vin cu sabia asupra acestui neam să-l cucerească, de sabie vor pieri, mai devreme sau mai târziu. Istoria a dovedit acest lucru cu prisosință.

După mai multe nopți nedormite, după nenumărate insulte, umilințe, bătăi, torturi, a venit o perioadă de liniște relativă, care a ținut aproape o săptămână.

Într-o după-amiază, am fost dus la Zialin. El m-a întâmpinat, frecându-și bucuros palmele.

– *Nu, Ivan, tvoe delo zakonceno*[39]. Va trebui să controlăm aceste patru volume foaie cu foaie, deoarece ele vor hotărî soarta ta până la moarte.

Ultimele trei cuvinte m-au împuns în inimă și mi s-a întunecat în fața ochilor. Eu înțelesesem greșit spusele lui și l-am întrebat:

– Cum, chiar așa de repede la moarte?

– Cum va decide judecata. Dar ceea ce este scris aici se va păstra în arhivă și după judecata ta.

M-am mai liniștit puțin și mi-am amintit de vorbele preotului din beciul de la Târnova. Deci, dacă voi scăpa cu viață din această cumpănă, voi purta pe frunte pecetea *vrag naroda*. Trecerea în revistă a celor patru volume, cu unele pauze, a durat aproape o

---

[39] Ioane, dosarul tău s-a încheiat.

lună încheiată. La sfârșitul ultimului volum, m-au fotografiat și mi-au luat amprentele.

– Iată, ești gata de a fi trimis în judecată. Dacă și acolo te vei purta tot așa ca la cercetări, e posibil s-o termini rău de tot.

Aceasta a fost ultima mea întâlnire cu omul de la care mirosea nespus de greu.

După cină, în celulă au intrat un gardian cu un frizer.

M-au tuns și mi-au dat un rând de schimburi. M-au dus într-o celulă în care era improvizată o baie. Mi-au dat un lighean, o căldare cu apă rece și o bucățică de săpun.

Mi-au ordonat să mă dezbrac și să mă spăl. Îmi era frig, dar eram foarte bucuros, deoarece și de la mine începea să miroasă la fel de urât ca de la Zialin. După ce am terminat spălatul și m-am îmbrăcat cu schimburile relativ curate, aveam impresia că am aruncat de pe mine o mare greutate.

S-a dus de pe mine un noian de rapăn alcătuit din sudoare, urină și sânge… Mi-au rămas pe trup, ici-colo, vânătăi… De pe rana de la cap s-a luat o coajă groasă. Mă chinuiau diferite gânduri… Și toate erau negre. M-au adus înapoi în celulă, cu cei doi camarazi. Condrat s-a uitat lung la mine și zice:

– Nu ești chiar așa de smolit cum arătai… Ba chiar ești simpatic. Gluma-i glumă, dar îți dă în gând de ce te-au ghilit?

– Cred că mâine va fi judecata și, probabil, ne pregătesc pentru acest eveniment.

– Apoi, dragă Ionică, să știi că în viața noastră acesta-i un eveniment cu adevărat mare. Tu poate nici nu-ți dai seama că ceea ce-ați făcut voi se numește istorie.

– Noi n-am dorit și nici nu ne-am gândit la ceea ce spuneți dumneavoastră. Pur și simplu ne-am ridicat la luptă împotriva veneticilor, împotriva cozilor de topor care s-au vândut și împotriva minciunii cocoțate în capul mesei.

– Ascultă, băiete, noi cu toții suntem materie primă din care Arhitectul Suprem face istoria. Unii trec prin viață, dar și prin istorie, ca peștele prin apă. În cel mai bun caz, lasă excremente

pentru îngrășarea solului. Doar o mică, foarte mică parte din societate lasă urme în istorie. Unii clădesc cărămizile științei, alții zidesc cultura general-umană și unități cu totul izolate împing omenirea la războaie pustiitoare. Ce-i drept, nici unii, nici alții nu se gândesc că ei fac istoria.

După dejun, în celulă au intrat doi temniceri și mi-au ordonat să mă îmbrac. Mi-au pus cătușele și m-au condus în curtea închisorii. Afară era o zi posomorâtă, cu un cer plumburiu, care atârna apăsător asupra tuturor. Îndată după mine i-au adus pe Vasile, pe Petrică, pe Alexandru și pe toți ceilalți. La poarta închisorii ne aștepta *mașina neagră* cu ușa larg deschisă, parcă era o gură de balaur. Când ne-am văzut toți grămadă, am încercat să ne cuprindem, însă temnicerii au răcnit: „*Prekratit' bezobrazie!*"[40] Câinii-lupi au început să latre, iar din toate părțile ne priveau țevile pistoalelor-automat, gata în orice clipă să scuipe în noi câteva grame de plumb.

Ne-au încolonat câte doi și ne-au prins mâinile în cătușe. Un ofițer ne-a comunicat că orice încercare de dezordine sau evadare se va pedepsi pe loc, prin împușcare.

În acel moment mi-am dat seama că nicio personalitate din lume n-a avut o pază de corp atât de puternică precum noi. Același ofițer ne-a ordonat să ne mișcăm spre mașina neagră.

Ne-au presat ca pe scrumbii, unul lângă altul. În urma noastră, izolați de noi printr-o rețea de gratii de fier, s-au așezat câțiva soldați cu armele îndreptate spre noi. Ușa mașinii s-a închis și deasupra soldaților lumina un bec micuț, iar noi ne aflam în semiîntuneric. Mașina a pornit la drum și noi am început să comunicăm în șoaptă. Cel mai bătrân dintre noi era moș Pavel Istrati, care a început să plângă și zicea că ne duc la execuție. Atunci, Bobeică îi zise:

– Rușine, moș Pavel. Dar dacă ai fi căzut într-o încăierare în luptă?

---

[40] Terminați cu obrăznicia asta!

– Atunci îi altceva, e pe neprins de veste, și-apoi măcar știi că ești în luptă.

Vasile a încercat să-l liniștească:

– Moș Pavel, acum ne duc la judecată și după aceea e posibil ca cineva dintre noi să fie trimis pe lumea cealaltă. Așa că mai așteaptă cu bocitul, încă n-a sosit momentul.

– Taci, măi țâncule! Că m-am luat după capul vostru verde și iată unde am ajuns.

– Ai ajuns acolo unde trebuia – i-a replicat Vasile cam nervos.

Mașina s-a oprit în fața unei clădiri. Deasupra ușii centrale atârna portretul lui Stalin, sub care scria *Verhovnîi sud Moldavskoi SSR*[41].

Mașina neagră a fost înconjurată de soldați cu câini-lupi.

S-au încolonat rapid în două rânduri – un soldat, un câine, un soldat, un câine – și au început a ne coborî câte doi, așa cum eram încătușați. Am trecut prin acest coridor format din câini și oameni și am intrat în clădirea rece și nepăsătoare.

Așa, legați câte doi, ne-au ținut multă vreme pe coridor.

În cele din urmă, s-a deschis o ușă și ne-au introdus în sala de judecată. În sală erau câteva rânduri de scaune, o masă lungă, acoperită cu material roșu, plușat, mai multe birouri mici și în dreapta mesei, o tribună. La peretele din stânga mesei lungi erau două cuști din gratii de fier, cu uși care se încuiau. Pe patru dintre noi ne-au băgat în cușca mică, iar restul au fost băgați în cușca mare.

După ce-au încuiat ușile la cuști, ne-au prevenit să nu vorbim între noi, să nu vorbim neîntrebați, să nu răcnim, să nu fluierăm. Santinelele s-au postat la colțurile cuștilor. După ce ne-am așezat pe scaune, în sală s-a întronat o liniște apăsătoare. Dar în scurt timp aerul a fost spintecat de comanda unui ofițer care a strigat din toți bojocii: „*Vstat'! Sud id'ot!*"[42]

---

[41] Judecătoria supremă a RSSM.

[42] Ridicați-vă, vine instanța!

Aceste strigăte parcă m-au electrocutat. Prin minte mi-a trecut un singur gând: „Doamne, îndrumează-mă, ca să știu ce să răspund la întrebări." La masa lungă au intrat trei judecători. Tribuna a fost ocupată de un procuror – acuzatorul principal de stat. Au mai apărut și alte persoane, rolul cărora în tot acest scenariu nu l-am priceput.

Pe masa lungă au început să fie aduse dosarele noastre de la cercetări. După ce forfota ritualică s-a liniștit, judecătorul din mijloc a anunțat componența judecății, apoi ne-a întrebat pe fiecare dacă suntem de acord cu componența judecății.

Noi, cei din cușca mică, am răspuns pe rând că pentru noi oricare ar fi completul de judecată, oricum ne este străin.

Cei din cușca mare au tăcut și n-au dat niciun răspuns. Când ne-au întrebat dacă avem nevoie de traducător, Vasile imediat le-a întors replica, spunându-le că probabil ei vor avea nevoie de traducător, nu noi. Iar cât privește avocatul, l-am respins pe motiv că în URSS avocați liberi nu sunt. Iar cei care pretind că sunt, nu vor îndrăzni să apere un „dușman al poporului"… Judecătorii vorbeau în limba rusă, iar noi răspundeam în limba română. Mai întâi i s-a oferit cuvântul procurorului. De la tribună am început să fim mitraliați cu cele mai grave învinuiri. Precum că un grup de tineri studenți de la Școala pedagogică din Bălți, rămânând sub influența educației româno-fasciste, au înjghebat o organizație antisovietică pe care au numit-o „Sabia Dreptății" (și în paranteză indicau „a lui Ștefan cel Mare"), organizație care avea scopuri dușmănoase orânduirii noastre sovietice.

În urma cercetărilor minuțioase și îndelungate s-a stabilit:

Eugen Guțu, Mihail Gheorghilaș și Pavel Istrati urmează a fi judecați în baza articolelor 54-10, alineat 1 și 2, 54-3, 54-11, ale Codului Penal al RSS Ucrainene și decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 26.05.1947.

Vasile Oleinic, Alexandru Bobeică, Petru Lungu, Ion Moraru, Vasile Țurcanu, Chiril Morărescu și David Leahu sunt învinuiți în baza articolelor 54-10, alineat 1 și 54-11 ale Codului penal al RSS Ucrainene.

Procurorul și-a încheiat discursul cu următoarele: „Cer de la înaltele instanțe de judecată ca infractorii inculpați pe dosarul «Sabia Dreptății» să fie pedepsiți cu cele mai aspre măsuri".

Judecata a ținut două zile – 23 și 24 noiembrie 1950.

În a doua zi de judecată, în sală au fost aduși martorii.

Guțanu Grigore, din satul Drochia, și Serioja Țăpușă, din același sat. Cele mai grave mărturii de trădare acești „prieteni" le-au adus împotriva noastră, a celor care ne aflam în cușca mică.

La terminarea procesului, ni s-a dat ultimul cuvânt. Din cei mai în vârstă, numai moș Pavel Istrati s-a rugat de judecată ca să fie mai indulgentă cu el, întrucât este cel mai bătrân. Dar a respins învinuirea că a colaborat cu „regimul de ocupație românesc", întrucât consideră că România a fost și rămâne țara lui…

Mulți s-au abținut să mai spună ceva, voind să nu-i înrăiască și mai mult pe judecători.

Alexandru Bobeică a zis doar atât: „Sunt român. Român voi fi până-n ceasul de-a muri".

Petrică Lungu a spus că a aderat la mișcarea de rezistență „Sabia Dreptății" întrucât orice om cu toate simțurile normale nu poate să suporte batjocura și minciuna ce s-au abătut asupra noastră.

Iar Vasile Țurcanu (pe atunci abia împlinise 18 ani) a spus:

– Toate învinuirile pe care mi le aduceți nu le recunosc, deoarece ne-ați provocat să mergem la acest pas. De când ați venit la noi, vă străduiți să ne tăiați de la matcă pe toate căile și prin toate mijloacele. Ne-ați interzis toată cultura noastră strămoșească, sub pretext că este burgheză. Cultura unui popor este națională și nu de partid. Ne-ați distrus credința milenară prin închiderea bisericilor și judecarea preoților fără nicio vină. Ne-ați luat pâinica de la gură, ca mai apoi să moară oamenii de foame ca muștele. Pe cei mai buni gospodari i-ați deportat în Siberia.

– *Ia lișaiu vas slova kak provokatora*![43] – a răcnit judecătorul.

În cele din urmă, mi s-a oferit și mie cuvântul.

---

[43] Vă lipsesc de dreptul la cuvânt, sunteți un provocator!

Inculpatul Moraru Ivan:

– În primul rând, nu recunosc judecata, întrucât are loc într-o limbă străină și după legi străine (ale Ucrainei și ale URSS). În al doilea rând, eu, personal, am fost, în 1947, în audiență la Gh. Ia. Rudi și la prim-secretarul PCC din Moldova și le-am adus la cunoștință despre fărădelegile pe care le săvârșește activul în satele noastre. În loc să se îmbunătățească situația, am fost arestat de maiorul Kașirin de la NKVD-ul din Târnova, snopit în bătăi pentru că am fost să mă plâng conducerii de la Chișinău, fiind amenințat cu moartea. Am crezut că conducerea de sus va face dreptate, dar cu ce m-am ales? Cât privește foametea, deportările, impozitele fără capăt și colectivizarea forțată, i-am scris chiar lui I.V. Stalin. Văzând că nu ne face nimeni dreptate, am hotărât să ne adunăm într-o organizație, numind-o „Sabia Dreptății", ca să ne facem singuri dreptate.

– *Sud udaleaetsia na soveșcianie*[44].

N-a durat nici 20 de minute și ni s-a prezentat verdictul. Însă aceste minute s-au scurs ca smoala… Am avut niște emoții teribile.

În sală s-a lăsat o liniște de mormânt. Toți stăteau cu privirea ațintită în pământ. S-a auzit glasul tăios al ofițerului care a spart liniștea: „*Vstat'! Sud id'ot!*"

De la masa lungă a început să tune un bariton dogit, citindu-ne verdictul:

Sunt condamnați la 25 de ani detenție în lagărele de muncă corecțională, cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de 5 ani și confiscarea averii în baza articolului 54-10, alineat 1 și 2, 54-3, 54-11 ale Codului penal al RSS Ucrainene și prin decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, următorii inculpați:

Mihail Gheorghelaș, Eugen Guțu și Pavel Istrati.

În baza articolului 54-10, alineat 1 și 54-11 ale Codului penal al RSSU sunt condamnați la 10 ani privațiune de libertate, cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de 5 ani următorii

[44] Judecătorii se retrag pentru deliberare.

inculpați: Ivan Moraru, Vasile Țurcanu, Petru Lungu, Alexandru Bobeică, Chiril Morărescu, David Leahu și Vasile Oleinic.

În conformitate cu articolul 33 al Codului penal al URSS, se declară „deosebit de periculoși social”: Ivan Moraru, Vasile Țurcanu, Petru Lungu și Alexandru Bobeică. După ispășirea pedepsei trebuie să fie exilați pe un termen de 10 ani în regiuni îndepărtate ale URSS.

Imediat cum s-a terminat de citit sentința au descuiat cuștile.

Ne-au ferecat câte doi în cătușe. Ne-au trecut din nou prin șirul de potăi câine-lup și ne-au ticsit din nou în mașina neagră cu care am fost cărați înapoi pe strada Livezilor 104.

De data asta ne-au dus pe toți într-o celulă comună.

În scurt timp, ne-au adus din celule torbele – puținele boarfe pe care le aveam.

Atunci am simțit că a început o nouă etapă în viața mea.

MÂNDÂC–CHIȘINĂU, 2004

Treptele infernului

Etapele

CHIȘINĂUL

Mașina neagră a stat mult la poarta închisorii din Chișinău. Înnoptase de-a binelea când au început să ne coboare din mașină. Și îndată ce au coborât ultimii doi, a dat Dumnezeu și s-a stins lumina. În aceeași clipă a urmat comanda: „*Ohrana! Povîșennaia bditelinost'!*"[1]

În mare grabă au început să ne înghesuiască lângă poarta închisorii. Ca din pământ au apărut soldații cu câinii-lupi. Javrele ne-au înconjurat și au început să latre amenințător. A urmat comanda: „*Sadites'!*"[2], înghesuindu-ne unul lângă altul.

Începuse o ploaie măruntă și rece, iar cei din închisoare nu voiau să ne primească din cauza penei de curent. Stăteam înghesuiți sub poarta închisorii și nu înțelegeam ce legătură are una cu alta, până nu l-am auzit pe un gardian șoptindu-i vecinului la ureche: „Ei sunt foarte periculoși în întuneric, sunt ca fiarele sălbatice! Dacă nu pot evada, se omoară unul pe altul pentru o gură de pâine!"

Aceste vorbe, auzite întâmplător, m-au pus în gardă și mi-au fost de mare folos pentru toți anii de detenție.

Eram uzi leoarcă când s-a dat lumină. Și paznicii, și noi am răsuflat ușurați. S-a deschis poarta mică și în prag a apărut o namilă

---

[1] Paza! Atenție sporită!

[2] Așezați-vă!

de temnicer la vederea căruia te treceau fiorii, dar m-am gândit că stăpânul unei astfel de „întreprinderi” anume așa trebuie să fie.

După un scurt schimb de formalități, namila a remarcat:

– *A, popolnenie!*[3]

Și după ce a citit atent documentele de însoțire, a remarcat ca pentru sine: „*Osobo țennîi tovar*.”[4]

Au făcut apelul și ne-au numărat de două ori, apoi ne-au dus dincolo de poarta închisorii, într-o încăpere care se numea „camera de filtrare”. Acolo, ne-au confruntat pe rând cu fișele personale, controlând fiecare semn particular indicat în fișă și prezența lui pe corp. Se uitau la fotografie și o comparau cu persoana, de vreo câteva ori la rând.

După ce au terminat această procedură, care mi-a părut extrem de lungă și înjositoare, ne-au grupat ca și la judecată. Ofițerul care ne adusese a plecat, iar noi am rămas în proprietatea închisorii. S-a început repartizarea. Primii am fost luați noi, cei cu dangaua art. 33 – „*osobo opasnâi*”[5]. Ne-au dus într-o cameră mare, unde erau vreo douăzeci de deținuți.

După cum am avut să aflăm, toți erau judecați pe art. 54 al Codului penal al Ucrainei, iar camera se numea „*dlea politiceskih*”[6]. Se mai numea „*peresîl’naia*”[7].

Toți cei de aici au fost judecați după legile Ucrainei și ale URSS. Cei mai tineri eram noi, cei nou-veniți. Majoritatea erau foști ostași ai Armatei Române, mai erau și dintre acei care făcuseră parte din diferite partide politice și câțiva țărani care nu achitaseră impozitele în natură.

În cameră domnea un miros de obiele nespălate, amestecat cu miros de urină și sudoare. Noi ne-am oprit lângă ușă și analizam

---

[3] A, noii veniți!

[4] O marfă deosebit de prețioasă.

[5] Deosebit de periculoși.

[6] Pentru deținuți politici.

[7] De etapă.

posibilitatea de a ne aciua pe undeva. Ne-am simțit examinați. Alexandru le-a dat bineţe. De la etajul întâi al unei laviţe s-a ridicat un omulean de statură mijlocie, uscățiv, smolit și cu părul înspicat, despre care am avut să aflu mai târziu că fusese căpitan într-o unitate de armată.

După ce ne-a măsurat pe toți din cap până în picioare, s-a apropiat de Vasile, l-a atins ușurel cu degetul arătător și l-a întrebat:

– Da' tu, măi țică, cum ai ajuns aici?

– Foarte simplu. Le-am șuierat veneticilor la ureche.

– Și cât de tare?

– N-am reușit chiar tare-tare, că le-am căzut în plasă.

– Și cât au să te țină?

– În total, vreo 25 de ani. Ș-apoi, dacă n-or crăpa, toată viața!

– Aceștia-s arcăniți odată cu tine?

– Ei au gură…

– Da' tu ești cioturos, măi băiete!

– Eu cu cercetările am terminat-o și prin sentința judecății am primit „titlul" de deținut politic. Așa că vă rog să nu mă mai întrebați nimic!

Cineva din mulțime l-a admonestat pe Vasile:

– Nu-i frumos să-i răspunzi așa domnului căpitan!

– El a fost căpitan. Acum este marfă, rob, ca și noi toți!

– Las-o mai moale, Vasile – i-a zis Alexandru. Ce-i drept, este marfă și el, dar fiecăruia din noi viața îi va pune prețul hărăzit de Cel de sus. Și spre deosebire de tine, el a mirosit mult praf de pușcă, dacă a fost căpitan cu adevărat.

Cuvintele spuse de Alexandru au redresat întrucâtva situația, căpitanul l-a luat pe Bobeică pe laviță, lângă dânsul, și au început să vorbească.

Neavând alt loc, noi trei ne-am cățărat la etajul doi. Aerul era greu de tot, dar cel puțin aici era cald. Această zi a pus începutul unui drum lung, plin de mari încercări, pe care aveam să pășim de acum înainte. Regimul de celulă de la cercetări a rămas în urmă. În camerele de închisoare ne așteptau alte legi, nescrise,

care hotărau soarta fiecăruia dintre noi. Căldura ne-a moleșit cu totul și în curând am adormit așa îmbrăcați, cu torbele sub cap.

De fapt, toți dormeau îmbrăcați. Mare mi-a fost mirarea că am dormit buștean o noapte întreagă, fără să fim duși la cercetări. Și mai mult m-a mirat faptul că pot sta întins pe laviță ziua și chiar pot să ațipesc.

Dimineață, Alexandru, împreună cu căpitanul, s-au apropiat de ungherul nostru. Căpitanul voia să vorbească cu noi și ne-a rugat să ne dăm jos. După ce ne-a văzut lângă dânsul, ne-a cuprins pe rând pe toți, s-a oprit lângă Vasile și a cuvântat:

– Convorbirea noastră de aseară a fost cam tăioasă. Eu nu m-am ofensat. Cum însă am aflat de la camaradul vostru cine sunteți și cum ați nimerit aici, am rămas profund mișcat. M-a bucurat faptul că Basarabia mai are feciori demni de numele „Arcașii lui Ștefan cel Mare".

Aprecierea căpitanului ne-a flatat. Între noi și domnia sa a început un șir întreg de destăinuiri și constatări despre starea lugubră în care a ajuns Basarabia, după așa-numita eliberare din 1944.

Luna decembrie a anului '50 a fost luna etapelor. Treceam dintr-o închisoare în alta. În Chișinău am stat numai douăzeci și patru de ore. Chiar a doua zi am fost cărați la gara feroviară. Acolo m-am despărțit de toți ai noștri și de căpitan.

Împreună cu alți deținuți am fost încărcat în renumitul vagon Stolâpin, construit special pentru transportarea deținuților. Lavițele erau aranjate în trei etaje și erau separate de coridor prin niște gratii mobile de fier. Pe fiecare laviță erau câte 10 inși, strâns lipiți unul de altul. Pe coridorul îngust se mișcau santinelele. La ambele capete ale vagonului era câte un soldat cu un câine-lup. Erau permanent cu ochii pe noi.

ODESSA

Ajuns la Odessa, am fost rupt definitiv de matcă, nimerind numai între străini. Pentru a nu mă izola total de ceilalți nenorociți ca și mine, am fost nevoit să trec la limba cotropitorilor.

Frumosul grai al neamului meu s-a retras, s-a pitit în adâncul sufletului meu. Limba rusă punea stăpânire pe mine, fără voia mea. Din păcate, aceasta era limba de comunicare și erai nevoit s-o vorbești pe acest drum al patimilor. Ca să nu-mi uit limba, în fiecare seară, până adormeam, vorbeam cu mama, cu bunicul, îmi aminteam diferite poezii pe care le învățasem la școală.

Într-un cuvânt, tot ce gândeam, gândeam în limba noastră, chiar și visurile erau tot în limba noastră. Acesta era firul care mă ținea legat de ai mei, în ciuda gratiilor și restricțiilor care mi-au fost impuse. Uneori, visam chiar și cu ochii deschiși. Dar limba „fratelui mai mare” avea grijă să mă readucă la realitate.

Tot torcând și depănând gândurile, nici n-am observat cum s-a apropiat de mine un vlăjgan și s-a cuibărit lângă torba mea, pe care a început s-o pipăie cu de-amănuntul.

– *Cito est' jrat'?*[8]

– Cum ce am? Nu am nimic.

– *Ne vri, suka!*[9] – și a început cu de-a sila să-mi scotocească în torbă.

Puțin mai de la o parte, de pe lavița de jos, ne urmărea un bărbat între două vârste, roșcovan și cu buza despicată ca la iepure. Mai apoi am avut să aflu că este hoțul principal, stăpânul camerei.

Neavând pe nimeni cunoscut, n-am putut opune rezistență și *urka*[10] mi-a scos toate boarfele din torbă. Din tot avutul meu i-a plăcut căciula de cârlan. Mi-a spus că stăpânul lui este răcit

---

[8] Ce ai de crăpat?

[9] Nu minți, javră!

[10] Grad inferior de hoț.

și are nevoie de o căciulă călduroasă. A înșfăcat-o și a aruncat-o stăpânului. Acela a sucit-o, a învârtit-o, a întors-o pe dos, apoi a încercat s-o probeze, dar întrucât avea capul mai mare ca al meu, nu i-a venit. A scos-o supărat, a mirosit-o de câteva ori și a aruncat-o lângă budă. Nu m-am repezit s-o iau, știam că sunt imprevizibili. Ar fi fost nespus de periculos să acționez necugetat; mă uitam doar cu tângă spre locul unde se tăvălea căciula.

A sosit ora mesei și au început să clănțănească cheile în ferestruicile de la uși. *Zekii*[11] au devenit deodată agitați și au început să se apropie de ușă, ținând în mâini linguri, căni și străchini de aluminiu. Cei cu un stagiu mai bogat aveau gamele.

Mai întâi ne-au dat supa, care era un fel de apă chioară și tulbure, prin care pluteau câteva frunzulițe de varză, bucățele mici de cartofi și câteva boabe de crupe. N-o mâncau cu lingura – cât ai clipi din ochi o sorbeau direct din tacâmuri.

Din cuibul de hoți n-a venit nimeni la felul întâi. De cum au început să împartă felul doi primul la ușă a fost *urka*. La felul doi s-a nimerit un terci de ovăz, care era puțin mai des decât supa și semăna cu niște lături. *Urka* îi așeză pe toți în rând și luă de la toți câte 1–2 linguri. Doi bătrânei, de cum au primit tainul, îndată l-au și dus la gură cu mâinile tremurânde și au început să-l soarbă lacom. *Urka*, înfuriat, a început să-i lovească cu mâinile și cu picioarele, până aceștia au căzut. S-au ghemuit îndată, s-au apucat cu mâinile de cap și au început a răcni înăbușit. Ceilalți s-au retras pe la locurile lor și în cameră s-a instalat o liniște mormântală. Unii se temeau chiar și să respire. Mai târziu aveam să aflu că această teroare dura aproape de o săptămână.

Dimineața, când se primea rația de pâine pe toată ziua, se dădeau trei peștișori sărați și porția de zahăr (9 grame). *Urka* lua de la fiecare câte un peștișor și o parte de zahăr pentru gașca sa. Cei mai ageri vârau deodată zahărul și peștișorii în gură, iar porția de pâine o țineau strâns cu amândouă mâinile și, cât ai clipi din ochi,

[11] Numele dat pușcăriașilor.

era mâncată și ea. Mai pe îndelete beau doar apa caldă, înghițind câte un gât mic, mai amăgindu-și gura cu ceva. Dorința de a mânca, adevărata foame, venea după ultima înghițitură. Unica noastră salvare era să facem cât mai puține mișcări.

Spre seară, s-a deschis ușa celulei și în cameră au mai fost introduși șase inși.

Urka a sărit de la locul lui, s-a întins alene ca o felină și s-a apropiat de noii veniți. Apoi, spre a-i impresiona, a sărit de vreo câteva ori sprinteor în sus, în ritm de *ceciotka*[12], lovind cu palmele ritmic pe șolduri, burtă și pe tălpi. Apoi, s-a oprit brusc în fața lor și i-a întrebat:

– De unde v-au adus, băieți?

– Dar de ce îți trebuie să știi, Michiduță? – i-a replicat un omulean josuț, cu o voce de bariton bine pronunțată. Ia, piei din ochii mei, necuratule, să nu-mi murdăresc mâinile cu o așa scârnăvie.

La auzul acestor cuvinte, roșcatul cu buza de iepure a sărit de pe laviță și s-a apropiat de ei.

– De ce insulți băiatul, javră? *A nu, Fil'ka, zatkni emu dâhlo!*[13]

Filka a ridicat mâna să-l lovească, dar unul din cei șase i-a înșfăcat fulgerător mâna, i-a răsucit-o de a scârțâit și l-a trântit cu putere peste cel roșcat. Ambii au căzut. Noii veniți au tăbărât asupra lor și au început să-i bată cu picioarele. Unul din hoți a sărit de pe laviță, a început să bată cu pumnii în ușă și să strige:

– *Naceal'nik, otkrîvai! Fașistî ubivaiut!*[14]

Cineva l-a înșfăcat și pe dânsul, l-a trântit alături de cei doi și au început să-i topșească pe toți cu picioarele. Peste un timp spiritele s-au mai potolit, dar celor trei nu li se permitea să se miște. Cineva a șoptit:

– Au *finkă*!

---

[12] Dans marinăresc.

[13] Filka, sucește-i râtul!

[14] Șefu', deschide! Fasciștii ne omoară!

Unul din cei veniți a început a scotoci prin bârlogul lor. A găsit un pumnal. Au continuat să-i țină la podea și să bată în ușă. La un moment dat, ușa s-a deschis și au apărut în prag câțiva temniceri.

– Ce-i cu dezordinea asta?

– Din contra, încercăm să facem ordine! Dacă nu-i luați acum, noi îi înjunghiem cu propriul lor pumnal!

Din mulțime au prins a striga:

– Ei ne terorizează! Ne iau hrana de la gură!

Un gardian a răcnit:

– *Molceat'!*[15] Dați-le drumul și dați cuțitul!

Acela care ținea cuțitul l-a rupt de lângă mâner și l-a aruncat lângă căciula mea. Hoții au prins a răcni cât îi țineau bojocii.

– *Naceal'nicek, spasi, fașistî ubivaiut!*[16]

Unul din gardieni s-a aplecat să ridice cuțitul și-a observat și căciula. A întrebat a cui este și de ce se află acolo – credeau că am participat și eu la încăierare. Le-am lămurit ce s-a întâmplat.

Cum s-au văzut eliberați, cei trei hoți au zbughit-o spre ușă. Unui bătrânel i s-a ordonat să le strângă boarfele și să le aducă la ușă. Mare ne-a fost mirarea să aflăm că ei mai aveau și o mică rezervă de zahăr și pâine. Deținuții s-au aruncat asupra acestei comori și-au înghițit totul pe nerăsuflate.

Gardienii și cele trei javre protejate s-au retras pe coridor, iar noi am rămas împreună cu cei șase nou-veniți. Toți au răsuflat ușurați și au început a discuta înde ei. Asta era prima încăierare dintre deținuți pe care eu o văzusem.

Am aflat mai apoi că aceștia șase erau un grup pe care îi aduceau pe etape, tocmai din Siberia, la cercetări. Unul dintre ei era N. Istrati, de profesie învățător. El fusese deportat în anul 1949 și-l aduceau la cercetări pentru activitate antisovietică în Basarabia, din perioada de până la deportare. Cu încetul, am stabilit că jumătate de cameră erau de fapt moldoveni dintre Prut și Nistru,

---

[15] Tăceți!

[16] Șefușorule, salvează-ne, fasciștii ne omoară!

dar noi ne bâlbâiam într-o rusească stâlcită, încercând să comunicăm înde noi.

Peste câteva ore m-au strigat și mi-au ordonat să ies cu tot cu torbă. M-au dus în camera de etape, unde mai erau de alde mine. În scurt timp, au adunat în cameră vreo 30 de inși de diferite vârste. Nimeni nu se știa unul cu altul. Fiecare îi examina pe ceilalți.

Toți deținuții erau numiți *zeki* – de la *zakliucennîi*[17]. *Zekii* erau o nouă rasă de oameni creată de organele represive ale URSS. Erau cele mai ieftine brațe de muncă din lume. Puteau fi cu ușurință recunoscuți după exteriorul lor. Erau îmbrăcați în zdrențe, încălțămintea rar când era din pereche. De cele mai multe ori nu purtau chipiuri sau căciuli, ci își înfășurau capul cu cârpe. Iar foamea permanentă care îi chinuia și îi măcina zi de zi își lăsa și ea amprenta pe fețele lor. Omul se transforma treptat într-un dobitoc flămând și plin de ură.

Toți *zekii* erau categorisiți în două mari grupuri – *infractori de drept comun* și *deținuți politici*. Între cei de drept comun erau hoții, care și ei, la rândul lor, aveau o clasificare aparte. Deținuții politici erau numiți și *peat'deseat vos'maia*[18], aceștia fiind considerați dușmani de clasă. De cele mai multe ori erau numiți fasciști sau dușmani ai poporului. Hoții erau acel element de coabitație din lagăre și pușcării, care făceau regimul represiv și mai insuportabil. La început, deținuții politici se deosebeau după nivelul de cultură, studii, naționalitate și așa mai departe. Cu timpul, însă, toți se omogenizau într-o masă sură și flămândă. Rar care reușea să poarte cu demnitate chipul dăruit de Dumnezeu, chipul de Om.

S-a deschis ușa camerei și a intrat un ofițer însoțit de doi gardieni. Mai întâi a ordonat liniște, apoi ne-a anunțat că în scurt timp vom fi escortați la gara feroviară, de unde vom porni în etapă. Și dacă nouă ni-i scumpă viața, să ascultăm fără cârtire de ordinele

[17] Pușcăriaș.
[18] Articolul 58.

șefului convoiului și să nu încercăm să evadăm. Orice asemenea tentativă se pedepsește pe loc cu moartea.

Au început să ne încoloneze câte doi, apoi ne-au prins de câte o mână, unul de altul, cu cătușele. Cu mâna liberă ne duceam torbele, în care era adunată toată averea noastră. Una sau mai multe fotografii cu cei de acasă, cu prietenii, păstrate ca prin minune, și puținele boarfe pe care le aveam.

Era noapte, gerișorul ne pișca de față, de mâini, mai ales de acea mână care era prinsă în cătușe. Orice mișcare bruscă, neatentă încleșta cătușele și mai strâns, și mai nemilos. Doamne, câte milioane de cătușe erau oare în țara asta? Și câte milioane de condamnați au trecut prin ele?

După ce ne-au încolonat, au răsărit ca din pământ soldați cu automate la gât și cu câini-lupi. Șeful convoiului le-a ordonat la câini să ne miroasă.

– *Vziat' sled!*[19]

Unele javre nu numai ne miroseau, dar chiar și ne îmboldeau cu botul. O mișcare imprudentă și câinii se repezeau furioși.

Caldarâmul era acoperit cu o pojghiță de gheață lunecoasă. Coloana se mișca încet, prin beznă, picioarele lunecau neputincios în toate direcțiile, iar soldații strigau furioși

– *Ševelis'!*[20]

Dar până și câinii lor lunecau…

Străzile orașului erau pustii, doar din când în când se mai zărea câte o pereche cuprinzându-se.

În urma coloanei mergeau doi bătrânei gâfâind. La o cotitură, pe niște scări, bătrâneii au lunecat, au căzut și s-au rostogolit de câteva ori unul peste altul. Torbele le-au sărit din mâini cât colea. Din convoi a răsunat o rafală. Doi câini s-au năpustit peste dânșii, sfârtecându-i cu colții. Asistam neputincioși la acest incident, urmărind cu groază cum se scurgea viața din trupurile sărmanilor

[19] Ia urma!
[20] Mișcă!

oameni. Am văzut cum se prelingeau la vale două dâre de sânge. O ultimă rafală a curmat suferința lor. A răsunat comanda:

– Ședeți pe torbe!

Ne-am trântit la pământ, care și cum am putut, iar pe deasupra noastră au prins a șuiera gloanțele. Doi gardieni însoțitori s-au apropiat de bătrânei și apoi au raportat că-s morți.

Șeful convoiului a ordonat celor doi soldați să rămână cu cei împușcați, iar pe noi ne-au mânat la gara feroviară. Acolo, pe o linie moartă, dosit de ochii lumii, ne aștepta renumitul vagon Stolâpin. De jur-împrejur erau numai eșaloane, era înghesuială. Brusc, însoțitorii au devenit mai agresivi, au început să ne împingă ca pe niște vite, strigau, ne sileau să urcăm cât mai repede în vagoane, unde ne lua în primire un alt schimb de gardieni, îmbrăcați în cojoace lungi. Șeful convoiului a primit pachetul cu documente privitor la coloană. După ce au încheiat toate formalitățile, au început să ne strige câte doi, așa cum eram încătușați. Ni se scoteau cătușele și urcam în vagon. Dar și acolo temperatura era ca afară. Noi am fost aduși printre primii; abia spre dimineață vagonul a fost aproape plin.

La capetele vagonului erau boxe mici, amenajate cu sobițe de fier. Acolo se odihneau schimburile de gardieni și câini. Coridorașul îngust era patrulat de un gardian, care se mișca în permanență, mereu cu ochii pe noi. Întreg vagonul era împărțit în secții a câte trei etaje, izolate una de alta. Era o închisoare pe roți cu un regim foarte sever, care nu-ți permitea să evadezi. La fiecare etaj eram îmbâcsiți unul lângă altul, ca scrumbiile, fiind extrem de complicat să-ți faci nevoile. Bătrânii nu rezistau, se udau în pantaloni. Era un miros greu, apăsător. Vecinii îi înjurau și chiar îi băteau pe bieții oameni.

Toți așteptam cu nerăbdare să pornească odată acest infern pe roți, ca să ajungem cât mai curând la următoarea închisoare. Față de vagon, închisoarea îți părea un fel de libertate.

Perechea mea de la cătușe s-a nimerit a fi un inginer din Odessa. Îi spunea Nicolai Nicolaevici. Avea în jur de 40, era de

statură mijlocie, vorbea puțin, încet, aproape pe șoptite. În drum spre Moscova, ambii am nimerit într-o secție la etajul trei, lipiți unul de altul. Eram atât de strâns împachetați, încât puteai să stai culcat numai pe o parte. Ne întorceam pe partea cealaltă doar atunci când conveneam între noi doi sau odată cu tot „etajul”.

În cele din urmă, vagonul a fost cuplat la un tren personal cu destinația Moscova și a început legănatul părintesc al *marelui tătuc*.

TRENUL

Fiecare căuta în mulțime un suflet de care s-ar putea lega, ca să nu se simtă atât de singur și oropsit. La fel și eu, aveam necesitatea lăuntrică de a discuta cu cineva, de a mă confesa cuiva. Toți anii cât m-am aflat în detenție, dar și mai apoi, Bunul Dumnezeu mi-a dăruit capacitatea de a intui oamenii buni de la prima vedere. Ori simțeam o repulsie față de persoana dată, ori o simpatie inexplicabilă. Aveam impresia că pe acest Mikola îl cunoșteam de-o viață. Era mai în vârstă ca mine.

Toți în jurul nostru făceau cunoștință unul cu altul, aflau cine-i și în baza cărui articol e condamnat. Mikola m-a întrebat și el la rândul lui care sunt articolele după care am fost judecat; era o carte de vizită în mediul dat. Nu s-a mirat deloc când i-am numit art. 54 (58) și punctele respective, dar când i-am spus și de art. 33, parcă a tresărit și a zis:

– Ești atât de tânăr, dar te-au calificat ca fiind deosebit de periculos! Ai omorât vreun șef de partid?

– N-am omorât pe nimeni și nici măcar n-am avut ocazia să țin arma în mână.

– Atunci nu înțeleg de ce ți-au lipit art. 33?!

– Am fost o grupă de elevi care am fondat o organizație de rezistență și de luptă împotriva cotropitorilor bolșevici.

– O, dragul meu, păi asta-i o crimă cu mult mai mare decât omorul!

– De ce?

– Voi ați îndrăznit să ridicați mâna la sfânta sfintelor, la temelia statului și a partidului. De acum înainte vei fi urmărit toată viața, oriunde te vei afla, chiar și peste hotare. Trebuie să fii atent în permanență, ca fiara care-i hăituită. Căci orice cuvânt spus de tine va fi înregistrat și NKVD-ul îl va răsuci pe toate părțile, căutându-i diferite subînțelesuri.

L-am întrebat și eu, la rândul meu, cum de a ajuns aici. Mikola a oftat adânc și a tăcut multă vreme, apoi într-un târziu a început să-mi povestească în șoaptă:

– Înțelegi, băiete, și eu sunt judecat tot pe art. 54 (58), dar am anexate alte puncte. Spre deosebire de tine, eu am fost pe front și am luptat, am apărat puterea asta și am strigat de multe ori, pornind la atac: „*Za rodinu, za Stalina!*” Și cu ce m-am ales? Cu 25 de ani de robie! Și doar pentru faptul că am căzut în prizonierat la nemți! Și dacă ai ști, dragul meu, câți alde mine sunt, poate zeci sau chiar sute de mii. Am fugit dintr-un lagăr de prizonieri din Polonia, am ajuns într-un detașament de partizani în Bielorusia, am luptat din nou pe front și acum, iată-mă, sunt aici lângă tine. Am avut zile…

După ce a făcut o pauză mai lungă, a continuat:

– Eram într-un regiment de infanterie. Geniștii n-au reușit să demineze câmpul, iar tancurile trebuiau să înainteze spre Berlin. În zorii zilei, ne-au dat câte o sută de grame de spirt și o hrincă de pâine, ne-au scos pe poziții și ne-au zis că se începe asaltul unui punct strategic. Au comandat: „*Vperiod!*”[21] Mulțimea înfierbântată s-a ridicat la atac răcnind: „*Za rodinu! Za Stalina!*” Minele au început a exploda ba în dreapta, ba în stânga. Mulți au fost sfârtecați pe loc, alții erau răniți. Din urma noastră au început a înainta tancurile. Rănițiii se târau ca viermii, încercau să se

[21] Înainte!

ferească de șenile, mulți au fost striviți de vii. Mai mare grozăvie n-am văzut în tot războiul! Am avut noroc că am fost aruncat de o explozie într-o groapă și-am scăpat cu zile. Apoi m-am trezit în spitalul de campanie și după aceea a urmat demobilizarea.

– Bine că ai scăpat cu viață! Acasă, cred, mare le-a fost bucuria să te vadă!

– Da' de unde! Soția mea a fugit cu nemții și i s-a pierdut urma. Mama mi-a murit în timpul foamei din '32. Se umflase atât de tare, că plesnea pielea pe dânsa. Am avut un frate mai mic. L-au prins cu niște spice pe care le-a strâns să le ducă mamei. L-au bătut din câmp până la sovietul sătesc. Când a scăpat de mâna lor, a fugit din sat și de atunci nu mai știu nimic de dânsul.

– A fost și la voi secetă?

– Eu îs din regiunea Poltava. La noi chiar și pe secetă pământul rodește. Mai slab, dar rodește. Seceta n-a fost atât de mare, cât au fost de nemiloase lăcustele lui Stalin. Ne-au luat și ultimul bob din *kolhoz*. Chiar dacă ai fi vrut să furi ceva de mâncare, nu aveai de unde fura. La noi sate întregi au murit de foame. Alte sate au fost ridicate, cu tot cu conducere, și duse în Siberia. Nenorocirea a fost atât de mare, încât nimeni nu va fi în stare s-o descrie. Cât despre copilașii din care s-au făcut răcituri, nimeni nu va ști nici de durerea lor și nici de durerea mamelor înnebunite.

Mikola a tăcut și simțeam cum toată ființa lui se cutremura de plâns. N-am cutezat să-l mai întreb nimic. Eram zguduit de cele auzite. După mult timp, am deslușit cum șoptea ca pentru dânsul: „*Reve ta stone Dnipr șiroki*..."[22] Pe atunci nu știam tâlcul acestor rânduri și nici nu auzisem de poetul ucrainean Taras Șevcenko. Fiecare popor o fi având un râu al său, care adună în apele lui și binele și răul și le duce pe toate la fundul mării...

---

[22] „Suspină Niprul și se zbate..." (Taras Șevcenko, „Testament").

MOSCOVA

În gara Kiev din Moscova, vagonul nostru a fost dus pe o linie specială. Am început să ne înviorăm și să ne bucurăm că vom scăpa în curând de acest infern. A sunat ordinul să ne pregătim de ieșire. Apoi a urmat instructajul. Ni s-a spus cum trebuie să ne comportăm pe drumul de la gară până la închisoare. Ne-au prevenit: „Un pas la dreapta sau un pas la stânga – foc!” La o oarecare distanță de vagon ne așteptau două *mașini negre*. Ne-au coborât câte doi din vagon și de îndată ne-au pus cătușele.

În urma noastră rămânea un vagon nespus de puturos și de umed, iar afară ne-a întâlnit o Moscovă geroasă și cu zăpadă. La început, ne-am bucurat de aerul proaspăt, în scurt timp însă nasurile au început să ni se înroșească, iar la cei bătrâni să se învinețească. Am început să tremurăm și să batem din picioare, iar javrele s-au grăbit să rânjească colții la noi. Însoțitorii strigau:

– *Prekratit’ șevelenie!*[23]

Până să ne încarce în mașini, frigul ne-a încleștat atât de tare încât unora, uzi din vagon, au început să le înghețe hainele. Un frig sălbatic ne încolțea pe la toate încheieturile. Mâna stângă, cea care îmi fusese strânsă cu ușa, era prinsă în cătușe. Metalul mă frigea parcă cu foc. Îmi era atât de frig, că uitasem și de foame. La un moment dat, doi bătrânei, care erau încătușați în pereche, au prins să se învinețească pe față, pe urechi și pe mâini. Au început să plângă și să cadă încetișor în zăpadă. Cineva s-a repezit să-i ridice. Însoțitorii au pus armele la ochi și au strigat să se îndepărteze de ei.

– Șefule, o să moară, o să înghețe de tot! – a strigat cineva.

– Ei și ce! Mai puțini dușmani ai poporului vor rămâne!

Până la urmă, s-au îndurat de ei și de alți doi, le-au scos cătușele și au ordonat să fie duși la mașină. Până i-au cărat la mașină, nu

[23] Încetați mișcarea!

mai dădeau semne de viață. Zadarnic au încercat cei din mașină să le frece mâinile, fețele. În pofida tuturor străduințelor rămâneau reci și apatici.

Doar unul din ei a șoptit din greu:

– În buzunar am o scrisoare către Sta… – și n-a mai apucat să termine fraza.

Aici i s-au încheiat suferințele. Scrisoarea a ajuns apoi împreună cu noi în închisoare, chiar în camera unde am nimerit și eu cu Mikola Scerbatâi.

Ne-au îmbâcsit repede în mașini, unul peste altul, și am fost duși la închisoarea Krasnaia Presnea. Bolșevicii aveau patima cuvântului „*krasnaia*”[24]: toate le numeau cu acest cuvânt – și fabrici, și uzine, și închisori. Până și o fabrică de sineală au numit-o „*Krasnaia sin'ka*” – „Sineală roșie”.

Pe cei doi bătrânei care au murit i-au trântit unul peste altul într-un ungher, ca pe doi snopi de hlujani, iar noi am fost duși în tinda băii închisorii și ni s-a ordonat să ne pregătim de băit. Ne-au ordonat să legăm hainele împreună și să le predăm la etuvă. Doi frizeri au început să ne tundă și ne-au dat câte o bucățică de săpun „K”. Am primit și câte un lighean de apă caldă de persoană. Tocmai la baie mi-am dat seama cum arătam. Pe lângă faptul că eram foarte murdari, ne mai și asemănam cu niște schelete ambulante îmbrăcate în saci de piele omenească. Pe fețele oamenilor erau așternute niște grimase dezgustătoare și pline de apatie. Fiecare se străduia să facă cât mai puține mișcări și nimeni nu scotea o vorbă. Se crea impresia că mă aflu într-o ceată de strigoi de noaptea Sfântului Andrei. Această baie a fost prima cu apă caldă din lunile de închisoare pe care le făcusem. În curând am primit lenjeria de corp și hainele de la etuvă, care erau fierbinți și asta ne-a încălzit puțin. După baie eram mai vioi și parcă începusem să semănăm a oameni. Unii chiar se înjunghiau a râde și încercau să glumească.

---

[24] Roșie.

După ce ne-au hrănit cu niște lături mai grosuțe și chiar fierbinți, ne-au repartizat prin camere. Am nimerit într-o cameră cu Mikola. Pentru prima dată am văzut o cameră mai mare și mai luminoasă. Dar și ea avea lavițe cu trei etaje, iar în ungher se afla nelipsita budă.

BANDEROVIȘTII

S-a început obișnuitul schimb de „cărți de vizită". Unul din locatarii vechi ne-a întrebat dacă este cineva judecat de drept comun. După ce s-a convins că nu este nimeni, a început să ne repartizeze pe locuri.

Deodată, Mikola a tresărit și a început să tremure. Nu înțelegeam ce i se întâmplă, l-am întrebat dacă se simte bine, iar el mi-a răspuns că vom vorbi mai târziu. S-a strecurat în mulțime și a început a vorbi cu locatarii vechi. A stabilit că în cameră dominau banderoviștii. Erau cei cu care dorisem să luăm legătura și de la care speram să obținem arme. Îi vedeam pentru prima dată. În scurt timp am avut ocazia să aflu caracterul lor rebel și necruțător față de tot ce fusese sau mai era bolșevic.

Lângă o fereastră, la etajul doi, stăteau doi bărbați. Unul dintre ei era pleșuv și puțin roșcovan; ținea picioarele strânse sub el, tătărește. Cel de-al doilea era tare smolit, aproape negru; stătea întins și urmărea camera cu o cătătură de fiară sălbatică. Era un om în vârstă, să fi avut cam peste șaizeci de ani. Mikola și doi banderoviști s-au apropiat de lavița celor doi și i-a dat binețe celui smolit:

– Bună, moșule Țvigun. Și dumneata ai ajuns aici?

– Dar tu cine ești?

– Eu sunt fratele mai mare al lui Vasil Scerbatîi. Îl mai ții minte? L-ai bătut în '32 cu nuiaua, până i-ai făcut tot trupul vânăt, doar pentru faptul că i-a dus mamei câteva spice de grâu să nu moară de foame.

La auzul acestor cuvinte moșul s-a ghemuit și s-a retras mai spre fundul laviței, bolmojind că el n-a fost vinovat de cele întâmplate.

– Dar cine e vinovat că biata mamă s-a stins în chinurile foamei pe cel mai roditor pământ din lume? Cine va purta răspunderea pentru faptul că copilașii noștri curați ca îngerii s-au uscat de vii de foame, iar unii au nimerit în oală? Cine e vinovat că mamele lor s-au scrântit la minte de durere? Cine va putea să numere vreodată câți au murit ori de nuielele voastre ori de foame?

Unul dintre cei doi care era cu Mikola s-a apropiat de laviță și i-a ordonat moșneagului:

– *A nu slezai, cervonnîi gad!*[25]

Cineva a șoptit că-i negru…

– El este negru de păcate, dar în suflet va fi roșu până va pieri. Aiștia ne-au petrecut floarea Ucrainei pe cea lume.

S-a cățărat pe laviță, l-a apucat de piept și l-a trântit la podea. Vecinul cel pleșcat s-a răstit la dânsul, zicându-i să-l lase în pace. Dar cineva i-a replicat:

– Va veni și rândul tău!

Pe moșneag l-au târât până la budă.

– Așază-te în genunchi, șarpe ce ești, și spovedește-te. Spune, cine îți ordona să bați copiii cu nuiaua pentru spicele care totuna aveau să putrezească? Spicele celea erau amestecate cu sudoarea și sângele măicuței Ucraina! Și pe acelea le-ai luat de la gura copiilor, nemernicule! Așa construiai tu comunismul, canalie?

Au luat capacul de la budă și i-au ordonat să-și vâre capul acolo. Cineva a strigat să pună capacul la loc, că pute.

– Nu, fraților! Acesta-i mirosul comunismului! Și bine ar fi ca acest miros să ajungă până la americani, francezi, nemți – ca să-l cunoască și aceia. Să știe ce fericire îi așteaptă!

Apoi au început să-l îmbrâncească pe moșneag cu picioarele și să încerce să-l bage cu capul în budă. Acela se zbătea și se împotrivea. În cameră se răspândea un miros greu de urină amestecată

---

[25] Ia'n coboară, șarpe roșu!

cu clor. Toți deținuții și-au tăinuit răsuflarea și au început să-și astupe gurile cu diferite cârpe. Nimeni nu îndrăznea să se bage între ei. În timpul altercațiilor era nespus de periculos chiar și să zici ceva.

L-au apucat de picioare și-l tot scufundau cu capul în budă, el mătăhăia neputincios din mâini și tot striga:

– *Bratușki*[26], numai nu mă omorâți!

Cineva a strigat:

– Sămânța asta trebuie stârpită de pe fața pământului!

În acel moment s-a auzit clănțănitul cheilor în ușă. Într-o câtime de secundă toți au fost pe lavițe, iar moșneagului i-au dat drumul cu capul în budă.

Ușa s-a deschis, în cameră au apărut câțiva gardieni. S-au strâmbat cu dezgust văzând scena.

– Ce se petrece aici?

Moșneagul a căzut neputincios alături de budă și a bolborosit:

– Au vrut să mă omoare!

Gardienii le-au făcut semn la doi *zeki* și le-au ordonat să ducă buda, altuia i-au ordonat să meargă cu un gardian după o cârpă. Pe moșneag l-au scos din cameră și nu l-am mai văzut mai mult, i-au cerut doar torba.

Acel cu cârpa a șters podeaua, cei doi au adus înapoi buda, plină cu clor. Un gardian a ordonat să fie pusă în mijlocul camerei, i-a luat capacul. În scurt timp clorul a început să se evapore, au început să ne usture ochii și să tușim. Gardienii ne cereau să spunem cine a făcut buclucul cu moșneagul. Tăcerea era de mormânt. Timp de vreo jumătate de oră nimeni nu a scos nicio vorbă. În cele din urmă, gardienii au închis ușa și au plecat. Cineva a acoperit buda cu capacul și a pus-o la locul ei.

Peste un timp, iar s-a deschis ușa și l-au chemat la cercetări pe cel pleșcat; i-am auzit numele – Zveriev. După ce s-a închis ușa, cineva a zis:

---

[26] Frățiorilor.

– Fraților, ăsta are să ne toarne! Zveriev a fost locțiitor al Ministrului Alimentației. E tot un bolșevic de-al lor!

Într-adevăr, cum numai s-a întors pleșcatul în cameră, au și fost chemați la cercetări Mikola și cei doi banderoviști. Toți au început să se agite, să se șușotească. Unul s-a apropiat de cel pleșcat și a șoptit printre dinți: „*Stukaci'!*"[27] și l-a scuipat.

Peste câtva timp i-au adus pe cei trei. Care era vânăt la ochi, care cu buza umflată. Le-au ordonat să-și facă torbele. La plecare, unul i-a aruncat pleșcatului câteva vorbe:

– *Nu, stukaci suka! Do Magadana mî eșcio vstretimsea!*[28]

Mikola s-a uitat cu jale la mine și mi-a zis:

– La revedere, Vanea. M-am atașat de tine. Citiți scrisoarea moșneagului care a murit.

Ușa s-a închis și mai mult nu l-am mai întâlnit pe Mikola.

ȚIGARA

La puțin timp după plecarea celor trei, cel în brațele căruia murise moșneagul de frig și foame, cam pe șoptite, a început să ne citească scrisoarea:

Dragă tovarășe Stalin, Vă înștiințez că eu, Grigorii Nemiinoga, sunt condamnat la 25 ani pentru contrarevoluție, în vreme ce eu am luat parte activă la războiul civil cu albgardiștii și alte javre. Am luptat activ cu contra[revoluționarii]. Am lichidat bandele culacilor în Ucraina. Am luat parte la crearea kolhozurilor și la predarea grânelor la chemarea partidului și personal a dumneavoastră, tov. Stalin…

[27] Turnătorule!
[28] Lasă, javră turnătoare, că până la Magadan ne mai întâlnim noi!

Scrisoarea a fost împăturită într-o cârpușoară roșie scămoșită și zoioasă. Erau înșiruite multe merite personale și în grup, indicate date concrete și locuri unde a participat și la sfârșit ultima rugăminte:

Dragă tov. Stalin, reexaminați, vă rog, dosarul meu. Sunteți singurul mântuitor și apărător![29]

La sfârșitul scrisorii, pleșcatul a zis compătimitor:
– Acesta a fost un adevărat patriot de-al nostru!
Altcineva a zis:
– *Da vî je bros'te țe smerdeacee havno v parașu.*[30]
Și s-au pornit fel de fel de povestiri despre cruzimile activiștilor zeloși din timpul colectivizării în Ucraina. La auzul lor era cu neputință să nu te cutremuri.

A doua zi, la dejun, un banderovist din cei care au mai rămas în cameră a umblat pe la fiecare din noi și a strâns câte un peștișor ruginit. Nimeni n-a îndrăznit să-l refuze, iar eu m-am gândit în sinea mea: „Iar am rămas pe seama hoților".

Zveriev era din Moscova și primea cu regularitate colete de acasă. În această zi primise un colet bogat – pâine albă, unt, șuncă, lămâi și altele…

Noi uitasem de mult gustul lor. Încă de pe când eram la libertate. De fapt, de prin '46 nu mai văzusem așa feluri de bucate, așa că mă deprinsesem cu ce-mi dădea Dumnezeu. Pleșcatul n-a servit pe nimeni cu nicio fărâmătură. S-a întors cu fața spre fereastră, s-a așezat tătărește și s-a ospătat îndelung din bunurile primite.

---

[29] *Dorogoi tovarișci Stalin, soobșceaiu vam, cito ia, Grigorii Nemiinoga osujden na 25 let za contrarevoliuțiiu, v to vremea kak ia aktivno uceavstvoval v grajdanskoi voine s belogvardeițami i inoi svoloci. Aktivno borolsea s kontroi. Likvidiroval kulațkie bandî na Ukraine. Uceavstvoval v sozdanie kolhozov i v sbore zerna po zovu partii i licino vas tov. Stalin… Dorogoi tov. Stalin, razberites' pojalusta v moem dele. Vî naș edinstvennâi spasitel' i zașcitnik!*
[30] Aruncați acest căcat puturos în budă!

Apoi s-a scobit meticulos în dinți cu un chibrit. Noi isprăvisem repede tainul de dimineață; printre dinți nu ne rămăsese nimic, nici nu trebuiau curățați. Cât privește spălatul lor, de mult uitasem că omul trebuie să aibă acest obicei. Drept punct la trapeza de dimineață, pleșcatul a aprins o țigară „Belomor" dintr-un pachet neînceput. Se delecta cu gustul și mirosul tutunului, trăgând adânc în el fiecare fum.

De obicei, în pușcărie o țigară îi unea pe câțiva în jurul ei. Trăgeau câte un fum, iar dacă erau mai mulți fumători, un fum îl împărțeau la doi, transmițându-l din gură în gură. E unicul produs cu care nevolnicii se împart. În rest, opreliștea îi face pe oameni foarte egoiști. Chiar exista și un proverb: „Azi mori tu, iar eu rămân pe mâine".

Un banderovist s-a apropiat de Zveriev și l-a rugat:

– Dă să trag și eu un fum.

– Îi fuma când ți-or aduce haholii tăi pachet de acasă.

– *Șcio tî kazau, suka? A nu povernis'!*[31]

Și, ca din pământ, lângă dânsul au mai răsărit câțiva.

– *Tî kurkul' krasnâi!*[32] Atunci, în '32, pe când Ucraina murea de foame, că ne luaserăți și ultimul grăunte de la gură, voi, aici, la Moscova, crăpați pâine albă cu slănină și usturoi!

Cineva din cameră a replicat:

– Numai chiaburii roșii aveau ce crăpa; oamenii simpli erau ținuți cu pește sărat pe cartele, ca și noi aici.

Cel care a cerut un fum de țigară a scos pe un petic de hârtie vreo 20 de peștișori ruginiți, fiindcă erau păstrați în butoaie de fier, și i-a spus pleșcatului:

– Ascultă, ministrule: cu așa hrană ai alimentat tu tot poporul, dar mai ales pe noi, *zekii*. Dacă încerci să răcnești, până vine gardianul te petrecem pe cea lume. Ia frumușel câte un peștișor și-i începe a păpa, așa cu tot cu cap, mațe, coadă – așa cum îi

---

[31] Ce ai spus, javră? Ia'n întoarce-te!

[32] Chiabur roșu!

mâncăm noi. După ce te ospătezi în văzul nostru, al tuturor, ai să împarți tot pachetul cu hrană la gloata asta flămândă, iar fumătorilor o să le dai câte o țigară.

– Fraților, vă rog, nu mă omorâți! – și au început să-i tremure mâinile și fața…

– Frații tăi îs la Kremlin, aici e pușcăria Krasnaia Presnea. Dacă nu papi peștișorii, mergem să te muiem cu capul în budă.

Zveriev, cu mâinile tremurânde, cu două degete a apucat primul peștișor. Pe fața lui se citea o greață nemaipomenită, dar el, totuși, a început să mănânce. După ce a mâncat ultimul peștișor, a rămas nemișcat. Toți așteptau cu răsuflarea întretăiată să vadă ce va fi mai departe.

– Ei, dar cu pachetul cum rămâne?

El a luat toată legăturica și a dat-o unuia din mulțime.

– Stai, nu așa! Ia-ți o bucățică de pâine cu salam ție, restul împarte în atâtea porții câte guri sunt în cameră și împarte-le cu mâna ta. Așa va fi creștinește și primit. Numai așa vei deveni confrate de suferință cu noi. Până la Magadan, calea-i lungă!

Zveriev a împărțit tot pachetul în 20 de porțioare, mici ca anafura. Una și-a oprit-o sie, iar restul le-a împărțit celor din cameră. După atâția ani de foame, am gustat și eu din hrana „zeilor roșii".

Credeam că el se va repezi mai apoi la ușă, să facă scandal, dar părea că s-a conformat legilor impuse și a început să se plimbe prin cameră. Pendula încolo și încoace, cu mâinile la spate. După un timp, văd că se apropie de mine. M-a analizat din cap până în picioare, apoi m-a întrebat:

– Tu ești hoț?

– Nu sunt hoț. Pe mine m-au furat.

– Atunci cum de ai ajuns aici?

– E o poveste lungă…

– Și, totuși, de unde ești? Nu semeni a fi rus după vorbă.

– Sunt român din Basarabia și de aceea am ajuns aici.

– Da' nu cumva ești țigan? Românii toți îs țigani!

– Da' cum ați constatat că românii sunt țigani?

– Vezi, băiete, Pușkin a scris un poem despre voi…

– Pușkin a scris un poem despre țiganii din Basarabia, nu despre români. Cu același succes el putea să scrie și despre țiganii din Rusia ori din Ucraina, dar asta nu înseamnă că rușii ori ucrainenii sunt țigani. Țiganii, ca și alte popoare, sunt răspândiți în multe țări.

– După cum văd, nu degeaba ai ajuns aici.

Banderoviștii au ciulit urechile și vreo câțiva chiar s-au apropiat de noi.

– Vaniușa, da' pe ce articol ai nimerit tu aici?

– Pe articolul 54 (58), diferite puncte, și pe art. 33.

La auzul acestui răspuns, toți s-au liniștit, cineva a tușit confuz și s-au uitat unul la altul întrebător.

– Se vede că ai trăncănit ceva împotriva puterii… – a remarcat pleșcatul.

– Noi am început să luptăm împotriva puterii. Primul cu care m-am luat la harță a fost NKVD-ul și ultimul a fost iubitul vostru Stalin.

– Tu nu vorbi aiurea, băiete; unde l-ai văzut tu pe tovarășul Stalin?

– Eu nu l-am văzut, dar i-am simțit din plin dragostea lui „părintească". Cel mai tare am simțit-o în '46–'47, când murea lumea de foame ca muștele, cu miile, și nici n-avea cine să-i îngroape. Și mai tare i-am simțit dragostea când ni i-au luat pe cei mai buni gospodari și i-au dus în Siberia în vagoane pentru vite, de fapt mai rău decât pe niște vite.

– Vaniușa, da' tu nu ești hahol din Moldova?

– Eu sunt român din Basarabia și am ținut foarte mult să facem legătură cu mișcarea voastră, ca să luptăm împreună.

– Împotriva cui? – a întrebat Zveriev.

– Împotriva cotropitorilor!

– Păi, noi v-am eliberat de regimul burghezo-moșieresc al românilor; noi nu suntem cotropitori.

– Foarte bine. A trebuit să ne lăsați în pace după eliberare, ca noi să vă putem mulțumi. Voi însă ne-ați cuprins cu atâta dragoste, că ne înădușim în brațele voastre. Pentru mine, orice străin

care mă culcă și mă scoală când vrea el, orice străin care mă obligă să mă închin la dumnezeul lui și să spun rugăciuni străine este cotropitor!

– O-ho-ho! da' tu ești colțos, așa slăbănog și hămesit cum ești!

– Poate dacă nu eram colțos și m-aș fi lingușit pe lângă noua conducere, nu ajungeam aici. Dar mare e Dumnezeu! Nimic nu-i veșnic sub soare! Ori piere măgarul, ori crapă stăpânul!

– Da' tu într-adevăr ești dușman al poporului!

– Dară pe mine nu m-a judecat poporul. M-au judecat câțiva oameni străini, după legi străine; nici nu știau să vorbească în limba noastră. Vorbeau rusește. Nu cred eu că poporul rus tare a mai avut nevoie să mă judece pe mine. Și nici n-a avut nevoie să descarce în Siberia, pe zăpadă, copilașii noștri, care nu le-au făcut niciun rău.

De pe lavița de jos, în vorbă s-a amestecat un omulean între două vârste, care se vede că nu-și tunsese barba de mult.

– Tu, măi băiete, să știi că-mi placi. Te ții bine. Nu cumva ai fost student?

– Student n-am prea avut când fi, că mă păștea NKVD-ul. Dar ultimul an de zile, până a mă înhăța, am lucrat învățător.

– Noi într-un fel suntem neamuri – a remarcat bărbosul. Feciorul lui Bogdan Hmelnițki, Timoșa, s-a însurat cu fiica *hospodarului* vostru Vasile Lupu, cu Ruxandra. Se zice că era cea mai frumoasă și mai deșteaptă principesă din Europa de pe timpurile acelea. Pe ea, după nuntă, au trimis-o la Chiu, iar Timoșa cu o ceată de cazaci a rămas să lupte cu tătarii care împresuraseră Suceava. În acea bătălie el a și murit.

– Pe domnița Ruxandra cazacii au luat-o cam cu de-a sila, dar Petru Movilă a venit de bunăvoie la Chiu și a întemeiat bastionul științei, o academie care și până azi îi poartă numele.

– După cum văd, tu îți cunoști istoria.

– Mai multe nu știu decât știu, dar cine sunt și încotro merg îmi dau seama.

– Și tu zici că voi, românii, nu sunteți țigani? – a intervenit Zveriev.

– Dacă aş fi țigan, tot nu mi-ar fi rușine, că și ei sunt oameni. Mi-ar fi rușine să fiu hoț. Vreau să știe tovarășul ista că țigan nu-i cuvânt de rușine, așa precum e cuvântul hahol.

– Da' ce știi tu despre haholi?

– Aproape nimic. Știu că-i poreclesc așa pe ucraineni, dar de ce, nu știu.

– Apoi ascultă, băiete – a intervenit istoricul bărbos. Porecla „hahol" anume că-i de cinste. Ea se trage din timpul *țariței* Ecaterina. Pe timpurile ei, țăranii ucraineni îi părăseau adesea pe boierii hapsâni și zgârciți și plecau la alții mai blânzi. Unii boieri rămâneau chiar în timpul verii fără lucrători. Și atunci, *țarița* a emis un ucaz în care nu li se permitea țăranilor să-și părăsească stăpânul în timpul verii. Însă cei mai îndrăzneți fugeau de la stăpâni și se așezau cu traiul în bălțile Niprului. În semn de protest față de *țariță* își rădeau tot părul de pe cap și își lăsau numai un șomoiog, așa-numitul *hohol*. Li se mai zicea și *oseledeț'*. Așa că, dacă am avea acum mai mulți haholi în Ucraina, am avea și mai multă libertate.

– Și acum nu mai aveți haholi?

– Avem, dar ei nu-și mai rad capul și-i cheamă banderoviști. Moscalii îi numesc bandiți.

– Moscalii îi numesc bandiți pe toți cei care nu vor să li se supună.

– Bandera nu-i suferea nici pe nemți, nici pe moscali deopotrivă.

Zveriev, cam agitat, a remarcat:

– Voi sunteți naționaliști înrăiți și sunteți contra rușilor!

– Permiteți-mi, tovarășe ministru, să nu fiu de acord cu dumneavoastră și să expun punctul meu de vedere – a replicat profesorul de istorie și a continuat. A fi împotriva cotropitorilor nu înseamnă a fi „naționalist". Toți vor să fie liberi și să nu-i comande străinii la ei acasă. Atunci când îți iubești trecutul istoric, cultura și tradițiile poporului din care te tragi ești numit, nu înțeleg de ce, „naționalist", și încă înrăit. Dar cum se numește atunci când o gașcă imperialistă își proclamă drepturi asupra altor popoare? Despre șovinism de ce nu pomenește nimeni nimic? Despre forma

reacționară a naționalismului, care, indiferent de ce culoare ar fi, tot agresiv este. Toate imperiile care au fost pe fața pământului au amestecat popoarele, le-au strivit limba și cultura, iar multe popoare chiar au dispărut cu totul.

– Apoi, după cum văd eu, voi nu degeaba ați ajuns cu toții aici – a intervenit din nou Zveriev.

– Tovarășe ministru – a zis istoricul –, omul poate fi pus în lanțuri, în temniță, dar gândul nu poate fi întemnițat. Gândul este absolut liber și nu-l poate stăvili nicio putere lumească. Să știi că dincolo de pereții închisorii sunt milioane de oameni care gândesc ca noi, dar în țara asta, oricât de paradoxal ar părea, poți să-ți exprimi gândurile liber doar în închisoare. Dar va veni un timp când gândirea lucidă va izbucni ca un vulcan, va arunca la suprafață adevărul.

– Tovarășe profesor – am intervenit eu –, sunteți prea optimist. Oamenii înghit mai ușor minciuna decât adevărul. Ea prinde repede rădăcini, ca buruiana.

Închisoarea Krasnaia Presnea era construită în formă de careu și era de dimensiuni mari. Afară, tot centrul careului era divizat cu sârmă ghimpată în secții separate.

În aceste secții erau scoși deținuții la plimbare, timp în care se stabileau diferite contacte între ei. Închisoarea se numea *peresîlinaia*[33].

Aici erau aduși deținuții din toată partea europeană a URSS. Mai apoi, ei erau repartizați în diferite lagăre. Deținuții erau cele mai ieftine brațe de muncă și, de obicei, erau puși la cele mai grele munci, în funcție de zona unde se aflau – la tăiat pădure, la construirea și exploatarea minelor de cărbune și a diferitor minereuri, la construirea canalelor și a diverselor sectoare de cale ferată. În fiecare zi puteai să auzi încotro va porni etapa. De cele mai multe ori zvonurile se adevereau. Zilnic veneau și zilnic plecau etape pe undeva.

Din mulțime cineva a strigat:

– *Zavtra etap na Ruzaevku!*[34]

---

[33] De etapă.

[34] Mâine plecarea e la Ruzaevka!

RUZAEVKA

Acesta era un orășel mic pe Volga, cu o închisoare renumită. Unii o numeau „terminator”. Se zvonea că în această închisoare au fost lichidați mulți oameni de vază. Deținuții se temeau ca de foc de această închisoare. A doua zi, eu, pofesorul de istorie și încă trei banderoviști din cameră am avut nenorocul să fim trimiși anume acolo. Aveau și ei anexat articolul 33.

De la Moscova la Ruzaevka am fost cărați cu același vestit vagon Stolâpin. De astă dată, partener de cătușe mi-a fost profesorul de istorie. Ajunși la închisoare, am fost preveniți că trebuie să vorbim numai în șoaptă, iar orice încercare de a contacta alți deținuți sau provocarea bătăilor va fi pedepsită aspru. Coridoarele erau înguste, întunecoase și foarte umede. Camerele, de asemenea, erau mici și plumburii.

Am fost dus în camera nr. 16. Erau doi inși. Unul înalt, uscățiv, fredona încetișor, ca pentru sine, frânturi din „Internaționala”. Cred că era trecut de 60. S-a apropiat de mine și mi-a întins mâna să facem cunoștință.

– Turenkov, compozitor, fost deputat al Bielorusiei, iar acesta-i – arătând cu mâna spre un tânăr ce stătea tolănit pe laviță – Boris Blagoobrazov, pictor antisovietic care refuză categoric să picteze portretele marilor noștri conducători de partid.

Boris a zâmbit ușor, s-a dat jos și s-a înclinat după etichetă.

Abia acum aveam să aflu că profesorului de istorie îi zice Reaboșapka Stepan. A urmat schimbul obșnuit de informații, cine și în baza cărui articol a fost condamnat. Când mi-a venit și mie rândul să zic, el a făcut niște ochi mari și a întrebat:

– Da’ tu ce-ai furat, flăcău de dobă?

Văzând că niciunul din ei nu mă ia în serios ca deținut politic, am umflat pieptul și cu un aer de *urka* le-am zis:

– I-am furat luleaua lui Stalin!

Profesorul a râs cu multă poftă, iar pictorul unde face:

– Iată de ce nu mai vreau să pictez conducători, că le-au furat luleaua, iar fără lulea nu mai au niciun farmec.

Turenkov a zâmbit încurcat:

– Nu cumva sunteți actori?

– Dar dumneavoastră cum credeți? – a zis întrebător profesorul. Tot pământul este un teatru. Marele arhitect este regizorul suprem, iar noi, gloatele, care-și zic popoare, suntem actorii și jucăm în permanență pe această scenă imensă și sferică „Marea comedie umană”.

Compozitorul a surâs, s-a întors cu spatele la noi, a început să fredoneze ceva în surdină și cu mâna dreaptă să dirijeze o melodie cunoscută numai de el. Noi am început să ne instalăm, să ne aranjăm torbele. El a mătăhăit multă vreme cu mâna dreaptă în aer, apoi s-a oprit brusc, s-a întors spre noi și, radiind de bucurie, ne-a mărturisit că noi i-am dat o idee genială – să scrie muzica la „Marea comedie umană”.

– La naiba! – a zis pictorul. Ce fel de comedie este asta, când noi putrezim în aceste cazemate? Iar cei care au primit pedeapsa capitală, de mult li s-a scurs sângele. Dacă am aduna tot sângele vărsat de la revoluție și până acum, apoi prin Volga ar curge sânge omenesc nevinovat în loc de apă.

– Dumneata crezi că prin Nipru ar curge altceva?

Eu mi-am amintit de Nistru și am început să îngân: „Nistrule, din malul tău, curge sânge și mult greu…”

Profesorul m-a întrebat în ce limbă atât de muzicală am vorbit. I-am răspuns că tot ce gândesc ori șoptesc e în limba neamului românesc, din care provin. El a remarcat:

– Cu cât mai mulți tineri vor gândi și vorbi cu glas tare în limba lor natală, cu atât mai repede îi va putrezi luleaua în dinți lui Stalin.

Boris unde face:

– Iată, atunci voi picta și eu portrete de oameni dragi, și nu de stat.

– Cum puteți să vorbiți așa? – interveni compozitorul. Am impresia că voi ori nu sunteți normali, ori sunteți de pe cea lume.

Să îndrăznești a pomeni în deșert numele unui mare conducător al popoarelor, al unui geniu, aceasta-i blasfemie curată!

La auzul acestor cuvinte noi am izbucnit într-un hohot de râs frenetic.

În ușă s-a lovit puternic cu ceva de metal, s-a deschis ferestruica și, ca de pe cea lume, un glas dogit și răgușit a hârcăit:

– *Precratiti smeh!*[35] Ce v-a apucat? Veți fi pedepsiți!

Ferestruica s-a închis, iar noi ne-am uitat unul la altul în tăcere…

Nu știu ce au simțit ceilalți, dar eu am înțeles că am nimerit într-o parte a iadului unde nici să râzi nu ai voie. M-am uitat la compozitor să văd ce face. El fredona ceva sub nas și cu mâna dreaptă dirija. Profesorul l-a întrebat în șoaptă ce face, iar el i-a răspuns că în ființa lui se naște o cantată despre marele cârmaci și dacă el va duce la bun sfârșit această operă măreață, va fi eliberat.

Boris a mijit ochii lui tătărești, s-a uitat țintă la fostul deputat și i-a zis:

– Bădie, da' știi că spre bătrânețe începi să aiurezi. Eu cunosc un caz când unui deținut i-au tatuat pe piept capul lui Lenin. Era condamnat la pedeapsa capitală. În momentul execuției, au ochit drept în țeasta lui pleșcată, dar el a reușit să strige: „Slavă marelui Stalin!"

Bărbosul s-a amestecat în vorbă și a continuat gândul lui Boris:

– Dumneata crezi că noi suntem primii sau ultimii care suntem sortiți mistuirii în numele unor idealuri fantastice? De la Comuna din Paris și până în ziua de azi, în numele a „fraternité, égalité et liberté" a curs mult sânge nevinovat și nimeni nu știe când se va opri acest lucru.

– Păi, noi doi nu suntem condamnați la moarte.

– N-ai grijă, noi vom muri cu mult mai chinuitor decât cei care au primit 9 grame în țeastă. Cantata dumitale va fi la tăiat pădure, la scos minereuri cancerigene și viața se va scurge din noi încetișor și cu mare durere.

---

[35] Încetați să râdeți!

– Nu-mi vine să cred că viața noastră se va mistui în ghearele acestor căpcăuni – am remarcat eu. La urma urmei, Dumnezeu nu ne-a făcut ca să ne lase pradă fiarelor. Sper că omenirea va ajunge la un luminiș, unde omul nu va mai fi lup pentru om.

– Văd eu că v-ați împărțit în două tabere – zise Boris –, în pesimiști și optimiști. Eu unul nu-s nici prea optimist, dar nici prea pesimist. M-am obișnuit cu realismul socialist. Iar realismul este dur și necruțător. În această închisoare s-au stins din viață multe minți luminate. Știți voi că dincolo de acest perete, în camera 17, cu câțiva ani în urmă, a murit în chinuri groaznice cel mai renumit savant genetician, pe nume Vavilov? Așa că noi, muritorii de rând, care suntem doar îngrășământ pentru sol, n-are rost să fim prea optimiști.

– Vedeți dumneavoastră, stările astea sufletești sunt comune pentru toți oamenii, fie că-s genii ori oameni simpli – am zis eu –, și în anumite împrejurări de viață omul cade ori într-o stare, ori în alta. După părerea mea, optimiștii suportă mai ușor greutățile care le ies în cale și râd cu hohote, uneori chiar și-n cele mai întunecoase și umede pușcării.

Convorbirea noastră a luat sfârșit aici, întrucât ușa s-a deschis și în cameră au intrat doi temniceri. Cel care avea în mâini o listă ne-a anunțat că cei strigați vor pleca de îndată în etapă. Reaboșapka a îndrăznit să întrebe încotro.

Temnicerul s-a răstit tăios:

– Nu este treaba voastră să știți unde vă vor duce. Veți afla când veți ajunge la destinație.

– Asta-i drept – s-a amestecat în vorbă Boris – marfa nu-i nevoie să știe cui o vinde stăpânul.

– *Precratiti!*[36] – a răcnit cel cu lista în mână. Voi sunteți prea deștepți!

– Aici oameni proști nu nimeresc – a zis profesorul.

Gardianul a început a citi lista:

---

[36] Încetați!

– Blagoobrazov Boris, Morari Ivan (așa mi-au zis rușii tot timpul), Reaboșapka Stepan, pregătiți-vă de plecare!

Al doilea gardian ne-a dat câte o porție de pâine, nelipsiții peștișori și porția de zahăr (9 g) și ne-a spus: „Așteptați!” Gardienii au plecat și fiecare dintre noi se gândea ce ne mai așteaptă și unde oare ne vor sticli ochii de acum încolo. De mult fusese stingerea, dar noi trei, cei strigați pe listă, ne tot răsuceam de pe o parte pe alta și nu ne puteam găsi liniștea. Orice etapă este un drum necunoscut, plin de surprize – unele neplăcute, iar altele chiar fatale.

Era luna ianuarie 1951. Afară era un ger cumplit, care ne pișca nemilos de mâini, de față. Frigul ne lua de la picioare. Noi eram îmbrăcați cu zdrențe; soldații, în schimb, erau îmbrăcați cu cojoace și aveau cușme care le acopereau urechile. Mâna dreaptă era goală, cu degetul pus pe trăgaci, stânga cu mănușă de blană. Dacă îi țepenea vreunuia degetul de frig, putea să descarce din neatenție o serie de gloanțe fie pe deasupra capului, fie direct în convoi. Atunci începea o adevărată grozăvie: câinii se zmunceau și lătrau nemilos la noi, ceilalți soldați stăteau cu armele ațintite spre noi. Fiecare deținut se gândea: „Scap ori nu scap de data asta?” Atunci uitam și de gerul care ne încolțea nemilos, și de tot ce ne-a fost drag sub soare. Chiar și cei mai înrăiți atei își aduceau aminte de Dumnezeu și se rugau în acele clipe.

În cele din urmă a răsunat comanda „*Vnimanie!*”[37] și s-a început apelul.

Așteptam toți cu sufletul la gură și ne rugam ca nu cumva să fie admisă undeva vreo greșeală, căci dacă ne mai țineau afară, ne făceam niște momâi de gheață. Cu greu puteai să-ți freci mâinile una de alta, căci ne incomodau cătușele. Ca să fim înstrăinați unul de altul, eram împerecheați cu deținuți din alte camere.

În cele din urmă, am fost duși la gara feroviară din Ruzaevka, unde ne aștepta „iadul pe roți”. Aceleași lavițe cu trei etaje, cu aceeași înghesuială. Faptul că eram presați unul lângă altul avea și

[37] Atenție!

partea lui bună. Cu cât mai mulți eram în vagon, cu atât devenea mai cald, în rest însă era un adevărat infern. Întâmplarea a făcut să nimerim pe aceeași laviță – profesorul, Boris și eu. Asta m-a mai liniștit, întrucât ambii parcă erau oameni de treabă. Însă am avut toți trei un mare ghinion. Lavița noastră era ultima din secția vagonului și era situată chiar lângă WC. Peretele despărțitor era subțire, din lemn, și veneau un frig și un miros greu, de nedescris.

Vagonul a fost cuplat la un tren, însă nimeni nu știa dacă e unul personal sau de marfă, după cum nimeni nu știa încotro ne duc. Marfa niciodată nu știe încotro e dusă.

Încetul cu încetul se formau fire noi de legătură. Făceam cunoștință unii cu alții. Întrebarea care ne frământa pe toți era „încotro ne duc?" Cele mai grele lucrări și condiții de muncă erau la tăiat pădure, iar cele mai dăunătoare și grele erau la minele de diferite minereuri, dar mai ales la minele de aramă din Djezkazgan ori la cele de uraniu, care nici nu aveau denumire de localitate.

Din convorbirile gardienilor aveam să aflăm că ne mișcăm spre munții Ural. Dar cine Dumnezeu știe unde ne vor descărca…

Cu cât mai mult ne apropiam de munți, cu atât mai greu gâfâia locomotiva, iar trenul pierdea din viteză. Mai tot vagonul avea același gând, că e un moment propice pentru evadare. Evadarea din tren avea un mare avantaj. Cât fugeai tu de tren și trenul fugea de tine, iar până descoperea cineva mai dura. Și cu cât mai mare era intervalul de timp dintre momentul evadării și clipa când era descoperită lipsa, cu atât mai mult creșteau șansele de scăpare. Însă aproape toate evadările sufereau eșec, deoarece populația din jur era mereu asmuțită asupra noastră. Ura celor din așa-numita libertate era alimentată în permanență de către ziare, radio și diverse adunări. În ochii lor noi eram *vraghi naroda*, ori chiar mai simplu, *fașistî*. Și dacă aveai norocul să scapi de gloanțele soldaților de pază, de colții câinilor-lupi, trebuia să te ascunzi și de lume.

Într-o noapte, când trenul se mișca gâfâind și se înfigea tot mai mult în inima munților Ural, în vagon a început să se răcească nemilos. Noi am răbdat cât am răbdat, apoi am început a striga

la pază care și ce-i trăsnea prin cap. Paza n-a reacționat la vorbele noastre până n-a ajuns frigul și la ei. Și cu toate că frigul cotrobăia fiecare colțișor al vagonului, nimănui nu-i venea în gând să controleze de unde vine. Tocmai în zori paza a descoperit de unde venea frigul. S-a început o zarvă nemaipomenită. Au început să ne numere în grabă mare. Câinii agitați își rânjeau colții la noi. În scurt timp s-a descoperit că în secția noastră lipsea o „unitate". În fiecare secție erau câte opt deținuți și numai la noi șapte. Lipsea profesorul. Ne-au scos în coridoraș. Câinii au început să ne miroasă. Un turb s-a urcat pe laviță și mirosea de-amănuntul fiece colțișor. Tot vagonul a început să se șușotească – *pobeg*[38]. Ofițerul de la pază tuna și fulgera.

În miez de noapte, profesorul a spart perețelul de scândură ce despărțea secția noastră de WC, a scos gratiile de la fereastră și, la momentul potrivit, când trenul și-a încetinit mersul, a sărit. În grabă mare, paza a început să repare gaura, iar pe noi, cei șapte care am mai rămas în secție, ne-au pus în cătușe. Ne-au dus pe câte unul la șeful convoiului la cercetări. Cel mai mult l-au chinuit pe Boris, întrucât el s-a aflat mai mult timp alături de el la închisoarea de la Ruzaevka.

În cele din urmă, trenul a ajuns în orașul Nijnii-Taghil, iar pe coridoraș, lângă secția noastră, s-a instalat un post de pază permanent.

După o călătorie istovitoare de aproape două săptămâni, am ajuns în orașul Karaganda. Aici ne așteptau mașinile negre ca să ne repartizeze prin lagăre. În toată regiunea Karaganda erau o sumedenie de lagăre, mai multe decât localități.

---

[38] Evadare.

Lagăre

Primul l-au înhățat pe Boris, de care într-un fel mă legasem. Nici n-am reușit să ne luăm rămas-bun. Eu am nimerit în lagărul de filtrare Maikaduk.

Închisorile au rămas în urmă, a început ispășirea pedepsei. Pe la mijlocul lunii ianuarie am ajuns în „*Osobo strogo rejimnâi pesceannâi Karlag*", un lagăr cu un regim deosebit de aspru din regiunile nisipoase ale ținutului Karaganda.

Pământul pe care am călcat la coborârea din mașina neagră avea o culoare roșcată și aproape că era lipsit de vegetație. Pe ici-colo, în poarta lagărului era câte un sul de zăpadă amestecată cu praf, iar cea mai mare parte a suprafeței era goală. Cineva din *zeki* a exclamat: „*Oi, bratțî, stepi golaia kak prostitutka, hana nam!*"[39] Aceasta a fost prima expresie pipărată de lagăr pe care am auzit-o și care a pus un accent exact asupra celor ce aveau să se întâmple.

Cam toate lagărele aveau un aranjament asemănător. Cele mai multe aveau formă dreptunghiulară și erau îngrădite cu două rânduri de sârmă ghimpată, amintind întrucâtva zona de frontieră. La fiecare colț se înălța câte o turlă acoperită în formă de umbrelă, pentru a putea mai lesne duce observații asupra teritoriului îngrădit. De jur-împrejur lagărul era împrejmuit cu fire prin care trecea curent electric pentru farurile care luminau în caz de necesitate tot teritoriul lagărului. Aveau și legătură telefonică și o stație electrică autonomă.

---

[39] Fraților, stepa asta e goală ca o prostituată, s-a zis cu noi!

Lângă poarta centrală, în afara zonei, era o clădire bine fortificată, de unde se supraveghea totul în jur zi și noapte. Acolo se păstrau toate documentele, fișele personale și referințele fiecărui deținut în parte. Mai era un dormitor unde se odihneau santinelele și o cameră de păstrare a armamentului ușor din dotare, precum și un număr de rachete de iluminat zona lagărului în cazuri excepționale. În interiorul zonei era construită o așezare omenească, care nu semăna nici cu orașul, nici cu satul. Clădirile se numeau barăci. Toate erau construite după același model: dreptunghiulare, cu un singur etaj. Fiecare baracă în parte era o pușcărie, ferestrele aveau gratii de fier, iar ușile aveau încuietori de nădejde. Barăcile erau aranjate în careu, la distanțe mici unele de altele.

Lagărul avea o zonă sanitară, așa-numita *bolinicinaia zona*, unde se făcea reparația curentă a forței de muncă. Tot acolo era o baie cu etuvă și o uscătorie a hainelor și a încălțămintei.

Mai erau în zonă încă trei clădiri – două din ele erau destinate pentru torturi și KVC-ul, adică *kuliturno-vospitatelinaia ceasti*[40], un fel de club pentru spălarea creierilor și centrul de spionaj intern.

Primele două clădiri erau, de fapt, o închisoare cu regim foarte sever, din care deținutul nu era scos la lucru (un fel de terminator), și o baracă, așa-numita BUR – *barac usilennogo rejima*[41]. Deținuții din BUR erau scoși la lucru.

Unele lagăre erau divizate în zona pentru bărbați și zona pentru femei. Lagărul din Maikaduk mai avea și zonă de filtrare, unde *zeki* erau sortați după articole, după gravitatea dosarului, ca apoi să fie repartizați în alte lagăre de muncă.

Am stat în zona de filtrare de la Maikaduk până în primăvara anului 1951. Noaptea, baraca se încuia, iar ziua eram folosiți la diverse munci de pe teritoriul zonei. Rația de alimentare era ca și în

[40] Regiment de reeducare culturală.
[41] Baraca cu regim sporit de supraveghere.

toate pușcăriile – cele 450 de grame de pâine pe zi, 9 g de zahăr și niște lături care mai mult zădărau stomacul decât alinau foamea. Mulți erau bolnavi, mai ales din rândul celora care nimeriseră a doua oară în lagăr.

Lavițele din barăci erau aranjate în trei etaje, foarte aproape una de alta. Eram numărați seara și dimineața. Ni se ordona să stăm culcați, fiecare la locul lui, ca mai ușor să se efectueze numărătoarea. Lucrul ăsta i-a făcut pe unii să găsească noi modalități de supraviețuire. Așa cum în zona de filtrare mulți deținuți erau distrofici, te pomeneai că murea câte vreunul peste noapte. Lucrul ăsta era ținut în mare taină. Mai apoi, cineva dintre vecini anunța că decedatul este bolnav și roagă să-i transmită rația de pâine și zahăr plus lăturile (*balanda*) într-o gamelă. Această rație era împărțită în atâtea părți, câți deținuți știau de moartea celui răposat. Moartea lui era anunțată doar atunci când nu mai puteau suporta mirosul cadavrului. Venea medicul din zona sanitară, constata decesul lui și ordona să fie dus la poarta lagărului. Cei care duceau mortul primeau rația lui de pe ziua respectivă. La poartă, cel decedat mai era controlat o dată, dacă nu mai trăiește. Îl înfigeau cu un cuțit în trei locuri. Întrucât gerul era mare, morții erau duși în afara zonei și erau clădiți în stivă pe teritoriul zonei gospodărești (*hoz dvor*).

Într-o dimineață, după numărătoare, am fost anunțați că cei care vor dori să meargă la săpat groapa pentru cei decedați vor primi suplimentar 50 de grame de pâine, un polonic de lături și o porție de zahăr. Groapa trebuia săpată în afara zonei, pe teritoriul părții gospodărești. Doar 10 inși din baracă am acceptat să mergem și încă vreo 5 din baraca vecină.

Ajunși la fața locului, ni s-a trasat perimetrul gropii și ni s-au repartizat târnăcoape, răngi și lopeți.

Gerul mușca nemilos, dar și foamea era necruțătoare, așa că pentru o gură de pâine peste normă trebuia să muncești pe rupte.

DIAREEA

Lucram în 5 schimburi, câte 15–20 de minute. Pământul era înghețat și se dezbârna anevoios. M-am gândit că n-ar fi rău să găsesc ceva cu care să ne încălzim în pauze. Lângă o baracă ce servea drept depozit am găsit niște lăzi și câteva butoaie împrăștiate. Am furat câteva scânduri și le-am dus băieților să facem un rug mic, la care să ne mai încălzim mâinile. Tot căutând cu ce să mai facem focul, am dat de o jumătate de butoiaș cu carne înghețată care prin nu știu ce minune se afla acolo. Le-am adus câteva bucățele de probă băieților. Ei s-au uitat la mine ca la Dumnezeu și mi-au zis că sapă ei, iar eu să le mai aduc carne și scânduri de foc. În groapă la săpat se duceau vreo 7–8, iar restul frigeau carnea pe jăratic. În prima zi ne-au revenit cam 150–200 de grame de carne semicrudă-semicoaptă. Groapa o săpasem cam de 50–60 de cm. Ziua a trecut într-o veselie. Toți mă lăudau și-mi ziceau: „*molodeț rumân-țâgan*". La auzul acestor cuvinte m-am supărat foc și le-am zis că mai bine mor de foame și de frig, dacă ei mă poreclesc țigan. Le-am lămurit, într-un sfârșit, că românii și țiganii sunt două popoare diferite, că nu mi-i rușine că sunt numit țigan, dar sunt român.

Povestea cu carnea a ținut trei zile. Groapa s-a adâncit de un metru, iar mai bine de jumătate ne-am îmbolnăvit de diaree. Pe lângă diaree, mie mi-au mai ieșit pe corp o sumedenie de blânde care mă mâncau îngrozitor.

Ne-au dus pe toți în zona sanitară. Ne-au făcut spălături la stomac, deși acela și așa era gol, iar eu am avut norocul să ajung în baraca sanitară, unde am făcut baie și apoi am stat la dietă trei zile.

Chiar a doua zi am fost consultat de un medic femeie care mi-a pus diagnoza – „urticarie". Era o doamnă cu 7–8 ani mai în vârstă ca mine, de naționalitate kazahă. Tăietura ochilor era cam piezișă, dar era destul de simpatică și sociabilă.

Mi-a cerut să recunosc cinstit ce-am mâncat în ultimele trei zile, căci altfel nu mă va putea trata. I-am povestit de isprava noastră cu carnea. A zis doar atât:

– Ești tânăr, sigur ai o mamă care te așteaptă în Moldova. Păzește-ți sănătatea, nu mânca chiar totul ce-ți cade. Mai bine stai flămând decât să mănânci orice putregai.

Mi-a palpat minuțios burta, m-a întrebat unde simt dureri. Eram tare stingherit: pentru prima dată o mână de femeie îmi atingea trupul gol; roșisem tot. Ea a simțit acest lucru, a zâmbit ușor și mi-a zis să mă îmbrac.

– E nevoie de calciu clorat ca să oprim procesul. Sper că va fi totul bine. A zis astea și a plecat.

Eram năucit și nu-mi venea a crede că cineva de aici a vorbit cu mine atât de blajin. Îmi părea că încă mai simt atingerea degetelor ei pe corp. Incredibil, dar stăteam întins pe o saltea așternută cu un cearșaf și eram învelit cu o pătură curată. Afară de burtă, care era moale, aveam impresia că tot corpul meu e alcătuit doar din oase care-s acoperite cu piele. Eram în pragul distrofiei, cred. M-am cam speriat. Văzusem ce se întâmplă cu cei distrofici. Stăteau nemișcați ore în șir, uitându-se într-un singur punct. Mișcările lor erau molatice, erau indiferenți la tot ce se întâmpla în jur. Se stingeau din viață încet, liniștit și mureau cu ochii larg deschiși. Întâmplarea cu carnea și doctorița m-au smuls, cred, din mâinile distrofiei.

Salvatoarea mea a revenit și m-a rugat să trec în camera de proceduri. A scos dintr-o gentuță o fiolă de calciu clorat. El se face intravenos. Capul ei s-a apropiat atât de aproape de mine, încât îi simțeam respirația și zvâcniturile din tâmplă. Am simțit mai întâi ceva fierbinte în gât, apoi fierbințeala s-a coborât prin toate măruntaiele până în tălpi. Ea mă tot întreba ce simt, dar eu m-am zăpăcit și nu știam ce să-i răspund, până în cele din urmă am amețit și era cât pe ce să cad.

– Ei, băiete, ține-te! Ești doar bărbat!

După aceste cuvinte, a încetinit injecția, a roșit toată și se uita speriată prin jur. Mai apoi aveam să aflu că ea îmi adusese de la

libertate fiolele. Risca enorm. Mi-a făcut trei zile la rând câte o injecție; am stat culcat, apoi blândele au dispărut.

La despărțire mi-a zis:

– Vei lucra două săptămâni la curățat cartofi la bucătărie, iar mai departe să lupți pentru viață. Nu te lăsa dus la fund.

S-a întors brusc, puțin enervată, și a plecat. N-am înțeles niciodată de ce a fost atât de bună cu mine…

Aproape în fiecare zi o vedeam la bucătărie pe doctoriță; trecea pe lângă mine, însă niciodată nu s-a uitat spre locul unde lucram. Pe câți i-a salvat ea, sărmana, de la moarte! Pe toți însă nu-i putea salva…

Groapa au continuat s-o sape alții, dar carne n-au mai găsit.

La poarta mare duceau zilnic câte 2–3 cadavre. Controlul decedaților era mereu același cuțit. Apoi îl împușcau în inimă. Acest tip de control a fost introdus după ce un deținut din Estonia a simulat destul de bine decesul. Fiind dus laolaltă cu ceilalți morți, noaptea a reușit să evadeze, căci zona gospodărească nu era atât de strict supravegheată.

Zilnic, când plecam la curățit cartofi, îmi ieșea înainte un bătrânel uscățiv și nespălat, slab de-l lua vântul. Îi spunea Ivan Petrovici. El afirma că este doctor în biologie. Îl beștelea pe Lâsenko și zicea că ăsta îl duce de nas pe Iosif Visarionovici. El credea cu fermitate că va fi eliberat curând și atunci el va dovedi lumii întregi cât de păguboase și greșite sunt teoriile lui Lâsenko. Ținea în mână un sâmbure de cais și povestea repede de tot care este conținutul lui chimic și cât de folositor este el pentru organismul uman. Zicea că sâmburele îl va mânca atunci când va simți că distrofia îl doboară definitiv. De câteva ori l-am văzut cum își consuma porția de zahăr. O așeza pe un petic de hârtie, lua o ață, o îmbăla și o înmuia în zahăr. Ducea la gură atât cât lua pe ață. Repeta aceste mișcări cu o dibăcie și o viteză uimitoare. Era în extaz, obosea, dădea ochii peste cap și se prăbușea neputincios peste porția de zahăr, apoi scotea niște sunete înăbușite, care se auzeau tot mai slab, până dispăreau cu totul. El trecea în nesimțire.

Camarazii lui îl luau de subsuori, îl duceau pe laviță și îl culcau. Într-o zi l-au găsit înghețat lângă toaletă; ținea într-o mână ața, iar în cealaltă sâmburele de cais.

Spre sfârșitul lunii februarie au terminat de săpat groapa.

Tot la sfârșitul lui februarie ni s-au dat numere. Numărul meu era EE-100. Prima literă însemna o mie. Numerele trebuiau cusute pe piept, în partea stângă, deasupra pe căciulă, în spate, și la piciorul stâng. Lipsa numărului sau neclaritatea acestuia atrăgea după sine pedeapsa cu carcera. După primirea numerelor au venit după noi „cumpărătorii". Pe buzele tuturor era cuvântul *etap*.

Noi aveam de acum unele informații despre lagărele din împrejurimi. Toți se temeau ca de foc de lagărul din Djezkazgan. Acolo erau minele de aramă și rar cine rezista mai mult de doi ani. Și mai înfricoșătoare erau lagărele cu adresa „PIA" după care urma un număr oarecare. Asta însemna că nenorocitul ajungea ori la minele de uraniu ori la cele de cinabru (din el se extrăgea mercurul). De acolo nu se mai întorcea nimeni.

Comisia ne sorta într-o cameră mare, ne strigau pe numere, ne dezbrăcau în pielea goală și ne cântăreau. Apoi ne controlau starea dinților. După ce am trecut controlul, am auzit numărul meu, apoi cumpărătorul a zis:

– Are toți dinții, greutatea e de 51 de kg (se vede că lucrul de la bucătărie mi-a priit). Apoi a urmat localitatea.

– *Etap Dubovka!*

Celora care trecusem comisia ni s-a spus să ne ducem pe la barăci și să ne pregătim torbele de drum.

Transferurile dintr-un lagăr în altul se practicau des. Se făcea lucrul acesta ca să nu se stabilească legături de prietenie între deținuți. Ba mai mult, în unele lagăre ni se injecta și câte o porție de hoți, ca să ne țină sub tensiune și să ne asuprească tot timpul.

DUBOVKA

La Dubovka am fost duși cu mașini acoperite. Spre seară am fost repartizați prin barăci, iar mai apoi am făcut cunoștință cu conducătorul lucrărilor de șantier. Era un moșneguț josuț, purta un chipiu din postav negru. În haine proprii și fără numere deseori umbla. Ținea în permanență luleaua în dinți, chiar dacă nu era aprinsă. Vorbea laconic și niciodată nu repeta fraza spusă. Mai târziu am avut să aflu că era un amestec de evreu și polonez, care făcuse Universitatea din Varșovia și din Sankt-Petersburg. Era doctor în științe tehnice. Îl duceau deseori la montarea transformatoarelor de înaltă tensiune. Trăia în capătul unei barăci, într-o chilioară aparte, împreună cu un român, Nicolae Dragomir. Administrația lagărului îl stima foarte mult și cuvântul lui avea mare pondere.

A doua zi au început să ne repartizeze pe brigăzi. Noi, cei din Maikaduk, care pățisem beleaua cu carnea, ne țineam grămăjoară și rămăsesem mai la urmă. Ne-a întrebat pe fiecare ce specialitate avem și de unde suntem.

– Tu vei pleca la cariera de piatră, iar ei vor face ordine în partea gospodărească o săptămână. Băieții au început să-l roage să nu ne despartă, dar el le-a tăiat-o impunător:

– Odată ce am spus, nu se mai discută! Eu nu repet de două ori același lucru. Băiete, mergi cu mine!

Am simțit fiori de groază și m-am gândit că ăsta o să-mi pună, cred, capăt zilelor la cariera de piatră. Mi-a zis să merg mai iute după el, căci vrea să mă prezinte cuiva. Am ajuns până la chilioara lui. Acolo ne-a întâmpinat un omulean cam de-o statură cu șeful șantierului. Era smolit și avea niște ochi negri pătrunzători. M-a măsurat de vreo două ori din cap până în picioare și într-o rusească pocită a întrebat cine sunt eu. Șeful de șantier a scos luleaua din dinți și-i zice:

– Ian, întreabă-l în limba ta cine este el, ca eu să mă pot convinge de voi amândoi cine sunteți.

Necunoscutul mă întrebă într-o română apăsată și cam milităroasă:

– De unde ești, flăcăule?

– Din Țara Românească!

– Țara este mare; din ce provincie?

În timpul acesta, șeful de șantier a zâmbit satisfăcut, s-a așezat la o măsuță mică și a început să-și pună tutun în lulea.

– Ei, din ce provincie zici?

– Din Basarabia.

Leandr Alexandrovici, căci așa îi zicea șefului de șantier, a ieșit afară să-și aprindă pipa, iar necunoscutul a început să mă descoase în limba română. M-am prezentat, i-am numit articolul după care am fost condamnat.

– Când ai reușit să te pricopsești cu așa bogăție?

– Dar dumneavoastră de unde sunteți și cum ați ajuns aici?

– Sunt din București. În timp de pace am lucrat profesor de economie politică la universitate, iar în timpul războiului am fost ostaș al țării. Iar acum, după cum vezi, suntem camarazi de suferință.

În cameră a intrat Leandr Alexandrovici și ne-a întrebat:

– Ei, ați făcut cunoștință?

Eu i-am răspuns că nu îndeajuns.

– Cu timpul ne vom cunoaște. Tu ce-ai lucrat în libertate?

– Am lucrat un an de zile învățător.

– Deci, vreau să cred că știi a număra și a socoti până la o mie? Te duc în brigada de la carieră. Rația lor de pâine e de 550 de grame. Dacă vei fi atent și ascultător nu vei fi distrofic.

După aceste vorbe m-a condus până la baraca numărul trei. Era doar un singur loc de dormit la nivelul 2.

– Mâine, te voi aprecia la locul de muncă și să bagi în cap tot ce-ți voi spune.

S-a întors militărește și a plecat.

Eu mi-am ocupat patul pe care mi l-au repartizat, m-am covrigit ca un câine și am tras peste mine o zdreanță de pătură. Cum mă

covrigeam, începeam să mă gândesc la cei de acasă. Vorbeam cu ei, le spuneam că mi-i frig, mi-i foame mai tot timpul și mi-e tare dor de toți, chiar și de Tărcuș al nostru. După ce îi pomeneam pe toți, o întrebam pe Lealea unde-i, pe care meleaguri au deportat-o... Era foarte frumoasă și șireată, nu se poate să n-o țină acum cineva de mână... Și înainte de a adormi, mi se pecetlui somnul cu o gelozie imaginară care mă ținea în mrejele ei până dimineața.

Prima zi de muncă în lagărul Dubovka nu se deosebea cu nimic de zilele din alte lagăre.

Dis-de-dimineață am plecat la dejun cu brigada. Acolo, l-am întâlnit și pe român. M-am apropiat, el m-a primit binevoitor și mi-a permis să stau lângă el.

Aici rația de pâine se dădea în trei porții și ciorpacul cu lături era mai des. Se mai dădeau și nelipsiții peștișori, 4–5 bucăți, și o cană de ceai gata îndulcit. Masa de amiază se dădea la locul de muncă, iar cina în lagăr.

După dejun, a urmat imediat încolonarea și numărătoarea cu tot ritualul ei de lagăr.

Până la cariera de piatră am făcut 5 km. Acolo, ca din pământ, a apărut Leandr Alexandrovici.

– Ei, băiete, nu te-a furat vreo fată astă-noapte?

– Din păcate, ele mă fură doar în vis.

– Alături de zona noastră este și o zonă de femei, dar suntem despărțiți unii de alții ca statele vrăjmașe. Acum, hai să-ți arăt locul de muncă.

Acolo, sus, este cariera. De la carieră vine transportorul până la estacadă. Aici sunt mașinile de zdrobit piatra. Misiunea ta este următoarea: să urmărești ca să nu se oprească nici pe o clipă transportorul, să nu stea pe loc nicio mașină de zdrobit. Ia această tăbliță; să înregistrezi pe ea numărul mașinii care a venit și, Doamne ferește, să nu scapi vreuna din vedere. În caz de dezordine sau dacă se întâmplă o mică avarie, ridici această manivelă până face contact. De hărnicia și înțelepciunea ta depinde hrana brigăzii și a ta. Ai înțeles?

– Da, am să mă străduiesc.

Leandr Alexandrovici a dispărut ca în pământ.

Erau trei agregate de zdrobit piatra. Unul fusese ocupat de fostul profesor bucureștean, care mi-a spus binevoitor:

– Eu te voi ajuta. El e un om care iubește foarte mult disciplina și punctualitatea, dar nu este rău deloc. Principalul e să nu întrebi a doua oară ce a spus el și să nu ieși din cuvântul lui. Am avut mare noroc că sunt prieten cu el. Să vii diseară la noi în chilie; vreau să te cunosc mai îndeaproape.

Toată ziua am umblat ca suveica la țesut. Șoferii care încărcau pietrișul erau de la libertate. Doar unul singur mi-a adresat câteva cuvinte:

– Noroc! Ești nou?

Eu am dat afirmativ din cap. Nimeni nu m-a mai întrebat nimic, însă toți mă urmăreau cu atenție, așa cum se urmăresc fiarele între ele.

Masa de amiază a fost puțin mai consistentă: 200 g pâine neagră ca pământul, o porție de ciorbă cu vreo doi cartofiori și câteva boabe de crupe plutind prin ea, un ciorpac de lături mai consistente cu un strop de ulei de bumbac. Foamea nu s-a potolit, însă o mică schimbare a survenit.

DOMNILOR

La timpul cuvenit, am făcut din nou cei 5 km, apoi am luat cina și am plecat la chilia șefului. Acolo mă aștepta numai consângeanul meu; domnul Leandr era dus cu treburile șantierului. El mi-a cerut să-i numesc pe amândoi cu apelativul domn.

– Bună seară, domnule…?

– Nicolae Dragomir.

– Mie îmi spune Ion, dar prin vrerea împrejurărilor toți îmi spun Vanea de mic copil și se vede că așa o să mă poreclească până voi muri.

– Numele pentru om este tot atât de însemnat ca și crucea de la botez; să ai două nume nu-i rău. Ei, dar scopul meu este să te cunosc după faptele care te-au adus aici. Mulți spun că au căzut degeaba aici, eu însă nu-i cred și nu te voi crede nici pe tine.

– Eu unul nu pot spune că am ajuns aici degeaba; regret însă că am reușit să fac puțin, căci m-au înhățat.

– Începi să-mi placi, băiete. Și ce anume ai făcut?

– Pustiirea care s-a abătut asupra noastră, asupra Basarabiei, ne-a ridicat la lupta de rezistență. Am format un detașament de luptă, pe care l-am numit „Sabia Dreptății (a lui Ștefan cel Mare)", în cadrul Mișcării de rezistență „Arcașii lui Ștefan". Câte ceva am făcut, dar se vede că am ajuns aici ca să învățăm cum să facem în viitor mai bine și mai mult.

Domnul Dragomir a început să lăcrimeze, s-a scuzat și mi-a spus că lacrimile lui nu-s de compasiune față de mine, ci de bucurie de la cele auzite, o bucurie pe care nu o poate stăpâni.

– Și ați fost mulți?

– În detașamentul nostru am fost 12; fondatori am fost trei colegi de școală.

El s-a ridicat încet, s-a apropiat de mine, m-a cuprins ca pe un fecior al său și mi-a spus:

– Băiete, sunt fericit să aud că Basarabia are așa tineri feciori care s-au apucat să-și făurească istoria.

– Noi nu ne-am apucat să facem istoria; asta-i treaba celora alde Iorga.

– Alde Iorga o scriu, iar poporul, prin cei mai îndrăzneți feciori, o face. Îl cunoști pe acest istoric?

– Desigur. Când am simțit că au să pună mâna pe noi, i-am îngropat cărțile în pământ împreună cu cele ale lui P.P. Negulescu.

– Și ce anume ai citit de Negulescu?

– „Destinul omenirii". Un unchi de-al meu avea o bibliotecă frumoasă, dar s-o îngropăm toată în pământ a fost cu neputință. Barbarii au confiscat-o și cred că au distrus-o.

– Sunt singurul român în acest lagăr, dar prin tine Dumnezeu mi-a dăruit una din cele mai frumoase provincii ale țării noastre.

S-a apropiat de mine din nou, mi-a pus mâna pe umăr și mi-a zis:

– Meriți pe deplin să mă spovedesc și eu ție. Află, domnule Ion, că în fața ta stă generalul Armatei Române – Nicolae Dragomir.

La auzul acestor cuvinte am înlemnit și am muțit. Am stat așa câteva clipe, unul în fața altuia în poziția de drepți, fără să ne clintim. Apoi domnia sa a ordonat:

– Așază-te, căpitane! În numele neamului nostru eu te ridic deodată la rangul de căpitan.

– Eu n-am făcut armata și sper că nici n-o voi face. Dacă nu vă deranjează, spuneți-mi, vă rog, cum de-ați ajuns prizonier la cotropitorii ăștia?

– E o poveste dureroasă și lungă. Însă, în măsura posibilităților, voi încerca să-ți spun cum a fost. De mult simt necesitatea de a mă spovedi cuiva. În lipsa duhovnicului, ai să mă asculți tu, căci cred că ești cel mai nimerit pentru a-mi asculta spovedania. De meserie eu nu sunt militar. Am fost profesor de economie politică la Universitatea din București. Aveam gradul de general (r). În anii războiului, am fost mobilizat în Armata Română. La data de 23 august 1944 mă aflam în preajma Palatului Regal. Am fost martorul acelor clipe când a fost arestat mareșalul Ion Antonescu. A doua zi după eveniment, am fost chemat la Marele Stat Major împreună cu alți militari. Ni s-a ordonat să organizăm noua Armată Română, Pandurii lui Tudor Vladimirescu, care trebuia să lupte mai departe împotriva Germaniei hitleriste alături de Armata Roșie. Povestea e lungă. Soldații români, sătui de mizeria războiului, dezertau de pe front cu sutele. Înfigeau armele cu baioneta în pământ și plecau acasă. Am fost avertizat de cei din Comandamentul sovietic să aplic pedeapsa cu moartea pentru dezertarea din armată. Atunci am replicat că la noi nu există o asemenea lege. Au urmat câteva altercații. A doua zi m-am trezit arestat, până seara urcat în avion și adus la închisoarea Liubleanka. Am o fiică în București; la ea mi-i toată speranța. Sper că va reuși să mă scoată de aici.

Domnul general s-a așezat tăcut la masă, și-a sprijinit capul pe mâini și multă vreme a stat în această poziție. Între timp, în cameră a intrat Leandr Alexandrovici. Ne-a întrebat dacă nu cumva ne-am certat, de stăm așa de tăcuți și încordați unul în fața altuia. Generalul i-a răspuns:

– Nu, dragă Leandre. Noi ne-am spovedit unul altuia. Băiatul acesta m-a mișcat până la lacrimi… de bucurie; îți voi povesti pe urmă.

Domnul Leandr m-a întrebat cum mi-a mers ziua. M-a ascultat, apoi mi-a zis că el e mulțumit de felul cum am lucrat. Mi-a zis să plec în baracă, căci umblând pe teritoriu pot da de belele.

– Sper să mai treci pe la noi; vei fi întotdeauna binevenit – a zis generalul.

NEMȚII

Întors în baracă, mi-am dat seama că scăpasem cina, dar mare mi-a fost mirarea când am găsit pe pat porția mea de pâine, iar pe o hârtie de sac de ciment o grămăjoară mică de terci și cana mea cu ceai rece. Nu-mi venea a crede că așa ceva se putea întâmpla în lagăr. M-am uitat mirat în jur. Mi s-a făcut frică. Mă gândeam să nu fie cumva vreo cursă, sau poate că l-o fi adus pe altul în locul meu. De pe lavița vecină, un bărbat zdravăn, într-o rusă stâlcită îmi spune foarte politicos că el mi-a adus porția de la cină. Eu de vreo câteva ori la rând i-am mulțumit, mi-am mâncat tainul de seară și așa, îmbrăcat, m-am urcat în culcuș. De obicei, toți dormeau îmbrăcați, deoarece noaptea era foarte frig, chiar și vara. Necunoscutul m-a întrebat de unde sunt. I-am răspuns că sunt din Basarabia, iar el a exclamat cu plăcere:

– A-a-a! *Rumänia! Antonescu! Ja, ja!* Ce-i cu dânsul?

– A fost împușcat în 1946.

– Regretabil; el n-a avut o vină așa de mare ca Hitler.

– Dumneavoastră de unde știți și, dacă nu vi-i cu bănat, cine sunteți și cum ați nimerit aici?

– Noi suntem prizonieri nemți și lucrăm cu toții la cariera de piatră. Am rămas mirați când am văzut un nou-venit la estacadă. Acolo e mare răspundere. E greu și e multă alergătură toată ziua.

– Am să mă străduiesc să fac față. Numele meu este Ion. Cum să vă spun dumneavoastră?

– Îmi spune Vașcan Günter (Antonovici). Iată, am și făcut cunoștință. Aici, în Karaganda, sunt câteva mii de prizonieri nemți și sunt repartizați la cele mai grele munci. Războiul acesta prostesc ne-a făcut să gustăm mult amar și cine știe când se va termina acest calvar.

Cu timpul, am avut să aflu că acest neamț a fost colonel în armata germană și că toți camarazii lui îl stimau și nu-i ieșeau din cuvânt. Toți nemții erau foarte disciplinați și ordonați. Se sculau toți odată, nu întârziau niciodată nicăieri, erau un model de colectivitate.

Noi, acești câțiva de la estacadă, eram incluși în brigada lor din carieră și eram datori să umblăm împreună la masă, la numărătoare și la muncă. Atât cei din lagăr, cât și cei din libertate nu ne numeau altfel decât fasciști. Uneori, când mergeam la muncă ori când ne întorceam, eram huiduiți cu acest cuvânt. Câteodată, aruncau cu pietre în noi, iar copiii urlau din urmă cuvinte de ocară. Nemții nu reacționau la jigniri, păreau că s-au obișnuit cu toate astea și-și duceau crucea cu demnitate.

În una din zile, domnul Günter a ținut să mă prevină că în lagăr sunt mulți hoți și de aceea trebuie să fiu disciplinat și, mai ales, să nu întârzii niciodată la masă. Uneori, cu precădere sâmbăta, se întâmpla ca un grup de hoți să ne ceară să dăm „de bunăvoie" o parte din tain, fie zahăr sau pâine. Noi eram nevoiți să împărțim înde noi ce mai rămânea. Cel mai periculos era când jucau ei cărți. Era mai bine nici să nu te vadă, nici să nu te știe. Să nu le atragi cu nimic atenția. Acel care pierdea era dator să execute dorința celui care a câștigat. Tragedia venea atunci când

în banca de joc era pusă viața cuiva. Dacă din frică sau din alt motiv perdantul nu îndeplinea ordinul în termenul stabilit, plătea cu viața sa. Corpul celui executat era expus în fața barăcii, la loc de vază, ca să bage groaza în restul deținuților, ca nu cumva să mai îndrăznească cineva să crâcnească sau să neglijeze poruncile elitei hoților. Născoceau înjosiri de tot felul și se amuzau cumplit pe seama celor mai slabi. Odată, l-au obligat pe un perdant să-l pupe în fund pe un distrofic, apoi l-au întrebat în batjocură ce a văzut el acolo? Acela le-a răspuns că la un distrofic în dos poate fi numai păienjeniș. Altădată am văzut cum unui hoț mărunt, care a încălcat niște reguli de ale lor, i-au tatuat în frunte cuvântul „amiral".

Conducerea lagărului se făcea că nici nu vede toate „isprăvile" lor. Cu cât mai mare era teroarea hoților asupra deținuților politici, cu atât mai satisfăcută era conducerea lagărului. Uneori, tirania hoților rivaliza cu cea a conducerii. Așa-zișii „hoți în lege" nu îndeplineau niciun fel de lucrări, dar primeau aceeași rație pe zi ca și brigăzile cu cele mai bune rezultate de muncă. Pe liste ei erau incluși în cele mai bune brigăzi, dar la lucru nu mergeau. Brigada era datoare nu numai să-i câștige tainul, dar și să i-l aducă în baraca unde locuia. Porția de pâine trebuia să fie numaidecât așa-zisa *gorbușkă*, călcâi. *Gorbușka* mai avea și sens figurat, că adică a fost câștigată făcând gheb în spinare de atâta muncă. După această porție se fugăreau nu numai hoții, dar și clasa „conducătoare" din rândul deținuților, deoarece era parcă mai uscată, nu era așa cleioasă. Clasa conducătoare mai era numită și *kontorskie krâsî*, guzgani de birou. În rândul lor nimereau în temei două grupuri de deținuți: specialiștii în anumite domenii ori turnătorii. Turnătorii erau clasa indispensabilă a conducerii lagărului și erau chiar mai periculoși decât hoții. Ei erau urechea administrației și de aceea erau urâți de deținuți, chiar și de hoți. Lor li se mai spunea „clasa invizibilă".

Sistemul era pus la punct atât de îndrăcit încât simțeai în permanență cum te apasă și avea menirea să-l transforme pe

deținut din om în fiară sălbatică. Trebuia să lupți mereu pentru supraviețuire. Tu să mori azi, iar eu tocmai mâine – ăsta era îndemnul.

Până la moartea lui Stalin, deținuților li se permitea să primească un colet și o scrisoare, o dată în jumătate de an. Scrisoarea trebuia obligatoriu să fie scrisă în limba rusă, atât aceea pe care o primeai de acasă, cât și cea pe care o scriai. Nu se permitea să povestești despre lipsurile pe care le înduri, nu aveai voie nici măcar să faci aluzii la greutăți ori restricții. Conținutul scrisorii trebuia să fie neapărat unul pozitiv. La punctul de primire a coletului era prezent un ofițer și un hoț în lege cu câțiva țâncani de ai lui. Hoțul în lege urmărea doar cu privirea conținutul coletului, pe când țâncanii treceau „prin mână" totul. Uneori, mai mult de jumătate de colet erai nevoit să-l dăruiești lor „cu zâmbetul pe buze și din toată inima", altfel în câteva zile puteai să-ți iei rămas-bun de la lumea asta. Cel mai mare hoț în lege era unul Vasiliev. Avea la activ 7 omoruri, dintre care un milițian și un gardian, o spargere de bancă și mai multe jafuri. Era din Moscova și cunoștea la perfecție toate închisorile din „mândra capitală". Umbla îmbrăcat curat și niciodată nu ridica tonul. Uneori, putea să cedeze porția lui de pâine vreunui distrofic. Practic, el aproape că nu mânca hrană din lagăr. Făcea în fiece zi „binefaceri" cu tainul de lagăr, ori îl împărțea țâncanilor care îl deserveau. Presiunea hoților și a turnătorilor devenea tot mai apăsătoare. Nu puteai ști niciodată de unde te paște nenorocirea.

Tainul primit de întreaga brigadă depindea, în cea mai mare parte, de cele trei agregate de produs pietriș și de ducerea evidenței cantității de piatră și pietriș. Hărnicia și atenția mea la completarea tăbliței cu producția expediată mi-au ridicat prestigiul în fața nemților, dar și în fața domnului Leandr.

LEANDR ȘI NICOLAE

Într-o duminică, profitând că e zi de odihnă, am plecat în vizită la domnii Leandr și Nicolae. De cum m-a văzut moșneguțul intrând pe ușă, s-a bucurat, s-a ridicat de la măsuța de lucru și a exclamat voios:

– A-a-a, uite, domnule Dragomir, cine a venit la noi! Iubesc tineretul; el e visător întotdeauna! Dar nu m-am așteptat să fie și rebel! Domnul Nicolae mi-a povestit câte ceva din isprăvile tale. Șezi! Fii binevenit!

– Dar nu vă supărați dacă îmi spun părerea mea?

– Doamne ferește! chiar să știi că nu-i iubesc pe cei tăcuți. Este greu să înfiripezi cu ei o discuție.

– Cred că să fii doar visător, nu și rebel, înseamnă a rămâne un romantic neîmplinit.

– Și împotriva cui te-ai ridicat, mă rog, de ai ajuns tocmai aici?

– M-am ridicat împotriva tuturor veneticilor, începând cu lichelele din sat și terminând cu Stalin.

– Dar pe cine îi socoți tu venetici?

– Pe toți acei care vin să cotropească o altă țară și vor să subjuge un alt popor.

– Bine, dar Armata Roșie v-a eliberat de cotropitorii germani și români.

În discuție a intervenit domnul Dragomir:

– Vedeți dumneavoastră, domnule Leandr, pe firul discuției s-au inclus trei țări, trei popoare, trei guverne. Și nu ne va fi ușor să apreciem rolul fiecăruia în parte în acest măcel sângeros și prostesc.

– De ce credeți așa?

– E posibil să avem diferite păreri, căci avem puncte diferite de referință.

– Dar adevărul întotdeauna deține supremația.

– Bine; atunci să le luăm pe toate pe rând și să vedem cum s-au derulat evenimentele, până vom ajunge aici, în Dubovka.

– Nu-i chiar atât de greu să apreciezi cine e agresor și cine-i pătimit. S-au încăierat două sisteme. Nemții au atacat URSS, asta e!

– Bine, că nemții sunt agresori sunt de acord. Dar este adevărat și faptul că acest război ar fi început oricum, ori de unii, ori de alții, el nu putea fi amânat. Cât privește însă că e vorba de două sisteme, nu sunt de acord cu această părere.

– Explicați-mi de ce? Guvernul Germaniei doar e fascist, iar URSS este sistemul socialist.

– Fascismul s-a născut și s-a dezvoltat în Italia ca sistem politico-administrativ de dictatură, bazat pe o economie de tip capitalist. Adevăratul sistem în Germania a fost pornit de la socialism și este ieșit din același ou cu socialismul din Rusia. Însuși Hitler, la început, a fost soldat al revoluției roșii și când nu i-a reușit aventura și-a transformat partidul în Național Socialist. Însă și în Germania, și în Rusia, în cele din urmă, s-a consolidat dictatura. Ea e mascată sub dictatura proletariatului, iar în Germania sub cea rasială. Orice dictatură are în fruntea ei un dictator care, prin anumite instrumente statale, își realizează cruzimea sa. În Germania, dictatura a mistuit milioane de vieți din alte popoare, făcând „purificarea” nației. În Rusia, dictatura lui Stalin a decimat propriul popor și alte popoare, de sus în jos și invers.

– Să fi trăit mai mult Lenin, ar fi fost cu totul altfel.

– Ba și Lenin, și Troțki au fost tot atât de cruzi. Să nu uităm că anume ei au pus temeliile acestui sistem, acestei doctrine. Țarul nu numai că le-a păstrat viața tuturor revoluționarilor, dar le-a creat chiar condiții bune în închisori și în locurile unde au fost deportați. Dacă acum am avea aceleași condiții în închisori, ca pe timpul țarului, vă asigur că 90% din toți deținuții lagărului ăsta n-ar dori să fie puși în libertate. De fapt, ideea lagărelor de concentrare îi aparține lui Lenin. Hitler doar a perfecționat-o. Să nu uităm că bolșevicii au pus mâna pe putere prin violență și primul act de cruzime a fost executarea țarului cu toată familia lui. Și de atunci până acum tot curg râuri de sânge omenesc nevinovat.

– Îmi vine greu să vă aduc contraargumente, însă sunt convins că sistemul socialist va moșteni planeta.

– Socialismul se va ruina singur, pentru că doctrina sa este construită pe principii găunoase.

– Cum puteți dumneavoastră să afirmați așa ceva? Am impresia că sunteți un om progresiv. Ce poate fi mai presus de *fraternité*, *liberté* și *égalité*?

– La baza doctrinei marxist-leniniste nu veți găsi niciunul dintre aceste trei principii. Acestea-s visurile romanticilor din secolele XVIII–XIX.

– Bine, domnule, atunci care-s, după părerea dumitale, principiile sistemului marxist-leninist?

– Primul principiu este de ordin economic: proprietatea de stat (obștească) asupra mijloacelor de producere. Acest principiu îi face pe toți indivizii sclavi ai statului. Statul nu mai poate fi controlat de nimeni și dispune de „plusvaloarea" lui Marx, după cum găsește de cuviință dictatorul. S-ar părea că distribuirea bunurilor materiale în mod echitabil ar trebui să împace pe toți membrii societății, dar în mod miraculos apare indiferența față de proprietatea de stat, apoi apare contradicția dintre individ și proprietatea de stat. Această contradicție tot mai mult și mai mult anihilează forța de creație a individului. Într-o anumită etapă, apare fenomenul de stagnare a societății și individul devine ostil față de proprietatea străină lui, pe când proprietatea privată devine forța motrice a individului, forța creatoare. El nu numai că se străduiește s-o ocrotească, dar își pune în mișcare toată forța sa intelectuală și fizică spre a o înmulți.

– Minunat! – a exclamat Leandr. Iată, aici și apare fenomenul exploatării omului de către om.

– Într-adevăr, acest fenomen este nespus de nemilos și crud. E ca un tigru în junglă.

– Vedeți, ați ajuns la concluzia că numai socialismul îl poate feri pe om de exploatare.

– Din contra, socialismul este teoria care oferă toată puterea unui dictator și unui grup nemilos de lingăi, care îl cresc și

îl zeifică, până acesta ajunge la paroxism, care se manifestă în funcție de temperamentul pe care îl are. Să zicem, exploziv ca Hitler, ori liniștit și lent ca paranoicul Stalin.

– După cum văd eu, noi am ajuns cu discuția într-un impas din care nu avem ieșire și trebuie să ne adresăm „stăpânilor", să ne mai dea câte un termen, ca să ajungem la o concluzie optimală pentru societatea umană.

– Ce-i drept, societatea umană încă n-a inventat acel sistem care ar face-o prosperă cu adevărat. Și ceva mai bun decât democrația, pentru care le spunem „mulțumesc" vechilor greci, eu nu cunosc. Poate doar creștinismul propăvăduit de Fiul lui Dumnezeu. Democrația cred că ar putea servi drept cușcă pentru capitalismul sălbatic. Tigrul lăsat în junglă sfâșie după bunul său plac, dar pus în cușcă și dresat după anumite reguli, face minuni. Deocamdată, aceasta mi-i convingerea, domnule Leandr.

– Apoi, dragul meu Nicolae, m-ai dezarmat total și nu regret că te am camarad de suferință. Ce zici, Vanea? Face să avem un așa prieten?

– Eu nu știu cum să-I mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a scos în cale doi profesori atât de minunați. O asemenea lecție cred că n-aș fi putut asculta în nicio universitate din URSS.

– Da, mai rar așa deschidere; dar ce ne facem noi dacă într-o bună zi vei fi obligat să devii turnător?

– Nu-ți fă probleme, Dragomire. Cică în unele lagăre o forță nevăzută pur și simplu îi înjunghie noaptea pe turnători și le lasă în gură un bilețel cu un singur cuvânt pe el – Iuda. Și pot să vă destăinuiesc că aseară a apărut primul caz și la noi. L-au găsit înjunghiat pe „amiralul" jucat la cărți lângă KVC, cu un asemenea bilețel în gură.

– Dar cum rămâne cu celelalte două principii pe care nu le-am abordat?

– Celelalte două principii sunt ateismul agresiv și lupta de clasă, dar, cu permisiunea dumneavoastră, le amânăm pe altădată.

– Dumnezeu știe când va mai fi acea altă dată. Mâine e posibil să ne despărțim. Vedeți cum ne vântură stăpânii – am remarcat eu, uitându-mă rugător la ambii profesori.

Auzind cuvintele mele, domnul Leandr a propus un lucru ieșit din comun în lagăr:

– Mi-a mai rămas ceva din ultimul colet. Vreau să împart cu voi puținul pe care îl am. A scos dintr-o lădiță trei felioare subțiri de pâine și a pus pe ele trei bucățele de pește sărat și a turnat dintr-o gamelă ceai îndulcit, dar rece…

– Vă invit la o trapeză unde nu se respectă nicio regulă din casele domnești.

Acest ospăț a fost primul din viața mea pe care a putut să mi-l ofere un deținut de la arestare și până în acel moment. În lagăr rar cine mesteca hrana. Se mânca hulpav, așa cum mănâncă fiarele, și fiecare se uita prin părți. Unii se uitau poate le mai cade ceva, alții aveau grijă ca nu cumva vreun distrofic să se repeadă să le rupă vreo bucățică. Cu toate că eram anapoda de flămând, pentru prima dată am încercat, de rușine, să nu mănânc lacom și să nu înghit nemestecat. Atunci mi-am dat seama că gestul domnului Leandr a readus în mine omenescul pe care aproape că-l pierdusem. După ultima înghițitură de ceai, minunata noastră gazdă ne-a spus că a născocit un proverb în anii aceștia lungi de detenție:

– Mi-i drag să mă veselesc, dar mai ales să înfulec… Și acum, domnule Nicolae, aș fi curios să vă aud părerea referitor la celelalte două principii ale marxism-leninismului.

– Celelalte două principii țin mai mult de suflet și de filosofie, de marea politică, dacă vreți.

– Ateismul, după mine, ține de credință sau de lipsa acesteia, dar lupta de clasă cred că are o legătură directă cu așa-zisa marea politică. Cum credeți, de ce Lenin, care era cununat și chiar purta și verigheta de cununie, era ateu?

– Părerea mea este că el, ca om de știință, a studiat toate curentele filosofice și în cazul ăsta nu putea să nu fie un materialist convins.

– În primul rând, el nu este om al științei adevărate. Științele care pot să-l rătăcească pe om ar fi biologia, fizica, chimia. Or, Lenin în domeniul acesta nu are nicio lucrare și nici în domeniul altor științe.

Rusia țaristă, către începutul secolului XX, era cel mai puternic imperiu. A cotropit, câteva secole la rând, zeci și zeci de popoare. Mulțimea aceasta de popoare nu mai putea fi stăpânită de religia creștin-ortodoxă și atunci a apărut necesitatea fondării unei noi religii. Dar ca să apară o nouă religie trebuia mai întâi să le distrugi pe cele vechi și cea mai eficientă armă s-a dovedit a fi ateismul.

– Adică, din cele afirmate de dumneavoastră reiese că religia ar fi acel instrument cu care poți dirija masele?

– Eu aș zice că religia este, de fapt, o cale pe care omul merge spre un ideal. Aproape toate popoarele lumii cred că Dumnezeu este forța supremă care a creat Universul văzut și cel nevăzut și că tot ce a creat a făcut din dragoste. În procesul de creație se manifestă virtutea supremă – dragostea. Anume, dragostea generează toate virtuțile omenești. Dumneata, care ne-ai oferit în aceste condiții vitrege câte o bucățică de pâine, ai făcut-o din dragoste sau din altă pornire?

– Ce să mai vorbim?! Nu cred că am făcut ceva deosebit.

– În condițiile noastre este un gest neordinar. Ați potolit foamea unor nenorociți cu propriile rezerve. Dar faptul că mi-ați adus un pământean, care m-a mișcat până la lacrimi, cum ar putea fi calificat, afară decât bunăvoință, afecțiune față de noi doi? Undeva, în adâncul sufletului, dumneata Îl ai ascuns pe Dumnezeu. Dar să revenim la problemă. Imperialismul rus visează să cucerească întreaga omenire și ateismul îi va fi principala armă. Cu ea visează să demoleze religii, culturi, obiceiuri… „Noi lumea veche vom distruge-o și o lume nouă vom zidi”…

– Această chemare, acest imn răsună deasupra planetei tot mai insistent. Dumneavoastră aveți dreptate – am remarcat eu.

– Eu văd că ți-am adus un ucenic care îți prinde ideile din zbor – a zis domnul Leandr, zâmbind ușor.

– Și dumneavoastră credeți că „Internaționala” este mai puternică decât „Tatăl nostru”? – am întrebat eu.

– Păi, „Tatăl nostru” este o rugăciune, pe când „Internaționala” este un imn, o chemare la luptă.

– Minunat! – zise domnul Dragomir. O chemare la luptă, la distrugerea lumii vechi. Lupta de distrugere poate fi generată doar de ură. La acest lucru satanic ne împinge lupta de clasă. Ura caută vărsare de sânge, caută în permanență dușmani. Și oricât de nobile ar fi intențiile celor care vor să făurească socialismul, prin ură se distruge, nu se creează. Omul are o mulțime de metehne și ele izvorăsc toate din ură. Așa că marxism-leninismul, care va triumfa pe o bună parte a planetei, va deveni religia urii. Cât va trăi acest sistem, va modela generații care, în cele din urmă, îl vor devora. Ateismul nu are sorți de izbândă. Omul este născut cu Dumnezeu în suflet și religia dragostei îl ajută pe om să-și găsească Creatorul.

– Argumentele dumneavoastră sunt atât de convingătoare încât mă văd nevoit să capitulez. Am să susțin cele spuse de dumneavoastră printr-un poem.

Și moșnegutul nostru scoate din altă lădiță o foaie îngălbenită de pe care ne citește un poem, chipurile, al poetului Mandelștam, „Evanghelistului Demian". Acest poem, ca și multe altele, devenise folclor de lagăr. Mulți îl copiau, iar unii îl învățau pe de rost. Sfârșitul acestui poem spunea, în patru rânduri, cam tot atâta cât am flecărit noi o oră și mai bine. Poemul îl ataca în mod caustic pe poetul ateist sovietic Demian Bednâi:

'A russkii mujiciok citaia „Bednotu",
Gde etot stih peceatalsea kupletom
Eșcio otceaennee proteanetsea k Hristu
Poslav Demiana k certovoi materi pri etom.[42]

[42] Dar mujicul rus, citind „Sărăcia" [titlul unui ziar redactat de D. Bednâi]/ Unde acest stih a fost tipărit ca un cuplet/ Cu și mai multă ardoare va tinde spre Hristos,/ Trimițându-l pe Demian la mama dracului.

SCRISOARE ACASĂ

La despărțire, domnul Leandr mi-a dat de grijă să mă țin de brigadă și să nu rătăcesc prin alte părți. Până la baracă mi-a părut că zbor. M-am suit în bârlogul meu și până la masă am tot depănat în minte discuția moșnegilor mei. M-am gândit că ar fi bine să-mi fac un caiet de note, în care să duc o evidență a celor mai însemnate momente din viața mea. Dar de unde să iau caiet și creion? Numai domnul Leandr ar putea să mă ajute.

Apoi am început să-i trec prin minte pe toți cei de acasă. De multe ori biata mamă mă probozea pentru năzbâtiile mele: „Hai-hai, bagă de seamă să nu înfunzi pușcăria!” Mama, de câte ori mă vedea vorbind în șoaptă cu Vasile, se pricepea ea că urzim ceva pe ascuns. A început să mă cuprindă o tristețe, o stare de disperare față de situația mea. Mă sufoca neputința de a scăpa din acest iad. Aș fi dorit nespus de mult să o am pe aproape, măcar s-o văd de departe pe Lealea. Pe dânsa au deportat-o înaintea mea, dar unde? Cum aș putea oare să aflu măcar ceva despre ea, cum să-i scriu? Dintre toate momentele legate de ea, în minte îmi răsare clipa când mâna ei, moale și jilavă, s-a atins de mine ca să mă atenționeze. Și deodată, strigoaica de gelozie apare ca din pământ și-mi șoptește: „Ești sigur că ea nu-l ține acum pe altul de mână? Doar ea nu-i de lăsat pe marginea drumului.” Și nici n-am observat cum gândul s-a îmbrăcat în câteva cuvinte șoptite: „Tu, ce, ți-ai găsit altul?” Brusc, mi-am dat seama că aiurez și o pot termina prost… Gelozia este antipodul dragostei; înseamnă că este un fel de ură și încă o ură prostească. Doar noi doi nu ne-am jurat credință în fața altarului?! Cred că toate halucinațiile astea erau, de fapt, neputința mea în fața sârmei ghimpate și frica în fața celor 9 g de plumb, care mă urmăreau zi și noapte cu vigilență. Tot atunci mi-a venit gândul să-l rog pe domnul Leandr să-i expedieze o scrisoare mamei mele, ocolind cenzura. El avea mari legături cu libertatea. Cât timp depănam firul gândurilor mele, domnul Günter fluiera alături una și aceeași

melodie în ritm de marş, aşa cum le place nemţilor. Deodată, s-a oprit brusc şi m-a întrebat dacă nu mi-i rău.

– De ce mă întrebaţi? Parcă nu dau semne de boală.

– Mi-a părut că vorbeai singur, parcă bolboroseai ceva, aşa, ca prin somn.

– Chiar sunt treaz, dar m-a apucat un dor de casă că-mi vine să urlu.

– Ai probabil şi o fată la care te gândeşti?

– Am avut o prietenă, dar îmi pare că n-o mai am. Au deportat-o şi pe ea, cu puţin timp înainte de a mă aresta, şi nici nu ştiu dacă voi mai putea lua legătura cu ea vreodată.

– Aici fiecare om înţelept duce câte un dor în suflet. Tu eşti tânăr, viaţa ta e încă înainte, n-are rost să te frământi şi să suferi. Ai părinţi, fraţi, surori?

– O am pe mama, sora şi nişte bunici foarte dragi.

– Uite, la aceştia te sfătuiesc să te gândeşti, dar mai ales la mama să te gândeşti în fiece zi. Numai dragostea şi lacrimile ei te vor aduce cândva acasă.

– Dar pe dumneavoastră vă aşteaptă cineva acasă?

– Eu nu mai am nici casă şi nici la cine mă gândi. Cu câteva zile înainte de terminarea războiului, familia mea, cu casă cu tot, a fost făcută una cu pământul.

– Atunci, gândiţi-vă la ţara din care aţi făcut parte.

– Dragă băiete, eu nu mai am nici ţară. Un smintit ne-a spulberat ţara în vânt şi a lăsat în urmă numai pârjol.

– Aş încerca să vă consolez, dar cum? Căci şi ţara mea e tot atât de sfârtecată ca şi a dumneavoastră.

– Ţara voastră nici pe departe n-a suferit acele distrugeri pe care le-a suferit Germania.

– Oricum, războiul aduce distrugeri şi pierderi chiar şi învingătorilor, nemaivorbind de atâţia oameni morţi şi tot cam pe atâţia caliciţi. Că are ţara voastră sau Rusia pierderi mari nu-i de mirare. Atât Hitler, cât şi Stalin au căutat cu lumânarea acest război. Şi ce au căutat, aceea au găsit.

– Vezi, băiete, ei l-au căutat, dar au avut de suferit zeci de milioane de oameni și dintr-o parte, și din alta.

– Stalin a venit la putere cu echipa lui, omorându-l pe țar, pe când pe Hitler l-a ales întreg poporul. Așa că ce ați ales, aceea ați avut.

– Încă nicăieri în lume nu s-a dat o garanție deplină că, uite, după ce-l alegi pe un candidat anume se începe zidirea raiului pe pământ. Dar fără alegeri tot nu-i posibil, altfel ar fi numai dictatură.

– Alegerile, însă, nu v-au ferit de dictatură.

O voce răgușită s-a auzit strigând din ușa barăcii: „La masă!" și toți au început să se foiască agitați, zăngănind cu gamelele și lingurile.

În drum spre cantină, am mers cu domnul Günter alături. El îmi povestea că șeful șantierului este un om care „iubește disciplina chiar mai mult decât noi, nemții". Este foarte corect și are grijă să nu lipsească niciun gram din tain și cel mai curios e că n-a numit pe nimeni niciodată după poreclă. Alături de noi, un neamț cu ochelari a remarcat că nu ăsta este cel mai curios lucru, ci cu totul altceva. Interesant este faptul că un evreu are grijă ca o brigadă întreagă de prizonieri nemți să-și primească porția de mâncare neștirbită.

Ca mai întotdeauna, prânzul a fost mâncat cu viteză, chiar și de cei flegmatici. Nici n-am prins de veste când nemții mei au început să-și lingă lingurile până la luciu, din lipsă de apă.

În drum spre baracă, domnul Günter s-a apropiat de mine și m-a întrebat:

– Ți-i dor de mama?

– Domnule colonel, nu mă chinuiți! această întrebare îmi răscolește sufletul, stârnind o furtună de sentimente dureroase. Eu sunt foarte vinovat în fața mamei. Ea, sărmana, n-a știut despre mișcarea noastră de rezistență împotriva veneticilor.

– Așa e; atunci când copiii devin maturi, părinții nu știu de toate câte le fac odraslele, dar până la moarte se bucură de succesele copiilor și suferă îndoit de nenorocirile lor.

– Mă doare foarte mult că bestiile au brutalizat-o și au bătut-o când m-au arestat, iar ea, sărmana, nici până azi nu știe de ce m-au arestat. Ea știe doar că nu mă puteam împăca cu fărădelegile pe care le făceau veneticii și lichelele de pe la noi.

– Văd eu că ești un spirit zbuciumat. Mergem în baracă să-ți fac un cadou.

Mare mi-a fost mirarea când neamțul meu mi-a dăruit câteva foi de caiet și o bucată de creion chimic (creionul chimic, dacă îl umezeai puțin, lăsa pe foaie o scriitură ca cerneala).

– Acestea ți le dăruiesc, ca să-i scrii prima scrisoare mamei. *Mutter*, *mama* – mi-a repetat de câteva ori domnul Günter. Am să-ți mai fac un cadou. Am să-ți expediez scrisoarea prin oameni din libertate, prin șoferi, dar mai întâi am să te învăț cum să scrii. Scrisoarea să ți-o pregătești mai mult timp în minte, ca atunci când vei așterne-o pe hârtie să curgă ca un râu, ca nu cumva să te prindă gardienii sau să te poată urmări vreun turnător.

– Dacă ați ști dumneavoastră ce sărbătoare mare e pentru mine ziua de azi. Hârtia și creionul pe care mi le-ați dăruit sunt chiar darul lui Dumnezeu. Biata mamă nu știe nicio boabă rusește și nici alfabetul lor nu-l știe. Din Maikaduk i-am scris o scrisoare prin KVC în limba rusă și după modelul indicat, că sunt sănătos, mi-i bine și mi-i dor de dânșii, dar n-am primit niciun răspuns. Măcar dacă ar afla sărmana de ea că sunt viu.

– Atunci ne înțelegem așa: tu te așezi să scrii, iar eu te voi păzi, ca nu cumva să se abată vreun gardian. Printre camarazii mei nu-s turnători. Hai, dă-i zor!

Mi-a împins cu mâna o bucată de placaj și s-a dus la „datorie".

Scrisoarea demult era gata în memoria mea. Și cuvintele de îndată au dat buzna pe hârtie și au început să se aștearnă firesc, purtând o încărcătură emotivă enormă. Fiecare propoziție era gata să explodeze, să izbucnească în plâns. Într-o pagină de caiet a încăput tot dorul meu de mama, de sora, de bunici și de prietenii mei din sat. Apoi, pe a doua pagină am făcut prima mea încercare de a scrie versuri. Nu eram sigur că ceea ce-i scriu mamei e poezie,

dar în acele rânduri m-am străduit să redau momentul tragic al despărțirii noastre.

Te-am lăsat, măicuță, îndurerată lângă geam,
Privind cu jale drumul îmburuienit,
Pe care de la școală eu veneam,
Când eram mic, zburdalnic și poznit.
Prin minte-ți zboară gânduri rătăcite,
Îți amintești de când eram copil…
Și geana-ți varsă-o lacrimă fierbinte,
Spălându-ți fața chipului umil.
Iar anii-ți curg așa, fără întrebare,
Lăsând ninsoare-n părul tău,
Tu stai în prag, în așteptare,
Dorind să vezi iar chipul meu.

Mamă, draga mea măicuță, iartă-mă de toată durerea pe care ți-am pricinuit-o, dar cel mai mult te rog să mă ierți că nu te-am putut apăra de corbii care s-au năpustit asupra noastră. Nu vreau să te mint că mi-i bine și sunt sănătos. Pot să-ți spun însă că sunt viu și lupt ca să ajung la ziua când voi veni să-ți cad în genunchi și să-ți cer iertare pentru toată durerea pe care ai tras-o. Nu fi mâhnită, mamă; ca mine în țara asta bezmetică și diavolească sunt milioane, iar odată și odată trebuia cineva să ridice Sabia Dreptății și să le spună că ei nu sunt atotputernici pe lumea asta, cu toate tunurile și tancurile pe care le au. Atotputernic e doar Cel din ceruri.

Dragă mamă, citește scrisoarea mea împreună cu bunicul și bunica. Ei sunt tot atât de îndurerați ca și tine, cred. Dă-i adresa mea lui Andrușca Istrati.

Și, în încheiere, mi-am luat rămas-bun de la ei.

După ce am terminat de scris, am împăturit scrisoarea și am ascuns-o în zdrențele mele de pe laviță. Am ieșit afară cu sufletul atât de ușor, de parcă aș fi fost la spovedanie la însuși Daniil Sihastru.

I-am raportat domnului Günter că scrisoarea e gata. El mi-a răspuns că dacă vom avea noroc să scape scrisoarea de ochiul vigilent al stăpânirii, poate va ajunge la cei dragi.

Am mai scris o scrisoare și prin KVC, pentru legitimarea unui răspuns, dacă va fi să-l primesc.

PAȘTELE

Relația omului cu timpul e foarte ciudată. În lipsa unui calendar, nu mai știi ce zi e. Nu mai știi pe ce lume ești. Și te apucă uneori un fel de frică, parcă ți-ai pierde identitatea de om.

Prima dată am simțit acest lucru atunci când m-au închis în celulă. Pierdusem capacitatea de a mă orienta în timp. Puteam determina dacă e zi sau noapte după graficul de alimentare, însă pierdusem contul zilelor săptămânii, iar într-un timp nu mai știam nici în ce lună suntem măcar. Odată, când l-am întrebat pe anchetator în ce zi, săptămână și lună ne aflăm, s-a supărat foc pe mine. Mi-a spus că sunt oameni care duc cu strictețe contul zilelor de când m-au arestat.

În lagăr, vedeam lumina soarelui zilnic, însă deseori se întâmpla să pierd numele zilelor săptămânii. Nici măcar după zilele de odihnă nu te puteai orienta, căci ni le dădeau doar atunci când găseau ei de cuviință, nu neapărat duminica, cum se obișnuiește. Cât privește sărbătorile religioase, rar cine putea să le ducă evidența. Încetul cu încetul ne transformam în niște animale care se gândeau în permanență doar la mâncare și la odihnă. Uitasem cu desăvârșire acel sentiment înălțător de Ajun de Crăciun sau de cumințenia sufletului înainte de sfintele sărbători de Paște.

Într-o zi, spre seară, la încheierea zilei de muncă, s-a apropiat de mine domnul Dragomir și m-a întrebat dacă știu ce sărbătoare este mâine. Parcă am fost trezit dintr-un somn adânc, m-am zăpăcit și n-am știut ce să-i răspund.

– Cu toată rușinea, dar eu nu știu nici măcar ce zi e astăzi.

– Nu-i nimic, am să te ajut să-ți construiești un calendar. Să știi că mâine e cea mai scumpă sărbătoare a creștinilor, Învierea Domnului nostru Iisus Hristos. Dacă vom avea noroc să nu ne scoată la lucru, te invit să vii la noi chiar de dimineață și te rog să nu mănânci, ci să-ți iei tainul cu tine.

Am simțit că un fior mi-a străbătut întreaga ființă și în minte au început să-mi răsară clipele de fericire de pe atunci când eram copil și așteptam cu nerăbdare Paștele. Amintirile acelor zile m-au readus pe loc la normalitate și mi-am dat seama că omul din mine încă n-a murit definitiv.

După cină, m-am cuibărit în bârlogul meu, dar somnul tot nu venea. Eram tare emoționat. Amintirile mi se perindau prin fața ochilor: seara dinspre Paște, însăși sărbătoarea cu muzica ei sacră, mirosul de cozonaci, ouăle roșii, fetele care se plimbau pe ulițe în haine noi. Nu știu când am adormit, însă m-am trezit la comanda deșteptării. Mare mi-a fost bucuria când am aflat că ni s-a dat zi liberă. N-aveam răbdare să ajung la binefăcătorii mei și să sărbătorim împreună Paștele.

Domnul Nicolae primise cu câteva zile în urmă un colet de la fiica sa de la București. Ca prin minune, nu-i rețინuseră în timpul controlului anafura și lumânarea, care erau puse printre alte lucruri. După ce am așezat masa din sărăcia noastră, domnul Dragomir a înfipt lumânarea într-o hrincuță de pâine și a aprins-o. Noi stăteam de lături. El a început să zică „Tatăl nostru", apoi a cântat „Hristos a înviat". Avea un bariton catifelat. Eu l-am susținut și am repetat de trei ori la rând cântarea. Domnului Leandr i-au dat lacrimile de bucurie și a remarcat că noi am cântat foarte frumos. Domnul Nicolae ne-a dat câte o bucățică de anafură, apoi a împărțit în trei hrinca în care a stat înfiptă lumânarea și am mâncat-o în loc de pască sfințită… Acea hrincuță ne-a înlocuit și cozonacul, și mielul și toate celelalte bucate care altădată erau servite la masă.

Acesta a fost primul meu Paște din închisoare, pe care nu-l pot uita nici până azi. La sfârșit, domnul Dragomir a mai zis o

dată „Tatăl nostru”, apoi ni s-au dezlegat limbile, de parcă în jurul nostru nici nu era sârmă ghimpată. Domnul Leandr unde face:

– Doamne, cât de frumos și plăcut era până la război! Erau anumite maniere de conduită, se respectau anumite datini de sărbători. Orice sărbătoare era așteptată cu un licăr în suflet. Era ceva înălțător, ceva ce-l făcea pe om să-L caute pe Dumnezeu; dar acum la ce am ajuns?

– Dacă noi trei, aflați sub atâtea lacăte și opreliști, am sărbătorit azi Învierea Mântuitorului, înseamnă că nu-i totul pierdut, încă ni-i viu sufletul. Adevărata pustiire a sufletelor omenești abia acum începe. Nu-l invidiez pe Ionică al nostru, care va ajunge să trăiască peste vreo 20–30 de ani. Dacă el chiar ieri n-a știut că azi e Paștele! Dar câți sunt ca dânsul în acest lagăr? Dar în toate lagărele, dar în toată țara asta, unde Dumnezeu este prigonit și huiduit?

– Domnule Dragomir, aș vrea să trecem de la cele sacre la cele lumești. De ce dumneavoastră, românii, țineți atât de mult la Antonescu? Doar el a fost un dictator, la fel ca Hitler și Stalin.

– Nu putem face o asemănare între mareșal și ultimii doi. În primul rând, el nu era adeptul nici bolșevismului, nici național-socialismului.

– Și, totuși, el a intrat în război împotriva URSS.

– La această cârdășie cu Hitler l-a împins politica fățarnică a marilor puteri de atunci. România a fost părăsită de marile puteri ale Europei, dacă mai erau ele mari atunci, și s-a văzut pusă în fața unei alegeri dificile: sau să dispară ca stat, sau să se alinieze cu cineva în războiul ăsta. Pentru a duce războiul lor de cotropire, atât Stalin, cât și Hitler aveau nevoie de petrolul nostru. Secole la rând rușii au vrut pământurile noastre, iar în ’40 ei, de fapt, cotropiseră deja Basarabia. Așa că mare alegere nu prea avea. Și-apoi, una e să fii aliat și alta cotropit.

– Oricum m-ați convinge dumneavoastră, dictatura rămâne dictatură în orice împrejurări.

– Pentru mine, Antonescu rămâne mai degrabă un miel sacrificat pentru salvarea țării, decât un dictator.

– Și, totuși, a fost! Ș-apoi, țara dumneavoastră a fost salvată de Regele Mihai, nu de mareșal!

– S-o luăm pe rând. Întâi Antonescu a salvat țara de nemți. Uitați-vă, aveți exemplul Poloniei. Ce s-a ales din ea? Și apoi, unde au fost așa-zisele mari puteri când diplomația noastră le căuta ziua, în amiaza-mare, cu lumânarea?! Apoi, am avut un șir întreg de tratate cu diferite țări, dintre care niciunul nu a fost respectat.

– Dar cred că nu degeaba Regele Mihai a primit ordinul „Pobeda".

– Ba eu cred că acest ordin a trebuit să fie împărțit cu opoziția, cu Iuliu Maniu.

– Dacă Regele Mihai nu l-ar fi arestat pe Antonescu, cred că ar fi fost mare vărsare de sânge și mari distrugeri pe tot teritoriul României.

– Îmi dați voie să-mi dau și eu cu părerea? – am întrebat eu.

– Cu mare plăcere. Chiar am fi curioși să auzim și părerea unui tânăr – zise domnul Dragomir.

– Nu voi îndrăzni să mă postez de partea cuiva, nici să vă contrazic n-aș putea, întrucât cunoștințele mele în materie de diplomație sunt nule. Fără prea multe argumente, am să vă spun ceea ce cred. Eu i-aș decora cu aceeași mențiune și pe mareșal, și pe rege. Dar nu cu ordinul „Pobeda", ci cu cea mai înaltă distincție a Statului român, pe care, din păcate, n-o cunosc.

– Domnule Nicolae, nu vă pare că ne-am luat la harță cu tineretul? Auzi ce dă din el, fără argumente?

– Și totuși, zise domnul general, nu cred să nu aibă unele argumente, barem de ordin subiectiv. Ei, tinere, cum ai putea să-ți susții teza pe care ai înaintat-o cu atâta îndrăzneală?

– În primul rând, atât Hitler cât și Stalin au început al Doilea Război Mondial pentru a acapara cât mai multe pământuri străine, ori chiar tot pământul. Cât privește pe mareșalul Antonescu, el s-a postat în fruntea statului și a armatei spre a feri Țara Românească de catastrofa cotropirii ei de către nemți, dar și pentru a elibera ceea ce ocupaseră rușii.

– Bine, bine – zise domnul Leandr –, dar de ce nu s-a oprit la Nistru, dar a trecut mai departe cu războiul?

– Dar dumneavoastră credeți că bolșevicii s-ar fi oprit la Prut, având concentrată cea mai mare armată din lume pe teritoriul Basarabiei și al Ucrainei, care e la hotare cu România? Și apoi, orice război se duce până la înfrângerea inamicului ori până la încheierea păcii. Dar în privința arestării mareșalului, ce pot să spun? Dacă nu-l aresta regele, el totuna, mai devreme sau mai târziu, ar fi fost arestat de forțele aliate. Și nu-i totuna să te ascunzi ca un hoț sau să mori militărește. Ziceți ce doriți, dar mareșalul a salvat România de la cotropirea ei de către Hitler.

– Cât privește părerea ta despre Antonescu mi-i limpede, dar aș vrea să știu cum calífici tu fapta regelui: este trădare ori nu?

– Față de țară nu este trădare. Regele, în acel moment din 23 august ’44, a salvat țara de la un alt dezastru. Încercuirea Iași–Chișinău și anglo-americanii din Balcani cu aviația lor erau pregătiți să facă una cu pământul țara noastră. De aceea, regele l-a sacrificat pe mareșal numai ca să salveze țara. Mare cunoscător al limbii nu sunt, dar știu că „a trăda” și „a sacrifica” nu-i totuna. În viziunea mea, trădarea se face cu viclenie și cu ură, iar sacrificarea se face în numele a ceva și cu durere în suflet.

– Atunci cum rămâne cu faptul că Stalin l-a decorat pe rege? – a întrebat domnul Leandr.

– Acest lucru îl poate privi fiecare din punctul lui de vedere. Stalin este o personalitate care judecă la rece; această distincție este mai degrabă un stigmat, ca regele să nu poată deveni erou național.

– Atunci, voi, românii, negreșit îl veți face erou național pe Antonescu – a remarcat domnul Leandr.

– Nu cred – i-am răspuns eu; lucrul acesta e posibil să nu se întâmple, din simplul motiv că o bună parte din vina celor care au purtat războiul se va extinde și asupra mareșalului.

– Apoi, domnule Nicolae, discipolul nostru are deja toate măselele, chiar și cea de minte.

ADIO

După ultima noastră discuție, multă vreme n-am mai avut fericirea de a fi împreună. Cu domnul Dragomir mă întâlneam zilnic la estacadă. Devenea tot mai tăcut și părea mai mâhnit. Deseori i se bloca zdrobitoarea cu bolovani mari de piatră și alerga la mine să-l ajut s-o pornească. Gâfâiam și eu și asudam mult până o porneam. El, sărmanul, neputincios și parcă vinovat, se uita la mine, își cerea iertare că m-a chinuit și cu capul plecat se așeza lângă zdrobitoare și îndrepta blocurile de piatră, stângaci de tot, în gura nesățioasă a mașinii. Odată îmi spuse:

– Vezi, Ionele! O altă mașină nevăzută ne toacă tot așa cum se zdrobește aici piatra. Unitățile mai mărunte trec mai puțin dureros prin loviturile ciocanelor, iar cele masive primesc mai multe lovituri și mult mai dureroase.

– Ba eu cred că va veni un timp când cineva va bloca special zdrobitoarea atât de puternic, că nu va fi nimeni în stare să mai pornească mașina. Ori se va uza definitiv, la un moment dat, agregatul satanic.

– Ești un optimist incurabil!

După aceste vorbe, am luat-o de-a lungul transportorului să controlez dacă totul e în ordine. Piatra tot se zdrobea și se zdrobea fără încetare.

De câteva zile nu-l mai văzusem pe domnul Leandr. Apoi avusem să aflu că el construiește un transformator mare electric, într-un lagăr vecin.

În una din zile l-am văzut din nou. Era în capul coloanei. El, printre nemți! El, care a suferit atâtea în lagărele de concentrare naziste! Ca totdeauna, eram huiduiți de trecători, mai ales de vlăjgani care strigau la noi: „fasciștii”. Ajunși la locul de lucru, mare mi-a fost mirarea că nu l-am văzut pe domnul Dragomir. Lângă estacadă se afla șeful șantierului, cu un omulean mic de statură alături. Se vede că era kirghiz ori kazah, căci era smead la față și cu tăietura ochilor piezișă. Domnul Leandr mi-a făcut

semn să mă apropii de zdrobitoarea de la care lipsea bunul nostru prieten, domnul Dragomir.

– Vanea, ți-am adus un lucrător nou; ai grijă să nu staționeze zdrobitoarea. Astă noapte, domnul Dragomir a fost luat în etapă la Moscova. S-a revoltat. Și cum este o fire sentimentală, a ajuns aproape până la lacrimi. Ți-a lăsat o mică scrisoare, să vii după lucru să ți-o dau. Are să ne lipsească foarte mult. Sărmanul, era mai mult profesor decât general.

După aceste cuvinte, l-a dus pe nou-venit la zdrobitoare și i-a lămurit tehnica securității și modul de punere în mișcare și oprire a agregatului. Transportorul a început să funcționeze și peste un timp oarecare au început să apară primele porții de piatră. După ce s-a convins că totul e în ordine, domnul Leandr a plecat în carieră, iar omuleanul se uita prin părți iscoditor, de parcă era o felină care urmărea ceva.

După ziua de muncă, m-am prezentat la domnul Leandr. Era trist. Mi-a spus doar atât:

– O să ne lipsească la amândoi acest om cu inimă de creștin. De sărbătoarea Paștelui atâta bucurie am simțit alături de voi doi. Mă gândesc că dacă l-au luat la Moscova, e posibil să fie pus în libertate. Există o speranță.

– Să dea Domnul!

Domnul Leandr a scos din lădiță scrisoarea domnului Dragomir, un creion chimic și un caiet simplu de matematică. Toate acestea mi le-a dăruit și mi-a zis:

– Vanea, citește scrisoarea domnului general, fă-ți unele însemnări, dacă socoți că este ceva de valoare. Dar scrisoarea arde-o și numele lui să nu-l scrii nicăieri. Învață să memorizezi ce este mai de preț în viața noastră. Aceasta îți va prinde bine și nimeni nu va suferi. Tu știi ce ai tras, știi cine ne sunt stăpânii. Nu păstra niciun petic de hârtie care ar putea dăuna cuiva. Acest sfat al meu dacă ți-l vei însuși, te voi socoti înțelept.

Apoi m-a rugat să mă duc în baraca mea, căci el trebuie să plece la o ședință de lucru.

Ajuns la baracă, m-am suit repede în bârlogul meu și am început să citesc scrisoarea. Se vede că se grăbea și a scris în fugă; era greu de descifrat, dar după mai multe eforturi și citind-o de mai multe ori am înțeles ce scria. Nu-mi venea a crede că el nu-i alături și că poate nu-l voi mai vedea niciodată. Am citit-o de atâtea ori, că am învățat-o pe de rost:

Dragă Ioane,

Dumnezeu mi-a făcut parte de minunata ocazie de a te cunoaște, dar tot El ne desparte în această noapte. Am primit ordin să fiu gata de plecare, întrucât voi fi dus la Moscova. Simt o mare revoltă, amestecată cu speranță și bucurie. Mi-e frică să nu înceapă din nou cercetările, după care să-mi aplice o pedeapsă mai aspră. Dar mi se furișează și gândul că fiica mea luptă să mă readucă în țară. Orice s-ar întâmpla, îmi pare rău de un lucru: stăpânii ăștia ai noștri fac totul noaptea, pe furiș, îmi pare rău că nu pot să-mi iau rămas-bun de la tine și să-ți doresc ca într-o bună zi să auzi și tu cuvintele: „ești liber!" Dacă ceea ce mi-ai povestit despre organizația voastră nu este o legendă, apoi străduiește-te să faci legătura cu camarazii tăi și să nu-ți pară rău de ceea ce ai făcut. Poate vei avea ocazia să întâlnești și alți români din Basarabia; străduiește-te să-i atragi de partea voastră. Să știi că ești pe calea cea dreaptă. Lupta pe care ați început-o voi poate să continue peste decenii. Ea este sfântă și va dura atâta timp cât poporul nostru va fi cotropit. Dumnezeu să vă ajute să săvârșiți ceea ce n-am putut face noi. Ascultă-l întru totul pe domnul Leandr. Alături de el vei rezista mai ușor în acest infern. El e descurcăreț și Îl are în suflet pe Dumnezeu, cu toate că n-am înțeles de ce credință este.

Îți doresc ca Pronia să-ți hărăzească o viață lungă și plină de izbânzi.

N. Dragomir

Am păstrat multă vreme această scrisoare și tot o reciteam, dar am fost nevoit s-o distrug înaintea unei percheziții generale.

REVOLTA

Din anul '51 și până în '53, în lagăre era stabilit un regim crunt, mai ales în cele de deținuți politici. Aplicarea numerelor pe haină și pe căciulă era o cerință strictă. Noaptea, după stingere, barăcile se încuiau. Deplasarea prin zonă nu se admitea mai mult de două persoane alături. La cantină și îndărăt mergeam numai în coloană. Dacă erai lovit de gardian pentru ceva, nu aveai dreptul să strigi. Dacă răcneai, erai lovit de mai multe ori și mai crunt. Apropierea la o anumită distanță de sârma ghimpată era pedepsită imediat prin împușcare. Aveai dreptul să scrii doar două scrisori pe an, obligatoriu în limba rusă, și să primești de acasă tot două scrisori și tot în rusă. Tot ce era scris de mână, în orice moment putea fi confiscat. De regulă, scrisorile sau plângerile se scriau în KVC. Tot în această instituție diavolească era și biblioteca, ce-i drept foarte bogată. Era literatură clasică rusă și mondială, cea sovietică și chiar în limbile diferitor popoare. Puteai găsi și presa periodică din toată URSS. În KVC erau nevoiți să vină toți deținuții. Acolo se efectua încontinuu lucrul de „reeducare". Era o sală mare de citire, alta, tot mare, cu fondul de carte. Cărțile se dădeau în baracă doar celor care arătau supușenie și nu încălcau regimul. De la sala de citire erau o mulțime de uși care duceau în diferite cabinete. Zilnic, după orele de muncă, erau chemați în acele cabinete diferiți *zeki* la „spovedanie", la convorbiri de profilactică. Convorbirile urmăreau diferite scopuri, însă de fiecare dată deținutul era invitat la „colaborare". Acel deținut care accepta devenea pe loc *stukaci*.

Numărul lor devenise atât de mare, încât ajunsese să se pârască unii pe alții. Turnătorii erau ca o plagă invizibilă care făcea și mai grea viața din lagăr. Această stare de suspiciune permanentă genera o atmosferă de neîncredere și ură. Cei mai fideli turnători erau, peste un timp oarecare, plasați la munci mai ușoare. Toată lumea era antrenată într-o luptă acerbă pentru existență.

Bătrânii și distroficii mureau pe un cap. După ce treceau „controlul” cu fărașul la poarta cea mare, erau aruncați în groapa comună, fără să le zică cineva vreo rugăciune, cât de scurtă. Porțiile lor erau înfulecate pe nerăsuflate și acesta era praznicul în amintirea lor. În locul lor veneau și veneau noi valuri de *zeki*, mai ales din Ucraina subcarpatică, din Bucovina și din țările baltice.

Cu fiecare „etapă” sosită apăreau noi știri despre viața din alte lagăre. Așa am aflat că în alte lagăre răfuiala cu turnătorii era pedeapsa capitală. Uneori cădeau victime și persoane nevinovate. Acest lucru a început să apară și la noi. O forță nevăzută îl urmărea pe fiecare. Într-o zi, au fost găsiți trei *zeki* cu câte o hârtiuță în gură cu inscripția „Iuda” și pe piept era pus un călcâi de pâine (*gorbușka*). Odată cu ultimele etape sosite, în lagăr a pătruns o frică inexplicabilă. Turnătoria devenise o meserie periculoasă. Tot mai des se efectuau percheziții generale. După o percheziție, au strâns o mulțime de pumnale. Proprietarii lor au fost transferați în BUR – o baracă cu un regim mai sever. Însă s-au sofisticat și procedeele de producere și păstrare a sculelor de omorât. În aer plutea tot timpul o atmosferă de groază. Hoții au început să fie bruscați tot mai des. Mai întâi au fost scoase porțiile pentru care trebuia să muncească brigada. Tot mai des erau alungați și de la asistență, când se primeau coletele. Ei, la rândul lor, au început să fie tot mai agresivi.

Într-o zi, Vasiliev și cu țâncanii lui au hotărât să asiste la primirea coletelor din țările baltice, știind că aceștia primesc mezeluri foarte gustoase. Tocmai primea coletul un oarecare Lukștas Jozas. Era un om de vârstă mijlocie, înalt și slăbănog. Cum numai gardianul a deschis coletul ca să fie controlat, de masă s-a apropiat Vasiliev. Jozas a rugat să fie lăsat în pace, dar un țâncan a vârât mâna în lădiță și a scos o felie de bacon. Pătimașul s-a repezit la el. Dar în acest moment, o parte din țâncani l-au luat la bătaie, iar ceilalți i-au golit conținutul coletului. Apoi au ieșit cu toții din încăpere și au fugit spre baraca lor, ținând în mâini prada bogată. Gardianul stătea cu mâinile la spate și râdea cu poftă. Vasiliev cu

șaica lui au ieșit liniștiți din încăpere. Câțiva inși trebuiau să-și primească și ei coletele, dar văzând, au refuzat. Vestea despre cele întâmplate s-a răspândit ca fulgerul prin tot lagărul. Cei din barăci au început să se agite. Jozas a ieșit din KVC și, clătinându-se de durere, a început să plângă cu cuvinte în limba lui. Toți se temeau să iasă din barăci. După o împotrivire cât de mică la controlul bunurilor din colete, urmau pedepse foarte aspre din partea hoților.

Începea să amurgească. O liniște neobișnuită a pus stăpânire pe tot lagărul și doar din când în când se mai auzea lătratul câinilor-lupi dinspre partea gospodărească a lagărului. Unele brigăzi mai mergeau încă la cină și încălcau liniștea cu zăngănitul lingurilor în căni. Apoi din nou s-a liniștit totul. Deodată, din câteva barăci, ca la comandă, au început să apară grupe de *zeki* agitați și să se îndrepte spre mahalaua hoților. Nu zăbavă au început să se audă altercații, însoțite de înjurături etajate. În câteva clipe, o masă cenușie de *zeki* a început să alerge spre BUR. Zarva și răcnetele au cuprins tot lagărul. Nu se știa cine pe cine atacă, dar devenea tot mai limpede că e o încăierare pe viață și pe moarte. Îndată s-a răspândit știrea că cei din țările baltice și banderoviștii au atacat șaica lui Vasiliev. Din toate barăcile au început să iasă deținuții. Masa înfuriată i-a dezbinat pe doi hoți, iar căpetenia lor a rămas să zacă la pământ lângă poarta mare, spre care pornise să fugă. Pe la colțuri au început să lumineze proiectoarele, iar în aer au fost trase rachete. Se făcuse lumină ca ziua în amiaza-mare. Gardienii au început a striga: „*Po barakam!*”[43] Mulțimea înfierbântată nici nu voia să audă. Îi căuta pe hoți prin toate ungherele, apoi au sfărâmat poarta care ducea spre BUR și i-au înconjurat. Unii dintre ei au reușit să scape și s-au baricadat în clădire. Mulțimea încrâncenată a început să se clănțănească și cu gardienii. Prin megafoane și difuzoare se tot striga comanda: „Intrați în barăci! Stingerea!”

Din baraca hoților au început să scoată pâine, zahăr, mezeluri, diferite borcănașe cu unt topit, untură, citrice și alte bunătățuri.

---

[43] Intrați în barăci!

Zekii au început să se încaiere însde ei de la aceste bunuri, le smulgeau unul de la altul din mână și fugeau cât îi țineau picioarele. În bârlogul lor a fost găsită și lenjerie de corp femeiască și sticle cu băutură. Erau prezente toate semnele că acolo, noaptea, aveau loc orgii. Zona feminină era chiar alături, iar după cum s-a aflat mai târziu, chiar gardienii le aduceau acolo femei și petreceau și ei împreună cu hoții. Au fost găsite și câteva pumnale cu mânere înzorzonate, dar cel mai incitant trofeu, care trecea din mână în mână și era fluturat deasupra mulțimii, era o pereche de chiloței femeiești și un sutien. Văzând că nu pot asalta BUR-ul, gloata electrizată până la maximum s-a îndreptat spre zona femeilor, răcnind injurii din cele mai sofisticate. Toți erau stăpâniți de o furie oarbă, erau indignați că femeile și-au permis să curvească cu gardienii și hoții. Tot lagărul striga: „Cățele, târfe!" Și cu aceste „lozinci" pe buze, mulțimea înfuriată s-a repezit spre brâul format din câteva rânduri de sârmă ghimpată, care separa zona femeilor de cea a bărbaților. Câțiva deținuți mai înfierbântați au început să fărâme sârma și în acel moment de la turnul de veghe s-au auzit primele rafale, care au cosit de-a lungul sârmei ghimpate; alții au căzut la pământ, nemaireușind să ajungă pe teritoriul lagărului femeiesc. Câțiva au rămas atârnați de sârmă, iar cei din turn tot împușcau și împușcau… Mulțimea s-a depărtat de la gard, s-a retras mai la întuneric, se dispersau în mici cete care se șușoteau…

Priveam împreună cu domnul Günter la toată această încăierare. El, din când în când, fredona în surdină marșul său iubit: „*Kameraden, die Rotfront und Reaktion erschossen…*"[44]

Se apropia de miezul nopții, dar mulțimea se tot învolbura ca o apă. Nimeni nu intra în barăci. Din megafoane și difuzoare se tot auzea: „Stingerea! Intrați în barăci!" La poarta mare a apărut un pluton de soldați cu automatele pregătite de tragere. Domnul Günter m-a luat de mână și mi-a zis: „Să mergem, va fi foarte rău…"

---

[44] Vers din „Sus drapelul!", imnul oficial al partidului nazist.

S-au auzit împușcături. Plutonul înarmat a intrat în zonă și a început foarte energic să împingă gloata înfuriată înspre barăci. După acest pluton a mai intrat unul. Acei care n-au reușit să fugă au fost trântiți la pământ și târâți spre barăci. Apoi, rând pe rând, au încuiat toate barăcile. În zonă au rămas doar cei morți și cei răniți. Spre dimineață, însă, au murit și ei din cauza scurgerii de sânge.

Dimineața, la ora cuvenită s-a dat deșteptarea.

Ca de obicei, ne-au încolonat și ne-au dus la dejun. Fiecare brigadă era escortată de doi gardieni fără arme. Mai întâi, am fost duși pe lângă cei împușcați în cursul nopții. Ei au fost lăsați în poziția în care căzuseră, ca să ne fie de învățătură în caz dacă cuiva îi va mai trece prin minte să mai înceapă vreo răzmeriță. Sutienul și chiloții femeiești, care au servit ca drapel pentru prostimea înfuriată, au rămas atârnați de sârma ghimpată. Nu departe de ei atârnau și doi „eroi”, cărora li s-a scurs sângele pe gură și s-a închegat pe ghimpii sârmei.

După dejun nu ne-au scos la lucru, dar ne-au încuiat din nou prin barăci și au început percheziția generală, care a ținut până după-amiază. Spre chindii, ne-au descuiat și în zonă au apărut primele figuri. Încetul cu încetul, zona a început să prindă viață. Care mai de care povestea ce a văzut și cum s-a întâmplat. La noi a venit Leandr Alexandrovici să controleze dacă nu cumva și nemții au participat la răzmeriță. Își făcuse griji și pentru mine.

Văzând că totul este în ordine, așa cum poate fi numai la nemți, și-a dat cu părerea despre cele întâmplate:

– Faptul că s-au încăierat banderoviștii și cei din țările baltice cu hoții era de așteptat. Vasiliev devenise un rege neîncoronat în lagărul nostru. Nu-i exclus ca cei de drept comun să fie scoși din lagăr și duși în etapă.

– Dar de ce s-au năpustit asupra zonei de femei cu injurii? a întrebat domnul Günter.

– Vedeți dumneavoastră, mulțimea înfierbântată poate luneca ușor pe panta prostiei. Această izbucnire a fost spontană, n-a fost condusă de cineva care ar fi avut un scop bine determinat.

Încăierarea s-a început de la obrăznicia hoților, că de acum nu se mai putea de răul lor. Ea ajunsese la apogeu și nu mai putea fi suportată de mulțime. Dacă doriți, aceasta e lupta pentru existență în sânul așa-numitei specii *homo sapiens*.

– Dar dacă sfărâmau sârma ghimpată și ajungeau în lagărul de femei, aveau să omoare pe cineva? – am întrebat eu.

– Dar tu, dacă te-ai pomeni lângă o codană durdulie, dornic de trup femeiesc, ai omorî-o sau ai strânge-o în brațe?

– Chiar dacă ar fi vinovată de ceva, cum s-o omor?

– În acest caz, la sigur că ea te-ar strânge în brațe – moșneagul meu m-a bătut pe umăr, a scos luleaua din dinți și a râs cu poftă.

– Da' dumneavoastră puteți fi și glumeț, nu doar serios, așa, ca pe șantier.

– Acolo eu am de hrănit oameni, aici însă se poate de glumit. Și acum să-l întreb pe tânărul nostru: te-ai gândit vreodată cui îi este mai greu să reziste în condițiile acestea draconice – femeilor sau bărbaților?

– De unde să știe el, dacă n-a fost căsătorit și poate nici *pestelcă* femeiască n-a reușit să miroasă? – i-a răspuns în glumă domnul Günter. Și ambii au mai tras un hohot pe seama mea.

– Dragă Vanea – a continuat domnul Leandr –, se zice că femeile sunt mai rezistente ca bărbații. O fi așa, nu neg, dar totodată ele au un organism foarte vulnerabil și gingaș. Spune, cum ni-i nouă să ne facem igiena zilnică cu o singură cană de apă? Dar cum să se descurce o femeie doar cu o cană de apă, la câte nevoi are ea? Eu cred că multe din aceste femei vor fi lipsite de suprema bucurie de a fi mame, dacă vor mai vedea ele vreodată, sărmanele, libertatea. De aceea, multe din ele închid ochii și folosesc orice ocazie oferită de soartă, numai ca să poată deveni mame chiar și în lagăr. Altele nu mai pot îndura foamea și nevoile și își vând trupul pe o coajă de pâine. E o durere enormă să fii în pielea lor. Dacă nu înțelegi acest lucru, atunci cu adevărat meriți să fii împușcat, așa ca „eroii" care de fapt ar fi putut să fie eroi, dar au murit aseară în cel mai prostesc mod.

– Îmi dați voie să nu fiu întru totul de acord cu dumneavoastră? – a remarcat domnul Günter.

– Vă rog, voi fi fericit să aud și altă părere.

– Ei, de fapt, au protestat împotriva unui întreg sistem de nedreptăți care ne apasă cu cruzime, însă izbucnirea lor fiind spontană, s-au lăsat ușor duși de un alt val de emoții reprimate. Toată suferința lor acumulată de mai mult timp a găsit o supapă de ieșire, poate nu cea mai reușită, dar explicabilă; s-au simțit dublu trădați.

– Posibil. Înțeleg ce doriți să spuneți. Chiar dacă vom rămâne fiecare la părerea lui, să știți că răzmerița de ieri este un caz ieșit din comun pentru viața de lagăr și poate avea urmări imprevizibile.

Domnul Leandr și-a luat rămas-bun și a plecat.

Zona lagărului a fost iluminată toată noaptea de proiectoare. Câinii-lupi erau foarte agitați și se simțea o oarecare agitație și afară. A doua zi, am avut să aflăm că toți deținuții de drept comun au fost trimiși în alte lagăre. Mulți dintre banderoviști și cei din țările baltice au fost închiși pe diferite termene la BUR. Vreo câțiva banderoviști au fost trimiși în etapă la Magadan, unul dintre cele mai groaznice lagăre.

În tabăra șefilor plutea în aer o nervozitate, iar gardienii erau și mai duri ca de obicei. Aplicarea regimului o făceau cu o sârguință deosebită și deveniseră nespus de sâcâitori. La fiece pas – observații însoțite de violență. Dacă altădată mergeau cu arma la umăr când însoțeau coloana, acum țineau armele în poziția de tragere, cu degetul mereu pe trăgaci. Tot drumul eram huiduiți și siliți să mergem mai repede. Percheziţiile erau mai minuțioase și mai îndelungate.

ȘUSTRIK

Când ne întorceam de la lucru, în poarta mare eram întâmpinați de șeful lagărului, care era însoțit de un cânișor cu numele

Șustrik, probabil de aceea că nu avea deloc astâmpăr. Șustrik alegea din mulțime un deținut, se apropia de el și îl pișa. Mare era supărarea șefului dacă deținutul nu stătea liniștit, ca potaia să-și facă ritualul până la capăt. Odată, un tânăr a lovit javra cu piciorul ca să nu-l spurce și a primit pe loc trei zile de carceră pentru „comportare agresivă față de animale". Mai târziu, am avut să aflu că, în zona femeilor, Șustrik avea un comportament și mai ciudat. De obicei, el alegea femeile mai tinerele. După ce le pișa, imita coitusul câinesc. Femeia pătimită se simțea nespus de ofensată, dar era nevoită să rabde ca să nu atragă supărarea stăpânului.

Numele de familie al șefului nu-l mai țin minte, dar în ambele zone îi spuneau Stukaciov. Probabil era vreo poreclă, el fiind ocrotitorul turnătorilor. Deținutul care era chemat în cabinetul lui, la așa-zisa „prelucrare", era întâmpinat de Șustrik, care dădea binevoitor din coadă, se gudura. Stukaciov încerca toate procedeele sale de convertire a deținutului și, când vedea că nu reușește, îi zicea deținutului că-i liber să plece și, când acela se ridica de pe scaun, el striga „*fas!*" și javra se năpustea cu furie asupra deținutului, mușcându-l de unde nimerea. Pătimitul ieșea din cabinet încolțit din toate părțile și fără drept de apărare, iar Stukaciov râdea cu hohote. După lichidările mai multor turnători, dar mai ales după răzmerița din lagăr, de la Stukaciov din cabinet ieșeau tot mai mulți deținuți încolțiți de Șustrik.

Tensiunea în zonă creștea pe zi ce trece. Și în rândul șefilor și al gardienilor se simțea o încordare. Unii turnători, de o categorie mai înaltă, erau folosiți la urmărirea relațiilor dintre deținuți și gardieni. Cei care erau găsiți că au oarecare compasiune față de deținuți erau eliberați din funcție, iar cei care manifestau o cruzime deosebită și se purtau cu dispreț față de deținuți erau decorați și ridicați în grad. Dar pe șefi îi irita acum până și liniștea care cuprinsese lagărul.

După plecarea în etapă a hoților și a celor de drept comun, între deținuți începeau să se înfiripe relații de prietenie. În timpul liber, se duceau unii la alții în barăci, aveau loc diferite discuții, se

cunoșteau mai îndeaproape. În locul celor trimiși în etapă au început să sosească loturi noi, dar numai pe articolul 58. Locurile de muncă trebuiau să fie ocupate de alți deținuți. Țara cerea cărbuni.

De la răzmeriță trecuse mai bine de o lună de zile. Părea că totul a intrat în parametrii regimului. *Zekii* se străduiau din răsputeri să îndeplinească normele, ca să obțină bucățica de pâine neagră și cleioasă, șefii aveau grijă să nu se încalce regimul, iar ziarele publicau din când în când articole despre cât de bine și frumos muncea pe șantier eroicul *comsomol*.

Această monotonie a vieții a fost întreruptă de un caz ieșit din comun. Într-o dimineață, nu departe de baraca KVC, *zekii* au găsit capul și pielea lui Șustrik, pe care se găsea un necrolog scris pe o bucată de placaj: „*Hozeain tvoi bol'șoi podleț, vsemu na svete est' nacealo i koneț.*”[45]

Vestea s-a răspândit iute în ambele zone. Unii îl jeleau pe bietul animal și socoteau fapta dată necuviincioasă, alții comentau zâmbind ironic că, de, trebuie să fi fost grăsuță potaia, căci la bucătărie i se făcea mâncare la comandă. În „zona femeilor” s-au auzit chiote de bucurie. Domnul Leandr, când a auzit vestea, a zis: „Tot ce este rău și urât nu are dreptul la viață, nici în natură, nici în societatea omenească”. Apoi, domnul Leandr și-a scuturat binișor pipa, a pus-o în buzunar și a mai zis: „Oamenii înfometați îndelung pot să se mănânce chiar și unii pe alții, darmite un câine grăsuț.”

Stukaciov s-a învinețit de tot când a auzit vestea și pentru câteva clipe și-a pierdut darul vorbirii. Apoi și-a revenit și a ordonat percheziție generală în tot lagărul. Însă percheziția n-a dat rezultatul scontat. Această întâmplare a dovedit încă o dată că spiritul rebel este prezent în lagăr, oricât de grea ar fi asuprirea regimului.

[45] Stăpânul tău e un mare ticălos, dar toate în viața asta au un început și un sfârșit.

BAIA

Ne-au încolonat în mare grabă și am pornit la muncă. Tot drumul gardienii țineau arma cu degetul pe trăgaci și ne hăituiau ca pe niște fiare. Noi, ca niciodată, mergeam tăcuți și ascultători.

În lagăr era o plită mare, comună, în care ardea focul toată ziua. Acolo deținuții puteau să-și pregătească ceva de mâncare din puținele produse primite în colete. Această încăpere și bucatele care se pregăteau aici au fost controlate de trei ori pe zi, timp de două săptămâni. De asemenea, a fost ținută sub supraveghere și camera de păstrare.

Ambele zone, atât cea bărbătească, cât și cea femeiască, erau deservite de o echipă formată din douăzeci de *zeki*, care umblau fără convoi. De obicei, ei erau selectați dintre acei care erau judecați pe articole de drept comun și nu mai aveau mult de ispășit. Cei mai mulți dintre ei erau turnători în care administrația avea mare încredere. Ei cărau morții la groapa comună, duceau pâinea coaptă de la brutăria din zona bărbaților, aduceau produsele alimentare de la depozit și efectuau multe alte lucrări care necesitau contactul cu zona din afara lagărului. Cei mai naivi *zeki* încercau să transmită prin acești deținuți scrisori în libertate, ocolind cenzura. Uneori, scrisorile lor nimereau în mâna administrației. Astfel se deconspira turnătorul care, mai apoi, era cărat și el la groapa comună.

Între zona bărbaților și cea a femeilor duceau multe fire nevăzute. Era știută și urmărită fiece mișcare din zonă. Bărbații visau femei, iar ele, la rândul lor – bărbați. Sporadic, se înfiripau niște corespondențe, schimb de fotografii și mici suvenire. Porțile prin care ne scoteau la muncă erau aproape și, de multe ori, riscau și unii și alții și se făcea repede un schimb de replici. De cele mai multe ori, era folosit alfabetul surdo-muților și perechile de îndrăgostiți își transmiteau informații diverse. În aceste două săptămâni, schimbul de replici se rotea doar în jurul

cazului cu Șustrik. Intriga era mare: i-au prins sau nu pe cei cărora le-a crăpat răbdarea și au trimis câinele pe cea lume? Într-o bună zi, s-a răspândit vestea în ambele zone că oasele bietului animal au fost găsite la ușa cabinetului lui Stukaciov, învelite într-o pereche de chiloți femeiești…

Apoi, timp de o săptămână, a durat o perioadă de liniște apăsătoare. Se făceau diverse pronosticuri, care de care mai sinistre. Într-o bună zi, s-a auzit un zvon că cică pe Stukaciov l-au transferat la Ekibastuz și în locul lui l-au adus pe un oarecare Beleaev. S-a zvonit că el este un despot *cekist*. Odată cu sosirea lui în lagăr, chiar a doua zi, au schimbat toată echipa celor douăzeci fără convoi. Au adus în locul lor deținuți din alt lagăr. Regimul a devenit și mai strict. El a dat ordin ca bucătăria „particulară" să fie închisă și să funcționeze doar în zilele de odihnă. Iar zilele de odihnă să nu mai fie duminica. Deosebit de brutal era el cu banderoviștii și cu cei din țările baltice. Era interzisă mișcarea prin lagăr în grupe mai mulți de trei. La cantină se pleca doar în coloană și sub supravegherea gardianului.

Secția de fierărie-turnătorie și cea de strunguri erau și mai aspru păzite, ca nu cumva să se producă arme reci. Dar, cu toată asprimea și strictețea care ne înconjura, cu toate percheziţiile interminabile de zi cu zi, nu știu cum se făcea că în lagăr apăreau, ca prin minune, noi arme care erau ascunse în cele mai sofisticate ascunzători. Rar deținut care nu visează să evadeze și care nu dorește să aibă o armă cât de mică la îndemână, ca să se poată apăra în caz de nevoie.

De cele mai multe ori, zonele de bărbați și femei erau construite alături. Și asta era o formă de tortură. Era o singură baie în zona bărbaților, unde eram duși câte 20. Acolo ne aștepta câte un lighean și o căldare de apă de fiecare, iar alături era o bucată de săpun de marca „K". Aveam la dispoziție doar 30 de minute. Beleaev a hotărât să împartă baia în două părți, iar camera unde ne dezbrăcam era, practic, comună cu cea a femeilor. Odaia era separată doar prin bare de metal, așa că ne vedeam bine unii pe alții.

Sectanții și oamenii în vârstă au refuzat categoric să vină la o astfel de baie, dar bărbații tineri așteptau cu nerăbdare ziua când, măcar printre gratii, să poată vedea o femeie. Tortura sexuală ajunsese la apogeu. Uneori venea și Beleaev să asiste la dezbrăcatul robilor. Experimentul ăsta a durat cam vreo jumătate de an, până s-a descoperit că în zona femeilor a apărut un număr impunător de femei gravide. Tocmai atunci s-a descoperit că în peretele de mijloc, care despărțea secția masculină de cea feminină, era o gaură bine camuflată. Ambele zone au tras aer adânc în piept și așteptau cu răsuflarea tăiată cum se vor încheia toate. Cred că în rezultatul acestui „experiment sexual" doar femeile au rămas în câștig de cauză. Multe din ele și-au realizat visul de a deveni mame. O comisie impunătoare de la centrul Karlagului a poposit în zonă și toate femeile gravide au fost duse într-o noapte în etapă. N-am mai auzit apoi nimic despre ele, parcă dispăruseră fără urmă. De rând cu femeile gravide au fost descoperite și câteva femei care aveau sifilis, iar altele gonoree, și comisia medicală a făcut controlul și în zona bărbaților. Bărbații găsiți bolnavi au fost expediați la tratament în lagărul-spital Spassk. Experimentul lui Beleaev s-a încheiat. Clădirea băii a fost transformată, s-a desființat secția pentru femei. Pe el l-au transferat, după cum am avut să aflăm mai târziu, în cel mai rebel lagăr – Kenghir. Acei care rămăseseră cu buza umflată, că n-au reușit sau n-au îndrăznit să treacă prin gaura experimentului, acum erau cei mai fericiți.

DE LA MAMA

Într-o zi de odihnă, Leandr m-a întâlnit lângă cantină și m-a invitat să vin la el, după ce voi înfuleca tainul. Invitațiile lui mă bucurau nespus. Pe lângă faptul că mă servea întotdeauna cu ceva gustos, convorbirile cu el îmi dădeau o încărcătură emotivă pentru multă vreme.

De cum am intrat am dat bineţe, iar el şi-a frecat mâinile bucuros şi mi-a oferit loc.

– Vaniuşa, cât a ţinut epopeea cu femeile şi baia eu te-am ocolit şi ţi-am dat voie să procedezi cum vei găsi de cuviinţă. Toată prostia lui Beleaev a rămas în urmă. Unii au mari mustrări de conştiinţă acum şi probabil le vor avea toată viaţa. Te rog, numai să fii sincer cu mine, ai trecut şi tu prin gaura plăcerii sau nu?

– N-am trecut!

– Nu-mi vine să cred că un tânăr în care clocoteşte viaţa s-a putut reţine să nu se vadă în braţele unei femei.

– Ispita a fost mare, dorinţa şi mai mare, dar anumite împrejurări m-au ferit de păcat.

– Care anume împrejurări, când la o întindere de mână stăteau atâtea femei goale.

– Eu mergeam la baie împreună cu echipa nemţilor. Domnul Vaşau ne ţinea pe toţi din scurt şi ne strunea pe toţi. Odată, când m-a prins uitându-mă printre gratii, mi-a atras atenţia zicându-mi: „Mi-ai spus că ai o fată pe care ai iubit-o; ia uită-te bine, este vreuna aşa de frumoasă ca ea?"

În acel moment, mi-a apărut în minte chipul senin şi zâmbitor al Lealei, iar dincolo de gratii, chiar la o întindere de mână, încercau să se îmbrace două femei distrofice. Una dintre ele avea mâinile şi picioarele ca beţele de răsărită, iar pielea de pe burtă atârna ca o *pestelcă*, sânii erau spânzuraţi în jos, ochii erau atât de tare duşi în fundul capului, că părea că au rămas doar orbitele. La o privire mai atentă mi s-a părut că capul ei tuns semăna cu desenele de pe tăbliţele care previn pericolul de moarte. La vederea acestui tablou lugubru m-au trecut fiorii şi m-a cuprins o repulsie totală.

– Crezi că bărbaţii distrofici în pielea goală arată mai bine, că nu sunt tot atât de respingători? Omul distrofic este o fiinţă părăsită de duh. Înfăţişarea lui este mai respingătoare decât a oricărui animal pe cale de a pieri. Din păcate, Vaniuşa, mi-a fost dat să fiu martorul acestor experienţe draconice, capabile de a-l duce pe om la degradare, de a-i scoate din el sufletul treptat, prin înfometare,

atât în lagărele de concentrare nemțești, cât și acum, în lagărele bolșevice. Tu, dacă vei rămâne în viață, să scrii despre ceea ce ai văzut aici. Iar cât despre experiența cu baia, să știi că sunt bucuros că ai rezistat ispitei.

– După toate câte s-au petrecut și câte mi-a fost dat să le văd, eu am tot temeiul să fiu și mai bucuros decât dumneavoastră.

– De ce?

– În primul rând, sunt fericit și Îi mulțumesc Bunului Dumnezeu că mi-a scos în cale așa oameni ca dumneavoastră, ca domnul Dragomir, domnul Günter. Atunci când simțeam că mă poticnesc, vă simțeam alături mereu, îmi erați un fel de sprijin.

– Apropo, am știre că domnul Dragomir se află la București, dar și de acolo cică va pleca în curând. Vreau să-ți mai comunic ceva. În curând ne vom despărți. Eu voi fi transferat la Ekibastuz. Au acolo nevoie de mine, la montarea unui escavator pășitor. Se prea poate că ne vedem ultima dată, dar mai știi?!

– Cred că nici eu nu voi mai încălzi mult locul la estacadă.

– Se poate întâmpla. Nu dispera, tu nu te vei pierde. Ești sociabil, îți vei face noi cunoscuți, prieteni. Am ceva pentru tine la despărțire.

Zicând asta, Leandr Alexandrovici mi-a întins o hrincuță de pâine unsă cu untură.

– Servește din ceea ce mi-au dăruit și mie alții.

Mi-a întins și o cănuță de ceai rece. Eu mâncam rumegând îndelung fiecare îmbucătură și mă străduiam să nu scap pe jos nicio fărâmătură. El se uita lung la mine și mă tot măsura cu privirea din cap până în picioare.

– De ce vă uitați la mine atât de iscoditor?

– Termină de înghițit și-ți voi spune. Eu îmi iau în felul acesta rămas-bun de la tine și de aceea ți-am rezervat o ultimă surpriză.

S-a sculat în picioare, s-a apropiat de mine și a scos din buzunar o scrisoare.

– Tocmai se descărca poșta pe masa cea lungă din KVC și am vrut să-ți aduc eu vestea cea bună.

M-a trecut un fior din cap până în picioare, am început să mă bâlbâi și nu găseam cuvinte de mulțumire.

– Te înțeleg, bucuria-i mare; liniștește-te și vezi de la cine-i.

– De la mama.

– Așază-te și citește-o.

Mi-au țâșnit lacrimi de bucurie când am recunoscut scrisul mamei.

Dragă Vanea,

Neascultătorul și zbânțuitul mamei, tu acum îi fi fiind un flăcău ca un brad. Noi am primit scrisoarea ta și mare ne-a fost bucuria să aflăm că ești viu. Bietul tata nu-și mai află loc de când te-au luat și te pomenește la orice pas.

După ce te-au judecat pe tine, pe noi ne-au împlinit, ne-au curățat totul din casă și din ogradă. Au spus că judecata a hotărât confiscarea averii. În colhoz eu nu m-am dat, chiar dacă voi muri de foame. De aceea, mi-au tras o brazdă până sub casă și mi-au spus că mama banditului care s-a ridicat împotriva puterii sovietice nu are dreptul la pământ. Atunci eu le-am spus că acest pământ se trage din neam în neam, noi nu l-am luat cu hapca de la cineva.

Ne-ai scris că ai dreptul să primești doar o singură scrisoare în jumătate de an. Până la data viitoare scrie-i tataiei, poate s-a mai însenina la față, că-i negru ca pământul. Noi te cuprindem cu toții și ne rugăm Bunului Dumnezeu să-ți păstreze viața, că poate om ajunge și ni-i spune tu cu gura ta de ce te-au judecat. Andrușca este la noi și spune că te-au judecat pentru politică. Mai departe îți scrie și el câteva rânduri.

Am citit cu atenție scrisoarea ta și am înțeles multe lucruri…

Fără voi nu mai este așa de vesel. Pe mulți i-au luat la armată, la F.Z.O. Baluri nu ne mai permit să facem. Am primit o scrisoare de la băieții din Altai. Mi-au povestit multe despre viața lor. Te trec fiorii. Fata pe care ai iubit-o, mi-au scris că a devenit nevastă de nevoie. Să te împaci cu acest fapt. După cum am înțeles eu, la ei viața îi ca și la tine. Și apoi tu știi că Lealea nu-i fată de lăsat.

Mi-i dor mult de tine, ca și de frații mei. Voi îmi sunteți cea mai mare pierdere din viața mea. Dar mare este Dumnezeu!
Andrușca

Pe măsură ce citeam scrisoarea, se vede că fața mea devenea tot mai tristă. Eu mă simțeam tot mai neputincios și îmi venea să urlu. Tot ce am avut mai scump pe lume era acum supus batjocurii și totul parcă era îndreptat spre ruinarea ființei mele.

– Ce-i, Vanea, te-a răscolit scrisoarea?

– Mult de tot.

Bătrânul s-a apropiat încet de mine, m-a cuprins cu o mână, iar cu alta a început să mă mângâie pe cap și să mă liniștească părintește.

– Trebuie să te înveți a răbda. Drumul crucii pentru noi încă e lung și nimeni nu știe unde îi va fi capătul. De un lucru sunt doar sigur: nimic nu e veșnic pe lumea asta. Și acest adevăr incontestabil trebuie să devină temelia optimismului pentru fiecare dintre noi. Optimismul îl alimentează pe om cu energia pozitivă din Univers și îl face să aibă mereu în față Speranța.

– Gândurile mele erau în permanență îndreptate spre cei de acasă, dar când mă pomeneam eram de acum cu gândul la fata iubită. Anume ea era acea forță nevăzută care mă sălta de la fundul iadului, dar după cum am înțeles din scrisoare, împrejurările vitrege au măritat-o.

– Pe acei de acasă nimeni și nimic în lume nu ți-i poate înlocui, dar de fete e plină lumea, ca și de băieți. Viața îi înlocuiește pe unii cu alții. Du-te în bârlogul tău, mai citește o dată scrisoarea și mistuie-ți durerea în interiorul tău.

– Leandr Alexandrovici, Dumnezeu să vă aibă în pază și să vă ocrotească. Vă mulțumesc pentru toate, dar mai ales pentru încrederea pe care ați avut-o în mine.

Mi-am luat rămas-bun de la el și m-am pornit spre secția mea cu nemți. Picioarele îmi erau de plumb. Mă mișcam ca după o beție, clătinându-mă când într-o parte, când în alta.

Mă apucase o deznădejde cumplită. În ușa secției m-a întâlnit Günter Antonovici. Era într-o dispoziție bună, majoră.

– Ei, Johan, cum îți merg treburile?

– Prost de tot.

– Ce s-a întâmplat?

– Am primit o scrisoare de acasă și veștile nu-s chiar bune.

– Anume ce, dacă nu-i secret?

– În țara asta secrete nu există, ele toate se adună și se depozitează la Kremlin, la Stalin – nu știu de unde am găsit eu forțe să ironizez. Acasă toți sunt vii, slavă Domnului, dar le-au confiscat mai totul ce-au agonisit. Iar fata de care m-ați întrebat a fost deportată și s-a măritat acolo.

– Dar tu ce credeai, că ea trebuie să te aștepte 25 de ani? Foarte bine a făcut! Tu, dacă într-adevăr ai iubit-o, trebuie să te bucuri și s-o feliciți. Un bărbat adevărat doar așa trebuie să procedeze. Capul sus și să nu te mai văd cu mutra acră!

În seara aceea, am citit și recitit scrisoarea de câteva ori. De câte ori o citeam, o porție nouă de mahnă mi se așternea pe suflet. M-am răsucit de mii de ori de pe o parte pe alta, încercând să mă împac cu sfaturile date de evreu și de neamț. Dintre toți ai casei m-am oprit cu gândul la bunicul și, într-un sfârșit, am adormit. Parcă dormeam, parcă visam, dar în interiorul ființei mele a început să prindă contur o scrisoare, pe care a doua zi am așternut-o pe hârtie.

SCRISOARE BUNICULUI

Ce să-ți mai scriu, bunicule,
Cu barba înspicată-n vreme,
Ce să-ți mai scriu, bătrânule,
Când lumea chinuită geme.
Doar câți ca mine ți-au mai scris
Și binele și răul
Și trecut-au ca un vis
S-au dus, lăsându-și eul.

Să-ți scriu cum pe la noi
Pustiul lung se-ntinde,
De viața dusă în nevoi,
Cum om pe om se vinde?
La ce să știi și tu acum
Durerea noastră din coloană,
De praful ridicat în drum,
De munca dusă de pomană.
Eu te-am lăsat la gârlă între plopi,
Când vremea hainele-și țesea
Când roua argintie cu-a ei stropi,
Din somn petalele trezea.
M-am dus să rătăcesc în lume,
Să cercetez dreptatea și-a ei legi,
Dar mă înec în valuri mari cu spume
Și-nghit venin căldări întregi.
Acum tu ești de tot bătrân,
Ai vrea să vezi cum ți-am sosit în prag,
Cum ți-am adus un car cu fân,
Ca iarna să-ți hrănești vițelul drag.
Tu ai crezut că-n gârbova ta fire
Vom fi cu toți în jurul tău
Dar vremea ne-a croit o despărțire
Ce varsă numai lacrime pârău.
Și când arhanghelii te-ngână
Să pleci la ei în lumi fără dureri,
Mă rog la toți cu multă râvnă
Să te mai lase viu și în puteri.
N-aș vrea să duci acolo știri
De pe planeta noastră blestemată,
Să strici eterne liniștiri
Spunându-le de viața zbuciumată.

Karlag, 1952

TATĂL NOSTRU

A doua zi nu l-am mai văzut pe domnul Leandr.

Când am terminat ziua de muncă, nemții au început să se ridice din carieră. De mine s-a apropiat Günter și m-a întrebat dacă nu știu nimic despre Leandr, dacă nu cumva e bolnav, căci nu l-a văzut toată ziua. M-am gândit că e posibil să-l fi trimis de acum la Ekibastuz. Am predat toate actele la secția de contabilitate și eu, grăbind pasul, m-am îndreptat spre chilia moșului. Temerile mele s-au adeverit. Camera era goală. Nu-mi venea să cred că domnul Leandr a plecat. M-am simțit singur, fără apărare. Eram un pic dezorientat, înțelegeam că de acum înainte va trebui să mă descurc de unul singur, că nu mai aveam niciun punct de sprijin.

A doua zi, am fost chemat la conducătorul de șantier. El fusese bun prieten cu domnul Leandr. M-a măsurat de vreo câteva ori din cap până în picioare, apoi s-a apropiat de mine, m-a privit drept în ochi și mi-a zis:

– Leandr Alexandrovici este plecat. El mi-a spus că tu ești harnic și scoți la capăt ușor orice lucru. La moment nu am un brigadier potrivit, iar cariera asigură cu piatră tot șantierul de construcție de la mina 20. Tehnicianul de la banda rulantă e tot un băiat de treabă, harnic și ascultător. De voi doi și de nemți depinde cum vă veți hrăni. Ai grijă ca la sfârșitul fiecărei zile de muncă să prezinți raportul corect la secția de contabilitate.

Îl știam pe cel de la banda rulantă. Ne întâlneam zilnic de câteva ori. Îi spunea Vasile Terehov, fost locotenent, tanchist. Era un șaten de statură mijlocie; părea voinic. Cunoștea diverse tehnici de luptă, era apreciat și stimat în lagăr nu numai pentru figura sa de atlet, dar și pentru firea sa liniștită și vederile sale democratice. Vorbea liber germana și nemții îl stimau foarte mult. A fost prizonier la nemți, dar a reușit să fugă și s-a înrolat din nou în armată. A ajuns cu luptele până aproape de Berlin, când s-a pomenit arestat de cei de la NKVD. A fost judecat la 25 de ani de muncă

silnică, fiindcă a căzut prizonier la nemți. I-au dat un termen așa de mare, căci la judecată le-a zis: „Am căzut în prizonierat pentru că mi-am apărat partidul și pe scumpul nostru tovarăș Stalin."

Atunci când ne-am cunoscut mai îndeaproape și ne-am povestit unul altuia istoriile noastre, el mi-a zis să nu mă supăr, dar, după părerea lui, eu sunt un rebel. Eu i-am răspuns că nu mă supăr, deoarece m-am ridicat la luptă pentru dreptate.

– Vanea, dreptatea-i numai în ceruri, dar poate că și acolo îi cam puțină, iar aici pe pământ să n-o cauți. Să lupți acum pentru ea e o adevărată sinucidere.

– Bine, atunci să renunțăm la luptă, să așteptăm faza de distrofie și să plecăm cuminți pe lumea ceea, așa crezi?

– Nici chiar așa! Noi trebuie să luptăm ca să rămânem în viață. Acesta este un scop îngust, dar dominant. Și al doilea scop, tot atât de important, este tendința zilnică spre libertate – ori prin evadare, ori prin legea lor strâmbă.

– Dar anume prin legea asta ne-au pus la zdup! În țara voastră, libertatea este o noțiune vagă și relativă.

– Ea în toată lumea e așa, relativă.

– Bine, atunci ce-i de făcut?

– În clipa de față, important este să rămânem vii, de aceea trebuie să luptăm zilnic pentru orice porție suplimentară de hrană. Iar apoi vom mai vedea ce-i de făcut!

Discuția asta a avut asupra mea un efect instructiv. Am hotărât că trebuie să lupt din toate puterile pentru viața mea.

Scrisoarea către bunicul o purtam legată de piciorul stâng, pe dinăuntru, mai sus de genunchi. Speram că poate voi reuși s-o trimit prin cineva din libertate. Și iată că în una din zile s-a ivit o asemenea ocazie. Unul dintre șoferi s-a apropiat de mine și m-a rugat să-i scriu suplimentar o mașină de pietriș, că el mă va mulțumi. L-am rugat să-mi ducă scrisoarea la cutia poștală, cât mai departe posibil de lagăr. El a acceptat și i-am strecurat precaut scrisoarea. După ce a plecat, m-au copleșit emoțiile. Eram bucuros că am reușit s-o expediez prin cineva, dar mă și temeam

să nu fiu trădat. Mă liniștea doar faptul că șoferul nu era băștinaș. Celor de prin partea locului li se spunea tot timpul că noi suntem cei mai groaznici bandiți, adunați de prin republicile vestice care s-au alipit recent la URSS. Pentru prinderea și predarea vreunui fugar ei primeau nu numai bani grei, dar și diverse decorații. Hăituirea și prinderea unui fugar se făcea de către câteva familii. Când îl descopereau pe bietul om, scoteau niște țipete sălbatice, ca la vânătoare. Prinderea fugarilor se transformase pentru ei într-un mijloc de îmbogățire.

După-amiază, șoferul cu care luasem contact venise după următoarea încărcătură. Ei făceau de obicei două ture pe zi. La un moment potrivit, cu mare băgare de seamă, ca nu cumva să fie văzut de cineva, mi-a făcut semn să mă apropii de el și mi-a întins repede o pâinică și două scrumbii. Apoi a închis repede cabina, ca să nu dea de bănuit. Nu-mi venea să-mi cred ochilor, o pâinică întreagă și două scrumbii! Am chibzuit multă vreme cum să procedez, să-i fac parte și lui Terehov sau să mă ascund de el?!

Foamea permanentă mă chinuia ca pe toți, dar și să mănânc totul de unul singur, mai ales scrumbiile, era periculos. Apoi, împărțind cu el această mare bucurie, voi dobândi un nou prieten. I-am rupt o bucată de pâine și jumătate de scrumbie, pe care i le-am oferit în mare taină. Bucuria lui era imensă, nu-i venea a crede că se întâmplă așa ceva. M-a cuprins și mi-a mulțumit. O jumătate de scrumbie și o jumătate din pâinea rămasă le-am înfulecat într-o clipită, așa cum mănâncă fiarele flămânde. Din ce a mai rămas, am rupt coada de scrumbie și am morsocat-o îndelung, delectându-mă cu saramura ce ieșea din ea. Am supt-o mult, până n-aveam nici ce scuipa din ea. Problema cea mare era cum să păstrez pe a doua zi ce mi-a mai rămas? În zonă era aproape cu neputință să duc bogăția dobândită. Și atunci, am hotărât să clădesc deasupra mâncării o grămadă de pietre, întrucât ziua de muncă era pe sfârșite și piatră fără mine nu avea să ia nimeni până a doua zi.

Din ziua cu întâmplarea fericită, Terehov a devenit nespus de prietenos și mergea alături de mine în coloană, atât în drum spre

lucru, cât și în zonă. În zilele de odihnă, ne întâlneam și purtam discuții aprinse. De fiecare dată se străduia să mă convingă că doar socialismul este acel sistem care va reuși să aducă fericirea pe pământ.

– Bine, bine – îi ziceam eu –, și cum va fi fericirea ceea: așa cum o avem noi acum?

La această întrebare Vasile începea să se agite și încerca să mă convingă că actuala stare de lucruri este greșeala unor conducători și că toate acestea se vor schimba.

– Dragă tovarășe de suferință, grație acestei „greșeli" noi și milioane alde noi ne topim încet de foame, boli și munci istovitoare. Și nu doar aici, în lagăre, dar și în zisa libertate. Este oare necesar ca fericirea omenirii să fie construită pe oasele noastre? Spune-mi, te rog, ce vină ai tu că te-au adus în acest lagăr alături de mine, de nemți, de banderoviști? Care-i deosebirea în acest lagăr între tine și nemți? Te hrănesc ori te îmbracă mai bine decât pe ei?

– Vanea, mă scoți din sărite și am să încetez discuția!

– Te rog să nu te superi, dar, dacă poți, dacă nu-i o taină mare, spune-mi și mie pentru ce te-au judecat?

Vasile și-a întors capul de la mine; se vedea că are un nod în gât și ochii îi erau în lacrimi. După o tăcere lungă a zis:

– Nu știu.

Iar a tăcut îndelung, apoi a continuat:

– Am apărat patria, am eliberat popoare…

– De cine, de ce?

– Cum de cine? De fasciștii germani!

– Dar în 1940 de cine ne-ați eliberat, dragă Vasile? Față de tine, față de alți băieți ruși din acest lagăr nu am nicio ură; mai mult, vă compătimesc. Voi doar ați executat ordinul comandantului. Iar stăpânul suprem te-a adus aici și pe tine, și pe comandant.

– Să-ți spun sincer, Vanea, în momentul ăsta tare mi-i ciudă pe tine, dar în același timp îmi ești și simpatic într-un fel! Nici nu pot înțelege de ce!

– Probabil te atrage faptul că eu îmi apăr dreptul meu, dreptul neamului meu. Drept confirmare, vreau să-ți aduc un exemplu. Uite, de-a lungul Volgăi trăiți voi, rușii. Poveștile, cântecele, sărbătorile, credința vă sunt diferite pe malul stâng și cel drept? Dar limba? „*Otce naș*”[46] ziceți în limbi diferite? Acum, dragă tovarășe de suferință, hai să punem aceleași întrebări și pentru cei care locuiesc de-a lungul râului Prut! Să auzi tu cât de tânguitor sună doina pe ambele maluri, alte cântece populare care sunt la fel, colindele și hăituirile și nu le mai enumăr pe toate. Zicem „Tatăl nostru” în aceeași limbă, iar stăpânul vostru ține una și bună că noi suntem două popoare diferite.

– Știi ce gândesc eu, Vanea? Este o minune că nu ți-au dat *vâșka*[47] pentru modul cum judeci.

– Generației mele n-au reușit să-i schimbe codul genetic și modul de a gândi. Acest lucru se face îndelung. Au încercat s-o facă și turcii, și austriecii, și țarii voștri, dar, după cum vezi, încă n-au reușit.

Convorbirea noastră m-a pus pe gânduri și am înțeles un lucru: că modul nostru de a gândi și a interpreta lucrurile e diferit.

– Aici, încetul cu încetul, ne vom obișnui să gândim la fel. Dar până atunci va trebui încă mult să suferim, ca să înțelegem că pe toți ne leagă o dorință comună.

HARȚA

În carieră totul era bine – planul îl îndeplineam zilnic, chiar fără brigadier. Timp de două săptămâni lucrul la banda rulantă mergea ca pe roate. Dar într-o bună zi ea s-a defectat în vreo câteva locuri deodată și bietul Terehov alerga dintr-o parte în

---

[46] Tatăl nostru.
[47] Pedeapsa capitală.

alta, încercând să facă ceva. Fluxul de piatră brută s-a oprit, iar cele trei zdrobitoare au încetat să funcționeze. Șoferii staționau la poarta zonei și erau agitați. Unii înjurau, alții îi învinuiau pe nemți și strigau că fasciștii special au făcut asta, ca să nu lucreze. În ajutorul lui Vasile a venit un grup de nemți din carieră, dar până la amiază n-au putut porni banda rulantă.

Odată cu bucătăria mobilă a sosit și șeful șantierului însoțit de un armean, cu numele de familie Melikian. Șeful ni l-a recomandat în timpul mesei și ne-a spus că de acum încolo el ne va fi brigadier și va veghea bunul mers al lucrărilor.

Îndată după prânz, noul brigadier ne-a adunat pe toți jos, în carieră, și s-a adresat către noi sec și laconic:

– De azi înainte cuvântul meu pentru voi este lege! În carieră, munca nu trebuie să înceteze nici pentru un minut! Cine va sabota lucrul se va muta în zona distroficilor!

Așa-zisa zonă a distroficilor se afla în baraca numărul nouă. Aici tainul era de numai 450 de grame pe zi. Unii dintre ei se topeau încet și erau cărați la groapa comună, iar alții, care mai puteau fi reparați, erau duși în lagărul-spital Spassk, situat nu departe de orașul Karaganda. Acolo erau duși toți *zekii* bolnavi din Karlag, aproape 20 de mii.

După discurs, ne-a dat ordin să plecăm cu toții în carieră. Ajunși acolo, ne-a lămurit că jumătate din noi vor duce piatra pe umeri până sus la estacadă, iar ceilalți nemți vor continua să spargă și să clădească piatra brută în grămezi.

Fiecare dintre noi căuta să-și aleagă o piatră mai mică și cât mai puțin colțuroasă. Eu aveam niște umeri ciolănoși, acoperiți numai cu piele, aproape fără mușchi. Nu pot să spun că eram distrofic, dar nici învelit cu carne nu eram. Atât numai că Dumnezeu îmi dăruise un organism rezistent, plin de viață, și un înger păzitor care îmi purta de grijă în orice împrejurări.

Mi-am ales o piatră potrivită și am intrat în circuit. Unii alunecau, cădeau cu piatra peste ei, se juleau până la sânge și ieșeau din rând ca să-și lingă rănile, ca niște câini. Alte medicamente

nu erau, decât saliva proprie și nisipul mărunt. Nenorocitul care cădea din șir era înjurat și lovit fără milă de brigadier cu piciorul sau cu o nuia cioturoasă de *karagandâk*. Așa numeam noi *saksaulul*[48].

Distanța din fundul carierei până la estacadă era de vreo 400 de metri și cărărușa șerpuia pe după unele blocuri de piatră sub un unghi de 20–25 de grade. Unii *zeki* se odihneau pe după blocurile mari de rocă până erau descoperiți și snopiți de noul stăpân. Însă toți răbdau de teama să nu le reducă cumva porția de mâncare. Caravana se întindea lung și șerpuitor, iar noi mișcam greoi picioarele, de parcă erau de plumb. Văzuți dintr-o parte, semănam cu o caravană de dromaderi.

La banda rulantă s-au mai descoperit încă o mulțime de defecte și nimeni nu putea ști cu precizie când va putea funcționa. Nervozitatea creștea din oră în oră. Toți așteptam cu mare nerăbdare să sune toaca de încetare a lucrului.

Până la lagăr mergeam pe jos o distanță de vreo 5 km. Drumul parcurs îl făceam pe contul timpului nostru liber. Picioarele chinuite refuzau să ne mai asculte și semănau tot mai mult cu niște torbe lungi, umplute cu nisip, și mai mult le târâiam de pământ decât pășeam. Din urma coloanei se ridica un nor de praf și dacă vântul bătea din spate norul se ridica deasupra noastră. Praful ne intra în urechi, în nas, în gură, în ochi, pretutindeni unde putea să pătrundă. Uneori praful se abătea și asupra escortei, ba pe o parte, ba pe alta. Atunci ei deveneau destul de înrăiți, țineau degetul pe trăgaci și tot răcneau: „Strângeți rândurile! Nu discutați!"

Odată ajunși în zonă, ne-am dus direct la cantină. Acolo ne-au dat niște lături în străchinuțe mici de aluminiu, pe care le lingeam până la luciu după ce terminam geandra din ele. Nu știu nici până azi dacă le mai spăla cineva vreodată ori erau linse din brigadă în brigadă. După ce terminam de lins străchinuțele, ni se făcea foame și mai tare.

---

[48] O plantă de pustiu.

A doua zi, după ce am ajuns din nou la locul de muncă, Melikian a început să dea dispozițiile necesare. Mai întâi a fost formată echipa din nemți, sub conducerea lui Terehov, care avea să repare banda rulantă. Apoi a fost formată echipa de spargere și sortare a pietrei brute, iar cea de a treia grupă urma să care piatra pe umăr, până va fi pusă în funcțiune banda rulantă.

Cu noi, cei din echipa a treia, el a avut o convorbire scurtă și rece, ca o carceră de noapte în Karlag. Ne-a lămurit că suntem datori să asigurăm zdrobitoarele cu piatră, ca ele să nu staționeze un minut. Apoi s-a adresat către mine:

– De azi eu voi duce evidența mașinilor! Iar tu pleci temporar cu băieții la cărat piatră.

N-am cutezat să zic ceva, căci cine știe cum s-ar fi terminat o asemenea discuție. Am început să mă gândesc cum să-mi protejez mai bine spinarea. Dar cum să te protejezi de povara apăsătoare a pietrei când ea e atât de colțuroasă, iar brigadierul e cu ochii pe tine?

De acest Melikian se temea tot lagărul, așa cum altădată se temeau de Vasiliev. Avea la activul său mai multe scandaluri. Era un om de statură mijlocie, umerii desfăcuți, iar picioarele subțiri și puțin încovoiate. Avea o față neagră, ciupită de vărsat de vânt, ochii negri și roșii, ca la câinii cei turbați. Sprâncene stufoase până la jumătate de frunte, iar nasul îi era puțin turtit și puternic încovoiat în jos. Avea un accent tipic caucazian, hârcâindu-l pe „r” mai puternic decât francezii. Vorbea cu noi stând cu picioarele larg depărtate, ca un polițist sadea, și învârtea tot timpul în mână o vargă de *karagandâk*, pe care administrația îi permitea s-o poarte.

Chiar de dimineață, ziua se arăta călduroasă și fără niciun pic de vânt. Cel mai tare frigea la fundul carierei. Noi ne mișcam cu toții foarte încet, ca melcii. Fiecare se străduia să consume cât mai puțină energie și căuta să ia o piatră cât mai mică. El ne urmărea cu strictețe și stăruia să ne împingă bolovani cât mai mari. În jur plutea o atmosferă de ură. Toți erau cu fețele schimonosite și cu sclipiri sălbatice în ochi. A venit și rândul meu

să iau o piatră. Am ochit una mai mică, bineînțeles, dar el mi-a împins cu piciorul un coșcogeamite bolovan. Eu am continuat să mă țin de piatra mea și atunci el m-a lovit puternic cu varga, urlând înjurături de tot felul. Loviturile au fost atât de dureroase încât m-am clătinat un pic și am strigat de durere, iar cei din jur s-au oprit cu răsuflarea tăiată să vadă ce va urma. Am țipat, fără sinea mea, porecla armenilor din lagăr, *arra*, m-am încordat ca o felină și l-am lovit sub stern cu o bucată de piatră. Pe o clipă el și-a pierdut respirația mai mult de la ofensă, probabil, decât de la lovitură, s-a clătinat și a căzut între pietre. Câteva secunde a stat nemișcat, apoi a înșfăcat un pietroi în mâini, iar s-a împiedicat și l-a scăpat. S-a repezit furios la mine și m-a doborât la pământ. Mă înhățase strâns, încât îi simțeam duhoarea bâhlită de mahorcă din gură și simțeam cum ghearele lui îmi caută beregata. Simțind că mă paște un mare pericol, m-am smuncit din toate puterile, m-am încordat și am sărit drept în sus, ca pisica. Imediat a sărit și el în sus, făcându-și din nou vânt spre mine. L-am lovit din toată puterea cu piciorul între craci, de s-a făcut ghem, a gemut și s-a prăbușit la pământ. Mulțimea ne-a înconjurat, făcând roată în jurul nostru, eu m-am speriat că l-am omorât și mă dădeam încetișor în urmă. Pe o clipă s-a făcut o liniște ca de mormânt. *Arra* a stat câtva timp așa, ghemuit, apoi a început să se ridice, a luat de jos un pietroi și s-a năpustit spre mine cu un urlet groaznic: „*Suka, moldavan, ub'iu!*"[49]

M-am gândit iute să-mi fac vânt printre picioarele lui crăcănate ca să scap de pietroi. În clipa când m-am aplecat, în spatele lui a apărut ca prin minune Terehov, i-a înșfăcat pietroiul cu tot cu mâini și l-a lovit cu genunchiul în șale. Acela n-a căzut cum era de așteptat, dar s-a întors brusc și l-a înșfăcat pe Vasile de piept. Vasile i-a răsucit mâna la spate de s-a auzit cum trosnește. Cineva din mulțime a strigat:

– Mântuie-l de zile pe spurcat!

---

[49] Pui de cățea, moldovan parșiv, te omor!

Vasile a înșfăcat o piatră de jos și l-a lovit de vreo câteva ori de i-a făcut fața șnițel vienez. Sângele îi curgea pe barbă și pe gât. Terehov s-a ridicat în picioare și a răcnit la el:

– Dacă-l atingi măcar cu un deget pe Ivan, *hana*! – și a trecut rapid cu degetul mare peste gât, a tăietură.

Mulțimea a început să se retragă, ca nu cumva să devină martori, iar mie Vasile mi-a ordonat să mă duc la estacadă.

În acel moment am simțit că trăiesc o mare dramă. M-a cuprins o milă inexplicabilă față de Melikian și mai că eram gata să mă apropii de el, să-l ajut. Acela gemea și încerca să se ridice. Vasile mi-a surprins mișcarea și a urlat la mine cât îl țineau bojocii:

– Pleacă imediat de aici!

Între timp, cât mă ridicam spre estacadă, în zonă și-a făcut apariția șeful de șantier, însoțit de doi soldați. L-au chemat pe Günter Antonovici și i-au dat noi dispoziții de organizare a muncii. Apoi s-au ocupat de *arra*. L-au ajutat să urce până la estacadă, l-au spălat cu apă, apoi ne-au luat la cercetat pe toți trei. După depozițiile noastre, pe Melikian l-au urcat într-o mașină cu două escorte și l-au trimis în zonă. Pe noi însă ne-au trimis din nou la lucru.

Mergând spre locul de muncă, Vasile m-a rugat să-i povestesc de-a fir a păr cum s-a întâmplat totul. După ce i-am povestit, el unde face:

– Nu te înduioșa ca o fată mare care s-a culcat pentru prima dată cu cineva întâmplător. Acesta ți-a fost, cred, primul botez de lagăr. Și dacă nu eram eu pe aproape, zăceai acum pe fundul carierei. O moviliță de oase într-un sac de piele.

– Ei, lasă, m-ar fi dus ei la groapa comună!

– Pe naiba! Te-ar fi lăsat pe a doua zi, iar peste noapte șacalii ar fi avut un ospăț bun. Lui, însă, nu i-a fi nici dracu', el îi dat cu așa ceva. Pe câți de alde tine i-a mâncat de zile!

Mi-au părut foarte dure vorbele lui Vasile. Nu cred că aveam remușcări, am fost nevoit să-mi apăr ființa, dreptul de a mai rămâne în viață, dar totodată simțeam un fel de greață. Eram profund dezgustat de cele petrecute.

Ziua de muncă îmi părea că nu se mai sfârșește. Când a sunat toaca, am răsuflat ușurat și am lepădat imediat lucrul. Asta o învățasem de la nemți. Aceia, cum auzeau primul sunet, lăsau imediat tot lucrul baltă, indiferent în ce etapă a muncii erau – cu târnăcopul ridicat în aer sau cu piatra pe umăr. Toate uneltele erau aruncate într-o clipă, procesul de muncă stopat și se mișcau cu toții odată spre ieșirea din zonă.

De astă dată, la poartă ne aștepta un număr dublu de soldați însoțiți de câini de pază. Javrele se agitau, dădeau din coadă și miroseau totul în jur. De cum s-a început încolonarea, ne-au strigat pe mine și pe Terehov. Ne-au pus pe ambii în cătușe și ne-au legat unul de altul. Ne-au aranjat în capul coloanei, apoi comandantul escortei ne-a amintit regulamentul de comportare în drumul spre lagăr:

– Un pas la dreapta sau la stânga și veți fi împușcați pe loc, fără niciun fel de avertizare!

Tot drumul n-am scos nicio vorbă. Ne uitam unul la altul și ne înțelegeam din priviri. Nemții erau și mai tăcuți. Se auzea doar târșâitul picioarelor și lătratul scurt al câinilor.

Odată ajunși la poarta mare a lagărului, s-a început o percheziție groaznică. Era controlat fiecare colțișor al hainelor, prezența numerelor, apoi fiecare era descălțat și controlau și încălțămintea.

Pe noi doi ne-au dus la pichet, ne-au scos cătușele, ne-au dezbrăcat și ne-au lăsat numai în chiloți, cercetând totul de-a mărunțelul. Ne-au controlat până și semnele particulare uitându-se în formulare. Parcă acestea puteau să dispară pe drum!

După percheziție, am fost duși la secția operativă. Pe drum, Vasile a reușit să-mi șoptească:

– Te rog să nu născocești nimic, să spui doar adevărul!

La masă stătea un maior, pe care nu-l mai văzusem până atunci. Cercetările au fost scurte și fără înjurături. Am povestit totul amănunțit. Apoi a vorbit și Vasile. Maiorul a ascultat cu mare atenție totul și apoi ne-a zis:

– Ați încălcat regimul de lucru. Din acest motiv vi se administrează câte trei zile de carceră fiecăruia. Aveți grijă să ocupați rând la carceră. Fiecare zi scăpată se adaugă la cele trei. Semnați aici!

După ce am semnat, maiorul a mai adăugat:

– Mâine dimineață să vă duceți să vă înregistrați la carceră.

M-am uitat la el cu uimire, dar n-am zis nimic. În drum spre baracă îl întreb pe Terehov:

– Ești puțin mai mare decât mine, ai fost și membru de partid, ai gustat focul războiului, ai fost și în prizonierat; spune, ai auzit să fie rând la carceră în vreo țară?

– Fiind în libertate n-aș fi crezut niciodată așa ceva. Și dacă mi-ar fi spus cineva, l-aș fi socotit provocator – mi-a răspuns el cu tristețe în glas.

Așa s-a încheiat încă o zi de iad, o zi cu mare ghinion. După cum am aflat mai apoi, pe Melikian l-au dus la Spassk, la tratament. Iar noi urma să ne ispășim pedeapsa, fiind luați în evidență strictă.

FABRICA DE FRÂNGERE A DUHULUI

Lagărul de la Dubovka era în construcție. Încă nu erau gata toate structurile lui. Nu avea nici numărul necesar de carcere. Celebrul Beleaev a dat dispoziții să se construiască zece carcere din scândură de 40 cm pentru sezonul de vară. Au fost construite zece încăperi, una lângă alta, în linie dreaptă, cu dimensiunile de 1,5 m pe 2 m. Într-un ungher era plasată buda, podeaua era tot de scândură, ridicată de la pământ, iar tavanul, la o înălțime de 2 metri, era făcut din gratii metalice prin care se vedea noaptea cerul cu stele, iar ziua bătea soarele.

În regiunea Karaganda, în dricul zilei temperatura ajungea până la 35–40 de grade, iar noaptea cobora până la 5–7 grade. Era o tortură cumplită. Te simțeai înjosit, neputincios, unde mai pui că era și fizic foarte greu de suportat.

Dimineața, la orele 7 fix, m-am prezentat împreună cu Terehov la șeful secției de încarcerare. Am nimerit alături cu celulele. La intrare ni s-au luat pufoaicele, șireturile de la ghete și cureaua. Am fost preveniți că pentru răcnete sau înjurături pedeapsa ni se va prelungi. Dimineața, am primit 300 de grame de pâine și o cană de aluminiu cu apă caldă. Acesta era raționul pe o zi și o noapte. În timpul zilei era cald, uneori chiar foarte cald. Foamea și setea mă distrugeau. Apă de spălat nu se dădea. Noaptea era și mai și. Nu aveam nici saltea și nici pătură, iar frigul te încolțea din toate părțile, indiferent în ce poziție stăteai. Fiecare răbda cât rezista organismul lui, apoi începea să tremure. Tremurul ăsta ținea până în organism se petrecea ceva miraculos și începea să-ți pară că te încălzești, dar te cuprindea totodată o oboseală, de parcă te hăituiseră toți șacalii din pustiu. Apoi cădeai într-un fel de amorțeală, de leșin. M-au readus la viață șoaptele lui Vasile:

– Vanea, străduiește-te să nu adormi. Freacă-ți palmele, picioarele, brațele, spatele, fața. Vom dormi ziua.

În prima noapte am crezut că voi înnebuni de frig. Ba mă făceam covrig ca un câine, ba săream în sus de mă păleam uneori cu capul de gratii. A doua zi a început ca și prima, cu același tain de pâine și apă. Toată ziua am stat covrigit într-un ungher, schimbând din când în când câte o vorbă cu vecinul, iar în lungile perioade de tăcere, când soarele a început să ne dăruiască căldură la toți deopotrivă, dormitam. În acea stare de somnolență parcă visam, parcă aveam vedenii. Ba mi se năzărea că vorbesc cu bunicul, ba îmi părea că el mă cuprinde și mă încălzește din toate părțile, iar eu îi reproșam în șoaptă: „Vezi, tătucă, tare ai vrut ca eu să învăț carte, dar nu te-ai gândit că ai să mă pierzi. Și acum eu trec una din cele mai grele vămi." Apoi totul s-a topit ca în ceață și în minte îmi sunau versurile: „De ce m-ați dus de lângă voi, de ce m-ați dus de acasă..." Deodată, vocea lui Vasile m-a readus la realitate:

– Vanea, au venit după mine! Mă iau de aici!

– Gura! – a răcnit gardianul. Și după o scârțâitură lungă, s-a auzit cum a pocnit ușa.

M-am trezit de-a binelea și mi-am dat seama că se întâmplase ceva. Seara, când deja nu se mai zărea nimic, am simțit cum a căzut ceva pe podele pe deasupra capului. Îndată am început să pipăi cu palmele pe jos. Am auzit ușa în secția vecină, iar după ce pașii gardianului s-au îndepărtat, vocea lui Vasile mi-a șoptit:

– Caută mai atent peste tot, că-i o bucată de pâine frământată.

În cele din urmă am găsit „pâinea noastră cea de toate zilele…", dacă așa a vrut Bunul Dumnezeu.

Am cunoscut că-i pâine după miros.

– Mănânc-o mai repede.

– Unde te-au dus?

– La carieră. Banda rulantă s-a defectat iarăși.

– Nemții n-au putut s-o repare?

– Bineînțeles că puteau s-o repare, chiar și mai bine decât mine. Azi am înțeles că ăștia nu-s acei nemți în care eu împușcam cu tunul.

– Clar lucru, aceștia sunt cei care au scăpat de ghiuleaua ta, ca să-ți dovedească că și nemții, ca și rușii, îs oameni de treabă.

– Apoi și pâinea este tot de la dânșii. Au strâns câte o ciupitură din tainul fiecăruia și au frământat un cocoloș, ca să se țină grămadă. Mi-a dat-o Günter special pentru tine. Pe mine m-au hrănit acolo și mi-au dat și supliment.

– Nemții au știut ce fac, nu-s proști.

– Cum a trecut ziua?

– Mai ușor ca noaptea, covrigit, iar gândurile m-au tot purtat pe acasă, pe la ai mei.

– Mie mi-au dat voie să-mi iau pufoaica. Vom împărți-o noi cumva noaptea asta.

De cu seară, cât am mai avut și noi și scândurile căldura acumulată de peste zi, mai era cum era, dar când stelele au început să sclipească, s-a început din nou chinul cel mare.

O bună parte a nopții a trecut în rugăciunile unui cecen care și le zicea în limba lui, cerând ceva de la Allah, cu o voce melodioasă și tânguitoare. Apoi, spre miezul nopții, se vede că a obosit

și vocea, încetul cu încetul, i s-a stins, până s-a tăinuit definitiv în nisipurile ostile nouă.

Într-o altă celulă, cineva s-a agățat cu mâinile de gratii și răcnea cât îl ținea gura toate înjurăturile pe care le știa în rusă. Nici nu bănuiam că există atâtea. Înjura pe rând toată administrația și, când se părea că a cam încheiat-o, începea să-L înjure pe Însuși Dumnezeu. Apoi începu să urle ca șacalii și, deodată, i se curmă vocea brusc.

Pe la o bucată de noapte, văicărelile și înjurăturile din celule s-au mai potolit. Terehov m-a strigat încetișor:

– Vanea! Ei, Vanea! Ridică-te încetișor la peretele dinspre mine și vom încerca să trecem cumva pufoaica la tine, să te mai încălzești nițel.

Această ocupație de trecere a hainei, când la mine, când la el, ne-a făcut să mai uităm de frig și să ajungem în zorii zilei.

De cum s-a luminat de ziuă, au început să ne controleze celulele. Am auzit un glas care a ordonat:

– Duceți-l pe acela care a urlat toată noaptea la ieșire. Și să verificați dacă-i mort.

Înțelesesem că verificarea era simplă de tot. Se împungea cadavrul în trei locuri cu baioneta. Dar mare le-a fost mirarea călăilor când, după prima împunsătură, „decedatul” a dat semne de viață. Îndată a fost înșfăcat și târât la secția sanitară, după cum ne-au povestit mai târziu martorii oculari.

Înțelesesem că trebuia să fii atent până la capăt. Căci de multe ori gardienii îi provocau pe deținuți la scandal. Fiecare din cei care-și împlineau sorocul aștepta cu sufletul la gură momentul când se va deschide ușa celulei și i se va spune „pleacă”. Dacă gardianul întârzia, se întâmpla ca deținutul să înceapă a bate cu pumnii și picioarele în ușă, nerăbdător de a ieși, apoi începeau altercațiile. Când se ajungea la apogeul tensiunii, ușa se deschidea și i se mai dădea încă o zi sau două pentru scandal.

Era o fabrică de frângere a duhului, cu diverse proceduri sofisticate, pe care le aplicau spre a tortura trupul și sufletul deținutului.

Mulți dintre acei care treceau pe aici deveneau slugarnici și erau gata de orice mârșăvie, numai să nu mai cadă în ghearele monstrului. Unii deveneau turnători și această ocupație se ținea scai de ei și în libertate, aceștia având anumite facilități la angajarea într-un serviciu, chiar dacă nu aveau capacități pe potrivă.

Am tot așteptat ziulica întreagă ca să-l invite pe Vasile la supravegherea benzii rulante, dar n-a fost să fie. Am mai înfruntat încă o zi și o noapte foamea, setea și frigul.

CUMPĂNA

A treia zi dimineață am fost eliberați și trimiși în brigadă la dejun, ca după aceea să fim chemați pe rând la *oper*. La masă stătea același maior înalt și uscățiv. M-a privit de sus până jos, apoi a început să se umble prin cabinet. S-a mai uitat încă o dată atent la mine, examinându-mă încet. În trei zile de carceră eu, din slăbănog, m-am făcut încă mai subțire, dar acum mai eram și nespălat și plin de jeg. Maiorul se uita la mine cu dispreț și dezgust. În ochii lui eu eram lipsit de chip omenesc; eram așa cum a spus Vasile: „un sac de piele omenească plin cu oase". După ce m-a examinat îndelung, privindu-mă din diferite părți, cu o grimasă de dispreț mă întrebă:

– Și tu atât de jigărit cum ești, ai îndrăznit să te bați cu Melikian?

– Eu n-am dorit acest lucru, dar dacă m-a lovit ca pe vită, am fost nevoit să mă apăr.

– Trebuia să te aperi de unul singur, dar tu l-ai chemat și pe tanchist. Știi cum se numește asta? Banditism colectiv. Noi îți vom mai deschide un dosar.

– Acesta e lucrul dumneavoastră, pentru asta primiți leafă.

– Taci, mârțoagă distrofică!

– Hrăniți-mă omenește și nu voi fi distrofic.

– Pentru asta trebuie să respecți regimul și să colaborezi cu noi.

– Cu regimul e clar, dar cu colaborarea nu merge. Dacă-i vorba de vândut oameni, apoi vă pierdeți timpul degeaba cu mine. Această profesie aș fi putut s-o practic și în libertate și atunci nu ajungeam aici.

– Nu-i nimic, la noi ajung oameni de toate profesiile. N-ai de ales. Până la urmă ori te îmblânzim, ori zdohnești!

– De nu, s-ar putea întâmpla până la urmă să fim tovarăși de suferință.

Păcatele mele, să-i dau eu așa o replică nechibzuită! S-a înfuriat atât de mult încât i s-au umflat vinele la gât cât degetul, s-a învinețit la față și a răcnit din toată făptura lui ghiftuită:

– Ieși afară, dobitoc nespălat și puturos ce ești!

S-a năpustit asupra mea cu pumnii și picioarele, a deschis ușa cu mine și am ajuns rostogolit tocmai în coridor.

Foamea, slăbiciunea și loviturile furibunde ale stăpânului m-au întins pe podea, neputând nici să mă ridic în capul oaselor. Duhul meu se încăpățâna, se zbătea și nu voia să mă părăsească. Se vede că plutea deasupra acestui hoit și mă îndemna să mă ridic. Cred că eram între viață și moarte. Cu mare greu m-am întors pe coate și în genunchi și multă vreme am stat așa, așteptând ajutor de la cineva. Santinela de la ușă stătea țeapănă, cu o mutră glaciară, și nu-mi atrăgea nicio atenție, de parcă la doi pași de el nici nu stătea jos o ființă omenească, chircită de durere, gata-gata să-și dea duhul. Încetul cu încetul venindu-mi în fire, am realizat ce mi se întâmplase și am început să mă târâi spre ușă. Mă frigea și mă ustura orice părticică a trupului, dar mă mișcam în patru labe spre ieșire. Am ajuns la ușă, m-am agățat de mâner și încet, tremurând, m-am ridicat în picioare. Ușa s-a deschis și din nou am căzut, dar de data asta afară. Au dat de mine doi nemți care veneau de la infirmerie, m-au adus până la baracă și m-au ajutat să urc în culcușul meu din care lipsisem trei zile. Sub zdreanța de pătură, lângă căpătâi, am găsit o porțioară de pâine neagră, acră și cleioasă, dar am mâncat-o cu atâta poftă cum nu mai mâncasem până atunci. După ce mi-am zădărât un pic foamea, am început

să simt în tot corpul o oboseală nemaipomenită. În scurt timp, somnul a pus stăpânire pe mine. Și dacă cineva m-ar fi întrebat atunci ce-mi doresc mai mult, să dorm sau să mănânc, nici nu știu ce aș fi răspuns!

Acei doi nemți m-au trezit tocmai la prânz. În zilele când cineva nu pleca la muncă din oarecare motive, primea porția de 450 de grame de pâine la ferestruica cu inscripția *dohodeaga*[50]. De la această ferestruică până la groapa comună din capătul zonei era o distanță nu prea mare. Iar groapa stătea cu gura căscată zi și noapte, cerând mereu noi jertfe. De cum m-am apropiat de ferestruică, m-au trecut fiorii. Un gând laș era gata să plece spre casă ca să-și ia rămas-bun de la toți cei dragi, dar în aceeași clipă cineva îmi șopti parcă: „Roagă-te lui Dumnezeu, căci numai la El este scăparea."

Dincolo de ferestruică deserveau doi bucătari. Unul din ei împărțea felul întâi, o ciorbă care conținea câteva boabe de crupe, două-trei frunzulițe de varză murată și un cartof, iar cel de-al doilea, un fel de terci din niște crupe, tot un fel de lături.

Am ajuns ultimul la ferestruică. Unul dintre cei doi bucătari s-a uitat la mine, apoi la tovarășul său și a rostit cam în șoaptă: „Acesta-i." Mi-au întins bucățica de pâine, *gorbușka*, așa-numitul călcâi de la pâine la care jinduiau toți în lagăr. În brigadă, bucățica asta de pâine se distribuia pe rând fiecăruia, dacă brigadierul era un om cinstit. Însă dacă era un *arra*, călcâiul era dat lingăilor. Deseori, de la această porție izbucneau scandaluri ori chiar bătăi. Spre marea mea mirare, în ciorbă mi-au căzut tocmai doi cartofi, mai mulți „fluturi" de varză și boabele de crupe. Felul doi era și el mai consistent și îmi părea că e o porție jumătate. Acest prânz era pentru mine un adevărat dar ceresc! Nu-mi venea să-mi cred ochilor și cu toate astea simțeam cum foamea îmi răscolea toate măruntaiele.

Faptul că am fost servit „împărătește" m-a pus pe gânduri. După ce am lins străchinuța și lingura, m-am apropiat de ferestruică și am șoptit: „Mulțumesc." Unul dintre cei doi bucătari, care era mai

[50] Pentru distrofici.

smolit, mi-a răspuns în limba noastră: „Să fii sănătos și pleacă de la ferestruică chiar acum!” Am rămas șocat. De atâta vreme nu mai auzisem un cuvânt măcar în română; eram așa de fericit de parcă văzusem un colț de țară. Eram curios să aflu cât mai multe despre el, dar l-am ascultat și m-am îndepărtat. În după-amiaza acelei zile mă copleșeau cele mai diverse gânduri. Nu știam la ce să mă mai aștept, dacă maiorul îmi va deschide un nou dosar, unde voi lucra mai departe, cine e bucătarul smolit etc. Și tot sărind de la un gând la altul, nici n-am prins de veste când s-a călătorit ziua.

Năsăditurile de la loviturile primite mă mai dureau, dar simțeam în sinea mea un fel de căldură, simțeam că cineva a avut grijă de mine în acea zi și asta îmi dădea puteri și speranță.

Întrucât ziua era pe sfârșite, la poarta mare au început să sosească primele brigăzi de muncă. Mulțimea obosită, plină de praf, abia își mai târa picioarele. Spre baraca noastră se îndreptau nemții, tot în coloană, așa cum erau ei deprinși. Așa au umblat ei tot războiul, așa erau duși la lucru și tot așa veneau la odihnă. În fruntea tuturor mergea, ca întotdeauna, Günter Antonovici. El pășea cadențat, încrezut și privea în jur peste mulțime, parcă își cerceta batalionul…

De ușa barăcii, primul s-a apropiat colonelul. I-am simțit privirea și am aplecat capul, așteptând dojana. În acel moment, de el s-au apropiat cei doi nemți bolnavi și, din obișnuință, cred, au încercat să țocănească din călcâie, iar el parcă le-a făcut semn „pe loc repaus”. Ei au început să-i povestească repede, în nemțește, o parte din isprăvile mele. El a schițat un zâmbet, mi-a făcut semn cu mâna să intru în baracă și m-a luat la dânsul pe laviță. M-a rugat să-i povestesc totul, începând cu încăierarea mea cu Melikian și până la ieșirea din cabinetul maiorului.

– Știu de ce te-ai încăierat cu armeanul, dar de ce te-a bătut *operul*? Te-a lovit pentru ceea ce ai făcut în carieră sau pentru altceva?

Îmi era groază să-i spun adevărul, dar și să recunosc ce-am zis tot nu-mi venea bine. Dar să ascunzi adevărul de el era imposibil.

– Johan, de ce taci?

Eu i-am redat întocmai toată convorbirea cu maiorul și i-am spus și fraza care l-a înfuriat și pentru care am primit bătaie. Domnul Günter a râs cu poftă de a răsunat încăperea.

– Că i-ai refuzat oferta, asta e datoria fiecărui om cinstit, dar fraza de la urmă, în care i-ai dorit să ne devină tovarăș de suferință, l-a scos din sărite și te-a snopit în bătăi. Dacă nu-ți va deschide un nou dosar, zi că ai scăpat ieftin.

– Fie ce-o fi, dar ceea ce am făcut, am fost dator s-o fac.

– *Sehr gut* – mi-a pus mâna pe umăr și mi-a destăinuit, în sfârșit, ce credea el despre mine.

– După ce mi-ai povestit pentru ce ai fost judecat, credeam că născocești o legendă. Nu eram sigur de cele spuse de tine. Țara asta e plină de legende despre eroi.

– Asta nu-i țara mea! Noi am fost cotropiți!

– Dragă Johan, te rog, iartă-mă. De azi înainte te voi numi *Herr komandant*.

– *Ich bin Herr Seki!* – i-am răspuns eu, într-o germană pocită, învățată tot de la dânsul.

Mai târziu aveam să aflu că porțioarele de pâine, care m-au susținut în clipele grele, au fost strânse câte o fărâmătură din porțiile nemților.

BALTICII

Epopeea prin care am trecut, începând cu fundul carierei și până am ieșit pe brânci din cabinetul „stăpânului", a făcut ca toată gloata de *zeki* să-și schimbe atitudinea față de mine. Nu mai eram pentru ei *pațan iz Moldavii*[51]; unii dintre ei chiar mă salutau, zicându-mi pe nume. Au început să se salute cu mine până și cei din republicile baltice, și cei din vestul Ucrainei.

[51] Băiețandrul din Moldova.

După cină, am fost chemat la șeful de șantier și mi s-a comunicat că am fost transferat în brigada nr. 1. La auzul acestei știri, am înlemnit. Să protestez era cu neputință, ar fi însemnat să mă apropii de echipa distroficilor, unde porția era doar de 450 de grame de pâine. Această brigadă lucra la construcția minei de cărbuni nr. 20. Pe acel șantier munceau aproape 2.000 de muncitori. Lucrările se duceau atât la suprafață, cât și în subterană, la o adâncime de 280 de metri. Brigada era alcătuită, în temei, din cei din republicile baltice. Brigadierul lor era un lituanian. Îi zicea Jozas Kostas. Era un bărbat înalt și ciolănos. Vorbea o rusească pocită, ca și nemții, și nu putea suferi hoții și bolșevicii. Spunea că aceste făpturi nu sunt create de Dumnezeu. Pe ruși, indiferent de gradul lor de cultură și studii, îi împărțea în două mari categorii: prima – șovini velicoruși și bolșevici dornici de a „elibera" popoarele lumii, pe care îi ura, și a doua – rușii cu credință în Dumnezeu, care își iubesc țara lor și nu se uită la averea vecinului de peste gard; față de ei era tolerant.

Când îl întrebam de ce îi obligă pe cei din brigadă să muncească din răsputeri pentru Balaurul Roșu, el zicea că oricum ceea ce construim va rămâne oamenilor și apoi acesta este unicul compromis pe care îl face, doar aceea ca oamenii lui să fie hrăniți și să rămână în viață până va pieri Balaurul.

În secția noastră au intrat aproape concomitent Vasile și Jozas. Colonelul i-a primit binevoitor și le-a întins mâna, iar ei din respect au continuat să vorbească cu domnia sa în germană. Vorba lor a fost scurtă, apoi toți trei s-au apropiat de culcușul meu, eu m-am dat jos și așteptam, înțelegând că ei au hotărât soarta mea de mai departe. Vasile părea mâhnit și parcă se simțea vinovat de ceva. Primul care s-a apropiat de mine a fost domnul Jozas și mi-a dat binețe în limba lui: „*Labas rytas*", apoi a început să-mi vorbească în limba de comunicare:

– Am auzit de isprăvile tale, știu totul. Atâta doar că așteptam să văd un atlet în fața mea, după ce am auzit că ai îndrăznit să ridici mâna la Melikian!

În vorbă s-a amestecat domnul colonel:

– Îl cunosc mai de aproape pe Johan. Oameni ca dânsul sunt capabili să se apere pe sine și pe alții.

– Da, dar Melikian, dacă se întoarce, va căuta să se răzbune crunt – a remarcat Vasile.

– Fraților – zice domnul Jozas –, nimeni încă n-a îndrăznit să se apropie de brigada mea. Cu toate că îi slăbănog, eu îl primesc în brigadă, dar cu o singură condiție: să se ferească de șeful operativ mai tare ca de satană; doar așa își va vedea Moldova lui.

Prin mine a trecut un fior de bucurie; simțeam că-mi dau lacrimile, am prins glas și am zis ca să fiu auzit:

– Eu visez să văd nu numai Basarabia, dar și toată țara mea: „de la Nistru pân' la Tisa".

Terehov s-a apropiat de mine, m-a cuprins, dar i s-a ridicat un nod în gât și n-a putut să spună nimic. Apoi, după o tăcere scurtă, mi-a zis:

– Te rog, iartă-mă că m-au numit în locul tău, dar așa trebuie. Viitorul vă va convinge pe toți.

S-a întors brusc, și-a luat rămas-bun din mers și a plecat.

Îmi părea rău după locul de muncă pe care l-am pierdut, dar simțeam că Vasile nu-mi poate deschide la moment toate cărțile.

Cei doi au strâns din umeri, iar apoi Jozas mi s-a adresat:

– Totul e hotărât! Ia-ți bulendrele și hai cu mine în brigadă. Mai bine obosit decât cu beregata spintecată. Dacă se întoarce *arra* în lagăr, te va paște la tot pasul!

Nu aveam de ales, așa că mi-am luat puținele zdrențe pe care le aveam și m-am pornit după domnul Jozas.

Baraca avea aceeași formă ca toate celelalte. Era un dreptunghi imens, cu lavițe aranjate în trei etaje.

Brigada era împărțită în mai multe echipe, care aveau o structură bine gândită; după necesitate deținutul era transferat acolo unde era o unitate lipsă. Am fost repartizat la etajul trei, într-un cupeu cu trei moșneguți. Mirosul îmi era cunoscut, în schimb era cald, iar de suit și coborât nu era nicio problemă. Mă mișcam ca

o pisică. Ei vorbeau în limba lor, încet de tot. După o pauză îndelungată, unul dintre ei s-a ridicat încetișor și unde face: „Rus?" I-am răspuns: „Român." S-au liniștit și nu m-au mai întrebat nimic. Ei ori nu cunoșteau rusa aproape deloc, ori nu voiau s-o vorbească. Ne înțelegeam mai mult prin semne.

Dimineața, la dejun, am fost apreciat cu rația de 550 g de pâine, ca și bătrâneii, asta însemnând că voi face aceleași lucrări ca și dânșii. Cea mai mare porție de pâine și, respectiv, mai multe produse primeau doar cei care lucrau în subterană: 650 g – atât era porția pe o zi, iar pentru supraîndeplinirea planului porția ajungea la 700 g.

Toate încercările mele de a afla de la bătrânei ce lucrări efectuează echipa în care am nimerit au eșuat. Ei nu înțelegeau ce-i întreb.

La mină eram duși cu mașini special amenajate. Mașina era descoperită. Între cabină și *zeki* era o barieră de gratii din fier, părțile laterale erau înalte. În fiecare mașină era o escortă din trei soldați și câte un câine-lup. Eram ticsiți unul lângă altul, cu genunchii strânși spre bărbie, iar mâinile încleștate una în alta pe genunchi. Cum se completa ultimul rând se închidea oblonul mașinii, apoi urma comanda șefului de escortă:

– Nimeni nu are voie să vorbească sau să ia mâinile de pe genunchi. Ridicarea în picioare până la ordinul dat de escortă se va pedepsi prin împușcare. Escortă, fii gata de tragere!

Din acel moment mașina începea să se miște, soldații deschideau baionetele și erau cu ochii pe noi. Câinele ocupa și el o poziție adecvată și din când în când lătra, ca semn că își face sârguincios datoria.

Fie vară, fie iarnă, procedura de a ne căra la locul de muncă era aceeași. Unica diferență era doar că iarna escorta era îmbrăcată în cojoace lungi și pâsle, iar noi în aceleași zdrențe. În viteza mașinii gerul devenea tot atât de nemilos ca și escorta. În lagăr aveam și folclorul nostru și întrucât limba de comunicare era una, adică rusa, catrenul suna cam așa:

Um koceneet ot moroza,
I telo ohvatil smertelinîi tik,
I kajetsea zalez bî v topku parovoza,
Citobî zgoret', no bît' v teple na mig!

Varianta mea era :

Îmi îngheață creierul de frig,
Mă ghemuiesc ca câinele covrig,
Să ard aș vrea într-un cuptor,
De-atâta frig și oasele mă dor.

Uneori, frigul trecea peste puterea mea de rezistență; atunci încetam să mai simt că mă doare ceva, chinurile rămâneau undeva în urmă și mă transformam într-o grămăjoară de oase înțepenite, gata să-mi dau duhul. În așa momente eram salvați de convoi. Se apropia de noi câte un soldat și ne lovea cu botul pâslei, scoțându-ne din amorțire:

– Mișcă-te, mișcă-te, că ești gata, mârțoagă!

Începeam să revenim la viață doar când ne descărcau din mașină. În fața porții de la mină ni se dădea voie să sărim în sus și să ne izbim unul de altul, ca să ne mai dezmorțim.

Echipa în care am nimerit se ocupa cu pregătirea mortarului pentru betonarea galeriei centrale din subterană. Succesul brigăzii era determinat de volumul de muncă efectuat în galerie. După acel volum de muncă se stabilea porția de pâine și alimente pentru toate echipele.

Brigadierul a început ziua de muncă cu instruirea mea. Agregatul de producere a mortarului era înconjurat de trei grămezi mari de pietriș, nisip și ciment. Din fiecare grămadă trebuia luată o anumită proporție și trebuia respectată o anumită ordine. Secretul amestecului tuturor componentelor îl cunoștea mai bine unul dintre cei trei moșneguți.

Important era să asigurăm la timp gura nesățioasă a mașinii cu componentele necesare, ca să nu staționeze nicio clipă. Pietriș se

consuma cel mai mult și el se încărca și cel mai greu. Era aruncat cu lopata, deși exista și un agregat cu aer comprimat pentru încărcarea lui, însă niciunul dintre bătrânei nu putea stăpâni mașina. Era capricioasă, dar dacă o mânuiai bine putea face un lucru cât toată echipa. Brigadierul mi-a lămurit de-a fir a păr cum funcționează mașina și cum s-o manevrez cât mai bine. Am fost numai ochi și urechi, și când am trecut la partea practică domnul Jozas mi-a zis:

– Cu cât mai lente îți vor fi mișcările, cu atât mai puțin te vei chinui. Să fii foarte atent la poziția manivelelor.

A plecat și nu l-am mai văzut toată ziua. Cam peste o oră de muncă, mașina a stors toată sudoarea din mine, dar și eu am izbutit să-i pun căpăstrul. Tocmai aproape de amiază s-a acumulat un surplus de mortar și noi am putut răsufla ușurați. Bătrâneii m-au înconjurat și, zâmbind, mi-au zis: „*Maladeț*". Apoi a urmat o tiradă de cuvinte, absolut neînțelese pentru mine, dar m-am gândit că nu era nimic de rău.

Timp de o săptămână mi-am însușit toate capriciile *băceului*, așa se numea mașina. Oboseala era destul de mare, dar și bucuria mea și a bătrâneilor era pe potrivă.

Într-o zi de odihnă, a venit să mă viziteze în secție bucătarul smolit care mă ospătase după ispășirea pedepsei din carceră. Era din sudul Basarabiei, dintr-un sat de găgăuzi și îi spunea Terziev Petru. Făcuse liceul peste Prut și-și iubea Țara, ca orice bun român. Povestea cu multă dragoste despre anii de studii și despre frumusețea munților Carpați. Îl ascultam cu multă atenție și voiam să-mi povestească cât mai multe. Vorbea româna la perfecție, iar eu rămâneam vrăjit de istorisirile lui și, într-un fel, mă simțeam jenat să-mi cunosc Țara din povestirile altora. După ce s-a convins că eu eram acel pe care îl căuta, m-a întrebat dacă îl cunosc pe Leandr Alexandrovici și dacă am vreo știre de la el.

– L-am cunoscut aici, în lagăr, și am cele mai frumoase și mai plăcute amintiri despre acest om, însă de când l-au trimis în etapă nu mai știu nimic despre el.

După ce s-a uitat cu atenție în jur, mi-a întins un bilețel destul de șifonat și înscămoșat:

– Îl veți citi după plecarea mea. Ieri a venit o etapă din Ekibastuz și ne-a adus diferite vești și acest bilețel. Aveți dreptate, este un om cu semnul lui Dumnezeu în inimă. Eu plec, e timpul să fiu la datorie.

N-a reușit bine să plece domnul Terziev, că eu am și început să citesc bilețelul.

Dragă Vanea!

Îmi ești aproape de inimă, ca un fecior. Având ocazia, îți scriu câteva rânduri, în speranța că vor ajunge la tine. Muncesc foarte mult, dar am noroc că Dumnezeu mi-a trimis un lăcătuș-mecanic de o inteligență rară. Îi spune Pimen Damașcan. Susține că este român și că te cunoaște din libertate. Mi-a spus că el era deja în lagăr, când v-au judecat pe voi. Și a mai adăugat că libertatea unui popor se cucerește prin sânge și prin jertfă. Tu ești foarte aproape de sufletul meu. Anume așa oameni ca tine și ca Pimen sunt sarea pământului, chiar dacă voi nu vă dați seama de acest lucru. Felul vostru de a vă comporta și de a gândi în țara asta se numește „inakomâslie"[52]*, „vol'nodumie"*[53]*. Tocmai de aceea și v-au judecat, fiindcă gândiți liber, altfel decât gândește mulțimea. Tocmai de aceea și v-ați pricopsit cu articolul 33.*

Al tău moșneguț și camarad de suferință, Leandr.

1952, Karlag (Ekibastuz)

Scrisoarea domnului Leandr m-a mișcat mult. În primul rând, am aflat că Pimen e bine, e om întrebat și nu s-a cufundat în mocirla cotidiană, apoi am aflat că nu e departe de mine. Aprecierea pe care ne-a dat-o domnul Leandr amândurora m-a făcut să mă simt mândru, un om matur, și mi-am dat seama că nu mai sunt

[52] O altfel de gândire.

[53] Liberă cugetare.

de acum un adolescent romantic, cu spiritul dreptății în sânge. M-a făcut să vreau să cunosc mai multe, mi s-a făcut dor să citesc.

BIBLIOTECA

Lagărul avea și o bibliotecă. Erau trei mari secții: literatura clasică mondială, literatura clasică rusă și literatura sovietică. Puteai deveni cititor doar dacă nu aveai antecedente de carceră. Eu eram acceptat doar în sala de lectură a ziarelor, față de care aveam alergie. Atunci l-am rugat pe brigadierul nostru să-mi ia el cărți de la bibliotecă. Odată, fiind în vizită la domnul Terziev, am văzut că dumnealui citea din Shakespeare; era o ediție din anul 1937, din Bahcisarai. Conținea o selecție de 6 comedii și 6 tragedii. Mi-a spus că este a camaradului cu care lucrează și că acela o vinde pe o jumătate de litru de țuică. De la dânșii am plecat direct la Vasile și i-am spus de dorința mea. El s-a bucurat foarte mult de vizita mea, m-a servit cu o felioară de pâine și o bucățică de cârnat din carne de cal. I-am propus să-i dau costumul meu din libertate, numai să facă rost de o jumătate de litru de votcă. El contacta zilnic șoferii din libertate și ar fi putut să facă acest lucru. Auzind rugămintea mea, a zâmbit și mi-a promis că va încerca. La despărțire, m-a rugat foarte mult să nu-i port pică fiindcă mi-a ocupat locul de muncă; așa trebuia.

N-au trecut nici trei zile că Terehov m-a invitat la el în secție, zicând că are ceva pentru mine. Eram curios să aflu cât mai repede despre ce-i vorba, așa că m-am pornit repejor după el. El mergea direct spre secția bucătarilor. Odată ajunși acolo, el i-a spus omului cu pricina că prețul cerut pe carte este deja în lagăr și, dacă nu s-a răzgândit, batem palma. Bucătarului i-au sclipit ochii de bucurie când a văzut jumătatea și i-a întins fără mare vorbă cartea. Am ieșit de acolo și, când am rămas numai noi doi, Vasile mi-a dat cartea și mi-a zis:

– Să te păzească Dumnezeu și pe tine și cartea, și să ajungeți amândoi în Moldova ta!

– Nici nu știu cum să te mulțumesc; mâine îți aduc costumul!

– Costumul îți va mai trebui. Tu meriți mai mult de o jumătate de litru de votcă! Noi ne putem despărți în orice clipă. Nu vezi cum ne vântură stăpânii din lagăr în lagăr ca să nu reușim să legăm o relație de prietenie? Să nu mă uiți și să le povestești nepoților tăi cine ți-a dăruit această carte.

Am rămas profund mișcat de gestul lui. Din acea zi, am dormit seară de seară cu cartea sub cap. Cunoșteam aproape pe de rost replicile din piese.

Încetul cu încetul, am început să prind rădăcini în noua brigadă. Mânuiam bine *băceul*, eram ascultător și, în curând, bătrâneii au început să mă simpatizeze. Munca era variată. Când nu mai era nevoie de mortar, pregăteam materialul lemnos pentru cofraj la turnarea betonului în magistrala centrală a minei. Lemnul îl pregăteam la un joagăr care era instalat chiar alături de noi. Bătrâneii se temeau ca de foc de această instalație cu dinți fioroși de oțel, care se mișcau nebunește. Moș Jurgenas (așa îl chema pe unul dintre moșnegei) a lucrat aici încă de la început și ne-a povestit cum l-a pedepsit brigada pe unul din turnători cu ajutorul acestei mașini. Nu mai puteau de răul lui. Acela raporta cu acuratețe șefului operativ tot ce se făcea și ce se vorbea în echipă. *Operul* îi ținea toată noaptea pe bieții oameni la cercetări, iar ziua erau obligați să fie prezenți la locul de muncă, 10–12 ore. Oamenii încercau în fel și chip să se mântuie de secătură, dar nu era chip să scape de el. Au vorbit cu el deschis, i-au propus să plece în altă brigadă, dar el nu voia și basta. Atunci au zis că n-au încotro și au hotărât să-l lichideze. L-au legat de un druc gros și i-au dat drumul prin joagăr cu câteva clipe înainte de a se încheia schimbul. În noaptea aceea, toți muncitorii de pe șantier au fost ținuți lângă poarta cea mare la pământ până nu s-au găsit „scândurile” din trupul turnătorului. De atunci, moșul Jurgenas nu s-a mai putut apropia de mașina asta infernală.

Într-o zi, văzând cum mânuiesc aparatul, unul dintre moșneguți m-a întrebat în glumă dacă n-aș putea supune tot așa și dracii care ne chinuiesc.

– Aceste făpturi cu chip de om își vor pierde singure puterea, atunci când le va pieri stăpânul.

– Oare lucrul ăsta se va întâmpla vreodată?

– Bineînțeles! Tot începutul are și un sfârșit! Parcă așa ziceai mata mai deunăzi.

– Măi băiete, da' tu deprinzi totul repede și nu uiți nimic!

În timpul acesta, de noi s-a apropiat brigadierul, ne-a dat binețe și, așa, glumind, unde face:

– Cum o mai duc flăcăii?

Cineva i-a răspuns că avem numai un flăcău.

– Apoi de mâine nu-ți avea niciunul – și s-a întors el către mine. Mâine pleci în schimbul doi în subterană. S-a îmbolnăvit băiatul care lucra la încărcat roca cu *băceul*. Tu mânuiești bine mașinile, așa că vei lucra acolo.

Am rămas mut la auzul acestor cuvinte; nu prea îmi convenea, dar ce puteam să zic? Ordinele nu se discută, se execută. Cred că se citea nemulțumirea pe chipul meu, căci imediat a adăugat:

– Mâine am să merg și eu cu tine în echipă, ca să văd cum te vei descurca cu mașina de acolo.

De cum am rămas singuri, moșnegeii mei au prins a se șușoti însde ei în limba lor. Apoi au delimitat cu piciorul un loc lângă betonieră și m-au rugat să le aduc cât mai mult pietriș pe locul cela. Erau mâhniți, ca și mine. Ne obișnuisem unii cu alții și lor le plăcea cum mânuiam agregatele de acolo.

A doua zi, cu puțin timp înainte de a pleca la muncă cei din schimbul doi, brigadierul și-a făcut apariția în secție și m-a dus la echipa care lucra în galeria centrală. Mi s-au explicat câteva lucruri ce țineau de tehnica securității, mi-au dat bote de gumă, cască, baterie, curea și îmbrăcăminte din foaie de cort – toate după măsura mea.

Galeria centrală era sectorul principal de muncă din toată mina. Anume aici se făcea forajul, săparea și înaintarea. Din urmă venea echipa care făcea întăriturile, betonarea și instalarea infrastructurii. Galeria se construia sub trei orizonturi de cărbune, la o adâncime de 280 de metri. În fiecare schimb lucrau permanent două-trei mașini de perforare, care găureau roca la anumite distanțe. Între schimburi, inginerul pirotehnic punea explozibil ca să spargă roca. Două-trei persoane lucrau cu ciocanul de abataj și spărgeau blocurile mai mari, ca mai apoi să poată fi havate cu *băceul*, încărcate în vagonete și transportate la suprafață. Când aceste aparate funcționau, nu se mai auzea nici în cer, nici în pământ. Se ridica și un nor de praf de nedescris. Toate agregatele trebuiau să funcționeze 7 ore și jumătate fără ca măcar unul să se oprească pe o clipă. Se opreau agregatele doar din cauza unor defecțiuni și atunci se stârnea un tămbălău din partea șefilor, nevoie mare. Imediat găseau vinovatul, căci trebuia să dea vina pe cineva. Încercau să găsească cauza și să repună în acțiune agregatul, toți șefii fiind alertați până nu începea munca din nou.

În timpul lucrului, mi se astupau periodic nările cu praf de rocă, iar când scuipam praful morsocat aveam impresia că din gură a căzut ceva tare. La coada ochilor se aduna sistematic nisip, iar când terminam schimbul, în urechi îmi țiuia încă multă vreme ba huruitul mașinilor de forat, ba vibrația ciocanelor de abataj. Toată roca ceea zdrobită trebuia s-o încarc cu *băceul* în vagonete. După ce terminam schimbul, mâinile simțeau încă multă vreme vibrația celor două manivele. Echipa avea marele pivilegiu de a face duș după fiecare schimb, înainte de a ieși la suprafață. Durata dușului era de 10 minute. Neplăcerea cea mare era că nu aveam ștergare. Așteptam până se scurgea puțin apa de pe noi și ne îmbrăcam încă uzi.

Echipa m-a primit indiferentă. Nimeni nici n-a încercat să intre în vorbă cu mine. Am observat în duș că toți și-au scos din urechi niște cârpușoare mici; se vede că le foloseau pentru a-și proteja auzul și a micșora sunetele vibrației. Oricât de bine ne spălam,

cearșafurile, așa-zisele efecte, primeau totuși culoarea rocii cu care lucram. Dacă dădeam de vreo vână de cărbune, ori rocă amestecată cu cărbune, atunci bârlogul nostru devenea negru.

Toate agregatele noastre lucrau cu aer comprimat. Lipsa lui ne mai oferea timp pentru odihnă. Când mergeam pe rocă moale sau cărbune, atunci supraîndeplineam ușor planul și primeam supliment la *gorbușkă*. Suplimentul ni-l dădeau înainte de a coborî în mină. Era o felioară de pâine, ba cu un cubușor de zahăr, ba trei-patru peștișori uscați, uneori chiar cu pateu. Acest supliment se numea *tormozok*. Poate că îi ziceau așa fiindcă ne opream puțin din lucru ca să-l mâncăm. Unii considerau, și cred că pe bună dreptate, că de fapt asta era momeala stăpânului, ca robii flămânzi, în avântul lor după acest umil *tormozok,* să supraîndeplinească cât mai des planul. Uneori se întâmpla să dăm peste vreo rocă dură, care nu se spărgea cu ciocanul de abataj, și atunci ne rânduiam cu toții la un ciocan sau o luam la spart din două-trei părți concomitent, până îi veneam de hac.

Odată am dat peste un bolovan enorm, în partea dreaptă de sus a galeriei. Toate strădaniile noastre de a-l zdrobi nu s-au încununat de succes. Și, colac peste pupăză, s-a oprit și aerul comprimat. Șeful de echipă s-a dus să comunice starea de lucruri, iar noi am profitat de ocazie și am scos *tormozokul*, ca să savurăm fărâmăturile ce ne-au mai rămas. Unii morsocau îndelung fiecare bucățică, alții sugeau pâinea. S-a întors în fugă șeful echipei, un estonian hapsân de lucru și dornic de mâncare multă și, abia trăgându-și sufletul, a început a urla la mine:

– Ce stai degeaba? Treci la ciocan!

– Eu n-am treabă cu ciocanul, eu răspund de *băceu*.

S-a repezit singur la primul ciocan care i-a ieșit în cale și l-a apăsat de probă. S-a auzit o duruitură ca din mitralieră și bolovanul, cu care ne chinuisem atât de mult până atunci, s-a rostogolit într-o clipă peste el, strivindu-l ca pe o cutie de chibrituri. Nouă ni s-a curmat răsuflarea și, ca la comandă, ne-am ridicat în picioare, ne-am scos pe rând căștile și cineva a zis:

– Galeria a mai cerut o viață de om. Și de astă dată a fost modestă. A luat numai unul, nu ne-a luat pe toți odată!

– De la puțul central și până aici, acesta-i al treizeci și treilea! – s-a auzit vocea cuiva.

Altul a întrebat:

– Oare câte vieți va mai cere ca vamă? Dumnezeu știe.

Cel mai în vârstă a rostit așa, ca pentru sine:

– Asta-i goana după *gorbușkă* și *tormozok*!

Cred că în acel moment fiecare se gândea la același lucru: „Dar dacă apăsam eu pe ciocan?” Moartea lui a pus peste noi pecetea tristeții. Cineva din echipă mi s-a adresat:

– Hai, ești mai tânăr, dă o fugă la puțul central și cheamă brigada de avarie. Să-l anunți și pe brigadierul nostru de cele întâmplate.

Tot drumul, dus și întors, simțeam cum mă apasă o vină. Și tot eu mă consolam cu gândul că fiecare se duce când îi vine ceasul.

Echipa de avarie a venit destul de repede. Era și brigadierul nostru cu ei. Ne-au întrebat pe rând cum s-a petrecut totul, au întocmit actul care explica de ce a staționat munca, iar despre sărmanul om – niciun cuvânt. Au adus drucușorii pentru întărituri, iar șeful echipei de salvare a remarcat:

–Ați scăpat ieftin!

După ce s-au făcut întăriturile necesare, munca a continuat. Răposatul care zăcea sub bolovan a căpătat culoarea pământului din care a fost făcut. Nimeni nu-l bocea, iar noi munceam pe rupte pentru pâinea noastră cea de toate zilele. La sfârșitul zilei de muncă, am luat și cadavrul decedatului cu noi în lagăr. Trebuia socotit și el la numărătoare, ca mai apoi să zacă lângă poarta cea mare.

A doua zi, porția a fost mai mică, întrucât nu am depășit planul. Jozas Lukștas, acel lituanian de la care a pornit răzmerița împotriva hoților, a fost numit șef de echipă. Era un bărbat gata să plângă în orice moment atât de jalea lui, cât și a altora. Rar când se înțelegea că el este șeful. În libertate lucrase pădurar și îi plăcea să vorbească cu drucușorii pe care îi foloseam pentru întărituri. El cunoștea care și cât de trainic este. Nu se grăbea niciodată,

muncea mult și cu chibzuință. Cât timp a fost șef, niciodată n-a ordonat nimic, dar te ruga să faci cutare sau cutare lucru.

EVADĂRI

La anumite intervale de timp aveau loc evadări. Era periculos să fugi din Karlag, deoarece în stepa goală era greu să te ascunzi de poteră. Stepa era ademenitoare, dar și trădătoare.

Cea mai reușită evadare a avut loc în brigada de construcții. Aici se lucra într-un singur schimb. Zona de construcții era destul de mare și se păzea doar ziua. Pe un cecen l-au zidit într-un perete. Acela avea asupra lui instrumentele necesare, documente, avea haine civile și alimente. Cred că Allah a blagoslovit evadarea, căci la numărătoarea de seară nu s-a observat lipsa lui, n-au observat nici la intrarea în lagăr. Abia peste trei zile, în timpul controlului general i-au descoperit lipsa. Am tot așteptat cam vreo lună de zile cum se va încheia istoria asta. A fost unul din puținele cazuri când nu l-au mai prins.

De fiecare evadare ne bucuram ca de o mare biruință asupra sistemului, dar totodată resimțeam și mânia acestui sistem. Regimul și persecuțiile deveneau un timp și mai dure. Deosebit de supravegheate erau barăcile minerilor. În lagărul vecin, o echipă întreagă de mineri a încercat să evadeze. Au săpat un tunel până dincolo de zonă. Dar fuga le-a reușit numai pe o zi. Au fost găsiți de ciobanii cazahi.

După mai multe rotații, am ajuns în schimbul întâi. Pentru mineri era cel mai avantajos să fii în primul schimb. De la lucru veneam cu două ore mai devreme decât brigăzile de la suprafață. Însemna foarte mult să ai două ore în plus. Cina o luam primii. Reușeam să mai citesc câte ceva, mai contactam cu alți deținuți. După ce îl descoperisem pe Shakespeare, eram legat de carte. Dacă nu-mi da un ghiont cineva, uitam și de cină.

Nu mă mai întâlnisem de ceva vreme cu Vasile și cu Günter. În una din zile, când tocmai citeam, și-a făcut apariția în secția noastră colonelul. Era schimbat la față, semn că s-o fi întâmplat ceva grav.

– Scuză-mă de deranj – a zis el cu o voce străină.

– S-a întâmplat ceva?

– Da, ceva foarte grav. Azi, la amiază, a evadat Terehov. Voi avea neplăceri. Era în brigada mea.

Am înlemnit de cele auzite și pe loc mi-am amintit de scuzele lui, atunci când l-au numit în locul meu. Înseamnă că de mult plănuia el lucrul ăsta. Nu se putea împăca cu gândul că, după ce îndurase focul războiului, evadase din prizonieratul german, pusese mâna din nou pe armă și luptase până aproape de sfârșitul războiului, *rodnaia partia*[54] l-a condamnat doar pentru acele câteva zile cât a fost soldat al nimănui, poate unicele zile cu adevărat libere din viața lui. Nu putea să lucreze la ocnă alături de cei împotriva cărora a luptat. Mi-am adus aminte cum mi-a zis el odată: „Tu știi pentru ce ai fost judecat, măcar nu ți-i ciudă. Dar eu de ce să primesc aceeași pedeapsă ca nemții?"

N-am putut să mai discutăm, căci s-a auzit comanda de încolonare.

Afară începea să se întunece. Temnicerii alergau în toate direcțiile. Au tras câteva rachete suspendate. Administrația era pe picior de alarmă. Toate barăcile erau scotocite dintr-un capăt în altul. Ne-au numărat de două ori și de fiece dată le dădea un alt rezultat. A treia numărătoare a fost prin strigare. Ne strigau după numerele de lagăr, căci erau incapabili să pronunțe corect atâtea nume care mai de care mai sofisticate. Cel strigat făcea un pas înainte, repeta numărul și apoi își spunea numele, prenumele și patronimicul, adresa de acasă, articolele și punctele de condamnare, termenul de pedeapsă. Dominante erau termenele de 25 și 10+10+5. De fapt, acest termen era în locul pedepsei capitale. Zece ani de exil la nordul îndepărtat, rar cine rezista. Pe cei cu

[54] Dragul partid.

art. 33, deosebit de periculoși, îi așteptau iernile nemiloase, fiarele sălbatice și supraveghetorii la fel de cruzi.

Numărul meu era EE-100. Prima literă însemna că erau deja o mie de deținuți cu acest articol în Karlag. Numărătoarea a ținut până hăt după miezul nopții. Rachetele mai continuau să lumineze, iar pe noi ne-au încuiat prin barăci, după stingere.

A doua zi, chiar de dimineață, am alergat la Günter să aflu cum s-au petrecut lucrurile. Bietul neamț avea emoții mari, se vede. Când m-am apropiat, s-a mai înviorat puțin.

– Johan, ai venit să afli cum s-a întâmplat?

– Clar lucru; era un om de treabă, țineam la el.

– Era pe la ora prânzului, tocmai luam masa. Pe teritoriu, aproape de barieră staționa o mașină. La un moment dat, mașina s-a pornit brusc, a lovit în barieră, s-a pornit cu viteză mare pe drum. În întâmpinare veneau alte două mașini. Nu s-a ferit din drum. Le-a lovit și a mers mai departe. Până s-au dezmeticit santinelele, mașina a cotit după colțul zonei și i-au pierdut urma. Pe noi ne-au încolonat așa cum eram, cu străchinuțele în mână, înjurându-ne de mama focului. De abia după numărătoare și-au dat seama că n-a fugit un neamț, ci un rus. Pe șofer l-au găsit după o grămadă de pietre, legat buștean și cu o mânecă de cămașă în gură. Se vede că Terehov a acționat milităreşte, curajos și hotărât.

– Cum credeți, va scăpa de urmăritori?

– Dă, Doamne, dar nu-mi vine să cred. Stepa ne este ostilă și toți sunt cu ochii pe noi. Vom trăi și vom vedea. Evadarea e prea bruscă și gălăgioasă. Cred că este deja urmărit de toate organele voastre de resort.

– Vă rog să nu mă insultați, acesta nu e neamul meu și nici țara mea.

– Iartă-mă, am uitat că tu nu suferi să ți se spună că ești fecior al acestei mame vitrege.

–Nici măcar lucrurile jefuite nu tac. Ele spun de cine-s produse, când îs produse. Iar un om treaz la minte cu atât mai mult trebuie să știe și să spună ce mamă i-a dat viață și din ce neam se trage.

Brigăzile s-au încolonat pentru plecarea la muncă. După poartă ne aştepta o pază dublă. Câinii umblau dintr-o parte în alta, adulmecând mirosul de puşcăriaş.

Tot lagărul trăia cu acest eveniment major. Toţi se rugau ca fugarul să nu fie prins, asta însemnând măcar o mică biruinţă asupra sistemului. În aşa zile, unii robi îşi mai aminteau că şi ei sunt oameni, iar dorul de libertate încolţea în multe inimi. Administraţia făcea tot posibilul ca să dea de urma fugarului, altfel avea de suportat consecinţele. Aşa că şi unii şi alţii stăteau cu sufletul la gură, aşteptând deznodământul.

În aceste ore de aşteptare, în toate brigăzile se analizau diferite cazuri de evadări din istoria Karlagului. Bineînţeles, acest lucru era ştiut de administraţie şi acolo nu le prea convenea ca deţinuţii să discute asemenea subiecte. Noi, cei de la mină, eram duşi cu maşinile la lucru. În caroserii a fost introdusă o inovaţie ciudată. Au fost întinse trei rânduri de sârmă ghimpată care trecea pe deasupra noastră, cu scopul de a contracara încercările de a evada din maşină în timpul mersului. Când escorta ne lua în primire, semna un formular în care scria: „Am primit marfa, 25 de bucăţi". După ce se încheia lucrul şi ne aduceau înapoi, semnau în alt colţ: „Am predat marfa, 25 de bucăţi".

Cine, Doamne, să poată şti ce se ascundea după aceste inscripţii? Fie că noi, într-adevăr, eram socotiţi ca marfă, fie că era un fel de secretizare a documentelor de ochiul istoriei?! Noi, odată intraţi în burta pământului şi în goană după *gorbuşkă*, uitam de tot. Acolo funcţiona doar principiul „ia mai mult şi aruncă mai departe".

Tot timpul îmi roia prin cap acelaşi gând: l-au prins sau nu? Mă ataşasem de acest om. Ştiu că îl chinuia faptul că se afla sub călcâiul celor care nici n-au mirosit praf de puşcă. Credinţa lui marxist-leninistă i-a fost călcată în picioare. Tot în ce a crezut el şi pentru ce a luptat – s-a ruinat. Rămăsese pustiit, fără niciun ideal, fără o valoare supremă, fără o speranţă în suflet.

Toţi aşteptam cu nerăbdare să vină maşina, să ajungem mai repede în lagăr, ca să aflăm noutăţile. Trecuţi de poarta mare a lagărului, am înţeles că n-a fost prins. Eram semidistrofici,

nespălați și zdrențăroși, dar spiritul nu ni-l puteau înfrânge. În ființa fiecăruia zăcea protestul contra acestui regim. Savuram acest moment, jubilam în adâncul sufletului.

După cină, am fost chemat la brigada operativă care se ocupa de analiza cazului lui Terehov. În birou se simțea o stare de tensiune. Toți fumau țigară după țigară. La masa centrală stătea un căpitan cu fălcile ca de buldog. A răcnit la mine:

– Numele, prenumele, patronimicul și numărul?!

După ce i-am răspuns, am auzit cum cineva dintre ei a zis: „Acesta-i!"

– Când l-ai cunoscut pe Terehov? – m-a întrebat căpitanul.

– Ne-am cunoscut la cariera de piatră. El lucra la banda rulantă.

– Spune cum v-ați sfătuit voi să defectați banda rulantă, ca să sabotați lucrul, să creați dezordine și haos în carieră!?

– Mecanismul cela ne ușura munca și nimeni dintre cei care lucrau acolo nu dorea ca el să se strice. Ce, credeți că ardeam de dorință să cărăm piatra pe umeri până sus la zdrobitoare?

– Și, totuși, voi ați provocat bătaia cu brigadierul care a fost trimis de administrație.

– Brigadierul m-a lovit cu varga peste mână și, orbit de durere, m-am repezit să mă apăr.

– Și l-ai chemat și pe Terehov în ajutor?

– N-am avut când să-l chem. El singur mi-a sărit în ajutor, este un om care nu suportă nedreptatea.

– Voi nu sunteți oameni, sunteți deținuți!

Alt căpitan, care stătea mai într-o parte, a continuat șirul întrebărilor:

– Ți-a spus el vreodată că ar dori să evadeze? Nu ți-a propus să mergi cu dânsul?

După această întrebare, am înțeles că ei, cu ocazia evadării lui Vasile, îmi fac un nou dosar, ca să demonstreze instanțelor superioare că sunt vigilenți.

– Nu mi-a spus niciodată că ar avea de gând să evadeze, iar eu, după cum vedeți, sunt aici.

– Dar dacă ai avea ocazia să fugi, ai face-o? – m-a întrebat o jigodie.

– Cum să fug, unde să fug?

– În libertate!

– Ca să ajung în libertate, ar trebui să fug tocmai peste hotare, dar acolo nimeni nu mă așteaptă. Dacă i-aș fi trebuit lui Truman, el m-ar fi găsit, dar cum mă aflu la alți stăpâni…

– Ia uitați-vă, tovarăși, el îndrăznește să discute și politică!

– Dar pentru asta m-ați judecat!

– Acum unde lucrezi?

– În abataj, în brigada 20.

– Acolo îți vor putrezi ciolanele! Pleacă!

Era limpede că vor să-mi deschidă un nou dosar. Și dacă îl prind pe Vasile, nu este exclus să fabrice chiar un dosar pentru ambii – „evadare în grup". Mie puteau liber să-mi atribuie „încercare de evadare". Doamne, de nu l-ar prinde pe bietul Vasile. Deocamdată nu aveam nicio știre despre el. Nu era ușor să afli ceva în situația noastră. Nu puteam face nimic, încercam să citesc ca să-mi mai spulber neliniștea, dar nu se prindea cititul de mine. Mă gândeam ce-ar fi zis bunicul în situația asta. Și parcă îl auzeam: „Dragul tatei, rabdă, vinde-ți truda, dar nu și sufletul, numai să nu mori de foame!" Bunica, precis ar fi adăugat: „De cei răi, dragul bunicii, taie poala și fugi." Mi-am adus aminte de cuvintele pe care domnul Leandr mi le-a spus la despărțire: „Răbdare, optimism, speranță." M-am rugat să-mi dea Dumnezeu puteri să rezist.

A doua zi, între schimburi, pirotehniștii au spart o cantitate mare de rocă, bolovanii mai mari au lovit haveza și au defectat-o. Când și-au dat seama de acest lucru, era prea târziu. Am înțeles îndată că schimbul nostru va fi unul de coșmar. Aveam de strâns toată roca spartă, trebuia să aducem drucușori pentru întărituri, să facem foraj din nou și toate astea fără ajutorul havezei. Lukștas, când a văzut toate astea, s-a înălbit la față, dar nu și-a pierdut cumpătul. Pentru prima dată a dat ordine. Scurte și hotărâte.

– Vanea, fugi la telefon, cheamă brigadierul și inginerul. Spune-le că s-a defectat haveza. Iar voi, fraților, la treabă! Începem să încărcăm vagonetele cu mâinile. Să facem cât mai grabnic loc pentru începerea forajului.

Fără a cârti, toți s-au apucat de încărcat vagonetele, iar eu, ca în copilărie, am ținut tot o fugă până la telefon. Într-un noroc, i-am găsit și pe brigadier și pe inginer. Ei aflaseră deja despre incident și căutau un mecanic bun. În jumătate de oră am fost cu toții la abataj. Lukștas nu i-a zis nimic brigadierului, numai ne-a făcut semn și lui, și mie, să începem a încărca piatra în vagonete. Brigadierul nici n-a cârtit, ne-am înrolat și noi imediat în munca colectivă. Foiam cu toții ca dracii în smoală, gâfâind la bolovanii mai mari. Aerul era foarte înăbușitor, de pe noi curgeau zeci de rânduri de sudoare. Până la sfârșitul schimbului, haveza a fost reparată, iar noi, uzi leoarcă și sleiți de puteri, terminasem de încărcat toată roca. Băieții de la foraj au reușit să facă găurile necesare, deoarece dădusem de un strat mai îngăduitor cu noi. Mai rămăseseră câteva minute până la terminarea schimbului și brigadierul ne-a făcut semn să pornim spre ieșire. Când am ajuns la suprafață, ne-a dus în sala de compresoare. Acolo era cald. Brigadierul ni s-a adresat:

– Fraților, a fost un schimb al naibii de greu. Aici, la suprafață, s-au defectat două pompe *komsomoleț*. Și șefii umblă vâjâind de parcă le-au dat viespile ac.

De cum au venit mașinile, îndată ne-am pornit spre poartă. După ce ne-au ticsit din nou prin mașini, a urmat aceeași prevenire:

– Vă previn îndeosebi: la orice mișcare în mașină, în timp cât suntem pe drum, ordon escortei să tragă foc fără prevenire!

Toți stăteam nemișcați, cu genunchii la gură, și fiecare își torcea gândul său.

Era drum de țară, pe alocuri cu hopuri adânci. Mașinile se mișcau cu o viteză nebună, de parcă ne-ar fi furat. Dacă nu țineai gura strâns încleștată, la o mică neatenție puteai să-ți muști limba rău de tot. La o cotitură, s-a auzit un răcnet în una din mașini, apoi a urmat o împușcătură. Mașinile și-au continuat drumul.

Pentru moment nu s-a mai auzit nimic. Tocmai când am ajuns la destinație, am auzit cum raportau cei de la mașina vecină: *„Sdal 24, odin v rashod.”*[55] Adevărul era destul de trist. La un hop, un cui din podeaua mașinii i-a intrat în fund unui nenorocit. El a sărit în sus, urlând de durere, iar ăștia l-au împușcat. Bietul om s-a prăbușit peste tovarășul de alături, iar acela, de spaimă, n-a făcut nicio mișcare, ca să nu-l împuște și pe el. Așa, cu cadavrul în cap, a mers până la destinație.

Șeful convoiului a ordonat să fie dus cadavrul după poartă, la locul de control, iar soldatului care a tras focul de armă i-a făcut un semn cu mâna, arătând cu degetul mare în sus, adică „bravo!” La locul de control mai zăcea încă unul trecut la pierderi. Când ne-au introdus în zonă, ne-au oprit lângă cele două cadavre. De cum am dat cu ochii de al doilea, mi s-a ridicat un nod în gât – era locotenentul-major Vasile Terehov, îmbrăcat cu haine militare. Noi am luat căștile de pe cap și am aprins felinarele, iar căpitanul cu fălci de buldog a strigat, ordonându-ne să stingem luminile. Ni s-a adresat scurt și tăios:

– În fața voastră zac doi infractori care au dorit să se eschiveze de la executarea pedepsei. Cine va mai îndrăzni să procedeze astfel, va primi aceeași pedeapsă. Plecați!

Mă mișcam încet și nu puteam să-mi iau ochii de la Vasile. Vestonul era spintecat și plin de sânge, gâtlejul era sfârtecat de ghearele câinilor-lupi. Ceea ce n-au putut să-i facă nemții, i-au făcut cei de la NKVD! Am rămas ultimul și abia de-mi mișcam picioarele. Cineva m-a împins din urmă strigând: „Mișcă-te mai iute!”

Cadavrele celor doi au stat încă trei zile lângă poartă, ca să le fie de învățătură tuturor celora care mocneau în mintea lor vreun plan de evadare. Apoi au fost străpunși cu baionetele încă o dată și târâți la groapa comună.

Soldații care ne păzeau se uitau la noi ca la dușmani. Nici urmă de compasiune. Li se țineau sistematic prelegeri unde li se spunea

---

[55] Am predat 24, unul îl trecem la pierderi.

că noi suntem agenți înrăiți ai imperialismului american și cel mondial și urmărim să distrugem scumpa URSS. Erau educați să fie necruțători față de „dușmanii poporului". Acești feciorași ai poporului țineau în mână armele cu care mai ieri luptaseră bunicii și părinții lor, dar poate chiar și mulți dintre cei aflați în aceste lagăre. Lor li se proiectau diferite diafilme și filme de scurtmetraj trucate. Li se interzicea categoric să vorbească cu noi sau să ne permită unele facilități. Dacă erau observați de superiori sau de camarazii lor, erau aspru judecați în interiorul unității și pedepsiți aspru. Li se inocula ideea că KGB-ul și MVD-ul (MAI) sunt unitățile de elită ale țării, care au menirea să lupte cu dușmanii de clasă, și că a fi soldat în aceste unități este cea mai mare cinste. Ei ne socoteau de robi, dar nici noi nu-i iubeam. Unicul care nu-i ura pe cei din administrație și pe soldați era un român basarabean, pe care l-am întâlnit aici în lagăr – Pavel Rurac. Era din „Martorii lui Iehova". Zicea că tot ce se petrece în lume îi prevăzut în Sfânta Scriptură și că lumea aceasta, condusă de Satana, va dispărea după marele război Armaghedon. Iar greutățile de acum sunt floare la ureche față de ceea ce ne așteaptă. URSS, după părerea lui, nici nu există, căci nu-i pomenită nicăieri în prorociri.

Acest Pavel era de statură mijlocie, rotunjor și nu intra în gâlceavă cu nimeni. Era un optimist incurabil și sigur că el nu va sta în lagăre tocmai 25 de ani, pe cât a fost judecat pentru credința lui în Iehova. Atunci când discuta cu administrația, dacă venea vorba, le zicea neapărat: „Vremea voastră este foarte scurtă!"

Aceste trei zile cât l-am petrecut pe Vasile nu-mi puteam afla locul. Lukștas înțelegea starea mea și încerca să mă consoleze:

– Vanea, nu dispera; va veni o zi când toți vor trebui să răspundă pentru atrocitățile pe care le fac. Dar acum e necesar să fim deosebit de prudenți, asemeni unei fiare care e urmărită de hăitași.

– Sunt de acord, atâta doar că ziua aceea nu trebuie așteptată, ea trebuie chemată! Chemată prin felul nostru de a fi, prin comportarea noastră zilnică în raporturile cu administrația, prin scoaterea în evidență a contradicțiilor interioare ale sistemului,

oricât de neînsemnate ar fi ele. S-a mai dus un rus de treabă, care, înainte de moarte, a înțeles perfidia și nimicnicia religiei marxist-leniniste. Dar nu s-a dus pe tăcute, a ridicat mâna împotriva Melikienilor și a sfidat sistemul prin evadarea sa. Iar noi suntem nevoiți să ne continuăm drumul crucii în goană după *gorbușkă*, ca să nu ajungem în zona distroficilor.

În ultimele trei zile, s-a întâmplat să înaintăm numai pe cărbune. Felul de muncă s-a schimbat întrucâtva. Mașinile de forat stăteau alături de noi și la mare cinste erau haveza și ciocanele de abataj. Unul câte unul erau încărcate vagonetele, munceam fără întrerupere și în scurt timp distanța dintre noi și echipa de betonare s-a mărit considerabil. Planul îl îndeplineam aproape zilnic la 150%, porția de pâine crescuse la 700 g și *tormozokul* devenise mai grăsuț.

În echipă era un ucrainean, Mișa Diakon. Era liniștit de firea lui, vorbea rar, cu tâlc. Cum numai s-a întrerupt aerul comprimat în abataj, s-a făcut liniște. Liniștea poposea rar pe la noi și de aceea o așteptam fiecare în sinea lui, ca pe o fată mare. Dispărea gălăgia făcută de toate agregatele, noi ne dădeam seama că suntem oameni vii și nu părți componente ale mașinilor cu care lucram. În acest moment de liniște neobișnuită, Mișa se apropie de șeful de echipă și îi zice:

– Frate, eu te-aș sfătui să mai încetinești goana după procente mari. Se pot întâmpla lucruri care o să ne coste scump. Și-apoi, diavolii ne vor mări planul, iar în față nu știm ce fel de rocă ne așteaptă.

Șeful nu s-a împotrivit, a căzut de acord cu Diakon, s-a interesat doar:

– Dar ce părere au ceilalți?

Toți au tăcut. După o pauză, ucraineanul a continuat:

– Și asta nu-i unica nenorocire care ne poate paște. Mai periculos este faptul că echipa cu betonatul nu poate ține pasul cu noi și ne putem aștepta la orice. Cel mai mult mă tem de o surpare a pereților, atunci Unul Dumnezeu știe care pot fi consecințele.

După o scurtă tăcere, un bărbat de la întărituri a remarcat:

– Mișa are dreptate. O parte din materialul lemnos îi putred și ne putem pomeni oricând cu nenorocirea pe cap.

– Atunci ce-i de făcut, fraților? Spuneți și eu voi fi de acord cu voi.

– Putem fora 110% și nu 150%. Totul depinde de viteza forajului – am remarcat eu într-o doară. Eu mă simțeam sătul și fără *tormozok* de când am ajuns la 650 g.

La scurt timp, a reapărut aerul comprimat și întreg iadul a început să funcționeze din nou. Praful s-a ridicat iar în aer și noi din negri am devenit tuciurii. Problema n-a mai fost rezolvată, s-a dat doar un imbold de gândire.

Orizontul de cărbune s-a terminat peste câteva zile și a început un strat de roci moi, negre, contaminate cu carbon. Erau lunecoase de-ți părea că erau date cu spumă de săpun. Se lucra ușor, praf aproape că nu se ridica și nu era nevoie de forat găuri. Rolul principal din nou îl aveau haveza și ciocanele de abataj. Am lucrat pe acest strat de roci mai bine de 10 zile. Balansam între 120–130%, însă betoniștii nu puteau să se țină de noi, din cauză că betonul nu reușea să se „coacă".

Cât timp munceam, capul îmi era doar la piesa lui Shakespeare „Romeo și Julieta", pe care tocmai o terminasem de citit. Așa zoios cum eram, plin de sudoare și de praf fin decantat care ieșea din pori, îmi tot imaginam ce-aș fi făcut eu, dacă eram în locul lui Romeo. Ba îi compătimeam pe amândoi și mă gândeam că au avut niște părinți neînțelegători, părându-mi grozav de rău de sărmana Julieta, ba îmi aminteam de prima mea dragoste și de gestul necugetat al profesorului de limbă, care a dat citire bilețelului meu de dragoste către Lealea. Îmi aminteam din nou cu indignare cum el, nesocotitul, a dat în vileag, în fața întregii clase, taina noastră. Și încă observația ceea stupidă, că nu-i voie de scris bilețele de dragoste cu litere românești! În mintea mea, le așezam alături, pe Lealea și pe Julieta. Lealea îmi părea mai frumoasă, dar uite că nu s-a otrăvit din cauza mea, ci s-a măritat cu un boșorog! Le spun

eu gândul ăsta lui Jozas și lui Mișa, iar ei au zâmbit prietenește și m-au întrebat:

– Nu cumva îți imaginezi că toate femeile de pe glob au trecut prin faza primei dragoste, așa, ca la Shakespeare? Doamne ferește să fie așa! În scurt timp tot pământul ar rămâne nepopulat.

– Oricum, eu socot că mariajul fără dragoste e ceva imperfect, ceva ce nu poate fi de durată. Trebuie neapărat să te căsătorești cu cel pe care îl iubești.

– Ai dreptate, dar uite că în viață nu-i așa. Mulți dintre noi l-am iubit pe Terehov, dar nimeni nu s-a gândit să se căsătorească cu dânsul!

– Păi, el nu-i femeie – am replicat eu, supărat că ei își cam băteau joc de mine.

– Vanea – sare și Mișa dintr-un colț –, un om este iubit pentru virtuțile lui și nu pentru faptul că are sau nu turturică.

– Băieți – zise Lukștas –, dragostea față de o femeie este o chestiune complicată. E greu de înțeles taina feminității. Un amestec inexplicabil dintre virtuțile persoanelor date și fluizii instinctului sexual fac să apară forța magică ce îi atrage pe cei doi într-un mod irezistibil, îi unește prin milioane de fire invizibile. Eu așa înțeleg, dar până la urmă aceasta-i taina lui Dumnezeu și numai El știe cum se întâmplă acest lucru. Mintea omenească nu-i în stare să cuprindă ceea ce ține de tainele Lui.

După un asemenea discurs, eu m-am zăpăcit și mai tare. Beleaua cea mare e că a început să-mi placă și Julieta. Aș fi pornit s-o caut prin lume, dar ce mă făceam cu sârma ghimpată?!

Sârma asta ghimpată mă urmărea pretutindeni, ca un blestem. Mai întâi s-a împlântat în inima Prutului, apoi m-a urmărit prin întreaga mea călătorie prin etape, ca să-mi facă ocol și la locul de ispășire a pedepsei, și la locul de muncă, și chiar în mașina cu care mă transportau la acest lucru. Era sluga credincioasă a regimului. Uneori îmi părea că și sufletul mi-i înfășat în sârmă ghimpată și mă apuca o stare de apatie, de deznădejde. Voiam să fug, dar încotro?! În stepa Kazahstanului erau sute de lagăre, grupate în

câteva subdiviziuni: Karlag, Steplag, Minlag etc. Când ne duceau la muncă în schimburile de noapte, în depărtare se zăreau zeci de insule de lumină (ele erau concentrate, de fapt, în jurul viitoarelor mari centre industriale ale Kazahstanului: Karaganda, Ekibastuz, Djezkazgan). În fiecare insuliță era un orășel autonom, înzestrat cu minimul necesar pentru paza „mărfii". Alături era și o unitate militară specială de pază, dotată cu mijloace de transport și de luptă, suficiente pentru a înăbuși orice tentativă de revoltă. Toate unitățile de pază erau unite între ele printr-un sistem sofisticat de legătură. Firele duceau într-un cartier general de conducere, care la rândul său era legat cu Beria. Privite de undeva de sus, aceste insulițe semănau, probabil, cu o salbă gigantică de mărgele, înșirată pe pieptul unui Mare Monstru.

Uneori, noaptea, se făceau manevre speciale de antrenament, legate de specificul unității de pază. Se înscena vreun tip de evadare: de unul singur, în grup, în grup cu atacarea pazei. Atunci, în jurul lagărului era o forfotă nemaipomenită. Ținta se hăituia cu câinii-lupi, se trăgeau focuri de armă. *Zekii* erau sculați la numărătoarea generală. În aer erau trase periodic rachete suspendate. Ne vânzoleau așa până hăt după miezul nopții, ca mai apoi să ordone stingerea pe vreo două-trei ore. Noi credeam că într-adevăr a avut loc vreo evadare, dar tocmai dimineața ne dumiream că a fost o alarmă de antrenament, căci nu vedeam pe nimeni prins viu sau mort, expus la poartă, așa precum era obiceiul. Noi plecam supuși la încă o zi de chin, iar garnizoana care fusese la antrenament dormea liniștită sub paza propriilor camarazi.

SURPAREA

Trecusem de anul 1953 și în echipă surveniseră unele schimbări însemnate. Au plecat doi și au venit tot doi. Unul din cei veniți era un fost lucrător diplomatic de la ambasada unei țări

latino-americane, pare-se Argentina. Îi spunea Luis. Era puțin mai în vârstă ca mine, un tânăr înalt și plin de viață. Vorbea liber câteva limbi și avea o deosebită plăcere să discute cu mine cu ajutorul cuvintelor comune în română și în spaniolă. Acolo unde nu ne înțelegeam, le amestecam cu rusa. Era un tip optimist și sigur că țara sa îl va scăpa din captivitate. Al doilea ins era un român din partea stângă a Nistrului. Un bărbat între 30–40 de ani, de statură mijlocie, cam smolit la față, iar când vorbea ceva mai cu inimă se îmbujora. Era zgârcit la vorbă. Pronunța corect fiece cuvânt și nu se simțea în limbajul lui nici urmă de „șantisme". În timpul războiului făcuse câteva clase de liceu peste Prut. Era o plăcere să-l asculți, să vezi cum în numai câțiva ani de carte românească a pătruns în el spiritul sănătos al neamului nostru. Să-l fi văzut cât de mișcat a fost când m-a auzit vorbind cu Luis acolo, în fundul pământului, și a înțeles că ne tragem dintr-o viță. S-a apropiat de noi – eram lângă haveză – și ne întreabă: „Cine-i român?" I-am răspuns că eu sunt, m-a cuprins frățește și a zis:

– Doi români! Asta e o întreagă Țară Românească!

– Drept frate, numai că, din păcate, Țara aceasta a înghițit-o Împăratul Roșu.

Bucuria noastră, a amândurora, o admirau cu toții. Toți ziceau înțelegători: „*Zemleaki!*"[56]

Mi-a spus că îl cheamă Petru, iar numele de familie l-am uitat. Pe ambii i-au repartizat la ciocanele de abataj. Petrică mai lucrase cu un asemenea ciocan la o mină de lângă Ekibastuz și a început să-l mânuiască chiar din start cu dibăcie, dar bietul Luis se sleia de puteri până la sfârșitul schimbului. Ciocanul vibrează și odată cu el îți vibrează și toți mușchii, asta cere o solicitare fizică a întregului corp, iar el venea din cancelariile domnești, de la munca cu stiloul și mașina de dactilografiat. Dar, cu toate astea, într-o săptămână s-a dat cu lucrul și nu se jeluia de nimic. Sosirea celor doi în echipă m-a energizat și m-a scos din toropeală.

---

[56] Pământeni.

În locul unde săpam a apărut din nou un strat moale de roci. Și betoniștii care aveau grijă de întăriturile galeriei au început din nou să rămână în urmă. Într-o săptămână, distanța s-a mărit într-atât încât devenise periculos să înaintăm. Schimbul următor, în schimb, a avut parte de niște straturi de rocă atât de dure încât cu mare greu se înșuruba burghiul de la mașina de forat. Dinamitarea se făcea pe distanțe mici și înaintarea devenise anevoioasă. Dar betoniștii erau departe de noi, lucru destul de riscant!

Într-o săptămână, toate cele trei schimburi au parcurs împreună vreo 6–7 metri. Ne rețineam mult la săparea șanțurilor laterale pentru acumularea apei și la îndreptarea tavanului.

Prin rotație, ajunsesem din nou în schimbul întâi. Îndeplineam cu greu planul de 100–102%. Înainte de a coborî în galerie, brigadierul ne-a avertizat că dacă ne mai târâm cu pași de melc vom ajunge cu mațul cârlig. Mișa Diakon, în schimb, i-a atras atenția că mulți dintre drucușorii de la proptele sunt foarte slabi și în cazul ăsta mai bine să rămânem flămânzi, dar vii, și o să lucrăm mai mult când vom ajunge la straturile tari. Lucrul în straturile tari era ca în iad, dar pericolul prăbușirii era mai mic. Mai erau câteva minute până ce urca la suprafață schimbul trei și coboram noi. Alteori se mai auzea câte o vorbă de duh, câte o glumă, dar de data aceasta toți stăteam tăcuți și fiecare își măcina gândul lui. M-a cuprins brusc o neliniște, ca și în ziua când m-au arestat. Mă gândeam să nu se fi întâmplat ceva rău acasă. Se vede că mă schimbasem la față, căci Lukștas m-a întrebat ce am și dacă mă simt bine.

– Știi, frate, simt parcă o frică. Mie când mi-i dat să pățesc ceva rău, parcă mi se mișcă un vierme în inimă. În așa zile, aș dori să mă ascund undeva.

– Nu-i nimic, Vanea, acuși ne ascundem în abataj și acolo vom fi în siguranță.

– Oriunde m-aș ascunde, inima își face de cap și, din păcate, n-o pot lăsa la suprafață.

S-au auzit semnalele și la suprafață au apărut cei din schimbul trei, plini de praf. S-a primit semnalul că în galerie nu este gaz

și ne-am urcat cu toții în lift, iar viermele din inimă a început să mă roadă și mai tare.

De cum am ajuns în abataj, am controlat mai întâi întăriturile, fiecare drucușor în parte.

Doar unul din ei era plesnit la mijloc și era un pic încovoiat, în rest părea să fie totul în ordine. Am curățat locul de lângă peretele din față, ca să poată începe forajul. Primii au început cei cu ciocanele. Se auzea așa, de parcă era o încăierare de mitraliere. Apoi au început să urle mașinile de forat. Praful ne-a învăluit pe toți, iar noi, în goană după pâinea cea de toate zilele, tulburam care mai de care liniștea pământului. Iadul începuse și părea că nu va mai avea sfârșit, atâta timp cât va fi omul pe pământ și sub pământ. Noi ne obișnuisem de acum cu această stare de a fi. La un moment dat, s-a auzit un fel de trosnet care a trecut într-o răbufnire puternică. O forță nevăzută a cosit toți drucușorii puși drept proptele până chiar aproape de noi. Pământul și-a deschis gura și ne-a înghițit. Noi ne-am pomenit izbiți de o undă puternică de aer și am picat care și încotro. Pe loc au amuțit toate agregatele și s-a așternut liniștea veșniciei. Noi stăteam nemișcați, fiecare în poziția în care l-a prins momentul fatal, neînțelegând încă pe deplin ce s-a întâmplat. Tăcerea a spart-o Luis:

– Nu-i aer!

– Îmi pare că s-a terminat viața, nu aerul – i-a răspuns Diakon.

Ne-am dat seama cu toții că s-a surpat galeria și că am rămas prinși în capcană. Straturile de roci moi erau așezate până lângă stratul mai dur, pe care îl chinuiam de câteva zile în trei schimburi. Ne-am pomenit înghițiți de pământ la o adâncime de 280 de metri. Cu alte cuvinte, ne-am pomenit în mormânt de vii. De fiecare dată când nimeream la greu, vorbeam cu mama și cu bunicul în gând, dar de astă dată îmi părea că sunt „pe cea lume" și nu știam dacă din adâncul pământului gândul meu va putea răzbi până la dânșii. Dintr-un asemenea loc, gândul poate ajunge numai la Dumnezeu. Dar ce mă fac dacă și îngerii noștri păzitori au fost prinși odată cu noi în abataj?

Toţi ne-am adunat în jurul lui Jozas. Fiecare se gândea cât de chinuitor îi poate fi sfârşitul şi nimeni nu scotea niciun cuvânt. N-aveam speranţă nici cât un fir de muştar. Şeful ne-a rugat să ne aşezăm şi să vorbim. El a încercat să cerceteze cu felinarul roca ce năvălise până lângă haveză, apoi s-a întors şi ne-a spus cu o voce stinsă:

– Suntem în voia Domnului! – apoi a tăcut.

S-a lăsat o linişte apăsătoare. Nimeni nu îndrăznea să zică ceva. După un timp, s-a auzit din nou vocea lui tremurândă:

– Fraţilor, speranţa supravieţuirii este infim de mică, dar trebuie să ne agăţăm de ea. Vă rog să mă ascultaţi.

El, ca şi mulţi alţi deţinuţi de treabă, cunoştea efectul principiului „homo homini lupus est", care funcţiona şi mai intens în lagăr. Şi încerca să ţină pe linia de plutire omenescul din noi în acele clipe groaznice.

– Vă rog, aduceţi la mine aparatele de luminat. După ele vom duce evidenţa relativă a timpului. O baterie poate să lumineze normal 8 ore. Va lumina o singură baterie. Care vrea să-şi prelungească viaţa, aduceţi aici *tormozokul*. Îl vom împărţi în trei porţii – una de zahăr şi două de pâine. Le vom consuma la intervale egale de timp, după cum vor arde bateriile.

Încet, cu neîncredere, am predat cu toţii speranţa noastră de viaţă în mâinile acestui bărbat.

– Vă rog, aşezaţi-vă cât mai comod şi să vorbim cât mai puţin.

Este o mare încercare şi o mare minune să privească omul la lumânarea care arde pentru pomenirea lui. Fiecare se uita la bateria care lumina şi fiecare se gândea în sinea lui: „Aceasta-i luminiţa care mă petrece pe ultimul drum, ori poate rezist până la ultima baterie?" Am fost prinşi de surpare nouă inşi care lucram mai aproape de abataj. Care era situaţia în urma noastră, nimeni nu putea să ştie. Acum, când goana după *gorbuşkă* a luat sfârşit, fiecare avea timp destul ca să se pregătească de propria înmormântare. Dar cum să-ţi iei rămas-bun de la cei dragi, dacă de la o aşa adâncime nu răzbate până acasă nici gândul? Şi, totuşi,

până la mine s-a strecurat gândul mamei: „Vezi, dragul mamei, unde ai ajuns, dacă n-ai avut astâmpăr?” Parcă îl văd pe bunicul că îi zice mamei: „Fată hăi, tu pe al tău îl dojenești și îl jelești, dar pe acei de aici nu-i vezi cum înoată în baligă de porc pentru 150 de grame de pâine la trudozi. Numai că ăștia dorm noaptea acasă la dânșii. Tu roagă-te lui Dumnezeu; dacă va avea zile, din toate chinurile va scăpa!” Bunicul era optimist de firea lui și cu credință în Cel de sus. Spre deosebire de bunica, rugăciunea lui era scurtă. Când se ruga, închidea ochii și evada complet din lume. Pentru dânsul exista atunci numai Dumnezeu, cu Care ducea vorbă scurtă, fierbinte și din toată ființa sa.

Când omul simte că își trăiește ultimele clipe, își developează în creier tot drumul pe care l-a parcurs, fie el lung ori scurt. Nu întâmplător, oamenii se iartă cu cei apropiați în aceste clipe. Îți ceri iertare de la cei pe care i-ai ofensat, ori cu vorba, ori cu fapta. Căci toți suntem ființele unui Arhitect Suprem, voia Căruia pe acest pământ n-am îndeplinit-o întocmai.

Cu toate că drumul meu până a mă înghiți pământul era scurt de tot, simțeam necesitatea de a-i ruga pe toți să mă ierte, dar mai ales pe mama, căreia i-am pricinuit cele mai mari dureri prin neastâmpărul meu. Odată, ea mi-a mărturisit că nici atunci când mă purta sub inimă nu eram mai de treabă. Și tot atât de fierbinte aș vrea să mă rog Țării să mă ierte, că atât de puțin am reușit să fac pentru ea.

Prima baterie s-a descărcat aproape în întregime. Lumina becușorului se termina încet, mistuindu-se printre bolovani. Odată cu ea se mistuia în adâncul pământului și speranța celor nouă suflete. Înseamnă că trecuse aproape un schimb. Toți ascultam cu răsuflarea tăiată, poate va apărea un sunet cât de firav de „pe cea lume”. Deodată a crescut lumina și liniștea apăsătoare a fost întreruptă de șef:

– Vă rog, veniți și luați cubușoarele de zahăr.

Noi am început să ne mișcăm încet prin semiîntuneric, iar după noi se târau și umbrele noastre, proiectându-se pe pereții și

ungherele galeriei. Era un tablou dezolant de bolovani cu umbre chircite de spaimă. Cine știe, a mai trecut cândva pe aici vreo vietate, ori noi suntem primele ființe care am tulburat liniștea locului ăsta? Când am ajuns lângă Jozas, el s-a uitat cu jale la mine și m-a întrebat:

– Vanea, ce mai face inima ta? Tot așa se zbate?

– Știi, frate, acum după ce s-au întâmplat toate astea, oricât ar părea de straniu, dar inima mea s-a liniștit. Mă simt însă sleit de puteri, de parcă m-a gonit toată garnizoana lagărului.

– Acum nu se va mai fugări nimeni după noi. Marfa-i scrisă la *rashod*[57] – a replicat Luis de pe bolovanul său, ca de pe un piedestal.

Petrică vorbi și el abia acum:

– Ba pe noi ne gonește acum toată conducerea Karlagului.

– Adică cum să înțelegem cele spuse? Vorbele astea au vreun tâlc, sau le-ai zis așa, ca să le ducă vântul? – a întrebat Diakon.

– N-am zis-o într-o doară. Am făcut o ofertă de speranță pentru un creier harnic.

Petrică s-a dat mai aproape de mine și mi-a zis să căutăm un loc mai sus, pe bolovani, că așa va fi mai bine. După această mică înviorare, tăcerea s-a retras în cele nouă suflete și s-a unit cu tăcerea pământului, care îl însoțea de la Facere până la întâlnirea cu noi.

Când lucram în abataj pe roci dure, praful ne chinuia amarnic pe toți și noi afirmam că ne aflam în iad. Însă după ce ne-a înghițit pământul și am nimerit pe fundul acestei instituții, am început să ne dăm seama că peste tot în iad era mai suportabil decât pe fundul lui. Aici erau concentrate toate chinurile pe care le experimenta sistemul asupra noastră. Cele 24 de vămi despre care citisem cândva în cărțile de religie îmi păreau niște legende. Îmi dădeam seama că ele nu-s niște născociri ale Sfinților Părinți, dar sunt niște examene absolut reale pentru purificarea duhului. M-am gândit atunci că unicul lucru care mi-a mai rămas

---

[57] La lichidare.

sunt gândurile. Ele nu pot fi încătușate de nicio închisoare din lume, oricât de adâncă ar fi ea. Gândul, probabil, este produsul Duhului, de aceea nu poate fi încătușat…

Se consuma a doua baterie și demult trebuia să vină schimbul doi, dar noi stăteam la priveghiul nostru. Somnul nu-l prindea pe nimeni; ar fi fost un mare sacrilegiu să-ți dormi ultimele ore din viață, dar nici să le trăiești cu mare efort nu era cu putință. Altceva nu ne rămânea nimic de făcut decât să ne toarcem gândurile și amintirile…

În față mi-a apărut cel mai frumos moment trăit de mine până atunci: Lealea mă felicită cu ziua de naștere. În mână ține o ilustrată confecționată de dânsa:

– Uite, Vanea, îți dăruiesc ce am mai scump. O șuviță de păr tăiată din gâța mea, din comoara pe care o am. Ți-am împletit data zilei tale de naștere, ca să nu mă uiți niciodată. Acum, când te afli la mare cumpănă, de toți cei dragi ți-ai amintit, dar de mine, nu.

– O, nu! Te țin minte așa cum erai la bal la Drochia, când te-au ales Regina balului; pe mine atunci mă pășteau deja hăitașii. Erai așa, ca în povești… Dar ceea ce mi-a scris Andrușca mă doare ca operația fără anestezie.

– Te cred. Și pe mine mă doare pasul pe care l-am făcut. Dar crede-mă că m-au măritat foamea și frigul. Tu știi mai bine ca alții ce-i asta. Înapoi, la tine, nu mă pot întoarce. Nu vreau să te spurc cum m-au spurcat pe mine. Dar noi toți suntem dintr-o nație. Nația represaților care se aseamănă cu clasa intangibililor din India și în minutele de grea cumpănă se cuvine să fim alături. Lasă-mă să stau lângă tine măcar câteva clipe.

– Nu-u-u! – am răcnit din toți bojocii – nu vreau să mori și tu aici!

– Ce s-a întâmplat, Vanea, iar își face de cap inima? – m-a întrebat Jozas.

Ceilalți au început să se șușotească înde ei, crezând probabil că eu am început să aiurez. Mie însă mi-a fost atât de plăcut să mai văd încă o dată ilustrația împletită din părul ființei dragi.

A doua baterie ne-a dăruit ultima lumină, iar șeful ne-a chemat să ne mai dea câte o bucățică din *tormozok*, câte o mică speranță de viață.

Mai întâi a pus a treia baterie, ca să se vadă mai bine, iar noi ne mișcam și mai încet ca după prima porție. M-am nimerit aproape de Luis. El mi-a șoptit că i-i foame grozav. De alături, cineva i-a răspuns tot încet: „Dar tu crezi că cineva dintre noi va muri sătul?! Toți martirii din lume mor flămânzi!"

– Cine vorbește de moarte, acela o cheamă să vină cât mai repede, dar ea se încăpățânează și nu vine. Iar cine se gândește la viață, o trăiește, oricât de grea ar fi ea. Acum ne caută nu numai Karlagul, dar chiar și Moscova – a zis Petrică.

– Dar de când marfa trecută la pierderi este căutată de călăi? – a întrebat Mișa.

– Fraților, mina de cărbune pe care o construim este un obiect aproape strategic pentru Monstrul Roșu. Noi le trebuim atât cât le trebuie să funcționeze abatajul, și încă în trei schimburi. Iată acesta este colacul meu de salvare de care se agață sufletul meu – a terminat, în sfârșit, gândul său Petrică.

– Apa crește, ne vor trebui colaci de salvare până va ajunge la noi Beria – a zis cam în glumă Luis.

Apa, într-adevăr, a început să crească. Până acum ea se infiltrase, cât a fost posibil, în baraj, dar cu încetul a început să se acumuleze în locul unde am fost prinși.

În vorbă s-a amestecat șeful echipei:

– Fraților, după cum n-a putut ști nimeni clipa prăbușirii, tot așa nimeni nu poate ști cu siguranță care va fi sfârșitul acestei nenorociri. Dar, ascultându-vă vorba, mi-am dat seama că între noi sunt oameni care pot să judece la rece. Chiar dacă peste o clipă survine moartea, noi trebuie să ne gândim la viață. Așa că să ne ridicăm cu toții cât mai sus pe bolovani.

Eu țineam strâns în mână bucățica de pâine și mi-am găsit un locușor cât mai aproape de Petrică. Cu dânsul alături, vorba lui, eram Țara. Am început să pișc câte o fărămătură din anafura

dătătoare de viață și s-o morsoc îndelung, până se topea definitiv în gură. Și tocmai atunci am înțeles, pentru prima dată în viață, sensul cuvintelor din „Tatăl nostru”: „pâinea noastră cea de toate zilele…”

Ne-am terminat de morsocat tainul și ne-am lipit mai strâns unul de altul, așteptând parcă salvare de undeva.

– Tu pentru ce ai căzut aici? – l-am întrebat pe Petrică.

– Pentru că am încercat să gust din „Pomul înțelepciunii”. În anii războiului, am fost la studii peste Prut și am aflat adevărul despre moldovenii din partea stângă a Nistrului. Am aflat cine sunt ei, de fapt. Și ca să nu răspândesc acest adevăr printre semenii noștri, am fost pur și simplu izolat pe art. 54(58), p. 10 „agitație antisovietică”. Păcatul pe care l-am săvârșit a fost acela că am dorit să învăț. Dar tu, așa de tânăr, cum de ai nimerit aici?

– Cum zicea mama, de aceea că am fost neastâmpărat. Noi am fondat o mișcare de rezistență împotriva cotropitorilor.

– Eu am mai întâlnit unul așa, ca tine, în Ekibastuz; îi spune Pimen Damașcan.

– Dacă vom scăpa din această capcană, poate ne vom cunoaște mai îndeaproape. Dar acum, hai mai bine să tăcem, să nu-i supărăm pe camarazi.

Nu-mi venea să cred celor auzite, că Pimen este pe aici, pe aproape, în stepa kazahă.

– Petrică, spune-mi cum arată el?

– Arată minunat la suflet și la trup, dar acum să tăcem.

Cineva a alunecat și a nimerit în apă. De acum se vedea bine că apa crește și ea ne amenința mai tare ca foamea și nesomnul. Neîncrederea în salvarea noastră ne-a cuprins pe toți. De la un timp, am simțit că ne vine greu să respirăm. Ne era frică să nu apară gazul de pe undeva. Toate încercările noastre de a găsi măcar o crăpătură în peretele surpat au fost zadarnice.

S-a terminat și a treia baterie. Șeful a instalat-o pe a patra și cu glas slăbit și tremurând ne-a chemat la ultima bucată de pâine și la ultima noastră speranță, să mai putem îndura, poate, ultima

vamă din viață, dacă apa nu ne va lua sufletele. Savuram fiecare fărâmitură. Îmi părea mai dulce și mai bună ca niciodată.

După acest tain, nouă nu ne mai rămânea nimic altceva decât să urmărim nivelul apei, să ascultăm, poate se va auzi măcar un sunet, și să ne rugăm lui Dumnezeu, fiecare așa cum poate, ca să ne scoată din fundul iadului.

Pe măsură ce apa se ridica, scădea speranța noastră. Primul pe care l-am auzit zicând o rugăciune era unul dintre cei doi bărbați de la întărituri. Ei erau foarte tăcuți, se căzneau că n-au făcut întăriturile mai de nădejde, deși nu aveau nicio vină. Ei au lucrat cu ce au avut. La un moment dat, unul din ei a început să recite din Șevcenko: „*Reve ta stone Dnipr șiroki…*" Sfârșitul acestui poem îl spunea plângând. N-a îndrăznit nimeni să-l întrerupă. După ce vocea lui s-a stins, s-a așternut o liniște mormântală. Fiecare s-a retras în găoacea sufletului său. Nimeni nu era capabil să scoată vreun cuvânt.

În abataj devenea tot mai cald. Pe măsură ce se ridica apa, se vede că se micșora volumul de aer. Ea avea un gust sărat, sălciu. Îmi părea că aduce la gust cu broboanele de sudoare din timpul torturilor, mai ales când erau amestecate cu lacrimi și sânge închegat. Pe neprins de veste, am început să mă rog: „Doamne, nu mă lăsa să mă înec în această apă. Îndură-Te, Doamne! Nu poți fi atât de crud să lași să ne înecăm în propriile lacrimi. Doamne, Atotțiitorul cerului și al pământului, iartă-ne nouă, păcătoșilor, greșelile noastre făcute cu voie și fără voie. Curăță-ne cugetul și sufletele noastre și luminează-ne calea ce duce spre Tine!"

Apa s-a ridicat până la genunchi. Cine luneca din neatenție de pe bolovani se uda imediat la picioare. Jozas a pus să lumineze a cincea baterie, dar *tormozokul* pentru care vărsasem atâta sudoare se terminase demult. Eram în adevăratul post negru. Cu toate că eram cu picioarele în apă, corpurile noastre au început să sufere de deshidratare. Viața se topea în noi încet, fără să ne dăm seama. Deveniserăm apatici și nu mai doream să facem nicio mișcare. Încercam să gust apa cu mâna, dar ea era respingătoare,

îmi strâmba bărbia. Era greu de zis ce ne istovise mai mult – foamea ori setea. Ele își făceau efectul deopotrivă. Când speranța de viață ne părăsise aproape pe toți, Dumnezeu ne-a trimis un semn. A început să scadă apa! Înseamnă că barajul se micșorează, se lucrează… și apa și-a găsit drumușorul ei. Toți am început să ascultăm cu mare atenție, poate că se va auzi măcar un sunet cât de mic dincolo de baraj. Dar s-a terminat și a cincea lanternă, iar dincolo de surpătură nu se auzea nicio mișcare. Mă gândeam în sinea mea că retragerea apei era un semn îmbucurător, dar nu garanta eliberarea noastră. Andreiko și-a pierdut cunoștința și noi, neputincioși, îi frecam mâinile, fața și pieptul dezgolit. Însă și mâinile noastre erau reci și sleite de puteri. Și cum eram concentrați asupra lui, deodată Luis a strigat: „Se aude, se aude ciocanul!" – și a început să lăcrimeze. Într-adevăr, se auzea cum lucrează ciocanul de abataj. Lukștas și-a făcut semnul crucii de la stânga spre dreapta cu toată mâna, a zis câteva cuvinte în limba lui, s-a apropiat încet de Petrică și a zis: „Mulțumesc lui Dumnezeu pentru înțelepciunea pe care ți-a dăruit-o. Mult m-au ajutat vorbele tale."

Gherasimciuk, bărbatul de la mașina de forat din dreapta, pe care nu l-am auzit să vorbească cât a ținut timpul marii cumpene, tocmai acum a cuvântat:

– Eu mă socoteam înmormântat. Pământul, dacă îl înghite pe cineva, nu-l mai dă înapoi. În tot acest răstimp, aveam numai o singură părere de rău, că m-am predat de viu șerpilor.

Andreiko a deschis ochii și a șoptit: „*Olesea, liubliu tebea!*"[58], apoi a închis ochii din nou. Noi îi ascultam inima din când în când și-l tot încurajam că va scăpa și de aici și va ajunge s-o vadă și pe fata dragă.

Șeful a așezat a șasea baterie. Ardea puțin mai slab, dar nimeni n-o mai socotea făclie de priveghi. În inimile tuturor, care de fapt băteau tot mai slab, ea era luminița speranței. Toți așteptam clipa întâlnirii cu echipa de salvare, dar ea venea foarte greu. Îmi părea

[58] Olesea, te iubesc!

că durează o veșnicie. Oare de câte gânduri negre au fost măcinate aceste nouă suflete timp de o zi și jumătate?! Sunetele de dincolo de surpătură ba se auzeau, ba dispăreau undeva în adâncul pământului. Noi ascultam cu sufletul la gură, ne speria orice pauză. Imediat ne întrebam: oare ce s-o fi întâmplat? În această încăierare cu stihia, era greu de prevăzut sfârșitul. Secundele deveneau tot mai grele și mai lungi. Andreiko se zbătea între viață și moarte. Aiura tot mai des. L-am descălțat și i-am scurs de apă obielele și cizmele. Neavând nimic uscat, Diakon și-a scos cămașa și i-a șters picioarele. Eu cu Petrică îi frecam picioarele cu palmele, apoi i-am înfășurat picioarele cu obielele așa ude și l-am încălțat. Același lucru l-am făcut și pentru noi. Reușisem să-mi curăț de apă o cizmă, când, deodată, s-a auzit mitraliatul puternic al ciocanelor. Aproape de peretele din stânga a năvălit aerul și s-a auzit un strigăt: „Ei, este cineva viu?"

Această întrebare atât de simplă avea o încărcătură emotivă uriașă. Frica, frământările și speranțele noastre s-au amestecat într-un ghem inexplicabil și-am izbucnit într-o clipă în hohote de plâns, zâmbete aiurite, strigăte și toți am început să ne mișcăm încet către gaura care tot creștea, spre marea noastră bucurie. Eu m-am pornit cu un picior desculț și cu cizma în mână. Petrică m-a oprit:

– Ce faci? Încalță-ți cizma, Ionele! Nu ne vor lăsa aici!

– Dar dacă se mai năruie?

– Ce a avut de năruit, s-a năruit atunci.

Primul care a intrat la noi pe brânci a fost brigadierul. L-a cuprins pe Lukștas și au început să plângă amândoi în hohot. Apoi ne-a cuprins pe toți la rând. Gaura salvatoare s-a mai lărgit. Șeful echipei ne-a rugat:

– Așteptați să-l ridice mai întâi pe Andreiko, apoi pleacă Petrică și Vanea, ca să-l supravegheze. Aveți grijă să trăiască!

– Cum o vrea Dumnezeu – a zis Mișa.

CĂUTAREA DUȘMANULUI

Dincolo de baraj ne așteptau vagonetele-platformă așternute cu niște pături. Ne-au încărcat pe toți în trei vagonete, iar echipa de salvare a rămas să muncească. Tocmai când am ieșit din lift, am răsuflat ușurați, fiind siguri că ce a fost mai rău a trecut. Ne-au salvat, dar totuna am rămas marfă. Bucuria de a trăi e mare, chiar și după sârma ghimpată. Ne-au dus în grabă în secția de compresoare. Acolo era multă lumină și căldură. Ne-au ordonat să ne dezbrăcăm până la piele. Picioarele ne erau vinete și crețe. Într-o cizmă mai aveam apă. Acolo era prezentă doctorița lagărului, însoțită de doi sanitari, mai era și căpitanul cu fălci de buldog. Ne-au lungit pe niște paturi și au început să ne facă frecții cu spirt amestecat cu oțet. Apoi căpitanul ne-a controlat după formulare și semnele particulare de pe corp. Când s-a convins că americanii nu i-au schimbat „marfa" acolo sub pământ, ne-a ordonat să ne îmbrăcăm cu boarfe uscate, aduse de la uscătorie. Ne-au dat fiecăruia câte două cubușoare de zahăr, ca să rezistăm până la ziuă, apoi ne-au încărcat în mașina neagră care era special amenajată ca să transporte deținuți. Odată ajunși în zonă, ne-au dus direct în secția sanitară, unde ne-au dat câte o porție de griș și un ceai, ne-au măsurat temperatura la toți și ne-au repartizat pe lavițele de acolo. Andreiko avea temperatura foarte înaltă și lui i-au dat niște pastile. Tocmai aici el și-a dat seama că noi am fost salvați din captivitate, a vrut să se scoale, să ne îmbrățișeze, dar n-a putut. Gherasimciuk a însurit complet în acele ceasuri lungi de așteptare, când salvarea ne părea un miracol. Lumina zilei am văzut-o tocmai la deșteptare, care a avut loc cu o oră mai târziu decât după regimul din lagăr. Când m-am trezit, l-am văzut pe Lukștas șezând pe laviță, cu capul rezemat în mâini.

– Te simți rău, șefule?

– Nu mi-i rău, dar am o stare pe care n-o pot descrie. În inimă mi s-a amestecat bucuria salvării noastre cu o revoltă

sufletească. Eu mă aștept la interogatorii drastice în legătură cu ceea ce s-a întâmplat.

– Noi le construim mina, punându-ne viața în pericol pentru un ciorpac de lături, și tot noi să fim găsiți vinovați de cele întâmplate?! – a întrebat mirat Luis.

– Băiete, tu ai uitat care e dangaua pusă pe fruntea noastră? *Vrag naroda*! – i-a lămurit Diakon. În religia acestor strigoi n-ai să găsești nicăieri teza iertării și a iubirii. Și cine e vinovat de toate relele care se întâmplă în țara asta? Știut lucru – „dușmanul poporului”! Și ca țara să prospere, el trebuie căutat și distrus până la capăt!

– După mine, această pecete ascunde și ceva bun – zise Petrică. Ascunde gândul că noi trebuie să ne unim, să ne înfrățim, dacă vreți, altfel vom rămâne ca o turmă de animale.

– Ai dreptate, dar mai e ceva. E nevoie ca cei rămași în așa-zisa libertate să înțeleagă că și ei au devenit robi în numele unui ideal iluzoriu. Libertatea noastră e în mâinile celor de dincolo de sârma ghimpată – m-am amestecat și eu în vorbă.

– Atunci, după părerea ta, reiese că noi vom fi purtați din lagăr în lagăr până vom putrezi și vom ajunge pe rând cu toții în groapa comună.

– Nu cred; pe lume nu există doar țara paradisului declarat! Vă rog să nu uitați că pe planeta asta mai sunt și alte țări. Lumea este într-o interdependență permanentă. Știu un singur lucru: nimic nu este veșnic.

A intrat doctorița și discuția s-a întrerupt. Avea o statură mijlocie, cu un nas cartoflos, ochii suri, fără luciu. A dat binețe și apoi n-a mai scos niciun cuvânt, iar nouă ne era interzis să intrăm în vorbă cu ea. I-a măsurat mai întâi temperatura lui Andreiko, apoi și nouă. A plecat repede, ca o furtună, și n-am mai văzut-o toată ziua.

După dejun, l-au chemat pe Lukștas la grupa operativă. L-au ținut aproape o oră. Ne-a șoptit din fugă că ei caută vinovatul în cauză.

Până la prânz ne-au trecut pe toți pe la cabinetul „cumătrului”, tot căutând vinovatul, și nu cauza. Mi-a venit rândul și mie.

– Șezi și scrie cum s-a întâmplat – s-a adresat către mine căpitanul Bolotov (cel cu fălcile de buldog). Mi-a întins o foaie de hârtie și toc cu călimară. S-a adresat atât de blând, de-ți venea să crezi că ți-i prieten de-o viață.

Informația mea era scurtă, de-mi părea tocmai rău să stric pentru asta o foaie întreagă. „S-au auzit trosnete de rupere a lemnelor, a răbufnit puternic pământul și ne-am pomenit izolați de toată lumea.”

– Atât?

– Mie așa mi s-a întipărit momentul fatal!

– Nu, dragă Vanea! Acesta-i sabotaj bine pus la cale, îndreptat împotriva construcțiilor noastre mărețe!

– În orice caz, din cele nouă suflete înmormântate de viu, nu i-a trecut prin cap nimănui să saboteze cu prețul propriei vieți.

– Ortacii tăi spun că tu ai smuncit puternic în urma lor cu *băceul* și ai lovit în vagonete, iar acestea au sărit de pe linie și au atins proptelele.

– *Băceul* l-a prins vremea aproape de peretele din față al abatajului și nu era atașat de vagonete. Așa că mai bine căutați cauza, și nu vinovatul. Dacă veți găsi cauza adevărată, e posibil ca mai mult să nu se repete asemenea nenorociri.

Căpitanul a trântit cu pumnul în masă și a răcnit, sărindu-i saliva din gură:

– Nu tu, un dușman înrăit, trebuie să mă înveți ce să caut! Spune, cine te-a sfătuit să faci trebușoara?

– Nu am avut de gând să mă sfătuiesc să mor cu cineva împreună.

– Și, totuși, ați mers la moarte aproape sigură numai ca să blocați realizarea planului la timp!

– Dar dacă noi n-am fi fost salvați, unde ați fi căutat vinovatul?

– Tu încă ai îndrăzneala să pui întrebări? Aici întrebările le pun eu! Ai înțeles, canalie?! Eu sunt stăpânul!

– Am înțeles demult asta, dar nu mă pot obișnui cu o asemenea stare de lucruri. Suntem și noi, deținuții, oameni și avem dreptul să gândim și noi…

– Voi nu aveți niciun drept, de aceea ați și nimerit aici! Spune cu cine te-ai sfătuit și vei scăpa de Djezkazgan!

Lagărele de la minereurile de aramă erau groaza deținuților. Erau mai de temut decât lagărele de la Magadan sau Vorkuta-Inta. Aici condițiile de exploatare erau cele mai primitive. Forajul se făcea numai în uscat și fără mască de protecție. Pe lângă cupru, în compoziția rocilor însoțitoare erau cele mai diverse elemente și substanțe chimice, care se ridicau în aer sub formă de praf în timpul prelucrării. Nu existau sisteme de ventilare. Deținuții de acolo nu rezistau mai mult de doi-trei ani. Se îmbolnăveau de silicoză și de alte boli ale căilor respiratorii.

Eram într-o situație extrem de dificilă. Aveam de ales – ori să dau depozițiile pe care le dorea buldogul, ori riscam să fiu trimis la minele de aramă. Or, eu am ajuns aici pentru că am urât de moarte minciuna! Indiferent pe cine n-aș numi din cei opt, pedeapsa ne va fi comună și din prieteni de suferință vom deveni dușmani de moarte și, la o adică, vom căuta să ne luăm viața unul altuia. Nimic de zis – tactică satanică!

– Ei, eu aștept răspuns!

– Pe oricine l-aș numi, eu voi rămâne alături de dânsul vinovat dublu – vinovat pentru cele petrecute în mină și vinovat ca turnător. Nouă nu ne rămâne nimic altceva decât să îndurăm pedeapsa pentru că am rămas în viață. De aceea, dumneavoastră, ca stăpân, hotărâți-vă: ori căutați mai departe vinovatul, ori căutați cauza celor întâmplate!

– Pe mine cauza nu mă interesează. Marfă de înlocuit vom avea atâta timp cât va trăi mărețul nostru partid. Iar tu, șarpe, pleacă acum din ochii mei și gândește-te cum să-ți salvezi pielea ta, nu avea grijă de alții.

În salon mă așteptau cu nerăbdare ortacii, ca să putem compara mersul cercetărilor. Absolut toți au fost provocați să

devină turnători. Pe Mișa Diakon și pe Andreiko i-au chinuit cel mai mult, pentru că ei au vorbit despre adevărata cauză a prăbușirii. Ei au spus că de câteva ori, când plecau după proptele, au văzut cum unii șefi din administrație puneau să se sorteze materialele de construcție. Cele bune erau încărcate în mașină și transportate în afara zonei, iar bârnele mai putrede rămâneau. Și, după cum s-a văzut, pământul nu se ține pe putregaiuri.

În prima zi, după cină, a venit la mine în vizită Günter și mi-a adus noutatea tristă că cinci betoniști au fost prinși de pământ și i-au adus la poartă. La ultima numărătoare…

– Cum vă merg treburile în carieră, domnule colonel?

– Acolo e adevăratul chin al ocnașului, iar noi nu suntem judecați ca voi, noi suntem prizonieri de război și trăim cu speranța că va veni ziua când vom fi transmiși țării noastre.

– Cel puțin, plecând de aici nimeni nu vă va arăta cu degetul că sunteți „dușman al poporului". Iar noi și copiii noștri vom fi în vizor toată viața.

– Tu ai mers cu noi în coloană și ai văzut de ce cinste ne bucurăm noi la populația locală.

– În țara asta toți sunt asmuțați împotriva tuturor – a remarcat Petrică. În loc să fim consolați după nenorocirea prin care am trecut, Bolotov a căutat azi toată ziua printre noi sabotorul, dușmanul…

– Cum poți să te gândești că pentru a opri pe o săptămână lucrul în abataj, nouă oameni au hotărât să moară atât de chinuitor?! Este ridicol să bănuiești așa ceva. De cele mai multe ori, învinuirile pe care ni le aduce administrația coboară din domeniul absurdului – a intrat pe fir Mișa.

– Băieți, bine că ați rămas în viață! Vă doresc să vă veniți cât mai repede în fire.

S-a apropiat de mine, mi-a pus mâna pe umăr și mi-a zis:

– Dar tu, se vede, ai un înger păzitor bun. M-am atașat de tine și, când ți se întâmplă ceva, eu simt acest lucru. Îmi fac griji pentru tine.

– Nici nu știu cum să vă mulțumesc pentru căldura sufletească pe care mi-o oferiți.

– Știi, Johan, în viața mea de militar, în numele unor idei aberante, prea mulți flăcăi am dus la moarte. Sângele lor nevinovat mă apasă, mă sufocă. Și când te văd pe tine, pe băieții din Ucraina Apuseană, pe cei din țările baltice, vă admir pentru faptul că v-ați ridicat la luptă pentru dreptul vostru la libertate. Mă cuprinde groaza când îmi dau seama că am activat pentru o cauză străină omenirii. Acum, la răscruce de ani, mă gândesc că ar fi trebuit să muncească aici, alături de mine, în carieră, toți cei care au încolțit Polonia în anul 1939, nu numai din Vest, dar și din Est. Anume acolo au declanșat ei cel de-al Doilea Război Mondial. De acolo au pornit să curgă izvoare de sânge nevinovat. Și ei, ca șacalii, au sfârtecat acea țară și dintr-o parte și din alta.

– Eu mă gândesc că istoria nu uită nimic, le așază pe toate la locul lor, dar pentru asta este nevoie de mult timp.

– Mă bucur că ai o judecată limpede, nu degeaba ai ajuns aici atât de tânăr. La revedere.

Când mi-a șoptit ultimele cuvinte, a luat poziția de drepți, s-a întors la stânga-împrejur și a plecat.

Gherasimciuk m-a întrebat de când îl cunosc pe colonel. I-am răspuns că, spre fericirea mea, îl cunosc de aici, din lagăr. El a zâmbit puțin și a zis că după mustața mea nici nu seamănă să-l fi cunoscut din timpul războiului. Mica lui ironie nu m-a ofensat.

Groaza se retrăgea încet, ne părăsea și se ducea spre alte lagăre, alte nenorociri. Simțeam cum iese frigul din mine, cum s-a mai potolit foamea. Mă gândeam dacă nu mi-a furat-o cineva pe Julieta din bârlogul meu. Spre deosebire de alți ocnași, eu mă socoteam puțin mai bogat, avându-l pe Shakespeare. Interesant e construită ființa asta umană! O proprietate cât de mică îl face să fie legat de ea, își face griji.

Șeful nostru stătea cu capul în palme, se vede că adulmeca ceva. Mișa a hotărât să-l scoată din toropeală.

– La ce te gândești, camarade?

– Mă frământă și pe mine, ca și pe voi toți, diferite amintiri care mai de demult, care mai recente. Până acum nu-mi vine a crede că noi, atât de diferiți, atât de străini unul de altul, am putut rezista și susține un examen atât de greu.

– Nu suntem noi chiar atât de străini. Suferința ni-i comună și cauza pentru care am nimerit aici este, cred, tot comună – a zis Diakon.

– Ei, fraților, de ce numai nu este capabil omul, atunci când îi este în pericol viața! M-a înfiorat strigătul lui Luis că vrea mâncare. Halucinațiile lui Vanea și ale lui Andreiko erau o mărturie vie că ei erau între viață și moarte. În asemenea momente, omul este capabil de cele mai nobile fapte, dar și de cele mai josnice.

– Aiureala acestor doi flăcăi era ceva ce se întâmplă rar în viața omului și era nespus de mișcător. Priviți de la o parte, vedeai în ei o mare dramă a unei dragoste jefuite ca la drumul mare – s-a amestecat Gherasimciuk, încercând parcă să atenueze trăirile sufletești ale șefului. Apoi a continuat:

– Cât privește Luis… În ăștia din America Latină nu prea am mare încredere. Mulți dintre ei s-au lăsat contaminați de microbul marxismului și socot că această „religie" va izbăvi omenirea de toate relele. Sunt chiar gata să construiască împărăția lui Dumnezeu pe pământ, dar fără Arhitectul Suprem. Au născocit noi îngeri, noi sfinți și cioplesc în blocuri mari de granit chipurile lor, la care se închină cu și fără treabă.

Luis a sărit ca ars și a început să se apere:

– Această „religie" de care vorbiți voi o primesc cu ușurință acei care socot că bunica lor a fost maimuță. Iar maimuțele și descendenții lor au, prea bine știți, proprietatea de a imita stângaci Creatorul și creația Lui. Bunica, însă, a fost o contesă surghiunită de maimuțe și de aceea eu mă aflu aici cu voi.

– Acest fapt poate numai să ne bucure, că pe continentul de peste ocean se află și sânge nobil, deși boala molipsitoare nu cruță pe nimeni – a dat glas Andreiko, ca de pe lumea cealaltă.

– Ho, bobocilor! – i-a liniștit Lukștas. Anume de o încăierare mă temeam acolo, în abataj. Acest lucru putea avea loc și de la o fărâmă de pâine, nu numaidecât de la rudele cuiva: o mică scânteie ar fi putut naște o adevărată catastrofă.

– Se vede că alături de noi în abataj a coborât și Bunul Dumnezeu, ca să vadă cum se vor comporta oamenii în adâncul pământului, fiind puși în fața morții – s-a amestecat Petrică. Eu aș zice să lăsăm vorba asta pe altădată și mai bine să ne gândim de ce atâta grijă părintească din partea stăpânilor față de noi? De ce ne-au adus aici, într-un salon călduț și curățel?

Gherasimciuk s-a sculat în capul oaselor și și-a dat cu părerea:

– Această grijă față de noi nu este întâmplătoare. În primul rând, ei au avut nevoie să elibereze abatajul cât mai repede, ca să poată lucra mai departe. Iar în al doilea și poate principalul rând, să caute printre noi „dușmanul înrăit". Asta-i temelia credinței lor. Să caute dușmanul și în fundul pământului. Important este și faptul că noi suntem o echipă deja pregătită, care dădea în permanență un randament de muncă mai mare de 100%, or o altă echipă vor trebui s-o pregătească, să piardă timp cu ei. Cum numai vor lichida urmările prăbușirii și va fi posibil de înaintat în abataj, îndată ne vor scoate la lucru.

– Judecata camaradului este absolut corectă – a zis Petrică, și s-a adresat la cei de la mașinile de forat:

– Vă mai coborâți în abataj?

– Nu! – a răspuns șeful. În această galerie, care a înghițit 38 de vieți omenești, este nespus de periculos să mai intrăm. Dar dacă va mai apărea și gazul, va fi și mai periculos.

– Voi cum doriți – a zis Gherasimciuk. Eu, însă, vă jur că în acest abataj mai mult nu cobor. Fiecare hotărăște și răspunde pentru sine, ca nu cumva mâine la cercetări „cumătrul" să dibuiască organizatorul. Cu asta terminăm dezbaterea acestei teme; cred că este clar fiecăruia ce are de făcut. Mai bine să ne odihnim, căci întâmplarea ne-a dăruit aceste clipe.

NECUPRINSĂ-I ȚARA MEA NATALĂ

A doua zi n-au mai chemat pe nimeni la cercetări, iar doctorița ne-a permis, după dejun, să plecăm la KVC. De cum am scăpat din captivitatea medicinei, am ținut tot o fugă până la baraca cu bârlogul meu. Pe lavița mea de la etajul trei nu era umblat, iar sub boarfa de căpătâi stătea liniștit și mă aștepta Shakespeare cu toată suita lui de eroi. Șeful secției din baraca noastră s-a bucurat când m-a văzut.

– Slavă Domnului, băiete, că v-ați întors de pe cea lume!

– Așa este. Eu am venit să-mi văd culcușul.

– Cred că e în ordine. Brigadierul a controlat toate culcușurile voastre și i-a prevenit pe toți să nu lipsească din ele niciun capăt de ață.

– Vă mulțumesc la toți pentru prietenie. Aceasta-i tot atât de scumpă în lagăr ca și pâinea.

– Ba uneori e mai scumpă!

În KVC erau doar câteva persoane. Pe o masă lungă erau așezate colecții la zi cu ziare din toate republicile unionale. Oricare ziar l-ai fi luat în mână, toate aveau aceeași structură și aceleași tematici. Eroismul oamenilor sovietici în muncă în toate ramurile economiei naționale. Supraîndepliniri de planuri în toate domeniile. Indiferent ce articol, numaidecât întâlneai numele *Marelui conducător al popoarelor*. Citate din cuvântările lui „înnobilau" toate articolele, dar mai ales pe cele de fond. Pagina de știri externe era dominată de lupta de clasă a oamenilor muncii din țările capitalismului muribund. O altă temă prezentă aproape în toate ziarele era „ajutorul dezinteresat al URSS diferitor țări și popoare", dar mai ales țărilor unde microbul se infiltrase deja și avea mari progrese. Puteai să-i mori de milă imperialismului american care se descompunea ireversibil și care, în același timp, era foarte puternic și viclean.

Pe mine mă supărau grozav subiectele lor și felul de a mi le propune. Cititorul era „ocrotit", nu trebuia să facă analize și concluzii. Ele trebuiau primite de-a gata, fără ezitare.

După jumătate de oră de lectură am avut impresia că am căzut, vorba lui Mandelștam, în voma unui om beat.

Circula atunci în mare taină, sub formă de manuscris, un poem de-al lui, „Evanghelistului Demian”, închinat poetului ateist cu același nume. Acolo era un rând care suna cam așa: „*Mne kajetsea șto ia popal v blevotinu s p'eana*”[59].

Când, năucit de lectură, eram gata să plec, se apropie de mine un moșneguț josuț, subțire ca un țâr, și cu o voce scârțâită mă întreabă dacă eu sunt din secția sanitară.

– Da, moșule, de acolo.

– Ești dintr-acei care au scăpat cu viață din abataj?

– Întocmai, nenicule, precum mă vezi sunt în piele și oase.

Și, fără să mă compătimească, fără să mă întrebe cum mi-a fost acolo, pe cea lume, mă întreabă așa, într-o doară:

– Cred că repede o să vă faceți bine și o să vă întoarceți în abataj?

Inima mi-a făcut „țâc”, asta-i!

– Asta cum va dori administrația, moșule.

– Tu ești din Moldova?

– Nu!

– Da' de unde ești?

– Din Basarabia.

– D-apoi ce, nu-i totuna? Ei, da' să lăsăm asta. Uite, îți propun să citești un articol al marelui vostru poet Emilian Bucov.

Intuind ce scop urmărește noul meu cunoscut, m-am uitat cam de sus la el, l-am măsurat puțin cu privirea și-i zic:

– Da, într-adevăr, e un haidamac mare, cam de vreo trei ori ca dumneata. Dar pentru mine amândoi sunteți totuna.

Ce a înțeles el din răspunsul meu nu știu, însă eu mi-am făcut impresia că îi turnător.

Îndemnul lui, însă, m-a intrigat și m-am așezat lângă colecția „Izvestia”, să văd ce scrie marele poet.

---

[59] Mi se pare că am nimerit în voma de după beție.

Pe atunci, renăștea din ruine și din scrum Germania care fusese divizată în patru zone de ocupație: cea de răsărit – sovietică – se înfiripa după chipul și asemănarea biruitorului, iar celelalte trei zone renășteau sub umbrela planului Marshall. Mai întâi s-au unit două zone, formând Bizonia, apoi se adaugă a treia și dau naștere așa-numitei Trizonia. Încet, dar sigur, apărea pe harta politică a lumii Germania ciuntită. Acest proces de renaștere nu i-a plăcut trubadurului sovietic și el l-a înfierat în fel și chip în opusul său, încercând să ne sperie că teutonii ne amenință iarăși. Tocmai terminasem de citit articolul, că moșneguțul apare ca din pământ lângă mine și mă întreabă:

– Așa că bine le dă el la bot fasciștilor?

– Hitler și partidul lui au fost condamnați de omenire. Acum renaște Germania distrusă de doi smintiți. Dumneata ce dorești, moșule, ca Germania să se descompună din nou în landuri feodale, iar cnezatele rusești unite să mai adaoge la dânsele și toată Europa?

– Nu zic asta, dar să nu mai năvălească iar.

– Ca noi, cu sudoarea frunții, să ne dobândim în liniște *gorbușka*?

Mă uit la dânsul lung și-l privesc drept în ochi, iar el și-i întoarce într-o parte. Fața lui gălbăgioasă, nasul subțire și puțin ghebos ca la greci, semăna cu o mumie mișcătoare. Să-i pui lumânarea în mână, că nu mai are poftă să se zbată…

– Moșulică, chiar dacă m-a înghițit pământul, eu nu m-am schimbat, așa să-i spui stăpânului!

M-am ridicat brusc și m-am pornit spre ușă. Iar el în urma mea mi-a aruncat un cuvânt ca o piatră de moară: „*Sumaședșii, pojaleeș!*”[60]

M-am pornit spre secția sanitară, iar în interiorul meu se zbuciuma ceva, ca lava într-un crater de vulcan. Doamne, cât de mult au în comun robii – poetul și țârul de moșneag. Și chiar în acel moment, pe drum, se înfiripează gândul să-i scriu o scrisoare lui

[60] Smintitule, o să-ți pară rău!

Bucov la Uniunea Scriitorilor, pe care eu pe atunci o socoteam uniunea lingăilor care au ticluit „scrisoarea marelui Stalin". Rândurile se înghesuie unul lângă altul, eu mă străduiesc să le memorizez, să nu uit niciun cuvânt, ca să le pot aşterne pe hârtie la momentul potrivit. Intru în secţie bolborosind, gândurile se sonorizează în frânturi fără voia mea şi deodată trântesc eticheta comună pentru toate lagărele din „necuprinsă-i ţara mea natală": „*Gad!*"[61]

În secţie stătea întins pe laviţă numai Diakon. El, mirat, se uită la mine şi mă întreabă:

– Ce s-a întâmplat? Pe cine îl onorezi acum?

– Ca-ntotdeauna, pe stăpân şi robii săi!

Îi povestesc totul despre moşneguţ şi articolul lui Bucov, îi spun că vreau să-i scriu o scrisoare. El se uită lung la mine şi după o mică pauză îmi zice:

– Se vede că nu vrei să prinzi la minte. Crezi că la uniunea ceea a lor nu-i un băgător de seamă care zi şi noapte urmăreşte până şi ce visează ei noaptea prin somn? Scrisoarea ta va ajunge până la urmă în dosarul tău. Dar de scris – scrie, te vei răcori măcar.

M-am dus în baracă, mi-am luat creionul chimic şi caietul şi până la prânz am terminat scrisoarea.

SCRISOARE LUI EM. BUCOV

Tu scrii poeme-n Chişinău,
Te plimbi alene pe alei,
Îţi aperi caldul loc al tău,
Şi liber miroşi flori de tei.

Ţi-i frică, strigi la teutoni
Să nu ne calce iar ogorul.
Bucov, eu tot nu vreau patroni,
Nu vreau să văd robit poporul.

[61] Şarpe!

Azi văd popoare răstignite,
Pe cruci puternice de fier,
Iar tu le cânți că-s fericite
Sub talpa noului boier.

Închide-ți fabrica de versuri,
Și nu mai scrie poeme în Chișinău,
Dacă nu vezi a vremii mersuri,
Nu vezi ce-i bine și ce-i rău!

Karlag, 1953

Aproape de prânz, s-au adunat cu toții în secție. Primul căruia i-am citit scrisoarea a fost Petrică. El s-a bucurat nespus de mult și mi-a propus să le-o traducă și ortacilor. Aceștia m-au aplaudat, iar șeful m-a prevenit s-o învăț pe de rost, că, de cade în mâna copoilor, voi avea de suferit.

– Ceea ce omul încuie în mintea lui, nu mai poate lua nimeni – mi-a zis șeful. Va veni un timp când oamenii vor dori să afle cu ce gânduri trăiau robii din trâmbițatul paradis.

RIPOSTA

Înainte de cină, a venit la noi brigadierul și ne-a comunicat că urmările accidentului au fost complet lichidate și că în seara aceasta în abataj primii vor pleca cei din schimbul trei, iar noi rămânem așa, în schimbul întâi. Înseamnă că noi, mâine dimineață, va trebui să mergem la lucru. În secție s-a așternut o liniște mormântală. Deși noi ne așteptam la o asemenea situație, toți am luat apă în gură, ne uitam unul la altul întrebător și ne-a cuprins o mahnă totală. Munca din subterană o comparam de multe ori cu războiul din Coreea. Nimeni din acei care coborau cu liftul nu

era sigur că va urca înapoi, dar, în goana după ciorpacul cu lături mai plin, uitam de frică. Toți stăteam încremeniți și așteptam cine va fi spărgătorul de înțelegere.

Brigadierul n-a mai așteptat răspunsul nostru și ne-a dat ordin ca să ne pregătim de lucru pe mâine, să plecăm după cizme, baterii, cască și îmbrăcămintea necesară.

– Ce tăceți ca marea înainte de furtună?

– Brigadiere, pe mine mă așteaptă acasă mama și o fată care mi-a jurat credință și mai mult eu sub pământ nu mă vâr – i-a răspuns Andreiko. De ceilalți eu nu răspund, ei au capul lor.

– Ce zice echipa de la foraj?

Iar tăcere.

– De voi depinde, ce tăceți?!

– Dacă depinde de noi, apoi pleacă la șeful de șantier și formează o echipă nouă – a răspuns Gherasimciuk.

Și s-a adresat celor doi:

– Dar voi ce ziceți?

Cuvântul final și hotărâtor a fost al lui Lukștas:

– Te rog, crede-ne și înțelege-ne. Noi deja am fost în gura morții.

Brigadierul s-a ridicat încetișor, s-a uitat la noi cu jale și ne-a spus:

– Au să vă trimită în carieră; nu vă pot ajuta cu nimic, dar afară îi începutul lui februarie și din piatră nu poți face rug.

S-a întors încetișor și s-a pornit spre ieșire.

Pentru tot lagărul, cariera și abatajul erau ciocanul și nicovala. O a treia cale era să ne ținem de baraca distroficilor, iar de acolo, la sanatoriul unional pentru națiunea represaților – lagărul de la Spassk. Acolo foiau ca viermii în rană 15–20 de mii de diferiți invalizi. Aproape jumătate din ei erau cu degerături și amputări: un picior, o mână sau amândouă, nasul, urechile. Restul erau bolnavi de silicoză, tuberculoză, boli gastro-intestinale etc. Acolo era marele infern.

După plecarea brigadierului, tăcerea a devenit și mai apăsătoare. Fiecare cântărea cuvintele în microcarate și se pregătea de

marea bătălie cu administrația. Toți se temeau unul de altul și se străduiau să-și tăinuiască gândurile. O mică neatenție și din fiecare dintre noi puteau să facă „sabotorul” principal.

În cele din urmă, tăcerea a spart-o Luis. S-a așezat în genunchi în mijlocul secției, a pus mâinile ca la rugăciune și s-a adresat către noi:

– Fraților, dacă ne vor trimite în carieră, eu nu pot pleca. Acolo cu siguranță voi îngheța. Ori voi deveni calic, ori voi îngheța cu totul. Nu trădez pe nimeni, credeți-mă! Eu mai întâi voi refuza împreună cu voi să cobor în abataj, iar după aceea voi refuza să plec și la carieră. Facă ce vor cu mine, dar noi nu suntem obișnuiți cu așa frig.

A plecat capul până la pământ, ca la mătănii, și a început să plângă în hohot.

Lukštas s-a sculat de pe laviță, s-a apropiat de dânsul, l-a cuprins frățește și a început să-l liniștească:

– Luis, ei nu au inimă. Pentru orice eventualitate, să te îmbraci cu toate boarfele pe care le ai la tine. Te vor târî cu forța. Soarta noastră a fost hotărâtă de niște chirurgi fără inimă, încă la Ialta. Atunci au fost vânduți și mulți dintre copiii care încă nu s-au născut.

– Ce să facem, fraților? Atâta timp cât în noi s-a cuibărit robul flămând, va trebui să gustăm și din acest zahăr, și poate încă din multe altele…

După cină, a venit la mine Pavel Rurac și ne-a adus vestea că inginerul-șef n-a dat voie la schimbul doi să intre în abataj, pe motiv că betonul este încă crud. Această știre ne-a bucurat puțin. Inginerul era o persoană din libertate și hotărârile lui erau indiscutabile. Administrația îl asigura cu *rab-sila*, adică forță de muncă, la cerința acestuia. Și, totuși, gândul că mă aflu între ciocan și nicovală nu mă părăsea nici pentru o clipă. Depinde numai când va lovi ciocanul.

Dar până una alta, Pavel îmi întinde o porțioară mică de pâine și două cubușoare de zahăr pe care mi le-a trimis Terziev, scoate din sân o Biblie de buzunar și începe să-mi propovăduiască

Evanghelia după Matei, capitolul 24. Să-l fi văzut cu câtă dragoste povestea el capitolul, verset după verset, pe de rost. Concluzia lui era că venirea Mântuitorului, după toate semnele, este aproape și că toți cei care vor crede în cuvintele Sfintei Scripturi vor avea viață veșnică pe acest pământ.

Tot ce-mi spunea el era frumos, mângâietor, dar că omul va putea trăi veșnic pe pământ, uite că nu încăpea nicidecum în mintea mea.

– Dragă Pavele, orice om cu mintea trează ar dori să trăiască veșnic, dar tot el, omul, trebuie să reflecteze că această specie, în condițiile actuale, nu poate rezista să trăiască în costumul Evei și al lui Adam. El are nevoie de îmbrăcăminte, hrană, căldură. Și când te mai gândești că el se mai înmulțește așa, ca toate jivinele, atunci nu știu dacă vor încăpea să trăiască toți pe pământ.

– La Dumnezeu este totul cu putință. Principalul e să crezi.

După aceste cuvinte, el a închis Biblia, a pus-o înapoi în sân și a plecat bucuros că a semănat cuvântul Domnului. La despărțire, i-am mulțumit pentru pâinică și veștile bune pe care mi le-a adus.

Că Dumnezeu este Atotputernic nu aveam nicio îndoială, însă mintea mea nu putea cuprinde cele propovăduite.

A treia zi, dimineața, a venit doctorița și ne-a măsurat temperatura, apoi ne-a întrebat pe fiecare ce ne doare.

– După dejun, plecați în barăcile voastre și de mâine vă prezentați la lucru. Prânzul și cina le luați cu brigada.

Unul din sanitari ne-a șoptit în taină că noaptea au trimis deținuți în etapă la Magadan și printre ei a nimerit și brigadierul nostru. Înseamnă că și pe noi nu ne așteaptă nimic bun.

Luis a ajuns-o din urmă pe doctoriță și a rugat-o să-l ajute să fie lăsat la lucru undeva în încăpere.

– Eu sunt din Argentina și nu pot suporta gerurile rusești.

Doctorița s-a întors brusc și ne-a ținut o predică:

– Dar voi ce ați crezut? Că ați nimerit la sanatoriu? Voi trebuie să munciți fără cruțare, ca să vă ispășiți pedeapsa. Iar cei din țările calde nu au decât să se aclimatizeze, să se deprindă cu iernile rusești.

Bietul Luis nici n-a mai reușit să deschidă gura, că fiica lui Hipocrate s-a retras în cabinetul ei, iar noi, apostrofați, am rămas să ne vedem de treabă.

Curierul ne-a chemat la șeful de șantier cu toată echipa. Acolo ne așteptau mai mulți șefi. Noi, grămăjoară, stăteam în picioare în așteptarea întrebărilor și dispozițiilor.

După ce s-au șușotit câteva minute, l-au luat la pieptănat pe Lukștas:

– Iată ce-i – s-a adresat șeful de șantier. Brigadierul vostru a fost trimis în etapă. Noi te numim pe tine brigadier. În echipă îți voi da înlocuitor la mașina de forat, iar șef în locul tău rămâne Gherasimciuk. De mâine plecați în schimbul întâi în abataj.

Toți am plecat capul și așteptam să cuvânteze mai întâi cei doi. Tăceau și ei. Bolotov a spart tăcerea:

– Ei, așteptăm răspuns!

Ambii au răspuns odată:

– În mină noi nu coborâm mai mult!

– Cum îndrăzniți? Ce? Ăsta-i sabotaj! Ce-i asta, răscoală? Dar voi? Ce tăceți ca niște momâi?

Am spus toți pe rând că nu coborâm mai mult în mină. Andreiko și-a luat inima în dinți și le-a spus pe șleau:

– Până acum galeria a înghițit 38 de suflete. Lemnul bun îl vinde cineva, iar la întărituri merge numai putregai.

Lui Bolotov i s-au desfăcut fălcile mai tare ca la un buldog și a început să răcnească:

– Asta-i răzvrătire! La BUR cu ei! De mâine să fie trimiși în carieră cu nemții!

Comisia a mai rămas, iar pe noi ne-au trimis în coridor să ne mai gândim.

Bietul Luis stătea între noi, nici mort, nici viu. Cineva l-a întrebat dacă nu dorește să rămână la abataj, că acolo nu-i ger.

– Sub pământ oricând poți fi lățit, pe când cerul este mai milos cu orice vietate…

Primul a fost chemat Lukștas. L-au ținut multișor. Se auzeau vociferări perindate cu clipe de liniște. La un moment dat, ușa se deschide și am fost invitați să intrăm cu toții. Bolotov ne-a mai întrebat încă o dată pe rând pe fiecare – coborâm în abataj ori nu? Toți am refuzat și sentința ne-a fost anunțată pe loc:

– Pentru refuzul de a presta munca propusă de administrația lagărului, toată echipa se pedepsește cu regimul de BUR pe o lună de zile și cu transferarea echipei la muncă în cariera de piatră.

Această sentință, în miez de iarnă, ne-a pus pe toți în fața dilemei de „a fi ori a nu fi".

A FI ORI A NU FI

BUR-ul era o închisoare în închisoare. Fiecare cameră era destinată pentru 20 de inși. Erau două lavițe lungi, a câte 10 locuri, poziționate una peste alta. Distanța de la lavițe până la perete era de 1 m; avea o mică ferestruică într-o parte, iar în partea opusă se afla ușa căptușită cu tablă, cu nelipsita ferestruică de comunicare și ocularul de supraveghere. În ungher, lângă ușă, atributul principal – hârdăul (buda). Pentru două camere era o sobiță care continua cu un perete despărțitor.

În această închisoare nu aveai dreptul să primești scrisori, colete, nici să ai atribute de scris. Nu aveai dreptul să scrii plângere undeva. Cărțile proprii se opreau la intrare și li se aplica ștampila lagărului. Comunicarea cu deținuții din lagăr se pedepsea cu carceră pentru ambii interlocutori. După cină, BUR-ul se încuia până la deșteptare. Atâtea restricții erau că s-ar putea scrie capitole întregi despre ele.

Pentru o plângere cât de mică ori protest, osânditului i se mai adăugau automat încă 5 zile de termen. Indiferent de temperamentul deținuților, acolo toți trebuiau să devină flegmatici, altfel riscau să nu mai iasă din BUR toată viața.

Gardienii supraveghetori erau de o ferocitate deosebită.

În minte mi-au apărut pe loc două lucruri: cum să înfrunt frigul și cum să-mi protejez cartea, caietul și creionul. Prezentarea la BUR trebuia s-o facem după cină. Până atunci, aveam la dispoziție toată ziua ca să ne pregătim.

Am venit în baracă și m-am culcat pentru ultima dată în culcușul meu. Oricât de mult semăna el a bârlog, acum îmi părea rău să mă despart de el. Șeful barăcii s-a apropiat de mine ca să afle dacă am venit cu totul. După ce i-am povestit despre cele întâmplate și i-am spus ce mă așteaptă, el a rămas îngândurat, apoi mi-a spus că se duce să caute ceva. Mi-a adus un cearșaf la fel ca toate celelalte pe care le aveam și un ac cu ață.

– Iată, băiete, și pe mine m-au învățat cândva alții. Din acest cearșaf vom închipui un fel de cămașă ca la femei, pe care vei îmbrăca-o peste schimburile tale. Acum coboară și coase. Cât de puțin, dar tot te va ajuta.

Mi-a arătat cum se face acest lucru. Apoi mi-a luat pâslele și s-a dus la ungherul lui să le tălpăluiască. După ce a gătit pâslele, a venit să controleze cum am lucrat eu. Încă nu terminasem de cusut, așa că a continuat el cu o dibăcie uimitoare. Cearșaful a ajuns numai bine ca să-l punem în două. Cam greu, dar am reușit să îmbrac „veșmântul” total neobișnuit pentru mine. Îmi venea greu să pășesc, așa că i-am mai dat drumul pe la poale.

– Ei, băiete, iată cu ce te pot ajuta. Am văzut că acolo sub cap ai o carte și un caiet. La intrarea în BUR ți le vor lua. Poate le lași cuiva dintr-ai voștri. Așa poate le vei salva.

Baraca era pustie, toți erau la muncă. Moșul m-a așezat lângă dânsul și a început să-mi povestească:

– Eu sunt de loc din regiunea Tambov. În 1938, m-au ridicat cu toată familia pe motiv că aș fi chiabur. Aveam doi băieți aproape zburătăciți. Eu mă pricep la lemnărit și în doi ani de zile mi-am ridicat din bârne o casă ca o curte. Dar mai întâi mi-am săpat un bordei în care am trăit doi ani. Acolo, în Altai, numai să ai dragoste de muncă… Soția lucra la o fermă de vite, iar eu n-am vrut să

lucrez în sovhoz și mă ocupam cu construcția caselor din lemn. În timpul războiului, mi-au luat amândoi feciorii în armată și nu s-au mai întors. După '45, m-au judecat pe 10 ani pentru agitație antisovietică. Îndată după judecata mea, soția a murit de inimă și încă peste un an am primit scrisoare de la un mahalagiu că gospodăria mea a ars complet. Mai am doi ani până la eliberare, dar mă bat gândurile să fac vreo trebușoară, să mă mai judece o dată. În libertate eu nu mai trebuiesc nimănui. De-acum nu mai sunt în stare nici bordei să-mi fac.

Moșneagului au început să-i curgă lacrimi mari și a înlemnit așa, ca o statuie, cu două lacrimi pe munții obrajilor… Eu n-am făcut nicio mișcare, nedorind să-i tulbur liniștea care a scos din bietul om o durere de o viață. Cât a stat moșneagul nemișcat, lacrimile i s-au uscat și i-a rămas pe obraz numai sarea din ele. A oftat adânc, a întors fața spre mine și a dat glas:

– Mie îmi spune Ignat. Ți-am spus durerea mea, poate nu-l vei uita pe moșneagul care a pierdut gustul libertății în țara asta. Acum dezbracă pantalonii și dă-i la mine.

A mai găsit moșul niște cârpe și mi le-a cusut pe pantaloni în dreptul genunchilor, iar în bata pantalonilor mi-a vârât două ațe groase de șpagat.

– Mai bine dă Doamne să nu-ți trebuiască, dar la o nevoie ți-or prinde bine. Acum eu plec la treburile mele, iar ție să-ți ajute Dumnezeu să treci cu bine și peste această încercare.

Pe la prânz, au trecut pe la mine Petrică și Andreiko să vadă cum mă pregătesc eu de carieră. Lor le-a plăcut cum m-a echipat moșul și au remarcat că în lagăr un astfel de gest este o raritate, e un lucru demn de ținut minte toată viața.

De cum au început a veni brigăzile de la muncă, am plecat la Pavel și i-am spus ce mă așteaptă. El m-a compătimit și a zis că noi trebuie să răbdăm toate încercările pe care Dumnezeu ni le aduce în cale și îndată L-a dus pildă pe Mântuitorul, Care a răbdat, nevinovat, toate înjosirile și torturile de la lumea înrăită de Satana. „Tu ce crezi, că lumea de azi nu-i tot de la împăratul întunericului?"

El nu pierdea nicio ocazie să propovăduiască Scriptura, așa cum o înțelegea.

N-a refuzat să mă ajute, dar a întrebat dacă nu cumva cartea nu-i de politică. Mi-a propus să scriu adresa de acasă, pentru orice eventualitate.

După cină, am venit la poarta BUR-ului aproape toți odată, ca să nu intrăm în conflict din prima zi cu administrația.

La o asemenea disciplină – când omul vine singur la poarta închisorii, fără escortă, pentru a fi încarcerat – a putut să se ajungă numai într-un sistem bine pus la punct de un paranoic.

BUR-ul era separat de restul lagărului cu câteva rânduri de sârmă ghimpată. Dincolo de portiță ne aștepta un locotenent tânăr, îmbrăcat cu o manta nouă pietrie-plumburie, cu pantaloni bine călcați. Într-o mână ținea o listă, iar în cealaltă, o pereche de mănuși de blană.

– A-a-a-a! Complotiștii! Hai, treceți! Clădirea asta a îmblânzit multe spirite rebele!

Ne-a condus până la ușa camerei, în fața căreia ne-a ținut o „lecție" de regim intern și ne-a repartizat apoi pe lavița de jos. Aceea de sus era deja ocupată de doi inși din diferite brigăzi. Sus era nițel mai cald. Aveam să aflăm că, până la sosirea noastră, lor nu li s-a permis să urce acolo. Orice încălcare a interdicțiilor, fie ele cât de mici, se pedepsea aspru. Stingerea și deșteptarea erau fixate la aceeași oră cu întregul lagăr, dar nu se permitea să te miști dimineața mai devreme de semnal, ori seara să flecărești cu vecinul după stingere.

În cameră era destul de răcoare și noi ne-am lipit strâns unul de altul ca să rezistăm mai ușor. După ce ne-am încălzit și am adormit buștean, supraveghetorul ne-a trezit și ne-a lămurit că nu avem dreptul să dormim lipiți unul de altul, dar separat, fiecare la locul lui.

Ne-au încolonat în spatele nemților. Luis a refuzat să iasă la lucru. Între dânsul și doi supraveghetori s-a început o încăierare. El se agăța cu mâinile de orice obiect. La portiță, s-a înșfăcat cu

mâinile de sârma ghimpată, dar călăii l-au apucat de picioare și l-au smuls până i s-au însângerat mâinile. Luis s-a trântit la pământ, iar ei l-au apucat de câte un picior și au început să-l târască spre coloană. Hainele i s-au ridicat mototol în sus spre cap și trupul gol i se târâia pe pietrișul amestecat cu zăpadă. Aproape de coloană, au încercat să-l ridice în picioare, dar el cădea din nou la pământ. Această vânzoleală a pus la încercare răbdarea tuturor. Toți priveau tensionați cele ce se întâmplă. La poartă mai așteptau încă două coloane și, la un moment dat, mulțimea a răcnit ca la comandă „*Ostav'te, gadî!!!*"[62] În aer au răsunat rafale, iar pe deasupra capetelor zburau, șuierând, gloanțe. După rafale au amuțit toți, iar Luis se tăvălea neputincios la picioarele celor doi călăi, cu trupul dezgolit pe pietrișul amestecat cu zăpadă.

Nervozitatea a cuprins escorta până la refuz. Șeful convoiului a răcnit: „Cadavre eu nu primesc în coloană. Luați-l din cale!" Apoi a răsunat arhicunoscuta frază din toate lagărele URSS-ului: „*Șag vlevo, șag vpravo… kolonna marș!*"[63]

Și masa sură-pământie de *zeki* și-a continuat drumul crucii.

În marginea cătunului ne-a întâlnit aceeași stepă goală și indiferentă, iar la vreo câțiva kilometri ne aștepta cariera nemiloasă cu un guroi căscat în care peste noapte se cuibăriseră mici barcane de nisip în două cu zăpadă.

Lângă estacadă, după ce a intrat toată coloana, de noi s-a apropiat Günter.

– A-a-a-a! Johan, am auzit de isprava voastră. N-ați mai dorit să coborâți în adâncul pământului?

– Aici, chiar dacă îmi vine sorocul să pier, mai pot lua o gură de aer și pot să mă uit ultima dată la cer. Slavă Domnului că n-au găsit încă mijloc să ne limiteze și de acest lucru.

– Asta-i drept, dar vântul când se stârnește, este tot atât de necruțător ca și convoiul!

---

[62] Lăsați-l, nenorociților!

[63] Pas stânga, pas dreapta… coloană, marș!

– Nici nu neg – s-a amestecat Petrică în vorba noastră. Numai că el nu strigă *„şag vlevo, şag vpravo"*, dar te pătrunde la oase, fără să te prevină.

– Iată ce-i, băieţi: cariera pe vreme de iarnă are pentru noi o regulă de aur, pe care dacă n-o respecţi numaidecât te îmbolnăveşti. Nu te forţa să asuzi şi nu sta locului să te ia frigul! Acum să mergem să vă luaţi instrumentele, să vă arăt sectorul vostru de lucru.

În timpul acesta, nemţii coborau încet, fără grabă, în carieră. Maşinile nu puteau căra piatra brută, derapau. Aşa că piatra pe care nu reuşeau s-o prelucreze cu zdrobitoarele o clădeau în grămezi aliniate într-o ordine nemţească.

Colonelul ne-a repartizat teritoriul de muncă şi apoi nu l-am mai văzut toată ziua. Pe orice puneai mâna: rangă, târnăcop, lopată ori piatră, toate te tăiau la maţe de reci ce erau. Nu era cu putinţă să te aşezi undeva. Toată ziua trebuia să fii în picioare şi în mişcare. Ziua de muncă se termina odată cu amurgul, când noi eram de acum complet sleiţi de puteri. Fiecare aştepta cu nerăbdare să sune toaca. Alt gând nu era în capul oamenilor decât dorinţa să se sfârşească odată ziua de muncă. Noi, naţiunea intangibililor, îmbrăcaţi cu zdrenţe şi nespălaţi, flămânzi şi degeraţi, construiam întreprinderile care întăreau musculatura „monstrului roşu", iar dincolo de sârma ghimpată ne păzeau feciorașii cu automatele spânzurate de gât, îmbrăcaţi cu cojoace până la pământ şi cu pâsle noi.

Seara, aşteptam ca pruncii sânul mamei ciorpacul de lături călduţe, ca să ne întreţină mai departe viaţa care mai pâlpâia în noi ca un muc de candelă dat în jos de tot. Laviţa pe care dormeam era rece de tot şi scândura se făcuse tocmai lucioasă de la trupurile care au trecut peste ea. Când am intrat în cameră, l-am găsit pe Luis întins pe laviţă, învelit cu câteva pături. Alături stătea porţia de pâine, un ciorpac de lături şi patru peştişori. Nu mâncase nimic. Avea o febră mare şi nu răspundea la întrebările noastre. A venit un sanitar şi i-a administrat nişte pastile de *termopsis*. Aceste pastile se administrau în lagăr pentru toate maladiile.

Dimineața l-au luat de la noi, ca nu care cumva să răspândească vreo infecție ce ne-ar încurca să ispășim pedeapsa.

Frigul și nesomnul ne făceau pe toți moleșiți toată ziua. Sistemul „educațional” punea cu încetul pecetea pe noi.

Timp de o săptămână n-am mai putut atinge norma de doi metri cubi de piatră pe zi. Zilnic eram nevoiți să luptăm cu curățatul terenului de zăpadă, apoi zdrobeam piatra.

În a șasea zi de muncă în carieră, s-a stârnit brusc, după-amiază, o vijelie cumplită. Vântul ridica zăpada amestecată cu nisip și o învăluia din toate părțile prin carieră. Pătrundea prin zdrențele noastre și se ascundea în pâsle. Acest vânt năprasnic se numea acolo *buran*. Uneori ținea 2–3 zile. Noi ne-am strâns grămăjoară, lipiți unul de altul. Toaca suna încontinuu să ne mișcăm spre ieșire, dar noi nu o auzeam din cauza urletului vântului. În jurul nostru a început să se formeze un troian de zăpadă, care creștea cu fiece clipă. În carieră s-au coborât câțiva supraveghetori și ne-au ordonat să ne mișcăm spre ieșire. Cu chiu, cu vai ne-am cățărat la estacadă. După ce ne-au numărat de trei ori, ne-am pornit spre lagăr, ținându-ne unul de altul. Ne mișcam cu mare greu. Escorta, cu toate că era dublată și avea o mulțime de câini, devenise parcă mai blândă și nici câinii nu mai rânjeau colții la noi, dar se lipeau cu coada strânsă între vine cât mai aproape de stăpâni.

La poarta lagărului am ajuns cu câteva ore mai târziu, dupliți complet cu zăpadă. Șeful escortei a răsuflat ușurat când ne-a văzut trecuți dincolo de poartă și și-a amintit de Dumnezeu:

– Slavă lui Dumnezeu că i-am predat pe toți.

Proiectoarele de la turnuri luminau zona din toate părțile și în jurul lagărului se mișcau patrule înarmate.

Buranul a ținut trei zile, timp în care cariera a fost îngropată definitiv, iar noi am stat în lagăr, doar cei din escortă îs oameni și ei! Și apoi, unde mai pui că îi trăsnește prin cap vreunui nebun să evadeze pe ăsta!

După terminarea furtunii, la carieră au fost trimise forțe de muncă suplimentare. Foiau ca viermii în rană la curățat zăpada.

Mai întâi am descurcat banda rulantă, apoi timp de trei zile am trimis în sus pe ea zăpada, pe care o transportau cu mașinile în afara zonei. Cariera era baza principală de asigurare a șantierului cu materiale de construcție atât în subterană, cât și la suprafață, de aceea era ținută mereu în vizorul șefilor, ca și abatajul.

IAR LA DRUM

Acele două cuvinte pe care le-a răcnit involuntar mulțimea atunci când îl târau pe Luis au pus administrația în gardă. Au înțeles că masa de *zeki* este imprevizibilă și poate răbufni oricând. Într-o noapte, brigada nemților a fost dusă în etapă într-o direcție necunoscută. În următoarea noapte, au început să formeze coloana pentru o nouă etapă și acolo am nimerit și eu împreună cu Petrică și Pavel Rurac. Acesta din urmă a fost foarte bucuros că mi-a transmis cartea, iar eu am rămas mișcat de prietenia lui credincioasă.

În următoarea noapte, spre dimineață, înghețați ca vai de noi am ajuns la Ekibastuz, unde am avut să aflăm că de la acest lagăr a plecat o mare etapă, probabil la Maikaduk.

În prima zi ne-au repartizat pe brigăzi, ne-au cazat și ne-au dat voie să ne odihnim. Lagărul avea aceeași structură, același regim ca și celelalte prin care trecusem. Eu am nimerit în brigada a doua de construcții, iar Petrică și Pavel în prima. După ce se mai precipitară evenimentele, toți începură să-și caute cunoscuții și pământenii. În acele condiții, pământenii erau socotiți rude de sânge și se bucurau mult unul de altul.

După ce mi-am potrivit culcușul și am făcut cunoștință cu cei din jur, mă gândeam să mă pornesc în căutarea lui Pimen, dar el a răsărit ca din pământ în fața mea. Inima a început să mi se zbată cu putere când un glas de bariton a întrebat dacă este cineva din Basarabia. Eu l-am recunoscut, dar el nu. Atunci i-am adus

aminte de anumite detalii din mica noastră întâlnire. M-a cuprins strâns și mi-a spus că am crescut și că m-am schimbat mult.

– Ai devenit bărbat în toată legea, Ionele! Îmi pare rău numai că ai nimerit și tu aici și parcă mă simt vinovat față de tine.

– Pimene, chiar dacă nu ne-am fi întâlnit noi atunci, crede-mă, totuna aici am fi ajuns. De acum eram porniți pe drumul acesta și crezul nostru ar fi fost aproape tot așa. Noi însă l-am primit întocmai pe acela pe care ni l-ai lăsat tu. Numai că secția de pe Cubolta, după ce am auzit că v-au arestat pe voi, am numit-o „Sabia Dreptății". Și am continuat să activăm până ne-au arestat ca organizație de sine stătătoare.

– Nu regreți ceea ce ai făcut?

– Întrebarea asta mă jignește.

– Iartă-mă, te rog. N-am chibzuit. Domnul Leandr mi-a povestit multe lucruri plăcute despre tine. Mergem să te vadă, te pomenește adesea.

Când am intrat, domnul Leandr stătea plecat la o măsuță asupra unui desen tehnic. Noi ne-am furișat motănește și am apărut în fața lui fără ca el să simtă. Îi zic încetișor:

– Bună ziua, domnule Leandr!

El a tresărit puțin, și-a scos luleaua din dinți:

– Vai, cine a venit! Nu-mi vine să cred! Înseamnă că lumea e strâmtă, mai ales când țara e plină de lagăre!

Ne-am cuprins frățește. El m-a atins puțin cu degetele pe față:

– O-o-o! Da' pufușorul tău te-a părăsit și ți-a apărut miriștea de bărbat. Nu-i nimic, aici vei deveni adevărat om politic, nu romantic, așa cum v-ați pornit voi la luptă cu nedreptatea.

Pimen sta de o parte și radia de bucurie, urmărind convorbirea mea cu moșnegutul care ba era evreu, ba polonez. Cert era că-i om de o înaltă cultură.

– Spune, ce fac nemții pe frigul ăsta în carieră?

I-am povestit despre *buran*, că am primit în el botezul împreună cu nemții. Dar o altercație între supraveghetori și un deținut politic ne-a făcut să strigăm toți odată: „*Ostav'te, gadî*", și asta se

vede că a făcut să ne împrăștie pe toți în miez de iarnă. Noi am făcut o plimbare până aici, dar nemții nu știu unde sunt.

– Bravo! Acele două cuvinte izbucnite ca lava dintr-un vulcan vor fi analizate multă vreme la ședințele lor. Pe măsură ce numărul nostru devine tot mai mare, noi devenim tot mai periculoși, cu toate că ei sunt înarmați până în dinți.

– Perfect, domnule Leandr! Arma este o așa jucărie, că poate trece ușor dintr-o mână în alta. Uneori, prilejul apare când nici nu te aștepți.

– Anume modul vostru de a gândi altfel decât robii de acum 10–15 ani mă leagă de voi. Acesta-i un semn că în masa de *zeki* a apărut sânge proaspăt. Dar să trecem la partea practică. Unde te-au repartizat?

– În brigada a doua de construcții.

– Ai nimerit la un om de treabă. Este fiul unui militar alb-gardist refugiat în Harbin de urgia bolșevică pe care, după război, naivitatea ori dorul de țară l-au făcut să se repatrieze. Nu i-au plăcut pâinea albă și orezul, așa că acum savurează ciorpacul de lături…

Pimen s-a uitat la mine și mi-a făcut semn să plecăm. Ne-am scuzat și ne-am luat rămas-bun, iar domnul Leandr s-a cufundat din nou în desenul său tehnic.

Nu pot să descriu sentimentele pe care le-am avut de la întâlnirea cu Pimen; ele nu pot fi trecute nici printr-o unitate de măsură. Ne uitam unul la altul și nu ne venea să credem că Dumnezeu ne-a dăruit asemenea clipe de bucurie. Avea dreptate Petrică când a zis că acolo unde-s doi români de acum e Țara. Doamne, oare câți din neamul nostru se află în zecile de mii de insulițe din imensul sistem?!

– Ei, Ioane, spune, v-a trădat cineva? Cum ați ajuns atât de repede în labele lor?

– Au fost la judecată ca martori Serioja Țăpușă și Grigore Guțanu, ambii din satul Drochia. Dumnezeu cu dânșii.

– Bietul nostru popor n-a dus niciodată lipsă de asemenea elemente! Dar ce să mai vorbim? Mântuitorul în ceata Lui a avut 12 și s-a găsit unul să-L vândă!

– Pe tine din ce lagăr te-au adus aici?

– Am muncit prin multe lagăre, dar cel mai groaznic a fost Djezkazgan. Un an de zile am muncit la mina de aramă. Nu era nicio șuviță de apă, foram în uscat. La un an de zile, n-am mai putut rezista. Tușeam uneori câte 10–15 minute în șir și-mi curgea nasul. Medicul de acolo mi-a pus diagnoza silicoză și m-au trimis la spitalul din Spassk. Acolo m-a tratat un medic prizonier neamț. El era și chirurg și terapeut, medic universal. Deținuții vorbeau că îl duceau uneori în Karaganda ca să opereze șefi mari de partid.

– Adică pe cei din casta superioară?

– Întocmai! Și cum spuneam, două săptămâni am stat la pat, apoi m-au trecut într-o brigadă la cariera de piatră. Praful din carieră nu mi-a priit și m-am întors înapoi la pat. După o lună de zile, la insistența acelui medic, mi-au dat de lucru după specialitate, lăcătuș-mecanic. Le-am pus la punct multe agregate în lagăr și chiar mașinile lor personale le-am reparat. În același timp umblam la tratament. Medicul m-a asigurat că voi fi bine, dar să mă păzesc de praf.

– Dar cum ai ajuns aici?

– Într-o bună zi, mă cheamă la șeful lagărului. În cabinet erau doi civili. Mi-au făcut un interogatoriu numai biografic. Ce studii am, ce am visat să devin, după care mi-au întins un desen tehnic în limba germană și m-au rugat să le citesc câteva poziții de acolo. S-au întors către șef și i-au spus: „Corespunde.” Atunci șeful mi-a ordonat: „Du-te și-ți adună boarfele. Peste două ore pleci în etapă.”

Încă peste câteva zile am trecut examenul la Leandr Alexandrovici, care m-a bătut pe spate și mi-a zis că voi lucra cu dânsul.

– Bine că ai scăpat de Djezkazgan.

– De el e posibil să nu scap până la moarte. Cine știe ce elemente și substanțe mai conținea roca ceea afară de cupru? Mureau ca muștele. Groapa comună stătea cu gura căscată zi și noapte. Aproape în fiecare lună venea câte o etapă de forțe proaspete, dar plecau etape mici de schilozi și cei mai mulți nimereau la Spassk.

La noi în lagăr se vorbea că în regiunea Semipalatinsk se construiește un obiect supersecret de către *zeki* și că toți erau supuși unor radiații, după care omul nu mai trăia mult.

– Dar tu cum crezi, că cei care lucrează la un obiect militar supersecret au dreptul să rămână vii?

– Apoi țara aceasta e plină de enigme, pe care omenirea nu va putea să le descifreze nici o mie de ani.

– Tu cum te-ai descurcat până acum?

– Cum să mă descurc? Am gustat de toate, numai aramă n-am gustat încă. De cei răi mă apăr cum pot, iar când nu pot, vorba bunicii mele, tai poala și fug, iar oamenii buni îi port în suflet, că încap toți, de-ar fi cât de mulți.

– Asta-i problema, că buni rămân tot mai puțini, și unul din scopurile stăpânilor este anume ca noi să ne mâncăm unul pe altul ca guzganii. Ai stabilit legături cu cei de acasă?

– Da, cu ajutorul domnului Leandr și al unui colonel neamț. Știi, Pimen, am încercat să le scriu chiar și în versuri. Îmi pare că așa redau mai lesne durerea mea și a altora și în felul acesta îmi antrenez memoria. Vezi că șerpii ăștia ne scotocesc orice petic de hârtie scris și mai ales cu alfabetul limbii noastre. Am pregătit o scrisoare chiar și pentru Bucov, dar încă n-am trimis-o.

– Aș fi curios s-o aud.

După ce i-am recitat-o, i-am spus-o și pe cea pentru bunicul. El s-a uitat lung la mine și mi-a zis:

– Câtă poezie este, eu nu pot spune, da’ suflet este mult. E bine că te străduiești să memorizezi.

– Tu poate ai să mă crezi sărit de pe fix, dar eu când dau de greu, mi-i trec în memorie pe toți cei de acasă, vorbesc cu ei, iar la sfârșit vorbesc singur cu mine. De câteva ori în timpul torturilor, când mă duceau în celulă, am vorbit și cu tine.

– Și ce anume te frământa atunci?

– Mă durea că ne-au chinuit pe toți. Mă gândeam: oare au reușit să-l frângă, oare a spus ceva? E trădător, ori e arcaș?

– Și până la urmă, care ți-a fost concluzia?

– Tocmai când s-au încheiat cercetările am răsuflat ușurat și mi-am zis: este arcaș!

Pimen m-a cuprins și a afirmat:

– Așa este, Ionele, așa! Și mai mult, să nu ai îndoieli până la moarte. Au rămas în urmă cruzimile lui Silaev, ale lui Popov. Cred că și pe voi v-a trecut prin mâini aceeași echipă de șoc.

ÎNĂSPRIREA

Odată cu sosirea lunii martie, supraveghetorii deveniseră mai răi decât confrații lor de castă – câinii. Se agățau de orice flecușteț. BUR-ul și carcerele erau arhipline. Rândul la carceră ajunsese la trei luni. Fiecare deținut avea un fișier în care se făceau zilnic însemnări despre abaterile deținutului de la regim. Pe fișier, în colțul din stânga, era imprimat numărul fiecăruia. Numerele de pe haine și de pe căciuli trebuiau întreținute în ordine. Dacă unul din ele nu era conform cerințelor, încasai numaidecât câteva zile de carceră.

În lagăr era un zugrav cu pretenții de pictor care ne aplica numerele pe haină cu un fel de tuș. Îi spunea acestui mâzgălici Vladimir Rudciuk. El se deosebea dintre toți *zekii*. Avea pretenții de *dvorean*[64] și avea o chilie aparte. Acolo puteai să vezi câteva albume cu reproduceri, o chitară cu un canaf roșu purpuriu aninată în cui. Spre deosebire de noi, el nu purta numere, dar totdeauna îl vedeam într-un costum negru. Adesea îi plăcea să scuture cu sfârla praful de pe haină. Era înalt, aproape de doi metri. Părul lui castaniu era puțin ondulat și-i plăcea să-l îndrepte demonstrativ cu degetul mic sau printr-o fluturare de cap, însoțită de suflare cu buzele. Avea niște ochi de un albastru spălăcit, dar foarte iscoditori. Veșnic cânta unul și același cântec: „*Brodeaga*

[64] Curtean.

Baikal pereehal…”[65] și se acompania la chitară, zgâlțâind-o să scoată vibrații. Avea un bas profund, de o puritate rară. Dacă noi, cei gură-cască, îl aplaudam, mai lua câteva acorduri la chitară, ca să ne uimească definitiv. Apoi, așa, ca pentru sine, scotea niște sunete fațete și intona ceva. După ce se mai schimbau câteva vorbe cu multe înțelesuri, cineva îl ruga să recite ceva. El declama cu mare plăcere de fiecare dată „*Stihi o sovetskom pasporte*”[66] de V. Maiakovski. Declama ba patetic, ba cu o ură furibundă, ca după ultimele cuvinte să se prăbușească, simulând un consum enorm de energie. Dar cea mai mare pasiune a sa era să privească zeci de minute în șir la reproducerile din album printr-o pâlnie făcută din carton. Unii afirmau precum că el li s-a destăinuit că a fost secretarul patriarhului Rusiei, alții ziceau că a fost arhidiacon în catedrala de la Odessa. Însă mulți se fereau de dânsul, socotindu-l turnător de speță înaltă.

În ultimul timp aveau loc tot mai des evadări din diferite lagăre, dar foarte rar erau reușite și în legătură cu acest fapt circulau și niște zvonuri printre deținuți. Se zicea că e posibil să ne aplice numărul personal pe corp, dar nimeni nu știa în ce parte a corpului și prin ce procedeu. Unii spuneau că e posibil să fim dăngăluiți ca vitele. Lui Rudciuk îi plăcea să-i fie tatuat numărul așa, ca la Karzubâi. Acest deținut venea din lumea hoților, dar a agățat și art. 58 în legătură cu mai multe evadări pe care le-a făcut. În timpul ultimei evadări, a spintecat javra care l-a ajuns din urmă și astfel a devenit deținut politic. El se deosebea de noi prin cunoașterea jargonului hoțesc de lagăr. Era protejat de șef, ca de-al lor. Lucra la tăiat pâinea. Pe piept îl avea tatuat pe Stalin, iar dedesubt, numărul lui personal K666. Această coincidență cu numărul apocaliptic îl făcea mândru de sine și toată vara umbla cu cămașa mai mult descheiată, ca să i se vadă „opera de artă”. Ce-i drept, Stalin era tatuat reușit. Karzubâi a fost copil de stradă,

---

[65] Haimanaua Baikal s-a mutat…

[66] Versuri despre pașaportul sovietic.

aproape toată viața a trăit în colonii și în lagăre. A trecut toate treptele de hoț până a ajuns hoț în lege, apoi a fost descalificat și era în gradul de *suka*. De multe ori venea la Rudciuk și îl ruga să cânte cântecele lor hoțești, în special unul despre *tătuca*:

Tovarișci Stalin!
Vî bolișoi ucionnîi,
Vo vseh naukah znaete vî tolk,
A ia prostoi sovetskii zakliucionnîi,
I moi tovarișci serâi breanskii volk.
Seiceas siju ia v Turuhanskom krae,
Gde pri țarizme v ssâlke bâli vî
Za cito siju, vo istinu ne znaiu,
No prokurorî kak vsegda pravî.[67]

Rudciuk stătea ca vrăjit în poziția în care l-a prins vremea și nici nu se clintea. La sfârșit, bătea de două ori din palme și de multe ori îi zicea „Bravo!" Apoi, la încheierea actului teatralizat exclama: „*Da! Stalin golova!*"[68]

Chiar și după mulți ani de ședere în lagăr erau încă mulți distrofici care îl venerau cu limbă de moarte pe *tătucul popoarelor*.

PRIMĂVARA

Erau primele zile ale lunii martie 1953. În lagăr se dublase numărul supraveghetorilor. Fiecare baracă era controlată și

[67] Tovarășe Stalin!/ Sunteți un mare învățat/ Și tuturor științelor le cunoașteți sensul,/ Iar eu sunt un simplu deținut sovietic/ Și tovarășul meu este surul lup din Breansk./ Acum stau închis în regiunea Turuhansk,/ În care în timpul țarismului ați fost în exil dumneavoastră/ Pentru ce șed, cu adevărat nu știu,/ Dar procurorii, ca întotdeauna, au dreptate.

[68] Da! Stalin este capul!

dimineața și seara. La turnurile de veghe apăruseră mitraliere, iar patrulele însoțite de câini controlau în permanență zona. Această agitație neobișnuită prevestea parcă ceva. Cei mai mulți se gândeau că a fost descoperit vreun plan de evadare. Sectanții se rugau până la epuizare lui Dumnezeu, ca nu cumva să vină ceasul cel rău și să ne pună numere cu dangaua pe corp. Mai credeau că acest lucru îl va face Rudciuk, de-o fi să se împlinească și această nebunie omenească. Ziceau că-i Lucifer în carne și oase. Când îl întâlneau, îl ocoleau de departe și se mai uitau și în urmă dacă nu-i ajunge. Unul din deținuți afirma chiar că ar fi văzut în chilie la Vladimir, într-o cutie metalică, literele alfabetului chirilic de mărimea unui centimetru aproximativ și cifrele de la 1 la 9, confecționate din metal. O fi fost drept sau nu, era greu de spus.

Într-un sfârșit, am înțeles și noi de ce s-a întețit regimul. Portretul *marelui tătuc al popoarelor*, care atârna la intrarea în zona garnizoanei care ne păzea, avea o panglică neagră în colț. Multora nu le venea să creadă. Unii dintre ei îl socoteau nemuritor, și în lagăr erau mulți din ăștia. Ce-i drept, nu răcneau isteric, nu boceau, dar erau ferm convinși că plecarea lui din viață e o mare pierdere pentru clasa proletară. Știrea s-a răspândit prin tot lagărul ca fulgerul. O explozie de bucurie a cuprins cea mai mare parte a deținuților. Primii care și-au manifestat bucuria au fost banderoviștii. Se adunau în cete, discutau aprins și cântau. Supraveghetorii încercau fără succes să-i disperseze, dar ei se regrupau în alte cete și mai mari și o țineau tot cu cântece. Evenimentul a pus față în față două lumi. De o parte se afla casta superioară și o parte din mulțimea mancurtizată care deplângeau moartea idolului lor, iar pe de altă parte era o masă de oameni naivi care credeau că în cel mai scurt timp se vor deschide porțile închisorilor și vor da toți năvală în libertate.

Stingerea a fost dată mai devreme, ca să reușească să împrăștie și să încuie prin barăci mulțimea înfierbântată. După stingere, cei din barăci n-au dormit toată noaptea, tot căutând răspuns la întrebarea ce va fi cu ei mai departe. Nimeni însă n-a mai găsit răspunsul, iar în zori s-a auzit comanda: „Deșteptarea!”

În barăci au năvălit o mulțime de gardieni, obligându-ne să facem cât mai repede așternuturile și să ieșim la încolonare. Când toți cei aproape trei mii de osândiți la *catorgă*[69] am fost încolonați, în fața noastră, pe un dâmbușor, s-au postat toți gardienii în frunte cu superiorul lor, Tatarin. Cum numai mulțimea s-a mai domolit, în văzduhul rece de dimineață s-a auzit un tenor puțin răgușit. „Cetățeni deținuți! Sunt împuternicit să vă aduc la cunoștință o veste care a mâhnit profund clasa proletară din întreaga lume! Zilele acestea a încetat să bată inima părintelui popoarelor – Iosif Visarionovici Stalin."

Din inimile acestor ființe umilite și împinse până la limita de animale înfometate, cu voia sau fără voia lor, fără nicio comandă, a izbucnit un strigăt ca un tunet: „URA-A-A!!!", însoțit de aruncarea căciulilor în sus. Gardienii s-au lipit unii de alții grămăjoară și așteptau ca mulțimea exaltată să se liniștească. De la turnurile de veghe și de după sârma ghimpată ne priveau soldații cu răsuflarea tăiată și cu degetul pe trăgaciul mitralierelor, așteptând comanda superiorilor. Clipe de incertitudine, în care numai Dumnezeu Unul știe cum ne-a ocrotit, au trecut pe deasupra noastră ducând cu ele o mare nenorocire care s-ar fi putut dezlănțui. Fața lui Tatarin era stacojie. Ura i-a umplut inima cu venin și el a continuat aproape scrâșnind: „Vă previn că, în aceste zile de mare durere a proletariatului, vom fi necruțători cu dușmanii de clasă și vom pedepsi cu cruzime orice abatere de la regim. De aici se ajunge în libertate numai prin muncă cu dăruire de sine."

M-au trecut fiorii, iar inima a început să-și facă de cap. Noroc că era unul în lagăr care o făcea pe măscăriciul anume atunci când situația era mai încordată. N-a răbdat nici de data asta și a strigat: „Fraților, înainte, după *gorbușkă*!"

Știrea a bulversat întreaga zonă. Toți își dădeau cu părerea despre posibilele schimbări. În una din zilele care au urmat, nu știu din ce cauză se întrerupsese curentul electric și am intrat în

---

[69] Ocnă.

secția de turnătorie ca să ne mai încălzim puțin și să mai aflăm ceva noutăți. Mai mulți deținuți stăteau grămăjoară în jurul unui om, care fusese recent transferat din brigada nr. 1 a lui Baranciuk în secția de turnătorie. Era înalt, slăbănog, cu o față lunguiață și barbă ascuțită. Avea niște ochi foarte lucitori și când se uita la om parcă toată făptura lui voia să te întrebe ceva. Avea la vreo 40 de ani, dar părea mult mai chinuit de viață. El se deosebea de ceilalți. Avea și haine ca ale noastre, și numere, dar nu știu prin ce miracol le păstra mai curate. Se vede că era din intelectuali și părea, nu știu cum, ciudat. Purta și la lucru în mână mătănii ca un bun credincios, deși nu făcea parte din nicio sectă. Când le mișca dintr-o parte în alta mișca și buzele, de parcă spunea o rugăciune în gând. Era atât de captivat de lucrul acesta, că nu observa nimic în jur.

Discutau aprins același lucru care ne frământa pe toți – cum se va răsfrânge asupra noastră moartea marelui conducător. Un evreu, care făcuse până la război facultatea la București, și-a dat cu părerea că Stalin a fost unul din puținii tirani care a murit în așternutul propriu și că, după moartea lui, Uniunea Sovietică ar putea să aibă soarta Greciei după moartea lui Alexandru cel Mare, iar nouă poate să ne surâdă libertatea.

Alexandr Isaievici Soljenițîn, așa îi spunea bărbatului cu mătănii, a intrat în vorbă:

– Istoria niciodată nu se repetă întocmai. Și-apoi, acest sistem antropofag a fost creat împreună cu o religie sofisticată. Orice sistem poate dispărea într-o noapte, pe când religia nu piere odată cu sistemul. Vor încerca să-l zeifice și pe al doilea, așa cum l-au zeificat pe primul. În lume trebuie să se întâmple prea multe lucruri, ca valul schimbărilor să ajungă și la noi.

– Dumneavoastră credeți că în lume totul a încremenit așa cum ar fi vrut despotul? – îl întrebă Petrică.

– Dragii mei tovarăși de suferință, pe noi ne păzește zi și noapte o armată mare de trântori. Ei sunt asigurați cu toate bunătățile vieții, grație muncii și sudorii noastre. Dacă pe noi ne eliberează, credeți că ei ar dori să pună mâna pe rangă și târnăcop? Ei nu sunt

capabili să facă altceva. Profesia lor, într-un fel, are ceva în comun cu cea a hoților în lege. Sunt obișnuiți să se hrănească din sudoare străină. Ei în care câmp de muncă productivă ar putea fi plasați?

– Adică savanții și generalii au învățat să împingă roaba, dar ei, ce, n-ar putea? – s-a amestecat în vorbă Petrică.

– Desigur că ar putea, însă problema e în noi și rudele noastre. Luați la un loc, noi suntem câteva milioane. Câți însă oare din noi, odată ajunși în libertate, vor recunoaște și vor povesti că sunt „dușmani ai poporului"? Ce vor zice acei care vor rămâne vii și se vor întoarce acasă din Spassk? Vor putea ei oare spune adevărul despre faptul cum au pierdut un picior, o mână, nasul, o ureche? Ce vor răspunde când nepoții îi vor întreba: „Pentru ce, bunice, te-ai luptat? În care bătălie ai fost de-ai rămas schilod și nicio decorație măcar nu ți-au dat?"

– Domnule Soljenițîn, eu unul m-am gândit că noi înșine suntem un document istoric viu, care nu-i atât de ușor să-l camuflezi de omenire – a remarcat evreul.

– Până ne va prețui omenirea ca document istoric, noi chiar mâine, ajunși acasă, ar trebui să povestim cum am zidit mărețele construcții comsomoliste. De fapt, anume de asta și se tem cei din sistem. Noi suntem ca o bombă vie care, explodând, va deteriora totul din interior și nu știu dacă cineva dintre ei va risca să arunce o asemenea bombă dincolo de sârma ghimpată, așa că până la libertate mai este o cale lungă. Dar mișcarea spre ea a și început.

A apărut curentul electric și noi, ca smunciții, am alergat la sectoarele noastre. Eu lucram la producerea mortarului pentru ambele brigăzi, iar Masamed, așa îi spunea evreului, căra cărămizi cu roaba și le ridica la etajul doi cu o macara micuță de tip „pionier". De la el am avut să aflu că acest rus, cu ochi limpezi și pătrunzători, care era cu vreo 10 ani mai mare ca mine, dovedise să facă în libertate o facultate, războiul până la terminarea lui și reușise să ajungă și la gradul de căpitan. Pentru administrație, el era o unitate la număr ca și noi și ducea aceeași cruce, însă el era unul dintre acei *zeki* care mai târziu a avut să spună omenirii, prin

opera sa, groaznicul adevăr despre holocaustul din Rusia – e vorba de „Arhipelagul Gulag”. Camarazii lui de brigadă povesteau că el, cu ajutorul mătăniilor, face stocarea în memorie, într-o ordine exemplară, a materialului factologic pe care cândva îl va aşterne pe hârtie. Deoarece gardienii de acum de câteva ori i-au luat foile scrise, pentru care a făcut şi carceră şi BUR, e nevoit să-şi scrie cartea în memorie şi o repetă zilnic ca pe o rugăciune, ca pe un imn închinat milioanelor de robi din tot Gulagul.

Masamed era un om ciudat, parcă era zidit numai din muşchi şi era foarte rezistent la frig. Uneori ieşea desculţ afară pe zăpadă. A rămas plăcut surprins aflând că eu sunt din Basarabia.

– Ştii, Ionele, eu sunt adânc recunoscător poporului român care ne-a primit şi ne-a încălzit la sânul lui ca o mamă. Trăind în România, eu n-am simţit că sunt pribeag.

– Dar, iată, Ana Pauker n-a crezut aşa şi ne-a vândut bolşevicilor!

– Dragul meu, nu ea v-a vândut. V-au vândut alţii la târgul de la Ialta! Ş-apoi, nu aş vrea să crezi greşit că poporul evreu este alcătuit numai din proroci şi sfinţi. Începând cu Cain şi până la acei care L-au răstignit pe Hristos, am avut, ca orice popor, de toată mâna!

Într-o dimineaţă, Masamed a lipsit de la numărătoare. L-au găsit mort pe laviţa lui de la etajul trei. N-a avut nicio inscripţie şi nici n-a fost înjunghiat. A murit de moarte bună.

ÎNGHEŢUL

Acel strigăt de „Ura!”, izbucnit din atâtea suflete chinuite, a aprins în inimile noastre speranţa că odată cu moartea tiranului, încet dar sigur, va pleca în istorie încă o epocă a triumfului răului asupra binelui. Pentru administraţie, însă, a fost o chemare la vigilenţă. Cu cât mulţimea de ocnaşi este mai mare, cu atât mai periculoasă devine şi este mai greu de stăpânit. Ceea ce a făcut Tatarin cu gândul de a ne înduioşa era mai periculos decât un

chibrit aprins lângă un butoi cu pulbere, însă Dumnezeu a vrut ca butoiul să nu explodeze înainte de timp. Administrația și-a dat seama de gafa pe care o făcuse și până a trecut tot ritualul de petrecere în neființă, în fiecare seară, de cum veneam de la muncă, imediat ne încuiau în barăci, ca să nu ne unim în grupuri. La masă eram duși de către 2–3 gardieni, care urmăreau cu multă vigilență fiecare mișcare a noastră. Cuvintele de serviciu erau spuse tăios și cu răutate: „Mâinile la spate! Lăsați vorba! Nu bateți în străchini!" și tot așa, până nu terminam masa. Ridicarea de la masă se făcea numai după comandă. Au închis bucătăria comună, o plită mare unde deținuții își pregăteau suplimentar ceva de-ale gurii din produsele primite de acasă prin colete. Deținuții erau nevoiți să mănânce pastele făinoase uscate ori amestecate în porția de ceai. Dacă gardianul observa că duci ceaiul în baracă, pe loc ți-l vărsa și ferita sfântul să exprimi nemulțumire ori să i te împotrivești. În mod obligatoriu, trebuia să-ți ceri iertare în fața lui. O împotrivire cât de mică aducea după sine o ploaie de lovituri. Gardienii deveniseră de nesuferit. Se agățau la fiece pas de orice mărunțiș. Ochii lor exprimau în permanență ură și dispreț față de noi. Aveam impresia că acești oameni (dacă se poate să-i numim așa) au fost fătați sub peretele de la casa de copii. Tot lagărul a fost trecut la regim de BUR. În aceste zile, cel mai mult de lucru avea Rudciuk. Administrația a hotărât să ne înnoiască fotografiile din fișiere, dar cu o inovație. Ni se potrivea la piept o tăbliță de placaj pe care erau scrise litera de serie și numărul personal, iar dedesubt erau înscrise numele, prenumele, patronimicul, articolul și termenul de detenție. De obicei, fotografia era făcută din față și în profil. După fotografiere ni s-au luat din nou amprentele digitale. Tăblițele de placaj ni le-au dat ca să le potrivim în dreptul laviței fiecăruia. Gardianul putea oricând controla starea de întreținere a așternutului. Dacă ceva nu era în ordine, urma numaidecât pedeapsa. Uneori veneau în control superiorii, se opreau la unele tăblițe, iar gardianul supraveghetor era dator să facă o scurtă informație despre purtarea deținutului. Se opreau îndeosebi la tăblițele care conțineau și

articolul 33 („*osobo opasnâi*”). La întâlnirea cu orice gardian sau șef eram obligați să-i salutăm prin scoaterea căciulii. Dacă li se năzărea că salutul a fost făcut de mântuială, te obligau să te întorci și să-i mai saluți o dată. Au fost cazuri când deținutul era întors de mai multe ori, ca să-i sară muștarul și să-l poată pedepsi. În acest lagăr, numerele nu le aplicau cu clor pe haine, dar în locul numerelor se făcea tăietură și tu trebuia să-ți coși numărul sub formă de dreptunghi, aplicat din timp pe o cârpă albă. De cele mai multe ori stăteam la rând după ac și ață. Cine avea această unealtă era stimat și se socotea privilegiat de soartă. Uneori ni se aplicau pedepse colective din cauza cuiva. Aceste pedepse urmăreau scopul de a îndrepta ura colectivă împotriva altor deținuți. Cu cât mai multă ură reușeau să stârnească în interiorul barăcii sau al brigăzii, cu atât regimul apăsa mai nemilos asupra deținutului. Erau gata de orice mârșăvie numai ca deținuții să se urască unii pe alții. Dacă cineva nu putea să iasă la lucru din oarecare motive, brigada era pedepsită prin știrbirea tainului. Atunci să fi văzut răcnete și injurii la adresa celui „vinovat”: „Din cauza ta, noi…”

Cel mai des ieșea din uz încălțămintea. Puteai să vezi nenorociți în miez de iarnă încălțați cu o pâslă ciuruită și cu o cizmă de cauciuc. Ori pur și simplu un picior înfășurat cu o mânecă de pufoaică veche, numai să se prezinte în rând cu toții la muncă și să nu atragă asupra sa furia mulțimii.

Între deținuți și gardieni se perpetua și mai departe ura și încordarea. Au fost scoase definitiv drepturile de întrevedere cu rudele de gradul întâi și limitate coletele și scrisorile la câte una în jumătate de an. Dacă conținutul scrisorii era mai mare de o pagină de caiet, n-o mai cenzurau, ci pur și simplu o aruncau la coș. În pagina aceea nu trebuia să fie nimic ce-ar fi dat de bănuit. Percheziţiile corporale deveniseră mai amănunțite. De două ori pe săptămână ni se controla și încălțămintea, descălțându-ne, chiar dacă era zăpadă sau glod. Se întețiseră perchezițiile generale, mai ales noaptea, care țineau până spre ziuă. Se anunța stingerea pe 1–2 ore, iar deșteptarea era după grafic. Ținerea noastră sub lacăt

după orele de muncă nu convenea grupului operativ. Informațiile de la turnători veneau mai greu și nu-i satisfăceau pe șefi. Trecuse o lună și ceva și au încetat să ne mai încuie în barăci după orele de muncă, făceau acest lucru după stingere.

A început să lucreze KVC-ul; acolo era centrul unde turnătorii mișunau, iar căscăuzii cădeau ușor pradă. Acolo puteai răsfoi ziarele și afla ce se mai întâmplă în lume. Cum numai a început să lucreze această instituție sofisticată, m-am dus și eu ca să pot urmări, măcar cu o mare întârziere, „cum cresc etajele" în Basarabia mea. Semnatarii de articole încă mai smiorcăiau după marea pierdere a proletariatului, iar cei care își veneau în fire din starea de hipnoză în masă încercau să cheme cititorul la strângerea rândurilor și la unitatea partidului cu poporul. Bunicul, când asculta la radio palavrele lor, nu-i putea răbda și avea el o vorbă: „Laudă hulubul, forguții!" Pe atunci, ca și în zilele noastre, toți scriitorii făceau și jurnalistică. Acest gen de scriitură, mai ales într-un sistem totalitar, îl putea scoate din fire pe orice om care încerca să gândească altfel decât cum i se cerea. Orice aș fi încercat să citesc, aveam impresia că văd fragmente din renumita „scrisoare a norodului moldovenesc către Stalin". Îndată mi se ridica huștea la cap și deveneam irascibil. Eram gata să mă cert cu scriitorii până la infinit. Socoteam că ei poartă vina spălării memoriei poporului nostru. De fiecare dată după ce răsfoiam ziarele, eram gata să-i spun personal „cumătrului" ce mă frământă, ca să audă el din gura mea gândurile mele și nu de la un nenorocit de turnător care vrea să se hrănească mai ușor. Uneori păcătuiam și mă gândeam că scriitorii, care-și pradă poporul prin perpetuarea minciunii, sunt mai răi decât turnătorii. Și fără să-mi dau seama, am început să stau de vorbă cu acești blestemați și să-i trec prin ragilă. Încercam să-i descânt în jargonul hoților, care mi se păruse mai potrivit, mai usturător. Când ieșeam din sala de citire, deveneam „reeducat" de tot. Pe drum mă întâlnesc cu Pimen, care venea de la biroul de desene tehnice, și el mă întrebă dacă nu m-am luat cu cineva la harță, că-s prea schimbat și roșu la față. Eu îi povestesc

chestiunea cu presa și ceea ce mă frământă, iar el, foarte liniștit, îmi lămurește că eu nu am dreptate în privința scriitorilor. În primul rând, aproape toți nu cred în gogoașele cu care ne hrănesc. Ei știu că-s otrăvitoare. Și-apoi, între dânșii sunt și teferi la minte. E posibil că prin tainițe au și scrieri bune. Eu însă eram de neînduplecat și i-am spus că un scriitor cinstit mai bine și-ar tăia mâna dreaptă decât să scrie la comandă asemenea lucruri.

– Ioane, tu știi câți scriitori, poeți talentați, savanți de renume sunt în toate lagărele din URSS? Aproape toți vor rămâne în anonimatul istoriei. Rar cine va putea ieși din conul de umbră. Cât privește faptul că-i ocărăști în jargonul hoților, apoi nu te-aș sfătui să-l amesteci cu limba noastră și s-o scârnăvești. Chiar dacă vei dori să te răcorești în scris, caută numai cuvinte alese.

– Dar ce limbă posed eu după patru clase românești de până la ’40 și doi saci de cărți citite pe ascuns?

– Și asta ți-a fost de ajuns ca să-i scrii lui Stalin altfel decât cum i-au scris gogoșarii.

O săptămână întreagă a trebuit să se scurgă ca eu să rămân împăcat cu mine însumi și zbuciumul meu s-a așternut pe hârtie:

FĂCLIILE

Privind prin secole înapoi,
La voi făclii ce v-ați aprins,
Lumina căror pentru noi,
Și celora de mâni îi de nestins,
Îmi fierbe sufletul vulcanic clocotind,
Când astăzi văd că noi nu se aprind.
La doinele demult de voi cântate,
Urechea mi-o aplec să le ascult
Și ele sunt atât de fermecate,
Că-l mișcă pe cărunt și pe adult.
Cu pana voastră moale scârțâind,
Ați scos din suflet ca din ocean,

Mărgăritare veșnic strălucind
Îmbogățind comoara an de an.
Privighetori din alte țări
Cu farmecul de liră ați-ntrecut
Iar noi acum fără cântări,
În loc de viitor în taină admirăm trecut.
Azi nu mai cântă-n zori priveghetori,
Se aude numai croncănit de ciori.
Și-n loc de mierla ce frumos cânta,
Se-aude numai cucuveaua în Țara mea.

Ekibastuz, 1953

CALEA FERATĂ

La sfârșitul lunii aprilie, brigada noastră și încă alte două brigăzi au fost repartizate la construirea unui segment de cale ferată. Până la locul de muncă făceam naveta în câmp deschis de vreo opt kilometri pe jos. Întrucât obiectul muncii se „mișca” în spațiu, nu ne-au obligat să ne împrejmuim zona de lucru cu sârmă ghimpată, dar locul de activitate pe o zi era delimitat printr-o frânghiuță subțire, atârnată pe niște suporturi metalice. Dincolo de frânghiuță era zona interzisă, dacă treceai dincolo, convoiul era obligat să deschidă focul fără prevenire. De asemenea, focul putea fi deschis asupra mulțimii dacă izbucnea vreo încăierare. La o anumită distanță erau așezate două puncte de observație cu mitraliere. Toată ziua căram cu roabele și cu tărgile pietrișul dintr-o grămadă mare pentru nivelarea terasamentului. Când totul era gata, căram pe umeri traversele gudronate pe care le ajustam la intervale egale. Eu aveam niște umeri cu oase ascuțite, care ieșeau parcă prin piele, și aveam impresia că toată greutatea apasă anume pe umerii mei. Oasele și pielea mă frigeau ca focul. Cu timpul, au

început să sângereze. Mâinile și salopetele s-au îmbibat cu unsoarea puturoasă. Haina a început să se roadă, să se ferfenițească pe la umere. Noi scotoceam prin toate ungherele zonei orice cârpă, oricât de murdară, ca să ne protejăm umerii. Dar umerii mă usturau și sângerau în continuare. În timp cât lucram, nu ni se permitea să folosim mijloace tehnice, ca nu cumva să le întrebuințăm la vreo tentativă de evadare. Șinele de cale ferată le repartizau cu ajutorul tehnicii, pe de o parte și de alta a terasamentului, până la venirea noastră. Noi mai apoi le înșfăcam cu niște lanțuri cu cârlig la capăt și le târam la comanda de „hei-rup!" Aici, în ajutor ne veneau drucușorii și răngile. Metalul era greu și necruțător.

De mai multă vreme, începuse să mă doară în burtă, ba într-o parte, ba în alta, și de câte ori mă adresam la secția sanitară, mă tot îndopau cu pastile *termopsis*. Iar uneori nici de astea nu aveau. Însă cel mai greu era să suport durerea care o aveam în umeri. Sângerau de fiecare dată când lucram. De la un timp, am început să ducem traversele numai pe mâini, însă și ele ne frigeau de la unsoare. În cele din urmă, le puneam câte două pe o roabă, ne înhămam cu lanțurile câte doi, le mai scăpam pe jos peste picioare, apoi iar le potriveam pe roabă… Așa sau altfel, ele treceau prin mâinile noastre de mai multe ori. De rănile la umeri se plângeau aproape toți. De la un timp, au început să ne ungă rănile cu un pămătuf înmuiat în iod, la toți, pe rând. Rănile crăpau, sângerau, se lipeau de cămașă și dureau și mai tare. Tot mai des aveau loc cazuri când cineva nu mai putea rezista sub greutatea traverselor și toată grupa din patru oameni se prăbușea cu povara deasupra lor. Atunci izbucneau înjurături și învinuiri reciproce. Câteodată se luau la bătaie, căci de nebuni e plină lumea. Atunci începea să se agite convoiul și, ca avertisment, împroșcau pe deasupra noastră câte o serie de gloanțe. Ele erau plătite tot din sudoarea noastră. Convoiul nostru, gloanțele noastre și moartea tot a noastră. Dacă nu se potoleau spiritele, gloanțele coborau tot mai jos.

Moșnegutul Abdula, cu trei fire de păr în barbă, putea să moară, dar credința și morala sa nu-i permiteau niciodată să-și facă

necesitățile aproape de mulțime. Într-o zi, pe când ne-am îndepărtat mai mult de grămada de pietriș, moșul s-a dus, după părerea lui, mai la dos să-și facă treburile. Convoiul, crezând că deținutul se furișează ca să evadeze, a descărcat în el o rafală de automat, ciuruindu-l. Ultimele gloanțe, atingând pietrișul, au ricoșat spre mulțime. Bietul om așa s-a și prăbușit, cu pantalonii pe vine…

Într-o zi de odihnă, a sosit de la Spassk un grup mic de bolnavi, care au fost trimiși acolo la tratament. Spre seară, se apropie de mine un bărbat din țările baltice și, într-o rusească pocită, mă întreabă de unde sunt. Îi răspund că sunt din Basarabia. Atunci el se întoarce și dă să plece. Apoi se oprește și mă întreabă dacă această denumire este totuna cu Moldavia. Eu mă văd nevoit să-i lămuresc povestea cu aceste două toponime și legătura între ele. Atunci el mă întreabă cum mi-i numele. Mi-am dat seama că nu-i turnător, ar fi putut să rețină numărul meu. Când i-am zis cum mă cheamă, a scos un bilețel dintr-un buzunar dosit, s-a uitat atent în jur și mi l-a întins. Micul răvaș era de la Petrică Lungu. Nu-mi venea să cred. Era a doua minune după întâlnirea cu Pimen. Nici nu știu de câte ori i-am mulțumit și l-am întrebat unde l-a întâlnit.

– Lungu lucrează asistent la chirurgul spitalului. A avut mare grijă de mine. Mi-a spus că sunteți prieteni și a aflat că ești în lagărul acesta.

De cum am rămas singur, am căutat un loc potrivit ca să nu fiu observat de nimeni și am început să citesc bilețelul.

Ioane, citește, memorizează și lichidează bilețelul. Trebuie neapărat să ajungi cu vreo maladie la noi. De aceasta depinde cât de repede ne vor elibera. Dacă ne ajută Dumnezeu să ne vedem, totul îți va fi clar.

Am mai citit încă de câteva ori bilețelul și nu-mi venea să cred, deși semnătura nu putea să mă înșele. Petrică Lungu făcuse două cursuri la școala de medicină din Bălți. Am rupt bilețelul în mii de bucăți și l-am dat pradă vântului. Mă temeam de Spassk ca de foc.

N-aș fi dorit să ajung acolo. Orice om sănătos putea ieși de acolo bolnav. Invitația lui m-a pus la grea încercare. Primul la care am alergat să-i spun noutatea a fost Pimen. El a rămas tablou.

– Băiatul cela m-a îngrijit și pe mine ca pe un frate, are o răbdare nemaipomenită. Toți bolnavii îl iubeau ca și pe medicul-șef. A început odată să-mi povestească despre o organizație studențească, dar l-au chemat niște bolnavi și mai mult n-am mai avut ocazia să ne destăinuim.

I-am arătat umerii plini de răni, iar el m-a certat de ce nu i-am spus de mai demult. Am plecat amândoi la domnul Leandr, pe care l-am găsit într-o dispoziție bună, stând de vorbă cu brigadierul meu.

– Domnule Avdeev, aceștia sunt băieți minunați, nu vă faceți griji.

– Vanea e din brigada mea, ne împăcăm bine, numai că băiatul e cam bolnav. Când îl apucă durerea, se face covrig ca un câine.

– O fi de aceea că lucrez la calea ferată „*Put' Il'icia*”[70] și nu-i după puterile mele. Dacă brigăzile noastre vor mai continua să lucreze la acest obiect, nu este exclus ca, până la urmă, în loc de traverse să punem alături scheletele noastre.

Pimen le-a povestit despre umerii mei și m-a pus să le arăt rănile. Dar ce putea să facă bietul brigadier, dacă toți deținuții din cele trei brigăzi erau într-o asemenea stare?

– Iată, așa ne macină nemernicii până ajung toți la Spassk și cei mai mulți acolo se topesc. Acolo e punctul „terminus” din împărăția căpcăunului roșu pentru zecile de mii de *zeki*.

– Căpcăunul de acum nu mai este și cred că acolo sus, sub steluța rubinie, s-o fi început deja lupta pentru putere. Depinde cine o va lua în mâini și în ce albie va direcționa cursul istoriei – a spus, după o mică tăcere, domnul Leandr, pufăind din lulea.

– Domnule Leandr, Stalin, cu toate atrocitățile pe care le-a înfăptuit, a știut să țină în mâini o populație atât de pestriță, s-o

---

[70] Calea lui Ilici.

îndoctrineze până la refuz și să obțină biruința asupra unei mașini militare atât de puternice cum a fost Germania.

– Eu văd puțin altfel lucrurile, domnule Avdeev. Mașina aceea militară nu era atotputernică așa cum ne-o prezintă nouă scribii stăpânului. Biruința în acest război au obținut-o milioanele de vieți omenești hăcuite fără noimă, trupurile cărora dacă le-am așeza unul lângă altul, am putea înconjura Pământul. A lor este biruința. Ce doctrină militară invincibilă ar fi putut să elaboreze un seminarist neisprăvit? Mai mult decât atât, el a distrus tot corpul de generali.

– Argumentele sunt dezarmante și, totuși, mulți vor încerca să găsească lămurire acestui fenomen.

– Care fenomen și cine va încerca să găsească lămurire? – l-a întrerupt Pimen. Acei care doresc să vâre laba în sărăcia noastră? Acei care nu vor să-și pună trupul și mintea la muncă?

Avdeev a transpirat puțin, și-a șters ochelarii și mă întrebă pe mine:

– Dar tu ce părere ai? E timpul să ai părerile tale. Văd că taci de când ai venit.

– Ce să vă spun? Părerile mele i le-am scris *tătucului* când aveam 19 ani și iată că am ajuns aici. Ele se aseamănă cu cele ale lui Pimen.

Brigadierul m-a privit iscoditor, apoi s-a întors către domnul Leandr, și-a luat rămas-bun și a plecat.

– Vanea, tu nu răbda și cloci boala. De fiecare dată când te supără, mergi la medic. Iar eu mă voi strădui ca tu să ajungi la staționar.

DEZGHEȚUL DIN IUNIE

În una din zile, la sfârșitul lunii iunie, o știre a zguduit nu numai lagărul nostru, dar a electrizat tot Gulagul – a fost arestat Beria.

Înseamnă că Masamed nu în zadar a făcut o analogie cu Grecia Antică. Înseamnă că acolo sus se dă o bătălie pe viață și pe moarte pentru putere. Regimul n-a slăbit deloc. Dar atitudinea șefilor față de noi a devenit peste noapte mult mai tolerantă. Primul fapt pe care l-am remarcat a fost că gardienii nu mai pretindeau sâcâitor și provocator să scoatem căciula la dat binețe, iar dracii de *zeki*, chiar a doua zi după eveniment, au stârnit porecla *Berievțî* pentru șefi. Peste câteva zile, gardienii au încetat să mai poarte cravașă. Umblau cu mult mai umiliți, chiar decât după moartea *tătucului*. Lucrul acesta n-a trecut neobservat în rândurile deținuților. În inimile noastre a început să încolțească speranța că va suna ceasul când mulți din noi vor fi puși în libertate. Discuțiile și pronosticurile nu mai luau sfârșit și nu se sinchiseau nici de prezența șefilor. Plângerile de reexaminare a dosarelor s-au înmulțit brusc. Lagărul continua să trăiască după legile lui scrise de stăpân, dar mai ales cele nescrise.

După greva foamei, care a avut loc iarna trecută, au fost arestați și duși la cercetări toți cei din nucleul organizatoric. Ciudat lucru că nu s-au greșit nici cu unul. Au fost culeși aproape din fiecare baracă câte 1–2 turnători și un grup de vreo 30 de *zeki* au fost duși la Karaganda, în calitate de martori la judecată. Conducerea lagărului plănuise să nu-i aducă înapoi, însă nicăieri în Karlag n-au dorit să-i primească și au fost nevoiți să-i aducă de unde i-au luat. Aici, însă, ei știau că-i așteaptă ascuțișul pumnalului. Odată deconspirați, oriunde i-ar fi trimis, mai devreme sau mai târziu, din umbră îi aștepta pedeapsa capitală. Când i-au adus, ei au stat multă vreme la poartă și nu voiau să intre pe teritoriul lagărului. Mai ales că deja fuseseră amenințați. Apoi, după discuții îndelungate, au fost introduși în cartierul garnizoanei, ca noaptea să fie strecurați pe furiș în BUR.

Se putea întâmpla ca să fiu anunțat că voi pleca la spitalul Spassk. Multe gânduri mă chinuiau, dar unul din ele mă ținea captiv în permanență: îl voi găsi eu oare acolo pe Petrică ori nu? În orice clipă puteam să nimeresc ori eu, ori el în vreo etapă și

bunele noastre intenții să se ruineze. Dacă nu-l găsesc, tot ce-i posibil că voi fi hăcuit aiurea și voi fi sortit să rămân pe multă vreme acolo. Dar poate să ajung calic. Mergeam la un mare risc. Cine știe ce-l frământă și cum vede el lucrurile în această perioadă de mare cotitură în istorie? Frământările se așterneau una peste alta. Uneori, mi se furișa gândul de a refuza plecarea la operație, dar asta n-ar fi oare o mare trădare? Vorba bunicului: ce ți-i scris, în frunte ți-i pus. În una din zile, când venisem plin de gudron de la cărat traverse, când nu mai doream nimic altceva decât să mă odihnesc, am fost chemat la secția sanitară și informat că a doua zi voi fi dus la spitalul din Spassk.

M-am răcit cu totul și-mi pierdusem graiul. Curierul sanitar a înțeles starea mea și a încercat să mă consoleze și să mă îmbărbăteze.

– Nu-ți face griji, băiete, poate vei avea noroc și vei ajunge la un medic bun. Tu ești tinerel, vei rezista la toate.

– Cum să rezist când trupul acesta refuză de acum să mă mai țină pe picioare?

– În situații extreme, ființa omului își adună toate forțele ca să supraviețuiască.

– Nu știu cum naiba se face că de când m-au arestat trăiesc numai situații extreme.

Am primit schimburi și așternut curate. Mi s-a dat norma dublă de săpun și am fost prevenit să mă spăl cât mai bine. A doua zi, după ce au plecat toate brigăzile la muncă, bolnavii pregătiți pentru etapă au fost chemați încă o dată la ultimul control medical. La Ekibastuz se făceau operații simple și era un singur chirurg; era un om de treabă, dar nu avea condițiile necesare pentru a practica operații la organele interne. Începusem să-mi fac griji. Nu știam dacă voi fi inclus în listă ori ba. Din toată afacerea aceasta puteam să mă aleg numai cu schimburi curate care peste o zi-două oricum vor fi pline de gudron. În cele din urmă, mi-am auzit numărul și numele în listă și am răsuflat ușurat. În total eram vreo 20 de bolnavi cu diferite boli. Câțiva aveau tuberculoză și i-au așezat într-o

boxă separată, ticsiți unul lângă altul. Alții erau cu hemoragie la stomac. Câțiva erau caliciți în diferite împrejurări. Dintre toți, eram numai trei într-o stare puțin mai bunicică. Mașina neagră pe care scria „Carne" s-a completat și în boxa din urmă s-a urcat un gardian cu un câine-lup. Ambii au rânjit colții la noi, iar soldatul ne-a repetat frazele arhicunoscute ca o blagoslovenie de drum și ne-a prevenit să păstrăm liniștea, că vezi, Doamne, companionul său azi nu-i în toane bune. Într-adevăr, javra din când în când rânjea colții și era agitată. Probabil din cauză că a fost trimisă în etapă. Ușa s-a închis cu zgomot, au clănțănit de câteva ori cheile în lacăt și mini-închisoarea pe roți cu inscripția „Carne" s-a pornit la drum.

Oricum ar fi vrut să camufleze marfa, trecătorii mai ingenioși știau ce fel de marfă este în interior. Mașina avea două mici ferestruici – răsuflători, pe de o parte și alta, cu gratii puternice de fier, deoarece carnea mai era vie… Aceasta mi-a fost prima etapă în lună de vară în Kazahstan. Ziua soarele era nemaipomenit de darnic, cerul era mai mult senin. Mașina în care eram se încălzea tot mai tare, iar aerul devenea din ce în ce mai îmbâcsit. Era greu de respirat și inima bătea în piept tot mai anevoios. Apă de băut nici pomină. Soldatul cu câinele era separat de noi prin gratiile de la boxă. Cei bolnavi de tuberculoză au început să tușească. Unii scânceau și se căinau, alții înjurau, iar mașina spinteca văzduhul tot mai departe. De pe soldat, ca și de pe noi toți, curgeau sudorile. Câinele a scos și el o limbă lungă și respira cu greu. Cineva i-a zis: „Rabdă, javră, că tu primești porție de carne, iar eu n-am mai gustat-o de când m-au arestat." Neputând să se descarce pe noi și înțelegând că oamenii sunt vinovați de starea în care s-a pomenit, câinele devenea tot mai înrăit. Se agita nerăbdător și se mișca de pe un picior pe altul, uneori scotea sunete scurte de urlet și-l împingea cu botul pe stăpân de parcă voia să-i spună ceva. El devenea tot mai neascultător la comandă și de la un timp a început să devină agresiv. La un moment dat, s-a repezit la soldat și a început să-l sfârtece. Se vede că soldatul a reușit să dea un semnal. Mașina s-a oprit brusc, iar câinele îl ghibosea pe

bietul băiat căutându-i gâtlejul, așa era dresat. Până au reușit să deschidă ușa, javra i-a ferfenițit mâna dreaptă cu care își proteja gâtlejul. Cum numai s-a deschis ușa, câinele a sărit peste ofițer, l-a doborât la pământ și a luat-o razna în stepă. Soldatul gemea și înjura și el de durere și spaimă. Iar potaia nu mai asculta comanda nimănui și fugea din răsputeri tot mai departe. Mi-a plăcut foarte mult această evadare. Ofițerul și-a venit repede în fire și a țintit pistolul spre noi. Era gata să tragă, dar nu era hotărât în cine – în câine sau în noi. Noi eram sub mână, iar câinele devenea un punct tot mai mic și mai greu de ochit… și unde mai pui că era de-al lor. Soldatul a bolborosit cu greu că nu suntem noi vinovați, dar că și el și câinele se sufocau și nu le ajungea aer. Ofițerul, la cele auzite, a devenit tot atât de agresiv ca și confratele său, câinele. A început să înjure soldatul, să-l admonesteze și să-i spună că el nu are dreptul să scâncească și să compătimească dușmanul poporului. Cât a durat schimbarea la post cu alt soldat și pansarea celui sfârtecat de câine, noi am reușit să mai inspirăm câteva înghițituri de aer proaspăt.

EXCURSIE PRIN SANATORIU

Seara, târziu de tot, am ajuns la destinație sleiți de puteri și năuciți de hurducătură. Ne mișcam spre ușă ca melcii, văicărindu-ne, iar escorta ne tot grăbea, întrucât la poartă continuau să sosească mașini cu carne vie. După ce am trecut controlul, am fost trimiși la etuvă și la baie. Tocmai spre ziuă am fost distribuiți conform diagnozelor puse de comisia din Ekibastuz. Am nimerit în secția de chirurgie, unde am fost primiți de Petrică. El a pus degetul la gură ca semn să-mi țin limba după dinți, să nu fim bănuiți că ne cunoaștem.

M-a repartizat într-un salon mic, unde mai erau și trei chinezi. Pe unul din ei îl țineau sub perfuzie de câteva zile. Medicii trebuiau

să-l țină în viață cu orice preț, ca să-l ducă la o înfățișare. Călăii trebuiau să-i mai smulgă niște depoziții pentru făurirea viitorului luminos. A doua zi, la ora cuvenită, a început vizitarea bolnavilor de către medic. În ușă și-a făcut apariția medicul chirurg, asistat de Petrică. Petrică Lungu a rămas aproape neschimbat. Josuț și puțintel la trup, cu niște ochișori ageri care nu scăpau nimic din vedere. Se descurca repede în orice situație și nu vedeai pe chipul lui nicio emoție. Medicul era un prizonier neamț, având grad de colonel. Avea aproape doi metri înălțime și era clădit nu după măsura tainului de lagăr. Cu mijloace mizere știa să facă minuni. Când intra în salon, dădea binețe binevoitor în câteva limbi bolnavilor pe care îi trata. Mai întâi, i-a analizat îndelung pe cei trei chinezi, apoi s-a apropiat de lavița mea și mi-a dat binețe într-o română impecabilă. Convorbirea a continuat în limba rusă, dar cu accent. I-am lămurit că mă doare în burtă. Dar ce anume mă doare, asta poate ști numai doctorul și Dumnezeu. El a zâmbit, a mișcat din cap și a afirmat: „Corect." Mi-a ordonat să mă dezbrac la pielea goală și a început să mă palpeze pe tot corpul. Mai întâi mi-a bosolit burta, apoi mi-a bocănit și mi-a ascultat cu urechea spatele, mi-a pipăit mâinile, picioarele, mi-a ascultat inima tot cu urechea. S-a dat în urmă cu doi pași, mi-a ordonat să mă scol în picioare și să mă răsucesc încetișor. A tăcut un timp oarecare și a pronunțat sentința: „Te vom tăia." Prin mine a trecut un fior rece.

– Ce anume o să-mi operați?

– Îți va lămuri asistentul și el te va pregăti de operație. La revedere – a zis în română și a plecat.

Neamțul naibii, cu dânșii nu te joci; ei știu să taie și gata.

N-a durat mult și am fost invitat în salonul de proceduri. Acolo mă aștepta Petrică singur. Tocmai atunci ne-am cuprins și am plâns de bucurie că Dumnezeu ne-a dăruit această clipă.

– Medicul știe totul despre tine, l-am informat. Mi-a spus că ești sănătos și ai un organism rezistent. Dar ca să nu fim bănuiți, trebuie să te operăm, ca după operație să avem timp să stăm de vorbă pe îndelete.

– Nu prea mă aranjează să-mi hăcuiți stomacul.

– Nici vorbă nu poate fi despre o așa operație. El a ales-o pe cea mai ușoară – apendicita. Mi-a lămurit că, la dânșii, copiilor le fac această operație îndată ce s-au născut. Așa că nu-ți face griji. Lucrează repede și ireproșabil.

– Tu cum ai nimerit aici?

– M-au adus de la Kenghir aproape gata! Am nimerit mai întâi într-un lagăr fără denumire de localitate și am stat acolo vreo jumătate de an. Lucram la o carieră adâncă din care se extrăgeau polimetale. Ne dădeau și niște mături cu care strângeam fracțiunile mărunte. Când praful se ridica în sus, strănutam puternic. Cariera era un obiect secret și numai șefii știau ce conținut aveau acele roci blestemate. Iar forța de muncă era înlocuită o dată la jumătate de an. Apoi am ajuns la Kenghir, unde plămânii m-au dat gata și am ajuns aici, pe mâinile domnului Rozenberg. După ce m-a pus pe picioare, și-a dat seama că știu câte ceva din medicină și m-a luat să lucrez cu dânsul. Ține foarte mult la români și-i iubește.

– Dragă Petrică, cine numai nu ne-a iubit pe noi? Și turcii, și austriecii, și nemții, dar cel mai tare ne iubesc rușii. Câteodată mă gândesc că activul, turnătorii și jurnaliștii de acum s-au plodit din flori de la acei care ne iubesc tare. Oare nu ne vom sufoca în brațele lor de atâta dragoste?

– Măi Ioane, da' tu nici înaintea cuțitului nu vrei să te schimbi.

– Dacă era vorba de schimbat, atunci n-ar fi fost nevoie să ajung aici.

Bietul meu prieten m-a cuprins, a oftat adânc și mi-a zis:

– Mulțumesc că ai riscat și ai venit. Mulțumesc că ești așa cum te-am cunoscut cândva. Un sanitar te va pregăti de operație, iar eu plec la niște proceduri foarte grele.

Spre seară, am fost chemat la operație. Se vedea că ei toată ziua au hăcuit ca în curechi… Medicul mi-a ordonat:

– Hai, suie pe masă!

Mi s-a făcut o anestezie locală, după care a urmat o pauză în care ei au schimbat în șoaptă niște vorbe. Medicul s-a apropiat

de masă, după dânsul încă vreo câțiva, de parcă voiau să sară la bătaie.

– Acum eu am să fac cunoștință cu tine mai îndeaproape!

A început să mă întrebe pe cine am acasă, dacă primesc scrisori de la ei, dacă am vreo fată care-mi scrie… Eu înțelegeam prea bine că sunt luat cu vorba până anestezia își va face efectul și eu să mă relaxez. La un moment dat, în șoaptă, s-a auzit comanda:

– Mâinile, picioarele, bisturiul…

Și am simțit în partea dreaptă a abdomenului cum pârâie carnea ca materia când o croiește croitorul. Patru sanitari mi-au apucat câte o mână și un picior, eu am strâns dinții și pumnii și n-am scos niciun sunet. Medicul borfăia în intestinele mele de parcă mesteca o supă pusă la foc. Puterile încet mă părăseau. Parcă nu-mi ajungea aer. Respiram tot mai rar și mai adânc. Cineva mi-a dat pe la nas și gură un tampon de tifon îmbibat cu parfum de liliac. Parcă nu mă mai durea, începeam să mă deprind cu ceea ce făcea medicul. Iar el tot comanda diferite instrumente. Răbdarea uneori mi se apropia de limită. Eu însă stăteam nemișcat că nici nu trebuia să mă țină de mâini și picioare. Mă țineau deoarece nu aveau masă de operații, era o simplă laviță, puțin mai înaltă, pe care o puteau duce cei patru sanitari. Cât a durat operația nu pot să spun, țin minte numai că, la un moment dat, parcă mi-au scos toate măruntaiele din burtă și am simțit durerea în gâtlej. Atunci am gemut o dată îndelung, ca un vițel, iar medicul m-a liniștit că totul e bine și că repede termină lucrul. Într-adevăr, n-a mai durat mult. Medicul și-a atins cu mâneca fruntea, a dat comanda: „Gata!”, iar în cealaltă mână ținea mațul orb într-o pensetă și mi l-a arătat.

– Iată, băiete, este destul de inflamat și se cerea cât mai repede extirpat.

I-am mulțumit mult și l-am întrebat dacă se poate să mă duc. El a râs de-a răsunat sala, n-a reușit să-mi răspundă, că eu m-am sculat pe șezute cu gândul să cobor de pe masă. Petrică și medicul s-au repezit și m-au culcat încetișor. Rozenberg mi-a spus că dacă voi avea poftă să mă scol, să încerc lucrul acesta peste

vreo 2–3 ore. Sanitarii m-au dus în cameră, m-au culcat lin pe laviță (slavă Domnului că aici erau într-un singur etaj) și mi-au pus pe locul operat o pernuță cu nisip călduț. Mi-au dat de grijă să nu mă mișc și să urmăresc ca pernuța să stea exact așa cum au pus-o ei. Mi-au zis că succesul operației depinde mult și de mine. Cu cât mai mult timp voi sta nemișcat în această poziție, cu atât mai bine se va prinde tăietura. După ceva vreme, a început să mă usture și să mă frigă locul operației. Durerea progresa tot mai mult și mă simțeam mult mai rău decât pe masa de operație. Nici nu încercam să mă clintesc, darmite să îndrăznesc să mă scol. Noaptea, târziu, a venit la mine Petrică, rupt de oboseală. A ridicat săculețul cu nisip de pe rană, mi-a spus că totul a decurs normal și va fi bine. Operația oricum bătea la ușă și să mulțumim Bunului Dumnezeu că am avut noroc să mă opereze, în aceste condiții vitrege de lagăr, un medic atât de iscusit. Peste trei zile mi-au scos ațele și am început să mă mișc, deși o făceam cam greu. Întâlnirile cu bunul meu prieten deveneau tot mai legitime. El era asistentul chirurgului, iar eu – pacient. Acum putea să zăbovească mai mult la mine și să ne împărtășim unul altuia durerile.

– Ioane, înainte de a ne face informațiile necesare, îți pun o întrebare care, posibil, îi frământă acum pe toți camarazii noștri din „Sabia Dreptății". Nu-ți pare rău că am fondat grupul nostru de rezistență și că atât de puțin am izbutit să realizăm?

– Întrebarea ta nu e neașteptată, ea apasă de mult timp ca o piatră de moară asupra unui bob de grâu. Mă frământă și mă macină în permanență. Cu cât Dumnezeu îmi adaugă zilele, cu atât mai mult mă conving că am făcut bine ce am făcut. Nu regret că mi se consumă tinerețea în ghearele căpcăunului, regret alte lucruri. Îmi pare rău că fratele tău, Nicolae, n-a reușit să ne facă legătura cu naționaliștii ucraineni. Ei aveau o mare experiență de luptă – și cu nemții, și cu bolșevicii. Îmi pare rău că atât de puțin am reușit să facem.

– Dar ce folos va avea din noi națiunea noastră, dacă vom fi striviți asemeni unui bob de grâu de o piatră de moară, așa cum spui tu?

– Petre, numai prin faptul că ne-am ridicat la luptă am demonstrat că pe pământul Basarabiei trăiește de mii de ani o altă etnie decât acea „rosătură de pe covată” care, în ’40, a întâmpinat cu flori Armata Roșie. Și-apoi, din făina măcinată din acest bob, poate, peste ani, se va coace o pâine bună. Dar tu ce-ai putea să răspunzi la această întrebare care văd că ne frământă pe toți: am procedat corect sau am greșit? N-am fost în stare să înțelegem cât de imensă a fost roata istoriei care s-a rostogolit atât de nemilos peste noi?

– Am să-ți răspund la această întrebare înainte de a te petrece de-aici. Acum, însă, să mai văd o dată cum se prinde rana.

După ce a analizat-o cu atenție, a exclamat:

– Neamțul naibii, are mâini de aur! Întrucât situația merge spre bine, ar fi de dorit să cunoști câte ceva despre acest lagăr. Vei fi expediat repede înapoi ca forță de muncă reparată. Aici, pe care putem, îi reparăm, iar care au fost uzați ireparabil se sting încetul cu încetul, neajungând pe masa de operații.

Petrică m-a luat cu dânsul în salonul de proceduri, mi-a dat un halat alb, o mască de tifon și m-a dus să-mi arate câte ceva din „șantierul” lui de muncă.

Lagărul era de dimensiunile unui orășel cu o populație de 18–20 de mii de locuitori, toți bolnavi. Unicul obiect de muncă era o carieră de piatră chiar în interior. Cel mai interesant că la îngrădire lipseau spiralele Bruno și, totuși, nimeni nu îndrăznea să evadeze. Aici se aduceau nu numai bolnavii și invalizii din toate lagărele din Kazahstan, dar și din alte părți. Barăcile erau tot dreptunghiulare, dar mai josuțe și ferestrele mai mici, cu gratii puternice de fier.

– Tot orășelul suferinzilor nu-l vei putea cunoaște, dar să vezi măcar o parte, ca să ai ce povesti nepoților. Nimic în lumea aceasta nu trebuie să rămână tăinuit.

Ne-am pornit printre barăci, ca persoane oficiale, așa, ca printr-un cartier. Bolnavii care ne întâlneau întâmplător îl salutau respectuos pe Petrică.

– Dar dacă ne întâlnește vreun gardian?

– Te-am luat ca să mă ajuți. Dar în ce privește șefii, nu-ți face griji, ei nu prea se rețin pe teritoriul zonei, se tem de infecţii. Cu toate că primesc un salariu majorat pentru nocivitate.

– Dar noi nu ne putem molipsi de ceva?

– În secția de contagioși nu am de gând să te duc.

Am intrat într-o baracă. Tavanul era josuţ, puteai să-l ajungi cu mâna. Ferestrele erau mici, prin ele trecea puțină lumină. Nu puteau fi deschise din cauza gratiilor. Lavițele dintr-un etaj erau așezate în câte două rânduri. Așternuturile erau doar zdrențe de culoare cenușie. De cum am intrat, am simțit prin mască un miros pătrunzător de trup omenesc nespălat, cu iz de urină. Majoritatea stăteau culcați, erau aproape goi, numai piele și oase. Prezența noastră n-a deranjat cât de puțin pe nimeni. Nu ne-au adresat nicio întrebare. Ei știau prea bine că oamenii în halate albe sunt aproape neputincioși să-i ajute cu ceva. Pe ultimele două rânduri de lavițe stăteau cei aduși din lagărele fără denumire. Aceste lagăre aveau un număr de codare, ca și deținuții. Pe dânșii îi controlau o dată pe lună niște comisii de la libertate.

– Vezi scheletele acestea? Când încep să se umfle, înseamnă că repede li se vor termina chinurile. Unii din ei devin foarte sfătoși, binevoitori, și nu mai vor să mănânce. Dar au fost și cazuri rare când așa, fără medicamente, numai cu Duhul Sfânt, se vindecau. Însă domnul Rozenberg zice că această vindecare aparentă nu-i de durată.

M-am uitat încă o dată, de la un capăt la altul al secției, la acest tablou deplorabil. Inima mi s-a făcut cât un purice la gândul că pe una din aceste lavițe aș fi putut fi chiar eu ori bunul meu prieten, Petrică.

– Să mergem, nu mai pot rezista în acest ocean de durere.

– Iar ei, precum vezi, rezistă. Unii chiar luni în șir. Din această secție m-a readus la viață acest neamț. Cât voi mai trăi nu știu, dar Îi mulțumesc lui Dumnezeu că mi l-a scos în cale pe acest medic. Boala s-ar putea înfrunta dacă ar fi medicamente și o alimentație pe potrivă. Dar din tainul de 450 de grame departe nu poți să ajungi.

La ieșirea din baracă i-au comunicat că au doi morți. Și aici primeau tainul morților cât mai era cu putință.

– Mai departe avem câteva secții de tuberculoză; să mergem.

– Mulțumesc, dar acolo nu vreau să ne ducem.

– În afară de noi mai sunt încă două secții medicale – una de terapie și alta de traumatologie. Tot lagărul se împarte în 6 sectoare de bolnavi. Cele mai grele sectoare sunt cu bolnavii mintal și cel de femei invalide de mâini. Lor, sărmanelor, le vine foarte greu să se spele și urmările sunt foarte neplăcute. Sectorul „terminus" este așa-numita morgă, de unde trimitem zilnic cu un Studebacker vechi 50–70 de cadavre la odihna de veci.

– Și voi reușiți să-i operați pe atâția nenorociți?

– Operăm și noi, și acei de la secția de traumatologie. Muncim cu uitare de sine; când nu mai suportăm, ne odihnim chiar acolo, alături, într-o chilioară cu două paturi. Toate operațiile le facem numai cu anestezie locală, iar uneori, din lipsă de medicamente, chiar și fără anestezie. Atunci durerile și răcnetele sunt pe potrivă. Acei pe care nu-i ajunge rândul la operație la timp, ori trec în gangrenă, ori ajung la secția fără dureri – morgă. În acest lagăr lipsește definitiv sentimentul de compasiune. Unii își mai prelungesc chinurile pe contul morții vecinului și așteaptă să împartă tainul decedatului.

– Așa e peste tot unde-i tainul de închisoare.

– Aici este altfel; tainul de închisoare este de 450 de grame, dar pe cei mai mulți îi mână la lucru. Chiar dacă sunt fără o mână sau fără un picior, ei sunt mânați ca vitele la muncă în cariera de piatră, toți laolaltă, și bărbații, și femeile. Regimul este așa gândit ca deținutul ori să ajungă la demență, ori la stația „terminus".

– Dar dacă serviciul medical ar fi aplicat în mod civilizat, s-ar putea vindeca măcar o parte din acești nenorociți?

– Mai greu ar fi cu bolile contagioase, într-o asemenea supraconcentrare de oameni. Iar cât privește traumele, majoritatea s-ar vindeca. Însă, cu timpul, ar crește numeric o masă de oameni care s-ar deosebi atât fizic, cât și moral de restul populației.

Ar apărea așa-numita „castă a proscrișilor” de care s-ar feri casta roșie. Semnele exterioare mai frecvente sunt lipsa organelor degerate ori traumatizate. Urechi, nas, față, toate degerate, mutilate, picioare, mâini pierdute.

Mergând spre secția de chirurgie, am întâlnit un *zek* care făcea niște semne ca muții, bolborosea ceva neînțeles, chinuindu-se parcă să spună ceva.

– Ce-i cu dânsul, este mut?

– Uite la fruntea lui, apoi ți-oi lămuri.

Pe fruntea individului era tatuat cuvântul *stukaci*.

– El nu este mut din născare. Aude și câteodată pronunță și câte un cuvânt. L-au adus din lagărul de la Dubovka cu acest tatuaj și cu limba tăiată. A fost pedepsit pentru trădare.

– Am văzut pedepse și mai grave. Ce bine ar fi dacă toți turnătorii din țara aceasta ar fi marcați în așa mod. Cred că nu e bine să-i omoare, mai bine uite așa, în felul acesta să-și ducă crucea până la capăt.

– Îți dai seama ce-ar fi? Jumătate din populație ar fi cu tatuaj pe frunte și cu limba tăiată. Însă cel mai interesant lucru ar fi că jumătate din conducerea de vârf ar fi mută. Să mergem, sunt așteptat la datorie, asta mi-a comunicat sărmanul nenorocit.

După ce s-a liniștit forfota zilei, au venit la mine Petrică și medicul. Acesta m-a analizat și m-a întrebat dacă nu mă doare în abdomen. I-am răspuns că nu mă doare nimic, în afară de tăietura de la operație.

– Ești bravo, băiete, mi-a plăcut purtarea ta în timpul operației. Sunt bucuros că am operat reușit un așa răzvrătit ca tine.

– Eu nu mă cred răzvrătit. După părerea mea, răzvrătiții sunt acei cărora nu le place cuibul în care s-au născut. Eu, din contra, am sărit să-mi apăr cuibul și neamul.

– În orice caz, îmi placi așa cum ești. Sunt sigur că te vei descurca și mai departe bine. Vă las, am plecat să mă odihnesc. Noapte bună.

După ce a plecat neamțul, Petrică mi-a lămurit că este un om de o bunătate rară.

– Să vezi tu cu câtă căldură controlează el copilașii nou-născuți din zona femeilor. Avem și o astfel de secție, de altfel unica alimentată cum se cuvine.

– Și ce fac cu pruncii, îi cresc aici în lagăr?

– Nu. Sunt alăptați nouă luni, apoi sunt duși în orfelinate. Atunci să auzi tu răcnete, sunt mai ceva ca la operație. Mamele rămase sunt cercetate până spun de la cine au rămas gravide.

– Interesant, ce atitudine va avea religia marxist-leninistă față de noua clasă, născută din mame cu dangaua '58? Vor amesteca-o cu cei născuți sub gard, ori originea socială îi va fi de *zek*?

– Ție îți vine a râde, dar te rog să-ți imaginezi măcar pe o clipă drama acelor femei. Ele nu știu când vor ieși și dacă vor ieși de aici vii. Ele nu știu dacă vor naște pe viitor. Și cel mai groaznic lucru este că ele nu știu dacă își vor mai găsi cândva odraslele. Așa că drama lor este sfâșietoare în momentul despărțirii de prunc. Uneori își pierd chiar facultățile mintale.

Vorbele bunului meu camarad au reînviat în memorie imaginea mamei, cum m-a petrecut ea pe drumul acesta lung și anevoios. După vorbele lui, am tăcut amândoi îndelung și mă gândeam: „Doamne, câte milioane de destine, câte milioane de inimi sfâșiate pe întinsul colos."

– Poate că eu nu ți-aș fi spus cele de mai sus, dacă n-aș fi văzut cu ochii mei un caz care m-a zguduit profund. Facem controlul medical o dată în lună și la mame și la copii. Între dânsele este o mamă fără palma de la mâna stângă. Are un băiețel ca un îngeraș coborât de pe icoane. S-o vezi cum stă deasupra lui ca o pajură și încă îl și mângâie cu ciotul cela de mână. Așa că, Ioane, sunt oameni suferința cărora e poate și mai mare decât a noastră.

Fără să vreau, m-am gândit: „Oare să aibă infernul acesta sfârșit?"

– Acum, dragul meu prieten, îți mai pun o întrebare care mă frământă pe zi ce trece, întâlnind tot noi și noi destine: împotriva cui ne-am ridicat noi la luptă?

– Cum adică împotriva cui? Împotriva veneticilor.

– Dar mai concret?

– Mai concret, împotriva rușilor!

– Dar cum vine asta că în toate lagărele prin care mi-a fost dat să trec, majoritatea osândiților la cele mai lungi termene de detenție sunt ruși. Și marele paradox: în secția de femei cu nou-născuți toate mamele sunt rusoaice. Și încă o chestiune, nelipsită nici ea de sens. Am întâlnit mulți ruși de o bunătate sufletească rară.

Întrebările pe care mi le-a pus bunul meu camarad m-au trimis cu gândul la Leandr Alexandrovici, la Vasile Terehov, la moșul Ignat, la Günter și la mulți alții care m-au ajutat să rezist vitregiilor sistemului dat.

– Știi, frate, aș dori să susținem cu demnitate acest examen. El ne privește pe noi amândoi și nu numai.

– Sunt înclinat să cred că roata istoriei a adus peste noi un nou sistem imperial draconic, un sistem nesățios de cucerire a noi teritorii.

– Bine, bine, dar de ce sistemul vine de la ruși și împreună cu ruși?

– Paradoxul este că el, sistemul, cu tot cu imnul lui, s-a născut nu în Rusia, ci în inima Europei. Lepădarea de Dumnezeu se trage de la Comuna din Paris, iar asupra Rusiei s-a abătut ca un blestem.

– Dar nu-ți pare că anume acest blestem va duce la măcinarea și ruinarea acestui imperiu?

– Soarta tuturor imperiilor este ruinarea. Istoria a dovedit lucrul acesta cu lux de amănunte, din antichitate și până în zilele noastre. Rămân în picioare la vitregiile timpului și dăinuiesc peste milenii numai popoarele care-L caută insistent pe Dumnezeu. Acum plec să mă odihnesc, iar mâine poate vom mai avea parte de vreo surpriză, dacă ziua nu-mi va fi supraîncărcată. Noapte bună.

A doua zi, înainte de cină, Petrică mi-a propus să facem o vizită în „casa înțelepciunii”. L-am întrebat dacă secția nu este de contagioși. El a zâmbit și mi-a spus să fiu liniștit. Pe drum mi-a lămurit că mergem în secția de alienați și că ei nu sunt deloc agresivi, mai ales dacă ești întru totul de acord cu dânșii. M-a cuprins frica, dar curiozitatea a învins. La intrare stătea de veghe un ins, tot

dintre deținuți. Petrică l-a întrebat dacă totul e în regulă și acela a răspuns afirmativ. Cum numai ne-am făcut apariția în ușă, cineva a șoptit: „Oaspeți de peste hotare!"

La număr erau vreo 20 de inși și, *momentan*[71], toți s-au așezat la locurile lor. Într-un ungher, un ins stătea pe cap, cu mâinile și picioarele în părți. S-a așternut o liniște de puteai să-ți auzi inima bătând. Din mijlocul lor a înaintat un bătrânel scund, căruia i se permitea să poarte barbă, și s-a așezat pe un hârdău pe care i l-au adus subalternii din alt ungher. S-a întors încet, liniștit, și cu un gest de binecuvântare le-a zis camarazilor: „Așezați-vă cât mai comod pe fotoliile acestea până vor fi aduse cele noi cu marginile aurite." Apoi s-a întors încet și ne-a vorbit:

– Dați-vă mai aproape, sunt gata să vă primesc și să vă ascult păsul.

După această ceremonie, s-a apropiat de moșneguț un ins și i-a șoptit ceva la ureche. El s-a întors către cel din ungher, care stătea pe cap, și foarte respectuos l-a invitat să se așeze la locul de onoare pe fotoliul său. Din nou s-a întors către noi și a dat glas:

– Cred că tuturor le este cunoscut cine sunt eu.

Supușii lui au negat toți în cor, au zis că nu știu.

– Eu sunt regele Marelui Regat al Lumii, feciorul din visul al doilea al lui Mahendra-Birbicram-șah-deva! Palatul meu de argint este așezat pe vârful muntelui Everest. Deasupra palatului străjuiește zi și noapte cea mai luminoasă stea. De acolo, eu împreună cu bunul meu prieten de seminar Koba întocmim legile după care se mișcă Universul și societatea omenească. Și obosim nespus de mult.

– Măria ta – a zis unul dintre supuși –, Koba a murit nu demult.

– Nu-i adevărat, el trăiește astăzi în inimile celor care au ridicat fundul la locul de cinste și judecă cu el. Ce-i drept, pe când eram la seminar, el a copiat lucrarea de la Troțki.

– Ha! Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Troțki nu era știutor de carte! – a strigat unul dintr-un ungher.

[71] Imediat (*momentalino* – lb. rusă).

– Cum așa? Doar tot ce s-a înfăptuit până acum în țara aceasta s-a făcut după lucrarea „Revoluția permanentă" – a glăsuit moșneguțul de pe tron.

– Exact! Tocmai de aceea noi și ne-am învrednicit de aceste fotolii – a afirmat unul cu porecla *Iurodivîi*.

– Excelența voastră – ni s-a adresat moșneguțul –, noi vom curma toate pornirile urâte din fericitul nostru Albion. Celora care vor încerca să evadeze le vom tăia câte un picior. Cine va încerca să ridice mâna asupra regatului va rămâne fără mână. Acei care vor încerca să asculte șoaptele neroade de peste hotare vor rămâne fără urechi. Și să nu îndrăznească nimeni să-și vâre nasul unde nu-i fierbe oala – va rămâne fără nas!

– Măria ta, aceasta-i deja dictatură! – a strigat cineva dintr-un ungher.

– Corect. Dar fără dictatură nu poate fi construit viitorul luminos al omenirii. Acum eu am obosit și despre această taină mai departe va vorbi luminăția sa, pastorul Danilevski.

– Taina viitorului luminos o cunoaște numai unsul lui Șakiamuni. El acum a adormit în castelul său din cuarcit șocșinic, care are cele mai perfecte forme geometrice din Univers. Încercăm să descifrăm taina unsului cu ajutorul practicilor yoga.

Avea o voce dogită, care venea parcă din adâncul pământului. La un semn, practicantul a sărit ca o pisică siberiană și din câteva mișcări dibace a ajuns în ungher și s-a așezat încetișor pe cap, desfăcând din nou mâinile și picioarele.

– Priviți, excelențele voastre, către această desăvârșire a ordinii mondiale – și Danilevski a arătat spre practicantul de yoga. Noi am trăit o jumătate de veșnicie cu picioarele în jos și țineam la loc de cinste capul. El, însă, n-a putut să ne conducă mai departe. Atunci a avut loc marea explozie a înțelepciunii omenești, după care totul a fost întors cu picioarele în sus și a început cea de-a doua jumătate a veșniciei, în care conduce un alt organ numai nu capul. Aceasta este tălmăcirea definitivă a lucrurilor.

După această tălmăcire, a luat cuvântul moșneguțul cu barbă și ne-a propus să înceapă ceremonia de primire a noastră în rândurile lorzilor din Albion. Petrică s-a închinat foarte cuviincios, îndoind puțin genunchii și cu mâna dreaptă aplecând capul meu. Le-a mulțumit și a motivat că nu suntem încă destul de bine pregătiți și n-am adus darurile cu noi. Danilevski a anunțat o pauză. Iar noi, tot pășind cu grijă îndărăt, ne-am retras spre ușă. Când am ieșit afară din baracă, am răsuflat adânc și m-am uitat în urmă, ca să fiu sigur că nu mai vine cineva după noi.

– Petre, am rămas șocat. Pentru prima dată în viață am văzut un asemenea tablou. Oare cu ce au păcătuit atât de groaznic acești oameni?

– Poate că n-a păcătuit niciunul din ei; ispășesc, însă, păcatele unui imperiu care seamănă numai durere în lume, poate mai mare decât vedem noi în acest lagăr. De dânșii ți-i milă. Este normal și creștinește, dar când Basarabia a răcnit și a bocit de atâtea ori fără simțire, încă de la prima cotropire și până în ziua de azi, i-a fost oare cuiva milă de noi? La mama ta, la mama mea, la mama ceea care și-a pierdut mințile în timpul foamei după ce a gustat din trupușorul copilului său ca să-și astâmpere foamea, s-a gândit cineva?

– Interesant, cum de-ai fost așa de liniștit? Eu am tras o spaimă nemaipomenită.

– Cum să-ți spun, de fapt, ei sunt niște cobai pe care se fac anumite experiențe psihologice. Din libertate vin de 2–3 ori pe lună o turmă de călăi care le administrează numai ei știu ce, apoi controlează efectul. După plecarea călăilor, ei zac nemișcați zile întregi în poziția în care i-a prins efectul medicamentului administrat. Vin la mâncare, nu sunt lacomi, mănâncă încet și apatic, apoi se așază la locurile lor în aceeași poziție.

– Oare lagărele cu regim sever nu le vor transforma în sanatorii pentru *inakomîsliașcie*[72]?

– Poate ne va păzi Dumnezeu de așa năpastă.

---

[72] Disident.

– Cum îi spune moșneguțului care ne-a primit?

– De fiecare dată spune alt nume. Dar după toate probabilitățile, a fost ori *eser*[73] de stânga, ori anarhist.

În drum spre chirurgie, a cotit spre un delușor și m-a oprit.

– Iată, după cină, vei veni singur aici și vei mai vedea ceva ieșit din comun.

Soarele se apropia tot mai mult de orizont. Umbrele deveneau mai lungi, semn că ziua se va îngâna repede cu noaptea. Împreună cu vreo câțiva bolnavi mă mișcam încet spre delușor, de parcă mă sfătuisem cu ei să ne ducem încolo împreună. De la poalele lui începea o vale lungă cu un drumușor de țară care ducea direct la cariera de piatră, ce se pierdea undeva după un șir de barăci. În curând s-a auzit toaca, semn că s-a încheiat ziua de muncă. A mai trecut ceva timp și din vale au început să apară la orizont primele figuri omenești, care se mișcau nespus de anevoios. Convoiul venea greu, parcă se legăna o apă, împovărat de o zi de muncă chinuitoare. Majoritatea erau invalizi, fie de un picior, fie de o mână. Se țineau câte doi unul de altul cei care nu aveau nici măcar un băț să se sprijine. Cârje aveau foarte puțini. Cei mai mulți aveau niște bețe. Târau păcatele, Dumnezeu știe ale cui, ca să ajungă la cantină și barăci. Celor care făceau norma de piatră pe zi li se mai adăugau câte 50 de grame la tainul de ocnaș. Iar celor care supraîmplineau această normă li se adăugau câte 100 de grame de pâine la tain și, respectiv, câte un ciorpac de terci de 150 de grame ceva mai desuț, ca adaos la porția de ocnaș, care semăna mai mult cu lăturile. Pe terci turnau deasupra o linguriță de ceai de ulei din bumbac. Pirotehniștii făceau exploziile de rigoare, iar deținuții (după care nu veneau să-i ia înapoi lagărele care i-au adus) erau scoși la răscolit piatra cu răngile. Acei care aveau ambele mâini zdrobeau pietroaiele mari cu barosul. Cel mai chinuitor moment era dusul și întorsul. Șeful direcției lagărelor, colonelul Cecev, venea în inspecție de două ori pe lună și-i plăcea să privească de la o parte

[73] Membru al Partidului Socialist Revoluționar (SR).

mișcarea osândiților și de fiecare dată le amintea că mișcarea este viață, așa ne învață știința marxist-leninistă. Distanța de 1,5 km o parcurgeau timp de două ore. Aceste patru ore dus și întors erau luate din timpul din afara orelor de muncă, adică din amurg și din luminatul de zi. Uneori se încăierau bătăi nemaipomenite. Se ajungea până la aceea că mușcau ca fiarele, cu furie, scoțând urlete sălbatice. Încăierarea avea loc de la furtul bețelor de sprijin.

Camarazii de alături mi-au povestit că, înainte de a ajunge eu în acest lagăr, a avut loc un caz extraordinar. Cu o lovitură de baros l-au omorât pe Melikian, acel brigadier cu care m-am încăierat și eu în cariera de piatră. După ce l-au omorât, au clădit pe dânsul normele de piatră.

Cel mai dureros tablou apărea atunci când se aprindeau luminile de-a lungul acestui drumușor. Ici-colo se vedea câte o mogâldeață de om care făcea eforturi disperate și încerca să se târască precum câinele în trei labe. Când obosea să meargă câinește, se rostogolea. Numai să ajungă la ciorpacul râvnit toată ziua. Unii nu mai puteau să iasă din carieră. După mai multe ore de chin, pleca după ei o căruță mare de serviciu și-i aruncau în coșul căruței ca pe bușteni. Zi după zi, unii din ei, uitați de Dumnezeu, lăsați de camarazii de suferință, ajungeau în secția „terminus". Mulți dintre ei erau găsiți a doua zi înțepeniți, cu o piatră sub cap, dormind somnul de veci. Văzând toate astea, m-a cuprins o revoltă sufletească inexplicabilă, care apăsa asupra mea sfâșietor, și m-am jurat să nu uit nimic din toate cele văzute până la Judecata de Apoi, care va fi ori pe lumea asta, ori pe cealaltă. Mi s-a furișat un gând strașnic că, posibil, toți, pe rând, putem avea aceeași soartă. Dar mare este puterea Ta, Doamne!

Gardienii nu se revoltau de lipsa la număr a deținuților, fiind siguri că acești neputincioși nu mai visează la evadare. Stepa goală și ostilă era pentru ei o moarte sigură. Se târau cum puteau spre *rodnoi lagher*[74] ca spre ultima speranță de viață.

---

[74] Dragul lagăr.

Noaptea târziu, rupt de oboseală, a venit Petrică. S-a așezat alături și mi-a zis să tăcem puțin împreună ca să-și mai vină în fire, să evadeze din suferințele pe care i-a fost dat să le vadă într-o zi de muncă. După o pauză destul de lungă, când mă gândeam că bunul meu prieten a adormit, aud cum mă întreabă în șoaptă:

– Ai fost la dâmbușor?

– Am auzit de multe ori expresia „drumul crucii", dar nu m-am gândit niciodată că-mi va fi dat să-l văd.

– Apoi, dragă frate, sfârșitul acestui drum mi-i dat mie și domnului Rozenberg să-l vedem în fiece zi în secția „terminus". Majoritatea covârșitoare ajung acolo în urma distrofiei sau adorm în carieră, cu piatra sub cap. Însă sunt și cazuri de sadism dement, ferocități care întrec orice închipuire.

– Crezi că asta va avea sfârșit vreodată?

– Începutul sfârșitului s-a petrecut în anul acesta. Aici eu contactez zilnic cu diferite personalități și toți sunt de aceeași părere. Paradisul roșu se mișcă încet, dar sigur, spre apusul său. Numai că nimeni nu poate prezice cât de lungă îi va fi calea prăbușirii și care vor fi urmările.

– Oricare ar fi urmările, elementul măreției imperiale nu se va stinge cu una cu două și știu că voi avea de luptat cu acest balaur până la moarte.

– Tocmai de atâta am ținut foarte mult să ne întâlnim și să coordonăm cum am putea face să grăbim timpul măcar cu o zi, dacă nu cu un an, ca să ne vedem ieșiți de aici cât mai repede. Zic asta din mai multe motive. Simt că zilele mele devin tot mai scurte după ce am îndurat silicoza, de aceea doresc din toată ființa mea s-o bucur pe biata mamă, să mă vadă venit în prag. Iar pe de altă parte, îți spun sincer, nu mai pot rezista în această măcelărie. Mi-i frică să nu ajung în „casa înțelepciunii".

– Ce-ar putea să depindă de noi?

– Au început să rejudece diferite dosare. Ar fi posibil să-l reexamineze și pe al nostru, dar pentru asta ar fi de dorit să scriem la vreo instanță. Principalul, vreau să te rog, dacă se va întâmpla

acest lucru, las-o mai moale cu răspunsurile la anchetă, să nu fii așa de categoric ca la judecata din Chișinău.

– Am auzit și eu despre rejudecarea dosarelor, dar să-i adune pe toți din toate colțurile „paradisului” ca să-i judece pe grupe e prea costisitor. Cred că aceasta o vor face în lipsa noastră. Ei știu bine cum să facă asemenea lucruri. Apoi ne vor chema în fața unor comisii la un fel de reeducare, unde vor încerca să ne convingă că noi am greșit amarnic. Iar noi, la rândul nostru, asemenea unor elevi năzbâtioși, va trebui să ne cerem iertare și să promitem că așa ceva mai mult nu vom face.

– Este posibil și un așa scenariu. Important e ca răspunsul să fie ca la judecățile indiene, să nu zădărâm ursul cu îndârjirea noastră.

– Apoi, mai întâi să-ți răspund la cele două întrebări. N-am greșit nici cu o iotă ridicându-ne la luptă, chiar dacă noi am fost atât de puțini și nepregătiți. Să te aperi este lăsat de la Dumnezeu, dar să jefuiești popoare întregi, nu cred să fie o binecuvântare de la Cel de sus. Cât privește cea de-a doua întrebare, care după câțiva ani de ocnă a devenit deosebit de sensibilă, răspunsul este, fără îndoială, complicat. Noi ne-am ridicat împotriva unui sistem imperial hrăpăreț și dornic de noi cuceriri și el nu trebuie confundat cu omul, cu o persoană anumită, indiferent din ce etnie face parte. Cei mai mulți slugoi erau ruși sau vorbeau rusește. Anume acești indivizi ne-au făcut să-i urâm pe ruși. Dar aici am văzut că și rușii suferă, și nu mai puțin decât noi. Așa că îi compătimesc și pe ei.

Camaradul meu a făcut o pauză lungă, după care a zis.

– Ai dreptate. Tu însă rămâi neînduplecat, iar eu vreau cât mai curând acasă.

– Dragul meu frate, te-am înțeles pe deplin și îți promit cu jurământ că de voi fi chemat la „cumătru” la cercetări, voi lua totul asupra mea. Dar nu cred că ei sunt capabili să se schimbe. În ziua când li se nasc băieței, ei le pun sub cap o sabie.

– O fi, dar totuna mor și ei cu piatra sub cap în carieră. Poate îi va schimba Dumnezeu. Promisiunea ta mă face să mă simt mai

bine, să-mi fie mai ușor pe suflet. Dar, totuși, te implor să nu fii categoric; nu vreau ca tu să rămâi aici și să mă rogi mai apoi să sărut pământul țării și pentru tine. Eu în cel mai scurt timp voi cere revederea dosarului. Dacă mâine vine mașina de la voi din lagăr cu bolnavi, noi te vom trimite îndărăt, așa crud. Nu vreau să te văd coborând și urcând drumul de la carieră.

AKTAS

Au rămas în urmă un șir de pușcării și lagăre care au lăsat în memoria mea scene care de care mai dureroase. Dar și amintiri despre camarazii cu care mi-a fost dat să împart și binele și răul. A rămas în urmă o parte din istoria trăită, o istorie care din când în când mă chinuiește și mă zbuciumă prin somn cu niște halucinații oribile, care nu se pot compara cu cele trăite aievea.

A rămas în urmă lagărul de la Spassk, bunul meu prieten și camarad Petrică Lungu și minunatul medic neamț, domnul Rozenberg. Această bulboană din infern nu poate fi uitată de nimeni dintre acei cărora le-a fost dat să ajungă pe fundul ei și să mai rămână în viață.

Ultimul lagăr în care am nimerit a fost cel din Aktas. Vântul marilor schimbări a început să adie și prin stepa cu pelin, aducând spre noi mirosul lui amar, tot mai des amestecat cu speranța marilor schimbări. Au apărut primele dosare revăzute și primii deținuți eliberați înainte de termen. Însă foarte puțini erau reabilitați. Cu toate acestea, veștile de eliberare erau primite cu o bucurie nețărmurită. Creștea speranța și la acei care mai rămâneau în lagăr și mai aveau de luptat pentru *gorbușkă*. Erau și cazuri când unor camarazi li se refuza revederea dosarului sau primeau un răspuns dureros: că au fost judecați corect și că trebuie să muncească cu stăruință, ca să-și ispășească vina față de marele partid. Cu toate că n-am scris niciun fel de cerere de rejudecare a dosarului, așteptam

și eu, ca toată lumea, o schimbare, o noutate, ceva ce m-ar fi scos din monotonia și toropeala care mă măcinau și mă apăsau. În una din zile, am fost chemat la cancelaria lagărului. Acolo erau adunați mai mulți deținuți, ca să li se citească răspuns la plângere. De acei care n-am scris nimic eram vreo câțiva. Dar în sala de așteptare ni s-a lămurit că, posibil, au scris alții din același dosar. Inima începuse să-mi bată ca înaintea accidentului din mină. La interval de 5–10 minute, din cancelarie ieșea câte un deținut cu fața plină de fericire, mătăhăind din mâini și răcnind cât îl țineau bojocii: „Libertate!” Câte unul ieșea clătinându-se, negru la față și parcă mai gârbovit. Atunci mulțimea tăcea și nimeni nu îndrăznea să spargă liniștea apăsătoare. Unul chiar a răbufnit și la ieșirea din sală a strecurat printre dinți: „Dă-i în mă-sa!...” De câte ori se deschidea ușa, așteptam să fiu chemat. După o așteptare care îmi păru mai mare decât viața pe care o trăisem, mi-am auzit strigat numele schimonosit. Am intrat în cancelarie, unde, la o masă dreptunghiulară acoperită cu pluș roșu, stătea o comisie alcătuită din trei persoane, iar mai la o parte, ședea șeful lagărului. Cel din mijloc m-a întrebat după ritualul din lagăr:

– Spune numele, prenumele și patronimicul, numărul de deținut, când ai fost judecat, articolele și termenele, adresa de acasă.

După ce am răspuns la toate întrebările în ordinea respectivă, comisia s-a sculat în picioare și acel din mijloc, cu un altfel de glas, de diacon fornăit, a început să-mi citească o nouă sentință:

Judecătoria supremă a URSS a reexaminat dosarul membrilor și susținătorilor organizației „Sabia Dreptății”, condamnați în anul 1950 pentru activitate antisovietică, recunoscând că aceștia au fost supuși pedepselor pe termene excesiv de mari. Condamnaților Guțu, Gheorghelaș și Istrati li s-a redus termenul condamnării de la 25 la 10 ani privațiune de libertate. Sentința judecătoriei supreme a RSSM din 24 noiembrie 1950 privind condamnarea lui Lungu, Bobeică, Moraru și Țurcanu a rămas intactă, fiind anulat doar termenul de exil, prevăzut inițial de către instanțele judiciare.

– Întrebări nu se pun. Poți pleca! – mi-a ordonat cel care mi-a citit noul verdict.

În acel moment n-am mai râs în hohote ca la primul verdict. Pe loc am înțeles că nouă, la cei patru, ni s-a pecetluit soarta pe încă șase ani de zile și că articolul 33 („*osobo opasnâi*”) va apăsa toată viața asupra noastră. În acel moment am realizat că de acest stigmat voi scăpa numai atunci când sistemul se va prăbuși definitiv. Limba mi se lipise de cerul gurii, am încleștat dinții și pumnii și am ieșit pierzând pe loc darul vorbirii.

Mai multe glasuri m-au întrebat în șoaptă:

– Ce-i? – și tocmai aproape de ieșire am găsit cuvântul potrivit: „Până la capăt.”

În memorie mi-a apărut tabloul lugubru, cum veneau de la muncă din cariera de piatră calicii. Apoi și cel de la „casa înțelepciunii”. Ajuns afară, mi s-a făcut amar în gură. Îmi venea să vomit. Se învârtea tot lagărul cu mine și chiar tot Kazahstanul. M-am așezat pe un pietroi și mi-am pus capul pe mâini. În acel moment nu eram capabil să gândesc nimic. Am rămas mut multă vreme. Cât am stat așa, nu mai știu, dar m-a trezit din acea toropeală, din acea muțenie, un camarad cam de vârsta mea, dar mai robust și mai vânjos:

– Ce stai pe acest piedestal? Crezi că te vor eterniza? De statui e plină țara aceasta. Hai, scoală și scutură de pe tine tot ce te apasă.

– Mă apasă încă șase ani!

– Tu știi că distanțele dintre evenimentele epocale acum devin tot mai scurte. Nu ucide speranța din tine. E tot ce avem mai de preț.

Mi-a întins mâna și s-a recomandat:

– Serghei.

Nici nu mai știu de la câți am auzit îndemnul la speranță. Însă toți erau mai în vârstă decât mine; acesta însă părea de seama mea după aspect, dar era molipsit și el, se vede, de optimism.

– Vezi tu, măi frate, am sperat că după moartea tiranului vom ajunge mai repede în libertate. Libertatea este însă iluzorie. Se vede că ei acum ne împart pe categorii, naiba știe după ce criterii.

M-am despărțit de Serghei, i-am mulțumit de bună-cuviință și m-am retras în culcușul meu. Poate pentru prima dată în viață mi-am dat seama că am trăit de acum 25 de ani, din care numai copilăria mi-a rămas în amintire ca o perioadă normală, pe care am trăit-o în țara mea și sub ocrotirea bunicului meu, om de o bunătate rară și de o înțelepciune solomonică. În rest, război, foame, lagăr. A început să mă cuprindă o disperare când mi-am dat seama că mai am de ispășit încă șase ani de pedeapsă și numai pentru faptul că-mi iubesc neamul, țara și dreptatea. Vor mai avea oare bieții mei bunei zile să mă aștepte? Dar biata mamă, cu inima ei zdrobită? Am început să mă gândesc la evadare. În toată ființa mea simțeam o oboseală nemaipomenită, care îmi pisa fiecare mușchi.

Nimerisem într-o brigadă de salahori și cu greu făceam față diferitor munci. În brigadă aproape toți primeam tainul minim de ocnaș. Mereu eram flămând și semănam cu un lup hăituit. Tot mai des irascibil, îndărătnic. Nu scoteam nicio vorbă zile întregi și bietul meu brigadier, acel Avdeev de la Ekibastuz, mă răbda și uneori chiar se așeza lângă mine să mă consoleze.

– Vanea, nu-ți fă inimă rea, șase ani nu-i toată viața și nu-i pedeapsa capitală. În acest răstimp multe se vor schimba și Dumnezeu te va bucura într-o bună zi și pe tine.

Câteodată încercam să fac eforturi disperate ca să împlinesc planul de muncă, sperând la un supliment la tain, ca să-mi mai pot potoli puțin foamea care mă rodea la stomac zi și noapte. Când mă sculam, îmi era foame; când mă culcam, tot flămând adormeam.

Pe când săpam la un fundament, s-a apropiat de mine noul meu cunoscut, Serghei, și m-a invitat la o pauză pe care rușii o numesc *perekur*[75]. Eu îi spun că n-am să reușesc să-mi îndeplinesc norma de muncă și o să rămân codaș, cu tainul minimal.

– Ei, dar măcar spune-mi cum te cheamă și de unde ești.

– Mă cheamă Ion și sunt din Basarabia.

---

[75] La o țigară.

Acesta era răspunsul dat tuturor, ca să-i atenționez de numele meu corect. Ei oricum îmi ziceau cum m-a numit bunicul când m-au adus de la botez – Vanea.

– Șezi lângă mine, nu fi hapsân la lucru, mai ales în lagăr. Lucrul nu-i lup și în pădure n-o să fugă. Mai bine să ajungi la libertate flămând decât să zdohnești în lagăr sătul.

Cele câteva vorbe, care mi-au părut cu tâlc, m-au intrigat puțin și am intrat în vorbă cu noul cunoscut. Simțeam necesitatea acută să-mi fac noi prieteni. Cât am stat cu el de vorbă am aflat că este din Kiev, că părinții lui au lucrat la nord de Cernăuți, în Zalișciki, ca medici.

După această întâlnire, am descoperit în Serghei Maleev un om către care mă atrăgea ceva inexplicabil. Era un altruist incurabil. Până la sosirea mea în Aktas, Serghei lucrase brigadier, dar a fost destituit din cauză că de fiecare dată când ducea fișele de lucru ale muncitorilor, șefilor li se părea că el le mărește volumul de lucru executat. Odată, când l-a răzbit (iar el era nespus de răbdător), ca să-și bată joc de guzganii de contoră, a scris în fișa de muncă arhicunoscuta zicală a *zekilor*: „*planirovka vodî, trambovka dâma*”[76]. Fișa a trecut neobservată. Muncitorii au păpat suplimentul și tocmai peste o săptămână s-a descoperit brașoava care a dus la eliberarea lui din funcție. El era nespus de satisfăcut de această întâmplare, mai ales că toată zona făcea diferite glume pe acest caz. Îi plăcea nespus de mult umorul fin, rafinat, care, de altfel, era molipsitor, și era cu neputință să nu te pătrunzi de cele spuse de el. Pe când mergeam în coloană și din toate părțile zbierau la noi să respectăm conduita de *zek*, el îmi șoptea încetișor, fără a se uita la mine: „*Vanea, mî sceastlivî eșcio tem, cito umeem smeiatsea.*”[77] Odată, mi-a recunoscut că el are o deosebită satisfacție când poate să-și bată joc de greutățile pe care i le creează șefii.

[76] Nivelarea apei, presarea fumului.

[77] Vanea, noi suntem fericiți prin faptul că putem încă zâmbi.

Într-o zi de odihnă, m-a invitat la el. Cât de mare mi-a fost surpriza și bucuria când l-am întâlnit acolo pe tătarul Boris Blagoobrazov, acel minunat pictor care a refuzat cândva, în libertate, să se specializeze în pictarea portretelor marilor conducători și acum scrie numerele *zekilor* și lozincile regimului. De cum am dat cu ochii unul de altul, ne-am împlut de bucurie și mirare și ne-am cuprins ca frații de la o mamă. „Mama" care ne înfrățise a fost temuta pușcărie Ruzaevka. Serghei era nespus de bucuros de întâlnirea noastră și a remarcat că lumea e mică, mai ales la opreliște. Despre soarta lui Turenkov și cantata lui închinată conducătorului proletariatului mondial n-am mai aflat nimic. Se vede că l-o fi înghițit Ruzaevka, ca și pe Vavilov.

– Serghei, spune, ce te-a făcut să te apropii atât de mult de Vanea? – a întrebat Boris.

– La început m-am apropiat de el intuitiv. Apoi, din întâmplare, am descoperit că sub căpătâi ține ascunsă o carte rară de Shakespeare. Oamenii care țin sub căpătâi cărți, și mai ales rare, se vede că nu țin cuțitul.

– E o amintire pe care sunt dator s-o păstrez cu sfințenie și, dacă voi putea s-o scot la libertate, voi dărui-o nepoților.

Când a venit la Aktas, Boris a nimerit în brigada lui Serghei. Acesta i-a descoperit în scurt timp talentul și l-a aranjat ca zugrav în lagăr. I-au dat o cămăruță pentru atelier. Serghei îi devenise „critic oficial" la unele lucrări. Locuiau împreună în această odaie. Pe un șasiu se afla portretul Dusei; ea era nepoata unui șef din lagăr. Boris, la dorința ei, o picta într-o bluziță roză de voal, destul de transparentă încât, ca prin ceață, i se întrezărea goliciunea. Pe un ocnaș tânăr trupul gol al unei femei, văzut chiar și prin sită, îl lăsa cu gura căscată. Serghei se delecta cu portretul Dusei și-l analiza în fel și chip. Ba că ochii ar trebui să lucească mai mult, în altă zi îi părea bărbia că ar trebui să fie puțin mai plinuță. Și când portretul trebuia de acum să coboare de pe șasiu, criticului i se păru că sânii ar fi fost bine să fie mai bourei și să se cunoască puțin de tot de sub bluziță gurguiele. Boris a înțeles „tâlcul" analizei critice și i-a șoptit încetișor camaradului:

– Las-o naibii să se ducă, prea mult am ținut-o la pozare și îmi pute de la dânsa ca de la toți cekiștii. Cu toate că de fiecare dată nu vine cu mâna goală.

La despărțire, Boris ne-a servit cu o mică gustărică din darurile Dusei. Iar Serghei mi-a împrumutat o carte cu aforismele lui Kuzima Prutkov. În lagăr, împărțirea fărâmei de pâine cu cineva nu se uită până la moarte. Acesta era simbolul unei prietenii cimentate prin suferința comună. De obicei, pâinea din lagăr nu făcea fărâmături, dar noi totuna țineam mâna sub ea.

După moartea tiranului și împușcarea celui mai credincios dulău al său, lagărele au început a se trezi din apatie. Iar după ce au apărut primele eliberări înainte de termen, a început să scadă treptat productivitatea muncii. În legătură cu permisiunea de a primi mai multe colete pe an, s-a atenuat goana după *gorbușkă*. Tot mai des apăreau cazuri când brigăzi întregi refuzau să iasă la lucru, revendicând anumite cerințe de regim și alimentație. După răscoala din Kenghir și Vorkuta, și la Aktas au început să apară foi volante cu diferite revendicări. Tendința spre libertate devenise ireversibilă și regimul a început să trosnească din încheieturi. Una din foile volante avea cam următorul conținut:

- *Scoaterea numerelor de pe haine.*
- *Barăcile să nu fie încuiate noaptea.*
- *Ridicarea restricțiilor la corespondență.*
- *Permisiunea de a primi bani din libertate.*
- *Deschiderea buticurilor cu produse alimentare în zonă.*
- *Mărirea numărului de întrevederi cu rudele.*
- *Aplicarea normelor de lucru echivalente cu cele din libertate.*

Dacă, în decurs de două săptămâni, revendicările sus-numite nu vor fi puse în acțiune, noi ne rezervăm dreptul de a declara grevă generală.

Comitetul de grevă

Să nu participi la grevă era tot atât de periculos precum ai fost depistat că ești turnător. Forța nevăzută era dură și de temut. Pedeapsa putea fi capitală.

Într-o bună zi, s-a făcut o adunare generală fulger la care ni s-a făcut un șir de comunicări, una mai șocantă decât alta. Cea mai însemnată noutate a fost introducerea *zacioturilor*[78]. Aceasta însemna o evidență strictă, în fișa personală, a volumului de muncă prestat supraplan, care forma un fel de zile-muncă, acestea fiind puse în calcul ca zile calendaristice la eliberare. *Zacioturile* puteau fi pierdute la încălcarea disciplinei de respectare a regimului. Această așa-zisă facilitate diabolică era cu mult mai rafinată decât metoda *gorbușka*. Pe lângă faptul că mărea tainul zilnic, ea îl ajuta pe *zek,* prin muncă istovitoare și o supunere oarbă de rob, să grăbească termenul eliberării. Inovația reducea simțitor numărul acelora care ajungeau în BUR sau la carceră.

Evidența contabilă pentru un *zek* era: 45% din câștigul zilnic revenea deținutului, 55% – statului. Din cele 45% ale *zekului*, 70% le lua lagărul pentru convoi, întreținerea câinilor, sârma ghimpată, serviciile comunale din zonă, BUR, *oper*, ofițer de regim, cenzură, pentru reeducare și multe alte drăcovenii. Deținuții bolnavi, distrofici, bătrâni și, în general, cei sleiți de puteri rămâneau veșnic datori lagărului. Guzganii din contoră s-au acomodat imediat la noua înlesnire și încercau să fure câtimile de procent de la cei mai nenorociți, care nu erau în stare să-și ducă evidența muncii. Adesea, se ajungea la vârful de pumnal și la răzmerițe neprevăzute. Multe din revendicările noastre au fost satisfăcute. Cei cărora le-a rămas o treime din termen și aveau o disciplină așa cum dorea administrația erau scoși în afara zonei, în anumite barăci, aproape de lagăr, și umblau la lucru fără convoi, fiind doar obligați să se înregistreze dimineața și seara la un birou special. Datorită acestui fapt, legăturile noastre cu lumea de dincolo de zonă se înfăptuiau mai ușor.

---

[78] Credite.

Cu toate că speranța de a mă vedea cât mai curând în libertate mi-a fost puternic zdruncinată, cunoștința cu Serghei și întâlnirea cu Boris m-au mai înviorat puțin. Datorită lor nu duceam lipsa cărților rare și aveam cu cine întreține discuții pe diverse teme. Într-o zi, vin ei amândoi la mine, bine dispuși, și, după obiceiul rusesc din lagăr, îmi propun să le dansez, căci ei au o veste bună pentru mine. Nu s-au lăsat până nu le-am sărit de vreo câteva ori ba pe un picior, ba pe altul, așa cum o făceau în antichitate sălbaticii. După aceasta mi-au înmânat scrisoarea și o înștiințare de colet. S-a făcut liniște. Am citit adresa de pe plic.

– Vești de acasă?

– Scrisoarea e de la o studentă.

De bucurie, am sărit încă o dată mai sus decât toți sălbaticii de până la mine. Le-am mulțumit și am început să le citesc. Era un scris nespus de frumos și caligrafic. Toate elementele literelor erau totuna, de parcă erau cântărite în carate. Frazele erau scurte, dar aduceau cu sine toată căldura, bucuria și durerea neamului românesc din Basarabia. Nicio virgulă, niciun punct, nici măcar toate literele luate la un loc nu trădau dorința unei fete zburdalnice care-și caută ursitul tocmai în fundul pușcăriilor ruso-bolșevice. Din contră, scrisoarea trăda un autor cu un caracter echilibrat, reținut și nespus de chibzuit. Am citit-o și am recitit-o de câteva ori, până nu m-am liniștit și am înțeles că gestul fetei nu este o aventură, ci mai degrabă un act de bunăvoință de a întinde mâna unui naufragiat. Indiferent care i-ar fi fost intențiile când mi-a scris-o, un lucru rămânea cert: afară de mama și bunei, afară de sora, s-a mai găsit în Basarabia un suflet care a dorit să mă bucure cu câteva cuvinte. Poate nimeni, niciodată, și nici chiar autoarea scrisorii nu va putea înțelege valoarea acelei corespondențe între o studentă de la o facultate din Tiraspol și un tânăr deținut politic. După această scrisoare, am început să uit că mai am de ispășit atâta amar de timp. Toate gândurile mele erau legate de această fată.

Administrația lagărului ducea un lucru migălos pentru a ne pregăti de libertate și nu numai. Își doreau ca majoritatea să

rămână acolo cu traiul, după eliberare. Aveau nevoie de brațe de muncă. Comportamentul lor față de noi a început să se schimbe.

– Da, tovarăși, s-au făcut mari greșeli (dar cine le-a făcut, nu se știe). Mulți dintre voi au suferit pe degeaba. Noi ne-am făcut doar datoria.

Și încă cum și-au făcut-o! O armată întreagă a unei țări uriașe își făcea datoria de a ne tiraniza prin cele mai sofisticate proceduri de tortură fizică și spirituală. Au pus în mișcare KVC-ul și au deschis diferite cercuri. Se organizase o orchestră și un teatru adevărat. Marea mea surpriză a fost să-l descopăr în acea orchestră pe profesorul meu de matematică din Târnova, domnul Belinski, acel minunat profesor care a făcut cu noi ultimul Sfânt Vasile pe aleea de castani, rămasă de la un proprietar izgonit. El cânta la vioară. Era cărunt definitiv, după câte i-a fost dat să tragă, și trăia numai cu melodiile noastre, pe care le interpreta cu o măiestrie de invidiat. Când m-am apropiat de dânsul și m-am adresat în limba noastră: „Bună ziua, domnule Belinski!", el a rămas tablou. Uimit nespus, abia de a putut să mă întrebe cine sunt.

– Sunt un elev de-al dumneavoastră din Târnova. Mi-ați predat câteva luni matematica. Vă mai aduceți aminte de sărbătoarea de Sfântul Vasile de pe aleea de castani din Târnova?

Trezit, parcă, dintr-un somn letargic, s-a repezit spre mine și m-a cuprins, ținând într-o mână arcușul, iar în cealaltă vioara; a izbucnit în hohote de plâns, iar toată orchestra s-a sculat în picioare. Publicul, care începuse să se adune, neînțelegând ce se întâmplă, a găsit de cuviință să aplaude. Maestrul s-a dat puțin în urmă, să mă privească încă o dată, și a zis:

– Dacă este în sală măcar un român, concertul trebuie să răsune românește.

A atins coardele viorii, ca să se convingă că e acordată. Toată orchestra s-a agitat ca la trecerea unui vântuleț ușor, dirijorul a făcut un semn cu bagheta, profesorul a început ușor să se clatine și de pe scenă au pornit să se reverse sunetele cunoscute de mine de o veșnicie. Maestrul zvârcolea arcușul pe coardele viorii de parcă

s-ar fi dezlănțuit un uragan. Aveam impresia că toate ciocârliile din țară au venit să ne consoleze în drumul nostru chinuitor și fără de sfârșit. Pe suflet mi se făcuse ușor și pentru câteva clipe am uitat că mă aflu în lagăr. Iar melodiile curgeau ba furtunos, ca râurile noastre din munte, ba domol și liniștit și toate treceau prin inima mea cu o putere miraculoasă. Aveam senzația că cineva mă unge cu un mir tămăduitor.

Când ultimele acorduri, izvorâte din sufletul maestrului, au fost stoarse din vioară, el a rămas așa, nemișcat, cu capul aplecat, iar sala a izbucnit în aplauze frenetice și strigăte de „bravo". Boris s-a apropiat încetișor de mine și m-a întrebat dacă violistul mi-i pământean, zicând că el încă n-a auzit așa muzică. În acea clipă mi-am amintit de cuvintele lui Pimen: „Cultura neamului trebuie purtată în lume ca o haină de sărbătoare." I-am spus că mi-a fost profesor de matematici câteva luni de zile. El mi-a propus să-l invităm pe maestru după concert în atelierul lui, căci Dusea a luat portretul și n-a venit cu mâna goală.

– Dar cum a rămas cu propunerea lui Serghei referitoare la gurguie?

– I le-am făcut mai bine decât mamă-sa.

După concert, în atelierul lui Boris, la invitația noastră, a venit și maestrul, cu tot cu vioară. A mai fost invitat și un regizor din Moscova, un evreu – Beresnevici. Faptul că de acum nu se mai încuiau barăcile și lumina putea fi stinsă și aprinsă după necesități însemna un pas spre libertate. Ce-i drept, zona era în continuare patrulată de gardieni și se ducea o evidență strictă despre orice mișcare. În atelierul lui Boris era o mică expoziție cu lucrări proprii și copii, pe care le făcea pentru șefii din lagăr și din libertate. Pe șasiu se afla copia în ulei a tabloului „Ultima zi a orașului Pompei", pe care am admirat-o în fel și chip. Boris ne-a servit din „onorariul" adus de Dusea și cu această ocazie ni s-au dezlegat limbile, dând naștere diferitor amintiri. La rugămintea domnului Beresnevici, maestrul Belinski a interpretat „Poloneza" de Oghinski. În timpul interpretării, în ușă și-a făcut apariția un gardian. A stat nemișcat

câteva minute, apoi s-a retras în liniște, tot așa cum apăruse. La sfârșitul acestei bucăți muzicale noi am aplaudat îndelung, iar Serghei a remarcat că arta poate îmblânzi chiar și șacalii. Iar domnul Beresnevici și-a permis să nu fie de acord cu noi și a afirmat că tot ce este sălbatic nu poate fi mișcat de cultură. Peste două săptămâni, profesorul Belinski a fost trimis în etapă într-o direcție necunoscută. Totul s-a petrecut noaptea, pe neprins de veste, și n-am reușit să aflu de unde era maestrul. El a intrat în viața mea de două ori – prima dată, la încheierea copilăriei, cu hăiturile de basm și cu alaiul feciorilor de pe aleea de castani, punând parcă punct acelei epoci de aur. A doua oară a intrat ca o furtună, ca un uragan peste proza sură și murdară a vieții de lagăr. Muzica interpretată de dânsul a purificat multe suflete, dându-le o încărcătură emoțională pentru a putea exista în continuare.

În una din zile, vine la mine Serghei cu un caiet gros în mână și-mi propune să ghicesc ce mi-a adus. Știindu-l iubitor de rarități, dar și de ciudățenii, i-am spus că mă pot aștepta de la el la orice surpriză plăcută. După ce m-a chinuit puțin cu ghicitul, mi-a întins un caiet cu o copertă unsuroasă, semn că l-au citit în mare taină mulți și l-au ferit de ochii supraveghetorilor zi și noapte. Cum numai am deschis caietul am văzut că pe prima pagină era scris drept la mijloc: „Procul este profani”, motoul pe care mai târziu l-am întâlnit în opera lui Pușkin, editată în timpul vieții lui. Când m-am uitat la conținut, mare mi-a fost mirarea să văd nume de poeți și opere interzise pe atunci de cenzura stăpânirii. Cea mai mare parte era consacrată operei lui Serghei Esenin, dar se întâlneau și așa poeți ca Merjekovski, Briusov, Nadson și alții. Pe atunci, chiar și în așa-zisa libertate era o goană permanentă după tot ce era interzis. Erau mulți camarazi care chiar și în mizeria din lagăr căutau frumosul în poezie, în muzică, în pictură. Îndată ce am început să citesc am și fost captivat de poezia lui Esenin: „*Poema o 36*”, „*Rus’ uhodeașceaia*”, „*Vozvrașcenie na rodinu*”[79] și altele.

[79] „Poemul despre cei 36”, „Rusia care se duce”, „Întoarcerea în patrie”.

Întrucât supraveghetorii noștri deveniseră mai indulgenți față de rechizitele de scris, în scurt timp m-am pricopsit cu câteva caiete și am început să copiez acele opere care mi-au plăcut mai mult.

Lagărul din Aktas devenise cu timpul un punct de filtrare a deținuților. Veneau etape mici aproape zilnic și tot zilnic plecau în libertate grupe mici de oameni. Într-o bună zi, cu una din aceste etape a venit Pimen. Când l-am văzut, nu-mi aflam locul de bucurie.Tot atunci făcusem cunoștință și cu un ins din județul Soroca. Acesta era Cristal Fănică. Era cu câțiva ani mai mare decât mine. Reușise să termine un liceu tehnic. Era tăcut, avea o ținută impecabilă, niște ochi mari și o privire pătrunzătoare. Cerceta omul îndelung atunci când îl vedea pentru prima dată. Chiar din primele zile am avut să aflu că a fost căsătorit în libertate și că soția lui, Olguța, care lucra ca soră de caritate, era din satul Măcăreuca, de unde se trăgea și bunica mea de pe mamă. Fănică era o fire nespus de sensibilă, suferea mult despărțirea lui de soție. Nu era zi să nu povestească câte ceva despre ea și, dacă cineva îl întreba câte ceva despre Olguța, fața i se însenina, radia de bucurie și-i apărea pe buze un zâmbet cu care putea să umble toată ziua. De la el am auzit prima dată cântecul „În satu'n care m-am născut". Ne-a mișcat pe toți până la lacrimi cântarea lui. Cred că în acele clipe, fiecare depăna în sinea sa firele care îl legau de cuibul din care a fost smuls. Mai veniseră și alți basarabeni și alături de ei mă simțeam mai aproape de Țară. Era și unul din Transnistria – Marunevici. Acesta devenea foarte irascibil când se apropia de noi vreun gardian, oricând era gata să ajungă la altercație cu ei. După spusele lui, o bună parte din termen el l-a ispășit în BUR. A apărut și unul, Istrati, din părțile Codrului, era înalt și uscățiv. Când ne întâlneam, de fiecare dată ne saluta cu fraza: „Pe-al nostru steag e scris unire!" Crezul lui neclintit era că Basarabia se va uni cu patria-mamă chiar și peste o mie de ani și de aceea noi nu trebuie să regretăm că ne-am ridicat la lupta de rezistență.

Cu o mică etapă a apărut și veșnic liniștitul Petrică, împreună cu care mi-a fost dat să fim înghițiți în mina de pământ. Tot în Aktas

l-am cunoscut pe Petrică Ghițac, de prin părțile Bucovinei, și pe Rotaru din Cosăuți. Acești tineri erau parcă niște făpturi cu nervii dezgoliți și zdreliți de crivățul ruso-bolșevic. Deseori ne adunam în zilele de odihnă, ca să ținem focul aprins în vatra sufletului românesc. Întâlnirile acestea erau niște cenacluri în care toți spuneau poeziile și cântau cântecele pe care le mai țineau minte. Când intonam imnul „Deșteaptă-te, române", ne sculam în picioare și stăteam nemișcați, ca la o rugăciune. Erau mulți dintre acei care n-au putut achita *postavka* la timp sau care au fost pârâți de turnători precum că ar fi zis ceva de rău despre mustața *tătucului*. Unii dintre aceștia aveau numai grija să-și lingă lingurile și să-și lustruiască gamelele până la luciu, însă toți, laolaltă, formam o mică Basarabie mânată în Gulag, alcătuită dintr-o singură clasă – *politzăkov*[80].

Cel mai mult mă simțeam legat de Pimen și de Fănică. Pimen era mai grav, mai serios, iar Fănică era tot atât de sentimental ca și mine. În una din zile, Fănică a venit la mine iradiind de bucurie și mi-a spus că a primit o scrisoare de la Olguța, în care ea îi cere învoirea să vină la dânsul la lagăr. Ea era gata să se angajeze undeva la lucru, numai să fie pe aproape de dânsul și să-l poată vedea zilnic, când îl vor duce la lucru. Era chiar gata să primească jumătate din pedeapsa lui și s-o ispășească alături, în lagărul de femei. Cum s-au înțeles ei să procedeze, nu mai țin minte, însă, peste două luni, Fănică s-a pomenit că este chemat la întâlnire cu soția. Nu știu cum s-a aflat, dar o săptămână întreagă tot lagărul a vorbit numai despre acest caz. Iar noi, apropiații lui Fănică, așteptam s-o vedem măcar prin gratiile porții. Mai fuseseră soții la întâlnire cu bărbații lor, dar să depui cerere că ești gata să înfrunți până la capăt și de bunăvoie cu bărbatul tău toată urgia la care el este supus era un caz ieșit din comun. Cunoscătorii literaturii ruse l-au adus îndată drept exemplu pe Nekrasov cu „Femeile ruse", iar Olguța era româncă.

Ploua ori viscolea, Olguța, de la distanța permisă, își petrecea zilnic soțul la munca silnică. Era condamnat doar pentru faptul că

---

[80] Deținuți politici.

vorbea și gândea românește. Dumnezeu le-a auzit ruga și, într-o bună zi, Fănică a fost chemat la administrație și l-au anunțat că este liber.

La despărțire, el m-a cuprins și mi-a zis că și ziua eliberării mele va bate în curând în ușă.

Dacă plecarea domnului Belinski într-o direcție necunoscută ne-a mâhnit nespus, apoi plecarea lui Fănică ne-a adus o mare bucurie tuturor. În ziua ieșirii lui, la poartă îl aștepta Olguța, cu brațele deschise. Amândoi, plângând de bucurie, s-au repezit unul spre altul, s-au cuprins și păreau în acel moment un tot întreg.

Împreună cu Pimen am fost părtași la marea bucurie a celor doi. Iar ei, când s-au depărtat la o distanță respectabilă de poarta lagărului, s-au întors și ne-au făcut semne de rămas-bun și de încurajare.

Pimen a fost numit șeful echipei în atelierul mecanic. În această echipă am nimerit și eu împreună cu Serghei. Era secția unde se produceau electrozi. El cunoștea tot procesul tehnologic și m-a instruit și pe mine. Strungul funcționa cam după același principiu ca și ciocanul pneumatic. Uneori aveam comenzi venite din libertate și pentru executarea calitativă eram remunerați cu câte ceva de-ale gurii. Mai mult ca atât, câștigam și *zacioturi* suplimentare. Serghei nu reușise în libertate să-și termine studiile. Era flămând de carte în permanență, ca și mine. Memoriza cu ușurință un număr enorm de aforisme care îi plăceau mult. Spunea că noi suntem sortiți să studiem toată viața în particular, întrucât cârdul nostru de cocori a zburat demult. În timpul liber, ne adunam deseori în atelierul lui Boris. Lor le plăcea să mă asculte declamând și cântând. Spuneau că am un tenor plăcut. Iar mie îmi plăcea să le cânt „Azi-noapte războiul a început", „Când am plecat, Ardealule, din tine". Dar cel mai des le cântam două strofe pe care le știam din „Deșteaptă-te, române". Odată le-am declamat poemul lui Pușkin „*Cernaia*"[81], care i-a plăcut foarte

[81] „Șalul negru".

mult regizorului Beresnevici. I-a plăcut cum puneam accentul logic în frază și m-a întrebat dacă am făcut undeva studii teatrale. A rămas uimit când i-am mărturisit unde și cât am învățat.

– Te invit, totuși, să vii la noi în cercul dramatic; ai stofă de actor.

– Vă mulțumesc mult de invitație, dar vreau să citesc și să memorizez aceea ce-mi place mie; la dumneavoastră voi fi nevoit să memorizez ceva ce poate să nu-mi placă.

– Voia dumitale, dar mai gândește-te. Ai putea ajunge în libertate cu un început de profesie.

– Profesia pe care am început-o la libertate nu vreau s-o schimb pe oricare alta, chiar dacă ar aduce bani cu sacul.

În una din zile, Serghei a venit la atelierul lui Boris ca un vârtej. Nu-l văzusem niciodată atât de exaltat. Ne-a cuprins pe amândoi și ne-a arătat răspunsul la plângerea pe care a trimis-o. Acolo se spunea că în curând va primi hotărârea definitivă a judecătoriei supreme.

– Fraților, eu nu sunt vinovat cu nimic! Sper că în curând voi fi liber.

Eu nu mai aveam la ce spera. Mă mângâiau doar scrisorile pe care le primeam de la studentă. Ele deveneau mai pline de conținut. În fiecare scrisoare căutam sufletul aceleia care pierdea timpul cu un deținut politic și care se expunea unui risc nebănuit de dânsa. Enigma acestei corespondențe mă intriga foarte mult. Mi s-a furișat odată chiar gândul că ea ar putea fi un lucrător al organelor de stat, pe care au plasat-o în felul acesta în viața mea, ca să mă poată pipăi mai lesne… Îmi scria amănunte compătimitoare despre mama, despre sora, despre bunei. Mă compătimea chiar și pe mine. Încetul cu încetul, ea pătrundea în fibrele sufletului meu, așa cum mi-o imaginam eu citind printre rânduri. Cu toate că primisem câteva poze micuțe de la dânsa, eu totuna o croiam după gusturile și aspirațiile mele, începând de la formele fizice și terminând cu calitățile sufletești. Odată, Boris s-a uitat lung la fotografia ei și mi-a spus că ar dori s-o picteze.

– Vanea, ochii aceştia vorbesc despre multe. Nu numai că sunt negri și sclipitori, dar pot spune că ei aparţin unei făpturi închise, retrase de deşertăciunile lumești. Trăsăturile feței vorbesc despre o ființă gingașă, care spune „te iubesc" numai o dată în viață. Asemenea femei nu împart cu nimeni nici bucuriile, nici durerile. Sunt zgârcite la zâmbet și izbucnesc ca vulcanul când durerea le ajunge la os. Așa o văd eu și așa mă voi strădui s-o redau pe pânză.

ISPITA

Domnul Beresnevici trăia în lagăr într-o cămăruță de după scenă. Lucra ca regizor împreună cu un ucrainean din Lvov. Bătrânelul lucra și în lagărul de femei, care se afla la o azvârlitură de băț de noi. Cea mai mare problemă a regizorului era cine să joace rolurile de femei în lagărul de bărbați și viceversa, cine să joace rolurile de bărbați în lagărele de femei. Beresnevici se ținea scai de mine ca să vin în cercul dramatic. Până la urmă m-a intrigat propunerea lui, căci în ultimul timp gândul evadării pusese stăpânire pe mine și nu-mi dădea pace. Mă gândeam tot mai des la posibilitățile pe care le-aș avea. Ei plecau periodic cu concerte și în alte lagăre, și cum îmi propusese să joc un rol de femeie… M-a mai ademenit la bătrânel și un aparat de fotografiat micuț. Ca să accept invitația maestrului, i-am pus anumite condiții: mai întâi, ca rolul să nu reprezinte un personaj stereotip revoluționar cu mauzer la șold, de la care aș avea alergie, și, în al doilea rând, așa, ca rugăminte, să ne facă cu grupul nostru de basarabeni câteva poze. Până s-au mai dezmeticit copoii, moșneguțul a umplut ambele lagăre cu fotografii. Maestrul s-a bucurat că am acceptat și mi-a promis să facă pozele în cel mai scurt timp. Mi-a dat să citesc comedia „Copil străin" de V. Șkvarkin. M-a rugat să fiu atent la rolul Manei și, dacă se poate, să citesc cât mai repede piesa, ca să putem discuta despre rol. În cămăruța moșneguțului mi-a fost

dat să văd pentru prima dată cum într-un culcuș de lagăr dorm în bună înțelegere cățelușa Belka și pisoiul Karabas.

– Iată, Vanea, aceste vietăți sunt prototipurile eroilor unei povestioare despre viața diferitor naționalități în lagărele de concentrare. Le-am educat să mănânce dintr-o străchinuță, să doarmă împreună, fără niciun fel de agresivitate. Aici am jurnalul observațiilor de când le-am unit împreună și până în timpul de față. Mă simt foarte mult legat de ele. De cele mai multe ori mai ușor găsesc limbaj comun cu ele decât cu oamenii.

Vrând-nevrând, m-am pomenit în rândul actorilor profesioniști, care-mi vorbeau pasionați de Stanislavski, de Nemirovich-Danchenko, Șciukin și alți maeștri ai artei teatrale ruse. Nici n-am prins de veste cum am intrat într-o lume de basm, înconjurată de un regim de viață dur. Încercam să intru în rol și mă gândeam cum să fac din Manea o ruscuță trasă prin inel și nu clădită cu lopățica, care, la o adică, mi-ar fi prins bine în realizarea visului meu de evadare. În paralel, îmi făceam lista acelor obiecte care mi-ar fi fost strict necesare la un drum anevoios și necunoscut. Provocam special convorbiri despre evadări cu deținuții care aveau un stagiu mai mare de aflare în lagăre și care trecuseră prin cât mai multe etape. Cele mai multe povestiri aveau un sfârșit tragic. Iar cele reușite sorteau fugarul la o viață de lup. Toate povestirile aveau o latură comună – o evadare reușită cere o pregătire îndelungată. Uneori, chiar și un an-doi. Mai întâi, trebuie studiată atmosfera din libertate, harta împrejurimilor, pe care nu-i ușor s-o obții. Așezările omenești, căile și nodurile de transport. De aceea, trebuie ținută în permanență legătura cu *zekii* fără convoi, lucru foarte periculos, deoarece mulți dintre ei sunt turnători rafinați. Indiferent care ar fi condițiile evadării, trebuie să ai și bani pentru început și un cuțit finlandez, măcar. Gândul cu taina evadării îl țineam încarcerat în sufletul meu tot atât de bine după cum mă țineau pe mine stăpânii. Dintre camarazii basarabeni nimeni, niciodată, nu lua capăt de vorbă despre evadare. Unicul cu care aș fi putut să vorbesc era Serghei. Dar el

se pregătea de eliberare și apoi nici nu-l cunoșteam chiar atât de bine. Oricum, dădusem comandă la cei din atelierul mecanic să-mi meșterească un cuțit finlandez cât mai mic, dintr-un oțel calitativ, cu care aș fi putut și să mă bărbieresc la nevoie.

În una din zile, venisem de la lucru obosit, dar binedispus. Executasem o comandă de vergi de fier pentru un ofițer care își construia casă și pentru asta primisem ciubuc 10 ruble. Multe gânduri îmi dădeau târcoale, însă eram în permanență obsedat de faptul cum și când voi scăpa din cleștele monstrului. Îmi era dor de mama, de sora, de bunei, de studenta care mă ținea într-un șah plăcut și plin de vise. Visam cu ochii deschiși. Mă gândeam: oare se vor suprapune întocmai cele două ființe, aceea pe care o zidesc zilnic și o cresc în închipuirile mele cu cea din realitate? Tot alergând așa de la un gând la altul, nici n-am observat când a intrat Serghei val-vârtej, m-a cuprins și m-a zgâlțâit puternic:

– Vanea, scoală să-ți spun marea bucurie! Sunt liber! Am primit înștiințarea adineaori. Peste câteva zile voi fi departe de acest infern. El va rămâne în trecutul meu ca cel mai urât vis. Dar voi purta până la moarte în suflet pe toți camarazii cu care mi-a fost dat să împart aceste zile negre. Îți promit să ne întâlnim în libertate. Să mergem la Boris.

Acolo s-au adunat toți prietenii lui Serghei. Acest eveniment a devenit cea mai mare sărbătoare din viața noastră. Era un fel de a te naște din nou. În atelier i-am găsit pe domnii Beresnevici, pe Nikolai Avdeev, pe actorul Dima Kotelnikov și pe Pimen. Toată convorbirea era în jurul eliberării. Bătrânul regizor a remarcat că, după cum în trecut cei mai mulți au fost judecați de *troika* anonimă, tot așa acum majoritatea sunt eliberați prin decrete. Și în primul caz și în al doilea, faptele incriminate nu se trec prin cântarul lui Themis, dar soarta omului rămâne a fi și mai departe în mâna unor persoane anonime. Dar eliberarea prin decrete a venit să alimenteze, totuși, multe suflete cu rodul speranței. Am ciulit și eu urechile, iar Pimen s-a uitat la mine întrebător și-mi zice:

– Auzi, Ioane? Ia aminte!

La despărțire, Serghei ne-a împărțit fiecăruia câte ceva. Mie mi-a dăruit „Analitica” 1 și 2 de Aristotel și o salopetă nouă. El n-a vrut să ia nimic cu el din lagăr decât amara amintire a unei tinereți pierdute în infern. Bucuria de plecare în libertate nu-i putea ascunde revolta din suflet că după gratii îi mai rămân camarazii cu care a împărțit atâtea vitregii ale vieții. După ce ne-am luat rămas-bun poate pentru totdeauna, am plecat împreună cu Pimen spre barăcile noastre. N-am făcut nici câțiva pași că el se opri brusc în fața mea și mă întrebă:

– Spune-mi, ce se petrece cu tine și ce planuri urzești?

M-a luat prin surprindere. Am pierdut darul vorbirii, m-am zăpăcit pe loc și n-am putut născoci nimic credibil. Să-l mint? Ar fi fost mai mult decât o crimă.

– Spune-mi, te rog, ce te frământă și ce urzești? Cu tine se petrece ceva neobișnuit.

– Dar de unde știi?

– Știu de la cei din atelierul mecanic.

Inima mi s-a făcut cât un purice și pe loc m-am gândit la cuțitul comandat.

– Ce faci, pe cine ai de gând să înjunghii și de ce? Spune în fața lui Dumnezeu ce te frământă, altfel te trec prin para focului chiar aici.

– Iartă-mă că până acum nu ți-am dezvăluit planul meu. Vreau să evadez deghizat în haine femeiești.

– Asta-i bună! O fantezie copilărească, nechibzuită. Doar o nevăstuică tânără poate să-și permită o asemenea încercare. Te-ai gândit ce-ai să faci dacă vei cădea în plasa unui fustangiu? La o adică, ea are cu ce se apăra, dar tu? Scoate-ți din cap aceste gânduri infantile. Evadând din lagăr trebuie să evadezi și din țara căpcăunului, iar el are un cordon de protecție formidabil. Oceane cu ape reci și țări socialiste cu regimuri și mai sofisticate. În sistemul acesta, toți se urmăresc și se toarnă unul pe altul.

– Și tu ce propui, să renunțăm la lupta cu veneticii? De ce ne-am ridicat atunci la luptă, numai ca să ajungem după aceste gratii?

– Atunci am vrut ca străinii nepoftiți să înțeleagă că ne vor fi străini până nu vor pleca din casa noastră. Ionele, imperiile în perioada urcușului nu pot fi alungate atât de ușor. Ele, însă, au toate același sfârșit. După apogeul înfloririi urmează inevitabil și prăbușirea. Numai acele popoare care păstrează în vatră focul viu al credinței, obiceiurile, amintirea trecutului lor istoric vor ajunge la limanul libertății. Felul nostru de a fi va trebui să emane românism în cele mai sofisticate moduri. Evadând dincolo de această poartă, pe loc devii lup hăituit. Ca să te aperi, vei fi nevoit să omori oameni nevinovați. Încă nu vei ajunge acasă, iar pe toți ai tăi vor începe a-i cerceta. Corespondezi cu o fată. Chiar dacă vei avea fericirea să ajungi până la dânsa, vei nenoroci-o pe toată viața. Ar folosi-o ca momeală ca să te prindă, apoi ar aresta-o și pe ea. Asta-ți dorești?

– Nu! Am să te ascult, frate, dar mă doare până la os.

– Minunat! Și să dea Bunul Dumnezeu să nu te vindeci de această durere până la moarte.

După cum se vede, Pimen și în lagăr a rămas comandantul meu.

Veneam cu coloana de la muncă. După ce am fost percheziționat, m-am pornit spre poarta mare, iar din direcția opusă venea un mic grup de camarazi, printre ei fiind și Pimen. Imediat mi-am dat seama că ei sunt o nouă porție de fericiți care pleacă în libertate. Mașinal, am încercat să mă repăd spre el, dar mi-a stat de-a curmezișul un soldat.

– Stai locului! Ce, te-ai săturat de viață, prostule?

Kotelnikov Dima (actorul) m-a înșfăcat strâns de mână și m-a târât grăbit prin poarta mare în zonă. Pimen mi-a strigat:

– Sunt liber, diseară vin la tine!

Atunci mi-am dat seama că eu rămân mai departe ca *tovar*[82] a stăpânului cu arma în mână.

– Ai căpiat? Putea să tragă în tine. Aceștia nu-s merși la biserică. Mișcă mai repede, ca să te pierzi în mulțime.

---

[82] Marfă.

Tocmai în mijlocul mulțimii, Dima mă slăbi din mână, iar cineva mi-a arătat cu degetul îndoit la tâmplă. Totuși, în momentele critice, camarazii erau solidari. Seara, după cină, Pimen a venit la mine nespus de fericit și bucuros:

– Ionele, ziua asta n-o voi uita până la moarte. Sunt liber. Mă duc după Fănică. M-au eliberat prin decret.

– Dar știi de ce așa mulți sunt eliberați prin decret?

– Probabil e multă vânzoleală prin rejudecare și unii se pot împotmoli și mai mult.

– Nu te contrazic, dar aș mai adăuga ceva. Acei eliberați prin decret, la o adică, pot fi aduși în fața judecății și încarcerați din nou la necesitate.

– Oricum, eu cred că acea clipă fericită nu-i departe și pentru tine. Acest proces este ireversibil și de lungă durată.

Ultima lui noapte de lagăr am petrecut-o împreună. Am depănat mii de fire despre aceea ce s-a petrecut cu noi și cu toată generația noastră. Concluzia era numai una – răstignirea de la Ialta pentru o bună parte a Europei va fi de lungă durată.

A doua zi, dis-de-dimineață, împreună cu tot grupul nostru ne-am luat rămas-bun de la dragul meu prieten și camarad. Pimen m-a cuprins strâns și mi-a șoptit:

– Bagă de seamă, să te ții de cuvântul dat.

– Satul tău nu-i departe de Slănina; du-te, te rog, la ai mei și spune-le ce știi. Spune-le că-s viu.

– Voi trece neapărat. Dar tu, te rog, cântă-le mai des rușilor „În satu'n care m-am născut". Iar basarabenilor pe care îi mai întâlnești, cântă-le „Deșteaptă-te, române".

Mă uitam cu nostalgie în urma micului grup care, cândva, a intrat prin poarta mare, iar acum a ieșit prin „urechea acului", cum îi ziceam noi porții mici, și toată ființa mea alerga după Pimen spre Basarabia. Un glas interior îmi șoptea: răbdare!

TEATRUL

În ultimul timp, orice minut liber mi-l înghițea Manea. Înainte de fiecare repetiție, domnul Beresnevici îmi ținea o scurtă prelegere despre arta dramatică. De la el aveam să aflu despre mizanscenă, despre poziția actorului față de public, despre dicție, accent logic din frază și text, despre dimensiunea optimală a pauzei și câte și mai câte. Cea mai mare bătaie de cap moșneguțul o avea cu mine atunci când era vorba de poziția picioarelor și genunchilor, atunci când mă așezam ori mă ridicam de pe scaun. Bineînțeles, eu făceam acest lucru bărbătește. Toată vestimentația și recuzita necesară pentru rol, domnul regizor a adus-o din zona femeilor, de la actrița Monastâriova. Piesa a fost jucată pentru toate trei schimburile de deținuți și de fiecare dată îmi ieșea o altă Manea. Ultima dată aveam chiar un sân puțin mai sus și altul mai jos. Dar publicul aplauda și chiar striga „Bravo!"

Vestea despre spectacol îndată a călătorit și în lagărul pentru femei, unde eram așteptați cu mare interes. Toate erau curioase să vadă cum vor fi interpretate rolurile feminine. Nu mai puțin intrigați eram și noi să ajungem în lagărul femeilor. Scena a început să mă atragă, întrucât aici se dezghiocau cele mai diverse situații prin care i-a fost dat să treacă neamului omenesc. Totodată, am aflat diferite moduri de a înțelege cuvântul scris și pronunțat.

A venit ziua când am plecat să prezentăm piesa în zona femeilor, zi pe care o aștepta fiecare în felul său. Cei mai tineri doreau să simtă mirosul trupului femeiesc măcar pe o clipă. Acei care nu aveau pe nimeni în toată lumea se gândeau că poate vor întâlni vreun suflet chinuit și vor uni două dureri. Eu eram cucerit tot mai mult de scrisorile studentei. Între sufletele noastre era o rezonanță și n-aș fi dorit să-mi trădez, pentru o clipă de plăcere, chipul fetei pe care mi-l zidisem cu atâta migală. Însă viermele instinctului mă rodea și pe mine, că doar nu eram cheie de biserică.

Domnul Beresnevici, trecut de mult de vârsta ispitei și a păcatului, avea alte scopuri. Ochii lui ageri și atenți urmăreau marea dramă a oamenilor, scoși din bunul mers al societății omenești. Lângă KVC au fost aduse două mașini. În una am încărcat decorul și lăzile cu recuzitele actorilor, iar pe noi toți ne-au urcat în a doua mașină, amintindu-ne, ca de obicei, regulile înainte de plecare: „Orice mișcare nepermisă în timpul deplasării se va pedepsi pe potrivă și mașina va lua cale întoarsă."

Atunci mi-am zis în sinea mea: „Iată, Ioane, încearcă să evadezi din mers și încă deghizat!"

Lagărul femeilor, după construcția sa, nu se deosebea cu nimic de lagărele prin care mi-a fost dat să trec. Aproape de poarta mare, la distanța permisă, se îmbulzea o mare mulțime de femei, majoritatea îmbrăcate în salopete și fuste negre spălăcite. Pe unele haine se mai cunoșteau urmele de numere. Multe dintre ele aveau hainele cârpite, dar bine îngrijite. Fețele lor galbene-surii, trecute prin lumea torturilor, se uitau la noi cu un fel de curiozitate amestecată cu patimă. N-am putut depista nicio privire gingașă și nicio ființă de vârsta mea. Cineva a strigat: „Scumpilor, noi vă așteptăm de mult." Un alt glas dogit de muiere, care semăna mai mult a glas bărbătesc de după beție, spălat cu moare, a dat comanda cu un ton poruncitor ca toate să plece în sala clubului, dar nimeni nu s-a mișcat din loc. Femeile din mulțime au început să fluiere chiar mai bine decât bărbații. Aceeași voce poruncitoare le-a amenințat că musafirii nu vor fi primiți dacă în cel mai scurt timp ele nu se vor supune comenzii date. Încetul cu încetul, deținutele au început să se cârduiască, îndreptându-se spre club. De mine s-a apropiat o femeie cam de vreo 50 de ani. O blondă înaltă, puțin pistruiată, cu riduri adânci pe față. M-a apucat de mână și m-a întrebat:

– Dar tu cum ai nimerit aici, feciorașule? Ori te-ai născut în lagăr și prin ereditare ești la categoria *troțkist*?

– Am fluierat în camera leninistă lângă drapel – i-am răspuns eu.

– Dar pe mine m-au învinuit că am dormit mai mult cu nemții, decât cu bolșevicii. Hai la noi în baracă să vezi frumusețe de harem.

– Mașa, lasă băiatul în pace, nu-l seduce – i-a ordonat o supraveghetoare.

Am fost rugați insistent să ne îndreptăm spre sala unde va avea loc spectacolul. Iar aventurile să le lăsăm pentru mai târziu. Noi ne țineam grămăjoară ca un cârd de gânsaci și mergeam după stăpân, iar cu ochii scotoceam în jurul nostru. Ajunși pe scenă, maestrul mi-a făcut cunoștință cu doamna Monastâriova. M-a încredințat ei și a rugat-o să mă ajute să mă deghizez. Iar mie mi-a dorit curaj și succes.

– Să facem cunoștință, bobocelule!

Și mi-a întins mâna. Eu, sfios ca o fată mare, i-am sărutat-o, iar ea a dus mâna mea la obrazul ei. În sinea mea, am rămas ofensat. Una mă numește fecior, alta bobocel, iar eu sunt *politzek* veritabil.

– De mult nu s-a atins de mine o ființă care pare a fi inocentă. Sunt din Belaia Țerkovi, de sub Kiev, de profesie actriță. Iar acum lucrez în brigada de construcții.

După ce i-am făcut o scurtă informație despre mine, am luat toate „atributele" Maneașei ca să mă pregătesc de spectacol. Monastâriova era mai în vârstă decât mine, însă șarmul primei tinereți nu se grăbea s-o părăsească. Avea niște ochi negri și sclipitori și toată făptura ei era învăluită într-un mister pe care-i greu să-l descriu. Îmi părea că seamănă cu o amazoană care de mult n-a tras la fundul bulboanei vreun bărbat. Vorbea într-un limbaj îngrijit, presărat cu glume. La un moment dat, pe noi a pus stăpânire muțenia și am intrat în impas. Ne uitam unul la altul, sorbindu-ne cu privirea. După o mică pauză, ea a scuturat starea aceasta și a zis:

– Să nu pierdem timpul cu fosăieli, trecem la acțiune! Dezbracă pantalonii și cămașa și să fii cuminte. Să mă asculți fără cârtire. Dacă nu ai chiloți, tăiem indispensabilii la nivelul cuvenit.

Noroc că-i aveam. Oare ce are de gând? Toți se pregătesc, unii deja se machiază, iar ea mă întreabă de chiloți.

– Hai, hai, nu mai aștepta, să nu pierdem timpul.

Fie ce-o fi! Comanda nu se discută, se execută. După ce am rămas numai în chiloți, actrița a început s-o împodobească pe Manea, aproape de la piele.

– Din această clipă, scoate-ți din minte că dumneata ești Vanea, dacă vrei să joci acest rol.

Mai întâi mi-a potrivit sutienul cu sânii artificiali, apoi m-a împodobit cu toată vestimentația cuvenită, mi-a pus un ceas pe mână, mi-a aranjat peruca și broboada și a început să mă machieze. Apoi m-a atins după urechi cu un parfum, m-a pișcat puțin de la ceafă cu două degețele, ca să mă trezească din amorțeală.

Maestrul a intrat la noi și a întrebat în glumă dacă am fost cuminte.

– Așa cum i se cuvine unei fete mari. Nici nu știu dacă se va mai însura vreodată.

Cât m-a pregătit actrița, aveam senzația că mă aflu în preajma unui rug misterios de la care cu fiece adiere de aer aducea a miros de parfum seducător, îmbibat cu miros de femeie, gata să cadă în păcat în orice clipă.

– Dar dumneavoastră ați fi de acord să jucați un rol de bărbat, să veniți cu spectacolul la noi și eu să vă îmbrac? Să vă dau aceeași comandă pe care mi-ați dat-o și mie la început?

– Socotiți că am ridicat mănușa. Accept provocarea.

A fost dat primul sunet, sala se agita și bătea din palme, iar maestrul ne îmbărbăta și se mișca repejor printre noi. Monastâriova a dispărut ca un vis. Până la căderea cortinei mi s-a părut că a trecut o veșnicie și că am fost în cu totul altă lume. Dar de câte ori aplauda sala, reveneam la realitate și realizam că, de fapt, joc într-o piesă. La terminarea spectacolului, toți cei care am jucat roluri feminine am primit câte un buchețel de flori din hârtie, confecționate iscusit, și aplauze îndelungate. Lângă mine, ca din pământ, a apărut zâna cea bună, mi-a înmânat buchețelul, m-a felicitat, m-a cuprins și m-a sărutat cu patimă și prin toată ființa mea a trecut un val de căldură.

– Aș fi foarte curioasă să vă cunosc mai îndeaproape. Vă amintesc, am ridicat mănușa.

– Iar eu mă voi ține de cuvânt și am să vă întorc datoria.

I-am mulțumit mult de vestimentație și de tot ajutorul. La despărțire, i-am promis să-i trimit un mic album, pe care îl sclipuisem în ultimul timp, unde păstram fotografiile ființelor dragi. Acolo erau câteva poze mici: a studentei care-mi scria, a mamei, a buneilor și toți împreună mă săltau la suprafață din mocirla în care mă aflam. În ultima clipă, ispita a pus stăpânire pe mine, mi-am luat inima în dinți, am prins-o de mijloc, am îmbrățișat-o strâns de corp și am sărutat-o și nu cumva, dar așa cum se cuvine. Când am lăsat-o din brațe, ea cu o mână s-a îndepărtat de mine, iar cu alta mă ținea strâns. S-a îmbujorat toată și i-a șoptit maestrului:

– Să știți că am greșit, el este numai bun de însurătoare.

Maestrul a zis că trebuie să ne pregătim de plecare, nu ne-au dat voie să intrăm prin barăci. Noi ne mișcam spre ieșire, dar foarte încet, ca să mai zăbovim cât de puțin în anturajul acestor femei deosebite. Actrița m-a condus până aproape de poartă și pe drum am întrebat-o cum trăiesc ele aici. Mi-a răspuns că regimul le apasă mult mai cumplit decât pe noi și că toate pietrele din toate lagărele pe unde a trecut au fost scăldate de lacrimile lor și că despre asta ar fi bine să știe lumea întreagă. Din ochii mari și rotunzi ca luna au început să se cotilească două lacrimi cât bobul de mazăre și aveam impresia că în ele era concentrată toată suferința de până acum. După ultimele cuvinte, am sărutat-o pe frunte, ca pe o soră. Ea cu o mână îmi făcea semne de adio, iar cu cealaltă își tot ștergea lacrimile care izvorau necontenit.

Timp de câteva luni de zile am corespondat cu actrița. Îmi venea foarte greu să țin piept unei avalanșe de expresii care mai de care țesute cu cuvinte înaripate. De fiecare dată mă ruga să-i trimit albumul promis. Cu toate că-mi era frică să nu se piardă unica-mi comoară, am riscat și i l-am trimis. N-a trecut mult timp și regizorul nostru mi-a adus albumul. Din lipsă de fotografie, pe

următoarea filă liberă mi-a lipit un mic răvaș care se termina cu un catren de poezie de o valoare inestimabilă pentru mine:

Idi ne padaia dușoiu
Upavșim – ruku podavai,
Vo imea sveta i nauki,
Svoi svetlâi svetoci podâmai.[83]

După acest scurt răvaș a urmat o tăcere îndelungată. Maestrul mi-a mărturisit că nu mai este chemat în lagărul de femei, iar pe actriță au trimis-o într-o etapă. Etapa era bulboana în care îi pierdeam pe toți camarazii dragi. Corespondența mea cu Monastâriova era pentru mine o ocupație captivantă. După fiecare scrisoare, de fiecare dată îmi dădeam seama câtă cultură avea această femeie plăpândă și cât de mult trebuia eu să citesc ca să ajung la nivelul ei. Aveam impresia că ea era o enciclopedie vie. Cu toate că această cunoștință nu mă obliga la nimic, plecarea ei în etapă m-a mâhnit profund. În relația scurtă pe care am avut-o cu dânsa, uneori uitam că ea e femeie și o socoteam ca pe un bun tovarăș, la fel ca pe Boris ori Serghei. Colegii de scenă mă invidiau, cum de actrița a pus ochiul anume pe mine, iar regizorul nostru zâmbea pe sub mustăți și spunea că asta e o taină a naturii. O fi așa sau poate altfel, dar eu îi simțeam lipsa.

Boris era tăcut de obicei. Ore în șir stătea cu ochii pe pânză și tot combina culorile cu penelul, fredonând „Dansul micilor lebede". El avea comenzi până peste cap de la burghezia roșie.

Basarabenii mei munceau până la istovire numai să câștige cât mai multe *zacioturi* și să nu ducă foame. Puteam discuta numai cu maestrul Beresnevici; în compania lui mă simțeam confortabil. Odată, el mi-a zis că dacă i-aș fi fecior, ar insista să devin actor. Tot cam pe atunci, colegul lui din Lvov, Mișa, îmi propune

[83] „Mergi, fără să te împuținezi cu sufletul/ Celor căzuți mâna să le-o dai./ În numele luminii și al științei,/ Cinstita ta făclie s-o înalți." (S. Nadson, „Înainte!")

să joc în comedia „*Poşilisea v durni*”[84] de Kropivniţki, în rolul pisarului. El punea piese numai în limba ucraineană şi socotea că ea este mama limbii ruse. Deodată mi-a fost frică să accept, deoarece ucraineana n-o prea cunoşteam, deşi reuşisem să-i citesc pe Taras Şevcenko şi Lesea Ukrainka în original. Maestrului tocmai i-au sticlit ochii de bucurie. Mi-a zis să accept rolul şi mi-a promis că mă va ajuta întru totul. De cum le-am dat acordul şi am început lucrul, colegii, în glumă, mă porecleau *novobenderoveţ*. Scena continua să-mi consume tot timpul liber şi nici nu observam cum se scurge timpul. Maestrul a obţinut pentru toţi actorii un surplus la *zacioturi* şi un mic supliment la hrană. Gândul evadării, încetul cu încetul, m-a părăsit.

REVEDEREA

În a doua jumătate a anului 1955, actriţa Monastâriova iese în libertate după 7 ani de ocnă şi întâmplarea fericită face ca ea să se întâlnească în Dubovka, în zona fără convoi, cu Leandr Alexandrovici. După tradiţia din lagăr, au început să-şi povestească unul altuia prin ce lagăre au trecut, cu cine şi-au dus împreună crucea şi unde au lucrat. Din vorbă în vorbă, au ajuns şi la faptul că ambii mă cunosc pe mine. Domnul Leandr tocmai a săltat de bucurie şi i-a spus că mă socoate unul dintre feciorii lui de suflet. I-a sugerat ideea că trebuie să obţină permisiunea să vină la întâlnire cu mine. Leandr Alexandrovici i-a promis că o va ajuta; el avea mari legături şi era stimat în cercurile înalte ale boierimii bolşevice. Cum s-au urzit lucrurile nu mai ţin minte, însă toamna, într-o zi de odihnă, am fost chemat la o întâlnire cu o femeie. Uitasem de actriţă şi-i socoteam pierdută urma. Îmi aminteam de ea ca de un vis plăcut. Când s-a deschis uşa în sala de întrevedere,

[84] „Asasinul este prost”.

în fața mea a apărut o doamnă prezentabilă, îmbrăcată cu un palton demisezon, cu o eșarfă dată peste umărul stâng și cu o căciuliță pe cap, care cobora până la jumătatea frunții. Când am văzut-o, am rămas confuz și la început credeam că e vreo greșeală ori vreo practicantă care studiază diferite cazuri. Nu puteam pricepe cine este doamna și ce interogatoriu mă așteaptă.

Eram îmbrăcat ca de obicei, cu uniforma mea jegoasă de *zek*, nebărbierit de două săptămâni și stăteam disciplinat în fața doamnei.

– Vaniușa, tu m-ai uitat atât de repede?!

În acel moment i-am observat cicatricea micuță din colțul buzei de jos și ochii aceia negri și rotunzi, care iradiau o bucurie nestăvilită. A deschis brațele larg, s-a apropiat de mine și, așa jegos cum eram, m-a cuprins. Iar eu mă simțeam nespus de stingher și nu știam ce să fac de bucurie. Era actrița Monastâriova.

– Draga mea Maneașă, acum mă cunoști?

Eu, pe cât de limbut eram, îmi pierdusem darul vorbirii; stăteam în fața ei nemișcat, neștiind ce să zic. Iar actrița netezea cu degetele ei fine fața mea țepoasă și aspră.

– Dragul meu, sunt liberă!!! Am aflat că încă ești aici și am venit să te văd pentru ultima dată.

– Cum de ți-au dat voie? Cum ai motivat întrevederea noastră?

– Parcă asta contează? Principalul este că alături de mine se află unicul tovarăș de suferință care, după 7 ani de torturi sufletești și trupești, mi-a dăruit un sărut atât de curat. Tu nu m-ai sărutat pe mine, ai sărutat crucea mea pe care mi-o dusesem până atunci cu atâta chin. Ai sărutat buzele pe care călăii mi le-au ars cu țigara… pe care mi le-au lovit cu labele lor zoioase de zeci de ori. Ai sărutat buzele care s-au hrănit cu toate resturile și putregaiurile, numai ca să rămân în viață. Ai sărutat buzele care au sorbit cupa torturii bolșevice până la fund. Nici nu mai țin minte de câte ori am fost aruncată în carceră numai în chiloței. Apoi scoasă la interogatoriu plină de toată murdăria de acolo. Pentru ei, tortura era satisfacția supremă. Ăsta era drogul preferat al bolșevicilor. Odată, ca să-și satisfacă dorința sadică de a umili, m-au adus din carceră și, după

mai multe întrebări stupide, m-au legat cu pletele proprii de mânerul ușii, apoi au început a mă înțepa cu ceva ascuțit în diferite părți ale trupului. Multă vreme am răcnit fără simțire, iar ei repetau ritmic același cuvânt: „Spune!” Coardele vocale refuzau să mă mai asculte și am trecut într-un suspin. Când puterile mi-au slăbit definitiv, iar sufletul parcă voia să mă părăsească, am simțit în ultima clipă cum trupul neputincios s-a răstignit nespus de urât, spânzurat de pletele proprii. Până în cameră am fost târâtă pe podele. Mai mult nu țin minte nimic. Când mi-am venit cu greu în fire, nu puteam sta culcată nici într-o poziție din cauza înțepăturilor. Durerile de cap erau sfâșietoare și mă durea chiar atunci când îmi atingeam cu mâna firele de păr care mai rămăseseră. Colegele de cameră mi-au spus că toată pielea de pe cap era însângerată și umflată. Și-au bătut joc de corpul meu cum au vrut. Cât de mult aș fi dorit atunci să-mi citească sentința capitală și s-o execute pe loc. Și acum răcnesc uneori fără simțire noaptea prin somn. Bătută cu picioarele și numită târfă de toate nulitățile acestui veac, iar tu, Vaniușa, după atâția ani, m-ai prins de mijloc și m-ai lipit de trupul tău. Dumnezeu mi te-a dăruit pe o singură clipă, ca să readuci în mine demnitatea de femeie și de om. Asta n-o voi uita până la sfârșitul vieții. Ești mai tânăr decât mine și ar fi o crimă să încerc să te seduc. Am venit nu pentru asta; te-am ales, scumpul meu frate, de duhovnic, deoarece în țara asta duhovnicii de mult s-au bolșevizat. După destăinuirile pe care mi le-ai făcut în cele câteva scrisori, vreau să cred că nu ești și nici nu vei fi turnător. Tot ce-am tras noi în viața aceasta se datorează, în temei, numai lor. În ei sunt întruchipate toate metehnele neamului omenesc și te rog să încalci canonul sfintei spovedanii, să spui la toată lumea ce-ai auzit de la mine.

Mi-a povestit multe cazuri oribile, pe care cred că nici inchiziția nu le-a cunoscut.

– Nu te supăra că ți-am sărutat fața de-amănuntul. Te-am sărutat pentru mama ta, pentru soră și bunei, pentru fata care poate te așteaptă, pentru toată Basarabia ta iubită.

Mi-a lăsat o fotografie a ei și una a lui Leandr Alexandrovici. Mi-a lăsat toată căldura ei și a moșneguțului. Mi-a lăsat un pachețel cu trei tartine și un bilețel în el: „*Bog liubit troițu*”[85].

Cât de diferiți erau Monastâriova și Narodostavski, dar amândoi aveau suflet mare.

După o destăinuire atât de sinceră, îmi era frică să mă ating de dânsa. Am sărutat-o pe obraji, pe frunte, am sărutat-o îndelung în vârful capului. Apoi i-am sărutat ambele mânuțe care au cotilit atâția bușteni, au ridicat atâtea pietre ca să reușească să se hrănească. Din ochii ei se prelingeau pe obraji rânduri de lacrimi, scoțând la suprafață amarul ce l-a îndurat. Acele clipe de o supremă mângâiere pentru noi au fost curmate de comanda supraveghetorului: „Vremea!”

Mâinile noastre tremurânde nu voiau să se despartă, dar se retrăgeau încetișor până au ajuns la vârful degetelor. Stătea ca o icoană în rama ușii și așa mi s-a întipărit pentru toată viața în memorie. Am reușit să-i șoptesc doar atât:

– Drum bun și Dumnezeu să te ocrotească mai departe.

Ea s-a uitat îndelung la mine, învăluită într-o tristețe nemărginită, și printre lacrimi mi-a șoptit:

– Adio, Vaniușa.

S-a întors brusc și a plecat. Marele nostru noroc a fost că în acele clipe nu era niciun supraveghetor alături de noi. Ei jucau într-un colț domino. Odată cu slăbirea regimului au devenit și ei mai puțin agresivi. După plecarea ei, unul din supraveghetori mi-a controlat pachetul și a cerut fotografiile să le vadă. Le-a întors pe o parte, pe alta; eu nu reușisem să le strecor în sân. A întrebat cine-i moșneguțul și de ce scrie ca la americani? De fapt, era scris în latină. I-am zis primul lucru ce mi-a venit în minte, că el pentru mine e zeul Mahadeva.

– Dar femeia?

– Ea este fiica lui, zeița răbdării și suferințelor.

---

[85] Dumnezeu iubește treimea.

M-am gândit: fie ce-o fi. Poate să-mi rețină fotografiile, știu că n-o să mă dea afară din lagăr, nu e în puterea lui. Supraveghetorul le-a mai sucit de câteva ori pe o parte și pe alta, apoi mi le-a întins și mi-a zis:

– Voi, sectanții, sunteți oleacă săriți de pe fix. Hai, pleacă!

Și m-a trecut prin poarta mică (urechea acului), ca prin strungă, în zonă. Boris mă aștepta nu departe de poartă.

– Ești fericit?

– Mai degrabă năucit și distrus.

În fața ochilor îmi stăruia încă icoana actriței din rama ușii, care pleca în libertate, învăluită de un linţoliu de înmormântare a celor mai frumoși ani din viață.

– Ce-i cu tine? Ești schimbat la față. Cu ce te-a tulburat femeia asta atât de mult? Eu credeam că vei ieși de acolo zburând, că vei radia de bucurie, dar tu semeni cu o mumie.

– Ce mi-a fost dat să aud din gura ei nu intră nici într-o limită de tortură pe care a cunoscut-o omenirea până azi. Să fie în puterile mele, chiar azi aș canoniza-o.

– Hai să mergem în atelier; acolo te vei liniști puțin și-mi vei povesti.

Ajunși în atelier, am început să-i povestesc cu lux de amănunte cum ne-am cunoscut în lagărul lor. Boris mă asculta cu suflarea tăiată, așa cum ascultă copiii povești. Iar când am ajuns la momentul răstignirii, a sărit ca mușcat de șarpe de pe scaun și a strigat: „Ajunge!" Și-a apucat capul în mâini și amândoi am stat multă vreme nemișcați. Cine știe, poate își depăna și el vămile prin care i-a fost dat să treacă. Apoi, într-un târziu, m-a întrebat:

– Dragă prietene, tu știi unde ai fost? Cum se numește camera aceea?

– Cum adică? Camera de întrevederi.

– Știi, evreii au un zid care se numește „Zidul plângerii". Ei, iată, și Rusia, care pretinde că este Mesia omenirii, a hotărât să aibă nu un zid, dar mii de camere ale plânsului, unde toți cei cu păcate, dar mai ales fără, să poată plânge cât le cere durerea spre a se răcori. Iar imaginea actriței în rama ușii, care ți s-a întipărit

atât de mult, este o minunată denumire a unui tablou: „Fericirea Rusiei postrevoluționare”.

DESPĂRȚIREA

Toate zilele care au urmat îmi păreau nespus de apăsătoare. În ultima scrisoare pe care am primit-o de la studentă se simțea un fel de răceală. De fapt, nici nu aveam dreptul să pretind ceva, căci eu eram un simplu ocnaș și ziua eliberării mele o știa numai Cel de sus. Dar într-o clipă de slăbiciune, i-am scris un răvaș plin de reproșuri, însă nu m-am grăbit să-l expediez. După mai multe frământări, mi-am dat seama că nu am dreptate și am ars scrisoarea. Mă frământam mult, deschideam albumul, așezam alături pozele actriței și studentei și le priveam minute în șir. Actrița mi-a zis adio și mi-a lăsat o parte din vămile ei. A plecat pentru totdeauna și nu mi-a lăsat barem adresa ei. În schimb, mi-a lăsat amintirea primei mângâieri din partea unei femei. Uneori, fără să-mi dau seama, îmi pipăiam încetișor fața și căutam locurile unde m-a netezit cu degetele ei. Studenta devenise de acum profesoară și niciodată n-a folosit acele două cuvinte care țineau legătura între două inimi. Ele erau dizolvate în tot textul scrisorii, parcă se citea printre rânduri. Dar și ea acum tăcea. Am hotărât, totuși, să-i scriu o scrisoare de reproș, dar care semăna mai mult cu o dorință.

Să nu-mi săruți cenușa,
Să mă săruți cu soarele în obraz,
Cu ploi şfichiuitoare pe grumaz.
Să mă săruți cu albastrul primei stele,
Să mă săruți cu gândul maicii mele.
Să mă mângâi cu degetele tale,
Precum cu-a gingașelor flori petale,
Sărută-mă cu noaptea ochilor tăi,

Treacă-mă fiorii până la văpăi.
Până ce viața-mi timpul n-a cosit-o,
Cu suflarea sărută-mă, iubito.
Durere mi-i când totu-i neființă,
E pulbere tot și nu-i de trebuință.
Cât inima în piept mi se mai zbate,
Sărută-mă de acolo, de departe.
Sărută-mă acum, cât mai sunt viu,
Să nu-mi săruți cenușa din sicriu.

N-am avut de unde ști dacă a primit sau nu scrisoarea mea. Pe atunci nu puteai fi sigur de nimic. Nici chiar de viața ta. Însă după ce am scris-o, am simțit o ușurare în suflet, ca după un bocet de la înmormântarea celui mai drag om. Între timp, am primit câte o scrisoare de la Fănică și de la Serghei în care mi-au destăinuit bucuriile și problemele lor. Mai aproape de Anul nou primesc o scrisoare scurtă, dar nespus de miezoasă de la Pimen, care mi-a fost prilej de meditație pe multă vreme.

Dragă Ionele,

Am ajuns cu bine în Basarabia noastră. M-am oprit în orașul Soroca. Ca să mă hrănesc, umblu deocamdată la vânătoare și eu, și Fănică. Ca și în trecut, armele mi le duc din urmă, avem și câini hăitași. Nu-s așa de agresivi ca cei de la voi. Sunt harnici, tot timpul miros urmele. Câteodată rânjesc colții, dar, totuși, e mai bine fără convoi. Știu că ești foarte ocupat, să nu-mi scrii și să nu scrii nimănui, decât numai mamei. Te aștept, te rog să te ții de cuvânt. Al tău, badea.

Scrisoarea m-a răvășit. M-a îngrijorat starea de lucruri de la libertate. I-am citit-o, în traducere, și lui Boris. Iar el a remarcat că altfel nici nu poate fi. Sistemul, zise el, doar nu s-a schimbat. S-a făcut numai rocadă din vrerea lui Dumnezeu, dar piesele au rămas să joace mai departe pe tabla de șah. Așa că e posibil ca noi să fim vânați încă multă vreme, dacă vom ajunge în libertate.

Eliberarea

Era o dimineață vitregă la începutul anului 1956. Afară viscolea. Încă nu sunase deșteptarea. Eu mai degrabă dormitam decât dormeam. De lavița mea s-a apropiat Kotelnikov. M-a întrebat mai întâi în șoaptă dacă-s treaz, apoi mi-a dat binețe cu o voce care parcă se întrerupea.

– Vanea, maestrul e foarte bolnav și vrea să te vadă înainte de a pleca tu la lucru.

La aceste cuvinte am sărit ca ars, m-am îmbrăcat îndată și am alergat într-un suflet la chilia domnului Beresnevici. Acolo erau deja Mișa din Lvov și Avdeev, consolându-l pe bietul bătrân. De cum am ajuns, Belka, cum ședea cu lăbuțele pe pieptul lui, a hămăit o singură dată și parcă a suspinat. Karabas ședea ghemuit la picioarele lui.

– A, Maniașa… Ai venit? Iartă-mă că te-am sculat din somn înainte de vreme… Tu trebuie să mai crești.

– Am trecut de 25, ajunge. Ar fi bine să mai adaug la minte.

– Iată ce-i, fraților: am stat 9 ani și jumătate, mai am de stat jumăta… – și vorba i s-a tăinuit. Apoi cam greu a continuat:

– Mai am jumătate de an, dar simt că inima mea nu mai vrea să funcționeze ca până acum. Mă pot duce în orice clipă. Vă rog din suflet să aveți grijă de aceste două ființe.

A lăsat pleoapele în jos și i s-a scurs o lacrimă pe obraz, apoi a oftat.

– Maestre, noi sperăm că desearā vom face repetiție. Ba poate și în libertate vom ieși împreună – a remarcat Avdeev, pe care noi îl porecleam „chinezul”.

– Vaniușa, așază-te aici, lângă mine.

Mi-a pus o mână pe umăr și a continuat.

– Tu să n-o uiți pe actrița care te-a machiat.

Belka s-a lipit strâns de capul moșneagului și se uita la mine iscoditor, parcă se temea să nu-i pricinuiesc vreun rău stăpânului.

– Fraților, v-am iubit pe toți. Dragostea nu are dimensiuni, în ea încap nelimitat de multe suflete dragi. Să nu vă uitați unul pe altul nici voi. Dintre toți, m-au mișcat în mod deosebit actrița Monastâriova și Vaniușa. Poate de aceea că ei au intrat ultimii în cămara sufletului meu sau poate că viața a fost mai vitregă cu ei… Nu știu… Aș fi dorit foarte mult – și s-a uitat lung la mine – ca să devii actor. Dar dacă nu voi apuca zilele acelea, sunt bucuros că te-am cunoscut așa cum ești. Acum plecați, ca să nu scăpați rânduiala puterii…

A pus mâna pe capul cățelușei și o mângâia. Noi, unul câte unul, ne-am luat rămas-bun de la el și am plecat în tăcere.

Toată ziua vântul s-a zbătut fără odihnă. Arunca periodic fire de nisip amestecate cu zăpadă, care se vârau după guler, pe sub mâneci, în ochi și chiar în suflet. Toate brigăzile de suprafață am lucrat ca salahori pe teritoriul minei 22 bis.

Seara, când se îngâna ziua cu noaptea, brigadă după brigadă treceam percheziția corporală de rutină și intram în zonă. În fața porții mari, la ieșirea din lagăr, aștepta loitra de serviciu cu ceva învelit pe fund. După brigada noastră, într-o pauză, s-a strecurat prin poarta deschisă căruța. În acel moment, am observat pe Belka și pe Karabas stând pe foaia de cort cu care se înveleau morții când îi scoteau din zonă în ultimul timp. Erau micuți și zgribuliți, vârându-și botișoarele unul în altul… Căruța a trecut controlul cuvenit; cele două ființe neluate în seamă de nimeni au trecut fără control. Iar eu, neputincios, mă uitam cu jale în urma cortegiului. De cum am scăpat de percheziție, am alergat tot o fugă în odăița maestrului. Încăperea era nu numai goală, dar răvășită și pustie. După mine au venit îndată și ceilalți camarazi. Nikolai și-a luat chipiul de pe cap, noi i-am urmat exemplul și am

înțeles că maestrul a ajuns la o altfel de libertate. S-a mai adăugat o unitate la groapa comună nesățioasă. După cum am avut să aflăm de la serviciul sanitar, bunul nostru prieten și camarad s-a stins din viață în urma unui atac de cord. Inima lui n-a rezistat experiențelor sistemului, care a fost prea crud și nemilos cu el. În ultimul drum l-au însoțit doar cele două ființe la care el ținea nespus de mult.

În lagăr rămâneau tot mai puțini. Pe basarabeni i-am petrecut aproape pe toți în libertate. La fiecare două săptămâni, brigăzile se regrupau și se uneau. La începutul lunii februarie l-am petrecut și pe Boris. El era sceptic în privința eliberării lui. A primit-o nu chiar cu mare entuziasm, zicând că în document lipsește cel mai însemnat cuvânt – reabilitarea. Mi-a lăsat două tablouri: portretul tinerei profesoare, care avea unele trăsături cu „Italianca la cules de struguri", și „Călăreața". În rest, a lăsat atelierul cu mobilierul lui și a plecat cu un geamantan micuț din placaj, la fel ca al meu.

După fiecare plecare în libertate a celor mai buni camarazi, lagărul apăsa asupra mea tot mai nemilos. Uneori aveam impresia că vom rămâne numai câteva brigăzi, alcătuite din cei pe care au de gând să-i care cu loitrarul, ca elemente purtătoare de viruși sociali.

Cam prin luna martie, primesc o scrisoare de la tânăra profesoară, datată din anul trecut. Scrisoarea avea tangențe cu cea a lui Pimen. Pe alocuri era cu pete, de parcă ar fi plâns.

Dragul meu,

Îți scriu ultima dată; te rog iartă-mă, dacă poți.

Tatăl meu a avut o întâlnire (cu un «înger ocrotitor» care există în vremurile noastre). După acea întâlnire, n-a vorbit cu mine o săptămână. Și, în virtutea tradițiilor patriarhale, a hotărât să mă mărite. Eu nu am puterea ta de a mă împotrivi destinului. Destinul meu s-a pecetluit pentru toată viața, el nu-mi mai aparține. Vorba poetului:

„Teper' drugomu otdana
I budu vek emu verna."[86]

Toate visele noastre și tot zbuciumul sufletului meu le vei găsi cândva înmormântate la „Farfuria turcului". Un loc plin de taine de pe malul Nistrului.

Scrisoarea parcă nu era scrisă de mâna ei. N-avea sfârșitul tradițional „cu mult drag" și avea o cu totul altă adresă de întoarcere. Am citit și am recitit ultima ei scrisoare, nici nu mai țin minte de câte ori. Și de fiecare dată mă lua cu frică. Dar dacă tânăra profesoară a intrat în vizorul lor? Dacă e bănuită de legături?… Până la moarte va trebui să duc povara durerii unui păcat la care, fără să vreau, am fost părtaș. Regretam tot mai mult că m-am prins în această corespondență. Pentru nimic în lume n-aș dori nici puiului de șarpe să-i fie mirosită urma de hăitași, mai ales după cele auzite de la actrița Monastâriova. Am început să mă pregătesc de cercetări. Depănam în minte tot firul corespondenței noastre de la prima și până la ultima scrisoare. Toate scrisorile ei le-am ars. Faptul că profesoara s-a căsătorit l-am primit ca ceva firesc. Eram ocnaș și nu puteam pretinde de la nimeni nimic. De teamă ca ea să nu devină obiectul de cercetări al „îngerilor roșii", mă dădea în călduri zilnic. Această stare de neliniște m-a ținut sub tensiune până la mijlocul lunii iunie. Pe ce puneam mâna să fac, se strica numaidecât.

Pe data de 20 iunie, îndată după dejun, am fost chemat la cancelarie. Aveam emoții teribile și blestemam în gând ceasul în care am răspuns la prima scrisoare. Până am ajuns acolo, eram ud leoarcă și transpirasem ca la cercetări. În cabinet, mă aștepta la o masă, acoperită cu pluș roșu, un om în vârstă, cu tâmplele sure, tuns scurt, îmbrăcat în civil. „Asta-i! – m-am gândit. Se începe

---

[86] „Dar altuia îi sunt soție/ Și-i port credință pe vecie." (Alexandr Pușkin, „Evgheni Oneghin").

din nou. Ce face ea, sărmana, în fața lui? Are plete lungi sau nu? E îmbrăcată subțirel? Chiar de prima dată va face pe ea de durere?" Mi s-a întunecat în fața ochilor și cât pe ce n-am căzut.

– Șezi, Ivan Ilarionovici, că văd că ești prea agitat.

Mi-a întins un pahar cu apă. M-am gândit că acum, probabil, au noi proceduri psihologice, mai sofisticate.

– Am să-ți comunic ceva foarte important pentru dumneata.

Ce vrea să-mi comunice javra și încă de pe șezute?…

– Hai, liniștește-te și fii atent.

Apoi, după o scurtă pauză, a dat citire unui decret, precum urmează: „*Po Ukazu Verhovnogo Soveta Soiuza SSSR ot 24.03.56-go goda, vî osvobojdenî so sniatiem sudimosti i porajenia prav*"[87].

Mi-a întins hârtia și mi-a propus să citesc singur. După ce am citit-o și eu încă o dată, am încercat să mă ridic de pe scaun și nu-mi venea să-mi cred ochilor și urechilor. El, destul de liniștit și poruncitor, îmi propune să șed mai departe. Sudorile nu mă părăseau așa de ușor. Apoi a început să-mi dea un fel de povață:

– Ascultă, băiete, au fost vremuri grele – război, foame. Tu ai fost tânăr și plin de romantism și n-ai putut înțelege rostul timpurilor noi, care s-au abătut la voi. De aceea, ai pornit pe o cale greșită în viață. Prezentul document este o milostivire a conducerii țării noastre și te pune în libertate în condiții avantajoase. Trebuie să conștientizezi acest lucru și s-o rupi cu trecutul pentru toată viața. Vei pleca acasă chiar în zilele următoare. Ai dreptul să muncești și să înveți. Din aceste clipe, te duci în zonă și te pregătești pentru fotografie pe certificatul de eliberare. Conducerea lagărului este înștiințată. De azi ești liber. Când vor fi gata documentele, eu personal am să te urc la tren.

– Vă mulțumesc de vestea bună pe care nu m-am așteptat s-o primesc. Într-adevăr, voi avea mult de gândit tot drumul și va trebui să mă obișnuiesc cu libertatea.

---

[87] Prin Decretul Comitetului Central al URSS din data de 24.03.56, sunteți eliberat, prin retragerea condamnării și a degradării civice.

Deși, în sinea mea, m-a răscolit ca un cuțit predica lui, dar am fost nevoit să-mi țin limba în frâu. Vreau să-i văd pe ai mei! Așa e! Nu e cum gândește omul, ci cum vrea Domnul. Decretul a pus capăt frământărilor mele de câteva luni. Cu toate că a lipsit cuvântul „reabilitat". În procesul pregătirii certificatului, cea mai mare neînțelegere am avut-o cu femeia care le completa. De câteva ori i-am lămurit denumirea satului, iar ea, de după ferestruică, a înțeles și a scris greșit. Pentru mine atunci nu conta cum a scris. Principalul era să ajung cât mai repede acasă. Din zonă am ieșit a doua zi dis-de-dimineață. Până la poartă m-au petrecut Nikolai și Dima. Tot le făceam din mână semne de adio și ei stăteau la poartă. O noapte am dormit în baraca fără convoi, iar a doua zi, pe data de 22 iunie, același bărbat care mi-a citit decretul s-a urcat cu noi în tren. Eram mai mulți. Ocupasem un vagon întreg. Erau din diferite lagăre. El ne-a numit grupa *zapad* și a mers cu noi până la Moscova, unde ne-a repartizat prin trenurile de destinație, ca să nu poposim nicio zi în capitală.

A sosit ceasul când ne-am apropiat cu trenul de orașul Movilău de pe malul stâng al Nistrului. M-am uitat prin vagon să nu fie vreun cititor de gânduri și mi-am amintit un catren al lui Lermontov:

Proșceai nemâtaia Rosia,
Strana rabov, strana gospod,
I vî, mundirî golubâie,
I tî poslușnâi im narod.[88]

Din subconștient a apărut un alt gând: „Nu ai dreptate. Așa de repede i-ai uitat pe maestru, pe cei doi camarazi care te-au petrecut până la poartă – Nikolai și Dima; i-ai uitat pe Serghei și Boris? Pe atâția și atâția cu care ai împărțit amarul și puținele

[88] „Adio, nespălată Rusie,/ Țară de satrapi și robi./ Și voi, mundirelor albastre,/ Și tu, supusul lor norod." (Mihail Lermontov, „Adio, nespălată Rusie…").

bucurii? Ai uitat-o pe gingașa Monastâriova?" Și, mașinal, mi-am dus mâna la obraz, pipăind locurile pe care mi le-a pipăit și mi le-a sărutat actrița. „Ei, vezi? – îmi ziceam eu în sinea mea – aceștia sunt adevărații feciori și fiice ale Rusiei și ei au suferit împreună cu tine." În geamantan, probabil, s-a rătăcit o fotografie cu Leandr Alexandrovici, care, dacă m-ar fi auzit, mi-ar fi zis: „Vaniușa, nu-i toată Rusia așa cum a descris-o poetul." În încăierarea acestor gânduri, nici n-am prins de veste când am trecut Nistrul și trenul a început să mă legene pe pământul țării mele, care avusese același destin de la Nistru până la Tisa.

Ajuns în sat, m-am gândit să trec mai întâi pe la bunicul, că mi-i în drum. Când m-am apropiat de poartă, prin curte nu foia nimeni. Numai Tărcuș, îmbătrânit de-a binelea, stătea de veghe pe o bucată de manta veche la ușa bunului meu. Nu m-a cunoscut și a început să latre. Eu l-am întrebat cum m-au întrebat și pe mine alții: „Tărcuș, m-ai uitat?" El s-a oprit și a început să dea din coadă nehotărât, apoi s-a năpustit spre mine cu un scheunat de mare bucurie, ca în tinerețe. Mi-a sărit în piept, a început să-mi lingă mâinile, s-a învârtit în jurul meu, apoi a luat-o razna spre gârlă, de parcă mă îmbia într-acolo, iar s-a întors… A obosit și respira din greu cu limba scoasă. Bietul Tărcuș. I-a petrecut pe nemți spre răsărit, apoi pe ruși spre asfințit. A mâncat cu noi turte din urluială cu sfeclă de nutreț, a petrecut lumea în Siberia. Au intrat cu toții în colhoz și numai pe biata mamă n-a putut-o convinge să intre. Între timp, din casă, auzind lătratul câinelui au început să iasă mama, bunicul și bunica. Au înlemnit toți în prag când m-au văzut. Bunicul stătea între mama și bunica, înalt și ciolănos, ca o stâncă de granit. Au început să plângă și nu mai țin minte la cine m-am repezit mai întâi să-l cuprind. M-am dezmeticit în genunchi, cuprinzând picioarele bunicului cu mâinile. Plângeam toți trei în hohote. Bunicul s-a aplecat, m-a cuprins și mi-a zis:

– Ridică-te, dragul bunicului. Slavă Domnului că te-am văzut acasă!

În loc de epilog

Într-o bună zi, stăteam întins în pat cu ochii închiși. Se făcu că a intrat la mine în casă un general de la KGB – tânăr, hrănit bine, îmbrăcat într-un costum european de ultimă modă. S-a recomandat.

– Popov, fiul acelui anchetator care ți-a dus dosarul mai bine de 50 de ani în urmă pe strada Livezilor 104 din Chișinău. Îți mai amintești de acele zile?

De cum mi-a pus această întrebare, în casă a năvălit o putoare groaznică. A început să pută a sânge omenesc închegat, un soi de sudoare care apare la om în momentele de mare groază, de tortură satanică, și-i îmbibată cu adrenalină și cu fiere. A început să pută a fum de țigară, a hoit omenesc nespălat cu lunile. Musafirul nepoftit, îmbrăcat în haine europene, parcă a început din nou ancheta.

– Nu-ți pare rău cum ți-ai trăit viața?

– Adică, de ce să-mi pară rău?

MÂNDÂC–CHIȘINĂU, 2007

Fata cu miros de busuioc

Dedic această povestire fetelor din Basarabia,
care au îndurat calvarul represiunilor staliniste

Era la începutul verii, spre chindia unei duminici. Ca de obicei în astfel de zile, pe toloaca plină de iarbă verde erau o mulțime de copii. Fiecare își petrecea timpul așa cum se pricepea. Băieții mai răsăriți se jucau de-a poarca, de-a mingea în țarcă, iar caracuda mai măruntică se ocupa care și cu ce o ajungea capul.

Fiind izgonit de câțiva șolpani mai răsăriți decât mine de la jocul de-a poarca, căutam și eu să mă apropii de cineva mai de teapa mea. De aceștia erau mai puțini și umblau ca niște câini stricători. Nu departe de punte am observat un grupușor de fete mai mici decât mine, care mi s-a părut că spuneau niște descântece ritmice. Erau atât de ocupate când m-am apropiat de ele, încât nu mi-au acordat nicio atenție. Una dintre ele mi-a captat atenția în mod deosebit. Mai văzusem acest fluturaș de fată și alte dăți pe lângă punte, întrucât trăia aici, nu departe, dar niciodată nu mi s-a părut mai altfel decât celelalte. Acum însă, fiind alături de cele de-o seamă cu ea, i-am putut observa niște trăsături care o scoteau în evidență. Era îmbrăcată curățel, avea un păr îngrijit și lucitor, puțin cârlionțat, de culoarea bobocului abia ieșit din ou, care a reușit să se usuce. Ochișorii fetei erau atât de albaștri și sclipitori încât mă vedeam parcă fotografiat în ei atunci când se uita la mine. Când am ajuns în dreptul lor, ea tocmai terminase de spus cimilitura:

– Unu lei dudu lei, cărămida carandaș…

Una dintre ele o rugă:

– Hai, spune cu mama, tata, moș Avram!

– Eu de acum am obosit și vreau acasă – i-a răspuns fetița cu ochi albaștri.

Mă amestec în vorbă și-i zic:

– Ia'n să aud și eu dacă o știi și pe asta!

Ea se uită țintă drept la mine și îmi spuse:

– O știu și pe asta și încă multe altele, dar pentru azi ajunge! Altădată.

Fetițele au început să o roage și în cele din urmă a cedat. S-a uitat lung la mine, m-a apucat cu mânuțele de cap și a început parcă să mă descânte:

– Tata, mama, moș Avram, ițic, pițic face ham!!!

După regulă, trebuia s-o mușc de deget, dar mi se făcu frică să-i prind cu dinții degețelul atât de firav și plăpând. Ea m-a privit nedumerită și unde face:

– Încă o dată mai repet cimilitura și dacă nu-mi poți prinde degețelul cu dinții, să știi, bade, că ești de nimic!

Ei, îmi zic eu, dacă așa-i treaba, îți prind eu toată mâna până la cot. Face ea tot ritualul cimiliturii și numai când să zică ultimul cuvânt, îi înhaț toate patru degete în gură. N-a smuncit mâna deloc, se uită drept la mine și-mi zise:

– De ce nu le muști?

– Mi-i frică să nu rămân cu ele în gură.

– Ți-i milă de mine?

– Bineînțeles, mult de tot!

– Dacă ți-i milă, ajută-mă, te rog, să trec puntea, că uite că mama nu mai vine să mă ia acasă.

Fără să mai stau mult pe gânduri, o apuc de mână și pornim spre punte. Puntea era făcută din nou din două scânduri puse alături, așa că nu era greu de trecut. Îi zic să se apuce strâns de gâtul meu și o apropii cu tărie la piept. Mi se păru atât de ușoară și plăpândă. Îi simțeam răsuflarea care avea un miros plăcut de lapte cu un amestec de busuioc. Nici n-am băgat de seamă când am ajuns pe celălalt mal. Îmi venea să nu-i dau drumul din brațe și să mai repet o dată trecerea. O așez pe mal și ea unde face:

– Of, am pierdut săndăluța!

– Nu-ți face griji, acuși o găsim!

Am zărit-o la vreo doi metri de mal, agățată în niște fire de stuf. Eram în izmănuțe, nici pomină de chiloți. Ce să fac? Să mă dezbrac nu pot, că mi-e rușine. Intru așa îmbrăcat; apa îmi ajungea până la brâu și îi pescuiesc săndăluța. Îi aduc pierderea și, ca mulțumire, o rog să mă mai descânte o dată. Ea turuie cimilitura și mă ține cu mânele de cap, iar eu îi înhaț iute degețelul și-l țin cu dinții.

– Ce stai, mușcă-l!

– Nu pot, e prea gingaș și mi-e milă de el.

– Tot așa îmi spune și mama, când ne jucăm. Înseamnă că tu și cu mama mă jeliți.

– Hai, du-te acasă, ca să pot și eu să-mi scurg hainele.

A făcut vreo câțiva pași, s-a întors și-mi face cu mânuța:

– Pa…

– Fugi mai repede, că te prind și te duc pe celălalt mal.

– Hai, prinde-mă!

Și o rupe de fugă. Nu se mai uita în urmă, iar mie mi se părea că plutește în aer.

Atunci când duceam acel fluturaș de fetiță în brațe, pentru prima dată am simțit că prin ființa mea parcă se scurge ceva neînțeles pentru mine. Până atunci, mă simțeam atașat numai de mama și de bunelul, iar din clipa aceea binecuvântată s-a furișat în ființa mea, încetișor, o forță care mă făcea tot mai des să-mi amintesc de ea. Tot până atunci, cel mai bun prieten al meu era doar țâncușorul Tărcuș, cu care împărțeam toate ghidușiile, și când colo se strecoară pe nevăzute în făptura mea un suflu nou.

Și dacă n-am fost niciodată înghițit de apa Cuboltei, întrucât înotam bine, mi-a fost dat să fiu înghițit definitiv de bulboana celor doi ochi albaștri.

A doua zi, dimineață, fără niciun motiv, am alergat tot o fugă până la punte. Toloaca, puntea și cărărușa unde a avut loc marea minune erau pustii. Când m-am văzut la capătul punții de

unde am scos săndăluța, mi-am dat seama că ceva nu-i în ordine cu mine…

Cât a ținut războiul, din cauza greutăților mari în familie n-am avut posibilitatea să învăț. Am avut grijă de vite în valea Hârtopului. Tărcuș devenise un dulău de toată frumusețea, iar eu începeam să mă învelesc în pene, dar și să mă sălbăticesc. Din fluturașul acela de fetiță pe care o trecusem puntea aproape că nu-mi rămăsese nimic în amintire, decât poate ochișorii aceia atât de limpezi și albaștri în care mă scufundasem.

În toamna anului 1944, în centrul raional Târnova s-a deschis o școală medie. Toate clasele erau paralele. În clasele „A" erau incluși elevii care făcuseră an după an, fără întrerupere, iar în „B" erau înscriși cei care, din diverse motive, nu au frecventat școala. Unii o numeau „clasa bătrânilor".

Coliușa a fost înscris în clasa „A". Când trebuia să aflu ceva, mă duceam la el în timpul recreațiilor. El era un fel de centru informativ, știa toate noutățile. Nu prea ieșea la joacă, stătea mai mult în clasă. De câte ori treceam pe la el, observam în banca întâi o fetiță care stătea mereu aplecată asupra caietelor. Într-o bună zi, Coliușa mă întrebă dacă o cunosc. În clipa aceea, fata a ridicat capul și s-a uitat țintă la noi. Parcă mă sfredelea cu privirea. Eu îi răspund:

– Cred că nu-i nepoata lui Halimski! (directorul școlii).

N-am terminat încă de zis ultimul cuvânt și mi-am dat seama pe loc că anume acești doi ochișori i-am purtat în inimă timp de patru ani, umblând pe la Hârtoape. Din fluturașul acela de fetiță nu mai rămăsese aproape nimic, decât doar ochișorii…

M-am apropiat de fată și am privit-o drept în ochi. N-a rezistat privirii mele arzătoare, a lăsat capul în jos și mi-a spus cu o voce timidă că de acum poate trece puntea singură.

– Da' săndăluța din pârâu cine are să ți-o pescuiască?

– Se va găsi el cine. Unul care se va băga fără frică în apă de dragul meu – și-a aplecat capul din nou peste caiete și nu s-a mai uitat în partea mea.

Parcă mă stropise cu uncrop. Farmecul acela de pe punte s-a năpustit asupra mea cu o nouă tărie, înfierbântându-mi inima.

Peste noapte a nins. Se așternuse un strat puhav de zăpadă imaculată. Pe o astfel de vreme e mai mare dragul să faci bulgări de zăpadă. La recreația mare, toată școala era în curte. Bulgării de zăpadă zburau în toate părțile încât abia reușeai să te ferești de ei și nici că mai știai cine te lovește. Cei din clasele mai mari ținteau cu bună știință într-o direcție anume, numai de ei știută, pe când cei mici se hârjoneau de-a valma, zbenguindu-se prin zăpadă cu o bucurie nemaipomenită.

În acea învălmășeală plină de veselie, am zărit doi ciocârlani din clasele mici, care tocmai o trăgeau de mâini pe fetița pe care o ajutasem cândva să treacă puntea. Ea se împotrivea, iar la un moment dat au alunecat tustrei și au căzut în zăpadă. Băieții o împroșcau cu zăpadă, ea țipa și își acoperea fața cu mâinile. Într-o clipă am fost lângă ei, umplând lumea cu cei doi zurbagii. Ea s-a încordat ca o felină, a sărit drept în sus și a zbughit-o spre pridvorul școlii. La picioarele mele i-a rămas gluga amestecată în două cu zăpadă, pe care de fapt era cam greu să o deslușești, întrucât era împletită din lână albă de angora și țigaie. Am scuturat-o cu grijă și am alergat tot o fugă să i-o duc. Ea stătea în bancă, îmbujorată, și își netezea părul pe care cei doi ciocârlani reușiseră să i-l ciufulească și să-l frece cu zăpadă. De cum m-a zărit, a plecat capul în jos, de parcă ea ar fi fost vinovată de hârjoana de afară.

– Uite, ți-am adus pierderea din bătălie.

A ridicat capul spre mine, iar eu, mândru, i-am întins trofeul. Mi-a mulțumit și m-a rugat:

– Bade, te rog să nu-i bați pe aceia doi!

– Da' de ce? Tu ești vinovată?

– Nu. Dar nu doresc să fii rău.

– Dacă îmi mai zici bade, să știi că nu mai vin în clasa voastră! Eu am nume!

Și așa s-au urzit lucrurile, că m-am îmbolnăvit și n-am mai trecut pe la cei din clasa „A" până în primăvară.

Când am reapărut la școală, mi-am dat seama că aveam de recuperat prea mult material de studiu. Am mers în clasa „A" să-i rog pe cei de acolo să mă ajute cu temele, mai ales la matematică. Coliușa nu era de găsit, iar Lealea, așa o chema, când m-a văzut, s-a ridicat din bancă, s-a apropiat de mine și mi-a șoptit:

– Atât de mult te-ai supărat pe mine, că n-ai mai trecut pe aici tocmai o lună.

– Pe tine nu mă pot supăra. Am fost bolnav o lună de zile, de era să dau ortul popii.

S-a uitat la mine cu atâta compătimire încât îmi părea rău că i-am spus despre boală.

– Da' eu în luna asta am crescut mai mare, cred că în curând o să te ajung la înălțime și de acum n-o să-ți mai zic bade…

– Eu, în schimb, va trebui să te ajung din urmă la învățătură, și mai ales la matematică. Timp de patru ani de zile eu și cu Tărcuș ne-am cam sălbătăcit stând pe la Hârtoape!

– Nu-i nimic, eu mă apuc să te ajut să treci puntea nu numai la matematică, dar și la celelalte obiecte.

Din acel moment a început cea mai fericită primăvară din viața mea. De când am trecut-o peste punte s-au scurs vreo cinci ani și pentru prima dată am avut fericita ocazie să mă aflu alături de ea atât de aproape. Uneori îi auzeam chiar și inima cum bate, dar cel mai des îi simțeam mirosul cel plăcut de busuioc. Mulțumită profesoarei mele, am asaltat cele câteva examene fără ajutorul fițuicilor și n-am avut nicio notă de doi.

Preparatoarea mea a avut grijă de lecturile mele și în vacanță. Mi-a propus să citesc „Codul manierelor inteligente", „Lir și Tibișir", precum și alte cărți, prin rotație.

În toamna anului 1945, la Mândâc se înființează școala medie necompletă. Clasa superioară era clasa a șasea și elevii erau adunați din strânsură. Erau copii de diferite vârste. Dintre băieți eram numai eu și Coliușa, restul erau toate fete și aproape jumătate bune de măritat. Cea mai mică dintre ele era preparatoarea mea de la Târnova. Când m-a văzut la școală, m-a întrebat cui i

l-am lăsat pe Tărcuș. Știa ea că eu și Tărcuș suntem nedespărțiți. Am zâmbit și i-am răspuns:

– Păi, bunelul l-a legat, ca să nu se apuce de pozne.

– Zi mersi că nu te-a legat și pe tine. Tu tot te ții de năzdrăvănii. Am aflat eu cum ai legat cutia de conserve de coada vițelului.

– Ehe, nici bunelul nu mă poate prinde, necum tu să mă prinzi și să mă priponești.

– Dacă nu te vei astâmpăra, va veni și vremea aceea – și s-a uitat sfidător la mine.

Marusea Grâu ne-a privit de sus în jos, adică cine sunteți și voi, plebe proletară! Într-adevăr, noi eram cei mai sărăcuți îmbrăcați. Am intrat primul în clasă și m-am dus pe ultima bancă. Lealea a intrat aproape ultima. Loc liber era lângă Coliușa și lângă mine. A stat un timp pe gânduri, apoi repejor și-a îndreptat pașii spre banca mea. S-a așezat alături și, peste câtva timp, și-a dus degetul arătător la gură și l-a mușcat un pic. Acest semn parcă devenise o parolă pentru noi. Nu mai era nevoie s-o caut cu ochii. Era lângă mine, era în mine. Fetele din clasă își tot întorceau capul spre noi, curioase să vadă cu ce ne ocupam. Cu timpul, s-au convins că totul este în firea lucrurilor, iar noi ne căutam de treabă, fiecare cu nasul în caietele lui.

Cam pe la mijlocul toamnei, am fost luat de la lecții și, alături de semenii mei din sat, am fost dus la Târnova, la o comisie medicală pentru viitorii premilitari. Caietele mele, o carte și creionul chimic au rămas la colega mea de bancă. Ne-am întors tocmai după-amiază, după ce făcusem un marș forțat de tocmai 10 km dus și întors. Am avut un minunat prilej să-i fac o vizită acasă. Tatăl ei m-a invitat în casă cu o deosebită bunăvoință.

– Tu înveți cu Lealea într-o clasă? Ea mi-a spus că tu ai niște cărți foarte bune.

I-am numit câteva titluri și el a rămas foarte mirat.

– Păi, intră în casă, nu te rușina. Lealea tocmai a început să-și facă lecțiile.

Apoi s-a adresat către ea:

– Lămurește-i ce v-au dat pe acasă. Eu l-am primit, tu ai grijă de el în continuare.

Nu mi se mai întâmplase una ca asta niciodată. Parcă se prăbușise cerul peste mine. Stăteam pe scaun lângă ea, dar parcă aș fi stat pe jăratic. Simțeam că cineva mă urmărește și voiam să plec cât mai grabnic. Dar când am început să lucrăm asupra temelor, parcă m-am mai liniștit. Imediat ce Lealea a isprăvit să-mi explice ce era de explicat, am rugat-o să-mi restituie cartea și caietele, ca să plec. Ea ba mi le dădea, ba le retrăgea, parcă zădărându-mă. Apoi unde făcu:

– Da' de unde ai un așa creion, de unde l-ai procurat?

– Dacă îți place, e al tău.

– Ba nu, e al tău.

Ne-am tot ripostat unul altuia al cui este creionul până când am hotărât că este al nostru! La plecare, a mers să mă petreacă, m-a oprit în tinduță și m-a întrebat:

– Ești obosit tare?

– Oleacă.

– Hai atunci să te descânt cu cimilitura noastră și poate că-ți va trece…

Mă apucă cu mânuța ei catifelată de mână și începu să reverse cuvintele peste fața mea. Și când ajunge la momentul ca să-i mușc degețelul, hopa și mă apucă de nas! Dar tocmai în acest moment de supremă fericire, ușa se deschide brusc și în tindă năvălește mama ei.

– Vă jucați ca niște copii mici! Rușine! Sunteți flăcăi și fete mari!

Lealea a țâșnit în casă ca friptă, iar eu am făcut stânga-mprejur și am ținut-o tot o fugă până la portiță și chiar mai departe…

A doua zi, buna mea vrăjitoare a venit nespus de mâhnită și nu s-a mai așezat lângă mine. L-a rugat pe Coliușa s-o primească în bancă. Acesta a făcut gura până la urechi de uimire și fericire… În clasă a început să se fiarbă piatră scumpă, iar eu și Lealea stăteam ca pe ace. Când să plecăm acasă, i-am cerut gentuța să i-o duc. Mi-a răspuns să merg liniștit înainte și că la momentul potrivit îmi va lămuri totul.

Coliușa a lipsit de la lecții și la recreația mare am avut ocazia să rămânem în doi. Ea își aruncă privirea în jur, ca să se convingă dacă nu e nimeni și în coridor, apoi s-a apropiat de mine.

– Să nu crezi cumva că sunt supărată. Dar atunci când ai fost la noi, mama s-a întors în casă furioasă și era cât pe ce să mă scarmene. M-a pedepsit și mi-a interzis categoric să mai stau vreodată cu tine în bancă. Mi-a zis că tu ești mai mare decât mine, că îți vei bate joc de mine și că, în genere, eu încă nu-s fată mare. Tata a intervenit tocmai la sfârșit și i-a spus mamei să ne lase în pace și că lui îi place de tine, că ești ager și descurcăreț.

– Îmi pare rău că am fugit ca un fricos și n-am rămas ca să primim împreună papara. Am terminat de citit „Laleaua neagră" și ți-am adus-o și ție. Te rog să n-o dai nimănui. Uită-te la mine în ochi și eu voi înțelege de ești sau nu supărată.

S-a uitat țintă drept la mine, a zâmbit și mi-a pus degetul pe buze. Tocmai în acel moment a intrat în clasă Marusea Grâu.

– A, v-ați împăcat? Iar veți sta împreună?

– Noi vom sta separați, ca să aveți despre ce vorbi!

Au trecut două săptămâni de când Lealea stătea în bancă cu Coliușa. Patimile s-au mai liniștit și clasa a început să aibă alte griji.

Într-o zi, după lecția a doua, cum numai s-a dat sunetul, Lealea a sărit în sus ca mușcată de șarpe, roșie ca para focului, cu ochii în lacrimi, și-a strâns cărțile și a venit la mine în bancă.

– Ce s-a întâmplat? Ce va zice mama ta?

– Mama n-are decât să stea ea cu el în bancă. Dar ce s-a întâmplat nu-ți spun, că tu o să-l bați. Și ți-am mai spus că nu doresc să fii bătăuș.

Piatră scumpă a început să curgă din nou în clasă de dădea peste margini. A doua zi, mi-a șoptit la ureche:

– Noi am biruit! Atunci când ai fost la noi, i-ai spus tatei că ai o carte care l-a interesat foarte mult. Te roagă frumos să i-o aduci.

Ajuns acasă, dau năvală la sofcă, înșfac „Destinul omenirii", din cotruță iau o bucățică de turtă și mă întorc înapoi la Mândâc. De data aceasta am pășit puțin mai hotărât pe portiță.

Bat la ușă, dar așa, ușurel, ca o fată mare. În prag apare nenea Vanea, tatăl Lealei. Dau bineţe și-i întind cartea. În spatele lui, Lealea îmi arată vârful limbii. Dânsul o strânge la piept și îmi spune:

– Apoi ești bravo. Treci în casă!

Mă așează pe un taburet și mă întrebă cum a ajuns cartea asta la mine.

– Și această carte, și altele au o istorie pe care n-o pot spune.

– Măi flăcăule, da' tu așa de tinerel fiind, când ai dovedit să devii conspirativ?

Între timp, din camera de alături apare și tanti Aniuta. Eu mă ridic în picioare. Ea mă apucă de ureche, dar nu m-a zgâlțâit:

– Spune drept, ștrengarule, cu ce mi-ai vrăjit fata, că ea anume cu tine vrea să stea în bancă?

– Păi, nu-i nicio vrajă. E vorba de o joacă de copii, pe care de la ea am învățat-o de pe când era iată, așa – și arăt statura cu mâna.

– Vanea, auzi tu ce dă din farmazonul ista! Ia'n vino încoace, Cosânzeano!

Lealea se apropie cu capul plecat.

– E drept ce spune el? – ea tace. Spune, ori poate ți-ai înghițit limba?

Am crezut că acuș o să ne snopească pe amândoi. În sinea mea mi-am zis că de astă dată nu mai fug, lasă să mă bocănească oricât va încăpea.

– Mamă, nu-l ocărî. Eu eram mică, ne jucam pe toloacă și i-am făcut și lui cimilitura cu moș Avram. Atunci l-am rugat frumos să mă treacă puntea, că tu tot nu veneai după mine. Și apoi mi-a scos și sandăluța din apă.

– E-he-he, d'apoi povestea e lungă, bărbate. Nici n-am observat noi, de multișor avem fată mare.

– Aniuta, lasă copiii în pace! Nu ești doar de la siguranță!

Mă slăbi atunci de ureche și mă apucă de nas, bine că era uscat.

– Bagă de seamă! De mi-o obijduiești, nu-ți va trebui nici popă tuns! Du-te și-ți petrece musafirul, că el mai mult la tine a venit, decât la taică-tu.

La poartă, ochișorii ei sclipeau de bucurie. A pus degetul la gură și mi-a zis:

– Mai bine să nu stăm mult, va fi spre binele nostru!

*

De ziua mea, găsesc în caiet o felicitare:

Dragul meu bade,

Ilustrația pe care ți-am împletit-o cu mâinile mele, m-am străduit mult de tot să nu semene cu niciuna de pe tot pământul. Am tăiat o șuviță de păr din comoara mult îndrăgită de tine. Tu ai netezit-o de multe ori cu mâna ta viguroasă. Aceste firicele de păr au pătruns cu rădăcini invizibile în cele mai tainice ascunzișuri ale inimii. Fiecare din ele păstrează ascuns câte unul din cele mai frumoase gânduri ale mele, din clipa de când m-ai luat în brațe și m-ai trecut puntea până în momentul când îți scriu aceste rânduri. Voi fi cea mai fericită ființă din lume, dacă tu vei fi în stare să citești toate gândurile mele ascunse în aceste firicele firave. Îți doresc viață lungă și să le poți citi pe toate.

Al tău bobocel credincios.

9 martie 1947, Mândâc

La serata de absolvire a șapte clase, un regizor necunoscut a avut grijă ca la masă să fim așezați în aceeași ordine ca pe vinietă. În partea stângă – Lealea, în dreapta – Marusea Grâu. Directorul școlii din Mândâc, în luarea sa de cuvânt, ne-a adus laude și a remarcat că suntem o promoție istorică, adică primii din satul Mândâc care au absolvit 7 clase de carte sovietică și că vom fi devotați marelui cârmaci și scumpului partid. Apoi a luat cuvântul Axenti, care a tot lăudat cu fraze bombastice hulubul. A treia a luat cuvântul tanti Aniuta. Eu și Lealea am plecat puțin capetele în jos. A mulțumit învățătorilor, gospodinelor care au știut, dintr-o sărăcie nemaipomenită, să sclipuiască o mică gustare. Mi-a mulțumit și mie, că am fost în stare la o vârstă atât de fragedă să

aduc din *zapad* (Ucraina de vest) pe banii adunați de la părinți produsele din care acum am servit.

Fiecare avea în față un castronel de bocnă cu câte o lingură de cartofi topșiți și o lingură cu fasole făcăluite. În partea dreaptă a castronelului, fiecare avea câte o felie de pâine din făină făcută la râșniță. Lealea mi-a șoptit la ureche:

– Sunt mândră de tine!

La un moment potrivit, când toți vorbeau în legea lor, am luat hrinca mea de pâine și am pus-o peste a ei. Marusea mi-a observat gestul și a fârnâit cu dispreț. Lealea n-a îndrăznit să se hârâie, ca și în cazul cu creionul chimic, dar m-a întrebat:

– Tu trăiești numai cu duhul?

I-am răspuns mândru:

– Pâinea este a noastră!

– Tocmai acum ți-ai ales momentul?

Cei vârstnici și învățătorii dăduseră peste cap câte o dușcă de samogoncă puturoasă, iar voienrucul a început să cânte la o garmoșcă cazaciocul. Noi ne-am strecurat neobservați din această hărmălaie. I-am dus mamei ei cele două hrinci acasă.

– Ce faci, băiete? Ia-ți pâinea acasă!

– Această pâine am câștigat-o eu și cu Lealea. Este pâinea noastră!

Ar mai fi vrut să îmi zică multe femeia. Însă eu am fost mai iute. M-am mistuit în întuneric în doi timpi și trei mișcări.

Gândul de a o săruta pe vrăjitoarea mea mi se rotea mai tot timpul în minte. Lealea devenise frumoasă și împlinită. În seara asta, avea o coafură bine aranjată, cu care mă fermecase definitiv. De cum ne-am văzut adăpostiți în întunericul nopții, ne-am apucat îndată de mână și am pornit pe drumul tinereții. Mergeam încet de tot, depănând amintiri de școală, ne mai opream căutând să ne surprindem privirile, mai tușeam rușinat atunci când nu mai știam ce să zic. Cum și când am ajuns la portița ei, nu știu, dar odată ajunși acolo m-am pomenit în fața unei clipe pe care am așteptat-o atâta amar de vreme, de mi-a pus sângele în fierbere de parcă înnebunise.

Eu, care devenisem meşter iscusit în a jongla cu diferite replici, stăteam ca un mut în fața visului meu. Îmi părea că tot ce a zidit Dumnezeu pe lume mai frumos îmi dăruiește în clipa aceasta. Și tocmai când mi-am adunat tot curajul și mi-am aplecat capul spre buzele ei, aud o voce care într-o clipă a destrămat toată vraja.

– Hai, gata! S-a terminat totul! Ați fost bravo! Sunt mândră de voi! – se vede că siguranța ne-a urmărit prin întuneric… Vremea e târzie. Tu intră în casă, iar tu du-te acasă la tine și vezi să fii și de acum încolo băiat cumsecade!

– Vanea, nu pleca! Mamă, te rog, ascultă-mă.

– Ce dorești?

– Dă-ne voie să facem mâine o excursie.

– La pădure? Nici vorbă!

– Nu, mamă! Vreau să mă duc împreună cu Vanea să văd casa bunicilor, sau ceea ce a mai rămas din ea. Vreau să revăd locul unde mi-am dezmierdat păpușile până la 7 anișori și unde mata m-ai învățat atâtea cimilituri frumoase, ca cele cu care l-am vrăjit pe badea ista. Să văd cărărușa care ducea la puntea peste care m-a trecut, ținându-mă de mână.

A urmat o pauză apăsătoare.

– Draga mamei, în clipa aceasta am înțeles că de acum nu mai sunt în stare să străjuiesc portița. Fie cum doriți voi.

Lealea a sărit în sus de bucurie, a cuprins-o și a sărutat-o pe maică-sa. Tanti Aniuta s-a dus să descuie ușa.

Iar noi, rămași în doi pentru câteva clipe, am primit marele dar al tinereții!

– Mâine, la ora 9, să fii aici, la portiță! – a urmat ordinul.

Nu știu dacă am mai dormit în noaptea aceea. Știu doar că încă nu era ora 9 când m-am pomenit în fața portiței. N-am așteptat mult, întrucât ea a apărut în prag tot atât de nerăbdătoare ca și mine și-mi face semn să intru în casă.

Am dat bineţe. Ceremonia de bun venit a fost scurtă. Tanti Aniuta ne-a așezat pe amândoi la o măsuță nu chiar mare.

– Știu eu că n-ai mâncat acasă.

Aduce una din cele două hrinci de pâine de secară și o taie drept în două, ia două bliduște mici și ne pune câte o lingură de fasole.

– Mâncați, ca să puteți rezista în excursie.

Am înghițit totul aproape pe nemestecate, ori de foame, ori din dorința de a pleca mai repede. La plecare, tanti Aniuta mi-a întins hrinca de pâine care mai rămăsese.

– Nu pot s-o iau. Asta e pâinea Lealei. Aceea pe care am mâncat-o a fost a noastră.

Ne-a petrecut până la portiță și ne-a tot privit din urmă până ne-am pierdut printre case.

Moara stătea stingherită pe o coastă. Nu avea apă de purtat cele după turbine, dar nici pâine de măcinat. Toloaca, altădată verde și plină de copii, era pârjolită și pustie în fața soarelui. Scândurile de la punte au fost furate, stăteau numai niște cioturi de stâlpi, pe care nu le-au putut scoate. Cubolta cea mândră odinioară se făcuse un pârâiaș pe care îl puteai sări cu ușurință. Răchitele au fost rase de pe toată valea încât acum n-aș mai fi avut unde să-mi scurg izmănuțele.

– Vanea, Vaniușa, în ce pustiu am ajuns noi?

– Am ajuns în pustiul Viitorului Luminos. Ce vrei, draga mea, dacă până și uleiul din candele l-au scurs și l-au mâncat!

– Ei, și în pustiu lumea trăiește. Tu ai recunoaște locul unde te-am descântat prima oară?

– Era nu departe de punte.

Era, ca și atunci, o zi de duminică, dar nu se vedea țipenie de om de jur împrejur. Am găsit un dâmbușor și ne-am așezat. Ea se uită la mine lung, parcă mă examina.

– Da' tu ești de acum flăcău, bade. Îți apar mustățile. Ai 18 ani. Și eu am înțeles că-s fată mare. Să-ți spun toate cimiliturile pe care nu ți le-am spus atunci, cu 7 ani în urmă, ori mă săruți fără descântec?

În următoarea clipă, toată valea Cuboltei s-a umplut cu miros de busuioc…

Casa bunelului zăcea pe o coastă, cu toți pereții aproape dărâmați. Pragul casei era acoperit cu buruiene uscate și praf.

– Iată, aici mi-am depănat primii 7 anișori. Aici am auzit cele mai frumoase povești de la mama și de la tata, aici am învățat toate cimiliturile și mi-am legănat păpușile. Acum pune capul pe genunchii mei să-mi iau rămas-bun de la copilărie.

După ce și-a trecut de mai multe ori cu degetele coama mea de buiestraș, am ridicat capul ca să-i văd ochii. Aveau câte o lacrimă de mărimea bobului de mazăre.

– De ce plângi?

– Tu știi că la începutul primăverii l-am petrecut pe tata în ultimul drum, iar acum îmi petrec copilăria.

A lăsat capul pe umărul meu și lacrimile i s-au rostogolit peste mine.

După un timp de tăcere, ne-am ridicat amândoi, ca la comandă, în picioare. Ea m-a rugat:

– Sărută-mi ochii, obrajii și părul, dar nu mă săruta pe buze. Și te rog cu lacrimi de foc să mă ocrotești și mai departe ca până acum – a urmat o mică pauză, apoi m-a rugat s-o duc acasă…

Ajunși acasă, ne-am pomenit cu tanti Aniuta lângă noi.

– Gata excursia? Ați mai fost și prin alte părți?

– Nu, mamă, ultimul loc a fost pragul copilăriei mele…

Voi n-ați stat cu noi în celule
să știți ce e viața de bezne,
sub ghiare de fiară, cu guri nesătule,
voi nu știți ce-i omul când prinde să urle,
strivit de cătușe la glezne.

RADU GYR

Era o zi de toamnă călduroasă, care încă nu cunoscuse bruma, o zi rătăcită dintr-o vară, care s-a dus pentru totdeauna din viața oamenilor. Școala zumzăia de vocile copiilor ieșiți la recreație. Am încheiat lecția a cincea și am plecat să duc catalogul la cancelarie. Mă grăbeam să plec mai repede acasă s-o dădăcesc pe fetița noastră mai mică, care trecuse de un anișor. Soția avea ore după-masă. Ajuns în cancelarie, dau peste un tămbălău nemaipomenit. Două cete rivale disputau un meci de fotbal. De o parte, un grup de învățători cu păreri diferite, în frunte cu directorul școlii, iar de cealaltă parte, un grup de elevi de vârstă mijlocie, cu căpitanul echipei de fotbal. Copiii erau aburiți de sudoare și strânși grămăjoară, lipiți unul de altul ca niște puișori. Tocmai înfruntaseră furia directorului, care primise adineaori un gol prin geamul făcut țăndări de o minge bezmetică, ajunsă drept pe masa pătimitului. Directorul se agita și era purtat de un duh al furiei și tot îl ciupea ba pe unul, ba pe altul, așa cum uliul se năpustește între pui. M-am uitat lung la Pavlușca, el era din clasa mea și era căpitanul echipei. Acesta a plecat capul în jos și, scâncind, îmi spune că nu-i vinovat, dar…, uite…, portarul s-a împiedicat de o piatră și a scăpat mingea. Mă uit eu lung la toți fotbaliștii, apoi la colegi, și le spun că Efim Ivanovici nu-i supărat pentru geamul spart, ci fiindcă ați scăpat golul și nu va avea o echipă bună să intre în competiția raională. Unul unde face:

– Am luat noi locul întâi la turism, om lua și la fotbal, *cestnoie pionerscoie*[1].

[1] Pe cuvânt de pionier.

Ușa cancelariei s-a întredeschis ușurel și în prag a apărut Adeluța, fetița mea mai mărișoară, care trecuse în clasa a doua. După ce s-a scuzat timid, îmi făcu un semn ademenitor cu degețelul, dorind să-mi șoptească ceva:

– Mămica te-a rugat să mergi mai repede acasă, că te așteaptă o tanti…

– Bine, tati, chiar acum mergem, dacă așa-i vorba.

Ca întotdeauna în momentele cele mai însemnate din viața mea, inima începu să-și facă de cap și să zburde mai agitată, de parcă voia să dea de o cotitură neprevăzută. Am luat fetița de mână, iar ea s-a uitat lung și parcă întrebător spre mine și zice „Hai!" Casa noastră este alături de școală și nici n-am prins de veste cum ne-am pomenit în prag. Intru în odaie și rămân mut de uimire. O astfel de scenă puteai întâlni rar de tot și numai în romanele captivante… Pe canapea stăteau alături două dintre cele mai frumoase femei din Basarabia anului 1966 – Profirica (soția mea) și Lealea Cojocaru (prietena mea din adolescență).

Nu știu cine a făcut primul pas, dar într-o câtime de secundă ne-am pomenit cuprinși eu și Lealea, acoperindu-ne cu lacrimi și sărutări… Eram zăpăcit de tot. Peste câtva timp, am auzit-o pe Profirica zicând:

– Adeluța, du-te în camera ta.

Apoi ni s-a adresat nouă:

– Pe Inuța am hrănit-o, a mâncat bine și a adormit ușor. Aveți grijă să fiți atenți când se va trezi, să nu plângă… Adeluța și cu mine plecăm la lecții, iar voi… (aici sufletul ei s-a clătinat puțin, dar și-a păstrat cumpătul) rămâneți stăpâni în casă… am încredere în voi. Lealea mi-i rudă de sânge, ea poate nici nu știe asta, iar voi doi știu că sunteți rude de suflet încă din clasa a șasea. Eu știu totul și m-am așteptat la această clipă. Poate ați crezut că dragostea voastră e un secret bine ascuns, dar pentru noi, colegii, nu era o taină. Iar drept confirmare este prezența ta, Lealea, aici și acum, după atâția ani de zile. Și mai am o dovadă incontestabilă. Într-o noapte, eu cu Vanea am venit pe jos acasă de la halta Ghizditei.

De când nu trecusem pe acolo se înălțase un tronson nou din pietriș mășcat. Coborâșul era anevoios. El mi-a întins mâna cavalerește, eu am stat la cumpeni: să i-o dau sau nu. Am început să coborâm cu greu și la un moment dat am alunecat și ne-am dus de-a berbeleacul unul peste altul. Până la talpă mai era. El m-a găsit prin întuneric, m-a apucat de subțiori, m-a săltat și m-a întrebat dacă nu m-am lovit prea tare. Mi-a zis: „Ține-te de mine, să nu ne pierdem prin întuneric!” Mai flecăream din când în când și așa am tot mers prin beznă vreo 10 km. Și cât a ținut drumul acesta, el nu și-a permis să se atingă de mine sau să comită vreo grosolănie. Eu, în sinea mea, la despărțire, lângă moară, mi-am zis: „El o are pe Lealea.” Așa că, draga mea, dragostea e unica taină pe care omul n-o poate ascunde. Nu-i o crimă, dar produce durere. Ghemul acestei drame este atât de încurcat încât numai Unul Dumnezeu știe și poate să-l descurce.

A chemat-o pe Adeluța și au plecat la lecții…

În momentele de grea încercare, Profirica a știut de fiece dată să țină în frâu orice situație. Are o voință impunătoare, care a fost călită prin cele mai grele cumpene: la 5 mai 1945 primește groaznica veste despre moartea tatei lângă Königsberg, apoi a îndurat foamea din ’46–’47, în 1948 îi moare bunelul Ștefan, iar în luna mai 1949 pleacă la Domnul mama, iar Olea, și ea numai de 17 ani, împreună cu frățiorul Fiodor de 14 ani rămân orfani într-o lume care a început să se sovietizeze…

Eu cu Lealea am rămas năuci de cap, ea pe canapea, eu în picioare în mijlocul camerei, nemișcați, iar în odăița fetelor dormea liniștită Inuța. Numai îngerașul ei o supraveghea și ne urmărea, poate, și pe noi. Cât am stat noi așa, înțepeniți, nu știu. Țin minte că ea s-a ridicat încetișor, a făcut un pas spre mine, mâinile noastre s-au întins una spre alta, ne-am cuprins din nou și ea a început să plângă în hohote. Eu o linișteam și-i sărutam de-a mărunțelul fruntea, ochii, nasul, obrajii și gustam amarul din lacrimile ei, care țineau tăinuite toate chinurile pe care le-a tras până la această clipă. Îi tot netezeam părul mătăsos și puțin ondulat.

Inimile noastre zvâcneau de parcă înnebuniseră. Am cuprins-o încetișor și am încercat să-i sărut buzele. Nu s-a smuncit, doar a întors capul ușurel într-o parte și mi-a zis:

– Nu trebuie! Profirica merită să fie iubită și de tine, și de mine. O altă femeie în locul ei m-ar fi repezit chiar de la prag. Ea m-a primit liniștită și ospitalier. M-a invitat să intru și îndată te-a chemat pe tine. Vaniușa, tu poate nu-ți dai seama ce comoară ți-a dăruit Dumnezeu și pe deasupra și doi îngerași de fetițe atât de gingașe. Aici și acum a venit clipa când destinul a hotărât să pună punct celei mai frumoase pagini din adolescența noastră. Să ne mulțumim cu atât cât ne-a dăruit Cel de sus.

– Nu neg nimic din ce mi-ai spus acum. Totul este corect, însă amintirile din trecut nu adumbresc cu nimic viața mea de astăzi cu Profirica. Nu pot șterge din suflet clipele frumoase pe care le-am avut. Ele au locul lor aparte. Cât face numai ciudata ilustrație pe care mi-ai împletit-o cu aceste mânuțe, cu ocazia zilei mele de naștere?! Spune-mi, la ce te-ai gândit când ai făcut munca aceea atât de migăloasă?

Un zâmbet i-a luminat fața:

– N-ai uitat. M-am gândit ce cadou să-ți fac, cu ce să te uimesc. Am retezat niște fire de păr pe ascuns, ca să nu știe mama. Și ți-am țesut din ele dedicația, gândindu-mă că acele fire ne vor lega până la moarte. Am pus în aplicare toată fantezia mea, am împletit în acea ilustrație tot focul inimii mele de atunci.

– Mă bucur atât de mult să aud asta. Știi, de multe ori mă gândeam că acea creație, atât de ciudată, a fost pur și simplu un joc copilăresc al fanteziei tale.

– Sunt lucruri pe care nu le uiți și care te marchează pentru totdeauna. Pe mine știi ce m-a impresionat? Adu-ți aminte, când dincoace de Târnova tu ai sărit din mersul trenului în miez de noapte și te-ai întors la mama mea ca să-mi aduci bagajul care, în învălmășeală, a rămas pe peron. Știu că te-ai ales atunci cu o zgârietură puternică la picior și cracul de pantalon ți-a fost spintecat până sus – mama mi-a spus că ți l-a cusut. Toți câți au fost

în vagon au crezut că te-ai țicnit, puteai doar să mori. Eu, însă, în sinea mea bănuiam de ce ai făcut asta. Ia zi, putea fi oare atunci vreo fată mai fericită decât mine? Vaniușa, ai perfectă dreptate, tot ce a fost făcut din suflet e frumos și nu poate fi uitat până la moarte.

– Să știi că mult timp m-am zbătut să te găsesc. Însă toate încercările mele de a-ți da de urmă nu s-au încununat de succes și, colac peste pupăză, am primit o scrisoare în lagăr care mă anunța că tu te-ai măritat. Nu-ți poți închipui cât de mare mi-a fost durerea și cât de mult a ținut. După ce am ieșit din lagăr, am găsit o adresă de-a ta la rudele voastre și ți-am trimis un colet. Am primit un răspuns ciudat: „*Mama, Tula, spasibo!*” și n-am mai primit răspuns la nicio scrisoare.

– Hai să ne așezăm și, te rog, ascultă-mi durerea! Atunci când ne-au ridicat, tu ai venit la gară să mă petreci. Eu cu mama eram deja în vagon. Colea Cojocaru ne-a spus că tu alergi de-a lungul eșalonului și cauți să vezi pe cineva. Eu m-am repezit să ies la ușă să te văd, poate pentru ultima dată. Mama m-a înșfăcat strâns și nu mi-a dat voie. Am început să plâng. Ea m-a cuprins din răsputeri și a zis că așa trebuie. I-am udat tot pieptul cu lacrimile mele. Și a doua oară, în afurisita gară din Târnova, mi-a rămas nu bagajul, dar jumătate din sufletul meu. Și jumătatea aceasta a rămas nu pe peron, dar pe o linie moartă, unde însuși era plasat iadul pe roate, pe care am avut să-l îndur.

– De ce te-a reținut mama ta atunci, când știa cât de mult țin la tine? Dacă aș fi putut ști în care vagon ești, aș fi sărit ca nebunul prin foc, ca să plec cu tine în pohod.

– Tocmai de asta mama m-a ținut din răsputeri. Apoi, în lungul drum mi-a povestit o taină pe care tu trebuie s-o cunoști… În tinerețea ei a prietenit vreo doi ani cu moșul tău Vasile, erau pe cale de a se căsători, dar bunica ta a stat categoric de-a curmezișul și l-a căsătorit cu cine a vrut ea.

Și-a rezemat capul de umărul meu, lacrimile au podidit-o din nou, curgeau șiroi, mari cât mazărea.

– Gândul la tine m-a ținut în viață în tot iadul acela. Parcă erai alături și mă protejai împreună cu mama. Depănam în sufletul meu, unde mama nu putea ține controlul, fiecare clipă a întâlnirilor noastre. Uneori pluteam între vis și realitate. În vagon, alături de mine, dormea un moșneag din satul Plopi, iar de altă parte, mama. Odată, prin somn, am încercat să-l cuprind. El a luat ușurel mâna mea și mi-a zis: „Mama, iaca, îi în partea ceia!" M-am speriat de moarte că nu ești tu și m-am lipit strâns de mama. Ea m-a netezit pe cap și mi-a șoptit: „Dumnezeu cu tine, eu sunt aici!" Din clipa când m-au suit în vagon și până în momentul acesta te-am purtat peste tot cu mine iată, aici! – a suspinat ea, punându-și mâna la inimă.

– Mama ta a fost mai puternică decât noi, a știut să te ascundă.

– Nu se știe, ea a fost mai puternică, ori așa a vrut Providența…

– Să știi că și eu te-am purtat în sufletul meu prin toate închisorile și lagărele. Ai fost martoră la multe torturi, dar de când am primit scrisoarea buclucașă cu știrea că te-ai căsătorit, pe inima mea s-a așternut parcă o placă de granit. Și cu cât mai tare voiam să te izgonesc din ființa mea, cu atât mai tare te țineai de mine. Odată chiar ai venit la mine sub pământ, la o adâncime de trei sute de metri, atunci când am nimerit în surpare, și mi-ai reproșat că înainte de moarte pe toți cei dragi i-am pomenit, dar pe tine, nu. Atunci tu mi-ai spus că ai venit să murim alături…

Am tăcut îndelung, înghițind nodul din gât, și am oftat adânc amândoi odată.

– Gata, nu mai vreau să vorbesc despre mine. Povestește-mi prin ce ți-a fost dat să treci, cum a fost acolo unde v-au dus? Cum ai rezistat atât de plăpândă cum erai?

– Să știi că între deportați și deținuții politici deosebire mare nu era. Toți eram dăngăluiți cu două cuvinte: *vraghi naroda*! La ușa vagonului de vite în care ne-au urcat, ne-au mai citit o dată „Hotărârea Consiliului de Miniștri etc." și ne-au prevenit să nu îndrăznim să fugim. Fuga va fi pedepsită cu glonțul. Soldații erau ca niște câini turbați. Vagonul era completat aproape de jumătate.

Un rând eram așezați cu toate boarfele noastre, după familii, de-a curmezișul vagonului, la podea, iar alt rând erau așezați de-a lungul, fiind despărțiți de o cărărușă îngustă nu chiar la mijloc. Într-un capăt al vagonului era ajustată în ungher o gaură pentru necesitățile igienice, fără nicio separare prin vreun paravan. Și așa, cu toții de-a valma, de la copii mici până la moși gârboviți, toată Basarabia era nevoită să-și arate goliciunea trupului. Mama avea un cearșaf și toată „mahalaua" noastră îl purta în colțul cu pricina. Eu îl țineam desfășurat pentru mama, ea pentru mine. Era luna lui cuptor. În vagon plutea un aer destul de greu. Mirosul de trup omenesc nespălat e respingător. Ziua era o căldură infernală, iar noaptea era răcoare și curent. Mama toată noaptea mă ținea lipită de trupul ei. Eșalonul mergea întruna, fără oprire. Ne sufocam fără apă. Saliva ni se făcea clei în gură. Nici eu nu eram prea mare, dar erau copilași mici. Să-i fi auzit cum strigau tânguitor: „Vreau apă-ă-ă!" și așa, la nesfârșit, până când glăscioarele lor se topeau în neputință, trecând într-un scâncet neostoit: „Î-î-î…" Odată, un bărbat n-a rezistat și a răcnit din toți bojocii: „Doamne! Unde ești? Ori Te-au arestat și pe Tine? Fie-Ți milă de acești copilași, ei încă n-au dovedit să păcătuiască!" În alt colț al vagonului o femeie bocea și blestema „activul" din satul ei, îl înfiera pe Stalin, apoi încet-încet se potolea și ea. Într-un alt colț, un grup de bărbați cântau cântece bisericești, mai ales, țin minte, „Cu noi este Dumnezeu".

În cele din urmă, trenul s-a oprit lângă un râu în câmp deschis. Iată, atunci am băut prima dată apă din râu. Mama luase un ulcioraș de câțiva litri și l-a umplut cu apă. Înmuia un capăt de șervet de bumbac și îmi ștergea fața și trupul. Peste un timp, părul meu se făcuse ca un șumuiag de câlți. Cămeșuica mi se lipea de trup. Tot în acea călătorie mi-a fost dat să aud cele mai urâte înjurături. Opera lui M. Gorki „*Na dne*"[2] era o nimica toată pe lângă „iadul pe roate".

---

[2] „Azilul de noapte".

Într-o noapte, s-a întâmplat că a născut o femeie un băiețel și am avut ocazia să fiu prezentă la chinurile nașterii în fundul iadului. Câteva femei au înconjurat-o și au făcut tot ce au putut în acele condiții… Au rupt pelinci din rufe vechi, mai molcăluțe. Însă principala problemă era cu ce să piște buricul și cum să-l lege printr-un întuneric total. Mama spunea că una din ele i l-a pișcat cu dinții și i l-a legat cu ața de la cruciulița de la gât. Așa s-a mai născut un osândit la fundul iadului pe roate… Oricât de greu era, viața n-a putut fi oprită din calea ei. Interesant: ce vină față de împărăția roșie a avut micuțul nou-născut? Cred că vina lui a fost stabilită cu mult timp înaintea nașterii, de către măcelarii de la Ialta.

La controlul de rutină au înștiințat comandantul despre cel nou-născut. Comandantul era unul cu chip mongoloid, avea o față lunguiață, de o culoare smeadă, arămie, cu pomeții proeminenți. De sub tăietura piezișă a ochilor abia de se zărea privirea plină cu venin îndreptată împotriva noastră. El a hotărât ca micuțul să fie luat de la mamă și predat la prima localitate cu maternitate din cale. Mama pruncului a început să răcnească fără simțire și stătea deasupra lui cu mâinile desfăcute ca o vulturiță. Tot vagonul s-a făcut un zid de carne vie în jurul micuțului și a cerut ca mama să nu fie despărțită de copilaș, să fie luați împreună. Bărbatul care a răcnit la Dumnezeu a zis: „Dacă vreți să luați copilașul fără mamă, atunci împușcați-ne pe toți! Noi nu-l dăm singur pe mâna șacalilor!” Prima dată în viață mi-a fost dat să văd o așa învolburare tensionată a voinței omenești. În cele din urmă, n-au avut încotro și au luat-o și pe mamă cu pruncul.

La cele auzite din gura Lealei, m-au trecut fiori de gheață. I-am lipit capul de pieptul meu și am cuprins-o cu dragoste și compătimire.

– Spune-mi, draga mea, voi ați dovedit să luați ceva mâncare când v-au ridicat?

– Aveam două pâini în casă și un tobultocel de faină de grâu, pe care le-am luat, și i-au dat voie mamei să ia și mașina de cusut. În rest, niște caiete de-ale mele, hainele noastre și alte boarfe.

În conspecte a nimerit și fotografia noastră de grup. Dacă ai ști de câte ori o scoteam și mă uitam îndelung, vorbeam cu fiecare dintre voi, apoi mă opream la tine, care erai alături de mine în poză, și-ți tot spuneam ce se întâmplă în vagon, că mi-i sete, că mi-i foame, că sunt nespălată de un amar de timp și că mi-i dor să vă văd pe toți. Altădată, când am ajuns la un râu, ne-au coborât și ne-au prevenit să nu ne îndepărtăm de vagon. Vedeam apa de departe, dar n-o puteam savura, saliva așa și rămânea clei în gură. Au început să umble pe la fiecare vagon cu un butoi pe roate plin cu apă. Ne-au așezat în rând și fiecare lua în ce putea. Cei care primeau porția de apă, o duceau la gură cu mâinile tremurânde și o înghițeau lăcomos, pe nerăsuflate. Ți se scurgea pe alături și simțeai cum îți învie trupul din morți. Mama mă apucă de după cap, ca atunci când eram mică, și prinse a-mi spăla fața, gâtul, sânii. Eu am dat să mă împotrivesc ușor, iar ea m-a stropșit: „Șezi locului, căpățână verde, ce știi tu!" După toate procedurile pe care mi le-a făcut biata de ea, m-am simțit mai ușurată și-mi părea că m-am născut din nou. Când au socotit ei că au adăpat turma îndeajuns, au adus alt butoi cu un fel de mâncare din castraveți murați tăiați mărunt, amestecați cu puțin arpacaș. Careva din femei a zis: „Iaca, fa, că li s-o făcut milă de noi!" Mama a privit-o cu o scânteiere tăioasă în ochi, dar s-a reținut și nu i-a zis nimic.

– Doamne, Dumnezeule, cum ați supraviețuit în „pohodul spre Sibiri"?!

– Mama, dar poate și foamea m-au deprins să mănânc chiar și lături. Foamea mă chinuia atât de tare încât îmi păreau bune până și lăturile. Îmi părea că devenisem un cobai de experiment pentru niște forțe malefice.

– Vă dădeau măcar zilnic ceva hrană?

– Pe naiba! Ne dădeau din când în când ciorba aceea și niște peștișori micuți și ruginiți, „tiulică", iar când nu mai aveam ce mânca, puneam pe o foaie de caiet puțină faină și o lingeam încetișor. Iar după aceea, îmi era și mai foame și mă învăluia… Odată, moșul de lângă noi mi-a dat o boghiță de grăunțe de

păpușoi, pe care le-am ronțăit și molfăit până au început să mă doară fălcile. Altădată, ne-a dat câte o bucățică de brânză de oi, pe care o ținea într-un găvănoșel de lut. Era nespus de sărată și cu un miros greu de oaie. Acest miros mi-a stăruit multă vreme pe buze…

– Și câtă vreme ați mers cu trenul?

– Oamenii ziceau că am mers vreo trei săptămâni, dar nu cred să fi știut cineva precis, deoarece niciunul nu știa în ce zi a săptămânii ne aflăm. Erau dintr-acei care nu știau nici data când ne-au ridicat. Abia mai târziu mi-am dat seama că am fost smulși nu doar din pământul nostru și din sânul neamului, dar și din timp. Atunci mi se părea că fundul iadului este în vagonul nostru, dar în alte vagoane a fost și mai rău.

Când s-au umplut până la refuz vagoanele, au mai aninat încă două. Am aflat mai târziu că în graba mare strajnicii nu reușiseră să le facă gaura din ungher; le-au pus în fugă lângă ușă butoiește din lemn, din acelea pentru murături. Când se oprea trenul în afara localităților, osândiții trebuiau să le golească. Tot atunci îi coborau pe toți din vagon, îi așezau în rând și-i obligau să-și facă treburile. Închipuie-ți tu, fiica alături de tata, ori sora cu fratele. Nemaiputând îndura acest calvar, un bărbat și o femeie au încercat să evadeze. Soldații au deschis foc și i-au cosit pe loc. Bărbatul a murit îndată, iar femeia se zbătea în agonie între viață și moarte. Câțiva soldați și comandantul au alergat la cei doi nenorociți. Comandantul a scos pistolul din teacă, l-a îndreptat spre femeie, iar ea a făcut un efort să se salte și a implorat, răcnind din răsputeri: „Nu-u-u!” Ofițerul și-a descărcat cu sânge rece câteva gloanțe de i-a luat și bruma de viață ce se mai zbătea în ea. Apoi s-a întors spre bărbat, a descărcat și în acesta un foc, după care i-a lovit pe rând cu cizma – „*chirzovka*”, să se asigure că și-au dat duhul, a suflat în țeava pistolului și l-a băgat în teacă. Apoi a luat-o în pas alergător, mătăhăind din pumn și strigând: „*Po vagonam!*” Am văzut cu ochii mei toată urgia asta, prin crăpătura de la ușa vagonului. Mi se dusese inima-n călcâi de groază. M-am întors la

mama îngrozită și m-am lipit strâns de pieptul ei, căutând să-mi ascund ochii care tocmai văzuseră coșmarul.

Moșul de alături, la auzul celor întâmplate, a șoptit: „Dumnezeu să-i ierte și să-i odihnească în pace! Au scăpat de chinurile pohodului." Moartea le-a fost ca o binecuvântare, iar rugăciunea moșneagului le-a ținut loc de prohod în drumul lor la Domnul.

În vagon s-a făcut o liniște de mormânt pentru multă vreme. Se auzea doar bocănitul roților de șine și uruitul metalului în goana trenului, care mă asurzeau ca un marș funebru. Unul Dumnezeu știe la ce se gândea fiecare suflet osândit în acele clipe lungi ca dihania de fier care ne ducea la capătul pământului…

A urmat o pauză în care Lealea, suspinând adânc, a tras aer în piept. Se uită la mine îndelung și mă întrebă:

– Da' tu cum ai nimerit după gratii?

– Noi eram încă la Bălți, tu la Școala nr. 1, iar eu la Școala pedagogică. Știi prin câte chinuri au trecut părinții noștri și ce dezastru era în jur. Eram profund indignat de toate astea. După mai multe discuții cu Vasilică Țurcanu, am decis să fondăm o organizație secretă de rezistență împotriva cotropitorilor și am numit-o „Sabia Dreptății".

– De ce te-ai ascuns de mine?

– Nu numai de tine m-am ascuns, dar și de cei de acasă. Eu deja fusesem arestat o dată. Știam cât de mare este riscul și n-am dorit ca și tu să înduri drumul pătimirilor…

– Ei, însă, m-au înhățat înaintea ta.

M-a apucat ușor de cap, ca atunci în copilărie, când mă descânta cu cimilituri, și mi-a șoptit cu o ironie caldă:

– Te-ai crezut „*Ovod*", fecior de Papă?[3]

Între timp, s-a trezit fetița și a pretins să-i acord toată atenția. Am ridicat-o din pătuc, iar buna mea prietenă m-a rugat să i-o dau un pic să o țină în brațe. Inuța a înțeles că asta nu-i mama, a respins-o și s-a agățat strâns de gâtul meu.

---

[3] Aluzie la romanul „Tăunul" („*Ovod*") de Ethel Lilian Voynich.

Lealea s-a mâhnit confuz, s-a uitat la fetiță și cu un regret inexplicabil mi-a șoptit:

– Iată, îngerașul ista de fetiță ne-a dat cea mai înțeleaptă lecție…

– Anume?

– Anume că trebuie să fim cuminți și să ne stăpânim patimile, oricât de mari ar fi ele. Eu nu sunt liberă, Vaniușa, sunt obligată să mă întorc în Siberia. Și tu ai de ținut un legământ. Eu te doresc în amintirile mele așa timid și cuminte cum ai fost când eram elevi. Așa vreau să te port în suflet până la ultima suflare.

Am avut senzația că îmi dăduse cineva cu o cană de apă rece în față. Nici nu mai știam cum să-mi stăpânesc emoțiile. M-am mișcat de pe un picior pe altul ca un urs neîndemânatic și îmi înghițisem limba. A urmat o pauză bleagă, care mi s-a părut cât un veac. Fetița a început să plângă și m-a readus la realitate.

– De-ai ști de câte ori închideam ochii și te vedeam aievea.

Ea m-a atins ușurel cu vârfurile degetelor de obraz:

– Neastâmpăratule, păcatul din gând, nu zic, este păcat, dar numai pe jumătate.

Inuța s-a încruntat și a schițat un gest prin care parcă voia să mă apere. Între timp, au intrat în casă o lucrătoare tehnică și Adeluța, au luat-o pe Inuța, care abia aștepta plimbată, și s-au dus la Profirica la școală.

Rămași în doi, am trecut în camera mare, ne-am așezat la masă și între noi s-a așternut o tăcere apăsătoare. Într-un sfârșit, ea se uită întrebător la mine:

– Vaniușa, Doamne ferește, n-am vrut să te ofensez, însă realitatea este dură și neînduplecată.

– Înțeleg, nici eu n-aș vrea să ofensez nicio părticică din ființa ta. Prea multe ai avut de îndurat și prea spinoasă ți-a fost calea.

– Peste multe momente din viață se așterne valul uitării, dar cei vreo 15 metri de cărărușă din vagon, care ne transformau treptat în animale, n-o să îi uit niciodată. În tren, toată ziua domnea semiîntunericul. Întunericul venea mai devreme, iar dimineața lumina se furișa prin crăpături mai târziu. Și în acea beznă de iad

trebuia să te miști pe cărărușa îngustă din colțul vagonului. Ca să nu atingi pe nimeni, trebuia să te miști cu viteza melcului și în „patru labe", ca orice jivină. Mâinile tipăreau această cărărușă spre Golgota printr-o abjecție totală. Întoarsă înapoi la locul de osândă, nu aveam unde și cu ce să-mi spăl mâinile. Biata mamă ținea tot timpul șervetul cela umed și îmi ștergea palmele; în cele din urmă și el se îmbiba cu necurățenia pe care o adunam.

M-am uitat la dânsa cu durere și jale în suflet. Știam cât de gingașă și plăpândă era până la momentul crucial în care a fost urcată în vagonul blestemat. I-am cerut palmele pe care le-am sărutat așa cum sărută credincioșii moaștele martirilor. Ea și-a retras ușurel mâinile și mi-a șoptit cu glasul vibrând, gata să răbufnească în plâns:

– Nu trebuie, Vaniușa!

– Ba trebuie, draga mea. Nu cred că cineva în viitor o să-și amintească de sacrificiul nostru, cu atât mai mult cu cât noi încă purtăm dangaua de *vrag naroda*…

– Unii copilași nu mai dovedeau să ajungă la destinație și făceau pe ei. Au fost cazuri când au lunecat cu piciorul în gaură. Au fost cazuri când cineva era călcat din greșeală. Atunci se ridica un tărăboi, însoțit de cele mai murdare injurii; se ajungea chiar la bătaie. Odată, am prins rând cu mama la ferestruica cu grilaj, ca să respirăm un pic de aer curat. Nu zăbavă, trenul s-a oprit încetișor. A stat câteva minute și s-a pornit. Nu departe de calea ferată, am zărit în iarbă un trup omenesc care tocmai a fost aruncat din tren.

– Bine, draga mea, eu cel puțin am reușit să scuip în „biserica" marxist-leninistă și să mă iau de piept cu slujitorii ei. Dar voi, cei cu laptele încă pe buze, ce vină ați avut?

– Vaniușa, vagonul era o lume a contrastelor. Pe de o parte, certăreții, care de la o nimica toată ridicau o gâlceavă interminabilă, iar pe de altă parte, oamenii aceia credincioși care au luat de acasă o icoană și s-au învrednicit s-o atârne pe peretele vagonului. Și seara, și dimineața ei înălțau în fața ei multe rugăciuni: „Preasfântă Născătoare de Dumnezeu", „Tatăl nostru", „Împărate

ceresc", „Crezul" și atâtea altele. Când oamenii începeau să se roage, ceilalți amuțeau și atmosfera devenea atât de mângâietoare…

– Te rog frumos, pișcă-mă puțin de față să pot înțelege că nu-i vis și că după atâtea câte le-ai îndurat ești alături de mine.

– Nu credeam nici eu vreodată să ajung să văd visul ăsta împlinit. Dar cu voia Bunului Dumnezeu și prin bunăvoința Profiricăi, care ne-a îngăduit să fim câteva ore împreună, uite că sunt aici. Ce să-ți povestesc! Neplăcerile se țineau lanț. Cineva n-a uitat să ia în exil și păduchii. Într-o lună au reușit să se răspândească din așternut în așternut de au umplut tot vagonul. Vaniușa, câte numai n-am îndurat. Mama s-a plâns comandantului și acesta a ordonat controlul sanitar. S-au îngrozit! Undeva, dincolo de Ural, trenul a fost oprit pe o linie moartă. Au adus câteva etuve pe roate și au început deparazitarea, vagon după vagon. Ne-au dat jos cu toate boarfele. De jur-împrejur, soldați cu degetul pe trăgaci și armele îndreptate înspre noi. La o etuvă treceau femeile, iar alături, la altă etuvă – bărbații. Ne dezbrăcau la pielea goală. Dacă îndrăzneai să rămâi în chiloți, erau trași în jos cu violență și obrăznicie. În timp ce ne-au trecut boarfele la etuvă, au dezinfectat vagonul cu o soluție puturoasă. Ne obligau să ne ungem cu o altă soluție dintr-o căldare pe subțiori și la partea genitală. Dragul meu, eu, care devenisem fată mare de vreun an, îmi era rușine să mă scald acasă în prezența mamei, darmite de față cu atâta lume. Îmi era groază să mă expun în toată goliciunea. Atunci, pentru prima dată, mi-a încolțit gândul că aș vrea să mor. Și cel mai garantat mijloc era evadarea. Cu siguranță aș fi avut soarta celor doi trecuți în veșnicie. Dar când mă gândeam că în urma unui astfel de pas biata mamă, rămasă fără mine, ar înnebuni, îmi cădea tot cerul în cap. Până la urmă mi-am călcat pe inimă și am făcut ce mi se cerea. Vaniușa, n-am povestit nimănui despre această scenă oribilă. Tu ești primul căruia mă destăinui, doar ești suflet rupt din sufletul meu și numai tu ai putut să sari în neant pentru mine. Numai tu și mama sunteți în stare să înțelegeți rușinea și durerea mea.

Lacrimile o podidiseră din nou; a întors capul într-o parte și își tot ștergea ochii.

– Până la deparazitare am răbdat mai ușor calvarul, mai ales că mama mă ocrotea ca o vulturiță. Rușinea mea, însă, nu s-a terminat aici. Lângă vagon, ne-au ordonat să ocupăm aceleași locuri și să cărăm boarfele cât mai repede, că în scurt timp vom fi duși la baie. Au încolonat întâi femeile, apoi bărbații, și ne-au condus sub o strașnică escortă la o închisoare sau lagăr. Ne-au introdus într-o cameră lungă și îngustă, într-un capăt, femeile, iar în alt capăt, bărbații. Baia era deservită numai de bărbați. Am fost prevenite că în baie nu avem dreptul să luăm schimburile purtate la spălat. Am primit fiecare câte un lighean de o căldare cu apă rece ca Siberia și o bucățică de săpun cafeniu, „*mîlo K*". Ne-au spus că avem la dispoziție 15 minute. La o distanță de 4–5 metri, în partea opusă a încăperii, i-au introdus și pe bărbați. Mama a strecurat cu sine ștergarul acela cu care ne umezeam. Poți să-ți închipui ce fel de baie am făcut cu apă rece și cum a rămas părul pe care tu l-ai îndrăgit atât de mult. Adevărata dramă abia se contura. Unul din supraveghetori a observat când mama scurgea ștergarul. A venit tot o fugă, i l-a luat din mână și a început s-o snopească unde nimerea. Eu am răcnit fără simțire. Bărbatul acela care a strigat la Dumnezeu să ne facă dreptate s-a repezit ca un tigru, i-a zmuncit ștergarul acelei brute și i l-a întins mamei. Alți doi supraveghetori l-au încăierat la bătaie pe bietul om și l-au trântit jos la ciment, lovindu-l cu picioarele. Oamenii goi sunt o adevărată turmă, neputincioși față de orice urgie. Străjerii au început să ne îmbrâncească să ieșim la îmbrăcat. Femeile, copiii speriați de moarte, fiecare țipa și răcnea. Și în acea mulțime speriată de moarte, eram și eu cu un lighean pus dinainte. Mă mișcam rătăcită de mama și împinsă de mulțime, iar în gând mi se năștea o rugăciune: „Doamne, fie-Ți milă de noi! Nu vezi că suntem cu toții goi?" Era o învălmășeală grozavă, iar paznicii ne tot împingeau la îmbrăcat. Când patimile s-au mai potolit și am reușit să ne îmbrăcăm, am fost încolonați în grabă și escortați în pas alergător

spre tren, apoi urcați iute în vagon. Asta ca nu cumva să se iște vreun scântei de nesupunere. Ajunsă împreună cu mama în acel bârlog, ne-am încleștat una de alta, iar biata de ea tot icnea de durere și oboseală.

Lealea a pus capul pe masă și a început a plânge în hohote. M-am apropiat de ea și i-am mângâiat capul, umerii. Eram neputincios în fața durerii ei. Am ridicat-o ușor de la masă și am dus-o pe canapea. Ea a tras ușurel genunchii spre bărbie, s-a făcut ghem ca un copil și continua să suspine în surdină. Simțeam cum i se scurgea durerea în tot sufletul meu.

A urmat o pauză apăsătoare, după care, încet, ca după o boală grea, s-a ridicat pe șezute, a trecut cu palmele peste obraji, apoi și-a netezit părul și-mi zice:

– Uite, acum, după ce ți-am destăinuit toate astea și am bocit ca la mort, mă simt așa de parcă aș fi fost la spovedanie. Mi s-a făcut mai ușor pe suflet. Numai tu puteai să înțelegi chinul meu.

– Draga mea, ți-am mai spus, de cum m-am eliberat, te-am căutat până în ziua când am primit plicul cu fotografia ta, dar fără scrisoare. Pe verso fusese scris ceva, apoi șters cu mare atenție și scris altceva din nou. Zic, este ceva la mijloc. Și cum eram deja la Soroca, la studii, am plecat la secția de miliție să spun pe cine doresc să găsesc. Le-am spus că eu sunt gata să plătesc cheltuielile de căutare unională. Le-am scris datele sumare despre tine. Ei mi-au zis că au să mă cheme suplimentar când va trebui. N-au trecut nici trei zile și am fost chemat la miliție. Mă duceam cu oareșce speranță. În cabinet mă aștepta căpitanul KGB-ului, Carasi, la care mai fusesem chemat de câteva ori la convorbiri în scopuri profilactice. Când l-am văzut, mi s-a spulberat orice dram de speranță.

– Șezi, Ivan Ilarionovici. Ne-am înțeles data trecută să nu faci niciun pas ieșit din comun fără știrea mea. Nu uita că tu n-ai făcut tot termenul, ș-apoi locul tău era încă pe 10 ani la „*Dalnii Sever*”[4].

---

[4] Nordul îndepărtat.

Băiete, școala e plină de fete, nu căuta pe naiba. Tu ești în vizorul nostru în permanență. Pleacă!

Am ieșit ca plouat și m-am gândit: „KGB-ul este un zid impenetrabil!” Adevărat, în școala pedagogică erau vreo câteva sute de fete, dar toate străine de mine. Întâlnirea cu Profirica a fost parcă întâmplătoare. Nici eu, nici ea n-am căutat nici de avere, nici de studii. Din cele câteva convorbiri pe care le-am avut am înțeles că ea este pe aceeași lungime de undă cu mine. M-a acceptat așa cum eram. Am știut că alături de ea o să pot să-mi revin.

– Vaniușa, puiule, nu-ți face procese de conștiință. Între noi s-a pus de-a curmezișul și mama, iar rădăcina durerii noastre este, după cum ți-am mai spus, bunica ta, Alisandra. Noi nu vom putea dezlega taina aceasta niciodată. Mama, când a aflat că te-ai eliberat, s-a dus la oficiul poștal și a instituit post-restant pe numele ei toată corespondența noastră. Seara îmi spune noutatea. „Vanea a fost judecat pentru politică. Drochienii mi-au spus că l-au eliberat înainte de termen. Voi amândoi, draga mamei, sunteți bolnavi de aceeași boală incurabilă. Dacă el a fost în stare să sară din tren pentru tine, iar tu să-ți sluțești părul pentru el, de la voi mă pot aștepta ca peste câteva luni să-l văd bob sositor la noi în prag. Iată ce-i, alege: ori el, ori eu. Hotărârea mea este definitivă și dacă vine el aici, înseamnă că tu ai făcut alegerea. Eu voi pleca la comenduire și voi depune cerere să mă deporteze oriunde în altă parte, voi indica și cauza…” N-o mai văzusem niciodată atât de disperată. Înțelege-mă, ea numai pe mine mă are, iar după toate câte le-am pătimit împreună, nu puteam s-o las singură…

Vocea i s-a tăiat și n-a mai putut continua vorba. Lacrimile au prins a-i curge din nou șiroaie pe obraji. Am început s-o liniștesc. Ne-am ridicat în picioare încetișor, ca doi copii pedepsiți; am cuprins-o cu un gest ocrotitor.

– Uită-mă! Aveți două porumbițe atât de gingașe și frumoase.

– Tu asta ai venit să-mi spui?! – îi pun mâna pe frunte să văd dacă nu cumva are febră. Și-i zic: Ar trebui să fiu un mare cretin,

mai ales după ziua de azi, ca să te uit. Te rog, nu pronunța fraza banală care însoțește toate despărțirile din lume.

– Ceea ce a fost între noi până la deportare aș dori să rămână doar o amintire frumoasă, ascunsă adânc în sufletul tău. Tu, dacă vrei să ai liniște și dragoste în familie, nu mă mai căuta pe mine. Profirica e o femeie frumoasă și bună la suflet. Ia un mugur din ce are ea mai deosebit și altoiește-l cu sfințenie pe copăcelul nostru. O altă ieșire nu mai este pentru noi.

Am rămas mut la auzul acestor cuvinte. Nu știam ce să zic. Orice aș fi spus îmi părea fără noimă. Văzând că m-am zăpăcit de tot, ea continuă:

– Hai să-ți povestesc mai bine unde ne-au dus prima dată. Am nimerit lângă Kemerovo, la o fermă mixtă de animale. Nu mai țin minte la ce gară ne-am oprit, dar mașinile ne așteptau. La coborârea din vagon am aflat că era pe la miezul nopții. După ce am golit vagonul, doi militari s-au suit cu o lanternă puternică și au verificat dacă au coborât toți, apoi au închis ușa. Au făcut apelul după o listă, ne-au numărat de câteva ori, apoi ne-au ordonat să urcăm în mașină. Înainte de a ne porni la drum, aceeași avertizare: „*Popîtka k pobegu – rasstrel!*”[5] Când s-a urnit mașina din loc, a început să ne învăluie un aer rece, proaspăt, cu miros de brad. Iar deasupra – un cer senin cu lună plină cât putea cuprinde privirea. Blestemata cărărușă, care ducea spre colțul vagonului, acolo a rămas. Dă, Doamne, să nu mai aibă nevoie de ea nimeni în veci!

– Îți înțeleg trăirile tale după ce te-au scos din cușcă. Însă adevărata libertate eu am resimțit-o după gratii, oricât ar părea de paradoxal.

– ??!

– Nu e nimic de mirare. Gândeam liber, discutam liber cu camarazii tot ce doream, mă simțeam mai liber în cugetări. Acolo nu aveam ce pierde, aici văd în fiecare ins un posibil turnător care ar putea să mă despartă oricând de familie. În lagăr era simplu:

[5] Încercarea de evadare – împușcarea!

turnătorul depistat era înjunghiat, iar în gură i se punea un bilețel cu inscripția „Iuda”.

– Vaniușa, nu poți bănui pe fiecare om din jurul tău, e groaznic să nu ai încredere în nimeni. De fapt, noi am alunecat spre cea mai dureroasă temă din țara aceasta bezmetică. Nu vreau să discutăm despre asta. Mai bine îți povestesc unde ne-au descărcat. Am ajuns la destinație când se zorea de ziuă, aerul devenea tot mai rece și tot mai tăios. La orizont apărea un soare străin și indiferent. Mă încleșta frigul siberian, dinții începură să-mi clănțănească rău de tot. La marginea unei localități ne-au întâlnit comandantul, în fața căruia trebuia să ne prezentăm zilnic, brigadierul și alte fețe „duhovnicești”. Înțepenisem de tot, am coborât anevoie din mașină. După atâta amar de vreme cât am fost ținuți în cușcă, aproape uitasem a merge. Am început să mă mișc dintr-o parte în alta. Și chiar mi-am permis luxul să sar în sus de vreo două-trei ori. Credeam că sunt liberă. Deodată aud comanda: „Încetează mersul! Noi încă nu v-am predat stăpânului!” După ce au semnat niște documente de predare-primire, ne-au mai numărat ultima dată și detașamentul de pază responsabil de escortă s-a făcut nevăzut. Stăpânii noi ne-au grupat după familii, apoi comandantul ne-a lămurit regulile pe care trebuia să le respectăm. Eram obligați să ne prezentăm zilnic la comenduire, astfel încât comandantul să se convingă de prezența noastră. Ne-a prevenit că cei care nu vor respecta această ordine vor fi arestați.

– Din câte înțeleg, diferență mare între noi și voi nu era. Atâta doar că noi eram păziți în permanență de convoi.

– După ce comandantul s-a retras, brigadierul ne-a grupat după familii, ca să vadă forța de muncă și să știe cum să ne cazeze. Mama și cu mine am fost repartizate într-un bordei. După vagonul în care am mers, bordeiul ni se părea un adevărat castel. Bordeiele au fost construite de letonii care au fost deportați aici încă până la venirea noastră. Înăuntru era curat. Într-un colț mai îndepărtat era o plită cu cahlă metalică, iar alături, un pat din scânduri. Pereții erau căptușiți cu scânduri, ușa îngustă și josuță.

Alături cu ușa, într-o parte, un geam micuț. Lângă bordei era o grămadă de crengi, vreascuri și o grămăjoară de cărbuni. Eram poate cele mai fericite găzdașe.

Soarele se ridicase destul de sus. În acest răstimp am reușit să ne acomodăm. Nu departe curgea râul Tomi. O apă foarte curată, dar rece ca gheața. Când am descoperit râul, am dat năvală toți într-acolo. Cu tot frigul care ne-a încleștat, am lăsat în apa aceea jegul acumulat în vagon. Am ținut tot o fugă cu mama până la „castel” ca să ne încălzim. Câtă fericire să dormi o noapte întreagă nelegănată de roțile iadului!

A doua zi ne-am prezentat la „contoră”; acolo era și cabinetul comandantului. După înregistrare, „stăpânul” ne-a dus la grajdul de vite, ne-a arătat camera cu unelte și ne-a lămurit ce lucrări trebuie să facem. Mama s-a repezit până în centrul localității care încă nu avea nume. Eu între timp am început lucrul așa cum m-am priceput. Pe la spatele meu a apărut un munte de om bărbos și mă întrebă: „Ce, frumoaso, ești proaspăt sosită?” Am crezut că înnebunesc de groază și am pierdut darul vorbirii. El și-a dat seama și s-a retras câțiva pași în urmă, apoi îmi spune binevoitor: „Nu te teme, nenea nu te va atinge nici cu un deget, iar cine va îndrăzni să-ți facă vreun rău, îl voi sugruma cu aceste două labe! Eu am două fete gemene tot așa ca tine; ne-au despărțit la ridicare și cine știe pe unde or fi acum!?”

În ușa grajdului a apărut mama cu o căldare nouă, în care avea puse o pâine și un lacăt. Când ne-au ridicat, ea a reușit să dosească ceva bani. M-a întrebat speriată:

– De unde s-a luat insul?

– Din grajd, pare să fie om bun și tot nenorocit ca și noi. El s-a uitat lung la mama, apoi la mine, s-a întors și a plecat. Peste un timp careva s-a întors cu o lopată în mână. Nu ne-a zis niciun cuvânt, a prins a încărca o roabă cu balegă, pe care o ducea la grămadă. Noi am rămas cu o singură roabă, dar am reușit să ne umplem de balegă de-a binelea. Când am isprăvit lucrul mai bine de jumătate, moșul nu ne-a spus niciun cuvânt și a dispărut tot pe neobservate.

– Cum au rezistat mânuțele acestea atât de firave la grămădit și cărat balega?

– E o poveste lungă, nespus de dureroasă și a durat până după Anul nou.

– Dar cum a rămas cu învățătura?

– Care învățătură? În prima zi de lucru am aflat numele zilei și data, cum s-ar zice am intrat din nou în timp, am cunoscut gustul turtei de la stăpân și am aflat că mai sunt și oameni buni pe lume. Am aflat că pe omul cu barbă îl cheamă nenea Egor, este din orașul Tula, lucrează paznic de noapte la fermă. A doua zi, nu l-am văzut deloc pe nenica. Norma de lucru am făcut-o noi amândouă și spre seară am ajuns istovite de puteri și pline de balegă la „castel". Nici a treia zi nu l-am mai văzut, dar când am ajuns la vizuina noastră, mare ne-a fost mirarea! Grămada de crengi și vreascuri a fost făcută mănuncheșe și clădită lângă bordei. Iar sâmbătă, chiar de dimineață, a apărut nenea Egor. Văzându-ne, unde face: „Duceți-vă acasă (unde naiba *acasă*?) și faceți-vă treburile femeiești." A dat-o pe mama ușurel la o parte și a început să lucreze de unul singur. Copleșite de gestul nobil al bărbatului, ne-am dus la „castel". Mama a probat plita dacă trage, a dezlegat tobultocelul și a copt câteva turte. Spre amiază, ne-am dus să vedem ce a făcut nenicul și am luat și o turtă. Mama i-a mulțumit de câteva ori și i-a întins turta. El, însă, refuza categoric să o ia. În cele din urmă, eu l-am înduplecat. Și-a luat fesul de pe cap, a sărutat turta, și-a făcut semnul crucii și a ciugulit câteva înghițituri. Restul a pus în buzunar, s-a închinat puțin și a zis: „Bogdaproste!"

– Unde trăia moș Egor?

– Am înțeles că dormea într-o iesle cu fân pe care îl schimba zilnic, iar ziua colinda păduricea din apropiere… Noi, după ce ne spălasem, odihneam trupul obosit și încă nedat cu munca. Am lăsat ușa la bordei deschisă, căci era umezeală și mirosea a pământ. În pragul ușii, puțin aplecat, apare nenea Egor. Când l-am văzut, am înlemnit. Mama l-a recunoscut și îl întreabă: „Ce dor v-a adus la noi?"

– Dragul moșului, de oamenii care îs lângă tine nu poate să-ți fie dor, îi vezi cum îți vezi mâinile. Dorul întotdeauna te duce la cei care-s departe de tine. Și cu cât îs mai departe de tine, cu atât ți-i mai mare dorul.

– Atunci trebuie să fie o pricină care v-a adus.

Mama întindea vorba cu dânsul, iar eu o sfeclisem.

– Iată ce-i, fetelor: eu am înțeles că voi sunteți din Moldavia și nu știți ce înseamnă iarna în Siberia. Nu vă uitați că afară-i cald, faceți rezerve de foc de pe acum, ocupați fiecare palmă de bordei cu lemne, cărbunelui nu-i va fi nimic afară. Împrejur este o grădină foarte mare, duceți-vă în zilele de odihnă și faceți-vă *zapas*[6]. Iarna-i lungă și geroasă, iar nacialnicii îs fără Dumnezeu și fără milă de oameni. Și ultimul sfat. Să nu lăsați balega să se strângă multă, că o să vă plângeți de milă. Iar acum, odihniți-vă în pace, că moșul se duce în drumurile lui.

Și a dispărut din ușă. Imediat ce a plecat, noi îndată am pus clenciul. Eu tare mă speriasem… Am întrebat-o pe mama:

– Oare ce-i cu dânsul?

– Ceva îl frământă puternic, dar pare a fi om de treabă.

– Dar peste noapte nu ne va mai deranja?

– Nu – mi-a răspuns mama.

A doua zi nu l-am mai văzut în grajd. Nu l-am văzut nici a treia zi. Tocmai îndesară, după ce terminasem lucrul, în prag ne-a sosit un „alai” cu un câine-lup, care tot mirosea lemnele pe care ni le dăduse pe furiș nenea Egor.

Doi tipi au intrat în bordei, iar câinele venea până la ușă și iar se întorcea. Unul dintre cei doi s-a vârât sub patul din scânduri ca să vadă dacă nu este cineva dosit acolo. Apoi ne-au luat la întrebări:

– La voi a fost moșul Egor?

– Da, a fost – a răspuns mama.

– Nu v-a spus unde se duce?

---

[6] Provizii.

– El a stat puțin, ne-a sfătuit cum să ne pregătim de iarnă și a spus că pleacă în drumurile lui.

– Da' unde anume?

– Noi nu l-am întrebat.

După o mică pauză, au vorbit între ei, spunându-și că moșul e un sectant țicnit. Noi ne-am lipit una de alta și așteptam o pedeapsă, dar Dumnezeu ne-a ferit.

– Cum v-ați descurcat mai departe?

– Adevărata osândă a început după 1 septembrie. Mama, singură, se istovea de puteri, îmi era milă de ea. După lecția primită, alergam tot o fugă la grajd s-o ajut. Și asta se repeta zi de zi. Ne compătimeam una pe alta. Mirosul de balegă de vacă pătrundea în noi tot mai puternic și „castelul" ne era plin de acest miros.

Era o singură clasă de a noua și când suna la clasă, colegii strâmbau din nas și mă cam ocoleau. Cu toate acestea, doi feciorași din casta celor roșii își disputau rivalitatea, care din ei mă va cuceri primul. I-am spus mamei povestea, iar ea m-a sfătuit să stau singură în banca din urmă și să fiu cât mai tăcută.

Odată, după ultima lecție, am adormit cu capul pe bancă. N-am simțit când s-a dat sunetul. Unul dintre ei unde face cam în șoaptă: „*Tișe, madam corova spit!*"[7] Aceste cuvinte mi-au spintecat inima ca un pumnal. Tu știi că n-am fost răsfățată. De când am rămas fără tată, mama mă purta îmbrăcată sărăcuț, dar îngrijit și cu gust. Parfum nu aveam, dar ea avea grijă să-mi frece hăinuțele cu busuioc. Acolo am ajuns, însă, ca niște lepre, de mă numeau *madam corova.* Nu era destul că eram *vrag naroda.* Am sărit drept în picioare, am izbucnit în plâns și am ținut-o tot o fugă până la grajd.

Mama m-a întrebat ce s-a întâmplat. I-am spus povestea, ea m-a strâns la pieptul ei și mi-a zis: „Nu plânge, asta-i crucea noastră!"

Dar adevărata limită a osândei era încă înainte. Din ziua în care vitele au încetat a mai fi scoase la pășune, cantitatea de balegă s-a mărit, iar când au dat gerurile, a fost greu de tot…

---

[7] Liniște, madam vaca doarme!

– Dar lecțiile când reușeai să le faci?

– Le făceam mai mult noaptea, la lumina lămpii cu gaz.

– Cum te descurcai cu materialul în limba rusă?

– Să știi că am însușit-o repede, ca și tine. A dat Dumnezeu și a venit 7 noiembrie – Crăciunul marxist. S-a pregătit o mare serbare. Am înduplecat-o pe dirigintă să-mi dea voie să declam poezia lui C. Simonov, „*Jdi menea*”[8]. Ea mă convingea că această poezie este mai potrivită pentru un bărbat. Când m-a văzut că lăcrămez, a cedat. Era o femeie sensibilă…

– Și cum ți-a reușit?

– A sosit și clipa mea de glorie. Când am ieșit pe scenă, am uitat că în sală este lume care mă ascultă. Declamarea s-a transformat într-un monolog adresat ție, iar când am ajuns la ultimele două rânduri, fără să vreau le-am parafrazat de la genul feminin la cel masculin. Un duh nevăzut mi-a învăluit întreaga ființă, rândul final l-am declamat ca în neștire: „*Prosto tî umel menea jdati!*”[9] Sala a izbucnit în aplauze frenetice, eu am zbughit-o de pe scenă, diriginta (profesoară de rusă) m-a înșfăcat strâns la piept și m-a sărutat pe frunte: „Bravo, eu îți înțeleg durerea; hai, liniștește-te și du-te în sală.” Am rugat-o să-mi dea voie să alerg la mama, să-i ajut la rânit balega. „Bine, suflet chinuit, du-te!”, mi-a răspuns ea.

– Cum se uitau după aceea colegii la tine?

– Toți se fereau să se atingă de mine, iar cei doi rivali m-au mai slăbit. Cum mă priveau, mai puțin îmi păsa. Eu am reușit să vorbesc cu tine prin gura lui C. Simonov, ceea ce pentru mine a fost satisfacția supremă. Timp de o săptămână îmi părea că zbor. Unicul pe care l-aș fi întrebat dacă i-a plăcut ai fi fost tu. Doamne, mă uit la tine și tot nu-mi vine a crede că sunt aici. Am fost despărțiți atât de crunt și îndelungat, iar acum am impresia că trăim comprimat ceea ce ar fi trebuit să trăim toată viața!

---

[8] „Să mă aștepți”.

[9] Pur și simplu ai știut să mă aștepți!

A urmat o mică pauză, parcă de consolare a cuiva, apoi eu am fost cel care a spart tăcerea:

– Spune-mi, cum ați ajuns în primăvară?

– Sfaturile lui nenea Egor ne-au fost de mare folos, dar când au venit gerurile cele mari, a venit și adevărata *catorgă*…

– Dar pe dânsul l-au mai găsit?

– Se vorbea că a ajuns la fiicele lui la Blagoveșcensc. Dar să-ți povestesc cum am învățat a muri. În secția de vaci mulgătoare trebuia să începem rânitul la ora 4.00. Deșteptarea o făceam la ora 3.30, iar de la bordei până la grajd erau câteva sute de metri. Nămeții ajungeau până la brâu. Și dacă cineva mergea înaintea noastră, eram nespus de bucuroase, iar atunci când noi trebuia să croim, ajungeam la grajd sleite de puteri. Mama mergea înainte și croia cărarea, iar eu mă mișcam după ea. Odată, viscolise atât de mult încât zăpada îmi ajungea până la piept. S-a întâmplat că am căzut, iar peste mine s-a rostogolit multă zăpadă. Încercam să mă eliberez, dar mă împotmoleam și mai mult. Mama se tot îndepărta și nu auzea răcnetele mele, iar gerul punea tot mai mult stăpânire pe mine. Iar atunci când mama și-a dat seama că eu am dispărut, speriată de moarte, a alergat tot o fugă până a dat de mine. Zăpada îmi pătrunsese până la piele și mă înghimpa cu mii de ace. Iată, atunci a început lupta între viață și moarte… Mâinile și picioarele au început să-mi amorțească și parcă rămăsesem fără ele. Mama m-a înșfăcat, mă zgâlțâia, îmi freca mâinile, obrajii, nasul. Ea plângea speriată de moarte, iar eu nu mai aveam puteri să plâng și tot icneam. Și după o luptă teribilă între a fi și a nu fi, am ajuns cu mare chin în grajd. Acolo ne aștepta șeful, care s-a năpustit asupra noastră cu un torent de injurii porcoase, că de ce am întârziat, că ne-am plimbat prea mult.

O femeie în vârstă, o rusoaică, împreună cu mama mi-au frecat mâinile și picioarele, apoi m-au dus la o vacă blândă și-mi țineau mâinile pe pulpa ei. În acele clipe de coșmar, blândețea bietului animal îmi ungea sufletul biciuit de cruzimea oamenilor. Poate nu întâmplător locul de naștere a Mântuitorului a fost

anume ieslea, pe care o iubea atât de mult și nenea Egor (el fugea de oameni), iar prima căldură pe care a primit-o a fost de la boi, nu de la oameni…

M-ai întrebat cum am ajuns în primăvară. Marele noroc a fost că mamei i-au dat voie să ia mașina de cusut. Făcuse cunoștință cu soția brigadierului, care era șefa serviciului de deservire (*Dom bîta*) și în zilele de odihnă, uneori noaptea, i-a cusut un mantou. Femeia aceea ne-a răsplătit atât de generos! Însă nu asta contează cel mai mult. Peste două zile, a venit la noi și ne spune: „Soțul și cu mine am hotărât să vă luăm chiar de mâine la lucru, la *Dom bîta*. În locul vostru la grajd, de mâine sunt numiți oameni. Tu, fetiță, împachetează lucrurile, iar dumneata – se adresă mamei – mergi cu mine să-ți arăt locul de trai și de lucru."

Dom bîta era în mijlocul localității. Ni s-a repartizat o cămăruță de dimensiunea bordeiului nostru, situată alături de o sală mare, dotată cu o masă de croit și două mașini nou-nouțe de cusut. Ne-au dat două paturi de fier și o măsuță mică de tip noptieră. În noaptea aceleiași zile am avut fericirea să facem primul duș cu apă caldă. Am dat jos de pe noi o groază de murdărie. Picioarele ne erau degerate și pline de răni. Ajunsesem aproape de distrofie. Cu tot dușul binefăcător, după ce ne-am șters, de la noi tot mai mirosea a vacă. Însă asta nu mă mai deranja, mai ales după ce o Joiană m-a ajutat să învii din morți.

Vaniușa, ne-am săltat oleacă mai sus de la fundul iadului. Aveam o fereastră, o măsuță mică de scris și un bec electric deasupra capului. Primul obiect pe care l-am potrivit pe măsuță a fost fotografia noastră de grup. Văzând-o, mama a zâmbit cu tristețe…

– Tu ai avut mare noroc de mămica ta.

– Dacă n-ar fi fost ea, în acele condiții, m-aș fi stins din viață la sigur și probabil n-ar fi avut cine pătimi pentru păcatele înaintașilor mei. În curând, mamei i s-a adus o ucenică din Letonia, care era tăcută, ascultătoare și prindea repede tainele cusutului. Noaptea, mama, mai pe furiș, cosea în particular. Iar când a făcut ceva sămânță de bani, a cumpărat două perechi de

pâsle, de am scăpat de peticile cu care ne înfășuram picioarele. Rănile de pe picioare mi se cicatrizau, dar în suflet deveneau tot mai adânci.

– Cum s-au schimbat lucrurile la școală?

– S-a întâmplat așa că după vacanța de iarnă ne-au dat lucrări de control la matematică și geometrie. Eram sigură că am rezolvat corect ambele probleme. Peste câteva zile, învățătorul ne aduce lucrările. Stăteam tot în ultima banca, rămâneam izolată, chiar dacă mirosul de vacă dispăruse. Am primit cu toții lucrările; în cele din urmă s-a ajuns și la mine. Deschid – nota „5". Am primit rezultatul liniștită și fără emoții. Două colege – nota „4", restul – „3" și „2". Cei doi rivali au primit câte un „2". Reacțiile au fost cele mai diferite, unele acide, altele mai binevoitoare. Profesorul mă cheamă la tablă și începe a mă descoase, cum am judecat, cum am întocmit graficele. Tocmai aici am dat frâu liber emoțiilor de bucurie și m-am străduit din răsputeri să explic cât mai bine. Profesorul mi-a mai dat o problemă pe care am rezolvat-o în vreo 15 minute. Și întrucât mi-a rămas puțin timp, din câteva trăsături de cretă mi-a ieșit o vacă de cea mai mare frumusețe. Profesorul a întors capul spre tablă și a întrebat: „Dar *asta* de ce ai desenat?" I-am răspuns că îmi rămăsese timp, iar mie îmi plac vacile, ș-apoi nu-s ele chiar atât de proaste cum cred unii oameni. Profesorul a înțeles poanta și a luat alt capăt de vorbă.

– Vasăzică, Măria Sa întâmplarea ți-a creat momentul prielnic s-o reabilitezi definitiv pe „*madam corova*"?!

– Imediat ce am scăpat de lecții, am ținut-o tot o fugă până la grajd și am căutat vaca aceea blândă, care m-a salvat cu căldura ei în acel ceas de grea cumpănă. Am netezit-o, am cuprins-o și am sărutat-o drept pe botișor. Timpul ne presează. Pe scurt, am terminat școala medie cu mențiune, facultatea de electro-energetică în Kemerovo – tot cu mențiune. Din cele „O mie și una de nopți" încă n-am terminat-o pe prima, dar mai avem încă o mie…

Când am primit diploma de la facultate, am crezut că mama și-a mai călcat pe inimă, am ocolit restricția ei și ți-am scris o

scrisoare lungă ca o spovedanie. Doream cu toată ființa mea să te am acolo lângă mine, să poți face și tu o facultate. Noi încă nu primisem dreptul de a ne întoarce în Moldova; se vede că bietul meu tată prea le-a stat de-a curmezișul „eliberatorilor". Ți-am alăturat și o fotografie, le-am pus în mapă și am plecat cu treburi în oraș cu gândul să cumpăr și un plic și poate să-ți mai adaog ceva. Mama s-a priceput că treaba nu-i „curată"; în lipsa mea a deschis mapa și a citit scrisoarea. N-a rupt-o, a împăturit-o și a pus-o la loc. Când am revenit, am găsit-o cu capul legat, roșie ca para focului. Am întrebat-o ce a pățit. Ea, fără să se uite la mine, îmi zise:

– Am înțeles că după ce ai primit diploma ai hotărât să te ascunzi de mine.

Am înțeles imediat că a citit scrisoarea; un fior ca un fulger a trecut prin ființa mea din cap până în picioare. Am căzut în genunchi în fața ei și am rugat-o să mă ierte:

– Mamă, oare să fiu vinovată că la vârsta asta iubesc? Iartă-mă, mamă, dacă acesta-i un păcat.

Ne-am cuprins și am plâns mult, mult, amândouă, ogoindu-ne una pe alta și tot ștergându-ne de lacrimi una pe alta…

– Mamă, eu aduc chiar acum scrisoarea și fotografia și le ardem. Îți jur că mai mult așa nu voi face.

– Cu scrisoarea fă ce vrei, dar fotografia n-o arde. Șterge ce ai scris cu mare atenție, adresează-i-o tot lui Vanea, dar într-un ton neutru, las' să te vadă… Din drumul acesta eu nu mai sunt în stare să vă opresc. Numai Unul Dumnezeu poate să vă încurce cărările.

După ce am ars scrisoarea, inima mea a devenit pustie, pasivă și indiferentă… Diploma pentru mine pierduse orice sens.

Astăzi, după atâta amar de timp, stând alături de tine, mi-am dat seama că va trebui să blestem toată viața acele clipe când am lăsat în mapă scrisoarea și fotografia.

Până la angajarea la muncă, de acum „cu diplomă", mai aveam vreo zece zile. Mergeam zi de zi la pădure și căutam cărările pe care a dispărut nenea Egor. Într-una din zile, așa cum umblam fără sens și năucă de cap, zbătându-mă între tine și mama, dau cu

nasul de un urs cât mine de mare, stând cu spatele la mine. M-am oprit pe loc, iar prin minte mi-a fulgerat gândul: „Acum a sosit clipa când voi pune capăt tuturor frământărilor mele." Am tras aer adânc în mine cu intenția să răcnesc cât mai tare, să provoc dihania să vină să mă sfâșie. Ursul, dobitocul naibii, nici nu s-a uitat spre mine și, cătinel-cătinel, legănându-se, s-a dus în drumul lui. Eu m-am întors brusc și am rupt-o la fugă. Se vede că încă nu sosise ceasul cel din urmă… Cum am ajuns acasă nu-mi pot da seama, dar mama s-a speriat când m-a văzut albă ca varul și fără grai. M-a întins îndată pe pat și mi-a adus puțină apă. I-am povestit întâmplarea cu ursul și intenția mea. Ea s-a apropiat de mine, m-a sărutat de-a mărunțelul, m-a scăldat în lacrimi și mi-a zis: „Draga mamei, mai mult n-am să te opresc. Procedează cum îți spune inima, dar te rog, nu mă lăsa să rămân fără tine în lumea asta atât de vitregă." În acel moment am simțit că în mine s-a rupt ceva ce nu voi putea recupera niciodată. Am hotărât să n-o mai mint pe mama, să mă ascund de tine și să nu-ți răspund la nicio scrisoare.

– Și ți-a reușit…

– Pe naiba! De tine am reușit să mă ascund, dar de mine nu mă pot ascunde nicăieri, vezi că-s alături de tine… – și a zâmbit cu o dulce tristețe.

– Tu ai reușit să afli de ce v-au ridicat?

– Mama mi-a lămurit că, până la venirea „eliberatorilor", tata făcuse parte dintr-un partid politic legat și de credință, care nu era după placul bolșevicilor, iar ca să ne ridice trebuiau puse pentru fiecare familie cel puțin două semnături ale activiștilor. Eu nu știu cum a aflat că pentru noi au pus semnăturile Oloinic Vasilisa și Grișcovschii Tănase. Iată, din cauza acestei mârșăvenii a celor doi eu am suferit de foame, am fost însetată, am lins ca vita făină, am mers în patru labe în miez de noapte pe cei 15 metri de osândă până la gaura din colțul vagonului, am devenit plină de păduchi. Iar cel mai groaznic chin a fost atunci când m-au dezbrăcat goală în văzul lumii. Apoi am fost plină de balegă până în gât, m-au

înjosit niște netrebnici, mi-au degerat picioarele, am ajuns până la un pas de distrofie, m-au bătut cu torbița de cartofi, strânși din urmă, în cap până am pierdut cunoștința. Toate acestea și multe altele adunate la un loc n-ar încăpea într-o carte. Dacă nu ne-ar fi forțat să ne ducem crucea la distanțe atât de mari unul de altul, nimic în lume nu ne-ar fi putut opri să ducem o cruce amândoi, oricât de grea ar fi fost. Vaniușa, nici Profirica și nici tu nu m-ați întrebat de ce am venit la voi?

– Dar tu crezi că știi de ce ai venit? Și ce va spune mama ta dacă va afla despre vizita ta la noi?

– Dar știi, chiar mama mi-a propus să vin la voi să vă văd. Zice: „Du-te pe la ei, căci nu mai ai la cine te duce în satul ista!" Noi am venit să ne luăm rămas-bun de la mormântul tatei. Da, află încă ceva, poate cel mai important lucru din câte ți le-am înșiruit. Ea regretă mereu clipa când am ars scrisoarea. Acum, când vorbește despre tine, te pomenește cu cea mai mare căldură. Îmi vine greu să explic de ce am venit. Înainte de a mă porni la voi, știam că aveți două fetițe și că ar fi o mare crimă să încerc să întorc timpul înapoi. Cred că rana care rămâne deschisă până azi în sufletul meu m-a adus la pragul vostru și m-a făcut să pun mâna pe cleampa ușii. Dac-ai ști ce furtună s-a produs în inima mea în acel moment! Eram gata s-o rup de fugă spre poartă. Mă așteptam la orice, la ceva poate mult mai rău, numai nu la o primire atât de călduroasă din partea Profiricăi. Spune-mi, o iubești?

– Este cu neputință să n-o iubesc. Ai îndrăgit-o și tu de la prima vedere. Ea a fost ca un dar de la Cel de sus pentru mine, mai ales după toate câte le-am avut de îndurat. Însă tu ai un loc aparte în sufletul meu. Nu știu cum să-I mulțumesc Domnului pentru faptul că te-am mai văzut o dată și am aflat ce s-a întâmplat cu tine. Înțelege că voi amândouă sunteți sortite să conviețuiți în inima mea.

A tăcut încurcată. Apoi a lăsat mâhnită ochii în jos.

– Îți mai amintești cimilitura pe care ți-am spus-o când m-ai trecut puntea?

– Dacă n-ar fi fost acea clipă miraculoasă, care se dăruiește de Sus numai o dată în viață, întâlnirea de azi ar părea banală și lipsită de sens.

– Ei, uită-te, acum ți-o dăruiesc pentru ultima dată și pe toată viața…

M-a apucat ca în copilărie cu o palmă de după ceafă, iar cu cealaltă mână a început ritualul cimiliturii. Însă n-a ajuns nici până la jumătate, că toată ființa ei s-a cutremurat puternic și s-a prăbușit cu capul pe umărul meu.

Nu mai știu cine pe cine a cuprins mai puternic, dar când s-a apropiat de noi pericolul unei drame ireversibile, ea s-a smuncit brusc din brațele mele. Fața ei devenise ca a unui chirurg înainte de o operație grea. A făcut doi pași în urmă și, cu o voce care părea un ordin, aproape rece, mi-a zis:

– Atât! Tu ai de crescut doi copilași, iar eu sunt datoare să mă întorc la acela care mi-a salvat ambele sandale și viața! Zilele care mi-au mai rămas îi aparțin numai lui! Datorită lui și bunătății Profiricăi am mai trăit ultimele și cele mai fericite clipe din viața noastră. Să-I mulțumim Celui Atotputernic! Încercarea de a mai schimba astăzi ceva ar însemna să producem multă durere altor ființe nevinovate. Cât mai e până la ultima lecție?

– Mai e o jumătate de oră.

– Trebuie să plec. Nu mai vreau să abuzez de bunătatea Profiricăi. Nu-ți las nicio adresă. Cred că e timpul să lăsăm rănile să se cicatrizeze. Te rog din suflet să nu încerci să mă cauți. Și chiar dacă mă vei găsi cândva, te voi primi ca pe un drumeț, te voi servi cu o fărâmă de pâine, cu o gură de apă și te voi ruga să pleci mai departe. În loc de adresă îți las această băsmăluță. Este brăzdată de lacrimile mele cele mai fierbinți din cele o mie de nopți, pe care destinul vitreg nu-mi permite să ți le destăinui. Numai tu, și nimeni altul pe lumea asta nu le poate simți vreodată plinătatea durerii… Iar când vine Profirica de la lecții, fără îndoială te va întreba ce am căutat pe la voi. Spune-i că am venit să-mi iau rămas-bun de la partea cea mai frumoasă a vieții mele.

Ea o să înțeleagă. De acum încolo a rămas ca numai Dumnezeu să ne ocrotească și să ne judece pe toți trei!

Abia acum îmi dădusem seama că am uitat s-o servesc cu ceva. M-am repezit la bucătărie și i-am adus două plăcințele pe care le-am împăturit în grabă în hârtie de caiet și i le-am strecurat cu de-a sila în gentuță.

Am cuprins-o strâns, i-am sărutat părul, apoi toată fața de-a mărunțelul. Am ieșit s-o petrec. Pe prag ne aștepta Cercel, câinișorul nostru. S-a uitat la noi, la amândoi, a întors capul pe o parte, pe alta și face spre ea un „ham!" scurt și întrebător. Adică: „Tu cine ești?" Eu îl potolesc ușor, zicându-i că ea e de-a noastră. Cățelul a priceput, s-a furișat spre ea, târându-se în patru labe. Eu, totuși, îmi fac griji:

– Vrea să facă vreo poznă, năstrușnicul.

– Nu te speria. El a înțeles că noi suntem rude apropiate…

Se așază în pirostrii, scoate din gentuță o fărâmă de plăcintă și i-o întinde. Câinele s-a apropiat târâș, încetișor, cu mare atenție și a luat bucățica. Iar după ce a înfulecat-o, s-a lăsat netezit pe cap.

– Ei, ai văzut? Întoarce-te, te rog, în casă, nu mă chinui!

Peste ochi parcă i s-a așternut o ceață. Mi-a șoptit cu o voce străină ființei sale:

– Adio, Vaniușa!

I-am ascultat ultima dorință și m-am retras pe prag, privind în urma ei și a lui Cercel, care a plecat s-o însoțească mai departe, făcând rotocoale în jurul ei. Iar înaintea lor nici n-am observat cum s-a strecurat și a zbughit-o pe poartă adolescența noastră.

P.S. Peste ceva timp, de după cotitura unde dispăruse Lealea însoțită de Cercel, a apărut încetișor Profirica cu cele două fetițe ale noastre, una în brațe, cealaltă de mânuță. Iar după ele, obosit de atâta zburdăciune, se întorcea acasă și Cercel…

MÂNDÂC, 1966–2011

ANEXE

CRONOLOGIA REPRESIUNILOR

1947, NOIEMBRIE. Primul arest de către maiorul Kașirin. Întemnițat fără ordin de arest în beciul NKVD-ului de la Târnova.

1950, 15 MAI. Al doilea arest de către organele NKVD-ului. Întemnițat în Chișinău, strada Livezilor 104, într-o celulă subterană.

1950, din luna mai până în luna noiembrie, cercetări însoțite de torturi.

1950, 24 NOIEMBRIE. Judecat împreună cu grupul de rezistență fondat de Ion Moraru, Vasile Țurcanu și Petru Lungu, cu denumirea „Sabia Dreptății", în baza art. 54-10, alineat 1 și 54-11 ale C.P. al RSSU, la 10 ani privațiune de libertate, suspendarea drepturilor civice pe un termen de 5 ani. În conformitate cu art. 33 al C.P. al URSS, declarat „deosebit de periculos social". După ispășirea pedepsei, exil pe un termen de 10 ani în regiunile îndepărtate ale URSS.

Migrarea prin pușcării: pușcăria centrală din Chișinău, pușcăria din Odessa, pușcăria Krasnaia Presnea din orașul Moscova, pușcăria din Ruzaevka de pe Volga.

Migrația prin lagărele: Maikaduk, Dubovka, Ekibastuz, Spassk, Aktas. Toate lagărele făceau parte din odiosul sistem „*Osobo stroghii rejim Karlag*".

1954. Judecătoria supremă a URSS a reexaminat dosarul membrilor și susținătorilor organizației „Sabia Dreptății". Pentru Ion

Moraru, sentința din 1950 a rămas intactă; a fost scos numai termenul de exil pe 10 ani.

1956, 22 IUNIE. Eliberat conform decretului Sovietului Suprem al URSS din 24 martie 1956, cu scoaterea judecății și a lipsei de drepturi civice, dar nu și reabilitat.

1988. Deschiderea unui nou dosar, care n-a fost dus până la capăt numai datorită mișcării ascendente de eliberare națională. Martori cercetați în dosar și șantajați:
- Serghei Maleev, din Kiev, profesor universitar, docent, prieten din Karlag;
- Ion Dudău, profesor de geografie din satul Fântânița.

Ambii au venit la mine și mi-au povestit amănunțit conținutul cercetărilor.

- Rudi, profesor de geografie din satul Pocrovca;
- Ruben, profesor de geografie din satul Rudi.

Ultimii doi nici până azi nu mi-au povestit nimic.

1990. Reabilitat conform Decretului președintelui URSS „Cu privire la reabilitarea tuturor victimelor represiunilor politice din anii ’20–’50”.

2002. Refuzul de compensații și despăgubiri, 27.09.2002 „*Komissiia pri prezidente Rossiiskoi Federații pri reabilitații jertv politiceskih represii*”. Document nr. A19-3-426, semnat V. Naumov.

LISTA OAMENILOR DIN COMUNA MÂNDÂC SUPUȘI REPRESALIILOR DE CĂTRE REGIMUL DE OCUPAȚIE SOVIETIC ÎNTRE ANII 1940 ȘI 1950[1]

1.	Oloinic Vasile Pintelei	judecat	1950
2.	Oloinic Maria (soția)	deportată	1949
3.	Oloinic Boris Vasile (fiul)	deportat	1949
4.	Oloinic Serghei Vasile (fiul)	deportat	1949
5.	Oloinic Larisa Vasilevna (fiica)	judecată	1950
6.	Moraru Ion Ilarion	judecat, deosebit de periculos	1950
7.	Nicorici Ion Nicolae	deportat	1949
8.	Babără Afanasii Ion	deportat	1949
9.	Babără (soția)	deportată	1949
10.	Babără Anastasia Afanasievna	deportată	1949
11.	Babără-Rotari Chira Afanasievna	deportată	1949
12.	Zaporojan Ion Mihail	deportat	1949
13.	Bandás Maria Vasile	deportată	1949
14.	Chilari Lefter Stepan	deportat	1949
15.	Cojocaru Dumitru Ion	deportat	1949
16.	Receanu Ion Ichim	deportat	1949
17.	Receanu Axenia Constantin	deportată	1949
18.	Receanu Vasile, Maria, Vera (copiii lor)		
19.	Rusu Vasile Timofei	deportat	1949
20.	Brănișteru Petru	judecat	1949
21.	Grigor Vera	deportată	1949
22.	Grigor Efim Vasile	judecat	1949
23.	Cojocaru Ion Mihail	deportat	1949
24.	Cojocaru Feodosia	deportată	1949

[1] Prezenta listă a fost întocmită prin bunăvoința și aportul răposatului Vasile Lopotencu, care, în anii 1947–1950, a lucrat ca secretar și a ocupat și alte funcții în sovietul sătesc.

25.	Cojocaru Ștefan	deportat	1949
26.	Melnic Ion Gheorghe	deportat	1949
27.	Zaporojan Pavel Mihail	deportat	1949
28.	Zaporojan (soția)	deportată	1949
29.	Zaporojan (fiica)	deportată	1949
30.	Zaporojan (fiica)	deportată	1949
31.	Vomu Mihail Filip	deportat	1949
32.	Vomu (soția)	deportată	1949
33.	Besceastnâi Anton Stepan	deportat	1949
34.	Besceastnâi (fiul)	deportat	1949
35.	Besceastnâi (fiica)	deportată	1949
36.	Besceastnâi Macari	deportat	1949
37.	Besceastnâi (fiul)	deportat	1949
38.	Besceastnâi (fiul)	deportat	1949
39.	Besceastnâi (fiica)	deportată	1949
40.	Rotari Pavel Timofei, primarul	deportat	1940
41.	Dominte Tudor Ion, directorul școlii	deportat	1940
42.	Dominte Nadia (soția)	deportată	1940
43.	Dominte Gabi (fiul)	deportat	1940
44.	Rotaru Petru Ștefan	deportat	1949
45.	Rotaru Antonia	deportată	1949
46.	Rotaru Cosma Constantin	deportat	1949
47.	Rotaru Ana	deportată	1949
48.	Rotaru Dumitru Ștefan	deportat	1949
49.	Rotaru Gheorghe	deportat	1949
50.	Rotaru Andrei	deportat	1949
51.	Rotaru Maria Tudor	deportată	1949
52.	Rotaru Vasile	deportat	1949
53.	Rotaru Gelu	deportat	1949
54.	Rotaru Teoctista	deportată	1949
55.	Cojocaru Constantin Tudor	deportat	1949
56.	Cojocaru Nicolai	deportat	1949
57.	Cojocaru Vasiluța	deportată	1949
58.	Grosu Iura Andrei	deportat	1949

59. Grosu Năstunea	deportată	1949
60. Grosu Ion Teofil	deportat	1949
61. Cojocaru Nicolai	deportat	1949
62. Cojocaru (soția)	deportată	1949
63. Molodoi Pavel Chiril	deportat	1949
64. Molodoi (soția)	deportată	1949
65. Starâi Constantin Ștefan	deportat	1949
66. Starâi Ecaterina	deportată	1949
67. Starâi Eugenia (Negritu)	deportată	1949
68. Starâi Ștefan	deportat	1949
69. Bucinschi Pavel Danil	deportat	1940
70. Bucinschi (soția)	deportată	1940
71. Bucinschi Tania (fiica)	deportată	1940
72. Bucinschi Valea (fiica)	deportată	1940
73. Bucinschi Tamara (fiica)	deportată	1940
74. Bucinschi Dorin (fiul)	deportat	1940
75. Receanu Pavel Ion	deportat	1949
76. Receanu Maria (sora)	deportată	1949
77. Cibotaru Lionte	deportat	1940
78. Grosu Dumitru	deportat	1949
79. Grosu Mărioara	deportată	1949
80. Grosu Iacob Dumitru	deportat	1949
81. Grosu (soția)	deportată	1949
82. Grosu Maria (fiica)	deportată	1949
83. Grosu Grigore (fiul)	deportat	1949
84. Scripnic Andrei Pavel	deportat	1949
85. Scripnic Maria (soția)	deportată	1949
86. Receanu Tudosia Nicolae	deportată	1949
87. Mereuță Sonia Filip	deportată	1949
88. Zamfir Elena Toma	deportată	1949
89. Zamfir (fiul)	deportat	1949
90. Zamfir (fiul)	deportat	1949
91. Zamfir (fiica)	deportată	1949
92. Zamfir (fiica)	deportată	1949

93. Rotaru Pavel Petru	deportat	1949
94. Rotaru Tudor Petru	deportat	1949
95. Pleșca Profir Alexandru	luat prizonier, judecat	
96. Romanovici Petru Ion	deportat	1949
97. Bandás Elina Trofim	judecată pentru *nedoimkă*	
98. Chilaru Eudochia Pavel	deportată	1949
99. Chilaru Timofei Lefter	deportat	1949
100. Milniciuc Vladimir Ion	deportat	1949
101. Nicorici Tudosia	deportată	1951
102. Mititiuc David	deportat	1940
103. Pleșca Simion Alexandru	deportat	1949
104. Cojocaru Dionis Fănică	deportat	1949
105. Cojocaru (soția)	deportată	1949
106. Cojocaru (fiica)	deportată	1949
107. Cibotaru Vasile	deportat	1949
108. Cibotaru (soția)	deportată	1949
109. Cibotaru (fiica)	deportată	1949
110. Cibotaru (fiica)	deportată	1949
111. Receanu Anton a Floricăi	deportat	1949
112. Receanu (soția)	deportată	1949
113. Receanu (fiica)	deportată	1949
114. Receanu (fiica)	deportată	1949
115. Romanovici Pricochi Agachi	deportat	1949
116. Istrati Pintilei Parfeni	judecat	1948
117. Istrati Sonia (soția)	deportată	1949
118. Istrati Margareta (fiica)	deportată	1949
119. Mânzatu Ion Trofim	deportat	1940
120. Scripnic Nichifor Pavel	deportat	1940
121. Scripnic Varvara	deportată	1940
122. Cazacu Lidia	deportată	1940
123. Cazacu Mihai	deportat	1940
124. Cazacu Vera	deportată	1940
125. Starâi Ana	deportată	1949
126. Nicorici Vasile Profir	judecat prizonier	

127. Lisnic Mihail Timofei	judecat prizonier	
128. Palii Grigore	judecat prizonier	
129. Lupașcu Vasile	judecat prizonier	
130. Golban Grigore	judecat prizonier	
131. Golban Olian	judecat prizonier	
132. Rotaru Ion	judecat prizonier	
133. Romanovici Ion Petru	judecat prizonier	
134. Molodoi Vasile Petru	judecat pentru credință	1950
135. Molodoi Nicolai	deportat pentru credință	1949
136. Molodoi Mărioara	deportată pentru credință	1949
137. Molodoi Tudosia	deportată pentru credință	1949
138. Griciuc Maria Petru	deportată pentru credință	1949
139. Cojocaru Aniuta	deportată	1949
140. Cojocaru Valentin	deportat	1949
141. Cojocaru Lealea	deportată	1949
142. Brinișteru Nadia	fugară	1949–1956
143. Brinișteru-Bălțatu (fiica)	fugară	1949–1956
144. Znagovan Cojocaru Alexandra		fugară din 1949
145. Grosu Xenia Dumitru	deportată	1949
146. Morari Natalia Feodorovna	deportată	1949
147. Molodoi Stepan Pavlovici	deportat	1949
148. Perju Maria Petru	deportată	1949
149. Recean Constantin Petru	deportat	1949
150. Rotari Fidon Petru	deportat	1949
151. Recean Grigore Chiril	judecat pentru credință	
152. Recean Vera Ion	judecată pentru credință	
153. Cucoș Procopie Gheorghe	judecat	
154. Babără Vladimir	judecat pentru credință	1950
155. Recean Vasile Ion	deportat	1949
156. Negritu Evghenia Constantinovna	deportată	1949

Veniți din alte localități:

157. Bucătari Gheorghe	deportat	1949
158. Bucătari Vladimir Iacob	deportat	1949

159. Grosu Elena Pavel	deportată	1949
160. Melniciuc Elena Pavel	deportată	1949
161. Melniciuc Larisa Constantinovna	deportată	1949

ACTIVUL DIN COMUNA MÂNDÂC DE DUPĂ INSTAURAREA PUTERII SOVIETICE ÎN ANII 1940, 1944

1. Andrei Molodoi
2. Cernețchi Grișa
3. Cvasniuc Leonte
4. Zaharii Domnica
5. Rusu Filip Timofei
6. Oloinic Vasilisa Vasile
7. Istrati Olga Nichit
8. Sârbu Tania
9. Grosu Vasile Iacob
10. Cviatcovscaia Adarca
11. Devdic Efim
12. Bucur Pintilei
13. Ojovan Vistian
14. Cucoș Filip
15. Palii Dionisie
16. Palii Eftimie
17. Istrati Profir
18. Bucătaru Profira
19. Grișcovschi Tănase
20. Strungaru Ana
21. Știuca Domnica
22. Sârbu Nichita
23. Lopotencu Vasile

Nota bene: La venirea bolșevicilor, niciunul dintre ei n-a avut o gospodărie bine închegată, iar la terminarea războiului și a colectivizării forțate, niciunul dintre aceștia n-a muncit în colhoz.

VOCABULAR

A împlini (pe cineva) – a sechestra bunurile din casă pentru neachitarea impozitelor;
Bulihar – specie de uliu;
Cherșițari – tufari;
Cotroșit – schimonosit, contorsionat;
Farguți – oameni leneși și săraci;
Foflic – moțoc;
Geandră – mâncărică rară, cu făină de porumb;
A grojdi – a ronțăi;
Hălături – harnașament;
Hledie – spurcăciune;
Lampaci – cărămizi din lut nears;
Ocoloți – mănunchi de paie de secară;
Papcă – papă;
Puigan – puștan;
Puiță – bordel.



Bunicii Pintilie și Alexandra cu fiica lor, Vera



Mama Zinovia



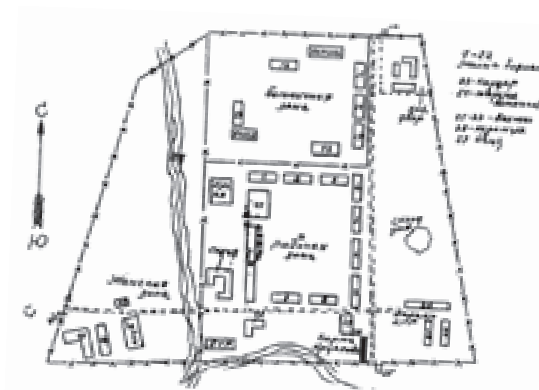
Promoția anului 1947. Printre absolvenți este și Ion Moraru



Ion Moraru în clasa a șaptea (rândul doi, al doilea din stânga)



În timpul cercetărilor.
Anii 1947–1948



Planul lagărului Aktas.
Karlag. Gulag



Ion Moraru (deținut nr. EE–100), împreună
cu Sașok Teriohin și Serghei Maleev



Ocnașele



Andreiko şi logodnica sa.
Primăvara lui 1949



Dima şi Lora.
Lagărul Aktas



Ștefan Cristal, Pimen Damașcan, Ion Moraru. Lagărul Aktas, 1955



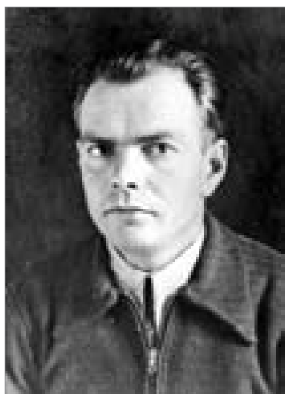
Împreună cu sora Lidia (centru jos), după eliberare



Actrița Lidia Monastâriova, 1955



Leandr Alexandrovici Narodostavski. Lagărul Dubovka. Karlag, 1955



Petrică Ghițac, 1955



Nicolae și Petrică Lungu, 1955



Serghei Maleev
după eliberare, 1955





Teatrul din Aktas. Karlag. Gulag. Ion Moraru în rolul feminin al Maneașei din piesa „Copil străin" de V. Șkvarkin



Volumul de W. Shakespeare pe care autorul l-a avut în lagăr



Scenă din spectacolul ucrainean „Пошилісь у дурні" de Kropivniţki. Ion Moraru (pantaloni vărgaţi) în rolul de conţopist

СССР

МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Спец-часть

22. VI 1956

Форма А

АЕ

СПРАВКА № 061175

Выдана гражданину(ке) ... Иван И...ович

год рождения 1929 национальность молдован

уроженцу(ке) с. ... Тирновского района МССР

в том, что он(она) содержался(ась) в местах заключения МВД с 15. V 1950 г.

по 22. VI 1956 г., откуда освобожден(а) по Указу Верховного Совета Союза ССР от 24 III 56 года. со снятием судимости и поражения прав.

Следует к месту жительства Молдавская ССР (город, село,

Тырновский р-н

район, область)



Начальник лагеря (колонии, тюрьмы) (подпись)

Начальник отдела (части) (подпись)

М. П.

Certificat de eliberare, 1956

ПРОКУРАТУРА РЕПУБЛИЧИЙ МОЛДОВА

277012, ор.Кишинэу, стр.Митрополит

Бэнулеску - Бодони, 26 .

Тел. 22-50-76

08-12-1992 №

ЧЕРТИФИКАТ ДЕ РЕАБИЛИТАРЕ

Прин презентул се чертификэ, кэ ИОН ИЛАРИОН МОРАРЬ, нэскут ын анул 1929 ,оригинар дин сатул Мындык, районул Дондушень, Р.Молдова, а фост арестат ла 15-05-1950 ши кондамнат дин мотиве политиче ла 23-24,-II-1950 де Жудекэтория Супремэ а Р.Молдова ын база артиколулуй 54-10 алин.2, 54-II дин ЧП. ал РССУ ши Декретулуй Президиулуй Советулуй Супрем ал УРСС дин 26-05-1947 ла 10 ань привацьуне де либертате ку конфискаря аверий.

Ын конформитате ку Декретул Пресединтелуй УРСС дин 13-08- 90 "Ку привире ла репунеря ын дрептурь а виктимелор репресиунилор политиче дин аний 20 - 50 " ИОН И.МОРАРЬ есте реабилитат.

Прокурорул Републичий
Република Молдова   Д.ПОСТОВАН



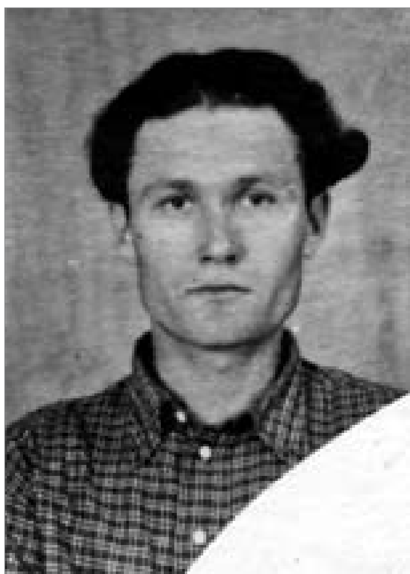
Certificat de reabilitare, 1992



În primul rând: Pimen Damașcan, Marunevici din Transnistria (cu mustață), Ion Moraru, Ștefan Cristal. În rândul doi: Istrate…, Petrică din Transnistria, Rotaru din Cosăuți. Lagărul Aktas



Lealea Cojocaru.
Kemerovo, 1957



Ion Moraru.
Fotografia de pe
Certificatul de
eliberare din 1956



Ion și Profira Moraru, împreună cu cele două fiice,
Adelina și Ina, mai 1970



Ion și Profira Moraru la împlinirea a 60 de ani de căsnicie,
8 noiembrie 2017


Murmansk
Tallinn
Arhangelsk
Riga
Leningrad
Vilnius
Vorkuta
Minsk
Salekhard
Moscova
Kiev
Chișinău
Kazan
Perm
Sverdlovsk
Rostov-pe-Don
Volgograd
Omsk
Astrahan
Novosibirsk
Tbilisi
Karaganda
Baku
Așgabat
Tașkent
Alma-Ata
Dușanbe



Sistemul de lagăre
Gulag din URSS

CUPRINS